

3 1761 04395 8958

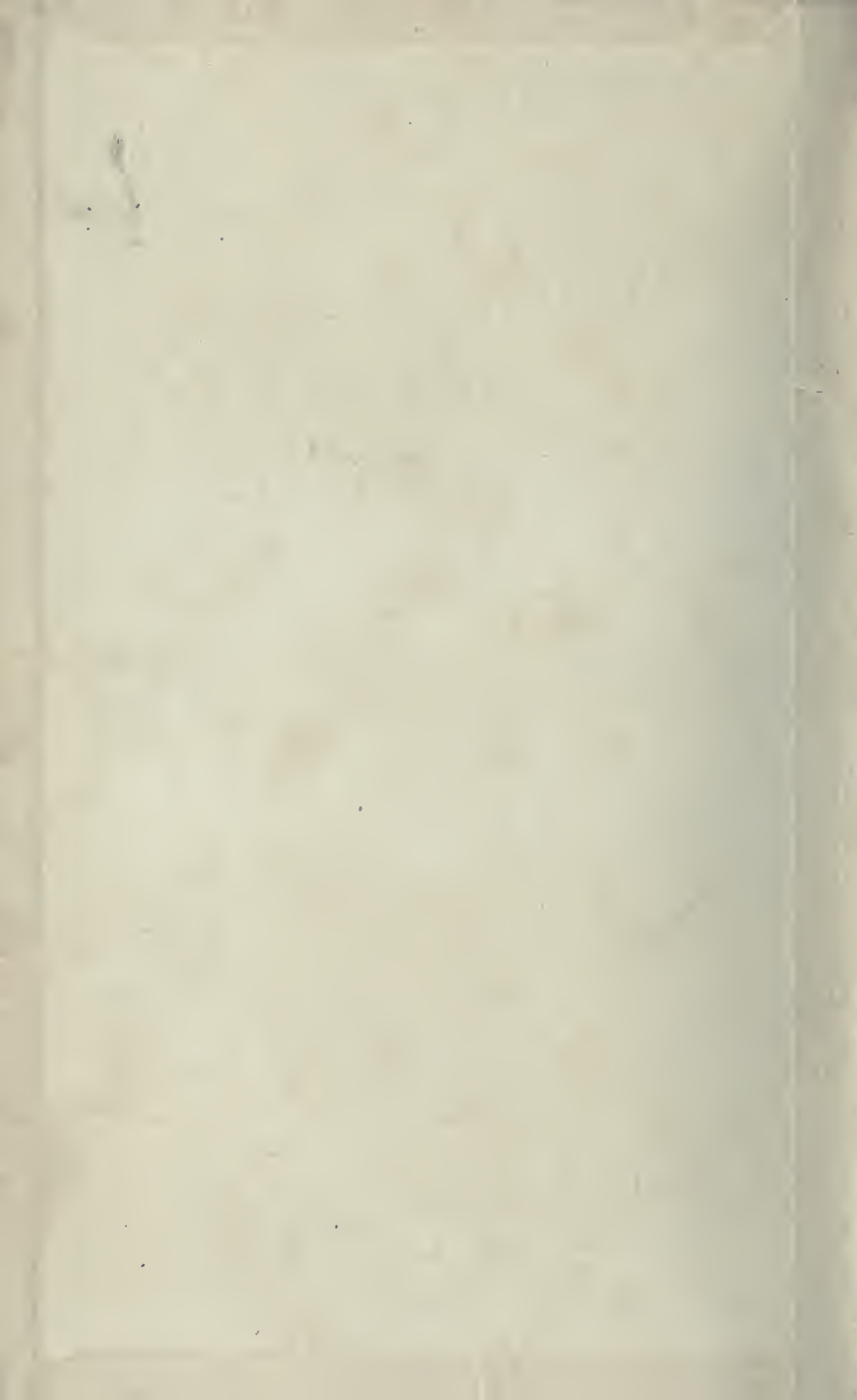
ARABIAN HISTORICAL TEXTS

VOLUME II

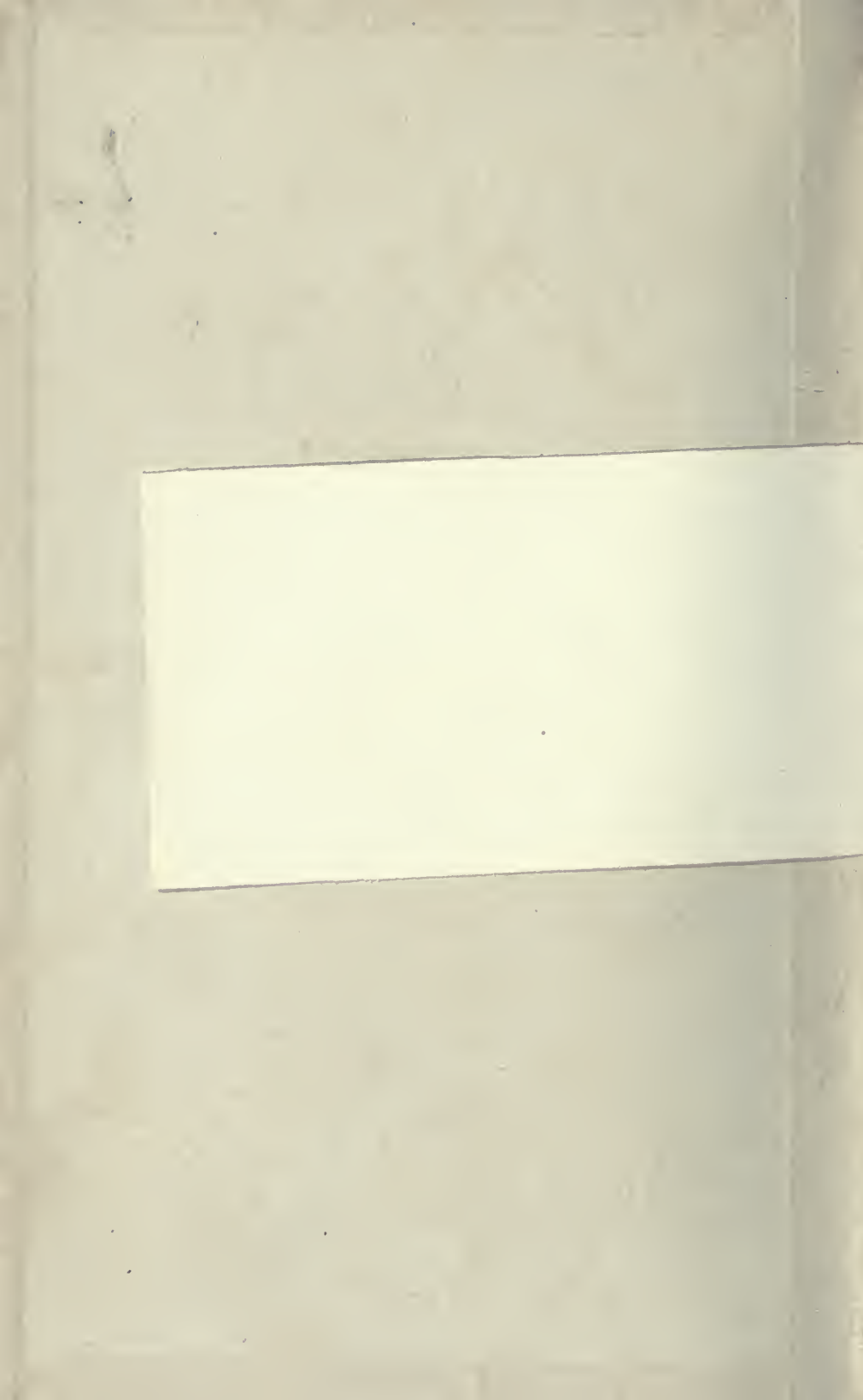
THE LUBĀBU'L ALBĀB (SECOND PART) OR MUHAMMAD AWFI

EDITED BY

EDWARD G. BROWNE

*With The Author's
Compliments.*

PERSIAN HISTORICAL TEXTS, Vol. II.

MUḤAMMAD ʿAWFĪ'S
LUBĀBU 'L-ALBĀB
(PART II)

EDITED BY

EDWARD G. BROWNE, M. A., M. B.

al - 'Awfī

PART II OF
THE
LUBĀBU 'L-ALBĀB
OF
MUḤAMMAD 'AWFĪ

EDITED IN THE ORIGINAL PERSIAN, WITH PREFACE,
INDICES AND VARIANTS,

BY

EDWARD G. BROWNE, M.A., M.B., M.R.A.S.,
*Sir Thomas Adams' Professor of Arabic, Fellow of Pembroke College, and
some time Lecturer in Persian in the University of Cambridge.*

LONDON:
46, Great Russell Street,
LUZAC & Co.

LEIDE:
LIBRAIRIE ET IMPRIMERIE
ci-devant
E. J. BRILL.

1903.

PK
6434
A95
v. 2

711763

که خواجه حسن بن علی بن ابی طالب کرم الله وجهه که در جوانی در کربلا شهادت نمودند با اوستاد الحسن علی بن
 علی بن ابی طالب (ع) که در کربلا شهادت نمودند در آن شب که در کربلا شهادت نمودند در آن شب که در کربلا شهادت نمودند
 بر حرف آن تنهاده شیراز طلب در مصیبت با اول در صفت سخن و بدقت معانی کوشید و در آن
 از اقران سابق آمد و با حسن سخن سهل ممتنع ایراد میکرد و در نوبت دولت سلطان یمن الدوله
 ساسانی یافت و مال خط بدست آورده و عهد میت تا شام بر سر گذاشت که در آن خط سید طایفه
 طایفه الطریق بر ویردند و تمام مال و متاع او ببردند و او تنگ دست ذلی سرایه
 بر سر گذاشتند و چون احتلال بحال در راه یافته بود خود را در آنجا ظاهر کرد و روزی چند مقام
 خود و بازگشت و آن قطعه که از نوادار کلاست بپادکار آنجا بگذشت
 قطعه
 هم نغمه بر سر بردیم تا نظاره کردم در باغ و در باغ و ادب است تا جو بود کینه و جبر
 کلوزم خالی تا دم ز صحن امل فروش خرسی نوشت تا بسی ز اهل شهر بار تا بر سر شهر شیشه
 بودم کوشکیست جنت است تا هزار کوشیدیم هزار جنت پیش تا دل جسد جوید تنه
 سبزه خیار گشت تا جوید نغمه بیند کبف بدیم نبود تا سر بریده بود در میان زتن پشت در شام
 سلطان یمن الدوله محمود گفت شعر یار آن با شرمگ نبود دست بدیدار تا اسال
 دیدم آنچه می خواسته ام یار تا عطا شد آن عارض و آن خط سیه عطر تا هم عاشق عظم من
 به هم عاشق عطار تا بسیار دعا کردم کین روز به بسیم تا آن روز بدیدم ز دعا کردن بسیار تا
 با غم و اندیشه هم زین دل برخواست تا تا سنگ سید دیدم کافور تر ایار تا کار من و تو سخته
 پندست و نبود دست تا امروز بکام دل گشت هم کار تا گفتا نبود دست میان من و تو هیچ تا
 در بود بیکبار بیستی در گفتا رایج همواره دل بنده من کام تو جنت است تا چونانک جهان کام ملک
 جوید همواره تا سالار زمان فرزند از آن محمود تا آن شه که جویم دارد صد حاجت سالار تا
 شه زادستان محمود غازی تا با سر در کوشان هفت کوشا نپسینه که کردن را برکت شاخ تا
 بزوبنی بگند سحر تا بر تا بغله بر وعده مرا کشید زمانی تا تا کی کنم ای صدم شیشه تا

PREFACE.

In offering to students of Persian literature this second volume of my Persian Historical Texts, inaugurated two years ago by the publication of Dawlatsháh's "Memoirs of the Poets," I need not repeat what I have already said in the Preface to that volume as to the general plan of the series, the urgent need for critical editions of the most important Persian historical and biographical texts, and the considerations which led me to adopt the form and type here employed. Neither is it necessary that I should offer any such apology for the publication of this work as seemed to be required in the case of Dawlatsháh's Memoirs. Of that work manuscripts abound, and there exists a passable lithographed edition; it was already well known, and dates from so recent a period as the last quarter of the fifteenth century. The work of which the second half (advanced before the first for reasons which will shortly be stated) is now published is, on the other hand, both ancient and rare, and has hitherto, notwithstanding its importance, been quite inaccessible to the majority of Orientalists. It was composed towards the end of the first quarter of the thirteenth century, some 250 years earlier than Dawlatsháh's Memoirs, and before the great Sa'dí of Shíráz had become famous; and, if not (as the author pretends) the first Biography and Anthology of Persian poets ever written, it is at least, so far as we know, the oldest work of the kind which has been

preserved to us.¹ Only two manuscripts of it (the Elliot Codex now in the possession of Mrs. Rylands of Manchester, and the Sprenger Codex in the Royal Library of Berlin) are known to exist, though since it was largely used by the late Riḍá-qulí Khán in the compilation of his *Majma' u'l-Fuṣahá* ("Concourse of the Eloquent"), published at Ṭíhrán in A. H. 1295 (A. D. 1878), it is to be presumed that a third Codex exists (or at least existed at that date) in Persia. Its antiquity and its rarity alike give it a high claim to consideration; and I trust that, whatever criticisms may be made on my text, it will be admitted by all students of Persian that I have done them a service in placing so important a work at their disposal.

To Nathaniel Bland, so far as I know, belongs the credit of first directing the attention of European scholars to this rare book. More than half a century ago, he published in the ninth volume of the *J. R. A. S.* (pp. 112—126) his classical account of the Elliot Codex (which has served as the basis for my text), entitled "*On the earliest Persian Biography of Poets, by Muhammad Aúfi, and on some other Works of the class called Tazkirat-ul-Shu'ará.*" This communication was read to the Asiatic society on Feb. 17, 1848, and should be consulted by all students of Persian literature, especially by students of this text. The subsequent history of the Elliot Codex is somewhat curious. It appears not to have been returned to the owner, but to have remained in Bland's possession until the time of his sudden death, when it was apparently sold with the rest of his library, and all traces of it were lost for many years. In 1898, however, Lord Crawford caused to be prepared and privately printed (in an edition of one hundred) a Hand-list of the Arabic, Persian

1 Concerning the older *Manáqibu 'sh-Shu'ará* of Abú Ṭáhir al-Khátúní (composed above the end of the eleventh century) see the *J. R. A. S.* for Jan. 1899, pp. 42—43, and pp. 7—8 of the Preface to my edition of Dawlatsháh.

and Turkish Manuscripts in the *Bibliotheca Lindesiana*, that splendid collection of books so judiciously formed, so generously used, and now, alas! so far as the Oriental portion is concerned, so sadly withdrawn beyond the reach of scholars. At p. IX of the Preface prefixed by Lord Crawford to this Hand-list (compiled by Mr. Michael Kerney) it is stated that "in the year 1866 the MSS. collected by Mr. Nathaniel Bland, a distinguished member of the Royal Asiatic Society, were purchased *en bloc* through Mr. Quaritch — a collection rich especially in Persian illuminated books and in memoirs of Persian poets," and comprising "204 Arabic, 364 Persian and 63 Turkish works, in all 631 volumes." And in effect, under the heading "Tazkiratu-š-Šu^carā" on p. 226, we find 'Awfi's work bearing the number 308.

It was quite by chance that I came across this privately-printed Hand-list in the Cambridge University Library, in February, 1898, and that, in looking to see what MSS. of Dawlatsháh's Memoirs (on which I was then engaged) were included in the collection, I stumbled upon this important entry. Eager to verify its correctness, I succeeded in obtaining an introduction to Lord Crawford, who placed me in communication with his librarian, Mr. J. P. Edmond, a gentleman of whose courtesy and sympathetic kindness I cannot speak too highly. As the result of a brief correspondance, this precious manuscript, with a liberality altogether beyond praise, was, on March 4, 1898, not only sent to me at Cambridge, but entrusted for an indefinite period to my private keeping.

As soon as the manuscript reached me, I ascertained that it was the actual codex lent to Bland by J. B. Elliot, whose name, with the date 1825, it bore on the first leaf. It was a large volume of 608 numbered pages (not leaves), measuring 25.1 × 15.9 centimetres, and containing 19 lines to the page. The writing was a good, clear, legible and not very ancient Indian *ta^cliq* (probably of the sixteenth or

seventeenth century), with rubrications; but portions of the work were written in a different and more ancient hand. The pages were here and there a good deal worm-eaten, and mended in the margins and elsewhere, while some lines left wholly or partly blank (especially towards the end of the volume) testified to lacunæ already existing in the original from which it was copied. The destruction of the margins had resulted in the loss of a good many variants or emendations there noted, though in some cases, where a V-shaped mark had been placed over a word in the text to call attention to an unsatisfactory reading, the variant or emendation had, apparently, never been added. On the whole, however, the MS. was in excellent condition, and I at once set to work to transcribe it from the beginning. Having copied the first 130 pages, however, I came to the conclusion that the second part of the work (chapters VIII—XII, which form the contents of this volume) was more interesting and important than the first, and so, leaving the first part uncompleted, I devoted myself to the transcription of the second, which begins in the Elliot Codex on the third line of p. 265.

Unfortunately, other work prevented me from pushing forward the transcription as fast as I wished, or, as the result showed, as fast as I ought to have done; and in the beginning of August, 1901, when the MS. had been in my possession for nearly three years and a half, I received a letter from Mr. Edmond asking me to return it immediately, but not stating the reason for its recall. I had at that time nearly finished the transcription of the second part (pp. 265—608), and begged hard to be allowed to retain it for a few days longer. Mr. Edmond, with his customary courtesy, did his utmost to meet my wishes, but on August 15 I was obliged to return the MS., having copied the whole of it except pp. 129—265, that is to say the whole of the second

and half of the first part. Only at a later date did I learn that the whole of this fine collection of Oriental MSS. had been sold to Mrs Rylands of Manchester, to be placed, it was said, in the John Rylands Library in that town. The *Times*, I recollect, exulted in this transfer, supposing that these manuscripts would now be more readily accessible to scholars; but since, notwithstanding many efforts on my own part, and the kind intercession of many friends, it seems certain that these MSS. will never be accessible outside Manchester, and doubtful if they will be accessible there within any measurable time, I trust that I may be pardoned for not sharing that exultation. I do not yet wholly despair of being able to complete my work on the first part of this text, for which it is necessary to collate the remaining 136 pp. of the Elliot Codex; but I must still regard the passing of these MSS. out of the hands of their former most generous owner as one of the greatest calamities which have befallen Oriental students in recent times.

What has been said above will, I trust, explain the somewhat unusual course which I have adopted in publishing the second part of this work before the first. The size of the book rendered division necessary, and, in fact, it is quite clear that, notwithstanding the consecutive numbering of the chapters, such division into two volumes was intended by the author, for the first part (chs. I—VII) ends (E., p. 265; S. f. 79^b) thus: —

تمّ النصف الأوّل من الكتاب بعون الله و توفيقه
ربّ يسّر و تمّم بالخير

while vol. II (chs. VIII—XII) begins anew with the *Bismillāh*. The fact that, owing to circumstances over which I had no control, the second volume was ready, while the first was not and could not (at least for the present) be completed, is in itself a sufficient excuse for the inverted

order of publication; but, apart from this, the superior interest of this second volume, which deals with poets by profession instead of royal and noble amateurs (to whom the Arabic proverb "the Words of Kings are the Kings of Words" is not always applicable), would alone, I think, justify the course I have taken.

My next step, after the withdrawal from my hands of the Elliot Codex, was to apply, in the autumn of 1901, to the Royal Library of Berlin for the loan of the only other known manuscript of 'Awfi's *Lubáb*, viz. the Sprenger Codex, first described by Sprenger in his *Catalogue of the . . . Manuscripts of the Libraries of the King of Oudh* (Calcutta, 1854, pp. 1—6), and again in Pertsch's *Verzeichniss d. persisch. Handschrift. d. Königl. Bibliothek zu Berlin*, N°. 637, pp. 596—597. This MS. comprises 168 numbered leaves of 26.5 × 17.2 centimetres, each containing 21 lines. It is defective both at beginning and end, and is marred by many lacunæ, some extending to many pages. Being defective at the end, the colophon, if such existed, is lost; but, to judge by the writing — a small, clear, neat *nasta'liq*, of which the reader can form his own opinion from the fac-simile prefixed to this volume —, this MS. is more ancient than the Elliot Codex by at least a century.

This manuscript was, with the utmost liberality and courtesy, sent by the Authorities of the Royal Library of Berlin to the Cambridge University Library for my use; and, having collated with it the whole of that portion which I had already transcribed from the Elliot Codex, I proceeded to transcribe from it the unfinished portion of vol. I, which I completed on February 18, 1902. Thus a transcript of the whole text is in my possession, but the second half of vol. I awaits collation with the Elliot Codex, now in Mrs Rylands' possession.

The only other help which I have had at my disposal was the *Majma' u'l-Fuṣṣahá* of Riḍá-qulí Khán, which has

been already mentioned towards the end of the first paragraph of this Preface. I wish that I had been able to ascertain what had become of the MS. of 'Awfī's *Lubāb* which he evidently had at his disposal, and which is probably still extant at Ṭīhrán, but hitherto I have not been successful in this endeavour. Since the *Majma' u'l-Fuṣṣahá* contains only a selection of the verses given in the *Lubāb* (and even these seem in many cases to have been handled with some freedom) it has been of merely occasional assistance, and many passages in the text depend on the Elliot Codex only. Some of these, in spite of all I could do, remain quite obscure, and not seldom I have been obliged to pass for press sentences and verses evidently erroneous or incomplete. Where possible and necessary, I have emended the text according to the best of my knowledge; and, when this failed, I have consulted other scholars. To Professor de Goeje in particular I am deeply indebted for many valuable emendations in the Arabic verses cited here and there, which verses, owing to the ignorance of the copyist, are in general especially corrupt. In the Persian verses I have derived great help from my friend Mawlawí Muḥammad Barakatu'lláh and from my colleague Mr. R. A. Nicholson, whom I have also to thank for passing through the press pp. 241—320 of this volume while I was absent in Egypt during the first three months and a half of this year (1903).

Of the author, Muḥammad 'Awfī (who, as he himself states in vol. I of his *Jawámī' u'l-Hikáyat*, derives his patronymic from 'Abdu'r-Raḥmán b. 'Awf, one of the council of six nominated by the Caliph 'Umar to choose his successor) we know but little save what can be gleaned from this work and from that above mentioned; and nearly all that is known about him is given by Rieu on pp. 749—750 of his *Catalogue of the Persian MSS. in the British Museum*. Briefly, he was a native of Transoxiana, studied at Bukhárá, visited

numerous towns in Khurásán and Má wará'u'n-Nahr towards the end of the sixth and beginning of the seventh century, and afterwards spent a considerable time in India, first at the court of Sulţán Náşiru'd-Dín Qubácha and afterwards at the court of his successful rival Shamsu'd-Dín Iltatmish. Both in this work and in the very interesting *Farwámi'u'l-Hikáyát* (a book which, notwithstanding its enormous size, certainly deserves publication) the author frequently refers to his personal circumstances, and these references I hope to collect and arrange in proper sequence in the Preface to the other volume of this text.

Of the book itself my readers can form their own judgment. It is in some ways disappointing, chiefly in the extreme scantiness of the biographical particulars which it gives. Indeed it is rather an Anthology than a Biography of Poets, and the brief notices prefixed by the compiler to the poetical selections are singularly lacking in definite information, and consist too often of a few far-fetched word-plays on the poet's name. As an Anthology, however, it has a high value, since it offers us copious specimens of the work of many ancient poets otherwise almost or quite unknown to us.

The titles of the first seven chapters, which constitute vol. I, are as follows:

- باب اوّل، در فضیلت شعر و شاعری،
 باب دوم، در معنی شعر از طریق لغت،
 باب سیوم، در معنی اوّل کسی که شعر گفت،
 باب چهارم، در معنی اوّل شعر پارسی که گفت،
 باب پنجم، در لطایف اشعار سلاطین و ملوک و امراء،
 باب ششم، در لطایف اشعار وزراء و صدور و کفّاء،
 باب هفتم، در لطائف اشعار ائمه و علماء و صدور و علماء

This first four of these chapters are very short, occupying only 9 pages of my transcript, or about 250 lines. The invention of poetry is, as by Dawlatsháh (p. 20 of my edition), ascribed to Adam, from whose supposed elegy on Abel (said to have been composed in Syriac, and afterwards translated by Ya'rib b. Qaḥṭán into Arabic) the first two couplets are cited; while the first Persian verses are, as usual, ascribed to the Sásánian King Bahrám Gúr (reigned A. D. 420—438). This King is also said to have composed poetry in Arabic, and our author even asserts that he had seen and perused a copy of the royal *Diván* in the Sar-i-Pul ("Bridgend") Library of Bukhárá, from which manuscript he cites two Arabic fragments, each consisting of two couplets. He next mentions the ballads of Bárbad' or Bahlabad, the Court Minstrel of Khusraw Parwíz (A. D. 590—627), but excludes them from consideration as lacking metre, rhyme and other essential characteristics of poetry as understood by the Muhammadans. As I have elsewhere observed (*J. R. A. S.* for January, 1899, pp. 54 et seqq.), this half-legendary minstrel deserves the most attentive consideration of all who would study the origins of Persian Poetry; and it would be interesting to know whether 'Awfí really had any knowledge as to the nature and character of the verses which are said to have exercised so extraordinary an influence on Khusraw Parwíz. Mention is next made of the *qaṣída* alleged to have been composed by a certain 'Abbás of Merv in honour of al-Ma'mún's entry into that city in A. H. 193 (A. D. 808—9), of which, for reasons stated in my *Literary History of Persia from the earliest times until Firdawsi* (pp. 13 and notes, 340 and 452, n. 3), I, along with Kazimirski, am inclined to doubt the authenticity. Thence the author passes immediately to the mention of the Ṭáhirid, Şaffárid and early Sámánid periods with which this volume begins.

I have already expressed my gratitude to my friends Pro-

fessor M. J. de Goeje, Mr. R. A. Nicholson and Mawlawí Muḥammad Barakatu'lláh for the valuable help they have given me in solving many difficult problems presented by this text, and I must add to these the names of my accomplished colleagues Professor A. A. Bevan and Sayyid 'Alí Bilgrámí. Nor can I conclude without once more testifying to the resourcefulness, promptitude and excellent workmanship of Messrs Brill of Leyden, the printers and continental publishers of this series, and in particular to the courtesy of my friend Mr. F. de Stoppelaar, the head of that justly renowned firm.

EDWARD G. BROWNE.

CAMBRIDGE, June 11, 1903.

VARIANTS.

Only two MSS. of the work whereof the second half is now published have been at my disposal, *viz.* the Elliot MS. (hereinafter designated as **E.**), first described by Bland in vol. ix of the *J.R.A.S.*, pp. 112 *et seqq.*, in an article entitled "the oldest Persian Biography of Poets"; and the Sprenger MS. (hereinafter designated as **S.**), described in Sprenger's *Catalogue of the Libraries of the King of Oude*, pp. 1—6, and also in Pertsch's *Verzeichniss der persischen Handschriften der königl. Bibliothek zu Berlin*, N° 637, pp. 596—597. A certain number of the verses are also cited in the excellent *Majma' u'l-Fuṣṣahá* (hereinafter designated as **MF.**) of the learned Riḍá-qulí Khán, who used the *Lubábu'l-Albáb* as one of his sources, and drew largely on the information which it contains. I have not, however, been able to discover what has become of the MS. which he employed. The *Majma' u'l-Fuṣṣahá* was lithographed at Ṭíhrán in A. H. 1295 (A. D. 1878) in two volumes, of which the first comprises 657 and the second 679 pages.

From these three sources (the MSS. denoted as **E.** and **S.**, of which the former is the fuller, and, as a rule, the more correct, and vol. i of the lithographed **MF.**) nearly all the variants here given are taken, and in the rare cases where I have used another text of one of the poems cited in this work, the source is fully indicated. The beginning of this second part of the *Lubáb* corresponds with **E.**, p. 265, l. 3, and **S.**, f. 79^b. The other abbreviations in the following pages explain themselves. Nearly all the variants, even the most trivial, are noted. When the rejected variant so closely resembles the adopted reading that no mistake as to its position in the line seems possible, it is given without further comment; but where any doubt might arise, it is followed by the accepted reading, preceded by the word "for". Words omitted in one or other text are generally included in square brackets.

1, 1. S. om. [رب . . بالخبر]. — 3. S. سر for بر, and باد و بستی for الكفوت. — 6. S. ال for الی. — 8. S. مقصد. — 12. S. الكفوت for الكفرة, and الكفایا. — 13. E. S. ابو for آن. — 16. E. om. [از طرف]. — 18. S. ایجاز for بیجان. — 19. E. تحویر.

2, 3 and 7. E. S. حنطله. — 13. MF. آتش for مچهر. — 14. S. خاك for خال. — 15. S. prefixes الحكیم and ends فی — 18. E. S. لیث for دیدہ; S. and MF. ای for او. MF. میمان غیث و فساد; S. inserts تا before مرغی; MF. که شکار او همه. S. جانها in text, corrected to جانا. — 21. S. ممانا for بمانا.

3, 1. E. صیانت for ضیانت. — 7. MF. بروی or بودی for ببری, and ای for این; E. has a deleted و after دید, S. and MF. دیدہ; MF. شهد for شهید. — 10. E. S. و before. — 13. S. inserts و before. — 14. S. substitutes گفت for [این . . . کرد]. — 16. S. و از. — 21. S. om. first و. — 23. MF. بدین دو; E. S. تابید for پایید.

4, 3. MF. گرز تو خواسته نیابم گنج. — 5. E. صحنی as var. of جهانی, for which we should perhaps read جیهانی. — 7—8. These verses are obliterated in S. and omitted in MF. — 10. E. کابر بر بست. S. باغ; MF. زار علی, E. has علی in text, عسلی as var. in margin. — 11. E. S. om. [است]. — 12. S. om. [نظم]. — 17. S. برین. — 20. MF. هر کرا. — 22. E. S. انطرفا. — 23. E. S. روزنی; S. om. [او].

5, 1. S. حرحا, بیمار, and ستنبان. — 2. S. ایقتن کم, فلذلك کم. — 3. S. یسکوک and لا السقی. — 4. S. فرالادی. That فرالادی is correct seems to be proved by the rhyme of l. 8. — 7. E. S. بیبکانه. — 8. E. S. جمله. — 12. S. چوشعل. — 13. MF. خدمتش. — 14. MF. اگر for همی. — 15. S. has از for او. — 16. S. الهوی. — 17. S. بو شعیب, and om. [چکد از سیم بر]. MF. has کیش. — 19. MF. بخانه; for بخانه. — 20. S. بزنک. — 21. MF. بسکه and نازک for تارکی. — 22. MF. تارکی for تازی. — 23. E. S. دو خد.

6, 1. S. om. [جعفر]. — 2. S. آگه for آگه. — 8. S. خه for خه in first hemistich. — 9. S. معروف. — 13. E. ends بود, S. در بود, both contrary to rhyme. — 17. S. برین پرده. — 18. S. inserts و after رودک. — 19. S. تمام, and قرآت for قرآن. — 20. S. بران for بدان. — 21. S. om. [تعالی]. — 22. E. صوتی for صورتی. — 23. E. S. both read العبک, which seems doubtful; S. om. [صاحب].

7, 5. E. و العهد. — 6. S. inserts و after فلاید, and om. [نویاید]. — 7. B. om. [نظم]. — 11. S. has ماند for باید. — 12. S. inserts و after. — 13. S. اورا تزیفی. — 17. In S. استاد is deleted. — 18. S.

اجمال. — 19. S. has محمد for احمد. — 20. MF. has سنگزی for دستان. — 21. MF. با جنگ. — 22. E. om. [الطاهر]; E. S. مصعبی گوید, but corrected in margin of E. as in text. — 23. S. om. [و] and again in — 24 after ببیندیش.

8, 7. S. از for آن, and تار for نار. — 9. S. MF. om. [بر] and add آن after از; MF. has گیری for داری. — 10. S. MF. om. [از]; S. has خاک for خال. — 11. B. om. [در] — 12. S. MF. have ازوی for اندر. — 14. MF. از آن. — 15. S. نبیندیشد. — 16. S. om. [و له]. — 17. S. بگرفت سو. — 18. MF. هر کش دید. — 19. S. بگداخت for انداخت. — 21. S. om. [در]. — 22. S. رونده. — 23. S. فصیحت. — 25. S. om. [و]. یاب for یافت; فی for بی; است.

9, 1. S. om. [عز]. — 3. S. ساقش بعد, but deleted. — 5. S. om. — 6. S. شادمانه باید. — 7. S. چند for جعد. — 8. S. om. [و] before نداد, and again in — 9 after باد. — 10. S. om. [شعر]. — 14. S. کسان که. — 15. S. om. [شعر]. — 16. E. دحارا به, S. دل بنظاره. — 17. MF. یا for تا; S. has همانند رواست. — 18. For the *nisba* I am indebted to de Goeje: here and in — 19. E. has رستنی, S. الزینجی, and MF. الزینجی. — 20. S. دقت for رقت. — 21. S. om. [بن]. — 24. S. om. [و], MF. عقل نکو; MF. از ما گرفت. اینزد داد.

10, 1. S. بردست for داشت; MF. او for آن. — 2. E. وز for ور. — 4. S. مزارع for مزارع; for او نیک (a conjecture) both E. and S. read ونیل. — 7. S. om. [مکنان], [مخدوم], and, in — 8, [پس]. — 9. S. نه هانم, MF. نه هسانم. — 12. S. has در قضیده میگوید, erased, and then passes on directly to 23, 6, thus presenting a lacuna of 12 pages and 17 lines of the text, and entirely omitting Nos x—xx of the biographical notices.

11, 3. MF. adds محمد after ابواسحق. — 9. For ولی MF. has و به.

12, 5. MF. قغای for بیای, and بهرام for مریخ. — 21. E. var. ای ای اندها غم و دردا غریبیا.

13, 8. I conjecture پهر رنگ. There is a lacuna in E after چنان. — 4. E. گدازنده. — 16. MF. اینک; E. om. [و]. — 17. MF. از زر خفچه. — 23. MF. بگرد for گرفت. — 24. MF. آید for آمد.

14, 1. می and the final letter of بحار are hardly legible in E. This verse is wanting in MF. and of course in S. — 8. E. om. [در] in مادر. — 13. MF. بدان; E. وی را for دی را.

15, 6. E. زر for زره. — 7. I cannot understand the end of the first

hemistisch, and suspect that the MS. reading needs emendation. — 16. The letters before سال... are very indistinct in the MS. — 17. [زاف] is a conjecture. There is a lacuna here in the MS. For بنی the MS. has بی or perhaps لبی. — 24. E. خاقا. I conjecture خارا. — 25. E. نشککید *contra metrum*.

16, 12. E. om. [سنت] after خیری, *con. metr.* — 13. MF. بیر کشته. — 14. MF. پرتاب; E. میم اندر میم. — 17. E. om. [به] before جائی.

17, 2. MF. اینک for کنون. — 3. MF. هماندش for این. — 20. I am indebted to de Goeje's kindness for the readings here adopted. E. appears to read مدحت for تدلّحت, مشقلا for مُتَقَلًّا and یدحرج (تدحرج?) — 23. MF. مگر رسم سکّه. — 24. MF. در دهان for بر زبان, and او شه. — 25. MF. ندادنسمی and مگر رسم سکّه.

18, 12. E. ان لکم. — 15. E. بن زیاد.

19, 10. E. در انتقاد اعتقاد. — 23. MF. برد for کند.

20, 1. MF. جیمش for نونش. — 15. E. بعجز for بعمر. — 21. MF. آرز for حرص.

21, 3. E. معمول for معبول. — 5. E. غم for عم. — 11. MF. بدهی for بزمین. — 16. E. قضا هست or perhaps قضا چیست. — 18—19. Here again I am indebted to de Goeje for valuable emendations. E. has امسک for رمینک and بنظره for سطره.

22, 10. MF. بیجان. — 12. E. مبسّمه and مشکونا. — 13. E. مبسّمه. — 15. For پیشانیش (conjectural) E. has پستانی, MF. پستانش. — 17. MF. الصنعانی. — 21. E. عارض او گوئی راست.

23, 4. E. (apparently) خسران. — 5. E. دلی. — 6. Here S. rejoins E. — 7. S. جوشنی. — 9. S. الاسعمانی النشابوری. — 10. S. om. [به] before فصل. — 13. E. S. ماند; MF. هستیش. — 14. E. S. ماند. — 16. S. om. [و]. — 18. For ادبا S. has دیار. — 19. S. om. [و] after تمام. — 20. S. معزود. — 21—22. S. جو در نسبت ذکر. — 23. For یا E. has ما, S. اداره for داده, and ملامت for مسلمة. — 24. S. بنیت شمیم. — 25. E. S. داره, while E. has داره.

24, 4. E. has دو for در; S. om. [به] before شب. — 7. S. has شنا for ثنا, and om. [بود]. — 8. For بخت. S. has بحسنت. — 10. S. رجا می گوید. — 12. E. had a marginal var. on المنقعی which has unfortunately been lost or omitted. — 14. S. MF. روی for چهر. — 17. S. om. [نظم]. — 18. S. has خور for جود. — 20. S. بهاری. — 24. MF. کرده.

25, 1. MF. باد, and نیکوان گوئی for آبگیر نگر. — 2. For شکل MF. has از گل به; E. S. شیم for سیم. — 3. S. om. [صفت]. — 4. MF. آتش

S. بلور MF. سفید S. 6. — بدین جام و این 5. — اگر ندیدی با آب
 فگندست می درو MF. S. 10. — سیمینه تن MF. 9. — لعل و adds
 — 16. S. om. [م اوراست] — 18. MF. بنگر for پیکر E. has خمیده as
 var. over آلوده — 20. S. بدانك for كه آنك — 21. MF. عزیز کرده
 ... ششی for پی MF. 23. — خود را كه كرد خوار

26, 1. S. om. [و کنیة] — 2. S. ایلایق تر ایلایق MF. ترک کسی ایلایق ترک
 و مرد for بدهر MF. [و] S. om. زان ; — 4. S. نامد — 7. S. بدانند for تواند MF. — 8. MF.
 — 13. E. S. باز for بیاز ; سپید S. — 16. S. برین and om. [و] — 18. S. بود
 for زند — 19. S. om. [و] — 20—21. S. om. — 23. S. om. [رونقی].

27, 4. MF. از آن for حریم او بدید S. ارزان for نرزان — 8. S. — 9.
 S. om. [معنوی] — 10. S. om. [و] — 11. E. S. خوشنود for نشاید بود — 12. MF.
 — 19. S. om. [شعر] — 18. S. آذیث S. ; كه ندارد بقسمت ازى — 21. MF. زلف for لف S.
 ما — 23. S. از for کر MF. — 22. MF. بی for نه — 21. MF. زلف for لف S.
 وراء النهر سپهرک

28, 2. S. یار for باک S. ; حلقه اندر حلقه MF. جود اندر جور S. — 3.
 For از S. has او MF. در — 6. S. om. [ناصر] — 8. S. دولت and
 منصور after [بود] S. om. — 10. S. افتاد for بود S. — 9. S. منقح آن اقبال امیر
 — 11. S. om. [آل] and دولت — 13. E. بانام for انام S. om. [و او]
 — 14. S. اربعمایة — 16. S. om. [ابو] — 17. S. om. [سنه] — 18. S. om.
 [و] after از — 19. S. ابو سعید and om. [كه] — 22. S. صحرا و — 23. S. دند
 بود در ذکر S. — 24. S. دید ایقان E. اتقان

29, 3. S. om. [ی] in عنصرى — 5. S. بر for باو — 6. S. om. [آن]
 and [كه آفتاب را] — 7. S. نهاده — 8. S. inserts و before شعر and omits
 it after است — 9. S. ما for یا — 11. S. شعر for قطعه — 14. S. بر for
 ; E. S. (apparently) مگر for تگر — 15. S. معلاق — 16. For درو E.
 has درر S. و MF. وزو — 17. MF. has بیمار for تیمار — 18. S.
 مار تنند S. and so corrected in E. — 19. S. رنگ و MF. زرکان S. has رنگان
 and, for از ایدون — 20. For چشمان S. has چشمان MF. و MF. جسم و
 E. apparently زلکان ; for چشمان S. has چشمان MF. — 21. MF. زمانه شاه هشیار
 MF. [هوراست] — 22. S. om.

30, 5. For آید S. has زاید — 7. S. om. [نظم] — 8. S. شری تا غرب
 — 12. S. om. [نظم] — 15. E. زرز — 16. S. آن رنگ for انریک — 17. S.
 om. [نظم] — 21—23. S. omits these three lines.

31, 3. S. om. [ش] after زبانهاش — 18. S. رنگش for رنجش — 19.
 E. بر for بر — 23. S. بازی for یاری

32, 3. S. برجم and پاك for بادا — 6. E. جم for خم — 9. S. در

دل رهاست — 13. S. om. [نو] for زنگ and برود, and سنک. — 17. S. om. [و] before دلبری, for which E. appears to read دلبری; S. om. وقت for دقت. — 19. S. om. [شاد], and جنگ for بت. — 21. S. adds و before غرر.

33, 1. S. om. [و مصداق]. — 2. S. om. [آن], and repeats است که... twice. — 5. S. has روی و زنگ for روی. — 6. S. سیرت for شیوه. — 7. S. منفتح. — 8. S. om. [سعد رحمه الله]. — 9. S. مطالع, and برون for بدون. — 10. S. om. [شعر] and [و]. — 12. S. در جیز. — 17. S. adds و after وبال. — 18. S. دارم for آیم. — 20. S. المروزی. — 23. E. om. [در] before نشاند. — 24. S. تبتوة که جای.

34, 1. S. بدادست. — 3. S. گو مدحت. — 4. S. MF. قضا for ثنا. — 5. S. MF. بدین for بدین; MF. om. [و] before که. — 10. E. گلزار. — 14. The words صدور مرو are indistinct or perverted in both MSS. — 18. S. در آن آب. — 20. For زنگ MF. has نظر; S. و نیک نظر. — 22. S. شرم for سرم. — 24. MF. جو. — 25. MF. او for آن, and فتید for بدید.

35, 3. S. for به. — 4. S. ز لولو. — 5. MF. و آن صاف می. — 8. MF. بندگان for خواجگان; S. شقیق. — 9. MF. و for و. — 10. S. تاکر for تاکم. — 12. S. بر کنیم. — 14. S. om. [فورا است]. — 15. Last two words partly obliterated in E.; MF. دارن for دانی. — 16. E. ما می ماند; MF. تر شود for خوبتر. — 22. MF. چون رانی که دوزخ. — 25. MF. فورا است.

36, 3 and 8. S. om. [فورا است]. — 9. MF. سرور for سرور. — 12. MF. om. [و]. — 13. S. om. — 14. S. در for زر. — 16. S. قطع for نظم. — 17. S. غمی for غمی; MF. غمزه. — 18. E. MF. بر چده. — 25. For گفت read شیت عجیب; S. om. [و سخت], and reads عجیب.

37, 3. S. inserts بیت after آن. — 7. MF. دگر for اثر. — 8. S. om. first four words. — 9. E. مگر for نگر; MF. بگونه for بگونه. — 10. E. بسد ز, MF. نشان for کند and از عاشقان. — 11. S. om. [و]. — 16. S. MF. om. [روا]; S. inserts ار after سر, MF. ends the line سزاوار داشتن. — 17. MF. بتوانی bis. — 19. MF. به for ز, and نیکوانت for عاشقانت. — 24. S. om. [الغرض], and reads این معنی for مصداق.

38, 8. S. بپیشان, MF. بپیشان, S. از اشتهم. — 9. S. برده for برده. — 12. MF. فصل for وصل. — 13. S. MF. محال for خجال. — 14. S. خزینه; MF. حدثاثر. — 15. S. رسیده after آرم and عمر deleted. — 16. MF. عزیز. — 17. MF. om. [و]. — 18—19. Added in margin of E. and omitted in S. — 21. E. بگونه بال. — 24. S. دید for دید. — 25. MF. و ماند سخنان; E. var. امثال.

39, 1. MF. گذاشت. — 3. S. نگر, MF. نه گر. — 9. For روزگار پناه S. has با سخاوت; MF. سیاه. . . , which also stands as var. in margin of E. — 10. S. شویم. — 11. Var. in E. مجلسی بر نهاد معرکه گاه. — 12. For با سخاوت S. has نیکوخواه و شیر; MF. adds و نهننگ. — 13. MF. بس سخاوت. — 14. S. MF. تیر. — 15. MF. خود دل. — 16. S. بوسه اسپر کنیم. S. indicates by the letters خ and م prefixed to this couplet and the last that the order in which they are here placed should be transposed. — 17. MF. رزم. — 18. S. om. this line except last word. — 19. S. MF. بخون; MF. بتیغ هدی. — 20. For نذر S. has نذر, MF. شرط; S. هر گاه که نوشی, MF. قدرت for متابع and زمین را for جهان را. — 21. MF. که در هر سواری.

40, 1. S. om. [و له]. — 3. S. بر. — 4. S. om. first [و]. — 5. S. عملا; E. has ریاحی, as var. on ریاحین. — 6. S. چکید and ماننده. — 7. This name stands thus in the margin of E.: in the text there is a different reading, half obliterated and quite illegible. S. has what looks like کسی رندی. — 8. S. لبیب for ادیب and نصیب for فضل. — 9. S. om. [در مدح]. — 10. S. om. [در مدح]. — 11. E. S. insert چون after هوا, E. omits it after هامون. — 12. E. دلبر for دلدار. — 13. S. سوزان. — 14. S. گفت آن for گفتنا. — 15. S. om. last half of this and first half of following couplet, which are also omitted in text of E., but added in margin. — 16. E. S. insert چون after هوا, E. omits it after هامون. — 17. S. om. — 18. S. شوله for شوکه.

41, 1. S. adds و before روی. — 2. S. معقر. — 3. S. بود. — 4. S. ازو دادست. — 5. S. خواند. — 6. S. om. [بر]. — 7. S. از بر for باز بر. For تر read بود. — 8. S. om. [و]. — 9. S. ظفر. — 10. S. om. [و]. — 11. S. om. [و]. — 12. S. om. [و]. — 13. S. om. [و]. — 14. S. om. [و]. — 15. S. om. [و]. — 16. S. om. [و]. — 17. S. om. [و]. — 18. S. om. [و]. — 19. S. om. [و]. — 20. S. om. [و]. — 21. S. om. [و]. — 22. S. om. [و]. — 23. S. om. [و]. — 24. S. om. [و]. — 25. S. om. [و]. — 26. S. om. [و]. — 27. S. om. [و]. — 28. S. om. [و]. — 29. S. om. [و]. — 30. S. om. [و]. — 31. S. om. [و]. — 32. S. om. [و]. — 33. S. om. [و]. — 34. S. om. [و]. — 35. S. om. [و]. — 36. S. om. [و]. — 37. S. om. [و]. — 38. S. om. [و]. — 39. S. om. [و]. — 40. S. om. [و]. — 41. S. om. [و]. — 42. S. om. [و]. — 43. S. om. [و]. — 44. S. om. [و]. — 45. S. om. [و]. — 46. S. om. [و]. — 47. S. om. [و]. — 48. S. om. [و]. — 49. S. om. [و]. — 50. S. om. [و]. — 51. S. om. [و]. — 52. S. om. [و]. — 53. S. om. [و]. — 54. S. om. [و]. — 55. S. om. [و]. — 56. S. om. [و]. — 57. S. om. [و]. — 58. S. om. [و]. — 59. S. om. [و]. — 60. S. om. [و]. — 61. S. om. [و]. — 62. S. om. [و]. — 63. S. om. [و]. — 64. S. om. [و]. — 65. S. om. [و]. — 66. S. om. [و]. — 67. S. om. [و]. — 68. S. om. [و]. — 69. S. om. [و]. — 70. S. om. [و]. — 71. S. om. [و]. — 72. S. om. [و]. — 73. S. om. [و]. — 74. S. om. [و]. — 75. S. om. [و]. — 76. S. om. [و]. — 77. S. om. [و]. — 78. S. om. [و]. — 79. S. om. [و]. — 80. S. om. [و]. — 81. S. om. [و]. — 82. S. om. [و]. — 83. S. om. [و]. — 84. S. om. [و]. — 85. S. om. [و]. — 86. S. om. [و]. — 87. S. om. [و]. — 88. S. om. [و]. — 89. S. om. [و]. — 90. S. om. [و]. — 91. S. om. [و]. — 92. S. om. [و]. — 93. S. om. [و]. — 94. S. om. [و]. — 95. S. om. [و]. — 96. S. om. [و]. — 97. S. om. [و]. — 98. S. om. [و]. — 99. S. om. [و]. — 100. S. om. [و].

42, 1. E. S. زره دار بر مشك از. — 2. MF. زره سان. — 3. S. سوسن و for سونش. — 4. MF. صدره. — 5. MF. تابان بود. — 6. E. S. خواندش; E. تابان بود. — 7. MF. پهبور for رهبر. — 8. S. MF. گه for که. — 9. Read گشت. — 10. MF. انجم بسی اند ساکن. — 11. MF. bis چه آن کز. — 12. MF. نبود و نباشد for شنیدنی خدیوی. — 13. S. has جیحون for سیحون; MF. جیحون. — 14. Read گهی at beginning of second homistich. — 15. MF. اندر for اندو; MF. پیری for پری. — 16. MF. پیری for پری. — 17. MF. پیری for پری. — 18. S. om.; B. پری for پری. — 19. MF. پیری for پری. — 20. MF. پیری for پری. — 21. MF. پیری for پری. — 22. MF. پیری for پری. — 23. MF. پیری for پری. — 24. MF. پیری for پری. — 25. MF. پیری for پری. — 26. MF. پیری for پری. — 27. MF. پیری for پری. — 28. MF. پیری for پری. — 29. MF. پیری for پری. — 30. MF. پیری for پری. — 31. MF. پیری for پری. — 32. MF. پیری for پری. — 33. MF. پیری for پری. — 34. MF. پیری for پری. — 35. MF. پیری for پری. — 36. MF. پیری for پری. — 37. MF. پیری for پری. — 38. MF. پیری for پری. — 39. MF. پیری for پری. — 40. MF. پیری for پری. — 41. MF. پیری for پری. — 42. MF. پیری for پری. — 43. MF. پیری for پری. — 44. MF. پیری for پری. — 45. MF. پیری for پری. — 46. MF. پیری for پری. — 47. MF. پیری for پری. — 48. MF. پیری for پری. — 49. MF. پیری for پری. — 50. MF. پیری for پری. — 51. MF. پیری for پری. — 52. MF. پیری for پری. — 53. MF. پیری for پری. — 54. MF. پیری for پری. — 55. MF. پیری for پری. — 56. MF. پیری for پری. — 57. MF. پیری for پری. — 58. MF. پیری for پری. — 59. MF. پیری for پری. — 60. MF. پیری for پری. — 61. MF. پیری for پری. — 62. MF. پیری for پری. — 63. MF. پیری for پری. — 64. MF. پیری for پری. — 65. MF. پیری for پری. — 66. MF. پیری for پری. — 67. MF. پیری for پری. — 68. MF. پیری for پری. — 69. MF. پیری for پری. — 70. MF. پیری for پری. — 71. MF. پیری for پری. — 72. MF. پیری for پری. — 73. MF. پیری for پری. — 74. MF. پیری for پری. — 75. MF. پیری for پری. — 76. MF. پیری for پری. — 77. MF. پیری for پری. — 78. MF. پیری for پری. — 79. MF. پیری for پری. — 80. MF. پیری for پری. — 81. MF. پیری for پری. — 82. MF. پیری for پری. — 83. MF. پیری for پری. — 84. MF. پیری for پری. — 85. MF. پیری for پری. — 86. MF. پیری for پری. — 87. MF. پیری for پری. — 88. MF. پیری for پری. — 89. MF. پیری for پری. — 90. MF. پیری for پری. — 91. MF. پیری for پری. — 92. MF. پیری for پری. — 93. MF. پیری for پری. — 94. MF. پیری for پری. — 95. MF. پیری for پری. — 96. MF. پیری for پری. — 97. MF. پیری for پری. — 98. MF. پیری for پری. — 99. MF. پیری for پری. — 100. MF. پیری for پری.

43, 1. MF. سیمین for باختر. — 2. S. تخم بدن. — 3. MF. بتدبیر. — 4. MF. شد. — 5. MF. شب از شبه بتر. — 6. MF. کشید. — 7. MF. شادی. — 8. MF. بنماز پری. — 9. MF. بنماز پری. — 10. MF. بنماز پری. — 11. S. چنین for مرا. — 12. E. بخیر. — 13. MF. بساعد من اگر. — 14. E. S. اندر for اندر. — 15. MF. از for ز. — 16. MF. از for ز. — 17. E. S. اندر for اندر. — 18. MF. از for ز. — 19. MF. از for ز. — 20. MF. از for ز. — 21. MF. از for ز. — 22. MF. از for ز. — 23. MF. از for ز. — 24. MF. از for ز. — 25. MF. از for ز. — 26. MF. از for ز. — 27. MF. از for ز. — 28. MF. از for ز. — 29. MF. از for ز. — 30. MF. از for ز. — 31. MF. از for ز. — 32. MF. از for ز. — 33. MF. از for ز. — 34. MF. از for ز. — 35. MF. از for ز. — 36. MF. از for ز. — 37. MF. از for ز. — 38. MF. از for ز. — 39. MF. از for ز. — 40. MF. از for ز. — 41. MF. از for ز. — 42. MF. از for ز. — 43. MF. از for ز. — 44. MF. از for ز. — 45. MF. از for ز. — 46. MF. از for ز. — 47. MF. از for ز. — 48. MF. از for ز. — 49. MF. از for ز. — 50. MF. از for ز. — 51. MF. از for ز. — 52. MF. از for ز. — 53. MF. از for ز. — 54. MF. از for ز. — 55. MF. از for ز. — 56. MF. از for ز. — 57. MF. از for ز. — 58. MF. از for ز. — 59. MF. از for ز. — 60. MF. از for ز. — 61. MF. از for ز. — 62. MF. از for ز. — 63. MF. از for ز. — 64. MF. از for ز. — 65. MF. از for ز. — 66. MF. از for ز. — 67. MF. از for ز. — 68. MF. از for ز. — 69. MF. از for ز. — 70. MF. از for ز. — 71. MF. از for ز. — 72. MF. از for ز. — 73. MF. از for ز. — 74. MF. از for ز. — 75. MF. از for ز. — 76. MF. از for ز. — 77. MF. از for ز. — 78. MF. از for ز. — 79. MF. از for ز. — 80. MF. از for ز. — 81. MF. از for ز. — 82. MF. از for ز. — 83. MF. از for ز. — 84. MF. از for ز. — 85. MF. از for ز. — 86. MF. از for ز. — 87. MF. از for ز. — 88. MF. از for ز. — 89. MF. از for ز. — 90. MF. از for ز. — 91. MF. از for ز. — 92. MF. از for ز. — 93. MF. از for ز. — 94. MF. از for ز. — 95. MF. از for ز. — 96. MF. از for ز. — 97. MF. از for ز. — 98. MF. از for ز. — 99. MF. از for ز. — 100. MF. از for ز.

— 20. S. *چمن* for *سمن*. — 21. MF. *کی مونس* for *گر ضامن*; S. *دی* for *کمد باید*; S. *او* for *آن*. — 22. MF. *بهر من چرا بری بر ظن*. — 23. MF. *که ندیدید* for *که ندید*.

44, 2. MF. *احمد بن خواجه حسن*. — 5. MF. *دل مان* for *دانا*. — 6. S. *om.* [در]. — 8. S. *om.* [و له]. — 11. S. *سعيد*, and *المنسوری*. — 12. S. *تمکینتش*. — 16. MF. *زمینش* for *زمین از*; S. adds *و* before *آب*. — 17. S. *بهر سر* for *سر*; S. *بهر* for *بهر*; MF. *باج* for *باجر*; *موج چون زر پیش آب*. — 18. S. *بر رسته*, E. as var. *بهر* for *بهر*; S. *بهر* for *بهر*; *فراز و* after *بهر*. — 19. MF. inserts *و* after *بهر*; *بهر* for *بهر*. — 20. S. *بهر خشک سیر او بی رخ بغور* and *اندرو*; MF. *غلطان* for *پنهان*; *اندرو* and *هندروسپیش*. — 21. MF. ends line *بهر خشک سیر او بی رخ بغور*. — 22. S. begins line *بهر خشک سیر او بی رخ بغور*. — 23. E. *تیغ*. — 24. S. *مدفون*; S. MF. *گشته*; MF. *بهر وی* for *بهر وی*. — 25. MF. *درخشان*; S. *مدفون* again.

45, 1. MF. *دو چشم*, and *از روشن* for *ازرق*. — 2. S. *پشت* for *پشت*; MF. *از* for *و*. — 3. MF. *جادو* for *حال و*. — 4. E. *خلوئی*, MF. *خلای* and *ایر* for *سرو*. — 5. MF. *چون عرعر زرین*; S. *ناز* for *ناز*. — 6. MF. *رنگش* for *رنگش*; MF. *عکسش* for *عکسش*. — 7. S. *پالد*, MF. *پالد*. — 8. MF. *رنگش* for *عکسش*. — 9. S. *ثلک* for *قی*. — 10. S. *om.* — 11–12. S. *om.* — 12. MF. *نامه* for *ناقه*. — 13. S. *آهختن* *con. metr.* — 15. S. *om.* first 5 words, and misplaces *نظم* before the last hemistich. — 16. E. S. *سده* for *سده* (the correct reading of MF.); MF. *در حال* for *دو حال*. — 17. S. *باد* for *باد*. — 20. S. *om.* — 21. MF. *چرا دهر شد زر*; and *کوه* for *کوه*. — 22. S. *بار* for *بار*, and *باشد باو* for *بار*. — 23. For *سده* E. has *شد*, S. *سده*. — 25. MF. *نشان* for *نشان*.

46, 1. S. *دایره* for *دایره*. — 2. S. *om.* — 3. S. *عنان را ز پای*. — 4. E. seems to read *که آزدی*. — 5. S. *بیاراست*. — 7. S. *om.* — 8. S. *فرو* and *دیمید*. — 11. S. *درفشده*. — 12. S. *om.* [بن] before *علی*, and reads *البندکچهیر*. — 14. S. *شمال* and *شمایل*. — 15. S. *متخلی*. — 16. B. *om.* — 18. S. *om.* [بهر است]. — 19. MF. *باشد* for *باشد*. — 20. S. *باز*. — 21. S. MF. *نمیدد*; S. *ایزد ما*; MF. *ایزد تر بر نه*. — 23. S. *om.* [أل].

47, 7. S. *ای* for *می*; E. *om.* [مرد]. — 8. S. *om.* — 11. S. *om.* [وله]. — 14. S. *جولوع*, MF. *قلوع*. — 16. S. *دیر* for *دیر*. — 20. S. *om.* [بندیک آن].

48, 3. E. *om.* [چو]. — 6. E. *om.* [و]. — 7. MF. transposes *جنت* and *کوثر*. — 8. MF. *که لب* for *چومن*. — 11. S. *گفت*. — 12. S. *باران* for *بار*. — 17. MF. *امروز*, and *بدعا*. — 19. S. MF. *بار* for *بار*. — 23. MF. *دبندی*.

49, 3. S. *om.* — 6. S. *غزل*. — 10. E. (text) *بنوشتی*, S. apparently

is not clear, but looks like *خواره هر و جاه وی*. — 17. MF. transposes *وفادار* and *هواخواه*. — 18. MF. om. — 19. S. *را* for *زان*. — 20. S. *شکر* for *من هر*. — 21. In E. *بن* is deleted, and I think rightly. — 22. E. *هر* for *جان ساز*, partly deleted and corrected. — 23. S. *چنان سازوار* for *ساز*.

56, 2. S. adds *و* before *در*. — 4. S. *نقش* for *نفس* and *عقد* for *عقل*. — 5. S. om. [*وله*]. — 8. S. *لبان* or *لثان* for *بسان*, and adds *نظم* after *منقش*. — 9. MF. *جعدش* for *زلفش*; for *مار* S. has *ماه*, MF. *شام*. — 10. S. *قدش* for *خدهش*. — 11. S. om. [*ی*] after *سروی*. — 13. S. *تو* for *تر*. — 14. E. om. [*دینار*]. — 16. S. *در رنگیم*. — 17. MF. *وین نیم*. — 18. S. *منم*. — 19. E. S. *چو* *سه غم* *شاه سپرم*; MF. *سپر کشیده شاه سپرم*. — 22. MF. adds *و* after *دامن*. — 24. E. S. *سپاه* for *سپاه*.

57, 1. S. *مواصلی*, and om. [*و*] and second [*جای*]. — 3. E. var. *دل در*. *سین با و کاف و تا و کاف دیگر* *یاء نون* in second half (i. e. "Sabuktagin", but *con. metr.*); E. corrected as printed in text from *ابو عبد الله* are added in the margin of E. only. — 5. The words *سین و با و کاف و دیگر کاف و نون* are added in the margin of E. only. — 6. S. *عطار* (as one word), with *عطا* as var. — 7. S. *صد* for *صده*. — 8. S. *شعر* for *نظم*, and om. [*می*] before *گوید*. — 10. S. *چشم* for *حشمت*. — 12. MF. *بازم* for *تا*. — 13. E. S. *نه* for *مژگان*. — 14. S. *مژگان* for *مژگان*. — 15. S. om. [*و*] after *یار*. — 16. S. om.; MF. *از*. — 17. S. *روزبه*. — 21. S. *سرسنت*. — 22. S. *بار بیارست*. — 23. S. *قدری*. — 24. S. *حدرست* corrected in margin to *خزرست*.

58, 1. S. om. [*م*] and reads *خرسند*. — 3. S. *ماه که*. — 4. S. *که* for *آن*. — 5—6. This couplet appears to be deleted in S., which has *این* for *این*. — 7—8. This couplet appears to be deleted in E., which reads *بنسخت*. — 9. S. *اگر و گر* for *ینه*; E. *ینه* for *بنه*. — 10. S. *کیست طلسمیت*. — 11. S. om. [*و*]. — 12. E. S. *بیشترست*. — 13. S. om. [*این قطعه*] and [*شاهنشاہ ابن*]. — 14. S. *بیتی* for *منجنیف*. — 15. *یکسون* in S. and E., but corrected in the latter; S. *سوارست*. — 16. S. *تیرا*. — 17. S. *آهین*.

59, 1. MF. *ابو یزید*; S. adds *بن* after *یزید* and om. after *محمد*; S. *العصایری* and om. [*انزلی*]. — 2. S. om. [*غصایری*], E. *عصایری*. — 9. S. *آن عمر نهاد انجام را*. — 10. S. adds *و* after *در*. — 12. S. om. [*و*]; MF. om. this couplet. — 15. E. *جگویم*. — 17. MF. *و پر ز باده من*. — 19. MF. adds *و* before *از*. — 22. S. *خواره*; MF. om. 21—22.

60, 1. S. om. — 5. S. adds *آب* after *صفت*. — 6. S. *بار اندر* for *حقوق*. — 9. S. *حقوق*. — MF. *حقوق*; S. *جوب بن محمد*; E. om. [*ابو*]. — 8. E. om. [*ابو*]. — 9. S. *حقوق*.

— 12—13. MF. om. — 16. S. باری, and دوزخ. — 18—19. S. om. — 20. S. باری for باری.

61, 2. S. زره for زره. — 15. S. om. [اربعه]; E. S. الفرداری. — 16. S. کعبه, and چندین for چندیدی. — 17. S. میان for میان, and transposes تازی and نظم. — 19. S. om. [ندی و سبب] after خواند, and has نیز آن for نیز آن. — 21. S. خبر for اگر. — 23. S. بیارد, and خبر for صبر.

62, 2. S. بیشه. — 3. S. خیل. — 6. MF. بدینم for بدینم, and شوی for شوم; S. طاعت هوی شوی. — 9. S. om. [تا]. — 12. E. جل for و جل. — 13. S. om., E. له و. — 14. E. آنست; S. کناد for نهان. — 16. S. خوری, MF. کشی. — 17. MF. چون for تا; S. نه پهبچی پس; MF. also پس for و. — 18. S. om. — 19—23. MF. omits these verses. — 19. S. E. ساقنی; S. تلکاری. — 21. S. قَلَّتْ for قَلَّتْ, om. [فی], and ends دراری التامخ. — 22. S. خویش for از آن, and بناه. — 23. S. بیارم and بتاری.

63, 1. Thus corrected in E. from ذکر طبقه شعرا, S. om. [شعرا]. — 3. S. transposes سعود and سپهر. — 8. S. ساعد for عارض. — 9. S. سیم for شیم. — 10. S. om. — 11. S. om. first *misrā'*, substituting the *misrā'* immediately below, which is thus repeated twice; S. و for آن, and خندان for جندان. — 13. S. om. — 14. MF. رمان for مرجان. — 15. S. سیر; MF. پیز و دانه اش. — 17. E. بریده. — 17—18. MF. om. — 20. MF. شدی جدا. — 21. S. یکدمی. — 22. S. یکده and in — 23.

64, 2. S. یکده. — 3. S. زمین; زمین. — 4. S. چهار دگر بیاید. — 6. S. om. [صفت]. — 7. S. نه بینی. — 12. MF. om. [و], and تر for بر. — 13. S. خپمن, and شود for سود. — 20. S. بدرنگ. — 23. S. om. — 24. S. شکفتهء باغ. — 25. S. و after پیش. — 24—25. MF. om.

65, 1—2. MF. om. S. نه بینی, and جوی جوی نکر. — 2. S. سوزان, and [و] S. om. [و] and [و] S. om. [و] and has فصل و. — 7. S. شسته for شسته. — 8. S. om. [بود]. — 9. S. om. [وله]. — 14. MF. سمن را که سمن را; S. شمس for شنگ and شمن for بود. — 15. S. میان for بسان; MF. om. [و]; S. شنگ for قاینی. — 16. S. بود for بود. — 17. S. adds فانی, probably for قاینی; MF. gives the name as بنوشید. — 19. MF. بخوردند for بنوشید. — 20. MF. om. [ز]. — 21. MF. om. [و], and رود از لطف.

66, 1. S. داشت, and منیدیش او پس. — 2. S. گوید. — 5. S. پیش. — 6. S. بدر for بدر. — 7. S. الطیری, var. in E. بطری. — 9. S. نرسی آنکه چو بر زلف را. — 10. S. غزل for نظم. — 13. S. حشمت. — 14—15. MF. om. — 18. E. حشمت; MF. بر for می. — 20. S. om. [ی] after بها. — 21. E. زخم for زخم.

67, 1. S. محسین فرونی. — 2. S. محسنان for حسان. — 6. MF. این. — 7. E. om. Here begins a lacuna in E. which extends to p. 68, 8. — 14. S. بیش. — 22. S. جبال بلاد.

68, 5. This title, missing in both MSS., is supplied from MF. The verses which follow (ll. 10—19) are certainly by Bahrámf, though often ascribed to the Niḡhámú'l-Mulk. See my translation of the *Chahár Maqála* of Niḡhámí-i-'Arúf-i-Samarqandí, Anecdote xvi (p. 67 and note of the tirage-à-part = p. 773 of the *J. R. A. S.* for 1899), and p. 59 of my edition of Dawlatsháh. — 8. Here S. has a large lacuna, extending to the word گلدسته on 70, 2. — 22. E. نكسيوك المصامع, and apparently عص for غصن, which the rhyme requires. For the emendations in these Arabic verses, I am indebted to Professor de Goeje. E. ارلی, and om. [علی], which is supplied conjecturally.

69, 1—24. For this page E. furnishes the only text. — 6. E. بیباغ. Here again I am indebted to de Goeje for valuable suggestions.

70, 2. S. نهام. Here, at گلدسته, the S-text again joins on. — 4. S. adds و, at beginning of line, repeats گویند, and inserts محمود before سعید. — 5. S. بوده. — 6. S. جاده for چاره. — 7. S. adds بی شده, space left blank after قصد, and adds ار after تیر. — 7. S. adds و before مرغ. — 8. S. adds آن after در. — 10. S. om. [عیبچ], and adds را after بهانه. — 11. S. بر آن. — 12. S. منقالت for مقالنت, and بغری for بغزلی. — 14. S. وز for دو, and او for وی. — 15. MF. غذای for بلاى. — 16. MF. غم. — 17. MF. چشمی. — 18. MF. در آن for درو, and so also in — 19. — 22. S. چشمی, and جستن for جستن. MF. om. from this line to 71, 8.

71, 5. S. پنجست; E. به for به; S. ائسونت. — 6. S. بر از آن for بر در جان شودم and گفتارش. — 8. S. داستان for داستان. — 9. MF. از تازه گی. — 10. S. مرا. — 11. MF. سنبل for بسد. — 12. E. س. دمیدست. — 20. S. substitutes نظم. — 17. S. سرسیده است, and پیریشنده. — 22. S. چینی کواز حد. — 23. E. خامه. — 24. S. جهان for لی.

72, 1. E. بار. — 3. S. om. — 6. S. زاده. — 8. S. om. [چورن]. — 9. The words between brackets are conjectural. The MSS. repeat the last six words of l. 7. — 10. E. رود for ز دو. — 12. E. س. نازد for بارد; S. om. [چو]; E. om. [در]. — 18. S. om. — 19. S. پر چین. — 23. S. نوشین, and با قوت. — 24. E. از روان یافت مشك; S. عشاق از. — 24. E. شکرست.

73, 1. S. کس for خط. — 5. S. نیشیدم. — 7. S. او for آه. — 9. S.

om. — 15. MF. ززه وار and سلج. — 16. MF. نگاریده. — 23. S. om. [به] before نسترن. — 24. S. بیخ. — 25. S. سحر for چشم.

74, 3. S. عذاب for خلاف. — 4. S. adds و after گلزار. — 6. S. om. — 8. و از. — 11. S. گزرنستی. — 16. S. رخسار and نکت ناگه. — 18. S. آفتاب for آفتاب. — 19. S. om. [و]. — 20. MF. adds ناب after مشك, and reads آفتاب for پیچ و تاب. — 21. S. om. [و]; S. بر. — 22. S. om. [و], and بر گل بر. — 23. MF. و گو. — 24. S. om. [و].

75, 2. MF. کس دیده آتشی که بود قوتش بآب. — 3. S. om. — 8. S. جعد for حور. — 16. S. om. [و له]. — 21. S. adds و before این and om. [سه]; E. had a variant on عزیز, which is, however, lost.

76, 3-6. MF. om. — 4. S. بر شکن. — 7. MF. بقدّ; S. او. for بود. — 8. MF. adds و after گل. — 9. S. جتار and نه for به. — 11-77, 18. MF. om. — 13. S. در for بر, and مجارست. — 14. MF. om. [آن], S. این. — 16. S. om. [و]. — 24. بعقد همان.

77, 8. S. مه for مه. — 15. Delete the second که. S. om. this and — 16. — 17. S. بد رفتند. — 18. S. بر کار. — 20. S. پاره. — 21. S. نکستی. MF. صفتش for وصفش, and کجا for اگر. MF. omits — 23-24.

78, 1-2. MF. omits. — 3. S. پی نهاد for بی مهار. — 4. MF. ز کام for لگام. — 5. S. یاد, after which MF. adds است, omitting [ش] after گرش. — 6. S. مگر for مگر. — 7-79, 12. MF. omits the remainder of this poem. — 7. S. جنبش for خیلش. — 10. S. om. [و]. — 11. S. زاک. — 20. E. از con. metr. — 22. E. سلغر for ساغر.

79, 7. S. om. [و] — 9. In text of S. بباخت.

80, 2. S. دو تا شمنبر. — 14. S. om. [مویّد]. — 20. E. ? بنهزه. — 21. S. om. [و].

81, 3. S. بیآزید. — 7. S. adds لو (sic) before تو. — 10. S. باداشت and om. [است] and باد افواه. — 17. S. om. [و]. — 19. S. کزرد. — 20. S. میاه for گیاه. — 24. E. خورد سیر, which I think is the better reading.

82, 18. S. omits both points in گیاه. — 21. S. نظم. — 24. MF. ابر و باد.

83, 1-2. MF. om., E. بر. — 7. S. adds باد before شاخ; MF. om. [و] before باد, and has صبا for هوا. — 10. MF. سرشك سحاب. — 14. E. بغر, MF. بغر. — 16. MF. معالجتش. — 17. S. گلاب for تراب. — 20. MF. جود for کف. — 21-24. MF. om. — 24. S. om. [و] before دین; E. پیامبر.

84, 3-12. MF. om. — 5. E. عست for نیست. — 12. S. جزم for

حزم. — 13. MF. به یشک. — 14. S. بناب for بناب. — 15. MF. زور for
 پای. — 16. MF. دارد for آرد. — 17. MF. گزیده for ستوده. — 18. MF.
 ایا ستوده. — 19—22. MF. om.

85, 2. S. پایان *male*, for پایاب. — 4. S. بقایتو (E. بقانتو) in one word.
 — 6. MF. بنقص. — 9—10. MF. om. this couplet and the remainder
 of the poem. — 12. S. om. که for کی. — 17. S. بار for پار. — 20. So
 E. and S., but perhaps we should reach و زاب دجله.

86, 3. Read یکیست. — 9. S. تفسییر for فیروز. — 13. E. معاشرت *con. metr.* — 16. S. om. [چو]. — 18. In
 S. دستور stands as a correction for خصال. — 24. S. om. [که], and دوار,
male, for دوار, "vertigo".

87, 2. S. آسمان for آسمه. — 6. S. اقتصاص. — 9. S. بر مستوالی. — 11. S. کند و
 E. adds after. — 12. S. om. [را] after پادشاه. — 13. S. حرکات for خطر. — 14. S. مطالع. — 16. S. عزیزی;
 E. S. om. [را] after شهوت. — 17. E. S. add را after حیا. — 18. S. adds در before می,
 and has داعی. — 19. Delete the *tashdid* over the ل in لنیک, for which E. has لالتیک and S. اللنیک. — 20. S.
 طبع for طبیعی. — 21. S. om. [مسکر], and نغریکی for نغریکی; in both
 E. and S. a word stands before حرارت which looks like مرد in S. and مدد
 in E.; S. عزیزی. — 22. S. مولده for مواره. — 23. S. حالت for
 شاهانه. — 24. S. om. [و] after گشت; and شاه نامه (*sic*) for حکمت.

88, 2. S. بنتمام است. — 3. S. معزی for معزی, and so again in — 4,
 and — 5. S. دکر سایف. — 8. S. رفیع مهاد بدیع نهاد نهاد. — 10. MF. om. [و] after
 روز, and شعر for نظم. — 11. MF. om. [گار]. — 12. S. اندرو. — 13. S. and var. in E. که بُد
 شاه ملت. — 14. S. رمان, MF. روان, for زبان; S. معانی. — 15. MF. trans-
 poses بهار and بهشت; S. om. [و]. At the end of this couplet S. makes
 a break with the words: درینجا صفت باغ میکنند میگوید نظم. — 17. MF.
 چشم عیبر, for قد عرعر. — 18. MF. om. — 20. S. یکشتی; MF.
 بخونی for بخونی. — 24. MF. دوان for روان. — 25. S. سراء.

89, 2. S. چو چنبر. — 3. MF. باغ for کاخ. — 4. MF. او for آن *bis*;
 S. طبیع for جان. — 5. MF. شخص for شکل; S. adds و after شخص;
 MF. لاجوردی. — 6. MF. تو گفتی. The second hemistich of this line
 and seven following hemistichs (to مرتیع in l. 10) are added in the margin
 of E. — 9. MF. نیرد for نیرد. — 11. MF. سرور for صفدر. — 12. MF.
 om. — 14. MF. om. — 16. S. درو. MF. om. this line. — 17. MF. بدیدست
bis. — 18—19. MF. om. — 21. S. آب for آب, MF. om. this and — 22.

— 23. S. نماید MF. نزیاید. — 24. E. S. transposes زمین and فلک; S. فلک و زمین را بدترانی MF. — 25 MF. om.

90, 2. MF. om. — 3, E. S. فلک for پلنگ *con. metr.*; S. نخواهد. — 4. E. MF. نشانی for بکارند; MF. خلاقی; S. بنام for خیام or حسام. — 5. MF. که با for بر MF.; زیان for ران; S. قوی سیر آن باره کوه هیکل [برابر]. — 6. MF. کندی for تندی. — 7. S. جزیغ, and om. before مرمر MF. here adds the following verse: —

بکبر پلنگ و برفتار شاهین * بفسر های و بزور غضنفر

— 10. MF. om. — 11. MF. شاعرا بشادی for رسم شاهان. — 12. MF. خوش روی for نی S. — 14. S. مغز و دیده پر از آن [و هم اوراست], and adds آن before and گفته after بلغ.

91, 1. MF. مشتری ستمد آن خاک. — 2. MF. شکلی and نوری. — 8. S. ضمیران. — 9. S. بادا درو بزنده MF. و زبده. — 13—18. MF. om. — 21. MF. adds و before آن; MF. ممکن; S. کشته است, MF. قرطه ایست MF. فیروزه. — 23. MF. نه درو ولی.

92, 1. S. از قصر; E. S. بقا for لقا. — 2. S. دارد for داده, and بادای for بالای. — 3. S. فوان for فوان. — 9. MF. گردش for گوشه. — 12. MF. سیم for پوست. — 13. MF. بآبدان, and ز آن گوشه. — 15. MF. ز. — 16. For ر read ر. — 18. MF. بفرمان. — 19—**93**, 4. MF. om.; S. شمس رون. — 23. Read بسته. — 24. S. om. [و].

93, 1. S. حکم for حلم. — 5. MF. نهاده, and خیال for فروغ. — 7. S. om. [و] bis, and بدید for برین. — 7—8. MF. om. — 11. MF. S. عکس نورش. — 12. S. سپاه for سپاه. — 15. MF. کنز نگذرد پی. — 16. S. بر بیادبان, and شاهها. — 17—19. These two hemistichs, added in the margin of E., are omitted in S. — 17—20. MF. om. — 20. S. adds من after دل. — 21. MF. ای سروری. — 22. MF. از حد. — 23—24. MF. om. this and seven succeeding couplets.

94, 1. S. مگان گیرد از بری. — 2. S. بایدی for یا پیری. — 3. S. خیزران for صورتی. — 6. S. ببخشید برایگان. — 11. S. ماند. — 14. Read این لاله. — 15. MF. تیغ ز before تیغ; S. adds بارد و تیغ تو. — 16. MF. ابر for تیغ; MF. از باد; MF. در یاد. — 17. S. قطره گردد و آن ارغوان دخان. — 18. S. جوشن for خویش. — 21. S. نیزهای. — 22. S. om. [و]. — 23. S. omits the last lines. MF. omits the last lines.

95, 2. S. ختلی for خنگی. — 6. S. در, *bene*, and برد for برت. — 7. S. یسیر نور. — 1—8. MF. om. — 9. E. ببندش, of which the ش

has been deleted; S. has پیش instead of بیند and om. [z]; MF. agrees with the reading here adopted. — 11. E. عدوی. MF. om. down to — 16. — 13. S. خسرو که; and زایدت. — 16. S. زبان for زبان. — 17. MF. چشمه. S. گره گوهری ز چشمه. — 18. S. برد, MF. آید for برد. — 19—96, 4. MF. om. — 21. S. زمانه; and نندد for نندد. — 22. S. که حوکه and هم for هم.

96, 1. S. سار for نثار. — 2. S. بال for باد. — 3. S. om. [z]. — 6. MF. روی for موج. — 7. MF. کشیده. — 9. MF. بشکل مرد. — 10—11. MF. om. — 12. S. بلیک for بکیل. — 13. MF. کوی for عون; S. and text of E. مثلث for مثلث, given as var. in margin of E. — 14. MF. شگفته. — 15. S. ارشنگ. — 18. MF. پیاغ for شاخ. — 19. MF. کشیده اند for بار کشید. — 22. MF. در for بر; S. آید for آیدان. — 23. S. om. [دل]. — 24. MF. مشعبدست; and زرد for خورد.

97, 1. MF. بان for زخم. — 2. MF. نگار خانه. — 3. MF. شگفته and عرضه کنند. — 5. S. باره for باره; and امسام. — 7—10. MF. om. — 14. S. درد for زرد; MF. پشت for موی. — 15. S. for نماید has کابن. — 13—16. MF. om. — 17. S. MF. از for ز. — 19. S. اورا for ورا, and زمین for زمین. MF. om. this line and — 20. S. شرننگ. — 21. MF. بخت for بخت. — 22. MF. ایا for ویا; S. adds ز before بخت.

98, 1. MF. کشاد بگاہ کمان اندر مکش. — 3. S. قصد, MF. فصل. — 5—22. MF. om. — 7. S. om. [و] bis. — 8. S. سرهنگ. — 10. S. دلیرانه for دلیر اندر. — 16. S. رنگ. — 22. E. has an illegible variant on بحسا looking like بجمان. — 23. MF. سهیل for سپهر. — 24. MF. چمک for چمک, and چنگ. S. om. this line and the next.

99, 1. S. om. this line and the last, both added in margin of E. — 2. For بدست S. substitutes ز سپرو from the line above (98, 24). — 4. MF. باره for باره. — 5—6. om. this verse, added in margin of E.; MF. این پایه او for او پایه. — 6. E. برهای for پرده های and ننگ for ننگ. — 7—10. MF. om. — 11. S. om. [و این قصیده] and [تا مقطع]. — 12. S. خالیست. — 14. MF. آیینه for آیین. — 15. MF. آهنین. — 16. S. درفشیدن. — 18. MF. مبان for دهان; S. adds که before صدق. — 19. S. مشام for مشام. — 20. MF. شاخ ز for بخت; S. om. [گل]; MF. رنگ for شکل. — 21. MF. بشکل for چو. — 23. MF. سروی for سرو. — 24. MF. تابش قوت for قوت.

100, 2. MF. has again سروی for سرو; S. آتش for آتشین. — 3. S. هواء. — 5. MF. رقتن هوم; MF. هر ساعته هر ساعته. — 6. MF. خشم for خشم. — 7—10. In MF. these two couplets are combined

as follows: —

طغانشه ابن مؤيد كه خواندش گردون
خدايگان عاجم شهريار نيڪ خصمال

— 12. S. *جويد* for *جويد*. — 18. MF. *بوخت* for *بروز*.

101, 1—2. MF. om. — 5—6. MF. om. — 7. MF. *بدان*, and *شيران* for *دريا*. — 8. S. *برو* for *برون*, and *جمال* for *جمال*. — 9—10. MF. om. — 9. S. *بجش*, probably for *بجنمش*. — 13—18. MF. om. — 13. S. *بدان*? for *بدان*. — 15. S. *بلا* for *يلان*. — 17. S. *كف* for *كش*, and *عينه* for *عينه*. — 19. S. *بيكر*, MF. *بيشه*. — 21—24. MF. om. — 21. S. *مخالف* for *مخالف*. — 22. S. *ندر* for *ندر*, and *بقير* for *فصال*. — 24. S. om. [*نو*], and reads *بترکه*.

102, 1—4. MF. om. — 2. S. *بصورت*. — 4. S. *ريزه*: read *قبغال*. — 5. E. om. [*از*], MF. *ز*, and *چنگ* for *چنگ*. — 6. S. *مشامش*. — 7. S. *چون* for *خون*. — 9—12. MF. om., substituting four other verses. — 11. S. *بنيزه* for *بنيزه*, and *خال* *bene* for *کمی*. — 13. MF. *زيک*. — 14. S. *بنير* for *بنير*. — 15—16. MF. om. — 17. S. *ضمير*. — 18. MF. *بر* for *در*, and *سخت*. — 19—24. MF. om. — 21. S. *جان* for *جای*, and om. [*ی*] in *عنصری*. — 22. S. *از جيبال*. — 24. S. *بروز* for *برون*.

103, 1. MF. *عدل* for *جد*. — 3. MF. *بدولت خسرو هي*. — 4. S. *اين*; MF. *نظمهای*. — 5—6. MF. om. — 8. S. *در* for *در*. — 9. MF. *بر گيرد*. — 11—16. MF. om. — 12. S. *جمال* *بصد سراب محال*. — 13. S. *ازچه*. — 14. S. *خشک* and *دنيا*. — 17. E. *گيا*; S. *باشند*. — 19—**104**, 12. MF. om. — 21. S. *بدرفتند* and *بدرفتند*. — 23. S. *به پسندند* *کی*.

104, 2. S. *بجبرکی*. — 6. S. *قلیده*, and *تعدال* or *تعدال*. — 7. S. adds *و* after *عود*. Instead of these verses MF. has: —

جهان پير چو من يک جوان برون ناور
بلند همت و بسيار فصل و اندک سال
زمرد و گيسه سبز هر دو يک رنگند
و ليک ازين بنگين دان کشند از آن بجوال

— 14. S. om. [*انور*]. — 15. S. *اربي* for *اربي*, and *سعتی*. — 16. S. *دبان* for *نسکافت*, *جواد قريحت* for *جواد*, *بافت* for *بافت*. — 18. S. *بنا* *ببنا* for *بنا* *ببنا*, and *شتافت* for *شتافت*, and *اتفاقيست*. — 19. S. *مصراع* for *ع*. — 20. S. *معشوق*; E. om. [*و*] after *نگار*. — 23. S. *طوع* for *طلوع*. — 24. MF. *ز آخر* and *ز اول*.

105, 1—2. MF. om. this verse and all the remaining ones except 3—4, and 13—14. — 3. MF. *کوراست* and *اين*; S. *رواست*. — 6. E. *برين* for *برين*; S. om. [*آن*], and *خلال* for *خلال*. — 8. S. *رقاص*. — 11. MF.

13. — بیفگندند بصکرا از شیر S. بیفگند بصکرا ز شیر E. بدن. — 12. E. om. [ع], MF. بدن for بز. — 14. E. و پدرا بخسته و MF. — بز پاخته MF. — 18. E. داتاست. — 25. S. و درین S. and om. [دیگر].

106, 1. S. for ویا, and معالی. — 3—4. S. om. second *misrā'* of former and first of latter line. — 4. S. تمباجیل for کندیل. — 5. S. منبر for مسیر. — 6. E. S. سرزه. — 9. S. om. [چو]. — 11. S. دروغ for ورع. — 12. E. S. transpose گرز and تبغ, and S. has کرد for the former. — 13. S. نیز for تیره. — 18. S. او قصیده for او. — 20. MF. لب for دم. — 22. S. چشم for چشم.

107, 3. S. حکم for حلم, and om. [چو]. — 4. S. صلح for حلم. — 5. S. بطوع for طلوع. — 6. S. بنام for بنام. — 7. E. لکنک. — 10. S. رای for سعی. — 13. S. inserts در غزلیات at the beginning of the line, followed by وین; and ends: — از مهیت فصل و افصل او منتسم. — 15. S. adds شهر است. — 16. MF. بیاقوت. — 17. S. وی for ای; MF. بهاروت. — 19. MF. بوسه for خنده. — 20—21. MF. om. and replaces by another verse. — 24. S. گهی; MF. شکسته for شکسته.

108, 3. Here begins a long lacuna in S. extending to **126**, 1: MF. adds است at end of line. — 4. MF. روی for رای; E. صدر for صور. — 16. Read صائیس. — 20. Read ایوان کرده for the misprint ایراد. — 22. Read آنشور. — 23. E. شراب. — 24. E. اراج, emended to ازاج.

109, 1—**110**, 10. For these Arabic verses E. is the only available text, and it is very corrupt. For most of the emendations I am indebted to the kind suggestions of Professor Bevan, Professor de Goeje (G.) and Mawlawī Muḥammad Barakatu'llāh (B.). — 1. E. التقی emended from المعی (B), and نُؤام from قوام. — 5. E. العوانی (B.) for العوانی. — 7. E. الماحتی (G.) for الماحتی. — 9. E. حصر; G. B. یقاسی; MS. نفاسی; E. یعالی for لعالی. — 11. E. باعثات for ماغثات of MS. — 15. E. بحرب العنالی; the emendation is G.'s. — 16. E. غریق and شمام, for which B. suggests نُمام. — 17. E. نواح, emended by G. and B. to نَوَاح; اوسرت and فص, emended by G. to فصح. — 21. E. رایت. — 23. E. وشکت; E. مجباه (emended by G. to محبیه), and الجبایا النلال. — 25. E. ارجا, emended by G.; اصحا, on which G. writes, «Haereo in اصحا. Legere كَصِيحَة, solis instar, temerarium est. Forte l. اَجِيحًا, with bright burning».

110, 2. E. هیانا علی فهوة, emended by B. — 4. E. اکناپها, emended by B., and بالشتنا, emended by B. to بالشتنا. — 6. Correct to قلوب; E. نصی. — 9. E. بادی for وی. — 10. E. لغیص, emended by B. — 20. E. خطائی.

111, 11. E. باید for ناید.

112, 4. E. اندود. — 24. Read تبیغ.

114, 2. E. جویدها, emended to چویدها. — 5. E. ابن الحدّ. — 8. E. ممکن. — 18. E. که از. — 24. E. om. all the points except those of the ش in the word I read بینیش. — 25. E. اوست and بالوان.

115, 8. E. om. all points except in ن in the words I read پیرندان.

116, 7. E. عبادان, and بددسب. — 8. E. چه جواد شد. — 19. E. بعیان for ثعبان. — 22. E. عالم, and سران for بر آن. — 24. I can make no sense of this, and merely print the MS. reading.

117, 14. I think the right reading is — و در دریا . . . اغتراف.

119, 6. MF. سرو for سیم. — 7. E. یاقوت باز for ما قوت یار. — 11. MF. در و بالای کبوت and از من و از. — 12. MF. بر for bis. — 13. MF. سرو بس یاقوت نار. — 14. MF. om. [و], E. با زّر. — 15. MF. چون چنین داری; E. کز for گر. — 16. E. باز (with a letter obliterated at end) for با زّر. — 19. MF. om. End of line wanting in E.: the emendation is conjectural. — 21. MF. بالای. — 22. MF. می.

120, 1. E. جوم for صبرم; MF. رخ for نب. — 3—4. MF. om. — 5. MF. نزد for پیش. — 7—8. MF. om., but replaces by another verse. — 10. MF. آفتاب for آسمان. — 11—14. MF. om. — 19. MF. omits remainder of poem.

121, 5. For التزام الف و را نموده — 10. MF. سزید for خوشسنت. — 18. E. adds و after سهب. — 20—21. MF. om. — 22. MF. زلفش for لعنت. — 23. E. به for بر. — 25. MF. قبله همت و فتنه نغم و دشمن لر.

122, 3—4 MF. om. and replaces by another couplet. — 6. E. عده عهد (MF.). — 7—10. MF. om. — 14. MF. هست پیش. — 16—19. MF. om. — 20. MF. صانع for صولی; E. عتبی for عیسی. — 22—25. MF. om. چه کان.

123, 1—2. MF. om. — 4. MF. خلاص درک. — 5. MF. بدرم for برنجم. — 7—8. MF. om. and replaces by another verse. — 9. Shimálí of Dihistán was a contemporary poet. See MF. i, p. 309. — 11—12, and 14. MF. om. — 16. E. بوکلندری. — 19. Read قطعه.

124, 2. E. زمانست. — 16—18. These three couplets are added in the upper margin of the MS. It is not quite certain whether they should be inserted here or lower.

125, 4. E. adds به before نزد. — 20—21. E. om. words in brackets, and has از سوره for سوره. The emendation is conjectural.

126, 1. S. (which here rejoins E.) has *و آخر*. — 2. S. adds *سنجر* before *سلطان*, has *برهان* for *جهان*, and *یافتست* for *یافت*. — 3. S. *بدر کینتی* - *بدر کینتی*. — 4. S. *پیغمبر*. — 8. E. om. [که]; S. substitutes — *بدر کینتی*. — 12. S. *معنی* for *بدرستی*. — 15. S. om. [را], and *فرمود*. — 16. S. om. [و] after *چهل*. — 17. S. *آن*, and om. [سلطان]. — 19. S. *آن* for *از*, and *است*, and *قصیده* for *شعر*. — 24. S. *یافته* for *رانده* in text, with *داشته* as var.

127, 3-4. S. om. — 8. S. *زبان در انیان*. — 9. S. *بُیُزید*. — 11. S. om. [طعمه], and inserts *در دست* after *تو*. — 15-16. S. om.

128, 1. MF. *چه* for *چو*. — 2. The words *رضا دهیم* are partly obliterated in S., and of *دهیم* only *م* follows the final *ا* of the preceding word. — 5. MF. *طبعیم*; S. *ازین*, which in E. is corrected to *ازو*. — 7. MF. *کوز*. — 12. S. *از* for *آن*. — 9-14. MF. om. — 14. E. has as var. *و چنانکه از تفاوت طبع*. — 19. S. *بجای من چه کزین گونه صد هزار جفاست*. — 21. S. *بر*. — 22. S. *این* for *آن*.

129, 1. S. *لیم* for *لثیم*. — 2. E. *رواست*, B. *خداست*. — 8. S. om. [و] after *کشاکش*; E. *برگ* for *بند*. — 9. S. *حرم* for *جرم*. — 10. S. om. [آب]. — 24. S. *بال* for *باد*.

130, 3. S. *کفت* for *کف*. — 9. E. *براند آید*. — 10. S. *باک* for *آنکه*. — 11. E. *زبان*. — 13. E. *فعل* for *نعل*. — 16. S. om. [یا] after *دریا*. — 21. S. om. [ز] and [تو]. Read *خدمت*. — 24. S. *بعصاست*.

131, 5. S. *ار بدن*. — 7. S. *ز غایت*. — 8. S. *نه ناز بهاست*. — 9. S. *منکری*. — 10. S. *منکری*. — 11. S. *گمان* for *امید*. — 12. S. *بند کوچ*. — 13. S. *ظل*; MF. *باشد* for *ظلم*. — 15. S. *اندرو*. — 18. S. *تو* for *تر*. — 19. S. *الاجل*, and *ظاهر*. — 20. MF. adds *و* after *دستور*. — 22. S. *املا* for *املا*. — 23. Read *اقتضا*. S. has *مقصور* for *مقصور*. — 24. S. *وازنوای*. — 25. E. *ورنه*.

132, 1. S. *طلعتش*. — 2. S. *خلوت* for *سلوت*. — 5. S. *کنید* for *گر*. — 6. S. *زاده* for *داده*. — 10. S. om. [میدهد]. — 11. S. *کنید* for *معدول*. — 12. S. *گر* for *کز*. — 13. S. *عمر*. — 14. S. *معدول* for *معدول*. — 17. S. om. [و این قصیده]. — 19. Read *ادلم*. S. has *ارجل* for *ارجل*. — 20-21. MF. om.

133, 1. *هست* corrected from *سله* in S., E. *نیست*, MF. *پیش*. — 2. S. *بنکالند* and *نسازند*. — 5-8. MF. om., and substitutes four other lines. — 7. S. *سپیل* for *میل*. — 10. S. om. [بینی]. — 11. MF. *بر مثالی*, and *رد* for *کرد*. — 13. S. om. [نور]. — 15-24. MF. om. — 17. S. *الطراف*. — 19. S. *آیت*. — 21. S. *جدائی*. — 23. S. *بوده* for *جود*. The variant

از فقره و تمامت indicated in E. has been omitted or cut off. I have no doubt that the reading here given is wrong; something like *از فقره* or *از قحط* appears to be required.

131, 1. S. *نتران* and om. [و]. — 4. S. om. [مشهد], and adds *که* after *کرد*. — 6. E. indicates a variant on *قدرت رایت* which has been omitted or cut off, perhaps *قدرت را ید*. — 13. S. adds *هو گوید* after *و*. — 14. S. *فلك* for *ملك*. — 16. E. om. [و]. — 19. S. om. [ن] in *دعان*. — 20. E. S. *چهار* for *چار* *con. metr.* — 21. S. *طارمیست*. — 22. S. *تو*. — 23. S. *از ترا کمی سطاكت*. — 25. S. *کارکن او*.

135, 3. S. *خود* for *چود*. — 4. S. *نیکوتر* and om. [که]. — 6. S. *چرخ* for *خرچ*. — 9. E. has *بادا* as var. on *بادند*. — 13. S. *دارنده*, and *مثل انیم بخته* for *مناسب نیست* *بسیارست*. — 15. S. *گر* for *کز*. — 24. S. *و این قطعه*. — 25. S. om. [و این قطعه].

136, 4. S. *رخ* for *زرخ*. — 5. S. has *افلاك*, deleted, after *ساحت*. — 6. S. *در خریدان* and *بحور* for *عموزان*. — 7. S. *کشید*. — 8. S. *فتد*. — 13. S. adds *و این قطعه* at beginning of line.

137, 1. S. *خدای*, om. [سه] and [را], and *حاساکم*. — 4. S. *نقش* for *نفس*. — 6. S. *چون* for *جو* and om. [باری]. — 8. S. *این* for *آن*. — 9. S. *گردون سر سر در کشست*. — 15. S. *آزشست* for *و هوراست*. — 20. S. *بدید* for *ندید*. — 21. S. *ز* for *که*.

138, 1. S. om. [وله]. — 2. E. *ترمد و*. — 3. S. *بگفت*; E. om. *ی* after *بکدوی*. — 7. E. *حسن* for *چنین*. — 8. S. om. — 9. S. *ابو*, and *برای* for *کمال*. — 10. S. om. [ماتده]. — 11. S. om. [الامیر]. — 12. MF. om. [الطولانی]. — 13. MF. om. [از]; for *افاضل*; *الطولانی*; S. has *فاضل*. — 14. S. *مثالت* and *هیجا*. — 18. S. *شعر* for *قطعه*. — 21. S. *تعبّد* for *تعبد*. — 24. S. *تعبّد* for *تعبد*.

139, 1. S. *شکال گردانید*. — 2. S. adds *و به* after *حال*. — 5. E. S. *فنگی* for *قتلی*; *خدارا از خدا*; E. *بملا فیهما*. — 7. E. S. *بسیم*, emended by de Goeje to *نیشم*; S. *حفتنه* for *حقیقه*; E. *صلبت*, emended by de Goeje. — 10. S. om. [از] and *در مقابله*. — 11. S. adds *و* before *رسولی*. — 13. S. *در مقابله*. — 14. S. *استلام* for *اسلام*, and *برورد* for *بهر* *قومی*. — 16. S. *در* for *در*, and *باشم* for *باشم*, and adds *و* after *آمد*. — 17. S. adds *و* after *لطف*. — 18. S. *عرض*. — 20. S. *حذفه*, and om. [اکنون]. — 21. S. *حوص*. — 22. S. *حوصی* for *حوص*. — 23. E. S. add *چو* before *حور*, but it is deleted in E.

140, 1. S. om. [و] before *در*. — 8. S. *زبردست*. — 10. S. om. [و نشسته].

141, 2. S. om. با دو دست. — 3. E. var. یاری. — 5. S. بعضی for یعی. — 6. E. S. کردئی, corrected in E. to گردت. — 11. S. کم for کز. — 16. S. فوادست. — 21. S. om. [دست], and adds *s* after کمر. — 22. S. transposes برد and برده.

142, 1. S. om. [شود خراب]. — 5. S. طمو معطی. — 8—10. S. om. from بازی in l. 8 to و بدست in l. 10. — 9. E. adds بد after نیک. — 8—9. These verses are added in the margin of E. — 12. S. بو for تو. — 14. S. آمد for اند. — 16. S. زال.

143, 4. E. مئی. — 6. S. کار for گاه. — 11. E. S. آگوش for آغوش. — 17. S. دوستان. — 18. E. آیتست; and غایتست; S. انم for دانم. — 22. S. منشین.

144, 3. S. می نداند. — 4. S. می نخوانی, and که for و, and نوشته. — 5. S. تر ز من کزا for تو زین اگر. — 6. S. و تو چو ختم. — 7. S. عرضه. — 8. S. عرض. — 8. S. من چو for با چو. — 10. E. om. [و این]. — 13. S. کابن for کان. — 16. S. adds و before عقل. — 19. E. S. بامتجان, with باسنخوان as var. in E.

145, 3. S. om. [و]. — 10. S. از ام, and om. [و] after کشاد. — 11—12. S. om. [و شعر ... این غزل]. — 12. S. adds لطف before طبع. — 13. S. نظم for قطعه. — 14. S. بر corrected to در after بازی. — 18. E. بر بر. — 19. S. باری for برتر. — 21. S. کزانست. — 23. S. om. [و] after عشق.

146, 1—2. S. om. — 4. MF. من for خود; S. transposes می and چه all through the poem. — 6. MF. می چه خوالق; S. نیومی for خوالق. — 8. S. چون. — 10. S. در for از, and از ترائی آید. — 12. S. آسایش for کشایش. — 15. S. om. ی after درد. — 17. E. مدام, S. بدامی. — 18. S. om. [و] in first hemistich. — 21. S. بشکند. — 22. S. گریه سوز for کز پی سود.

147, 3. S. چون for چو. — 6. E. هر for هر, and گر for که. — 7. S. om. — 10. E. om. [و]. — 13. S. کز for کن. — 15. S. تا بوک. — 18. MF. زیستنی. — 21. S. om. [نه].

148, 2. S. has در آبی for ائیر آبی. — 3. S. om. [در], محطی, om. [می], and فوج for فتوح. — 4. S. om. روح in one place, and معاریف for مغاریف. — 7. S. om. [روز]; E. adds که after اوراست. — 8. E. غزل for و له. — 9. S. om. کی. — 13. S. adds و after گوش. — 14. S. امین واقع بش... ی امین. — 15. S. om. [غزل]. — 19. S. شکست. — 25. S. جنوفا.

149, 1. S. غزل for و له. — 3. S. ناب کرو. — 5. S. بدلی. — 6. S. om.

10. غزل و له for غزل. — 8 S. شب. — 9. S. om. — 10. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 11. S. om. — 12. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 13. S. om. — 14. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 15. S. جوابم for خواهم. — 16. S. يا for پا. — 17. S. له و. — 18. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 19. S. om. — 20. S. سش به. — 21. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 22. S. inserts بار again before دل. — 23. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 24. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 25. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 26. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 27. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 28. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 29. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 30. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 31. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 32. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 33. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 34. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 35. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 36. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 37. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 38. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 39. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 40. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 41. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 42. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 43. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 44. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 45. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 46. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 47. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 48. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 49. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 50. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 51. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 52. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 53. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 54. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 55. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 56. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 57. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 58. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 59. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 60. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 61. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 62. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 63. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 64. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 65. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 66. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 67. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 68. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 69. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 70. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 71. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 72. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 73. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 74. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 75. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 76. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 77. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 78. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 79. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 80. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 81. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 82. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 83. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 84. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 85. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 86. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 87. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 88. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 89. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 90. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 91. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 92. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 93. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 94. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 95. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 96. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 97. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 98. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 99. S. [بود], and وعدهء with hamza. — 100. S. [بود], and وعدهء with hamza.

150, 7. S. دیدار متراست. — 11. S. له و for غزل. — 14. S. توان for ز سر for گران; MF. برفی for بر می; E. S. con. metr.; E. S. [می], which E. places where م stands in the text, this [م] bring omitted by both E. and S.; MF. om. [ز], otherwise as in text. — 20. S. om. [می], which E. places where م stands in the text, this [م] bring omitted by both E. and S.; MF. om. [ز], otherwise as in text. — 22. E. باز رواست; MF. تا آرد. — 24. E. S. شرف, with شرق as var. in E.; MF. فرماید for بنماید.

151, 4. E. S. وصف for خلق, with latter as var. in E. — 5. S. adds و after آب. — 6. S. om. [و]. — 11. S. رنجی را. — 12. S. om. [و] and the final م of شرم. — 16. S. له و for قطعه. — 18. S. سگالت. — 18—21. MF. om. — 22. S. ملك for كلك, and دور for دوز. — 23. MF. دانش for آتش. — 24. MF. شراب for و طرب.

152, 2. For جشن E. has فتح, S. جشن. — 5. S. هواء مراد, and کرد for کرده. — 6. S. om. [و]. — 7. S. له و for قطعه. — 8. E. S. اگر نشانند. — 9. E. میخ, with reading here adopted as var. in E. — 8. S. جهازه. — 9. E. text, مساجی, S. مسبخی or مسناجی. — 11. MF. قطعہ for رقعہ. — 12. MF. آنست and than غایت. — 13. S. یا بگویم; E. S. فرست; E. om. second [م]. — 15. E. خان ز نان, S. جان زبان. — 17. S. اسیر for اثیر for اسپر [الدین]. — 21. S. om. [این]. — 23. S. بیل که صابر.

153, 1. MF. کنون for مپی. — 3. S. om. [که]. — 4. S. مدح for موج. — 6. S. ظاهر for ظاهر, and او for از. — 7. S. بکام for یگانه, and adds و after بجوار. — 15. S. دانم و مپی گویم. — 18. S. بودست.

154, 2. E. text (the var. is here adopted): بر چهرهء ما ز بر چهرهء ما. — 5. S. تا ناگه که for ما که and بکشائی. — 6. S. ببالودم. — 17. Read رنگ. — 21. Read ساخته. — 22. S. transposes م and دل. — 24. S. لب تو for سمیت. — 25. S. inserts ه before علام.

155, 3. S. om. [سرشک]. — 5. S. om. [و]. — 8. S. از ز for از. — 21. S. transposes تیر and پچو.

156, 10. In S. the points of کم are blotted and uncertain, while the following word looks like تنست. — 11. S. جنک. — 12. S. om. [تو]. — 15. S. om. [که], and مجموع for مجموع. — 16. S. بادی for نادری. — 17. S. om. [به] before انگشت. — 18. S. جهان for جنان. — 19. S. زدنی, and om. [این]. — 20. S. خیر for خیر. — 22—23. S. om. last half

of former and first half of latter line. — 24. S. *تابشنت* for *تابست*. — 24. S. *دوم* for *دم*.

157, 2. S. *زینهار* for *زینهار*. — 6. E. *نخواهد* for *نخواهد*. — 8. E. *از* for *با*. — 13. S. *کوانی* for *گرانی*. — 20. S. om. [که].

158, 3. S. adds *و* before *م*. — 7. S. *نداشت* in text, with *نگاشت* as var., and om. second hemistich. — 11. S. om. [و]. — 12. S. *نو* for *نو*, and om. [اندوه]. — 18. S. *دست* for *سست*. — 23. E. *ابرنیست*. — 24. S. *ندارد* for *آرد*.

159, 4–6. S. om. — 7. S. *خاک* for *جان گر*. — 8–9. S. om. — 10. S. adds *نه* after *و*. — 11. S. *ساخته* for *خاسته*. — 14. S. *نه* for *به*. — 19. S. om. [کلالت], and *عقل* for *عقد*. — 20. S. *بست* for *است*. I fancy that some word like *مستمی* should be inserted before *بصد*. — 21. E. *بر آرد* for *بیان*. — 23. S. om. [امل].

160, 3. S. *درستست* for *دوستیست* and *جرمیست*. — 7. S. *داریم* for *در آیم*. — 17. S. *به* for *بد*, in which case we must emend *نروم* to *بروم*, and read, with C., *نبرم* for *برم*. — 23. S. om. [و].

161, 6. S. *حیش* for *جنس*. — 14. S. *اینست* for *اینست*, and om. [و]. — 20. S. *چنان* for *کجا*. — 21. S. *رفیعی* for *رفیع*. — 22. S. om. [در] and has *گذشت*; E. S. *کمال*, but corrected in E. to *کلام*. — 23. For *حورا* (so corrected in E.) E. had *حوررا*, S. *خودرا*.

162, 4. S. *شوی* for *سوی*, and *بر* for *پر*. — 5. S. *شرطیست*. — 8. S. *دل* for *دل*, and *با* for *با*. — 10. E. *جان و*. — 11. S. *آورد*. — 13. S. *زین* for *وین*. — 14. S. substitutes *و له* for this line. — 18. E. om. [و] before *در*. — 21. S. *رخساره*, and *بار* for *بار*. — 22–23. S. om. from *تکیه* in l. 22 to *کنی* in l. 23, by homoioteleuton.

163, 1. Here begins another long lacuna in S., extending to **174**, 18. inclusive. — 23. The word printed as *خونی* is doubtful in E.

165, 2. MF. *بوسندان* for *برده زار*. — 6. MF. *فکر* for *رنج*. — 9. E. *رطف*. — 23. E. *بخدای*.

166, 2. E. *چون خزر*. — 6. E. *نسبنازم* again for *بنشانم*.

167, 9. E. *ملایین*, emended to *بلایین*. — 25. In E. *مطلع* is a correction from *مخلص*; and *سیومی* stands for *سیوم*.

168, 6. The name before *بن علی* is quite illegible; E. *دوست* for *دست*. — 17. *گویند* is an emendation of *گویند*.

169, 4. E. om. [و] after *روح*. — 13. E. *خان* for *خوان*. — 15. The word involved in the lacuna (where the MS. is worm-eaten) appears to end *...د*; *و آتش* is emended from *و آهن*; E. inserts *بن* after *غمرا*. —

18. E. om. [و] after كيش. — 21. E. سون, emended to سوزن. — 22. E. و for ز; after حال a lacuna involves the first letters of the verb ending in دن which I conjecturally read گناژیدن. — 23. E. ژند چمان. — 24. E. فشردن for فرور.

170, 2. E. چون ناك for چواناك. — 4. E. اعل for امل. — 13. E. بار for تاره. — 14. E. انك. و. انك.

171, 3. E. كلاوه, emended to كلاه; only the last letter of the word conjecturally read روان is legible. — 5. I can offer no conjecture for دناب; E. گوید for گوید.

172, 9. E. خداهش. — 14. E. om. last [و].

174, 19. Here S. again joins, after the lacuna beginning on 163, 1. S. زهی for زهی. — 20. S. om. [و] after ملك. — 22. S. om. — 23. S. نه از سگه و. سگه. — 24. S. قوطی for قوطی.

175, 1. S. مانده for مانده. — 3. S. om. [اتما]; S. تعویض for تعویض. — 7. S. و for شد. — 10. Correct پولادت to پولادت or (E.) فولادت. — 13. S. om. [و پوراست]. — 18. S. نو for نو. — 19. S. om. — 20. S. ما دل for تن. S. خسته for خسته. — 21. E. رسوا for رسوا. — 22. S. وله for رباعی.

176, 2. S. اسبس. — 3. S. om. [که]. — 7. S. دوم رسید for رشیدی; S. شعر و مقدم. — 8. S. سباعت عبارت for سباعت عبادت. — 10. S. om. [عاطر]. — 11. S. مصنون. — 18. S. بخوانی for بخوانی. — 22. S. گر for گر.

177, 6. S. صد مساحت. — 14. S. om. [نیست], E. اینست. — 24. S. جواب for شعر. — 25. S. نو for نو.

178, 1. S. آورد for درو. — 13. S. در بزرگت در. — 14. S. تو for نو and [کار]. — 16. S. فتن for فتن. — 19. S. om. [کار]. — 21. S. om. [و].

179, 1. S. زود بود. — 3. S. عجیبی. — 4. S. بروز for تاب for باب. — 7. S. نو for تو. — 9. S. این for آن. — 12. S. تاب for باب. — 13. S. کرد for برد. — 15—16. S. om. — 23. S. adds شد after تو. — 24. S. آمد for آید, and بد ای for برای, من for ما. — 25. S. ندانی.

180, 1. S. کاری. — 2. S. هزار for سزای. — 3. S. عشقی. — 6—7. S. om. — 8. S. انگور for انگورست. — 9. S. adds قطعه at end of line. — 10. S. بدین for برین. — 11. S. شدست, and تا بچرخست for با بحر خشت, and adds at the end of this line the couplet omitted above in l. 6. — 12. S. قطعه for نظم. — 14. S. بکران for نگران. — 15. S. قطعه for وله. — 22. S. بکار for نگار. — 23. S. om. — 25. S. بحد for بحد.

181, 8. S. om. [در]. — 14. MF. عاشق for هاجر. — 15. S. روزی for موئی. — 16. The words placed in brackets are a conjecture by Mawlawī Muḥammad Barakatu'lláh. — 17. S. om. [و], and transposes مور and مو; MF. شبانروزی. — 19. S. زبس سختی زبس زاری. — 20. For بو مو. S. has مور, and MF. بچشم; S. نهران ندارد for بها نداری. — 21. S. مو for موئی. — 23. For the emendation از اندوه E. has راندود, S. راند و. — 23. For the emendation در زمین موی چون. MF. omits this and the remaining verses of the poem. — 24. In E. a lacuna replaces the words کو گره.

182, 1. S. بسنجم. — 2. E. وز for و از. — 3. S. او ننگاردم. — 4. S. نشان. — 5. S. راعی for راعی. — 6. S. کران in text, with کمان as var. — 10. S. نشان for فشان, and, by homoioteleuton, omits from ف in this line to چشم in l. 14. — 12. E. نور و رنگ رنگ. — 13. S. گوید for گر. — 17. S. قضاید for قضاید. — 21. S. محال. — 21. S. محال. — 23. MF. om. [و] before باز.

183, 1. MF. om. [و] after بجد, and نیابد for نگردد. — 2. S. inserts صواب before قضاست. — 3. S. مروراست. — 4. S. کی for که. — 6. MF. سزاست for سزاست. — 8. S. گونه for گون; MF. عناست for بلاست. — 12. S. ندا بدانج. — 13. For the conjectural words in brackets, E. has مگر. — 15. S. تعویذ, and بساط. — 19—22. S. transposes these two couplets.

184, 6. S. یا for با; E. S. om. [و]. — 8. S. om. [ای]. — 9. S. om. [کرد]. — 11. S. نی for نه. — 12. S. گفتم for گفت. — 13. S. تنگ لی. — 15. S. om. [اینست]. — 16. S. وفناست for وفناست. — 20. E. نپایه. — 21. S. ومان غنا. — 21. S. ومان غنا.

185, 1. S. برد. — 7. S. om. The line is added in the margin of E. — 10. E. om. [ای]. — 11. S. باتمی for با منی. — 13. E. خداوش داور. — 14. E. سیر اهل; S. بندار. The emendation is conjectural. — 14. E. سیر اهل; S. بندار. — 21. S. جناست. — 24. S. om.

186, 1. MF. om. [و]. — 3. S. سیر از for بر آن. — 4. Correct to باغ. — 5. S. خورنق for چورونق. — 6. S. om. [است]; E. S. کوه for دشت of MF.; S. om. [و]. — 7. S. MF. پور بهار چین. — 10. MF. وین. — 11. E. کوفترین سرشک; var. in E. کوفترین سرشک; MF. گوهترین سرشک; چون غذا و نگار. — 15. MF. بنددش. — 16. S. نقاب for نقاست. — 17. MF. MF. یک نام. — 21. S. یا for با. — 20. S. سیر for بر. — 18. E. از. — 21. S. یک نام. — 22. S. om. second [و].

187, 1. MF. دشت for سنت; S. گرد کوه و دشت. — 3. E. S. از for آن, corrected in E.; S. om. [م], and سیر for بر. — 4.

For آن S. has از, MF. این. — 5. E. S. om. one [رنگ], which is, however, inserted in margin of E.; MF. کوعساره کوه. — 6. S. طبره است, MF. طرفه است. — 8. S. adds و before زار مرغ. — 12. For چون بهار S. has جویمبار, MF. نو بهار. — 16. MF. ز خون دو دیده چو. — 17. MF. مراد for روی. — 18. MF. inserts و before هجران. — 19. S. سبزه دمد. — 20. S. کرا بود زبر خم.

188, 1. S. داا for مانده. — 4. MF. از پس; E. S. بس. — 5. MF. گر من ز هجر روی, E. text the same, with ز added after گر. The reading adopted is given in margin of E. and text of S. — 6. MF. تن for دل. — 11. S. om. last 3 words. — 13. S. نیک for سست, but corrected as in text. — 14. S. هرگز محل نیاید in text, corrected in margin to the reading here adopted; MF. has بر شاه نامدار for نیست شهریار. — 15. MF. جلال for هنر. — 16. S. شرف for شرف. — 19. S. باد for بهار. — 20. MF. and margin of E. مشعب, S. مسعود; S. معتبر for معتبر, and با for یا. — 21. MF. bis, and S. in second *misrâc*; S. om. [ی] after بر. — 22. MF. om. [بر], for which S. and E. (in text) read ی, with بر as a marginal correction in E. — 24. E. S. om. [و] before [پیر]; S. پری بر.

189, 1. MF. چیزی for خلقی. — 2. MF. الا ای, and برای for برید. — 4. S. مزرد for حررد; S. چون for خون; MF. دو پیکر بقرت دو پیکر. MF. adds a good many more verses. — 7—8. MF. om. S. arranges the verses in a different order, viz. 1, 4, 2, 8, 5—7, 3. — 8. S. عاشق, and om. [کردن]. — 18. S. دو دیده for دیده, and کنی for نهی. — 20. S. شهر for پیر. — 22. S. میکنی [خفت], and بخدمتگار.

190, 7. S. ends نور بگسسته نور. — 9. S. om. [بسی] and [شوی]. — 12. Correct بجوای to جوائی. — 19. S. بستش آید for بستش اندر. — 20. E. S. گنبد for کند; S. گر تو دل از آفرین قدرش. — 23. E. S. ساز for سان, with variant in former marked but lost.

191, 4. S. om. [سوزنی که], and رفتو for رفیق. — 5. S. inserts و از before نسف, and گیهان after it, and omits from و روح in this line to بود in the next by homoioteleuton. — 8. S. در و دکان. — 9. S. سوزن for سوزنی. — 12. S. و گفتا, and om. [مرا]. — 13. S. بجمله, and یافتست. — 15. S. om. [جت]. — 21. S. در آشکار, and زید. — 22. S. om. [و]; MF. من for بس.

192, 1. S. خواجه را و لیک. — 2. E. بهر, S. بهر. — 3—4. MF. om. this and two preceding couplets. — 7. S. om. second [و]. — 8. MF. به for که. — 9. The first که is deleted in E. — 9—10. MF. om. — 14. S. adds و after بازار. — 15. S. دهد for کند. — 15—16. MF. om. — 19—

20. MF. om. this and most of the following verses of the poem. — 21. S. منم for موم.

193, 1. S. سر, and دار مرا. — 3. S. om. [و], and نبایدم. — 4. S. om. [و]. — 7. E. text به تباہ, corrected to بگناه in margin. — 10. S. بنون. — 11. S. املا for اولا. — 12. E. خجالت آکه, S. خجالتی که; E. S. بنون. — 13. S. بزیر for بزین. — 14. S. گره کرده بود. — 15. S. om. [غد]. — 16. S. کلہی and بدین. — 17. S. بدین for بزین. — 18. MF. ننگ هر مسلمانم. — 19—20. MF. om. — 21. S. MF. بدی for گنه. — 22. For اگر E. has ار, MF. بهمار. — 23. S. کس ار.

194, 1. S. بزین. — 2. S. نتوانم. — 5—6. MF. om. — 8. E. S. گر for کز. — 9. S. زبان for زبان. — 9—12. MF. om. — 15. E. ور. — 16. S. فتو. — 17. S. از for از. — 18. S. and om. [گرم]. — 19. E. فتق, S. فتق. — 20. S. بد توک. — 21. S. سودم and بتک. — 22. S. بتک or تبک.

195, 1. S. حجک. — 2. E. بخک, S. حجبک. — 6. S. om. [ملک]. — 9. S. سر for لا. — 10. E. S. کس for چون. — 12. S. حک. — 13. S. باش. — 14. E. کوثر; S. کوثر; S. اعیری for اعادی, خون for چون, and حک for چک. — 15. S. اگر ترا بینم. — 16. E. S. کلخجک, but the correction is obvious, the verse meaning, "I know this much, that in Turkish 'flower' is *chichek*." — 19. E. بدورد کنی و بیار; S. بدورد کنی و بیار.

196, 2. S. بحسک. — 7. S. بدید for پذیر. — 8. S. om. [و] after نجوم. — 11. S. کنای for کزای. — 13. S. تن for تنی. — 16—17. S. om. — 18. S. om. [نیست]. — 21. S. نیایی and نیازی. — 22. S. زانی. — 23. S. خوش آوازی for خراش وزی.

197, 2. S. طاعتی. — 3. S. آشکار for آشکار. — 4. E. آشکار. — 10. S. نسیم. — 11. S. کنند for کن. — 14. E. om. [سر]. — 15. E. نسیم for زفتیست. — 19. S. رزمی. — 21. S. om. [بتو]. — 23. S. زرقست.

198, 2. E. سچو; S. سچو; S. سچو; S. سچو. — 3. S. سچو. — 7. S. om. [ست]. — 8—9. E. om. — 10. S. سچو and سچو. — 13. Both E. and S. simply repeat the last heading (سچو), evidently by a mere inadvertence. I deduce the first part of the poet's name from the beginning of the next line. — 14. S. جلال for جلال. — 17. E. هشت for هشت. — 19. S. عزل for عزل. — 21. The conjectural [فرا] is replaced by a lacuna in E. and is simply omitted in S., which also reads این for این. — 23. S. لالهزار.

199, 1. S. فصلش. — 2. In سچو is altered to سچو. — 3. S. بیدار for بیدار, and صبح. — 6. S. om. [در], and پشنت. — 11. E. بر for

پیر. — 12. S. om. گشت ازو درد. — 18. S. پیرسیدن; E. om. [کنند]. — 24. S. عنان.

200, 4. S. آواز. — 5. For the conjecture از زبان, E. has یان, S. وازان نان. — 7. E. خر for جز. — 8. E. S. ور بر for وزیر. — 9. E. om. second [و]. — 11. E. جغر, S. جغز. — 14. S. ایشان. — 15. S. by mistake repeats گنجشک for لکلک. — 16. S. om. [باد], بر. — 19. E. بکن con. metr. — 21. S. مری and خروشش; MF. بیضه نهد for خواجه. — 22. MF. چوجه for چوره, and again بیضه for خواجه. S. transposes ll. 21—22 and 23—24. — 23. S. om. [به] before استنادان; MF. باسناد درین راه.

201, 2. S. om. [به] before ظاهر. — 6. S. om. [من], reads بود for بوم, and inserts و after چند. — 8. S. om. [من تو], for which MF. reads هر چند. — 9. S. فوت. — 10. S. دڤ for دهد. — 11. E. پیغامبر. — 14. S. om. — 15. S. زبندهار, con. metr. — 16. S. کبر for کیر. — 17. S. om. [که] and [ر]. — 20. S. om. [ی] in مهتری. — 23. E. برده, S. بر. — 24. S. om.

202, 3. S. احتمو for احمق. — 4. S. جهان و. — 11. S. مهتری. — 13. S. جمید; MF. بیانه; S. om. [می], for which MF. reads هر چه. — 14. E. S. خود for جود; MF. خلوت. — 15. MF. کمکی for گرمی; E. S. گوستش; E. بفلان for علان, S. illegible; MF. جود. — 17. E. S. خیز; MF. کافی for کافی; S. جمید. — 18. S. بری for برین. — 21. S. om. second [خوش].

203, 2. S. آبله; MF. om. [و] after طبع, and اندیشد. — 3. Correct منّت for منّت. — 6. S. تا for با. — 11. E. S. نگر, MF. دگر; MF. کیرا. — 12. S. دادن for زادن. — 13. S. MF. آید. — 15. S. کیرا. — 16. E. نارون, S. ما نرون. — 18. MF. بر for بد. — 19. S. شماره. — 21. S. om. [و] and the second [تو]. — 24. E. رزی; S. شک for سگ.

204, 1. S. بهیجا and om. [چون], and زه for زه. — 4. S. om. [به] before هه. — 10. S. om. [به] before دهان. — 13. E. S. تفکر for بنکر و. — 14. S. adds نیز before قطعه. — 15. S. om. [بر], for which E. has پیر. — 18. S. دران for وزان. — 19. MF. پیش وز کم. — 20. MF. حالت for حاجت. — 21. MF. شفیع for نوجمع; S. om. [کنی]. — 23. S. وگر نمایند; S. MF. بدین. — 24. S. ما for من.

205, 2. S. هه for هه. — 8. S. بعامت. — 10. S. بدویدم. — 11. S. غره‌های. — 13. MF. درخشنده. — 14. E. غری. — 15. MF. غری. — 16. S. هست for نیست. — 19. S. لهن. — 23. S. دارو for دان تو.

206, 1. S. repeats بوسه for بپرو; E. پندارند, MF. اندازند. — 4. E. نادر کامد S. جو نامه. — 6. S. نشیب for نشست. — 11. E. S. نادره کاترا for می. — 16. S. خانه گیرد. — 18. E. ضرور. — 19. S. چپیزی for چنبر. — 23. E. S. چپیزی.

207, 1. E. مهنذب. — 2. S. om. [نا خورده] and adds قطعه at end of line. — 4. S. تغییر. — 5. S. عقل for عقد. — 8. S. آنچه. — 14. S. وبکاورا. — 17. It appears to me that we should read زپسیدست. — 19. E. چهار; S. کاره. — 23. E. ای سرد, S. آن سرز, (pl. of امرد) is conjectural; S. تنگ for تنگ. — 24. MF. ای.

208, 4. MF. آلی for آلی; E. S. روستی. — 5. S. کم for که. — 7. For گمبجو, and و بشنواز, و پممشوار, S. کمز, MF. کبیر. — 11. S. فعل for نقل. — 12. S. چشم; E. رکینه, S. ز کاینه. — 13. MF. فعل for نقل. — 15—16. MF. om. — 17. E. روستی. — 24. S. شاعرانست.

209, 2. S. زند کاندنی. This and the 2 following words are written in red in one MS., as though they constituted a new heading. — 6. S. گر در for از غم, and از غم for جز عمر ز. — 8. S. بودی for بود. — 9. S. پبیری پیش for چو آمدم خواندم. — 10. S. دیدن for دین. — 11. S. om. [چو], and از دیدن for ازو بدین. — 16. For the conjecture علا, E. has زغری, S. ز عری. — 18. S. سراب. — 23. S. دنار for نار.

210, 1. S. inserts the word قصیده after فصل. — 3. E. صاحت. — 4. S. روی for ری. — 5. S. زمان. — 6. S. لطفت سیاق. — 7. S. om. [طبع] and [عجم]. — 11. MF. inserts و after اندر. — 16. MF. adds و after شیرند. — 18. S. ببرند and خوانند. — 19. MF. کی. — 21. S. چون بمانند. — 24. چو بر پشت حصانند.

211, 1. E. پذارم تر. MF. om. this line and the next. — 2. S. حرف for خوی; MF. باد خزانند. — 4. S. om. [و]. — 5. S. om. [چو]; MF. transposes زمینند and زمانند. — 7—8. S. om. — 11. S. نایب, MF. نایت. — 14. S. با آسپ for است. — 15. MF. در for یا. — 16. S. با آب for بآب. — 17. E. بکشانند, MF. طاوسی, طاوس. — 18. S. وز. — 20. S. کوکب.

212, 2. S. تا تیغ. — 4. S. چشم for چشم. — 5. S. شاد for سال. — 9. S. om. first [و]. — 10. S. کفش مگر. MF. om. these two lines. — 12. MF. از زر و قبا. — 13. MF. شان for آن. — 14. S. شیران for شیرین. — 15. S. جلانند, MF. جلانند. — 17. S. ما بنده. — 18. MF. کاندن. — 22. S. om. [و]. — 21—**213**, 2. MF. om.

213, 3. E. از جو, S. از جو. — 4. MF. پنهان for پیشان. — 5. E. و for خسرو. — 8. S. om. [و]. — 9. and 10. MF. که. — 10.

S. om. [که]; S. MF. بستانند. — 12. MF. بخوانند for بدانند. — 13. S. دل for فلك. — 14. S. and text of E. چوتسبیج ندانند: the reading adopted is a marginal correction in E. — 16. S. ناگهی. — 17. S. برخی. — 20. S. om. [پوش].

214, 4. S. عصدی. — 6. S. استادی. — 7. S. یافت for زیانت. — 11. S. om. [و]: Dawlatsháh (p. 67 of my ed.) دریافت دیگر ز ابر. — 12. Dawlatsháh, گهر for چوم, گهر for دم, and زمین for جهان. — 13. Dawlatsháh, در for بر, هر دم for هر دم, and گوهر بار بار. — 16. E. S. خفته. — 18. Dawlatsháh سنبل for سوسن. — 19. Dawlatsháh, لاله و. — 20. S. om. — 21. S. سمار ار بر, and رود for ورن; E. اررد زرد. S. از در.

215, 1. S. وبلغ یاران اندرو. — 2. E. صیقل اندر رنگ رنگ. — 3. E. S. شوی for شتوی. — 10. S. سمر, Dawlatsháh, ثمر. — 13. Dawlatsháh, بنهاده for بنماید. — 14. Dawlatsháh, کنار for بطرف. — 17. Dawlatsháh, لاله گلرنگ رنگ; S. ناز for نغز. — 18. S. خوشبوی. — 19. Dawlatsháh, سوسن for سفیل. — 20. Dawlatsháh om. [و]; S. om. [چون], and مشکبوی بوی. — 21. S. om. [من]. — 23. S. om.; E. om. [ایضا]. — 25. Dawlatsháh, زین for زی.

216, 1, 12 and 15. S. om., E. om. ایضا. — 4. S. شب for شبه; Dawlatsháh transposes موی and روی. — 5. S. om. [و]. — 6. E. بر, S. سر. — 7. E. S. بر for پیر. — 8. Dawlatsháh, بهر for قسم. — 9. Dawlatsháh, بگه for بگه. — 14. For چوب (the reading of Dawlatsháh) E. has خوب, S. چون. — 16. S. دود دود. — 17. S. adds از after سرای. — 22. S. سنگ for و شنک. — 24. S. text طوری, corrected in margin; S. بیکار.

217, 1, 4, 15 and 18. S. om. — 2. S. برتاب. — 5. S. ای بروز. — 6. E. شریک, S. شریک and om. [پیر] and [ا] in از. — 8. S. om. [و]. — 9. E. زی for موی. — 11. S. شونام. — 16. S. نگرداند. — 19. S. تا بکردن.

218, 1. S. om. [شد]. — 3. S. جندان. — 5, 8 and 19. S. om. — 9. S. و تننت for وقت. — 14. S. om. [تیغ]. — 15. S. خور for خور; E. S. یاد for بد. — 18. S. خرمی for خرمی. — 21. S. بکام.

219, 2. S. om. [و] — 3. E. replaces the first and S. the second پری by بری. — 5. S. om. [به] before شب. — 6. S. چشم. — 15. S. نیافته. — 16. S. بار. — 19. S. ندارم for ندانم, and om. [و]. — 23. S. ابو for بو.

220, 10—11. S. om. — 14. S. ستان, and زهر for بیهر. — 20. S. om. [و]. — 24. I think that in this line also we should read بود.

221, 3. S. روز for رود. — 5. S. الخاقانی. — 9. S. میکنند and گوید. — 11. S. جماعتی که در شبوه. — 12. S. او را. — 15. S. جواد for چون.

— 16. S. تنسیج for تسبیح, and نیافته, and در وجد. — 23. MF. نرنج for بازپچه.

222, 1. MF. هنگامه چو طفلان. — 2. MF. مسکین. — 3. S. کآمد. — 4. S. هنگام. — 5. S. خانه for خان. — 6. S. درون بام. — 8. S. دیوانه for ویرانه, om. [و], and یاسد بر خوانش. — 12. S. دو سگ for سگی, and شیران for دورانش. — 13. S. که در دیده. — 14. S. om. in ان. — 15. S. ز for و. — 17. S. om. — 18. S. فتد for قبل. — 19. S. خود فرست for سپید; in E. the line ends فرست, and in S. فرست. — 22. E. روز for روز. — 24. S. خورم.

223, 1. S. om. the first [و]. — 6. S. اختکی. — 7. S. om. [قطعه]. — 9. S. رفی for و. — 12. S. کز for در. — 16. S. اسیر. — 21. S. om. [و].

224, 7. S. تونمن سی. — 12. S. بییشه. — 14. S. om. [نظم]. — 16. S. بر for پیر, and بر آمد, and برند, and خاتون in singular. — 17. S. انگند, and om. [هست]. — 21. S. اقبال. — 22. S. عدو گر. — 23. E. که نام او نارست.

225, 1. S. اقبال, and جنگی. — 9. S. چون ناز و. — 12. S. عرق. — 13. For من E. has می, S. ممر. — 20. S. بنگر for شکر. — 22. S. بداند. — 23. S. has آسمان, deleted, before آفتاب.

226, 3. S. بر آب. — 5. S. om. [از]. — 6. S. دوش بر. — 12. S. دبیع, and om. [و]. — 15. E. بطر. — 17. S. چرخ for جزع. — 25. S. من for مه.

227, 5. S. او. — 6. For شده (conjectural) S. has که, E. سه or سه. — 18. E. باوری. — 23. S. باد for یاد. — 24. S. از for آن. — 5. S. om. [با].

228, 14. S. آنست. — 16. MF. ساخت for کرد. — 23. S. گفته and کای. — 24. E. om. [و] after درود and after رسول.

229, 1. S. کرد. — 2. S. ایا. MF. om. this and the last line. — 3. MF. places و after نشاط. — 5. MF. تجویم and نحوایم. — 6. MF. نیام. — 8. MF. زرد for لعل; S. آب for ناب. — 9. S. زا for زا. — 10. S. adds به before سیماب. — 11. MF. دیار من شده. — 12. MF. درو. — 13. MF. منازکی که بدی; S. گمان که بردند; MF. راحت من. — 16. MF. لاله و سیراب. — 17. S. خورمی. — 18. S. بکار. — 19. Read MF. om. this and next line. — 21. S. نگاره گاه. — 22. MF. بطبع. — 23. S. om. [ان] in اندران. MF. omits this and the next line.

230, 2. MF. از for با, and دلت for آن, both omitted by S. — 3. MF. او, and او for او. — 4. MF. از for او. — 7—8. MF. om. — 8. S. کرد. — 9. S. شد; E. برش, MF. سرش. — 10. MF. کرد. S.

بنتاب. — 12. S. om. [و], and باب. — 15—24. MF. om. — 17. S. ناز, and om. [و].

231, 3—4. MF. om. — 5. E. S. بحر نصی for بحر قضی. — 6. S. MF. مقال for مثال. — 7—8. MF. om. — 10. MF. صواب. — 11. E. S. om. [و] before دان. — 12. MF. نیاشریده. — 13—20. MF. om. — 16. S. حراب for بتراب. — 17. S. کران for کران. — 20. S. ویا for ایا. — 21—22. MF. om. — 24. MF. شاداب. — 25. For نماید S. has نماند, MF. همان.

232, 2. MF. شاداب. — 3. S. نقش. — 5—16. MF. om. — 6. E. گزیدم for گزیدم. — 7. S. قضیبیت. — 9. E. om. [ب]. — 13. S. تو for شو. — 14. S. پیر تاب. — 16. S. کشد فی زقران. — 18. E. S. insert بارگه after دید and omit حبذا [و نشستنگه]. — 19. MF. او for آن. — 20. S. در for زر; S. MF. جمله for جمله. — 22. S. با مدد MF. و فسوس for فسوس. — 23. MF. گل ستانی for بوستانیسست; S. om. [و]. — 24. MF. بیخ جز حسرو حسین; S. سرورعائی for بلغار; S. گل ستانی. — 25. MF. گل ستانی again; S. تنار for تنار; بیغما.

233, 1—2. MF. om.; S. هه for مه. — 4. MF. نظار. — 7. S. om. [و]; S. MF. یافته for یافته. — 9. MF. ندارند for ندانند. — 11—14. MF. om. — 15. S. هه سال; MF. درین; S. اندرهم. — 16. S. می بینم. — 18. S. دم او دارم همچون. MF. om. this verse and the previous one. — 19. MF. بپرو. — 21—24. MF. om.

234, 1. S. کرد. — 3—4. MF. om. S. او for از and جویم for جویم. — 7. MF. چه for چو. — 8. S. زرد و امی, MF. زرد فامی. — 9. S. هه for و پرو, and پرو for هه. — 10. S. زار for وار. — 11—12. MF. om. — 12—13. S. om. MF. بار. — 14. MF. بده مایه for بصد بار. — 15. MF. omits the remainder of this poem. — 16. S. بار for بار. — 18. S. یکی for ازین. — 20. S. مرده را. — 22. The word بکنی is more or less illegible in both MSS. — 24. S. تنگ for هنگ.

235, 4. S. از for ز. — 16. S. گرچه for که چه. — 17. S. درست. — 20. S. باعدوی.

236, 2. E. S. بگذار *con. metr.* — 3. S. inserts العید before الاجل. — 6—7. S. om. from آب و زان. — 8. S. om. [آن]. — 9. S. om. [می] before گوید. — 13. S. نو for تر. — 19. E. مفتونش. — 22. S. معزی for مغربی.

237, 1. S. بازوت for نارون. — 3. S. او for او. — 6. S. روان. — 12. S. بیداری. — 15. S. کشد, and om. [بیک]. — 16. S. [بیک]. — 20. S. آید for بینی, and so text of E., from the margin of which the variant is taken. — 21. S. om. [لب], and از for ک. — 23. S. باشد.

238, 1. E. عقابش. — 3. E. اوصافی. — 9. S. om. [شعر خویش]. — 10. E. حسک and om. [و]. — 11. E. om. [ز]. — 12. S. om. [و]. — 14. S. دام for ام. — 16. S. عرض for عرش. — 18. S. مردمان. — 23. S. داربادی for دریائی.

239, 4. S. فلاید for قلاد. — 6. MF. بخرد انس for دوست کین; om. [می]; and adds خود after ببینی. — 7. S. حمه for راحت, گریه for گریه, and زارش. — 8. S. اثراء, om. [و], and توئی. MF. omits this line. — 9. S. MF. زهره; S. بکنند. — 11. MF. تن for بن. — 12. Read بیش for پیش. — 13. S. دور for دور. MF. omits this line. — 14. S. سقش; MF. آسمان; S. فشانند for بنمانند. — 16—19. MF. om. — 16. S. برآ, and زخمه و. — 17. S. om. [و]. — 21. MF. اثر for جو; S. om. [جو], and بازان for بازار. — 22. S. خسک. MF. om. — 23. MF. قدسی, and خم for خم. — 24. MF. نهاده; S. بزیر for برتر; E. کبر.

240, 4. S. inserts رامی را (with the را deleted) before رامین, and طاهر. — 5. S. مفرخ. — 6. S. بلا for بلی. — 7. E. مقولان; S. adds و after ضمیر. — 8—9. S. om. from اند to دیگر. — 12. S. شعری, and نیز for نیز. — 16. S. inserts شعر before او. — 17. E. S. آمد for آمد, the correct reading of MF. — 18. S. om. [است]. — 19. MF. نه for نی twice; S. صال for وصال, نیز for نیز, inserts ز after شب, and غمی. — 20. MF. نه for در, در for در; S. کوه for کوه, and om. [وعد]. — 21. S. قطعه. — 22. S. om. final [نو].

241, 3. S. آن خط and om. [لا] and [بر]. — 6. S. om. [و]. — 10. S. نوار. — 11. S. بعنایت and om. [و]. — 12. S. دندان for دندان. — 13. S. داشتتم. — 14. S. بستان. — 15. S. مدرج. — 17. S. کوکیت. — 18. S. آفتابش and آسمانا. — 19. S. آسمان. — 23. MF. سیف for پشت.

242, 1. MF. om., but adds other lines. — 3. S. بیم. — 3—5. MF. om. — 6. S. کرد for گر; MF. مظهرت for مظهرت; S. MF. زند for زند. — 7. S. در for وز. — 8. S. om.; MF. transposes اسد and شود, and adds more verses. — 14. E. زرقی; S. نظیر for نظیر. — 15. MF. تبیح for سطح; E. S. معقدست. — 17. MF. ذره for بذله; S. خرمش and مزورست. — 19. S. ممرع; E. معقدست. — 20. S. برای for رای; S. طرف for طرف. — 22—23. S. om.; E. پیش for اینش, and مسند for مسند; the emendations are conjectural. — 24. S. موجب for معجب, and om. [ک]. — 25. S. در for در.

243, 2. S. بحرف for و حرف; E. om. [و]. — 4. S. بدر راست. — 5. S. تا بنده, and محدر for محلد. — 7. MF. خشیده for خشند in first place. — 11. For خسته, S. has چسته, MF. زخم. — 13—14. MF.

om. — 15. MF. om. — 18. E. مَسَّاح for مباح. — 19—22. MF. om. — 19. S. om. [چو]. — 21. S. كَحج. — 24. MF. transposes امر and نهی, and adds another verse after this.

244, 2. S. تو. — 3. S. خیری for خیرتی. — 4. E. has امل خلف as var. on خیر; S. مَرْتاح. MF. omits this line and the last. — 5—6. S. om. this couplet, and l. 7. to این inclusive. — 5. MF. transposes مه و سال and شب و روز, and om. [و] between them. — 6. MF. بود for زده. — 10. S. حرم for جرم, om. [و], and چشم for جسم. — 23. S. نو for نوچو که.

245, 5. S. om. [از], and بر کار. — 6. MF. بعروس. — 7. S. شه for شبیه. — 7—8. MF. om. — 9. MF. چنو and om. [و]; S. هرگز. — 10. S. om. except رباعی. — 11. E. آورده in first hemistich. — 12. S. و for رزه, om. [و], کره for گره, and او ما لم روز رزه at end of line. — 16. S. یار for بار. — 20. S. ایضا for رباعی. — 21. S. om. [خته ام]. — 23. S. قطعه for قصیده.

246, 2. S. سلیمان. — 3. S. ببال for بیان. — 4. S. قضاء. — 5. S. om. [چون]. — 6. S. om. [و گاه... نای], and the ی in نمودی. — 7. S. om. [می] before کرد. — 8. S. و با رنگ بر ولایت. — 10. S. ذائق for دان, and قهره. — 16—17. S. om. [این طبقه]; E. آمد for اند. — 19—20. For [جمال .. گشت] S. has بجهدت او راست گشته. — 22. S. om. [تا]. — 23. S. کاندرو [و] in بیسود, and دشمن for دستش.

247, 1. S. اوراست for قطعه. — 3. E. S. bis با سکونه. — 5. E. S. شورید. — 7. S. om. [و]. — 6. S. شوریید. — 7. S. om. [قطعه] at end of line. — 9. S. یابم for بانم. — 16. S. سمعت for سمعت. — 17. S. در for از, and چهار. — 18. S. om. first [و]. — 22. S. بجز for بخر. — 23. S. repeats [بها ارزان] again at the end of this line.

248, 2. S. نمودت for شودت, and کو for گر. — 3. S. افتادم. — 5. S. خاطر for قوت, and adds قعرت after خاطر. — 7. S. om. [قوت], and adds قعرت after خاطر. — 10. E. text چنین for marginal correction چین, which latter is the reading of S. — 11. For [که پیشه], S. has پیشه, E. که پیشه. — 12. S. om. [و]. — 14. S. بچند for بچنگ, and کمر بر for کمر. — 15. S. om. [چو], for which E. has چون. — 16. S. om. [به] before رایگان. — 19. E. om. — 20. S. شکم for تنگم and om. [از]. — 22. S. om. [و] after طبع. — 23. S. تو for ترا. — 25. The following couplet has been accidentally omitted by the printers at the end of this page: —

در سبقت روندگان فکرت را * بر نظم عنان چو در عنان بندم

249, 3. S. جاعش را. — 5. S. میهمانت. — 9. S. سپس for سپس. — 11. S. گر for کر. — 12. S. ناچاره and کر. — 15. E. حس. — 16. S.

آذرت in [ت] S. om. [او] and [آن], [ازین] — 17. S. om. ما for اما — 20. MF. نه for نی. — 21. S. چین for چین; E. om. [و]. — 22. E. جفت for جنت. — 23. MF. احباب for عشاق. — 25. MF. حساد for بدخواه.

250, 2. S. om. [جهان]. — 4. S. om. [و]. — 6. MF. transposes رسیدست and در آفاق. — 7. MF. ترس for خوف. — 11. S. اوصاف. — 12. S. شون for شده. — 13. S. om. — 14. S. om. [و]. — 15. Correct to طاقنت. — 18. S. جوزهرم. — 22. S. transposes و from after جام to before یک. — 24. S. او for و رخ, and جام for خام; a marginal variant substitutes تن for رخ and دل for تن.

251, 3. S. تذر و وار. — 6. S. عقاب for غراب. — 8. S. تختش. — 9. S. چشمش. — 10. S. places و after, instead of before, تازه. — 14. S. om. — 16. S. بدست for شدست; E. حلالک. — 17. S. om. [و] and [آتش]. — 18. S. om. [این].

252, 2. S. سر بر for بر سر. — 4—10. S. omits. — 11. S. الاستناد. — 13. S. انسی for دو and نه. — 14. S. om. [بیان], and پاشند. — 16. S. گردانید for کروهیند. — 19. S. پردازد for گفنه. — 20. S. om. [گرهی]. — 23. S. عاقله for عاقله, ایمان for الانان, and چون for خون.

253, 5. S. از آنک. — 9. S. سراتی را. — 10. S. om. [و]. — 12. S. ends line طیبیت for امرون اشقان, with var. in margin امروز آشنا. — 13. E. تو ازین اینجا و زآن, var. in margin: ازین, E. نه ازین. — 14. S. طبیبی. — 15. S. سقا for شفا, and خسته. — 18. S. ذلیل. — 19. S. ری for باشی صفی, and جنگ. — 21. S. نیست for هست. — 24. S. ققص.

254, 2. S. با for تا; E. بیبی as var. on گوئی. — 3. S. om. [بر]. — 5. S. om. [بفرمان], and قهر و تبر, انداز آتش. — 8. S. لرسول. — 9. S. باردان. — 10. S. and text of E. سندرس. — 11. S. جرمهء for حربء. — 16. S. زحا for رجا. — 17. S. کیا ایزار. — 19. S. بار و امهائی has با ولایتهاى. — 20. S. بداند انتها. — 21. S. احمد از آدم. — 22. S. بر حنا. — 23. S. transposes آدم and احمد. — 24. S. احمد از آدم; E. بر حنا.

255, 3. S. رخ شدى for رحمن, and تا رچه خود را. — 6. S. رحامی for حاجی. — 8. S. شعرها for شهرها. — 11. S. om. [و رای], and adds قوت صلاحش. — 13. S. مقتدا ار در زمین. — 17. S. قوت صلاحش. — 22. S. مربع again for مربع, and چرا for چرا. — 23. S. om [و] after مدوح, and [مرا]. — 24. E. has مفتی as var. on مقصی.

256, 3. Var. موسی. — 5. S. پاسبان. — 6. S. فرات for قراس. — 7. S. شعری for سعدی, the emendation of E. — 8. S. خرابم.

11. S. *با حیا* for *تاجها*. — 16. S. transposes *مرأ* and *نعت*, and inserts *ز* before *اولیا*. — 18. S. *و بی شکر*. — 19. S. *از آن*. — 21. S. *حواحت* for *جراحت*. — 22. S. om. [بر] after *بیغمامیر*. For *احلال* Mr. R. A. Nicholson suggests *إحْدَاد*, a term explained at p. 254 of vol. i of Goldziher's *Muhammedanische Studien*, which agrees well with *زینسا*, "women", at the end of this line. The last words of this couplet are very corrupt in both MSS. S. has: — *ز کوه رکوه از عود و احلال ارثنا*, and E. *احلال از نیا* in text, and in margin *واحدار از نسا*. — 23. S. *ار*; E. *کوز* for *کرز*.

257, 1. S. *و چه گفت*. — 2. S. *هرزه را*. — 3. S. *ریش* for *آتش*. — 8. S. adds *و* after *شاه*. — 11. S. *سلس*. — 14. MF. *چو* for *ز*. — 15—18. MF. om. — 15. S. *بر سقط*. — 16. S. *فلسفرا نیز*. — 19. MF. *بخرگه*. — 24. S., MF., and text of E. *گوار* for E.'s variant *گسار*.

258, 3—6, and 9—10. MF. om. — 10. S. om. [و غم]. — 15—16. MF. om. — 18. MF. *خونست*, which seems a better reading than *چونست*. MF. omits the remaining lines on this page.

259, 1. S. om. [ترا]. — 1—4, 7—14, and 23—24. MF. om. — 5. MF. om. [از]. — 11. S. om. [نو], and reads *چون*. — 15. S. *جواب*. — 20. S. om. [و] in *درو*; MF. *طپیان* for *نزان*; S. *زار*. — 21. MF. *وز* for *از*. — 23. S. *نیز*. — 24. S. *بیع* for *تبع*.

260, 1—8, 13—16 and 19—24. MF. om. — 4. S. *دهد* for *بند دهد*. — 8. E. S. *بار*. — 9. E. S. *تیزت* for *بیری*. — 13. S. *محال*. — 15. S. *خربط*; E. *شهلان*; correct to *شهلان*. — 16. MF. *بارویتو*. — 17. MF. *شکار* for *کنار*. — 21. S. om. [نو]. — 22. S. *نمایش*.

261, 1. MF. om. [و] after *باد*, and *نرانید*; S. *مش* for *بیش*. — 2. E. S. *یافتنش*, S. *یافتنش*; E. *کر* for *گر*. — 3—24. MF. omits. — 4. S. *گر*. — 5. S. *بال*. — 6. S. *دستم* and om. [و]. — 7. S. transposes *وقت* and *ننگ*. — 9. S. *از بر اشک* for *ار ترا ننگ*. — 14. S. and text of E. *افتخار* for E.'s variant *اعتذار*. — 16. S. *شققور*. — 17. S. *از* for *عام*. — 19. S. *گر بتواند*. — 20. S. om. [و]. — 21. S. *چون*. — 24. S. *علم* for *علم*.

262, 8. S. *سنگسار*. — 9. S. text *طلبش*, and *قرص*. — 10. S. and text *روزگار*. — 11. S. om. [و]. — 13. S. om. — 14. S. *حاملست*. — 15. S. *نمانده*. — 18. S. *جهان* for *چنان*. I think that these two words should be transposed in ll. 18—19. — 21. S. *حف* for *چو*. — 23. S. om. [و]; S. and E. text *بدین* for *پذیر*.

263, 1. S. om. [ست] in اوست. — 2. S. and text of E. بدان for E.'s marginal correction بلا. — 5. E. S. است تر قبل; a var. in margin of E. has been cut off or otherwise lost. — 7. S. بنده بندءاش. — 8. E. شکست, corrected by erasure to سلسست. — 9. S. بکوبید. — 10. S. بی for با. — 11. S. گر for کو. — 18. S. مقبل in text, corrected to شامل in margin; کرم is illegible in E. — 19. S. اسپر for آستین. — 21. S. از for در. — 23. S. بمرماند و رانک.

264, 6. E. S. معود for صعود. — 10. S. om. [و], and بسمل corrected in margin to مشکل. — 12. S. فعل کم for نام نو. — 14. In E. ورم آورست is given as var. on در ره ورم, while باز بسن stands in the text for باز پسین. — 16. S. ز در for زره. — 20. S. جمله for جمله. — 21. S. طرف کلا دیگر. — شکست.

265, 4. E. S. سپر for سپر. — 8. I am not sure whether the MSS. read حتر (as in text) or حشر. — 11. S. transposes و and جلد. — 15. S. بتزکی شومی ز. — 18. For بنال E. seems to have نیال and S. سال; S. نادان for باد آن. — 20. S. توپر for بدر. — 23. S. om. [ک].

266, 4. S. از for آن. — 7. S. بی شبهی, and inserts شکست after سنقر. — 10. S. بتوک. — 11. S. شکمت بند. — 12. S. آنکه امیر. — 14. For از بنسکین E. has کارغان, S. کارفان; S. ماهه for ماه. — 17. E. کینست for کینست. I do not understand the line, which is certainly corrupt. — 19. E. and var. in margin of S. کشان for کسان. S. transposes ll. 19—20 and 21—22. — 21. S. سخت for سفت. — 22. In E. after ظفر (or ظفیر, as it appears to be written) is an illegible word looking like خدر or حذر.

267, 2. S. چند for پند, and گرو for کورا. — 6. S. و سقم. — 14. E. هنر for هند, S. بندگان for هنر بمان; S. ناصر for ناصر and inserts سخت after او. — 16. S. عدوبت. — 17. S. om. [و] after سخت.

268, 5. S. بجوم and om. [هر] in بگوهر. — 6. S. جگر for جگر. — 10. E. بنعل for شعل. — 11. S. زر بون, E. زر و زبون; S. ثاقبه for ثابته. — 20. S. om. [ز]. — 24. S. نعل for فعل, and مقتر for مقیم.

269, 5. E. با بهار. — 6. S. باعنداله. — 7. S. غما for غا, and آنک. — 8. S. بون for بور. — 9. S. دامن برق. — 12. S. جره for جر. — 13. S. سزنها, E. سترد شها. — 15. E. om. [ک]. — 17. S. om. [و] ... این. — 18. S. ملک. — 19. S. تبععت for تیغت. — 20. S. بیلک نه فلک را. — 22. S. کرده. — 23. S. زین for شین. — 24. E. has در for در. — 25. S. در for دو.

270, 1. S. بکشاده for کسا, and وزان for اوران. — 3. S. کسا for کسان,

and *رفعت* for *رفت*. — 4. S. کرده. — 8. E. S. add another *و* after *بیا*. — 10. S. om. *بکشادی* for *بکشاد پای*, and *امین* for *امن*. — 11. S. om. [و] ... در]. — 13. S. *آید*, and *انس*. — 16. S. om. [انی]. — 18—19. S. *پر در در* for *سر بر خط بیان*. — 19. S. *نادیده*. — 20—21. For *در در* S. has *در سرو*. — 21. S. *ادیب* for *ادب*. — 22. S. *ورا بر*, and inserts *ست* before last *اورا*. — 24. S. *مفاخرست*.

271, 2. E. *پیغامبر*, S. *پیغمبر*. — 2—5. MF. om. — 5. E. *حون*, S. *گشته*. — 7. MF. *خوشبو گلی*; E. S. om. [دگر]. — 8. S. *شوحکم*. MF. om. remainder of poem, including this line, except — 24—25; 272, 3—4; and 274, 3—4. — 11. S. *نایزه*. — 12. S. *آنز* for *آب*. — 17. S. *بخشیده*. *خام*. S. *زبان* و after *و*. — 24. MF. adds *و* after *پی* for *نی*. — 18. S. *نیست* که

272, 4. S. *نفسی*. — 6. S. *پر* for *پر*. — 8. S. *سر زخم نشمر*. — 9. S. *در تست* for *در تست*. — 14. S. *گذارد*. — 15. S. om. [رنج], and *کران* for *خالی*. — 19. S. *باکیست*. — 23. S. *دهد* for *ده*. — 24. S. *خالی* for *خاکی*.

273, 4. S. *بشترم*. — 5. S. *دنیاست* for *دنیاست*. — 6. For *نیستی*, which I conjecture to be right, S. has *هستی*, E. *بستی*; S. *این* for *ایمن*. — 11. S. *قالبی* for *تالی*, and *زمان* for *زبان*. — 13. S. *می برد*. — 14. S. *می برد*.

274, 3. S. *قهقهه*. — 7. S. *ز آلتی*. — 8. S. *بگذرم* for *بگذرم*. — 14. S. *فلکا* for *قل کا*. — 18. S. *آیرا* for *آیرا*. — 19. S. *خروش*.

275, 2. E. *بر آورم* for *بر آورم*. — 3. S. *سستی*. — 7. E. *باطن*. — 8. Read *بواظقم*. — 9. Read *سلطان*. — 11. S. *آن در*. — 13. S. om. [کی] in *کاشکی*, and *آیدی* for *آیدی*. — 15. S. *خود*. — 23. S. *مر بیخ*. — 24. S. *دل* for *دل*.

276, 1. S. *بانگ* for *بانگ*. — 5. S. *وگر* for *کز*. — 6. S. om. [خدای]. — 19. S. *نکشند*; E. *پشته* for *پشته*. — 20. S. om. [اورا]. — 21. S. om. for *تغییر*; E. *شعر او* for *شعر و*. — 23. S. *فضل* for *فضلا*. — 22. S. [شاه]. — 24. S. *منشوررا*, and *بنفر* for *تغییر*; S. om. [است] in *کرده است*.

277, 1. S. *درج* for *رُوح*. — 2. E. *مغسول*. — 4. S. *نظم* for *شعر*. — 5. MF. *شمر* for *شمر*; E. *اگر* for *اکن*. — 8. S. *بر* for *تر*. — 6. S. *بارور* for *ناز در*. — 9. MF. *بچشم*; E. *چشم* for *دیده*; *بچشم* for *بچشم*; S. *شمر* for *شمر*; and *گوشی* for *شکر لب*. — 12. S. *یا* for *یا*. — 13. S. *پر* for *پر*. — 14. S. *بکرم* for *بکرم*. — 15. E. S. *بیش*. — 16. MF. om. — 17. S. *زخم* for *زندی*; E. S. *مکش* for *مکش* (MF.), but the *ش* is deleted in E.; S. *زندی*. — 20. MF. om. — 22. S. *خود*. MF. om. — 23. MF. om. [و]. — 24. S. om. [ی] in *کردی*, and transposes *صحن* and *خاک*. — 25. MF. *میرد* for *میرد*.

278, 2. S. فرانون; MF. چہ for خرد, om. [ز], and خورد. — 3. For او S. has و, MF. آن; S. and MF. نهاد. — 4. MF. omits this and the remaining verses of the poem; S. مرکب for مرگ. — 5. S. رش for درش. — 6. S. آن for ای. — 7. S. خواهد ای, and شوری for شوری. — 9. E. var. چون به بینی زین سان, text بینی; E. شورش for B.'s (correct) شورش. — 10. S. خون for جون, and om. [از]. — 11. S. سرش for سرار. — 14. S. پیر for بر. — 17. S. om. [و این ... گفت]. — 18. MF. چو for که. — 23. For شگر فیش S. has شنگر ف with var. شگر ف, MF. چو سوده شنگر فی بر رخ. — 24—25. MF. om.

279, 1—6. MF. om. — 2. S. text عقق, corrected to عققع in margin. — 3. S. خام. — 5. S. جام for جام, and مظلم for شام را مظلم. — 6. S. ماتا. — 9. S. ماتا. — 12. E. S. ایام for انام. — 14. MF. متتش for نعتش. — 15. MF. ملت for دولت. — 16. E. S. جام for جام. — 18. MF. مرکب for موبک, and نگام for زمام. — 19. S. برمد. — 20. E. سپاه, S. om. the succeeding [و]. MF. om. this and last line. — 22. MF. گر for چون. — 23. S. رنگ for آنکه. — 24. MF. بسوی.

280, 2. S. مشام. — 3—6. MF. om. — 7. MF. کابل for کابل. — 8. S. در for در. — 9—16. MF. om. — 12. S. بال for باک. — 14. S. جشن. — 17. S. سیاره for سیاره. — 19. E. om. [به] before سپاه. — 23. MF. در آسایش.

281, 1. MF. روا for سزا. — 2. MF. برای گل. — 3—6. MF. om. — 4. E. از ادبا و رام. — 5. S. برای. MF. om. this and next line. — 7. S. om. [و ... این]. — 10. S. قصد قصد. — 13. MF. پیشک for پیشک. — 15. MF. inserts و after آهن. — 16. S. در فشان; MF. لولوبار. — 18. S. از for آن, نبش for نیش, and خست for خست. — 20. S. om. [خ] in خست. — 21. E. بوسه for بوسه. — 23—**282**, 2. S. om.

282, 5. S. adds را after او. — 6. S. بحری بود for بحری. — 7. S. om. [شعر]. — 8. S. om. [گفته است این]; E. om. [داد]. — 12. S. سپاه. — 15. S. om. this line, except the words اوراست. — 16. S. مرغ. — 18. MF. ولی for ولی. — 20—23. MF. om.

283, 1. S. om. [و] after آب. — 2. S. لاغر for لاغر. — 3—4, 7—10 and 17—22. MF. om. — 7. S. میشود for آسمان. — 11. MF. یابد for باید. — 14. MF. بنده طوق. — 18. S. پایها for پایها. — 19. S. میدهد for میدهد. — 20. S. مهیب for مهیب. — 22. S. and E. text om. [شور], which is added in margin of E. with زشت as var. — 23. S. substitutes بر رود for پر در. — 24. S. بر for تو. — 25. S. پر در.

284, 1. S. text has نهان for شود. — 2. S. آفتاب for افتاد. and خیمها for جیمها. — 4—6. In S. what is here the last of these three couplets precedes the two others. — 4. E. سسته, S. خالها. — 5. S. بالها for حالها. — 6. E. ببر for بر. — 7. S. om. — 8. S. عاریت for نور. — 9. MF. من for او. — 10—11. MF. om. — 10. S. تروی for بروی. — 12. S. هواء; S. MF. دست. — 16. S. adds و before مارا. — 18—23. MF. om. — 18. S. خرد for خود. — 23. S. om. first [و]. — 24. MF. روز for فصل, and شهر for ثمر.

285, 2. MF. transposes کاه and یوگ. — 3. S. جهان for جاه. MF. om. this and remaining verses of poem, to l. 8. — 9. S. om. — 10. S. بغمز for بر. — 11. MF. چو for چه. — 14—15. MF. om. — 19. S. نیامد اثر بر. — 20—21. MF. om. — 22—23 and 24—25. MF. transposes these two couplets. — 22. E. کوبك, S. کوبك, MF. کوکب; MF. نه for زن. — 23. S. از for ز.

286, 1. S. om. [ایضاً]. — 4. E. خاک, S. جاک. — 14. S. substitutes له for آتش, and آتش for بر. — 19. E. S. بر for بر. — 20. S. ری for زی. — 22. S. آمد ز بستانها.

287, 1. For العینی S. has الهمی, E. العینی. — 2. S. مجلس مفلس. — 3. S. او for بر. — 4. S. places او before: از instead of after معانی, for which E. reads معانی; S. om. [جمال]. — 6. S. رواج for رابع. — 7. S. رابع for رابع. — 10. S. adds می آورد after بهرامشاه. — 12. S. ذو الجلال را. — 14. S. سحر for چهرخ, and om. [گربیان]. — 16. S. از رعیب و زیب; MF. om. [و] before عرش. — 17. S. محل. — 18. S. منادی for منادی. — 19. S. om. [و] before عرش. — 20. S. اوراست [سنت]. — 22. S. om. توالش and تذویر.

288, 2. S. در در for در در. — 3. S. om. [عنف]. — 10. S. فخر فخر for فخر. — 12. S. عنق for عنق. — 14. S. کبر for کبر. — 15. S. om. [او]. — 19. S. حوض حوض for حوض حوض. — 22. S. جم for جسم. — 23. S. زره for بازه. — 24. S. پاس for پاس.

289, 1. S. bis حدّ for حدّ, and دانش for دانش. — 4. S. حصر. — 6. E. om. [گر] by reason of lacuna. — 11. S. text برای for کمال, which is given in the margin. — 13. S. سکار, and om. [ز]. — 14. S. خیر for چتر. — 15. S. om. — 20. S. جوانی for جوانی. — 22. S. پشمی پپی. — 24. E. غمت and بیبیش.

290, 1. S. گیرد for گیرد. — 3. S. om. first five words. — 5. S. ضمیران. — 6. S. om. [و] خیره, and حدّ for حدّ. — 9. S. حورانی میان. — 10. S. سنبتش. — 11. S. جزر for حور. — 12. S. جزر for جزر.

corrected in margin. — 14. S. om. this line, and substitutes **وله**. — 17. S. **علار رهین** for **رہین**; E. var. **روی زمین**, apparently for **علار رهین**.

291, 3. E. apparently **بنشسته** for **بنشسته**. I do not understand this couplet. — 5. S. om. [در], [ی] after **فضلا**, and [این]. — 8. S. om. [از], and **نماید** for **بماند**. — 10. S. **تمثال** for **تمثال**, which it again inserts by an inadvertence before **هلال** in l. 13. — 14. S. substitutes **وله** for this line. — 15. S. **سختی** for **سختی**, and om. all diacritical points in **پاخته**. — 16. S. **زمان** for **زبان**. — 17. S. begins line - **چند ترانه**. — 18. S. **خشک** for **چنگ**. — 19. S. **منی** for **دنی**. — 21. S. **خضر** by **سماط**. — 22. S. **بتاشیر** for **بتاشیر**. — 23. S. **چو**.

292, 1. S. **حد** for **جد**, and **در** for **دو**. — 2. S. om. [گفته]. — 4. S. **نشاند**. — 18. S. **یکسان** for **کتمان**. — 21. S. **آنکه** for **زانکه**, and **نگار** for **بکار**.

293, 4. S. **درباه**. — 6. S. **مقیمان**, joined. — 7. S. **سیر**. — 11. S. **کاروار**. — 13. S. **فراز** for **قرار**. — 23. S. **بر** for **در**. — 24. S. **نیامیزد**, and **زلف** for **روزی**. The second couplet on the next page (**294**, 3—4) is by mistake inserted again before this line in S.

294, 1. S. **آمد** for **آید**. — 4. S. om. [که], and **ایستند** for **ایستند**. — 5. E. om. final [ن] in **بندد**. — 12. S. **در باب** for **در بان**. — 15. S. **حیاتی** for **جهانی**. — 20. S. **خورد بجان** for **خورد بجان**. — 21. S. **زران** for **ارزان**, and **بجائی** for **بجائی**.

295, 4. S. om. [شعر]. — 5. S. om. [سحر]. — 7. S. **قبح**. — 8. S. **یا** for **تا**. — 9. S. **صبر** for **صبر**. — 10. S. **بد** for **بر**. — 14. S. **می** for **و می**. — 16. S. om. first hemistich. — 17. S. **بزرگس**. — 21. S. om. [آن کلک]. — 18. S. om. [سلسبیل . . زلالو].

296, 4. S. **سپوش**. — 5. S. **جود** for **جود**. — 10. This hemistich, which is in its proper place two lines lower (l. 12), occurs here also in both E. and S., but a V-shaped mark prefixed to it in the former shews that it was intended to correct it, though the correction is, unfortunately, wanting. — 11. S. **کرد** corrected to **کرد**. — 13. S. **نغضات**; E. **نغضات سحر**, S. **تغنیات سحر**. — 18. S. **بناز** for **نیازی**. — 19. S. inserts **زند** after **ار**. — 25. S. **زیبی** for **زیبی**.

297, 3. S. repeats the words **کار خود** again after **نگرم**. — 5. S. **شمسه**. — 6. S. **فضلہ** and **ناصر**. — 7. For **مذکور**, which seems to make nonsense, I think we should read **بد گوئی**. — 9. S. **نمودی**. — 10—11. MF. transposes these four hemistichs, putting the third first, the first second, the fourth third and the second fourth. S. **خورد** for **خورد**; MF.

دیدگان for چشمهای MF. بر کشد for بکند MF. ببرد زود دستهای پدر.
— 13. S. om. and سرماء, S. دمم for دمه. — 14. S. م for ه. — 15. S. om. —
16. S. مرا for من; for the conjectural عرّ E. has عزیز, S. عزیز. — 17. E.
پشتی S. و بر خواسته E. غزل و له. — 18. S. بر سدّ, S. تر شد.
— 22. E. سمعلون S. — 23. S. چون.

298, 6. E. S. مولّد, S. transposes the letters of او. — 8. S. بالین for
با این, and رخشان for حسان. — 10. S. کرد for کردند. — 10—11. In
both E. and S. the words [اتابك ... در مجلس] are omitted in the text,
by homoioteleuton, but added in the margin. — 21. S. om. [او]. — 22.
S. اسپیده.

299, 1. MF. حضرت. — 3. MF. خرابیست. — 5. S. آستانه. —
6. MF. دشمنان and دوستان. — 8. MF. transposes ز بهر نزهت تو. — 9
— 10. MF. om. — 11. MF. om. پیش است, and تاجه for چند. — 17—
20. MF. om. — 19. S. چه بازه است, and بزنن سوام و هوا. — 20. E. om.
[و] before طیور. — 21. S. بدست, and غافل for عاقل. This hemistich
ends f. 144a in S., and is repeated by inadvertence at the top of f. 144b.
— 23. E. تمند, S. apparently بتنید. — 24. MF. بمحفل for بمجمع.

300, 5. MF. و بوقت صبح شور, and معلومست S. also has
معلومست. — 7 *et seqq.* MF. omits. — 7. S. بیاده. — 9. S. جزیه for
جذبہ. — 14. S. om. [و]. — 17. S. وزید. — 19. S. inserts و after جهان.
— 22. S. writes صولتیمی as one word. — 23. The text of S. has سما,
corrected in the margin to سها. — 24. S. گشت.

301, 3. S. om. [آن]. — 4. E. بزاز بخار خور. — 5. S. حفظب. — 6. S.
ملل. — 7—8. S. om. — 15. S. لان for زان. — 20. E. S. ملل
for خور, and جور for جور. — 21. S. خصر for خضر. — 22. S. عنایتست
and ملل again for ملک. — 23. S. عمر for عم.

302, 12. S. نشود for شون. — 15. S. چو ابر باران. — 17. S. کناره.
— 19. S. وفاء. — 24. S. بقلک.

303, 2. S. کن for کز, and پای for باه. — 4. E. سنان. S. ستان. —
8. S. فتاء. — 19. S. جاه for جاء. — 21. In E. جر is a correction from
ز. — 23. E. ر for ر.

304, 5. S. نورافضا; E. ترا فضا. — 7. S. adds قصیده. — 10. S. طاووس.
— 14. S. om. [نو]. — 16—23. These four couplets are given in MF. —
20. MF. عارض for چهره. — 24. S. رحم, and مر for بر. — 25. E. S. ارغوان
for زعفران, which latter is given as a marginal emendation in E.

305, 3. S. سقاء. — 9. S. بطارم, and om. [و]. — 10. MF. اینکه and

این. — 13. S. یاد for یاد. — 14. S. ف.ه. — 21. S. که for ه. — 23-24. E. om.

306, 1. S. گرانگی for کرمانگی. — 3. E. om. [ی] in خسروی; for گنگام S. has از راه, MF. از روی; E. اهتما. — 6. S. ر for زیر. — 7. S. بیروند, E. پزند; E. نو for نو. — 9. S. ف.ه. — 11. MF. در for در. — 13. MF. ندهد for نبود. — 15. S. om. [ن] in جهان. — 18. S. قدح for کسی. — 19. S. با حر, and دست. — 20. S. adds و مهر, and has قزح.

307, 4. S. است. — 5. S. کن for کز, and سخات for سحاب. — 6. S. شب for شب. — 13. S. الطیبسی for الطیبی. — 16. S. معرّج. — 18. S. ف.ه. for ف.ه. . — 19. S. لطف for لطف.

308, 2. E. زمانه بی, S. زیانه بی. — 3. S. معشوق. — 5. This line stands thus both in E. and S, with دان for دار, corrected in E. Some word has evidently fallen out; possibly a second تنگ, which would fulfil the requirements of the metre. — 6. S. تازدی for تازمی. — 8. S. عبرت. — 10. S. عشرت بزیر پی for بدید بی. — 11. S. om. second [محمد]. — 15. S. نثر. — 23. S. و for و. — 24. S. یاد for یال.

309, 1. S. بشوی for بشوی. — 7. S. اکسوم for اکسوم. — 8. S. om. [آب], and reads for مشام. — 13. S. صدر آمد آن. — 16. S. بی for بی. — 18. S. رسید.

310, 1. S. باز نیارد بار ندارد. — 3. S. om. [و]. — 9. S. inserts تو again before سره. — 13. S. بستیم. — 18. S. حرف for حرف. — 22. Read آب. — 23. This *qif'a* is also given in the *Ta'rikh-i-Guzida* (pp. 57-58 of the *tirage-à-part* of my translation of the Biographies of Poets contained in that work, published in the *J. R. A. S.* for Oct. 1900 and Jan. 1901). The variants of this version are marked "G."

311, 1. S. یاد. — 2. G. کز for کز, and معجز for حاجت; E. پیغامبری. — 3. S. داری for داری. — 4. G. تا کند با او یکی ساعت. — 5. S. مضاف. — 6. S. فیض حق for کردگار; G. تابص for فایض. — 7. S. آن. — 8. S. آن. — 9. S. جا for جان, and om. [آن]. — 10. G. بدانی کین. — 11. G. ف.ه. — 12. S. بلا دانی. — 13. S. تعذیبی for تغزیبی. — 14. E. نظم. — 15. E. substitutes ف.ه. . — 16. S. زبور for زبور. — 17. S. زیور, and بیافت corrected to بیافت. — 18. E. بی for بی. — 19. S. دست. — 20. S. ف.ه. for ف.ه. , and ف.ه. for ف.ه. , and ف.ه. for ف.ه. .

312, 2. In S. the word فصل is written in red, in larger letters. — 3. S. divides آن مخصوص; E. معسول for معسول, "honeyed". — 4-6. S. om. [این چند ... گفته], and substitutes رباعی. — 7. S. کندک. — 8. S. om. — 9. MF. شد. — 10. MF. شد. — 11. S. نبودست. — 12-14. MF. om. — 15. S. ف.ه. for ف.ه. . — 16. S. ف.ه. for ف.ه. . — 17. S. ف.ه. for ف.ه. . — 18. S. ف.ه. for ف.ه. . — 19. S. ف.ه. for ف.ه. . — 20. S. ف.ه. for ف.ه. . — 21. MF. ف.ه. for ف.ه. , and ف.ه. for ف.ه. .

for چه. — 23. MF. در دستش for آر بار. — 24. S. adds و after بار.

313, 1—6, 9—10, 15—16, and 19—22. MF. om. — 3. S. خور for زب. — 5. S. پوروش for پورش. — 6. S. بنام for بنام. — 8. S. om. [تبیغ]. — 11. MF. inserts و after بخند. — 14. S. جو استار. — 15. S. زهی مادح, and om. [و] before گهر. — 16. S. نزار for نزار. — 17. MF. کشید. — 21. S. بیان و بیان. E. [و]. — 22. S. نور. — 23. S. بتی for بتی, and om. [و]. — 24. MF. خهی for خهی; S. میان for میان.

314, 1—6, and 15—18. MF. om. — 3. S. و for و آب. — 4. S. om. [و] and [و قار], and inserts تار before قلم. — 5. S. بستنه for تشبه. — 6. S. adds و after شرار. — 7. S. om. [و] after سبیل; MF. جوشنده for هلاک. — 8. S. بفرق; MF. عدویت دویار. — 9. S. om. [و] after هلاک. — 11. MF. دو رویه است. — 13. MF. نفاذ. — 14. S. om. [ز], and افتد از. — 15. S. هزار for هزار. — 20. MF. نزار for نیاز. — 21. S. دیده شد دشمن. — 23. MF. از for ز. — 24. S. زنج for رخ.

315, 1—4, 13—14, MF. om. — 1. S. توتیبغ for توتیبغ. — 5. MF. [شددم]. — 8. MF. مریین for مریین; E. قصد; S. om. [شددم]. — 9. MF. بحکم تو قلم و تبغ. — 11. S. خورد, and بار for باد. — 15. S. om. [بیت]. — 18. S. om. — 20. S. om. [و]. — 21. S. om. — 22. S. ززه, and سبیرا for سبیرا.

316, 1. S. میگوید. — 2. S. om. [ین] in درین. — 4. MF. خورد; S. ریزد for برد. — 5. E. گوهر وار, S. گوهر و از; I follow MF. — 7—10. MF. om. — 9. S. با for تا. — 10. E. یشم, S. سیم. — 11. S. هندوستان را. — 12. E. S. om. [که]. — 18. S. باش; S. MF. اختر اخگر نمای. — 19. MF. ریز, for بار; in S. the redundant words لولو فشان گوهر فشان follow. — 21. S. می بر از. — 22. MF. کمدار for کمدار. — 23. S. مرغانی, om. [گالی], and پیر زب بسان. — 24. MF. هر دو for هر دو.

317, 1. MF. پیر دلبران شجاع. — 2. E. om. [درع]. — 3. S. در جنتی. — 4. S. سنبل for سینہ. — 6. S. بیخ او از, for او از. — 7. S. میزبان for مهربان. — 8. S. از جوانان. — 9. S. وجودت بشکنند. — 10. MF. transposes در and از, and هنر for مسیر. — 11. MF. begins line کز اینچنین. — 12. MF. گوهر for دریا; S. transposes بنان. — 13. MF. om. [و]. — 14. S. om. [و].

318, 1. S. با for تا, and از for اندر. — 3. S. خشمش for خشمش, and دم for دم. — 5. S. om. [حق]. — 6. E. حور for حور. — 7. S. دم. — 8. S. om. [و این رباعی] and [حق]. — 9. E. حور for حور. — 11. S.

om. [رحمة الله عليه] — 20. S. با for بر; MF. از for در. — 21. E. S. چنان; S. شكن for بگندق and صدعت; MF. از صدغ بر. — 23. E. S. سکن for MF.'s سکن.

319, 2. S. بر تر E. S. سبین for سیمین; MF. تازه سیمین. — 3. MF. مفتن. — 4. S. بچیند for بچیند. — 6. S. رحمت, چکنی for کنی; S. [و]; MF. om. [و]; S. گبرم for گفتم. — 7. S. شراب and دورت for روزی; S. inserts از before بین. — 11. S. رفتم عزرو جارك; S. لخد و العطى; E. جارك بالجد و الطعن, and رفتیم [و] after MF. om. — 13. S. وداع again for صداع. — 14. S. ان ابن for اد ابن; S. از for ان; E. شانہ for و ساز; MF. الطعن. — 15. MF. نراند for S. and MF.'s نراند; S. بجز for سحر; MF. سجن. — 19. MF. و after پیش; S. زد از, MF. زدش. — 20. E. S. سمن for سمن. — 21. MF. آمد for است; S. حبس. — 22. S. غنچه for مشك. — 23. S. om. [جد] in زبرد, and كعب for كفت. — 24. E. S. گوی for گویی. MF. om. this line and the preceding one.

320, 3. S. باز for با. — 4. S. غبغب; E. S. و for ز. — 8. S. برد for توسنت; E. S. حزنش for حریش. — 10. MF. در for وز. — 11. S. برو for برکی. — 12. S. دلو و دلو; MF. برو. — 14. S. اون for اوندن. — 13—18. MF. om. — 15. S. بر for بر. — 16. S. ? اون for اوندن. — 18. E. S. تاج for تاجی; S. ثمن for سمن. — 19. S. نارمید, MF. رارمید. — 20. S. وسین for وسن. — 21. E. خالی ز for حالی بر. — 22. S. MF. زنس for روئست و روئست; S. روئست; E. adds و and S. ز; E. S. ends the line — 23. E. از for ز; S. از هوش و همت از هدان, after which MF. adds و; E. ز for از; E. S. om. [و] after غضب; S. عصب for جبعت; E. S. عصب.

321, 1. S. om. [و]. — 1—8. MF. om. — 3. S. نصحت and نغری. — 4. S. نقیب for است. — 5. S. بودن for بودن. — 9. S. دشمن, دشمن را, زور for چوروز. — 12. MF. om. [و]. — 13. MF. om. [ی]. — 15. MF. بخدا. — 19. MF. بالصلاح for بالصلح. — 22. For وقت و S. has موقف, MF. موقف. — 23. S. انکهان for انکهان. — 24. S. بیبچیده.

322, 3. For حکایت, so corrected in the margin of E., the text of E. has شکایت. — 5—6. MF. om. — 6. For حسبی بست .. (conjectural) E. has حسنت, S. حسنت. — 7. MF. دل for سر. — 8. S. دل من for نه, MF. نه for فی. — 9. MF. نه for فی throughout. — 10. S. om. [نه] in زور, om. [و], and رحل for رحل; MF. نه for و نه; E. S. om. [و] before فی. — 12. S. بیبحق for بیبحق; E. adds the scarcely necessary

note - ببهق نام شهری - 11-18. MF. om. - 17. S. نسخ. - 19. S. om. [باد], MF. خوش باش و ملک دار. - 20. E. حالی. - 22. MF. گلرخ for دلبر. - 23-24. MF. om. - 23. S. بود دشمنات روی. - 24. S. om. [ت حزن].

323, 20. S. تحسین for بحسنتن. - 23. E. عشق for اشک.

324, 1. S. om. [حکم]. - 2. S. حک (صک P) for چک; and دست for در دست. - 4. E. leaves a blank for [حدیث]. - 6. S. has فصل (but I think deleted) before افاضل, and پدر for بدر. - 7. S. صمه for فتیله, and قوبت for قربت. - 8. S. inserts می before زند. - 15. MF. تا for با. - 17. S. transposes روز and جنگ. MF. om. this line and the next. - 20. S. om. [خیمه]. - 21-24. MF. om. - 23. S. تیر. - 24. S. آگهی.

325, 1-8. MF. om. - 3. S. بودم for بوده. - 4. S. بتابید, E. بتابید. - 7. S. پاس for باس. - 9. MF. دغا for وغا, and صوبت for صورت. - 10. MF. نغمه. - 11. MF. ز تبغ, S. خواب for چو آب. - 14. MF. نیرش for نیست از; و یکباس; S. نه بیند. - 23. S. om. - 25. MF. اندوده.

326, 1. MF. لون for جرم. - 2. S. زربینی. - 3. S. درقه. MF. om. this and remaining verses of this poem, except the last couplet. - 5. S. و صاف; E. چشم for چشم. - 7-8. E. om. - 9. S. باره for یاره, and adds و after از. - 10. For ز جره باز ازرق S. has only the letters زرق. - 14. MF. با تبسم for از خنده مام. - 15. E. S. (I think) عشقی for MF.'s عشقش; S. در for زر. - 16. MF. نباشد. - 17. MF. باشد, S. om. [و]. - 18. MF. جان فرای و خندهء for دلبرم آن گفتهء [و]. - 19. S. در for چون. - 21. MF. چه سان for بسی.

327, 1. S. پادشاه; MF. separates ملک شای; S. om. [شای], as does text of E., corrected in margin. - 2. S. جان and MF. و for خان. - 3-4, 11-12. MF. om. - 4. S. از for آن. - 5. E. om. [و] before بینی; MF. وقت for گاه. - 10. MF. خوش for خورن; S. روید for دوید. - 11. For the conjecture [آتش بار], S. has سنانش, while in E. only the letters مینایش... are legible. I now think that مینایش is the correct reading. - 12. S. خم خیمه for رخم عنبر. - 13. S. المحترم, and om. [الی], for which E. has ابو. - 17. S. ممکن for ممکن. - 18. S. رسالهء اللاله, and نوروز به نام, which I now think a better reading, and om. [و]. - 20. S. om. [او مری ماند]. - 21. S. حورا for جوزا. - 24. S. نال for مال.

328, 1. S. زدکار. - 1-6, 19-22. MF. om. - 7. MF. بر for در; S. نوشین for شیرین. - 8. MF. adds و after زار. - 9. S. باید for باید. -

13. MF. مخوی با تو. — 14. MF. نمودی for نباشد. — 15. S. تا که. — 16. For MF. یبیینت تو، S. تیغ تو، E. text تیغ، corrected in margin to the reading here adopted. — 17. S. MF. و for در; for E. has پر خم followed by است deleted; S. بخاکم است، but the correct reading here adopted is given in the margin of E. — 22. S. om. — 23. S. سب در جزا.

329, 1. The word حریم and the beginning of the next word are obliterated in E. — 1—4. MF. om. — 3. S. باز for بار. — 4. S. نهران for سنان. — 5. S. adds باشد پیشه after گل, *con. metr.* — 9. S. MF. یاره for باره. — 11. S. ملک. — 20. S. زن for زن, and فصل. — 22. S. آن for زن. — 25. S. دست.

330, 1. S. حلق. — 4—6. Of these three hemistichs, S. places the third first and the first third. — 6. S. om. [ی] in گوهری. — 7. S. om. [و] after دست. — 10. S. آن کان for ارکان. — 13. S. places و before instead of after علم. — 18. S. om. [که]. — 19. S. قصیده for نظم. — 24—25. MF. om.; S. بنماء.

331, 4. For S. has حزم, MF. چهره. — 7. S. میکنیم. This line and the next are wanting in E., their place being shewn by a blank space. — 9. MF. سخن for سماع. — 11. E. تر آستان, S. بر آسمان, MF. om. this line and next. — 13. S. بر در شد for بر در ستد. — 14. S. بر for بر. MF. خسرو for خواجه. — 15—24. MF. om. — 17. S. om. [صبح]. — 19. S. بر for بر. — 20. S. بار for بار. — 24. S. از استغفار.

332, 2. S. بر for بر; MF. and var. in margin of S. لعبت. — 3—4, 7—10, 13—20. MF. om. — 4. S. transposes که and گل. — 7. S. ز for که. — 8. E. om. [و]. — 11. S. وار for واو. — 12. MF. لاله for لوله. — 17. S. بقا again for قبا. — 18. S. جهانراز. — 24. S. سروان, and کشد.

333, 1—2. S. om. — 7. MF. لایزوری, and رنگ, and از شاخ سبیم رنگ, the latter correction being written in pencil in E. over the line. — 16—17. E. S. om. these two hemistichs, which are added in the margin of E. — 19—22. E. om.

334, 1. S. om. [چون]; MF. om. this and next three hemistichs. — 3. S. ببل for ببل; E. S. بباد. — 6. S. دریاء. — 10. S. انکار و افکار. — 12. S. om. [پهلوانی]. — 13. S. مستنزه for مستنزه. — 14. S. om. [میگوید، شعر]. — 16. S. تونک for تونک, and om. استنارم for استنارم, and تا. — 17—18. MF. om. — 19. MF. بنماگوشی. — 24. E. S. سرخ for سرخ.

335, 1. S. من for بن, او صلب, and کند, وصلت, and فراق for قرآن.

— 2. S. adds شعر for گرگ, and again کرد. — 4. S. for من. — 6. S. سروا. — 10. S. adds شعر at the end of this line, as though what follows were a separate poem. — 13. S. om. [پایه ز], and reads ز انحر السکون بنده; E. آتشگون. — 15. S. حصم, and om. [دو دست]. — 16. S. بازوش for ماروش, and om. [صف]. — 19. S. هند تا ابد بفضل.

336, 1—6, to the word یاری, together with the last four lines on the previous page, are omitted in both MSS., but added in margin of E. — 5. The title is omitted in E., but evidently a new biography begins here, and I have supplied it from the following line. — 7. S. خراسان again for خور آسان, and inserts وا between و and قصاید. — 8. S. transposes که and او; E. S. om. [در], which is supplied. — 9. E. om. [آمده]; S. آمد for second آمده. — 12. S. رخ ار for تو زرخان is supplied in first hemistich; S. بر for second پر. — 14. S. در for وز. — 18. S. نو. — 20. S. دور for که ترا بزین که من.

337, 2. S. آتش for از بس. — 3. S. ends line باری, with emendation here adopted in margin. — 4. S. om. — 7. S. adds میگوید after بچه. — 8—11. S. om. — 14. S. om. [از]. — 17. S. om. [ذوق]. — 18. S. فزاء, and om. [قصیده].

338, 4. S. عجز for نزه. — 5. MF. و آجا. — 6. E. S. فی for نمی. — 8. For سبوی (the marginal correction in E.) the text of E. has سرای and S. سواء. — 10. S. om. [شوی], and وز for و از. — 11. Correct to نیست. — 16. S. ارزق. — 17. S. سبید for سپهر, which reading is doubtful in E. — 18. S. با for بر.

339, 5. S. نسوزد. — 9. S. افتاد, E. بر for از. — 11. S. گردون for کز; S. گر در, که بر ره, E. appears to read که از در; for [و]; 16. S. om. [و]; the text of S. has طریقت for حقیقت, which is the marginal correction. — 22. S. تیزی for تیری. — 23. S. om. [نبات]; E. عصا سرببامی; S. بس عطا مرمها می.

340, 1. S. او for وا. — 2. S. om. [غرا], and places گوید, to which it prefixes می, before حق. — 5. S. om. [صبا]. — 11. S. om. [به] in بلاف. — 12. E. پرز, *con. metr.* — 13. S. زی. — 14. S. با سمن. — 16. S. جامه for جاه, and و for و. — 17. S. کی for که. — 20. S. و.

341, 2. For در صفت صنف بع غ S. has در صف تعبیه باغ. — 4. S. بند بگذارد. — 5. For [چچو .. تیز] S. has چنان سرتیزی. — 6. S. چنان. — 7. S. چرا بر سر پادست for چو ابر سرنا دست. — 13. S. با for نا, and چنان for جهان. — 14. S. ندان for بزان. — 18. S. جزمش. — 17—18. This couplet, added in the margin in E. without any clear indication of its

position in the poem, is placed in S. after l. 10. — 22. S. الدین, and om. [و]; E. گر for کز. — 23. E. S. ز دیوانی او, but the reading here adopted is given as a marginal correction in E.

342, 2. S. تنکس جانی. — 5. S. بکشاده for بکشائی. — 10. E. S. فرمان دغی. [S. om.]; ار for از. — 11. E. خاک درت for حالدرت; سایه. — 12. S. نشاید. — 13. S. نآید for تا بد. — 14. S. گر for کز. — 16. S. om. [ن] in برون. — 22. S. om. [به] before شکل.

343, 1. S. خدمت; E. S. حواب; S. زر for آ. — 3. S. ستان. — 7. S. یا نشات مور. — 10. S. بنشانی for نیسانی. — 14. S. عیسانی. — 15. S. بگزینند. — 21. S. رندگانی در. — 17. S. انصاف, and یمن و عدل. — 23. S. رواج. — 24. S. om. [با نصرت و].

344, 1. S. تا رغم اعدا را for فارغم. — 2. S. رانی for دانی. — 3. S. om. [اما]. — 5. The text of E. has سامانش, corrected in margin to مهمانش. — 6. S. om. [دل], and reads لاغریست. — 8. S. om. [می]. — 16. E. S. [نو مهر و وفا ن.]. — 21. S. om. [ریلی for و له]. — 20 and 23. S. پیر for بر. — 24. E. عزبچه, S. عرکه. I conjecture عزبچه, but the dot of the غ has fallen out in the text.

345, 2. S. om. [فرواست], [پسر], and [ی گفته]. — 4. S. نر هر نرکس. — 6. S. کز. — 8. S. om. [تحمّد], and appears to read for the remainder of the name — الماری النسری. — 9. S. شعراء. — 11. S. adds و before اورا. — 16. S. substitutes و له. — 17. S. گر بگویم, and om. [از]. — 20. S. پیا for یا, and می for دم. — 23. S. بار در دار; read نفسی for the misprint نفسی. — 24. S. پرو for پرو.

346, 3. S. راستیست for آستینت. — 6. S. هریوه for هریزه. — 8. S. بود [و] after بود. — 9. S. om. [و] after بود. — 11. S. adds است after کرده. — 12. S. ارچه, and جورست. — 13—14. The first hemistichs of both these couplets are wanting in S. — 15. S. om. [ز] in ازوست. — 18. S. سیب for جیب. — 19. S. om. [سیب]. — 22. S. یار for باد. — 23. S. om. [و] after چشم and after کن.

347, 5. S. شاعرست for شعراکه (so corrected in E. from شعرای), and فصل for فضیلت. — 5—6. The words هر ماه, omitted altogether in S., are added over the line in E. The words در تعبیه خدندت S. has حدائت ستی. — 6. For سپاه are deleted in the text of E. — 8. E. سلاح for سلاح; S. معانقت for معاقرة. — 10. S. om. [او], and وزیر for وزیر. — 12. S. اثناء, and om. [بود]. — 13. S. has apparently سپر, deleted, and the text of E. has apparently زحمت, after زحمت. — 14. S. نامزده. — 19. S. om. [و]. — 20. S. om. — 21. E. S.

بانك. — 22. S. om. [خ]. — 23. S. substitutes *و له*. — 24. S. om.

348, 1. S. om. *دمه* for *دمه*. — 2. S. om. *الساجزی*. — 4. S. om. *میسوط* for *میشود*. — 8. S. om. *سیری* for *سیری*. — 9. S. om. *فرموده*. — 14. In S. *سید* is written under *سند*. — 16. E. inserts *ار* after *شه*. — 17. S. om. *چون* for *جو*. — 23. S. om. *کش* for *کن*. — 24. S. adds *و* at beginning of line.

349, 3. E. om. *دریدحاب*, S. *درینجانب*; the reading *پنجاب* is conjectural. — 5. Here again the points are entirely omitted in the first part of *بح آب*. — 5. S. om. [*مکنت بر*], and *غرجه*. — 6. S. transposes *خل* and *ندیست*. — 8—9 and 10—11. S. transposes these two couplets. — 10. S. om. *می روی*. — 11. S. om. *ارژن* for *ارژن*. — 12. S. om. *بنزد شیر*. — 13. S. om. *بهرمز* for *بهرمز*. — 15. E. om. [*به*] before *تقویت*; S. om. [*رنج*]. — 16. S. om. [*و نان کردن*]. — 19. S. om. [*و*] after *سبزی* and *سرخ*. — 20. S. om. *کشای* for *کشای*. — 23. S. om. *کشای*.

350, 2. S. om. [*که*] at beginning of line. — 3. S. om. *ویدیها* for *بیدیها*. — 4. S. and text of E. *کسی دگر*, but transposition indicated in E. — 5. S. om. *باید*. — 6. S. om. [*عهد ... پدید*]. — 7. S. om. *شیب* for *شیب*. — 11. S. om. [*به*] before *بکشاید*. — 15. S. om. *فی الواحده که*. — 17. S. om. *جرخ* for *تیز*; S. om. *گذری*; E. has *چو* for *چو*. — 18. E. om. *بر انکو پسر*. — 24. S. om. *چو* for *چو*.

351, 2. S. om. *دوتای* for *دنیا*, and *نشو و نشود*. — 4. S. om. *رباعی*. — 6. S. om. *ز جودی*. — 11. S. om. *جانی* for *جانی*. — 12. S. om. *عیسی*. — 15—16. S. om. — 18. S. om. *چار* for *چار*, *con. metr.* — 19. S. om. — 21. S. om. [*تو*]. — 23. S. om. *شهادت*, and *راز* for *را*.

352, 2. MF. calls this poet *جرجانی*; the words [*عجیبی جوزجانی*] are not repeated here in the MSS. S. om. [*]* at beginning of *عاجیب*. — 4. S. om. *افزاء*, om. [*این*], and *ویست* for *اوست*. — 5—6. This couplet only is given in MF., which supplies the word *روشن*, replaced by a lacuna in both E. and S. — 6. S. om. *بدریاء*. — 8. S. adds *و* after *سحر*, has *کور* for *کور*, and (in text, but corrected in margin) *طیلسان* for *آسمان*. — 11. S. om. *کمین* for *کمین*. — 13. S. om. *حسین* for *حسین*. — 15. In E. the word read as *با* might equally be *تا* or *ما*. — 20. E. S. om. *چنانکه*; E. om. *سرح*, S. om. — 22. S. om. [*ن*] in *سنان*. — 23. S. om. *گران تو کنی*.

353, 4—5. S. om. — 7 and 8. S. om. *راه* for *راه*. — 9. S. om. *پیش* or *پیش* for *پیش*, *سنگین*, and *پیش* again for *پیشک*, but corrected in margin. — 11. S. om. *سبک* for *سبک*. — 15. S. om. *حرز* for *حرز*. — 16. S. om. *سپاه* for *سپاه*. — 18. S. om. [*بسنه ... کاقبال*], and *بفرمان* for *بفرمان*. — 19. S. om. *سب* for *سب*. — 21. MF. inserts an additional couplet after this line. — 22.

S. نى for نه. — 23. MF. om. — 24. MF. تن for فن *bis*; S. om. [او]. — 25. S. om. [و] and [سنت]; MF. ندیده.

354, 1. S. adds او after ناف, reads بر پیر, and om. [ز]; MF. آهوی. — 2. S. om. [چشمه طر]. — 3. S. MF. and text of E. have مدرش را, corrected to پیکرش را in margin of E.; S. از دو, MF. از دو, MF. از دو. — 6. MF. om. S. گوئی. — 7. S. گشت and بود. — 8. S. خسته for خسته, بیری for تیری, and سوزن for سوزن. — 9. MF. او for آن. — 10. This couplet, wanting in E. and fragmentary in S., is supplied from MF. — 12. E. S. om. [مجد الدین عیون] in this line. — 13. S. نمود for پیمود و, om. [صفا], and reads غیون for عیون. — 17. S. transposes آن and هست, and reads غذاء. — 19. S. آمد. — 20. S. om. [و]. — 21. S. بگو زار. طربقی بگو زار. MF. لحنی حزین بیمار.

355, 2. S. و کن for کزو. MF. om. this and preceding hemistich. — 4. S. شمرستان. — 5. E. راز, for طبع, which S. om. — 18. S. جوشن for خوش. — 20. S. زمان for و نان. — 22. E. رفت for رفعت. — 23. S. زر for زر.

356, 9. S. adds و after البملخی. — 10. In E. واغطی, deleted, stands at the beginning of the line. — 13. MF. نه for نى. — 14. S. MF. بگسست for نیکست. — 15—16. MF. om. S. om. second and third [و], and نه از; for نر. — 17. S. om. [و] before ذل. — 18. MF. درد for زنج; S. apparently for عناق, and om. [و] after مال. — 20. MF. transposes عناق and بلا; S. عناد for عناق. — 21. S. و for از, and بدان تو نام; MF. replaces the words after شمر by و گر شدت یقین. — 23. S. اقتصار for اقتضا.

357, 1. S. الخوانی for الخوانی. — 2. S. هنر از و هنر, and قوم for قوم. — 2—3. For [با قوم بود .. می گذشت] S. has only the two words انواع انوع; E. خوانی for خوانی. — 4. S. شرابی for شرابی. — 6. S. om. [و]. — 7. S. om. [که]. — 11. S. بگویم. — 13. S. پوشید for پوشید. — 14. S. اوراست for اوراست. — 15. S. شتر غاز, and om. [و]. — 17. The word زاد is conjectural; there is a lacuna in both MSS.; S. و یک روزی. — 19. S. دید for دیر, and رود for رود. — 21. S. نکند. — 22. S. adds پیش پیش after جمله. — 24. For کرد گار, the marginal emendation in E., the text of E. has کار, S. پیش کاری.

358, 1. S. ساجدی for ساجدی. — 2. S. substitutes for [زاده ... بود] the words رود قطعه, the latter deleted. — 3. S. has بر a second time for جد. — 4. S. کوشکی, and برین for برین. — 7. S. جزیک for جزیک, and سبیل for سبیل. — 8. S. پشت for پشت. — 13. S. بگنارد. — 14. S. بعلوکه, and بعلوکه, S. نعلغ او که, E. بعلوله که, for the conjectural که.

om. [كه] after او. I take the verse to mean: "He could take off a cataract from the eye with his quarrel (or bullet) in such wise as not to injure the eye"; an exaggerated encomium on his marksmanship. — 18. E. بلك او باك; the reading of S. is adopted. — 20. S. om. the first hemistich. — 21. S. om. the first hemistich, substituting the false heading قطعه, and has مرد for سرد. — 23. S. بود وقتى for بوقتى, and مر for مير.

359, 1. S. کون گون. — 3. S. پنهانجدي for پنهانجدي, and om. [و]. — 4. S. om. [زن]. — 5. S. ازو for اگر. — 6. The words in brackets here supplied are necessary; it is the second section of this chapter which begins here. — 7. S. om. [النسقى]. — 8. S. انوار for انور. — 8—9. S. om. فلک ... فرش], E. ° for و after ندیده. — 9. S. نام, اعبّر; for نا; for the conjectural نگردیده, E. has دیده and S. دیده. — 10. S. قاتل for وایل, and باقتل for باقافله. Bāqil was a dumb man whose name passed into a proverb for dumbness amongst the Arabs. — 11. E. اسفر for MF.'s اصفر. — 15—17. For [تنها ... بدین آشیان] S. has از followed by a lacuna, and then از آستان رسد. — 18. MF. transposes دارد and تانته. — 19. For MF.'s reading با دیگران گیسو, E. S. have بادی کزان دو. — 20. E. om. [و] after ببرد. — 21. S. زبان for متابعیت تارم زبان.

360, 2. S. transposes مرا and کجا. — 3. S. نیفتند. — 7—8. This and the other couplets in this poem marked with asterisks are found in MF. also. — 9. S. om. [و]. — 11. E. جلال الدین. — 14. For the conjectural بخدنگ, E. and S. both have بجنگ, which in the former is deleted, a V-shaped sign placed over it indicating a variant or correction, which, however, is lost. — 17. S. دیر for دنی. — 19. S. ز for از. — 20. S. بدامن for بلامن.

361, 3—4. E. om. — 6—7. S. om. [هی ز]. — 7. MF. بوئی که ... هی ز. — 7. MF. دلدار for دلبنده. — 8. S. طاووس; for کلاه S. has کلاه (? for قلاه), MF. کلاهی. — 9. S. دگر, *con. metr.* — 11. MF. عطا. — 12. MF. adds و after ابر. — 14. MF. omits this and the remainder of the poem, substituting one other couplet. — 23. S. پناه.

362, 3. S. دست. — 5. S. بخانهء, and ربود for بود. — 8. S. باری for زان, which some word like سببی or جهتی (~~~~) is required to fill. S. گر for کنند, and بیبایان را for بیبایان را. — 10. E. طیره for تیره. — 11. S. om. [چشم زخم جمله]. — 12. S. om. [کور], substituting only the word که. — 15. S. گر for کو. — 17. In S. the first two words in this line look like شاهنامهء سمان; S. وفاد for وفاد. — 18. S. نعان

for نقاد. — 20. S. مطلع for مطالع. — 21. The word آن, which seems necessary is wanting in both MSS.

363, 2. S. پها. — 4. S. om. [دارو]. — 7. S. کهنه تن. — 8. S. om. [نو]. — 13—14. S. omits this couplet, which is added in margin of E. — 15. For [کوش ... عصبهای] S. has only ره نای. — 16. For پیری چو S. has کوه جو کوه. — 17. S. om. [در سایه ... اسد]. — 19—20. S. om. [دینی ... ز آنکه]. — 20. For دین و کامرانی S. has کام فی, and دین و کام. — 22. S. تار for نار.

364, 4. S. بر نهد for پر زند. — 5. E. apparently سلمت, both here and in next line; S. مردم هر دم, and چشم دار. — 7. S. شامی for شام; E. indicates a variant on this word, which, however, is missing. — 10. S. در for با. — 12. S. غیرت for عبرت. — 18. E. تن for من. — 20. S. سیما. — 21. S. زر for زد; MF. در دامن. — 23. S. بر پیر, bis. — 24. S. begins the line نیارد چون نیاری.

365, 2. MF. غی; again for خهی. — 3. S. آب میداری بما گر. — the reading in E. is similar, but erased and nearly illegible, the correction being also omitted. I follow MF. — 4. S. om. [عا چوم], and مستانند for ستانست. — 6. MF. جانم for عیشم. — 8. S. om. ... [جو. — 9. MF. ناصر الدین, and کس for آن کس, and ساعت. — 11. S. om. [دستش], for which MF. reads جودش. — 12. S. has شیبون again for شهبها for شبها. — 17—22. MF. om. — 18. S. ستردن, and apparently ستردن. — 22. S. om. [ماهیست]. — 24. MF. از for با.

366, 1—6. MF. om. — 1. S. apparently زهیت for نهیت. — 7—8. S. om. — 9. MF. transposes ناچرخ and خنجر. — 10. MF. بندد دم. — 11. S. جنان. — 11. S. ز اهریمن, and پیر آید. MF. con. metr.; ازدها; ازدها. — 12. MF. در for از پیر, and شده در آب چون for و لوزان میجو. — 12. MF. و for شده, and میجو for چو. — 13. S. and text of E. دوشید آب ناردانی; E. پیر آن for بدان. — 14. MF. خون for جون. — 15. MF. om. [و] after سنان; S. پیرویزن; S. آب بادانی برو برن. I follow MF. — 15. MF. om. [و] after سنان; S. عیاران for چتاران. — 16. MF. سینه خل. — 16. MF. سینه خور for سینه خد. — 17. MF. در, MF. has پیر for زبان تشنه اندر. — 17. MF. آب جام. — 18. For بسان MF. مغز سوده میچون; S. درون; MF. بزیر; S. بزیر. — 18. For بسان MF. مغز سوده میچون; S. درون; MF. بزیر; S. بزیر. — 19. S. om. [گهیال]. — 20. S. آسا for آسنا, and آرزوم ... گهیال. — 20. S. پیوستی for بپرستی. — 21. S. بخت ... گفتن دیده کوان. — 21. S. پیوستی for بپرستی. — 22. MF. بساط for بسان; S. پرد for برد; the last word of the line is obliterated in E. — 23. S. om. — 24. S. دود و خوش و وحوش.

367, 2. MF. گشته again for گشتی. — 3—4. This couplet has already occurred on the preceding page, ll. 7—8, but is repeated here by both MSS. — 5. S. دشمن را for عالم را. — 7. S. om. [I] at end of خداوندا; MF. مجلسند اندر مجلسند for نشانه, and قبله for فننه. — 9. For حکمشان S. has حلمشان, MF. پبین دانم. — 10. S. لکن for لکن. — 11. MF. رفتم for افتم, and پبین دانم. — 13—14. MF. om. — 15. MF. transposes صبح and شام. — 16. S. بر for مر. — 20. S. om. [از امثال سمرقند], and م for م. — 21. S. om. [بر]. — 23. S. اشرف for اسراف, and om. [به] before سجستان.

368, 2. S. adds و after کرد. — 3. S. om. from the س of شمس to end of line, inclusive. — 4. S. om. from شاهان و to end of line. — 5. S. گشته for گشتست, followed immediately by the words مدحی گفت گشته ... in ll. 14—15, which, however, occur again in their proper place. — 6. S. خدائی. — 8. S. پذیرفتم. — 9. For نزد کرگس S. has بر دگرگس. — 10. S. یاد بانی. — 11. S. گفتی for گفتن. — 12. S. بدو for برو. — 13. S. تا جزر for تاجر, and نیبائی for نیبائی. — 16. The و after اتش is supplied; the first letters of نشانهء are illegible in E., and the word might be read ز شانه. — 17. E. انگشترت. — 18. S. transposes ترا and ثنا. — 22. S. مشام.

369, 4. S. چو, and om. [پیر سخن نوشد]. — 5. S. om. [صبح], and سودای. — 6—7. S. om. [چشم ... غمزه]. — 7. S. جو ناری جو. — 13. S. نسبت for تست. — 14. S. حسنی for حسین. — 17. E. S. چهار, con. metr.; S. قرب for قرون. — 18. S. مستند for مسند. — 19. S. om. [فلک]. — 21. S. نبیند. — 23. S. om. [و] after برو, and توئی for قویء تو.

370, 1—2. S. om. — 7. S. نفاق for نفاق. — 10. S. جیدر (*sic*) three times for حیدر. — 11—12. S. om. — 13. S. فرازیم. — 14. S. سو. The last word, which I conjecture to be پینو, is illegible in E. — 15. S. شبهه for شبهه. — 16. S. om. — 17—18. S. بعطی خورد for خورد, and omits the remainder of the couplet. — 19. S. یاد for یاد, شریف for شریف, and om. [تر]. — 20. S. om. — 22. E. نسبت for سبت. — 23. S. ما for ما.

371, 5. S. خذر. — 8. E. om. [عمر] owing to lacuna; S. لطیف for لطف. — 9. S. خط again for از. — 10. S. بر for گرد. — 11. S. کرانه. — 13. MF. زنگش. — 14. E. طرهء ذرهء وش; S. زره زره for ذرهء ذرهء; MF. [لمش] for با یا. — 16. MF. تیز for تیره. — 17. S. یا for یا, om. [بین] and [I] at end of گوئیبا. — 17—22. MF. om. — 18. For موز یکی E. has

مورد یکی — 19—20. S. om. [دغانش... مغز], and پسته for بسته. — 21. S. om. [آن... فستقیش].

372, 1. Read عذارش for the misprint غذارش. — 1—8, 11—18 and 23—24. MF. om. — 3. S. adds نحو after ز. — 4. S. om. [از]. — 9. S. om. [آن]; MF. شاه کیان نهاد; S. کی for گیتی. — 11. S. adds و before گفت. — 15. S. پس. — 22. The words بر بارگه... are obliterated in E.

373, 1. MF. خواست and دیدش. — 5—**374**, 8. MF. omits the remainder of the poem. — 8. S. om. [زوپین — استخوان]. — 9—10. S. om. [ز کف... نا گهان]. — 11—12. S. om. [کشت... کمان]. — 13. S. ده for زده. — 14. S. ستان. — 15. S. دعا وقت داو جان. — 16. S. تا for با.

374, 6. S. inserts که before اکنون, and reads کله for گل. — 9. S. adds و at beginning of line. — 10. The first word is obliterated in E., and also from م in نگارم to end of line. — 11. The word افتاد is obliterated in E. — 13. The words چندان عجب are nearly illegible in E. — 15. S. درهائی, and om. [در]. — 16. S. گشت پدیدار آفتاب; E. بیتاب or بیناب for بتیاب. — 17. S. ننماید. — 18. E. حور for نور. — 21. S. پیگر for بنگر. — 22. The first three words are obliterated in E., while the last five in this and the first in the next line are omitted in S. — 24—25. S. om. [در... اندر].

375, 1. S. خورم for خورم. — 3. E. inserts و after معتر, S. omits it after الدین. — 4. S. ده for ده. — 5. S. om. [و] after احسان. — 11. S. and text of E. بدهر for جهان, the variant in E. — 13. S. بکنند. — 15. S. ذاتی for دانی. — 22. S. om. [و] after گیر; دار is obliterated in E., and also ساغر. — 24. E. omits the words [نعرهء باد] and that preceding خواست, which S. reads صیناگر. For this I conjecture هَنِيَّاْگَر, meaning one who congratulates, or wishes joy, by saying هَنِيَّا لَكَ.

376, 1. The words [گلمی نای] are obliterated in E. — 2. The words [و رگ] are obliterated in E., which also reads مزهر for مزهر. — 3. The words [آمد در حلق] are obliterated in E. — 5. S. om. [روح]; E. چنان for چنان. — 6. S. om. — 7—8. S. om. from دم خاست to دم. — 11. In E. the words طبع and نفسی are nearly obliterated; E. has عدم for قدم. — 12. In E. only the first two or three letters of زر are legible. — 14. S. حیدر. — 18. In the text of E. the words و بزرم اندر, taken from l. 16, are repeated here instead of بارگه انور, and the variant indicated has been lost or cut off the margin. — 19. In text of E. l. 17 is repeated here, though the correct reading of S., partly obliterated,

is given in the margin. — 21. S. om. [در], and کرز for کرد. — 22. S. صربای, and so, apparently, E., but partly obliterated.

377, 1. S. transposes خاك and خاصیت. — 2. E. نکیبار, S. یکبار, and transposes سر and بر. — 5. S. زاء. — 6. S. از آن, and transposes this and طمع. — 7. E. indicates a variant on کشتن, which, however, is omitted in margin; E. ends the line از انسانست, S. از آن سان. — 9. S. گر. — 11. The two first words are scarcely legible in E. The line ends نشستا بنشست in E., and نبشتست ازین است in S. — 12. For the conjectural تو صیت in E. the letters نصیت ... are legible. S. after سخن continues -مدح تو خاصیت خاست. — 13—14. In E. the words از, وقت تو, and سخن آرای are all partly obliterated. — 15. S. has ; for و حدیث. — 16. S. adds و after دختر. The line is for the most part obliterated in E. — 17. S. om. [سناجر ... باش]. — 18. The lacuna which I conjecturally fill with the word مرا exists in both MSS., though only shewn in E. — 19. E. S. امر for عرض; and E. عرض for امر, but the transposition seems necessary. S. om. from امر to تاکه in — 20. — 21. S. om. [و] and [این]. — 23. The word ایراکه is illegible in E.; ; ازچه for ارچه.

378, 1. S. کافی for کافی. — 2. S. سعد کافی for معدن کافی, and om. [و] after وافی, and after معمور. — 3. E. om. [عنبر], and مستنزه for مسنزه. — 5. S. om. [ن] in شایگان. — 6. S. وناقباتی, and again ونای for وشای; S. خاطر for حال. — 10. S. adds است after فصل. — 11. S. adds میشد after ظاهر. — 15. In E. بزبون is illegible. — 17. E. om. [نوصحج البدن], for which S. reads تو سخن برگ. I follow MF. — 18. In E. the word زیارت is nearly illegible; S. غمب for غم and om. [را]. — 19. S. om. — 20. S. om. [شد]. — 21. S. om.; MF. اندر for می در. — 22. For MF.'s reading اصبع E. has اصمص, S. اخمص; S. خویش for خود. — 23. S. om. — 24. E. مقصد for مصداتی; S. apparently نرویت, and om. [میکنند].

379, 2. S. بی for بی. — 4. MF. om. [و]. — 5. S. MF. تن for تنگ. — 6. MF. قبهه for فتنهه; for رگ S. has زرز, MF. در. — 7 and 8. MF. اینکه for آنکه. — 8. MF. خوانیش for گوئیش. — 9. S. adds و before کار. — 10. MF. فروتر for زو فروتر. — 11—12 and 15—24. MF. om. — 12. For مخور for مجو. — 14. S. معبر, معاجر, and بر کند; S. has گنده پیر; MF. نه for بی. — 15. S. گداشت. — 16. S. و این for وای, and غیرت for عبرت. — 20. S. بارکلی شه مطهری. — 22. E. رجم. — 23. S. om. [نو].

380, 4. S. بر تو for بر تو. — 5—6. S. om. [آگه ... او مرا], and om. [] after نه. — 7—8. S. om. [بهر ... زیر آگه], substituting only the letter ن.

— 9—12 and 15—24. MF. om. — 14. MF. بیدک for بندہ. — 16. S. نان for خوان, and om. [آب]. — 17. E. خواستان. — 23. S. om. [و]. — 24. S. سگال; the last two words are only partly legible in E.

381, 2. S. substitutes شهد و شکر بکام خسان بین که در خورست — 3. MF. که گرد, and روان for روان. — 4. MF. عمری for مردم. — 5. MF. همیشه for بد خواجهء MF. و پچو S. corrected in margin to همیشه. — 6—12. In S. these verses are represented only by the following fragmentary words: —

آری شبان ز سیر بر کو زهار آب شمروی همیشه آب بیوسنه شیر جمله چشم
— 7. E. آب for شیر in text. A variant is indicated but omitted. — 13. S. [و سیل om. — 17. S. قطرهء MF. بر در. — 18. S. om. رمرا خواجه گشت و]
— 19—20. S. and MF. om. — 21. S. رکاب, and adds زکات, and adds و after گرفتنی. — 22. S. om. In the lacuna after جمله the missing word appears to begin with ا and end with ک. — 23. MF. تذویر; S. جنانت و پرو پرو جو
— 24. S. om.

382, 2. MF. فلك for رسن, S. سوی for شوی. — 3—4. MF. om. — 11. S. om. MF. دارد for ورزد. The second پارسائی appears to be wrong. E. indicates a variant, which, however, is wanting. — 13. For گر زز S. has کذرر, and, at end of line, بکشند. — 16. S. adds گفتی after ماه, and has چون for چو. — 19. S. خرج for چرخ. — 23. S. om. [گفتنا زشت باشد]. — 24. E. معجری.

383, 2. S. om. [اگر... آویزم], and reads انگبیزنم. — 3. S. تر for باربر. — 4. S. adds گوید after صاحب. — 5. S. رأیت for دایت. — 6. MF. bis, and که for و. — 9. For پازن E. apparently has بازن (first letter obliterated). — 12. S. افتصار for افتدار. — 13. E. البخاری for النجاری. — 14. S. adds و before درودگری; E. بردی for بر وی; S. درود for درود. — 15. S. adds را after رود. — 20. S. زنگ for زنگ, and om. [مشك]. — 21 and 23. S. om. — 22. For بزمین S. has بر only.

384, 1. S. om. the first [مرا], and inserts و after خویش. — 11. S. رود, and adds و before زود. — 18. S. جوان for چون. — 19. S. om. [چرخ ... تو]. — 21. For [قصاب ... بکل] S. has only قصه. — 22. S. قناره for فناده. — 23. S. شمسی for شمس. — 24. S. آنک for لنگ.

385, 1. S. با for باز. — 3. S. بود for باد. — 5. E. شعر که شعر, S. شعر for سخن. — 8. S. مغ زاده; مغ زاک is a conjectural emendation. — 9. S. معروف for معزول, معروف, هاجو for هاجر. — 13. S. نشیند, E. شنید, plus the shortened form نشیند, the shortened form of نشیند, and separate the two elements to avoid ambiguity. — 17.

S. خطایبان. — 18. S. بینمویه E. مَر for مَرَّاء, and adds را after یكدیگر. — S. om. [در]. — 19. S. یانیره. — 20. S. om. [وام ... شد], substituting only او. — 21. S. om. [گفت]. This corrupt passage is to me unintelligible. — 22. S. om. [پرهای ... شما]. — 23. S. کز for گر.

386, 3. The words در هنر are obliterated in S. — 5. S. om. the first [و]. — 11. S. کوی for کو. — 16. S. درد for دزد. — 19 and 21. For بیکدر (conjectural) E. has بکدو, S. یکدو. — 22. E. S. یکدو for conjectural بییکدر; S. و for آمد. — 23. E. سعد الدین سدید الدین in first place; S. کافی for کافی, and again in — 24.

387, 2—3. S. om. [علام ... کردند], and باز for بار. — 6. E. S. بینیم for ببینم. — 8. S. منشی for تنشى. — 9. For شعرت تواردیست, the marginal variant in E., S. and the text of E. have شعر تواز دیویست. — 12. S. ببرد. — 15. S. om. — 16. S. نقوش, and بگوش for بدوش. — 19. S. بهی for عالی, and م بهی for خوش. — 20. S. پدر for پدر; E. om. [مادت]. — 21. S. transposes هدایت and کرامت, and om [کرد]. — 23. S. om. [و] before and after خوبست.

388, 2. S. om. [ز کلك ... قطره]. — 3. S. در for و, شفق for شفف, and om. [انداخت]. — 4. S. om. — 5. S. om. [استغنا]. — 6. S. om. — 7. S. om. [که دست]. — 10. S. کسن for کس. — 12. S. adds و at beginning of line, and om. the definite article before شریعت. — 13. I have added را after تاج الشریعت. It is wanting in both E. and S., which, however, in — 14, add آنرا after حال. This appears to me incorrect, though it may be an instance of the use of the oblique case after a preposition (like از بهر آنرا), which is not uncommon in archaic Persian. Cf. my article in the *J. R. A. S.* for July, 1894, on *An Old Persian Commentary*, p. 434, (β). S. دو بیتى, which is perhaps the better reading. — 15. S. جو for جود. — 16. S. ز کم بختى. For the conjectural بریست S. has ببرست, E. برست. — 18. S. بکشاد. — 19. S. for و بی. — 22. S. شکار for بکار.

389, 2. S. om. [را بنده]. — 3. S. and text of E. om. [تکلم], added in margin of E. — 4. The words [دل ... خفت] are added in the margin of E. For them S. substitutes چوندر خفت. In the marginal addition in E. the word جونا, deleted, stands between او and در. S. اگر چون, corrected to اگرچه. — 5. S. om. [مولانا ... حسام]. — 8. S. یار. — 13. S. گرنیم for گویم. — 14. S. om. [دینار], which is not clearly written in E. — 16. S. om. [حسین], and نامه for نامه. — 18. S. om. [این ... نشکنند], and substitutes only ای. — 19. S. om. [از]. — 20. S.

گنج. — 21. S. om. [از... سببار]. — 22. S. om. [جز... غدار]. — 23. S. adds another ز before ز, and om. [م... ستمکار]. — 24. S. om. [واندرین]. In E. کئی is pointed, apparently, کئی.

390, 1. S. om. [کو]. — 3. S. om. [و]. — 5. S. شعر for شاعر. — 7. S. ارد and انتظام, and زمان تا یکی for تا زمان. — 8. S. om. [و]. — 13. E. (in margin) adds حسن before اشرفی. — 14. S. om. [ازی] in پیرازی. — 15. S. دیور. — 16. S. پوشست for گوشست; for شنود S. has شود, and before it S. inserts بود and E. an illegible word looking like بحره. — 19. S. om. [بچشم ... کافریدش], substituting only بدش and reads جدای for خدای. — 20. S. افتد for او, and om. [خط ...]. — 21. In S. خویش is partly obliterated; نمای for نما.

391, 1. S. چو, and om. [آی در آی]. — 2—**393**, 18, inclusive. S. omits all this, probably owing to the loss of one leaf of the MS. — 5. E. و رادای. — 16. E. begins this line ید کشتن, of which I can make nothing. Failing any probable conjecture, I have marked a lacuna. — 21—22. This curious construction (اورا... دیده آمد), where the subject of a passive verb is placed in the oblique case, finds a few parallels in archaic Persian: See *An Old Persian Commentary*, in the *J. R. A. S.* for July, 1894, p. 434.

392, 10. This couplet is added in the margin of E., and I think its place (not very clearly indicated) is here. The two words in brackets are a conjectural attempt to fill a lacuna. — 21—22. E. چشمه دار حول.

393, 7. E. چندانکه, *con. metr.* — 12. E. apparently غم for غم. — 19. Here the lacuna in S. ends, and the texts rejoin. — 21. S. om. [ابروی], and طغراء. — 22. S. substitutes the following scattered words: [از... چو زد]. — 23. S. om. [در هکر ملک... و وقتی که اورا بامری فرستادند]. — 24. S. om.

394, 1. Perhaps we should read بِنّا, though both MSS. agree in بیبا. — 2. In S. و and the چ of جمال are obliterated. There is here, I think, an allusion to the "Moon of Nakhshab" which the Pseudo-Prophet al-Muqanna' (hence called *Māh-sāzanda*, "the Moon-Maker") caused to arise out of a well in or near that place. S. قریحت for بر تخت. — 3. S. اعلاء املاک. — 4. S. om. [و], and [در... بند]. — 5. S. om. — 8. S. om. [نماید] in نماید. — 9. S. om. second hemistich. — 10. In S. only ر is legible of the words ز بحر. — 14. S. om. [چو]. — 15. S. om. [نشد] and the [ا] in استخوان. — 17. S. بماند for نماید, and om. [آب و آرز]. — 18. S. om. second hemistich, except که. — 19. S. om. except the words

اشك . . من در دست — 20. S. om. last three words. — 21. S. om. last two words and a half.

395, 6—7. S. om. — 9. S. om. [نعل او دید]. — 11. S. om. [چو دید]. — 12. For the conjectural بینند S. has بنیش, E. پدیش deleted; E. س. om. [پیری . . پیاله]. — 13. S. عارض for آذر, and [کردستانی]. — 14. S. صبا for صراحی, بجائی for بجامی, and om. [آزر for آذر]. — 15. S. om. [رخسارت گرفته] and [پیاله]. — 17. S. om. [ز . . چو نانک]. — 18. S. دستت. — 19. S. بزم for ملک. — 21. S. ز اهویر کسان را, and رو پیدا for ویرا, از آن for [بهشتست], ساغر for شاعر, and درو for درون. — 24. S. بازوگر.

396, 1. S. بنسقف. Correct ز to ر in رباعی. — 2. S. om. [اصل], and the final [نو]. — 3. S. کری. E. S. جملهء داو هاء ما. the emendation (زا و ها = زه, in obscene sense) was suggested by Mr. R. A. Nicholson. — 4. S. om. [السمرفندی], except the first three letters. — 6. S. om. [است]. — 7. S. دفتر for زوتر. — 8. S. om. [سپید است], and om. [در سر]. — 9. S. om. — 10. S. om. except first three words. — 11. S. om. from حفیر to end of line; E. بست and یا. — 12. S. om. the first [است]; E. ابیایت. — 14. S. om. [فصل سیوم], after which the words از باب یازدهم should be supplied. — 15. S. adds ان after الحکیم. The reading الکنجوی or الکنجاء appears to be required. — 16. Here ends the Berlin MS. (S.), after the word فضایل, at the bottom of f. 168b.

397, 6. For the conjectural کشد, E. has کشاید, deleted, with indication of a variant which has been lost. — 16. The word آنکی pretty clear; the sense I take to be, "Seek for one little moment [to know] how Nizámí fares". — 18. The text of E. has گندم می خورم, corrected in margin to the reading here adopted. — 19—24. Added in margin of E. A marginal gloss explains نهالچء as = نخ.

398, 6. I am uncertain whether E. reads می or من. — 7. For the marginal correction ساقی the text of E. has سالی, corrected over the line to ساغر; عقیق is a correction for عنایت. — 24. I think the s in کرد is meant to be deleted in E., and this is perhaps preferable.

399, 9. The word یکی is deleted after که. — 13. Or تاجستر may be read. — 16. Correct to ریاحین. In E. گلدار is written as one word. — 19. In E. the line ends بوست; جوید بوست a variant is indicated, but is missing. The reading adopted is conjectural.

400, 4. The definite article before لُبافی, omitted in text, is added in margin. — 5—6. The words [دو . . یکی], omitted in text, are added

in margin. — 16. In the margin of E. is a variant on the words [خیال ... جمال], which runs, چشم غزال و جمال نارو, the last word not being clear.

401, 6. E. روزگاریت, but the letters یت are deleted. — 11—13. The words [زواهر ... میگویند] are added in the margin of E; in the text only the words اطراف اثنای انتشار occur.

402, 2. This couplet is added in margin of E.; دُرْد is an emendation for the MS. reading در. — 15. For the conjectural صیاعت (which, however, in connection with زرگری, seems to me pretty certain), the text of E. has صنعت, followed by باعث deleted, with a marginal emendation صناعت.

403, 1. This couplet is added in the margin of E. — 6. E. دو for و after سر. — 9. E. چهار for چار, *con. metr.* — 13. عا حاضر is a conjectural emendation for حاضر. — 17. E. آنو for conjectural در, and نوو, and نوو, and نوو. — 19. E. has بزر for conjectural تزر.

404, 8. I am doubtful whether the MS. reading is خینگ or خنگ. — 10. E. حاضر. — 14. E. om. [و]. This and the previous line are added in the margin.

407, 5—8. The lacunæ indicated by asterisks correspond to spaces left blank in the MS., probably owing to a defective original, for the leaves of E. are intact and uninjured. This remark applies to numerous other lacunæ which mar the remaining pages. — 8. E. کشتی for کشی, *con. metr.* — 17—18, 23—24. MF. om. — 20. MF. کوبیت for کوبیت.

408, 1. MF. میزند for میکند. — 2. MF. گوهر ریز for شکر بار. — 3—14, and 19—22. MF. om. — 10. E. has a deleted م after امید. — 15—16. The following couplet in MF. appears to be intended to correspond with this: —

وارث سخت شہی خسرو ملک خورشید ملک
آن جهانداری کہ چترش سعد اکبر میکشد

— 23. MF. کند for بدن. — 24. MF. خدمت for درگہ.

409, 1—6, 8, 11, 22—25. MF. om. — 9—10. MF. transposes these two hemistichs and makes them into one couplet, reading شبی for شب. Read اطراف for اطراف. — 14. MF. مانند شب و شبون شب و. — 15. MF. transposes ماروت and ناھید. — 16. MF. بر for در. — 19. MF. بارن for کارن.

411, 2. The word درخشان is supplied conjecturally. — 9. E. گوشمال without سی. — 21. For the marginal correction سر نبری سر, سرش نبری سر,

the text of E. has *بديده سر*; but the metre evidently requires the transposition here made.

412, 2. I think that the reading *غم آنگاه*; would suit the metre better. — 11. E. *محرض* for *محرض*. — 13. Read *مختاربيست*. Concerning the poet Mukhtárí of Ghazna — a contemporary of Saná'í — see my edition of Dawlatsháh, pp. 93—94. — 16. In E. the line ends with *مقرطى*, which does not rhyme, and is therefore inadmissible. — 22. A V-shaped mark over *بطيره* indicates a variant, which however, is missing.

413, 5. E. *و حبه حمامه*. — 11. Correct the misprint at the beginning of the second hemistich to *خاطر*.

414, 5. E. *con. metr.* — 7. MF. *از سر* for *مايه*. — 13. In E. half a line is left blank after this line. — 16. E. *الضايح*. — 18. E. *صباعت*. The fact that this poet was a gold-smith by trade renders this correction and the last obvious. E. adds *توحيد* after *ميگويد*. — 20. In the MS. this line begins (without lacuna) *بنى رستش*.

418, 5. E. *باى بر خود*. — 12. E. *نهار*, which I have corrected to *الاجل* for *الال*. — 21. E. adds *ام* after *آورده*. — 22. E. *الال* for *الال*.

419, 2. Correct to *مستغنى*. In E. a deleted *از* stands after *كمر*. — 4. E. *سببرك*, but I cannot identify the place; I thought of *شبركان* (*شاپرگان*), but doubt if this form occurs or is possible. — 8. E. *بانك* for *با آنك*. — 11. Mr. R. A. Nicholson was fortunately able to find this verse in the *Yatimatu'd-Dahr*. In E. it stands: —

*خير المدح من مدحته * شعر البلا في كل ناد*

— 17. E. *چوتو* for *چتمو*. — 20. E. om. [ست] after *زرستاني*. This and the preceding couplet are added in the margin. — 21. E. *گهرى*.

420, 1. I have supplied *ست* after *او*. — 10. E. *است* for *است*. — 11. E. *زهر* for *زهر*. — 23. In E. *مفخر القدماء* is a correction from *معجز الاقدام*.

421, 3. E. *فنى* for *فنى*, which the metre requires. — 18. E. *چهره را*.

422, 17. E. *ببرى*, emended to *ببرى*.

423, 21. The word *خوى* is added in the margin of E., and apparently comes in at this point.

424, 1. E. *شعرا را* for *شعرا*.

425, 13. E. *باقبيست* for *باقبيست*.

426, 24. I have not thought it necessary to change the spelling of the MS. to the normal *خوشبوى*.

427, 10. I think سجدہ گاہ would be a preferable reading.

428, 4. The reading مستقیمان is uncertain: E. has مستقمان, with two points under the fifth letter. — 5. E. بندگیست. — 23. MF. از for ز.

429, 15. The words خطاست نسبت, with which the next line begins, would supply the lacuna here, both as regards sense and metre, and this or an equivalent expression is evidently required. — 16. I think the correct ending of the line should be برند بچپین. — 18. MF. آبن for آن. — 19. MF. خوشست for گذشت. — 23. MF. خیال for کسی که, and هر معبد for اهل سخن.

430, 4. For MF.'s مشک E. has گند. — 5. For آید we should undoubtedly read ابد. — 12. E. اعداء for اعلاء.

431, 1. E. گر for کز. — 9. E. چمان for چمان.

- سکندرنامه نضای، ۴۹۶،
- شاد بهر (للعنصری)، ۴۲،
- شاهنامه فردوسی، ۴۳،
- شاهنشاہ نامہ (لمجد الدین البائیژی)، ۴۴۵،
- صد عشق نامہ (للسینی النیشابوری)، ۱۵۹،
- عین الحیاء (للعنصری)، ۴۲،
- أَبَابِ الْاَلْبَابِ (للقوفی)، ۱،
- مجنون و لیلی (لنضای)، ۴۹۶،
- مخزن الاسرار (لنضای)، ۴۹۶،
- نوروز، رسالہ جلالیہ در تفسیر - (لضیاء الدین عبد الرافع بن ابی الفتح اهروی)، ۴۲۷،
- وامق و عذرا (للعنصری)، ۴۲،
- ویس و رامین (لمنجر الدین اسعد الجرجانی)، ۳۴۰،
- یتیمہ آلدهر (لابی منصور الثعالی)، ۳۲،

 فهرست الكُتُب،

- آفرین نامه (لابی شکور)، ٢١،
 اختیارات شاهنامه (لمسعود سعد)، ٢٣،
 الفیه و شلفیه (للارزقی)، ٨٧،
 بزم آرای فخری (للعربی)، ٢٨٧،
 پهلوان نامه (لمؤید الدین النسفی)، ٢٥٩،
 تحفة العراقین (للخاقانی)، ٢٢١،
 الجامع الصغیر (لفخر الدین)، ٤٢٢،
 جلالیه، رساله — در تفسیر نوروز (لضیاء الدین عبد الرافع بن ابی الفتح
 المروی، ٢٢٧،
 حماسه الظرفاء (لابی محمد عبد الکافی الزوزنی)، ٤،
 خمسته نامه (للبراهی فی علم العروض)، ٥٦،
 خسرو و شیرین (للنظامی)، ٢٩٦،
 خنگ بت و سرخ بت (للعنصری)، ٢٢،
 رساله جلالیه (در تفسیر نوروز)، ٢٢٧،
 زبور داؤد، ٢٠١،
 زینت نامه (للرشیدی)، ١٧٦،

هجر، ۶،

هراة، هرات، هری، ۶۱، ۱۶۷، ۲۵۷، ۲۹۲،

هُرمز، ۳۴۹،

هُرّه (کوه)، ۱۷۱،

همدان، ۲۴۶،

هندستان، ۴۳، ۵۰، ۹۸، ۲۱۸، ۲۴۶، ۲۸۰، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۵۲،

هندو، ۲۲۶، ۲۲۹، ۲۰۴، ۲۴۶، ۲۴۲، ۲۷۰، ۴۰۲، ۴۲۰،

هندوئی، زبان -، ۲۴۶،

یغما، ۷۸، ۲۴۲، ۲۴۲، ۴۰۲،

ین، ۲۷، ۲۱۲، ۲۸۰، ۲۹۲، ۲۵۲،

یونان، ۳۴۹،

کبک، ٢٢٢،

گرگان، ١٦٧،

گنج شایگان، ٢٥٢،

لوکر، ١٥،

لوهور، ٢٤١، ٤٠٥، ٤١١،

مازندران، ٢٠٧،

ما وراء النهر، ٢٨، ٦٧، ١٧٦، ١٩٩، ٢٥٩، ٢٨٢، ٤٠١،

براقه، ٢٧١،

مرو، ٢٤، ٢٨، ٥٠، ١٤٨، ١٥٢، ١٦٢، ١٦٧، ١٧٥، ٢٩٢، ٢٩٢،

مرو شاهجان، ١١٥، ١٦٧،

مروه (کوه)، ٢٥٦،

مصر، ١١٦، ١٦٦، ٢٨٠،

الملاحدة، ٢٤٧،

نخشب، ٢٩٤، رجوع کن به نسف،

نسا، ١٨٥، ٢٥٦، ٢٤٥، ٤٠٤،

نسف، ١٩١، ٢٩٦، رجوع کن به نخشب،

نیشاپور، ٢٢، ٥٨، ١٦٧، ١٧٠، ٢٢٩، ٢٤٦، ٢٥٧، ٢٩٧،

نیل، ٢٨٦،

نیروز، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٦٧،

وخش، ١٦٧،

ولواج، ١٦٧،

- فرات، ۲۵۶،
 فرخار، ۲۹، ۲۲۲، ۲۲۳،
 فرغانه، ۱۸۵،
 فی، ۱۷۴،
 فُنْدُز (کرمان)، ۲۴۹،
 قندهار، ۲۶۱،
 قی، ۲۲۲،
 قیروان، ۲۵۲،
 کابل، ۲۱۶،
 کاشان، ۱۷۴،
 کاشغر، ۲۷۱،
 کریلا، ۱۸۵، ۲۵۴،
 کرد، ۱۵،
 کردستان، ۲۹۵،
 کرکانج، ۱۶۷،
 کرمان، ۱۱۶، ۲۴۹،
 کش، ۲۰۵، ۲۹۴،
 کشمیر، ۲۱۶، ۲۲۲،
 کنج، ۱۶۷،
 کنعان، ۱۱۶، ۱۶۶، ۴۲۱،
 کوثر، ۲۰۸،
 کوفه، ۲۵۴،
 کیرنگ، ۹۸،

صغانيان، رجوع كن به چغانيان،
صفا، كوه - ، ٢٥٦،

طبرستان، ٢٨،

طراز، ٩،

طروق، ١٦٧،

طور، ٢١٦، ٢٠١،

طوران، ١٦٧،

طوس، ١٢٤، ١٦٦،

طى، ٢٠٨،

عجم، ١١٦، ١٦٨، ١٧٧،

عدن، ٤٢، ١٧٨، ٢٢١،

عراق، ٢٨، ٥٤، ٥٩، ٦٧، ٩٨، ٢٩٨، ٢٠٧، ٢٩٦،

عرب، ١١٦، ١٦٨،

غانفر (سمرقند)، ٢٧٧،

غز، ١٧٤، ١٧٥، ٢٢٢، ٢٢٤، ٢٤٩،

غزنه، غزنين، ٦٧، ٢٤١، ٢٩٧، ٤٠٥، ٤١٦،

غور، ١٢٩، ٢٥٦،

غيلان، ١٦٧،

فارياب، ١٧٥، ٢٩٨،

فاطمي، ٦،

فدك، ١٢٢،

زاب، ۱۵،
 زابلستان، ۴۹،
 زاوه، ۳۵۸،
 زمزم، ۱۱۴،
 زنگ، ۲۴۶، ۴۱۰،
 زنگی، ۵، ۲۴۶، ۴۲۱،

ساری، ۲۴۰،
 سبا، ۱۹۸، ۲۲۱،
 سبرك، ۴۱۹،

سجستان، ۳۴۸، ۳۶۷، رجوع کن به سیستان،

سرخس، ۲۰۸،
 سفینه، مدرسه — (در بخارا)، ۳۹۱،
 سمرقند، ۶، ۳۸، ۴۷، ۴۸، ۱۸۱، ۳۰۷، ۳۶۷، ۳۸۴، ۳۸۸، ۳۹۶،
 سمنگان، ۴۱۹،
 سند، ۲۸۰،
 سنگان، ۱۷۰،
 سونام، ۲۱۷،
 سومنات، ۵۱، ۵۰،

سیستان، ۳۴۸، رجوع کن به سجستان،

شام، ۲۱۷، ۲۸۰،
 شُشتر، ۱۱۱، ۲۷۳، ۴۲۰،
 شله، ۱۷۱،
 شهلان (کوه)، ۳۶۰،

المحجاز، ٥٤،

ختلان، ١٦٧،

ختن، ٤٢، ١١٢، ١٧٨، ٢١٨، ٢٢٢، ٢٥٤،

خراسان، ٢، ٧، ١٠، ٢٧، ٢٨، ٢١، ٤٦، ٦، ٦٧، ١١٩، ١٦٤،

١٦٧، ١٧٤، ٢٠٩، ٢٩٨، ٢١٢، ٢١٨، ٢٢٢، ٢٤٦، ٢٤٩، ٢٥٨،

٢٦٧، ٤١٤،

خرخبر، ٢٢٢،

خرقان، ٢٩٢،

خطا، ٢٤٢، ٢٥٤، ٢٨٥، ٤٠٦، ٤٠٩، ٤٢٧،

خنجاق، ٢٢٢،

خلج، ٢٢، ٢٧، ٧٨،

خوارزم، ٢٤٨،

خواف، ٢٥٨،

خورنق، ٢٦، ١٨٦،

دجله، ٢٤، ٨٥،

دری (لغت -)، ٤٢٠،

دندانقان، ٢٨،

دهستان، ٢٥٥،

رافضی، ٢٩٨،

رودك (سمرقند)، ٦،

روم، ٤، ٩٨، ١١٥، ١٧٦، ٢٢٦، ٢٥٢،

رومی، ٢٢٤، ٢٩٤،

ری، ١٠٦، ٢٠٩،

بردسیر (کرمان)، ۴۴۹،

بلخ، ۲۸، ۴۶، ۱۶۷، ۱۷۴، ۱۷۵،

بلغار، ۲۴۲،

پنجاب (کرمان)، ۴۴۹،

نانار، ۱۷۴، ۱۹۷، ۴۸۹، رجوع کن به تار،

نبت، ۱۱۱، ۱۷۸، ۴۷۰،

تار، ۲۴۲، ۴۲۱، رجوع کن به نانار،

ترك، ۵، ۱۷۴، ۱۷۷، ۲۱۴، ۲۲۶، ۲۴۴، ۲۴۷، ۴۰۴، ۴۴۶،

۴۴۸، ۴۷۰، ۴۷۱،

ترکستان، ۱۱۶، ۴۹۶،

ترمذ، ۱۲۴،

توران، ۱۱۵، ۱۶۷،

جام، ۱۷۴،

جبال، بلاد - ، ۶۷،

جيجون، ۴۱، ۴۲، ۸۵،

جفانیان، ۱۱، ۱۴، ۲۲،

چگل، ۲۶۱،

چین، ۵، ۱۹، ۲۴، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۸۶، ۱۹۰، ۲۲۴، ۲۴۲، ۲۴۵،

۴۲۹، ۴۲۵، ۴۰۶، ۲۸۰،

حران، ۱۱۶،

 فهرست الاماکن و القبایل،

بسکون، ۹۱، دریای -، ۳۳۵،

آمل، ۳۴۰،

آمو (دریا)، ۳۸۶، ۳۹۳،

ایورد، رجوع کن به باورد،

آرم، ۴۱۲،

ارمان، ۱۱۶،

اوزجند، ۱۸۵،

اوش، ۱۸۵،

اهواز، ۱۹۷،

ایران، ۱۶۷، ۱۷۰،

بابل، ۳۵۳،

باخرز، ۱۵۶، ۱۶۷، ۱۷۴،

بادغیس، ۲،

یاقو، ۴۱۰،

بامیان، ۴۱۹،

بامین، ۱۶۷،

باورد، ۱۶۷،

بخارا، ۸، ۹، ۱۵، ۱۶۳، ۱۹۱، ۳۰۹، ۳۷۸، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۷،

۳۹۳، ۳۹۱

بدخشان، ۱۶۶، ۱۸۶، ۴۲۱،

النوكى، سعد الدين مسعود - ، ٢٩١-٢٩٥،

الواعظى، ابو بكر بن محمد البلخى - ، ٢٥٦،

وامق، ٢٢٥، ٤٢٩،

الولوايجى، روحى - ، ١٦٥-١٧٤، ٢٥٨،

الولوايجى، ابو عبد الله محمد بن صالح - ، ٢٢،

هامان، ١١٦،

هلال قاينى، ٦٥،

هدانى، بديع الزمان - ، ١٧،

هند بن عتبه، ٤،

محموم، ١١٦،

ميجى البرمكى، ٤٢٠،

ابو ميجى طاهر بن فضل الصغانى، ٢٢، ٢٢،

يعقوب، ١١٦، ٢٢١،

يمين الدولة، رجوع كن به محمود بن سبكتگين الغزنوى،

يمين الدولة، ٢٧٥، رجوع كن به بهرام شاه،

يوسف (نبي)، ١١٦، ٢٢١، ٢٤٠، ٤٢١،

يوسف بن ناصر الدين، ابو المظفر - ، ٤٠،

يونس، ١٩٩، ٢٠١،

- بريمان، ١٧٠،
 نصر بن احمد الساماني، ٦-٧، ٩،
 نصر بن اسمعيل بن نصر الساماني، ٢،
 نصر بن محمد الاستغثاني، ٢٢،
 ابو نصر، ٢١٩،
 ابو نصر بن ابراهيم الطالقاني، ٦٩،
 نصير شعراني، ٢٤٧،
 نصير الدين سيد الوزراء، ٢٤٨،
 نصير الدين (مدوح عبد الواسع الجبلي)، ١٠٥،
 نصير الدين (مدوح ظهير الدين فاريابي)، ٢٠٠،
 نظام الدين غياث الدولة، ٨٢،
 نظام الدين (مدوح عبد الرافع الهروي)، ٢٢١،
 نظام الدين شاه، حسين بن حسين -، ٢٦٩،
 نظام الملك، ٦٩، ٢٠٧،
 نظام الملك بن نظام الملك، ابو بكر -، ٧٥، ٧٧، ٧٨،
 نظامي عروضي سمرقندي، ٧، ٢٠٧-٢٠٨،
 نظامي گجه، ٢٩٦-٢٩٧،
 ابو نظر عبد العزيز بن منصور، رجوع كن به عسجدى،
 نعمان، ١١٦،
 نكير، ١٨،
 نمرود، ٢١٠-٢١١، ٢٤٨،
 نوح (پيغمبر)، ٢٤، ١١٥، ١٦٦،
 نوح بن منصور الساماني، ٩، ١٢، ١٥، ٢٨،
 نوذر، ١١٢، ٤٠٨،
 نوشيروان، ١١٥، ١٧١، ١٧٩، ٢٧٠، ٢٧٢،

- موفق الدين مستوفى المالك، ٢٨٩،
 مؤيد الدين النسفي، ٢٥٩-٢٦٢،
 مؤيد الملك شهاب الدين عبيد الله، ٨،
 ابو المؤيد البلخي، ٢٦،
 ابو المؤيد الرونقى البخارى، ٢٦-٢٧،
 الميمندى، رجوع كن به منصور بن مسعود،
-
- ناصر، آل -، رجوع كن به غزنويان،
 ناصر العالوى، ٢٦٧-٢٧٦،
 ناصر لغوى، ٦٥-٦٦،
 ناصر الدولة محمد بن ابراهيم بن سيجور، ١٨،
 ناصر الدين ابو الحسن نصر، ١٨٨، ١٩٠،
 ناصر الدين «خسرو سادات شرق و غرب»، ٢٦٥،
 ناصر خسرو، ٢٠٢، ٢٦٥؟
 ناصر الدين عثمان، ٢٤٨،
 ناصر الدين قباچه، ٤٢٤،
-
- ناصر الدين ابو المظنر، رجوع كن به سبكتگين،
 ناي (قلعه)، ٢٤٦،
-
- نجار، رجوع كن به ابو سراقه عبد الرحمن البلخي،
 النجارى السمرقندى، ٢٨٢-٢٨٤،
-
- نجم الدين، رجوع كن به نظامى عروضى سمرقندى،
 ابو النجم احمد بن قوص، رجوع كن به منوچهرى،
 نجيب، ٢٠٢،
 نجيب الدين ابو بكر الترمذى الخطاط، ٤١٥-٤١٦،
 نجيب الملك، ثقة الدين -، ١٥١،

١٧٤، ٢٢٢، ٢٢٤، ٢٧٧، ٢٨٩، ٤٠٥،

معمر بن جرجاني، ابو زراعته - ، ١٠-١١،

معنوى بخارى، ٢٧،

معين الدين سراجى بلخى، ٢٢٢-٢٢٤،

ابن مقله، ٤٢١،

ابو المكارم الحسين، ١، رجوع كن به عين الملك،

ملكشاه سلجوقى، سلطان - ، ٦٩، ١٧٦، ٢١٢، ٢٩٧، ٢٢٧،

ابو الملوك سراج الدولة، ٢٢٤،

منجيك، ابو الحسن على محمد الترمذى، ١٢-١٤،

منشورئ سمرقندى، ٤٤-٤٦،

منصور شاه، ٤٢٤،

منصور بن على الرازى، رجوع كن به منطقى،

منصور بن مسعود بن احمد الحسن الميمندى العارض، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٨،

منصور بن نصر بن احمد السامانى، ابو صالح - ، ١٢،

منصور بن نوح السامانى، ابو الحارث - ، ٢٨،

ابو منصور الثعالبى، ٢٢، ٤١٧،

ابو منصور عبد الرشيد بن احمد بن ابي يوسف الهروى، ٦١،

ابو منصور عمارة بن محمد المروزى، ٢٤-٢٦،

ابو منصور محمد بن احمد، رجوع كن به دقيقى،

منطقى، منصور بن على - ، ١٦-١٨،

المتقن، امير ابو ابراهيم - ، ٢٤،

منكر، ١٨،

منوچهرى، ابو النجم احمد بن قوص - ، ٥٢-٥٥،

مورد، رجوع كن به منطقى،

موسى، ٤٠، ١٨٧، ١٩٠، ٢٠٢، ٢٥٦، ٢٦٩، ٢٠٦، ٢٢٧، ٤٢٢،

- مسعود معد سلمان، ٢٢، ١٦٧، ١٧٧، ٢٤٦-٢٥٢،
 مسعود بن سعد شالی کوب، ٤١١-٤١٢،
 مسعود بن محمود غزنوی، سلطان -، ٢٨، ٥٠، ٥٨، ٦٢،
 المسیح، ١٨، ٢٢٤، رجوع کن به عیسی،
 مصطفی، ٢٢١، ٢٥٢، ٢٥٤، رجوع کن به محمد رسول الله،
 مصعبی، ابو الطیب الطاهر -، ٧،
 مظفر، ابو الفتح -، ٢٢٥،
 مظفر پنجدهی، ٦٢-٦٥،
 مظفر الدین، رجوع کن به قزل ارسلان،
 ابو المظفر، ٢٧٥، رجوع کن به بهرام شاه،
 ابو المظفر ابرهیم، رجوع کن به ابرهیم رضی الدولة،
 ابو المظفر سید شاه، ٤٠٨،
 ابو المظفر طاهر بن الفضل، ١٢،
 ابو المظفر المکی بن ابرهیم بن علی الپنجهری، ٤٦،
 ابو المظفر ناصر الدین، رجوع کن به سبکتگین،
 ابو المظفر نصر بن محمد، رجوع کن به استغنائی،
 ابو المظفر یوسف بن ناصر الدین، ٤٠، ٤١،
 ابو المعالی جبرئیل بن احمد، رجوع کن به قدر خان،
 ابو المعالی الرازی، رجوع کن به دехدای،
 معتمد الملك، ١٢١،
 معروفی بلخی، ٦، ١٦،
 معز الاسلام، رجوع کن به نجیب الدین ابو بکر الترمذی،
 معز الدین، سلطان -، ٢٢٧، ٢٧٢، ٢٧٥، رجوع کن به سنجر،
 معزی، ابو عبد الله محمد بن عبد الملك -، ٦٩، ٧٦، ٨٨، ١٤٨،

- محمد بن عمر الفرقدى، ٢١٢-٢١٨،
 محمد الكاتب البلخي، رجوع كن به شمس الدين،
 محمد بن محمد، سيد تاج الدين - ، ٢٠٨،
 محمد بن مسعود، سيف الدولة - ، ٢٤٩، ٢٥٠،
 محمد بن موسى الفراهوى، ٥،
 محمد بن ناصر العلوى، ٢٦٧-٢٧٠،
 ابو محمد البديع بن محمد بن محمود البلخي، ٢٢-٢٢،
 ابو محمد عبد الله بن محمد البلخي، ٤٦-٤٧،
 ابو محمد عبد الكافي الزوزنى، ٤،
 ابو محمد بن محمد، رجوع كن به رشيدى سمرقندى،
 محمود بن سبكتكين بين الدولة، سلطان - غزنوى، ٢٢، ٢٤، ٢٨، ٢٩،
 ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٤، ٣٩، ٤١، ٤٢، ٤٤، ٤٧، ٤٨، ٤٩، ٥٠،
 ٥٢، ٥٩، ٢٨٨، ٢٩٢،
 محمود، مير - ، ٣٥٨،
 محمود بن على السائى المروزى، ١٤٥-١٤٧،
 محمود بن عمر الجوهري، رجوع كن به ابو المحامد،
 محمودى، زيتى علوى - ، ٢٩-٤٠،
 محموديان، رجوع كن به غزنويان،
 مخنارى، ٤١٢،
 مرادى، ٨،
 المرتضى، ٢٢١، ٢٥٢، ٢٥٤، رجوع كن به على بن ابى طالب،
 ٣٦، ١١١، ٢٤١،
 مسرور بن محمد الطالقانى، ٤٢-٤٤،
 مسعود دولتيار، سعد الدين - ، ٢٨٥، ٢٨٧-٢٨٨،
 مسعود رازى، ٦٣،

- مجد الدين آدم السنائي، ٢٥٢-٢٥٧،
 مجد الدين افتخار الحكماء ابو السعري، رجوع كن به صندلي،
 مجد الدين ابو البركات، ٢١٨-٢٢٢،
 مجد الدين رئيس خراسان، ١١٩،
 مجد الدين عدنان، ٢٧٨،
 مجد الدين عيوق، ٢٥٤-٢٥٥،
 مجد الدين محمد الپائيزي النسوي، ٢٤٥-٢٤٦،
 مجنون العامري، ٤٤، ٢٢٥،
 مجير بيلقاني، ٢٢٢،
 ابو المحاسن، رجوع كن به ازرق هروي،
 ابو الحامد محمود بن عمر الجوهري الصايغ الهروي، ١١٠-١١٧،
 ابو المحجن، ١١٤،
 محسن قزويني، ٦٧،
 محمد رسول الله، ١، ٢٤، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٥٢، ٢٥٢،
 ٢٦٧، ٢١٢، ٢٤١، ٤٢٠، ٤٢٢، ٤٢٠،
 محمد بن محمود غزنوي، سلطان -، ٥٠،
 محمد سلجوقي، سلطان -، ١٤١،
 محمد بن ابراهيم بن سيجور، رجوع كن به ناصر الدولة،
 محمد بن ابي بكر، ٢٨٩،
 محمد بن بهروز بن احمد، خواجه -، ٢٤٢،
 محمد بن سام، ٢١٢، ٢٢٧،
 محمد عاشو، ١٧٠،
 محمد بن عثمان العتيبي الكاتب، ٢٨٧-٢٩١،
 محمد بن علي، رجوع كن به سوزني،
 محمد بن علي الصايغ، ٤١٤-٤١٥،

الكوشككي، شرف الشعراء - الفايبي، ١٧٤-١٧٥، ٣٥٨،

كوكبي مروزي، ٦٥،

كوهياري طبري، ٢٤٠،

كيان، ٢٧٢،

كجنسرو، ٢٧٠، ٢٢٥،

گيو، ١١٦،

لامعي، ٢١٩،

ليبي الادبي، ٤٠-٤١،

لطيف الدين زكي مراغه، ٢٢٨، ٢٢١-٢٧٧،

لقمان، ١١٦، ٢٢١،

لوط، ١١٦،

اللوكري، ابو الحسن علي بن محمد الغزالي -، ١٥،

ليث، آل -، ١-٢،

ابو الليث الطبري، ٦٦،

ليلى، ٤٤، ٢٢٥،

ماني، ١٨٦، ١٨٧، ٤٠٥،

مبارك، خواجه -، ٢٥،

مبارك شاه، رجوع كن به شمس الدين،

متي، ١٩٩،

ابو المثل البخاري، ٢٦،

مجد الدولة (وزير هرات)، ٢٩٢،

مجد الدولة و الدين سيد الكتاب، ٤١٨،

قرا سنقر، ٢٦٦،

قزدارى، رابعة بنت كعب - ، ٦١-٦٢،

قزل ارسلان سلجوقى، ٢٢٢، ٢٠٢، ٢٠٥،

قُصَى، ٢٠٨،

قطران، ١٦٧، ٢١٤-٢٢١،

قمرئ جرجانى، ابو القاسم زياد - ، ١٩-٢٠،

قوام الدين غياث الدولة، ٨٢،

قوام الملك طغرئى ٢٢٦،

قوامى الخوافى، ٢٥٧،

قيصر روم، ١٧٦، ٢٥٠، ٢٩٤، ٢٢٧،

كافرك غزنين، جمال الدين ناصر شمس - ، ٢٩٧،

كافى، رجوع كن به ابو النرج روى،

كافى البخارى، سعد الدين - ، ٢٧٨-٢٨٢، ٢٨٦-٢٧٧،

كافى الكفاة، رجوع كن به اسمعيل بن عبّاد،

كاوس، ١٦٧،

كاوه آهنگر (درفش كاويان)، ١٤، ٢٤٨،

كرگس (يعنى ابو الفضل عثمان بن احمد الهروى)، ٢١٠-٢١١، ٢٤٦،

٢٤٨، ٢٦٨،

الكرمى السمرقندى، رجوع كن به بهاء الدين،

كسائى مروزى، ٢٢-٢٩،

كسرى، ١١٢، ١٦٨، ٢٥٢،

بنت كعب القزدارى، رابعة - ، ٦١-٦٢،

كليم الله، ٢٠١، ٢٤٢، رجوع كن به موسى،

كمال الدين افتخار الحجاب الحسين الحسنى الحاجب، ٤١٢،

- فضل بن عباس، رجوع كن به رَبَّنَجِي،
 فضل بن يحيى البرمكي، ٢٥٥،
 فضل بن يحيى صاعد الفاضى، ٢٥٥،
 ابو الفضل عثمان بن احمد الهروى، ٢٤٦-٢٤٧،
 ابو الفضل مسرور بن محمد الطالقانى، ٤٢-٤٤،
 فغفور چين، ١٧٦، ٢٥٠، ٤٢٥،
 فقهى مروزى، ١٦٤-١٦٥،
 فلك الدين ابراهيم السامانى، ٤٠١-٤٠٢،
 فهيمى البخارى، مجد الدين -، ٢٨٦-٢٨٧،
 فيروز مشرقى، ٢،
 قابوس بن وشمگير، ١٨، ١٩،
 قارن، ١١٢، ٢٦٧،
 قارون، ١١٢، ٢٧٠، ٢٢٢، ٢٦٧،
 ابو القاسم احمد بن حسن شمس الكفاة، ٤٤،
 ابو القاسم اسمعيل بن عبّاد، الصاحب -، رجوع كن به اسمعيل بن عبّاد،
 ابو القاسم حسن بن احمد، رجوع كن به عنصرى،
 ابو القاسم زياد، رجوع كن به قمرى،
 ابو القاسم بن ابى العباس الاسفراينى، ٢٢،
 ابو القاسم نوح بن منصور السامانى، ٩، ١٢، ١٥، ٢٨،
 قاضى اسفراينى، ٢٦٨،
 القابنى، رجوع كن به شرف الشعراء،
 قباچه، ناصر الدين -، ٤٢٤،
 قباد، ٢٠٨،
 قدرخان، ١٧٦، ١٧٧،

- الفتحي، رجوع کن به علی بن محمد الغزنوی،
 ابو الفتوح (مطرب)، ٢٥٤،
 فنوحی مروزی، ١٤٨-١٥٢،
 فخر الدين، ٤١١،
 فخر الدين اسعد المجرانی، ٢٤٠،
 فخر الدين جان (صاحب الجامع الصغير)، ٤٢٢،
 فخر الدين حسين بن ابي بكر الاشعري، رجوع کن به عين الملك،
 فخر الدين، رجوع کن به خالد بن الربيع،
 فخر الدين مسعودی، ١٦٢-١٦٤،
 فخر الدين زنگی بن منور، ٤٠٥،
 فخر الملك، رجوع کن به طغانشاه،
 فراوى، ابو عبد الله محمد بن موسى - ، ٤،
 ابو الفرج الرونى، ٢٢٨-٢٢٩،
 ابو الفرج بن مسعود الرونى، ٢٤١-٢٤٥،
 فرخ زاد، امير - ، ١١٠، ١١٢،
 فرخى سجى، ابو الحسن على بن جولوغ - ، ٤٧-٥٠، ١٦٧، ٢٢٢،
 فردوسى طوسى، ٢٢-٢٣،
 فرزدي، ٢٢٦،
 فرعون، ١١٦، ٢٠٢، ٢٤٢، ٢٤٨،
 فرقدى، محمد بن عمر - ، ٢١٢-٢١٨،
 فريد الدين جاسوس الافلاك على المنجم السنجرى، ٢٤٧-٢٤٨،
 فريد الدين العطار النيشابورى، ٢٢٧-٢٢٩،
 فريد غيلان، ١٦٧،
 فريدون، ٤٢، ١١٥، ١٦٧، ٤٠٩،
 فضل الله، ١٧٢،

عميد ابو الفتح البُستى، رجوع كن به بُستى،

عميد، خواجه - ، رجوع كن به مسعود سعد،

عنصرى، ابو القاسم حسن بن احمد - ، ٢، ٢٨-٢٢، ٥٥، ٦٦، ٦٩،

١٤٣، ١٤٨، ١٩١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢١٢، ٢٨٢، ٢٨٩، ٢٩٦، ٤٠١،

٤١١

عيسى (السيج)، ١٦٨، ٢٢٤، ٢٥٦، ٢٧٠، ٢٢٧، ٢٤٠، ٢٤١، ٤٢٢،

عين الملك، فخر الدين حسين بن ابى بكر الاشعري - ١، ٤١٨، ٤١٩،

٤٢٢، ٤٢٧، ٤٢٩،

عيوق، مجد الدين - ، ٢٥٤-٢٥٥،

غزالي لوكرى، ابو الحسن على بن محمد - ، ١٥،

غزالي مروزى، ١٦٢،

غزنويان، ٢٢، ٢٤، ٢٨-٢٧، ٦٩، ١١٠،

غضائرى، ابو زيد محمد بن على - ، ٥٩-٦٠،

غورى، ٢٥٦،

غيات الدولة قوام الدين، ٨٢،

غيات الدين محمد بن سام، ٢١٢،

فاطمة بنت رسول الله، ١٢٢،

فاطى، ٦،

ابو الفتح البُستى، رجوع كن به بُستى،

ابو الفتح، خواجه - ، ١٢٨،

ابو الفتح طاهر، ١٢٩، ١٢١، رجوع كن به افتخار الدين،

ابو الفتح، رجوع كن به ملك شاه،

ابو الفتح مظفر، ٢٣٥،

- علاء الدين اتسز، رجوع کن به اتسز،
 علاء الدين، سلطان اسکندر - ، ٢٤١،
 علاء الدين ملك الجبال، سلطان - ، ١٢٨ - ١٢٩،
 علاء الملك شرف الدين اميرک، ٢٩٤ - ٢٩٥،
 علك، طاهر - ، ١٩٥،
 على بن ابى طالب، ٤، ٢٤، ١١٨، ١٢٢، ٢٢٠، ٢١٢، ٢٧٥،
 على آلى (آبى؟) ٢٠٨،
 على بن احمد السيفى النيشابورى، ١٥٩ - ١٦١،
 على افتخار الدين، ١٩٧،
 على (افضل دولت)، ١٧٢،
 على ابو رجا، رجوع کن به شهاب الدين شاه،
 على شطرنجى، رجوع کن به شطرنجى،
 على بن عمر الغزنوى، ٤٠٥ - ٤٠٧،
 على بن محمد الفتحى الغزنوى، ٤١٢ - ٤١٤،
 ابو على بن الحسين المروزى، ٢٢٩ - ٢٤٥،
 ابو على رجائى، ٢٤،
 ابو على بن سينا، ٢٢٥، ٢٥٢،
 ابن على، ... - ، ١٦٨،
 عماد الدين الغزنوى، ٢٥٧ - ٢٦٧،
 عمادى، ١٢٤، ٢٦٤، ٢٦٧،
 عمارة بن محمد المروزى، ابو منصور - ، ٢٤ - ٢٦،
 عمر بن الخطاب، ٢٦٧، ٢٧٨، ٢٧٦، ٤٠٧،
 عمران، ١٩٠،
 عمرو بن ليث، ٢،
 عمق البخارى، شهاب الدين - ، ١٨١ - ١٩١،

- عبد الرافع بن ابي الفتح الهروي، ٢٢٧-٢٢٤،
 عبد الرشيد بن احمد بن ابي يوسف الهروي، ٦١،
 عبد العزيز صدر سعيد، ٢٨٥،
 عبد الكافي الروزني، ٤،
 عبد المجيد العبهرى، ٢٩٥،
 عبد الملك بن نوح الساماني، ١٦،
 عبد الواسع الجبلي، ١٠٤-١١٠،
 ابو العبك (?) بختيار، ٦،
 عبيد الله بن احمد، رجوع كن به عتبي،
 عبيد الله شهاب الدين، رجوع كن به مؤيد الملك،
 عبيدان، ١١٦،
 العتبي، ابو الحسن عبيد الله بن احمد -، ١٥،
 العتبي الكاتب، محمد بن عثمان -، ١٢٢، ٢٧٨-٢٩١،
 عجبى خجندى، ٢٨٩-٢٩٠،
 عجبى جوزجاني، ٢٥٢-٢٥٤،
 عدنان، ١٦٨،
 عدنان، مجد الدين -، ٢٧٨،
 عدرا، ٢٢٥،
 عزيز الدولة (عزيز دول)، رجوع كن به نصير الدين،
 عسجدى، ابو نظر عبد العزيز -، ٥٠، ٥٢،
 عضابرى، رجوع كن به غضابرى،
 عطّار، فريد الدين -، النيشابورى، ٢٢٧-٢٢٩،
 عطاردى، ابو عبد الله عبد الرحمن -، ٥٧،
 عقيل، ١١٨،
 علاء الدولة، سلطان -، ٢٦٧،

- طغرل، ٢٦٢، ٢٦٥،
 طغرل وشاقباشی، ٢٧٨،
 طلحه، شهاب الدین ابو الحسن - ، ١٥٢-١٥٦،
 طوطی، ملک - ، ١٢٨، ١٢٩،
 طهورت، ١١٥،
 طئی، رجوع کن به حاتم الطائی،
 ابو طیب الطاهر المصعبی، ٧،

- ظہیر الدولة، رجوع کن به مسعود بن محمود،
 ظہیر الدولة، رجوع کن به نظام الملک بن نظام الملک،
 ظہیر الدین فارابی، ٢٩٨-٢٠٧،

- عارفک، سراج الدین - ، ٢٨٥،
 عاشو، محمد - ، ١٧٠،
 ابو العباس الاسفرائینی، الوزير - ، ٢٢،
 ابو العباس الفضل بن عباس، رجوع کن به الرزینینی،
 ابو عبد الله جعفر محمد، رجوع کن به رودگی،
 ابو عبد الله روزبه بن عبد الله النکئی اللهوری، ٥٧-٥٨،
 ابو عبد الله عبد الرحمن بن محمد، رجوع کن به عطاردی،
 ابو عبد الله محمد بن احمد، رجوع کن به جهانی (جهینی)؟،
 ابو عبد الله محمد بن الحسن، رجوع کن به معروفی بلخی،
 ابو عبد الله محمد بن صالح، رجوع کن به ولوالجی،
 ابو عبد الله محمد بن عبد الله، رجوع کن به جنیدی،
 ابو عبد الله محمد بن عبد الملك، رجوع کن به معزی،
 ابو عبد الله محمد بن موسی، رجوع کن به فرالوای،

- الصايغ، شهاب الدين محمد بن علي - ، ٤١٤-٤١٥،
 الصايغ، رجوع كن به جوهرى هروى،
 صدر الدين، ٢٠٠، ٤٠٢،
 صدر سعيد، عبد العزيز - ، ٢٨٥،
 صفانيان، رجوع كن به چغانيان،
 صفاريان، ٢-٢،
 صفى الدين، ٤٠٤-٤٠٥،
 صفى الدين احمد، ٤١٦،
 الصندلى، مجد الدين افتخار الحكماء ابو السعوى، ٢٢٤-٢٢٦،
 الصولى، ١٢٢،

ضحك، ١٦٧،

- ضياء الدين السنجرى، ٤٢٦-٤٢٨،
 ضياء الدين عبد الرافع بن ابى الفتح الهروى، ٢٢٧-٢٢٤، ٤١٢،
 ضياء الدين قاضى نولك، ٢٢٤، ٢٢٥،
 ضياء الدين محمود الكابلى، ٤١٦-٤١٨،

طاهر، آل - ، ٢،

طاهر، ابو الفتح - ، ١٢٩،

طاهر بن الفضل بن محمد، امير ابو المظفر - ، ١٢، ٢٢٠،

طاهر علك، ١٩٥،

ابو طاهر الطيب بن محمد، رجوع كن به خسروانى،

طبل (يعنى رفيع)، ٢٤٦،

طغانشاه، شمس الدولة - بن محمد السلجوقى، ٨٧، ٨٨، ٩٢، ٩٧، ١٠٠،

طغرثى، ١٧٢، ٢٢٦،

- شمس الكفاة ابو القاسم احمد بن حسن، ٤٤،
شمس المعالي، قابوس بن وشمگیر -، ١٨، ١٩،
شمس الملك، رجوع کن به ناصر الدين ابو الحسن،
شمسی الاعرج البخاری، ٢٨٤-٢٨٥،
شمس دهنستانی، شرف الحكماء -، ٣٥٥،
شهاب الدين، ٣٥٨،
شهاب الدين، رجوع کن به عمق البخاری،
شهاب الدين احمد بن المؤيد السمرقندی، ٢٦٢-٢٦٧،
شهاب الدين ابو المحسن طلحه، ١٥٢-١٥٦، ١٥٩،
شهاب الدين شاه علی ابو رجا الغزنوی، ٢٧٦-٢٨٢،
شهاب الدين شرف الأدباء، رجوع کن به صابر بن اسمعيل،
شهاب الدين عبيد الله مؤيد الملك، ٨٠،
شهاب الدين محمد بن علی الصايغ، ٤١٤-٤١٥،
شهائی غزال خجندی، ٢٩٢-٢٩٣،
شهریاری، ٢٢٦-٢٢٧،
شهید بلخی، ٢-٥، ٦،
شیرین، ٢٤٥،

- صابر بن اسمعيل، ١١٧-١٢٥، ١٥٢،
الصّابي، ١٢٢،
الصّاحب، رجوع کن به اسمعيل بن عبّاد،
صاحب اجل، ١٢٤، ٢٨٢-٢٨٣، ٢٨٧،
صاحب ری، ١٠٦،
صالح بن محمد الهروي، ٥،
ابو صالح منصور نصر احمد السّاماني، ١٢،

- شالی کوب، رجوع کن به حمید الدین مسعود بن سعد،
 شاهنشاه بن شاه نیشاپور بن ابرہیم، ۵۸،
 شرف الادباء، رجوع کن به صابر بن اسمعیل،
 شرف الحکماء، رجوع کن به فتوحی مروزی،
 شرف الحکماء، شمسی دہستانی، ۲۵۵،
 شرف الدین پنجدهی، ۲۵۸-۲۵۹،
 شرف الدین حسام، ۲۸۹،
 شرف الدین مسعودی، ۱۶۲،
 شرف الزمان، رجوع کن به قطران،
 شرف الزمان ابو الحسن، رجوع کن به ازرقی،
 شرف الشعراء الکوشکی القابنی، ۱۷۴-۱۷۵،
 شرف الملک رضی الدین، ۴۲۵،
 شرف الملک، رجوع کن به ابو بکر الاشعری،
 شطرنجی، دہقان علی -، ۱۹۹-۲۰۷،
 شعیب، ۲۰۶،
 ابو شعیب صالح بن محمد المروی، ۵،
 ابو شکور، ۲۱،
 شمس بازی، میر -، ۲۵۸،
 شمس الدین، ۲۸۶، ۲۹۱،
 شمس الدین طغانشاه، ۱۷، ۹۲، ۹۷، ۱۰۰،
 شمس الدین مبارک شاه ابن الاعز السنجری، ۴۴۸-۴۴۹،
 شمس الدین محمد الکاتب البغی، ۴۲۰-۴۲۳،
 شمس الدین محمد بن عبد الکریم الطبسی، ۲۰۷-۲۱۱،
 شمس الدین محمد بن المؤید الحدادی المعروف بخاله، ۲۸۲-۲۸۳، ۲۹۲،
 شمس الدین، ملک -، ۲۶۷-۲۶۸،

۴۲، ۴۲۱، رجوع کن بہ اسکندر،

سکندر، سلطان - ، ۴۴۵،

سلجوق، آل - ، ۶۷، ۸۷، ۸۸،

سلم، ۱۱۵،

سلان، ۱۹۴،

ابو سلیک گرگانی، ۲-۳،

سلیمان، ۱۱۷، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۹۸، ۲۰۴، ۴۴۱، ۴۲۴،

السمائی، محمود بن علی - المروزی، ۱۴۵-۱۴۷، ۱۵۴،

سنائی، مجد الدین آدم - ، ۱۱۷، ۲۵۲-۲۵۷،

سنجر سلجوقی، سلطان - ، ۷، ۱۲۶، ۱۴۴، ۱۷۴، ۱۷۵، ۲۲۴، ۲۷۶،

۳۹۸، ۴۴۹، ۴۷۲، ۴۷۵، ۴۸۵، ۴۹۴،

سنقر، آق - ، ۳۶۶،

سنقر، قرا - ، ۳۶۶،

سنی، ۳۹۸،

سوری، سلطان - ،

سوزنی، محمد بن علی - ، ۱۹۱-۱۹۸، ۲۰۸، ۲۰۹،

سہراب، ۱۴۲،

ابو سہل، ۴۲۰،

سیاوش، ۱۱۶،

سیف الدولہ محمد بن مسعود، ۲۴۹، ۲۵۰،

سینی نیشاپوری، ۱۵۹-۱۶۱،

سیجور، ۱۸،

ابن سینا، شیخ ابو علی - ، ۲۳۵، ۲۵۴،

شافعی، ۱۹۵،

- سبكتگين، ناصر الدين - ، ٢٨ ،
 سبحان وائل، ١٥٢، ١٦٩، ٢٢١، ٢٥٩،
 ابو السحرى، رجوع كن به صندلى،
 سديد الدين على بن عمر الغزنوى، ٤٠٥-٤٠٧،
 سراج الدولة، ابو الملوک -، ٢٢٤، ٢٢٦، ٤٠٥، رجوع كن به خسرو ملك،
 سراج الدين عارفك، ٢٨٥،
 سراجى اسفراينى، ٢٥٨، ٢٨٥،
 سراجى بلخى، معين الدين -، ٢٢٢-٢٢٤،
 سراجى، جمال الدين محمد بن على -، ٢٢٤-٢٢٧،
 ابو سراقه عبد الرحمن البلخى الامينى النجار، ٤١-٤٢،
 سعد، ٢٢،
 سعد سلمان، ١٦٧،
 سعد طيب، ٢٥٧،
 ابو سعد، ٢٥٧،
 ابو سعد احمد بن محمد، رجوع كن به منشورى،
 ابو سعد مسعود، رجوع كن به مسعود بن محمود،
 سعد الدين، ٢٥٨،
 سعد الدين اسعد النجارى السمرقندى، ٢٨٢-٢٨٤، ٢٩٥، ٢٩٦،
 سعد الدين كافى النجارى، ٢٧٨-٢٨٢، ٢٨٦-٢٨٧،
 سعد الدين مسعود النوكى، ٢٩١-٢٩٥،
 سعد الدين مسعود دولتبار، ٢٨٥، ٢٨٧-٢٨٨،
 سعدى، ٢٥٦،
 سعيد الطائى، زين الشعراء -، ٢٢٨-٢٢٩،
 ابو سعيد محمد مظفر محتاج چغانى، ١١،
 سکندر روى، ٢٩، ٤٢، ٥١، ٢٢٢، ٢٤٢، ٢٥٢، ٢٧٢، ٢٨١، ٤٠٩،

- روحانی، ابو بکر بن محمد بن علی - ، ۲۸۲-۲۸۶،
 روحی الولولاجی، ۱۶۵-۱۷۴، ۴۵۸،
 رودگی، ابو عبد الله جعفر محمد - ، ۲، ۵، ۶-۹، ۱۰، ۱۱، ۴۱، ۶۹،
 ۴۹۸، ۴۱۱،
 روزبه بن عبد الله النکئی اللهوری، ۵۷-۵۸،
 روستم، ۱۱۶، رجوع کن به رستم،
 رونقی، ابو المؤید البخاری - ، ۲۶-۲۷،
 رونق، ابو الفرّج - ، ۲۲۸-۲۲۹،
 رونق، ابو الفرّج بن مسعود - ، ۲۴۱-۲۴۵،
 زال، ۱۱۶، ۲۱۷،
 ابو زراعه المعمری المجرانی، ۱۰-۱۱،
 زرریس، رجوع کن به اسمعیل بن ابرهیم الغزنوی،
 زلیخا، ۱۱۱،
 زنگی بن منور، ۴۰۵،
 زوزنی، ابو محمد عبد الکافی - ، ۴،
 زیاد، ابو القاسم - ، رجوع کن به قمری،
 زیاریان، ۱۸،
 ابو زید محمد بن علی، رجوع کن به غضایری،
 زین الشعراء، رجوع کن به سعید الطائی،
 زینتی العلوی المحمودی، ۲۹-۴۰،
 سام بن حسین، بهاء الدین - ، ۴۵۲، ۴۵۴،
 سام نریمان، ۱۷۰،
 سامان، آل - ، ۲-۲۸، ۶۹، ۴۰۱،

- درّی، حکیم، -، ٢٩٢،
 دقفی، ٦، ١١-١٢، ٢٢،
 دولتیار، سعد الدین مسعود -، ٢٨٥، ٢٨٧-٢٨٨،
 ده خدای ابو المعالی الرازی، ٢٢٨-٢٢٦،
 دهقان علی شطرنجی، رجوع کن به شطرنجی،
 ابن ذکا، ٢٢٨،
 ذو الفقار علی، ٤،
 رابعة بنت کعب الفزداری، ٦١-٦٢،
 رای، ٢٢٧، ٢٤٢، ٤٢٢،
 الرّیّنجی، ابو العباس الفضل بن العباس -، ٩-١٠،
 ابو رجا، رجوع کن به شهاب الدین شاه،
 رجائی، ابو علی -، ٢٤،
 رخش، ١١٦، ١١٨،
 رستم دستان، ٧، ٢٢، ٧٨، ١١٢، ١١٦، ١١٨، ١٤٢، ١٩٧، ٢٦١،
 ٣٠٦، ٢٤٩، ٢٦٢، ٢٧٦،
 رشیدی السمرقندی، ٧، ١٧٦-١٨١،
 الرضی، الامیر - ابو القاسم نوح بن منصور السامانی، ١٢، ١٥،
 رضی الدولة ابرهیم، سلطان -، ٢٤١،
 رضی الدولة، رجوع کن به ابو بکر الاشعری،
 رضی الدین، ٢٠٧، ٢٨٤،
 رفیع الدین اللّنبانی الاصفهانی، ٤٠٠-٤٠١،
 رفیع الدین المرزبان الفارسی، ٢٩٨-٤٠٠،
 رفیع المروزی، ١٦١-١٦٢، ٢٤٦،

ابو حنیفہ اسکاف، ۱۷۵-۱۷۶،

حیدر، ۲۷۶، ۲۸۹، رجوع کن بہ علی بن ابی طالب،

خاقان، ۴۲۲،

خاقانی، ۲۲۱-۲۲۴،

خالد بن الربیع المکی الطولانی، ۱۴۸-۱۴۵،

خالہ، رجوع کن بہ شمس الدین محمد بن المویّد،

خان، ۲۲۷، ۲۴۲،

خانم، ۱۶۸،

خبّازئی نیشاپوری، ۲۷،

خسرو پرویز، ۲۴۵،

خسرو ملک، سلطان - سراج الدولہ، ۲۲۴، ۲۲۷، ۲۲۹، ۴۰۵، ۴۰۶،

۴۰۷، رجوع کن بہ سراج الدولہ،

خسروانی، ابو طاہر الطیب بن محمد -، ۲۰، ۲۳،

خسروئ سرخسی، ابو بکر محمد -، ۱۸،

خسروی، شیخ جمال الدین ابو بکر بن المساعد -، ۴۰۷-۴۱۱،

خضر، ۲۲۲، ۲۹۵، ۴۳۰،

المخطّاط، رجوع کن بہ نجیب الدین ابو بکر الترمذی،

خلیل اللہ، ۴۱۱، ۲۲۹، رجوع کن بہ ابرہیم،

خوارزمشاہ، ۲۴۵، ۲۹۱،

خیال مروزی، ۲۷،

خیر کافی، ۲۰۲،

دارا، ۱۲، ۱۱۴،

داؤد، ۱۸۷، ۲۰۱،

- ابو الحسن طلحه، شهاب الدين - ، ١٥٢-١٥٦،
 ابو الحسن عبيد الله بن احمد، رجوع كن به العُتبي،
 ابو الحسن علي، رجوع كن به علي بن ابي طالب،
 ابو الحسن علي بهراي، رجوع كن به بهراي،
 ابو الحسن علي بن جولوغ، رجوع كن به فرّخي،
 ابو الحسن علي محمد الترمذي، رجوع كن به مغيك،
 ابو الحسن محمد بن ابراهيم بن سنجور، ١٨،
 ابو الحسن مرادي، ٨،
 ابو الحسن بن ناصر العلوي، ٢٧٠-٢٧٦،
 ابو الحسن نصر بن اسمعيل، رجوع كن به نصر بن اسمعيل،
 ابو الحسن نصر ناصر الدين، ١٨٨،
 حسين بن علي، امام - ، ٢٧٥،
 حسين بن علي (سفير السلجوقي؟)، ٢٧٥،
 حسين بن حسين نظام الدين شاه، ٢٦٩،
 حسين بن ابي بكر الاشعري، ابو المكارم - ، ١، ٤٢٢، ٤٢٧، ٤٧٩،
 رجوع كن به عين الملك،
 حفايقي، رجوع كن به خاقاني،
 حنوري، رجوع كن به ابو الحارث حرب بن محمد،
 حميد الدين، ٢٠٢، رجوع كن به خير كافي،
 حميد الدين (مدوح مؤيد الدين النسفي)، ٢٦١،
 حميد الدين تاج الشعراء الدهستاني، ٢٥٥-٢٥٦،
 حميد الدين الجوهري المستوفي، ٢٠٨-٢١٠،
 حميد الدين مسعود بن سعد شالي كوب، ٤١١-٤١٢،
 حنظله بادغيسي، ٢،

جمال الشعراء، رجوع کن به عبد المجید العمیری،
ابن الجین (ابن الجینی)، ۱۱۴،
جنتی بیا، المحکیم - ، ۲۹۴-۲۹۶،
جندال، ۲۱۸،
جُنید (البغدادی)، ۲۲۱،
جُنیدی، ابو عبد الله محمد - ، ۲۳-۲۴،
جوهری الهروی، ۱۱۰-۱۱۷،
الجهانی (الجهینی ؟) ابو عبد الله محمد بن احمد - ، ۴،
جیبال، ۴۲، ۵۴،

چغانیان، ۱۱، ۱۴، ۲۲،

حاتم الطائی، ۷، ۲۲، ۱۰۶، ۱۱۸، ۱۹۷، ۲۰۶، ۲۰۸، ۲۷۲، ۲۷۶،
ابو الحارث حرب بن محمد الحفوری الهروی، ۶۰-۶۱،
ابو الحارث، رجوع کن به منصور بن نوح السّامانی،
الحّدادی، رجوع کن به شمس الدین محمد بن المؤید،
حرب بن محمد الحفوری الهروی، ۶۰-۶۱،
ابو الحزن، ۲۲۰،
حسام، شرف الدین - ، ۲۸۹،
حسان بن ثابت، ۱۶۸، ۲۲۱، ۲۴۶، ۴۲۴،
حسان العجم، ۲۲۱، رجوع کن به خاقانی،
حسن بن احمد، رجوع کن به عنصری،
حسن، سید - ، ۴۱۵،
ابو الحسن، سید - ، ۲۲۱،
ابو الحسن شهید البلخی، رجوع کن به شهید،

الثعالبي، ابو منصور - ، ٢٢، ٤١٧،

ثقة الدين نجيب الملك، ١٥١،

ثقة الملك شهباز، ٢٤٠، ٢٤٦،

جاسوس الافلاك، رجوع كن به فريد الدين على المتجم السنجري،

جبرئيل (الروح الامين)، ٢٦،

جبرئيل بن احمد، ابو المعالي - ، رجوع كن به قدر خان،

الجبلي، رجوع كن به عبد الواسع،

جعفر، ابو الجليل - ، ٢١٦،

جعفر البرمكي، ٤٢٠،

جعفر الطيار، ٢٧٢،

جعفر محمد، رجوع كن به رودكي،

جلال [الدين]، ٢٩١،

جلال الدين شاه، ٣٥٨، ٢٦٠، ٤١٩،

جلال، الحكيم - ، ١٩٨-١٩٩،

ابو الجليل جعفر، ٢١٦،

جم (جمشيد)، ٢٢، ٤٩، ١٢١، ٢٧٢، ٢٧٥، ٤٠٧، ٤٢٢، ٤٢٧، ٤٢٩،

جمال اشهري، ٢٢٢، ٢٢٤،

جمال الدين (مدوح مؤيد الدين النسفي)، ٢٦٢،

جمال الدين ابو بكر خال الترهذي، ١٦٤،

جمال الدين ابو بكر بن المساعد الخسروي، ٤٠٧-٤١١،

جمال الدين محمد عبد الرزاق الاصفهاني، ٤٠٢-٤٠٤،

جمال الدين محمد بن علي السراجي، ٢٢٤-٢٢٧،

جمال الدين محمد بن ناصر العلوي، ٢٦٧-٢٧٠،

جمال الدين ناصر شمس، رجوع كن به كافرک غزوين،

بهرای، ابو الحسن علی - ، ۵۷-۵۵ ،
 بهروز طبری، ۶۰ ،
 بهمن، ۱۲۰، ۴۰۸ ،
 بیدواز، کوه - ، ۱۷۱ ،
 بیژن، ۱۱۲، ۱۱۶ ،
 بیهق، ۲۲۲ ،

پائیزی النسوی، مجید الدین محمد - ، ۴۴۵-۴۴۶ ،
 پهلوان جهان ضیاء الدین قاضی تولک، ۲۲۴، ۲۲۵ ،
 پهلوانی، ۲۲۴ ،

تاج الافاضل، رجوع کن به خالد بن الرّبیع،
 تاج الدین اسمعیل الباخری، ۱۵۶-۱۵۹ ،
 تاج [الدین] خرقانی، ۲۹۲ ،
 تاج الدین رئیس خراسان، ۴۱۸ ،
 تاج الدین، سیّد محمد بن محمد - ، ۲۰۸ ،
 تاج الدین صدر الشریعة، ۲۸۸ ،
 تاج الشعراء، رجوع کن به سوزنی،
 تاج الشعراء الدهستانی، حمید الدین - ، ۲۵۵-۲۵۶ ،
 ترکو، رجوع کن به بدیع الدین،
 ترکی کشتی ایلاتی، ۲۶ ،
 تکش خان، ۲۴۲ ،
 تور، ۱۱۵ ،
 تولک، پهلوان جهان ضیاء الدین قاضی - ، ۲۲۴ ،

- بدر الدين، ١٥٠،
 بدر الدين شرف الشعراء القوامى الرازى، ٢٢٦-٢٢٨،
 البدرى الغزنوى، . . ابن احمد -، ٦٧،
 بديع بن محمد بن محمود البلخى، ٢٢-٢٢،
 بديع الدين تركو السنجرى، ٢٤٩-٢٥١،
 بديع الزمان الهمداني، ١٧، ٢٠٧،
 برهان اسلام، ٢٩٢،
 برهان، آل -، ٢٨٧،
 البستى، ابو الفتح -، ٢١،
 بقرًا، ٢٦٦،
 بغروش، ٤١٩،
 ابو بكر بن الخطاب (الخليفة)، ٢٥٤،
 ابو بكر (انابك)، ٢٩٨،
 ابو بكر الاشعري شرف الملك، ١،
 ابو بكر بن محمد البلخى الواعظى، ٢٥٦،
 ابو بكر محمد بن على، رجوع كن به خسروئ سرخسى،
 ابو بكر بن محمد بن على، رجوع كن به روحانى،
 ابو بكر نظام الملك بن نظام الملك، ٧٥، ٧٧، ٧٨،
 بلقيس، ١٩٨،
 ابن البواب، ٤٢١،
 بهاء الدين سام بن حسين، ٢٥٢، ٢٥٤،
 بهاء الدين الكرمى السمرقندى، ٢٦٧-٢٧١،
 بهرام، ٢١٧،
 بهرام شاه بن مسعود، ابو المظفر -، ٢٦٧، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٩،
 ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٧، ٢٨٨، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٤٨

- اشهری، رجوع کن به جمال اشهری،
 اصیل الدین بن الخیب السمرقندی، ۳۹۶،
 افتخار الحجاب، رجوع کن به کمال الدین،
 افتخار الحکماء، رجوع کن به صدلی،
 افتخار الدین، علی -، ۱۹۷،
 افتخار الدین ابو الفخ طاهر، ۱۲۹، ۱۳۱،
 افتخار الشعراء، رجوع کن به جمال الدین ابو بکر بن المساعد الحسروی،
 افراسیاب، ۲۲۵،
 افلاطون، ۱۲۵،
 اقلیدس، ۱۲۵،
 اکوان دیو، ۱۱۶،
 اُلغُ قُتُلُغُ، ۱، رجوع کن به عین الملک،
 امیر حکیم اوحد الدهر، ۱۳۴،
 امیر الشعراء، رجوع کن به مُعزّی،
 امینی، رجوع کن به ابو سراقه عبد الرحمن،
 انوری، اوحد الدین محمد بن محمد -، ۱۱۷، ۱۲۵-۱۳۸، ۱۳۹،
 ۲۳۶، ۳۴۴، ۳۸۹، ۴۰۴، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲،
 اوحد الدهر، رجوع کن به امیر حکیم،
 اوحد الدین محمد بن محمد، رجوع کن به انوری،
 اویس قرنی، ۲۲۲،
 ابرج، ۱۱۵،
 ایلاقی، ترکی کشی -، ۳۶،
 الباخری، رجوع کن به تاج الدین،
 باقل، ۱۶۹، ۲۵۹،

- احمد بن محمد، ابو سعد - ، رجوع كن به منشورى ،
 احمد بن محمد الميم (؟) . . . ، شيخ - ، ٤١٢-٤١٣
- احمد بن المؤيد السمرقندى ، رجوع كن به شهاب الدين ،
 ابن احمد البدرى الغزنوى ، ٦٧ ،
 ابو احمد محمود سيكتكين ، امير - ، ٤٩ ،
 اخطى (امير ترمذ) ، ١٢٢ ،
 ادريس ، ٢٦٧ ،
- اديب صابر ، رجوع كن به صابر بن اسمعيل ،
 ارسلان ، ملك - ، ٢٩٨ ، ٢٩٩ ،
 ازرق الهروى ، ١٦-١٠٤ ، ٢٢٤ ،
 استغنائى نيشاپورى ، ٢٢-٢٤ ،
 ابو اسحق ابراهيم بن محمد البخارى الجوبيارى ، ١١ ،
 اسفراينى ، قاضى - ، ٢٦٨ ،
 اسفنديار ، ٢٦١ ،
- اسكاف ، رجوع كن به ابو حنيفه ،
- اسكندر (الروى) ، ١١٥ ، ٢٥٢ ، ٢٧٥ ، ٢٩٥ ، ٤٢٥ ، رجوع كن به سكندر ،
 اسكندر ، سلطان علاء الدين - ، ٢٤١ ،
- اسماعيل بن ابراهيم الغزنوى المعروف به زرريس ، ٢٩٥-٢٩٧ ،
 اسمعيل ، تاج الدين - ، رجوع كن به باخرزى ،
 اسمعيل بن عبّاد ، الصاحب - ، ١٦ ، ١٧ ، ١٨ ، ٢٢ ، ٤١٩ ، ٤٢٠ ،
 اسمعيل بن غصن ، ٦٨ ،
- اشرف الدين ، رجوع كن به ابو الحسن بن ناصر العلوى ،
 اشرفى السمرقندى ، سيد حسن - ، ٢٩٠-٢٩٢ ،
 الاشعري شرف الملك ابو بكر - ، ١ ،
- الاشعري ، عين الملك حسين بن ابى بكر - ، رجوع كن به عين الملك ،

فهرست الرجال،

- آدم (ابو البشر)، ٢٦، ٤١، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٨٨،
 آدم، مجد الدين -، رجوع كن به سنائی،
 آزر (پدر حضرت ابرهیم)، ٢٩٥، ٤٠٥،
 آصف، ٤٢٠، ٤٢٧، ٤٢٩،
 آق سنقر، ٢٦٦،
 ابرهیم (خليل الله)، ٢١١، ٢٢٩،
 ابرهیم، سلطان رضی الدولة -، ٢٤١،
 ابرهیم السامانی، رجوع كن به فلك الدين،
 ابرهیم بن محمد الجویباری، رجوع كن به ابو اسحق،
 ابو ابرهیم المنص (?)، ٢٤،
 ابليس، ١٢،
 انا بك ابو بكر، ٢٩٨،
 انسر بن محمد بن ملكشاه، ١١٧، ١١٨،
 اثير اخسیكتی، ٢٢٢، ٢٢٤-٢٢٨،
 اثير الدين شرف الحكماء الفتوحی المروزی، ١٤٨-١٥٢،
 احسان امراء چغانیان، ١٢،
 احمد (یعنی رسول الله)، ١٩٩، ٢٥٢، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٨٨، رجوع كن به
 محمد رسول الله،
 احمد بن ابرهیم الطالقانی، ٦٩،
 احمد بن حسن، ابو القاسم - شمس الكفاة، ٤٤، ٢١٩،
 احمد، صفی الدين -، ٤١٦،

منم بدولت آن مرد کز جهان هرگز
 نخاست همچو منی در همه شهر سنین
 بس است حجت قاطع کمال فضل مرا
 همین کتاب که هر حرف ازوست دُرّ ثمین
 نگفت از من بر فلک برین تألیف
 ز قرّ نام نو تحسین صورت تحسین
 مگر ایادی جود ترا بسنجد طبع
 که شد شکسته ترازوی و همرا شاهین
 * * رو صنایع چنان که تا باشم
 بنعمت تو رهی و بمنّت تو رهین
 همیشه تا که بود اشتقاق یسر و یسار
 مدام تا که بود اتفاق ین و یمین
 زمانه را ز یسار تو باد جمله یسار
 سپهر را بیمین تو باد جمله یمین
 ز خلق بر تو ثنا باد و از فلک آحسنت
 ز بخت بر تو دعا باد و از ملک آمین
 ربّ العالمین

تم تم تم

تم

چو باد ناصح قدرش بر آمد بفلک

چو آب حاسد جاهش فرو شک بزمین

شدست جمع هر آهو که هست در خصمیش

ولیک نافه اخلاق اوست مشک آگین

زهی بیان ترا لذت حیات آید

زهی کمال ترا حاصل کمال یقین

رسیده مرتبت رفعت تو بر نسرين

گذشته رایحه سیرت تو از نسرين

چگونه مثل تو صاحب قران بود چو ترا

خدای داد همه چیزها مگر که قرین

بر اهل عقل چو کردند عرض دفتر تو

نمود بار ز آعداء تو مگر ترقین

ز آفتاب مدار رنگ * * * * *

که از خجالت * * * * *

تراست علم خضر عمر جا * * *

* * * محمد سقوط وحی مبین

کند حسود تو بر کنه * * *

* * * بود اندر شکر علا جین

از آن سبب که جمالت نی * * *

* * * هر سه حرف هست متین

* * * * * * * * * * *

* * * نون را بچشم در نوین

* * * * * * * * * * *

* * * تلقین

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

* * * * * بگو کدام درختست
 * * * * *
 * * * * * مکان تو دل عشاق
 * * * * *
 * * * * * ملم بدرد چو وامق
 * * * * *
 * * * * * چو صبحدم همه
 * * * * *
 * * * * * براستی رخ تو
 * * * * *

رخ تو صورتِ حُسْنُست و هست پیوسته
 نشسته طرّه تو در میان حسن چو سین
 چو چشم عقل نظر بر لب و رخ تو فکند
 چه گفت گفت چنین بایدم جمال چنین
 * * * * * آن لب اگر کنند بجان

خطاست نسبت آن رخ اگر بدنند چنین
 چو خاتم است دهان تو و سلیمان وار
 زمانه آمد از آن خاتمت بزیر نگین
 خوشست ناله من در فراق طلعت تو
 چو قدر صدر جهان از فراز چرخ برین
 ستوده آصف جم اقتدار عین الملک
 حسین نام حسن خلق فخر دولت و دین
 کسی که مدحت او در ضمیر هر معبد
 ستوده تر ز نشاط است در دل غمگین

غوطه سیری بحر در * * * * *
 قلم دست کریمان * * * * * آشناست
 از زلال دل تو کاشه * * * * *
 مستقیان ظلم را * * * * * عین شناست
 صاحباً در بندگیّت ایام برنائی تمام ۵
 صرف کردم جاه تو بر صدق این دعوی گواست
 ملجاء خود جز جناب جاه تو نشناختم
 از جوانی ناگه پیری که هنگام عناست
 عهد برنائی گذشت اکنون و موم شد سپید
 وز زمانه نا امیدیهاء دیگر در قفاست ۱۰
 در جوانی چون عزیزم داشتی از راه لطف
 حق پیری را کنون گر شاكرم داری رواست
 با دعا سازم که در مدح تو عاجز یافتم
 خاطر خود را اگر چه مبلغ حمد و ثناست
 رتبت صدر وزارت جاودان جاه تو باد ۱۵
 کز ترقی جاه تو پهباه عزّ و بفاست

ختم الکتاب،

هر چند مدایح و محامد این ذات بی نظیر غایت ندارد اما این تألیف را
 برین يك قصیده که زاده خاطر پژمرده و طبیعت افسرده است کرده آمد
 ۲۰ و این شبهه را برای دفع عین الکمال در عقد این مفاخر کشید شد چه
 دبرست تا گفته اند در رشته کشید با جواهر شبه و امیدست که بعزّ قبول
 و نظر این صاحب قران جهان مخصوص و ملحوظ گردد قصید
 توانگر برخ و اشک از آن بر سمین
 که شد ز فرقت تو چون زر آن و چون سیم این ۲۴

خواب نرگس گریه بست از تازه روئی نسترن
 دیده عاشق فرییش بی سهر یا رب چراست
 می کشاید سفره از غصه یعنی وقت دفع
 نقد این معنی عروس باغرا کابین بهاست
 زین طراوت تا ابد خالی نه بینی باغرا
 ز آنکه او دولت سرای صاحب دریا عطاست
 خواجه آفاق عین الملک کز نعظیم او
 آسمان مرتبت را آفتاب کبریاست
 آصف جمشید رنبت فخر دین و دولت آن
 کآستان چرخ سایش سجده جای اصفیاست
 ای فلک قدری که تخت رای عالم تاب تو
 با کمال استقامت اوج خورشید سماست
 کلک تو تا در پناه خویش دارد تیغ او
 عالی ز آسیب او در ورطه خوف و رجاست
 تا ز خورشید جلالت بهره یابد فلک
 سالها شد تا برین امید مرفوع هواست
 دید دست ابر احسانت ز حیرت عقل گفت
 تا بیاموزد کرم بحر سحر گستر کجاست
 گوی خاکی شکل را پیوسته از بهر ثبات
 بر میان از سایه حلم تو خطی استواست
 ای حسن خلق حسین اسمی که از بهر شرف
 بخت بر درگاه امرت بنده فرمان رواست
 در مقام کر عبار * * * عطر
 زیرکان دانند کآنجا مشک ما بوی خطاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

کردی سیم ز آن شب گیسو که تراست
 نیکوست رخت و لیک بد خو که تراست
 در پهلوی تیر مژده مردم کش
 آحسنت زهی کمان ابرو که تراست

رباعی

هوراست ۵

آغاز نهاد فتنه بازش چکنم * چون داشته‌ام محرم رازش چکنم
 بسیار ز خشم دست بردست زدم * کوتاه نشد دست درازش چکنم

رباعی

هوراست

هر لاله که چشم کوهساری بودست * صد قطره ز خون تاجداری بودست
 ۱۰ مسپر بقدم سبزه بستان گستاخ * کآن و سمه ابروی نگاری بودست

(۱۶۹) الاجل فخر الشعراء ضیاء الدین السنجری،

* * * و افاضل این دولتست * * *
 * * * اقبال معتکف و قضا * * *
 * * * اما این يك قصیده که * * *

تا نسیم خوش مزاج طره * * *
 سخن مینا رنگ بستان کن * * *

۱۰

خیل لاله کز کین گاه بهار آمد پدید
 بر بساط باغ آنک با زمانه در و غاست

ابر خلفان خرقره را بر چارسوی شش جهت
 پهرن عشاق وار از آرزوی گل قیاست

۲۰

از گل سوری پدید آمد مگر سور چمن
 ارغنون پرداز سوری عندلیب خوش نواست

گرچه از طفلان نو عهدست پر آغوش باغ
 قد خشبوی بنفشه از غم پیری دوناست

۲۴

گر مثال فی المثل رفته سوی فغفور چین
 بی توقّف زو جواب تو اطعنا آمده
 ابر نیسان کم زده لاف سخاوت چون گفت
 در گهر بخشی فزون از هفت دریا آمده
 باده چار تو ای اسکندر ثانی بزم
 چون زلال چشمه حیوان مصفا آمده
 چون کشتی لشکر بعزم رزم لشکرگاه تو
 جمله هامون و دشت و شیب و بالا آمده
 ای جهانگیری که بر اوج سربر سلطنت
 آفتاب منطقت مانند جوزا آمده
 بر درت خود را شمرده * * * خد
 پایگاهش تارک افلاک از آنجا آمده
 تا جهان باقیست فر * * *
 * * * و مقهور تو اعدا آمده
 از جناب حضرت * * * * *
 * * * دولت تو دین و دنیا آمده
 بر فلک ملک بارو * * *
 مرهم دم ترا از بخت برنا آمده

و این رباعی در حق صاحب قران شرف الملك رضی اللّٰه عنہ و الدّین
 ۲۰ نغمه الله برحمته گفته است

ای صدر بفر ملک عجم چون تو نیافت
 شه صاحب فرخنده قدم چون تو نیافت
 بسیار بگشت روز و شب دست بدست
 تیغ و قلم و عدل و کرم چون تو نیافت

این نوع را وسیلت حصول مقصود خود بشناخت و شعر شعرارا رونقی دید
 * * * * * بدانست شیوه نمود شعرا و از شعر متقدمان * * * * *
 * * * * * در گذشته است و اگرچه * * * * *
 * * * * * جهان و صاحب صاحب قران * * * * *
 * * * * * گفته است * * * * *

شعر

ای ظفر هدم ترا از بخت برنا آمده
 نامه تأیید تو اِنَا فَتَحْنَا آمده
 ناصر دین خسرو دنیا قباچه شاه شرق
 ای مه چتر تو بر گردون مینا آمده
 از پی اعلاء دین نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ در ازل
 بر سر منصور شاهی تو طغرا آمده
 حلیه خط * ز القاب تو زینت یافته
 چهره سگه ز انساب تو زیبا آمده
 منظر قصرت ز کیوان در گذشته از علو
 مسند قدرت بر از عرش معلأ آمده
 سنت ذات جوان بخت تو ملت پروری
 رای تو در ملک داری پیر دانا آمد
 ظلم پیدا فتنه پنهان کرده روی از هیبتت
 امن سر پوشیده از عدلت بهصرا آمده
 نوبتی درگهت خنگ فلک بوده از آن
 نعل او ماه نو و طوقش ثریا آمده
 مهر کورا نام شاهنشاه انجم کرده اند
 پیش خورشید ضمیرت ذره پیدا آمده
 هرکه موقوف رضاء تو نبوده عمراو
 هیچ کارش از جهان پیر برنا آمده

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

* * * * *
بخل و کین را نان در انبان یافته
از سواد موسی کلکت بد بیضاء ملت
همچو موسی از عصا اعجاز ثعبان یافته
خصم بد کیش ترا چرخ گانوش روز عید
از حسامت بر بساط کینه فرمان یافته
بی خود از بهر شرف بر خوان عیدت روزگار
شیر گردون را چو جدی و ثور بریان یافته
صاحب سلطان نشانی گویمت چون انوری
کان ز یزدان تا ابد ملک سلیمان یافته
ای مقیم از دست غوغاء غریبان شمس را
در حجاب ابر جود خویش پنهان یافته
باز خر از دست دشواری آیامش بلطف
چون ز جودت میشود مقصود آسان یافته
تو نبی خلقی و طبعش در سرای مدح تو
همچو حسّان از نبی صد گونه احسان یافته
تا جهان باشد بقاء دولت و جاه تو باد
ای جلال و عزّ و جاه از فضل یزدان یافته

(۱۶۸)

۲۰ * * * و فضل بر سر آمده و در فنون فضایل و ضروب شمایل افاضل
عالم را در خوی خجالت انداخته و با آنک از ابنای کبار و علماء نامدارست
چه جامع الصغیر قاضی امام فخر الدین جان را تمام یاد میدارد و در بخارا
شریک غم این داعی بود و هر دو این تألیف را حفظ کردند و بحث کرد
۲۴ و ائمه و علما دانند که این چه سرمایه است فامّا چون درین بلاد و دیار

- دل بسی سودای زلفت در سر آورده ولیک
 همچو خال خویش زلفت را پریشان یافته
 لطف را دام دو زلفت دانه جان ساخته
 عاشقانت مرغ دل را صید آن دان یافته
 هر مددگر لعل تو یابد بگاہ بوسه جان ۵
- کی شود ز آب حیات ای دوست چندان یافته
 آب حیوان لعل تست و معجز عیسی خرد
 دام از خاک در دستور گیهان یافته
 صاحب جمشید رتبت فخر دنیا عین ملک ۱۰
- آنکه ملک از رای او نمکین و امکان یافته
 مفخر عالم حسین آن صاحب عادل که عقل
 خاک پایش تاج فرق رای و خاقان یافته
 صاحب گردون جنابی کر ضیاء رای او
 آفتاب اندر کمال خویش نفعان یافته ۱۵
- ای ز اوج سدره تخت پایه برتر داشته
 وی فلک را قدرت اندر تحت فرمان یافته
 برق شمشیر و شهاب کلک در بار ترا
 عقل کل بر چرخ نصرت زخم شیطان یافته
 گاه چوگان زیر رانت ابلق گردنده را
 رایض گردون بسان کوه گردان یافته ۲۰
- بر ثبوت حجت و دعوی * * *
 از تیغ رایب برهان یافته * * *
 خشک سال آز و حرص * * *
 جان نگاه صله باران یافته * * * ۲۴

مستجمع تر از و نشینید در خط بدرجه که ابن البواب انگشت بر حرف او
 نتواند نهاد و ابن مقله دیده از مشاهده دلبران خط او بر نتواند داشت،

از هر فنی که باز جوئی او را * آن فن بیامدست گوئی او را

در شعر عدیل انوری و در خط عطاردش مشتری و با این وفور فضایل
 بساحت خلق و کرم طبع و لطافت ذات و دوست انگیزی و مردم داری
 موسوم و خلاصه آن فضایل آن است که از مداحان صاحب قران است
 و این قصیده غزرا ازوست،

ای لب لعلت مزاج آب حیوان یافته

* * * * * یافته

هرچه بوده مر سکندرا * * * * *

* * * * * یافته

حرز عین از نخلت * * * * *

* * * * * یافته

شهبسوار حسن در میدان خوبی مر ترا

بر کمیت دلربایی نیز جولان یافته

روز عید از گرد یکرانت مشام عاشقان

نکھت مشک تار از خالک میدان یافته

خال زنگی چهره را بر لعل جانبخشت خرد

نقطه از کفر بر رخسار ایمان یافته

دُر بسی بارید جزم در غم لعل و نشد

چون لب نوشینت لعلی در بدبخشان یافته

یوسف کنعان حسنی و دو عناب تو هست

سال و ماه پامال دست گرگان یافته

دُر دریای ملاحت صورت زیبای تو

اشکم اندر عشق خود هم رنگ مرجان یافته

گفتم محیط عالم دولت دوات او [ست] * گفتا شعاع او بفلک داده اخضری
 گفتم که بین شاه بفرخند رای اوست * گفتا شود مستر او دیو و هم پری
 گفتم که تقویت ده دین محب دست * گفتا پبای حادثه شاید که بسپری
 گفتم سر عدوش نماید چو گردنی * گفتا که تربیت گر ملک سکندری
 ۱۰ گفتم ندیک که پیاده است پیش او * گفتا سوار چرخ ازین خنک گوهری
 گفتم که طالعش مدد سعد مشتریست * گفتا از آن دهد اثر فرخ اختری
 گفتم که پاسبان درش هندوی سپهر * گفتا از آن گرفت زشش چرخ برتری
 گفتم چو دید حاسد اورا جهان چه گفت * گفتا بزخم خنجر مرغ در خوری
 گفتم که آفتاب بکان در نگیه زد * گفتا ز بهر خاتم او کرد زرگری
 ۱۰ گفتم دبیر اوست مگر تیر بر سپهر * گفتا ثناگریست بلفظ خوش دری
 گفتم بزیم او بود از زهره مطربی * گفتا بدست او سزد از مهر ساغری
 گفتم که ماه را چه صفت نزد جاه او * گفتا بگریه آید و او هست هر دری
 گفتم که طفل خلقت ملکست دولتش * گفتا فلک بهر ورا کرده مادری
 گفتم بسا وزیر که وی را چو چاکرند * گفتا که نواخن و بنده پروری
 ۱۵ گفتم خدای داد ورا وصف آصفی * گفتا صفا صاحب و بجی و جعفری
 گفتم ز شاعران که چنین نظم کرده بود * گفتا فرید کافی در عهد انوری
 گفتم نه شاعرم که سپهدار بوده ام * گفتا که با سری چه به از فضل بر سری
 گفتم دعاش گویم آمین کن از صفا * گفتا که بهتر آنک بود از ریا بری
 گفتم که ناز بخشش خورشید نور بخش * گفتا که مه ضیا دهد از چرخ چنبری
 ۲۰ گفتم که باد دایم و تا محشرش فزون * گفتا جلال و دولت و اقبال و سروری
 گفتم که جای او زیر از چرخ آفتاب * گفتا که پای او زیر از فرق مشتری

(۱۶۷) الاجل المحترم شمس الدولة و الدین سید الندماء تاج الفضلاء

مفخر القداماء محمد الکاتب البلیغی،

۲۴ جوانی که چرخ پیر نظیر او ندیده است و گردون گردان درین گهان ذاتی

رفعت کمال بزرگی و از شرح
 مستعنی است مدتها در مالک بامیان کمر اقبال با میان او الف گرفته و
 دشمنان دولت خودرا حلقه کم طناب در گلو انداخته و ایالت ولایت
 سمنگان و سبرک و دیگر نواحی باسم و رسم او قلم سر بر خط تیغ او نهاد
 و تیغ هزار چشم نقش قلم مشکبار اورا در نظر آورده صاحب السیف و
 القلم باتفاق همه زبانها لقب او آمد در حضرت سلطان جلال الدین لقب
 او بغروش و افاضل آن حضرت را داغ و دُرُوشِ محنت او بر ران و
 گوش و با آنک اورا مادحان مدیح بسیار گفته اند فاما او بامنداح
 حضرت وزارت مفاخر و مباحی است و این بیت صاحب عبّاد سخنت
 ۱۰ مناسب این حالست

إِنَّ خَيْرَ الْمَدْحِ مَنْ مَدَحْتَهُ * شُعْرَاءَ الْبِلَادِ فِي كُلِّ نَادٍ

قصیده گفته است در جواب و سؤال در مدح آن خورشید آسمان
 جلالت
 قصیده

گفتم بدان نگار که خورشید انوری * گفتا زوی نکوترم ار نیک بنگری
 ۱۰ گفتم که دل ربائی جانا ز عاشقان * گفتا بزلف عنبرے و چشمِ عبهری
 گفتم مه چهارده بر سپهر حسن * گفتا مه مراست هزار از تو مشتری
 گفتم بیندگی تو اقرار می کنم * گفتا چو تو بسبست کنونم بچاکری
 گفتم که جان بنزد تو آرم بخدمتی * گفتا که تحفه ایست ز بی سبی و زری
 گفتم ز گفتهاه خودت قطعها دم * گفتا بدان متاع ز بهرم چها خری
 ۲۰ گفتم گهر فشانی [ز] اوصاف شاعر ایست * گفتا که زرستان ایست آئین دلبری
 گفتم که شعر من گهر بجر خاطرست * گفتا که شعر خواهم دیبای ششتری
 گفتم ثنای صاحب آفاق خوانمت * گفتا که چون بخوانی خوانم برابری
 گفتم که عین ملک جهان فخر دین حق * گفتا که آن حسین ابو بکر اشعری
 گفتم بیان اوست مه از تیغ خسروی * گفتا بنان اوست به از رُخِ صفدری
 ۲۰ گفتم گهر بر آرد غواص کلک او * گفتا ز بجر وصل گه آشناوری

۴۱۸ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (غزنین و لوهور)

کرت کُتُب بواسطه غرق و حرق و سرق در معرض تلف افتاده این قدر که درین مجلد ایراد کرده * * * * * این نوع شیوه این داعی مضایقت و مصانعت * * * * * حالی در تحصیل آنست بر * * *
ای آنکه ز رای پای بر خور داری * بادات همیشه عز و برخوردار
بر خور داری خوشست از مال و جمال * از مال و جمال خویش برخوردار

باب دوازدهم در ذکر لطایف اشعار صدور و افاضل که بدین حضرت

مخصوصند و برین دولت موسوم،

هر چند این حضرت مشعون است بعلم و فضلا آسمانیست کواکب ثاقب
۱۰ ارباب مآثر و مناقب در وی لایح شد بوستانیست از اهر فضل و شگوفاء
هنر در وی فایح گشته پادشاهی عدل گستر و وزیر عالم پرور تیغ آن با
قلم این لایق در خور جهان شاه و وزیر اعتدال ایام بهار یافته چون
آفتاب جلال صاحب اجل کبیر عین الملک ملک الوزرا امد الله ظللال
جلاله از آسمان ملک و سلطنت ناصری که تا دامن قیامت آن آینه باد
۱۵ و این پابند طالع شد افاضل جهان ذره وار در هوای این آفتاب هوا
گرفتند و بان مهر مهره باختن آغاز کردند و من بعضی افاضل را ذکر کم
و طرفی از طرف ایشان در قلم آم و چون من درین حضرت قریب
العهدم و با تمام فضلاء سابقه معرفت نبوده است و اتفاق مخالطت نیفتاده
و برین چند معدود اقتصار خواهیم کرد تمامت این افاضل را اجل محترم
۲۰ مجد الدولة و الدین سید الافاضل و الکتاب دام فضله در دیوان ذکر
کرده است و اشعار ایشان بتمام و کمال آورده

(۱۶۶) الصدر الاجل * * * *

۲۲ عین که عین بصیر اقبال * * * * *

صبا گر خاک پای تو بدوزخ باشد از دنیا
 زمین آن ندا آید بدوزخ یا عفا عنکم
 ضیا مدحت چه داند گفت کاندر عالم خاکی
 ز آب روی شاگردان تو یک نم بود قَلْبُ
 کلاه شام تا فلاش مغرب دوزد از قُنْدُز
 قبای صبح تا خیاط مشرق بُرد از قائم
 مطرًا دار بزدان حا * * لب
 دل اعداء تو گفته بسان سینه گندم

رباعی

۱۰ گر عکس کلاه بعجا * * * شاه چرخ بر خاک * * زند
 نزدیک آمد که * * * کم کلاه تو قبا چاک * * زند

رباعی

هموی گوید
 چشم ز تو خون گریست حیرانش مکن * وز پسته بزهر خند گریانش مکن
 در زلف فرا همت دلی دارم من * زنهار شکسته است پریشانش مکن

رباعی

۱۵ هوراست
 گر شام تو نور صبح در بر دارد * روز رخ تو شب معبر دارد
 از دست تورا ست پای نتوان جستن * چون زو کتری زلف تو در سر دارد

رباعی

هوراست
 از روی تو زلف روی در می تابد * بر ماه نو حلقه حلقه بر می تابد
 ۲۰ تا پیش بدست شانه پایش نکنی * بر خویش همی پیچد و سری تابد
 حق این مجموعه آن بود که در اتمام آن سالها از مؤلف بمعاونت افاضل
 محمود خود مبذول داشتی چه شنیدم که ابو منصور ثعالی یتیمه الدهر را
 در چهل سال ساخته است معلوم رای رفیع باشد که در جهان افاضل و
 امثال بسیارند و بسیار بوده اند و لطف طبع جمله را کسی دشوار جمع
 ۲۵ نتواند کرد و این داعی را نیز انواع نا آمدنیها در راه آمده است و پیچند

در عشق تو من شکست * * * * *
همراست
رباعی
ز آن پیش که در غمت * * * * *
چون کار دیدد دمت * * * * *
همراست
رباعی

با بند گهی چو شیر و شکر گردی * گه قاصد خون جان چاکر گردی
تو مردمک چشم منی زان سببست * کز من نو بهر چشم زدن بر گردی

(۱۶۵) المحکم ضیاء الدین محمود الکابلی،

از احداث شعرا و افاضل ائمه در غزنین بنزدیک داعی اختلاط داشتی
۱۰ و بمجاورت او استثناسی حاصل آمدی و این قطعه و چند رباعی بخط خود
یادگار نبشته است قطعه این است

ایا در عالم عزّ و جلال و قدرت از قلت
کمال کلّ موجودات جمله آفرینش گم
چو نعل اندر هوای رفعت جاه تو سال و مه
۱۰ براق آسمانها را ز پوی و تنگ فتاده سم
کجا امکان بود ادراک اوج کبریای تو
که در کتم عدم افند ز فکرت خاطر مردم
صفتی دین معین ملت استاد ملوک احمد
نوئی والا خداوند فلک چاکر غلامر انجم
۲۰ زمانه بشکنند از غایت تائید فرمانت
جهان کز بهری سازد ز نه طاق مدور خم
بگاہ حلم عمداً از نهبب ضربت عدلت
۲۲ بریزد زهر از مار و بیفتد نیش از کژدم

نقش بند قدرتش بر وحشیان از خون ناب
 در صمیم ناف آهو مشک اذفر میکند
 هر سر مه شخنه تکلیف او چون بندگان
 حلقه ماه نو اندر گوش اختر میکند
 کیمیا رحمتش از بهر اسباب وجود
 دامن کانرا چو جیب غنچه بر زر میکند
 صبح را تقدیر او از شیر چادر میدهد
 شام را تقدیر او از قیر معجر میکند
 موج دریا جلال بی زوالش هر نهار
 کلبه‌ها خاک را پر زر و زیور میکند
 درج گوش غنچه را تشریف لولو میدهد
 قحف لعل لاله را پر مشک و عنبر میکند
 از نهیب دست برد قهر او در بوستان
 چون فلک شاخ بنفشه قد چو چنبر میکند
 گاه نرگس را زر پخته افسر میدهد
 گاه سوسن را ز سیم خام خنجر میکند
 و از اشعار او بیش ازین استماع نیفتاده است هم برین اقتصار کرده،

(۱۶۴) الاجل معز الاسلام نجیب الدین ابو بکر الترمذی الخطاط،

از افاضل آن عصر بود و در جد و هزل بی نظیر و اکثر شعرا و
 ۲۰ مطبوعست و لطیف و خط او چون در مشهور و شعرا. چون عند منظوم
 گوئی که سید حسن ازین بیت خط او را خواسته است،
 بیت
 هر خط که او نویسد شیرین از آن بود * کآن هست صورت سخنان چو شکرش
 و این رباعی از گفتار اوست،
 رباعی

۲۴ بر چهره من عشق تو زر * * * * *

از قدرت تو لاله برد در * * * * *
از خار نماید کرم تو کا * * * * *
از صخره صبا تو کنی الا * * * * *
تا بند بفرمان تو شد چشمه خورشید * گردنده بتقدیر تو شد گنبد خضرا
چون رحمت تو بدرقه چشم و زبان شد * آن نرگس بینا شد و این سوسن گویا
ای وصف تو بی علت اسباب توانگر * وی ذات تو بی آلت و ترکیب توانا
جودت نه چو جود دگران از پی علت * خشمت نه چو خشم دگران مایه صفا
هر روز بفرمان تو گردان و روانست * این کشتی باقوت برین نیلی دریا
پاشی بکرم بر سر گل دانه لؤلؤ * پوشی بنعم در سر گل جامه دیا
۱۰ و این رباعی هم از وی نقل کرده اند بزبان اهل حقیقت گفته است و
رباعی

الماس بیان در حقیقت سنه
در عشق بگاہ جسم تا جان گردی * شیر افکن شہسوار میدان گردی
کفرت چو کمال گیرد ایمان بینی * اینت چو تمام نیست شد آن گردی
تسلیم ز راه عشق جان یافتنست * معشوق لطیفرا بہان یافتنست
۱۰ این را کم کن اگر تو آن میطلبی * کین کم کردن ز بہر آن یافتنست

(۱۶۲) المحکم شہاب الدین محمد بن علی الصایغ،

شہاب زرگر از مذکوران خراسان و مشہوران جہان بودست و در علم
صیانت ماهر و بر صناعت شعر کامل و اورا توحیدست میگوید شعر
صنع بی عیبش ز * * * * * میکند

[امر] بی ریش ز آبی دُرِ انور میکند ۲۰

خالک را بر آب * * * * *

داد * * * پناہ ہفت کشور می کند

در گلستان رضا * * * * *

راز خامہ قدرت مصور میکند ۲۴

(۱۶۰) الشیخ احمد بن محمد، (۱۶۱) حسین الحاجب، (۱۶۲) فتحی، ۴۱۴

غرم در آرزوی تو از پای تا بسر * کآم بدست فی و تو جو یای بر حق

(۱۶۱) السید الاجل کمال الدین افتخار المحجّاب المحسن الحسنی الحاجب،

آن حاجی با پیشانی که نور دیده فضل و غزّه روی معانی بود عرصه
فضایل او را فساحتی و بیان زبان او را فصاحتی هرچه ظاهرتر بود در
دولت سلطان شهید نعمه الله برحمته [وَأَسْكَنَهُ] رَحْبَةً جِنَانِهِ * *
اختصاص مشرف * * * شه و لطایف اشعار او فراوانست
درعه * * * و وقتی ضیاء الدین عبد الرافع بن فخر الهروی
که جهان فضل و آسمان هنر بود بنزدیک او قطعه فرستاد و او بجزواب
آن قطعه این ابیات انشا کرد و ارسال فرمود،
قطعه

۱۰ افضل مشرق ضیاء دین که ز خامه * تیر فلک را گهر نثار فرستد
سوی عروسان بکسر لفظ و معانی * خماطر او طوق و گوشوار فرستد
عقل ز ادراک هرچه عاجز ماند * زود بدان طبع هوشیار فرستد
اختر خیزد بجای گوهر از سنگ * نور ضمیر ار بکوهسار فرستد
عرصه میدان فضل را مهاننا * نوسن گردون چنو سوار فرستد
۱۵ خلق خوش او سوی مشام افاضل * نغمت گلشاه نو بهار فرستد
نامه بختش نهند نام چو حالی * شعر تر خویش یادگار فرستد
غایت اخلاق خوب اوست و گرنی * مدح چنو کس بمن چه کار فرستد

(۱۶۲) المحکیم علی بن محمد الفتحی الغزنوی،

فتحی که مفتاح خزاین هنر در بنان او بود و فاتحه دفتر فضایل بیان او
۲۰ استعارات آبدار او بدل نزدیک و عبارات دلکشا و مطبوع، از اشعار
او یک قصیده که در توحید صانع گفته است بیش مطالعه نیفتاده است
مختارات آن تحریر افتاد،

۲۲ ای ذات تو از آفت و از [عیب مبرا] * * * * * * * *

گه گهی زار شود گرید چون ابر بهار
از غم آنکه تنی دارد چون برگ خزان
بخورد مشك پس از دیده فرو بارد در
مشك خواری نبیدم که بود در باران
نکند هرگز در فضل و هنر يك دعوی
ليك بناید از فضل و هنر صد برهان
هرچه بر سیر فلک مبهم و * * * * *
* * * * *

(۱۶۰) الشیخ احمد بن محمد المیم

* * * * * ۱۰
خواست بمدد طبع وفاد و * * * * *
* * * * * باعث و محرز آمد بر آنک * * * * *
* * * * * اشتهار یافت و آن قصیده که بر منوال
شعر مختاویست از اشعار او مختارست،

ای باغ روی دوست بنسیرین مغربی * وز نو بهار باغ ارم برده رونقی
۱۰ از رخ بگاہ جلوه بهاری ملونی * وز لب بگاہ بوسه شرابی مرونی
گه چون فلک بتاج مرصع متوجی * گه چون چمن بقرطه رنگین مطرئی
ماه تمام بر فلک سبز پوش نیست * چون عارض تو پیش خط سبز فستقی
هرگه که در علاقه زلفت نگه کنم * گویم که عبیرین کله بر گل معلقی
نی طوطی و نه کبک و نه قمری وصلصلی * لیکن بطوق غبغب هر يك مطوئی
۲۰ با چهره تو کآتش لاله است و آب گل * زهدست ز ابلهی و صلاحست ز احمئی
با جزعت از چه روی توان بود پارسا * بالعلت از چه نوع توان زیست متقی
گر شهردا ببوسه بری ذوق منصفی * و ر مشك را بطیره کنی طیره بر حنی
نقاش روی خوب تو انصاف روی تو * داد آن چنانک حرفی نگذاشت با تنی
۲۴ گر در کمال عشق تو مطلق شدم رواست * کز غایت جمال در آفاق مطلق

ماه در قصر فلک * * * * *
با [درخشان] مهر روی تو مثالی دیگرست
سوسن لطف ترا در بوستان دلبری
از جمال و حسن صد گونه نهالی دیگرست
میم و دال لعل و مشک از دام چون گسترده
گر ز نام فخر دین می و دالی دیگرست
و هم درین قصیدک میگوید

ای سرافرازی که از دست جنای روزگار
حاسدت را هر زمانی گوشمالی دیگرست
زایر جود ترا از دست زر افشان تو
هر زمان نو نو امیدی سوی مای دیگرست
سألها سلطان [من] در کوی مدحت کام زد
گفتش دبدی تمامت گفت سالی دیگرست

۱۵۹) الاجل حمید الدین مسعود بن سعد شالی کوب

۱۵ از احرار خطه لوهور بود و در طبع زکی و شعر وی قرین عصری و
رودگی و در لوهور از بزرگی شنیدم که این قطعه در صفت قلم گفته است
و الحق لطیف و مشهور است
قطعه

حبنا ملك هايون تو كآب چشمش
بی گمان دارد خاصیت آب حیوان
هست اسرار نهان در دل او بسیاری
تا نبزی سرش پیدا نکند سر نهان
دو زبان باشد نهام و درین نیست شکی
نیست نهام چه گر هست مر اورا دو زبان

هر زمان لشکر کشید از زنگ برا

* * * * *

غزل

و این غزل

تا چند پیش تیر غمت دل سپر کنیم * در عشق نام خویش بگیتی سپر کنیم
 ۵ از بیم ناولک مژه و تیر غمهاست * گاهی کمان ز پشت که از دل سپر کنیم
 هز ساعتی ز موج فراقت بجز غم * خانه ز آب دیده بسان شهر کنیم
 دلها زیاد آتش غم خشک شد بتا * تا ز آب دیده خاک قدمهاست ترک کنیم
 در آرزوی سوسن بستان روی تو * از ابر غم دو چشم بسان مطر کنیم
 که از هوای لعل تو از دیده در کشیم * که بر امید سیم تو از چهره زر کنیم
 ۱۰ بر جان ما میند کمر ای کشاده عهد * چون ما ز جان بخدمتت ای مه کمر کنیم
 تا روی خوب تو که کالست در جمال * در پیش ماست کی سخن مختصر کنیم
 سوگندها خوریم که بودیم در بهشت * چون در میان کوی تو جانا گذر کنیم
 از فرماه روی تو چون بدر شد هلال * تا وصف روی خوب ترا با قمر کنیم
 در حقه عقیق اگر کمر نهی سزاست * زیرا که ما بجزع ز عشقت گهر کنیم
 ۱۵ گفתי بطنزدوش که رو یار نوگین * آن روز خود مباد که یار دگر کنیم
 تا تاج روزگار شویم ای پسر ز فخر * خاک درت چو دیده هی تاج سر کنیم

غزل

هوراست

ای که از حسن تو خوبی را جمالی دیگرست
 ای که از لطف تو گیتی را کمالی دیگرست
 بر بساط حسن در قصر شرف بر تخت لطف
 ۲۰ شاه رویت را بهر لحظه جمالی دیگرست
 در شب زلفین تورو * * * * * صفت
 بر بدر بر بسته * * * * * هلالی دیگرست
 در گلستانی که * * * * *
 سرو از شرم قدت مانند تالی دیگرست

ای جوان بختی که چرخ پیر پشت روز بار
از تریا یاره وز خورشید افسر میکشد
تیغ تو در وقت صف نام از فریدون می برد
کلك تو در وقت آن خط بر سکندر میکشد
در هوای مهر تو ناهید بر بطن میزند
از برای عون تو بهرام خنجر میکشد

شعر

و هو گوید در صفت زلف یار

زلف آن زیبا رخ شیرین لب طرفه پسر
شمس پوشد در عیبر و مشک باشد بر قمر
گاه گردد چون شب رقص بر اطراق روز
هر زمان لعبی کند با عارض آن خوش پسر
گاه گره بندد ز عود خام بر رنگین سمن
گاه زره بافد ز مشک ناب بر سمین سپر
گاه شود مانند شب خورشید را گیرد کنار
گاه شود هاروت و مر ناهید را گیرد بپر
گاه چو پرکاری و محور ساخته در یک وطن
گاه چو زنجیری و حلقه یافته در یکدگر
گاه بارد بر بساط نسترن مشک خطا
گاه کارد بر زمین یاسمن شمشاد تر
گاه مسلسل گردد و بندی نهد بر پای دل
گاه معقرب گردد و نیشی زند اندر جگر

جوشن مشکین ترا سمین سپر * *

* * * * * * * *

* * اینک در شمشاد عنبر بارد * *

* * * * * * * *

مشك عنبر بیز تو بر ماه چوگان میکند
لعل گوهر ریز تو از پسته شکر میکند
وصل هر ساعت تمرا خوارتر در می نهد
هجر هر لحظه دلرا تنگ در بر میکند
تا که جان از دیدک وز یاد غمت شد خاکسار
آب رویت در دل خون گشته آذر میکند
در هوا از جابری باز غمت در وقت صید
مرغ اقبال مرا هم بال و هم پر میکند
تا درخت حسن تو در باغ خوبی بیخ زد
شاخ امید غم هم برگ و هم بر میکند
شاد باش ای بر * * * شاه
رایت اقبال من بر چرخ اخضر میکند
بو المظفر سید شاه * * *
کز برای حاسد او چرخ لشکر میکند
آن جهانداری که * * *
با شهنشاهی که چترش سعد اکبر میکند
شهریاری کز صفت ملکش دو عالم می سزد
تاجداری کز شرف تختش دو پیکر میکند
وقت میدان مرکب او صد چو بهمن می برد
روز هیجا رایت او صد چو نوذر میکند
تا ز رویش لطف بیند چشم نرگس میکند
تا ز جودش بهره یابد دست عرعر میکند
حلقه بهر خدمت او گوش خاقان می برد
غاشبه بر درگه او دوش قیصر میکند

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

(۱۵۸) علی بن عمر الغزنوی، (۱۵۸) ابوبکر بن المساعد الحسروی ۴۰۷

همیشه دولتت بیدار بادا * که از وی فتنه را در خواب کردی
هموارست
رخ بنفاد قمر آورده * لب بکشاد و شکر آورده
زلف تو برگوش هانا شبی است * کش بنظاره سحر آورده
ای چو گلت عارض * * * * *
سبزه بر آید ز گل ابر * * * * *
در غم خود بر زر روم * * * * *
دل ببری گوشه کشتی * * * * *
رای تو چون رایت شه شد که باز * روغ بغزو دگر آورده
۱۰ سلطان خسرو ملک آنکش سپهر * گفت رسوم عمر آورده
در کرم و عاطفت و رزم و بزم * سنت جد و پدر آورده

(۱۵۸) الشیخ العمید جمال الدین افتخار الشعراء ابو بکر

بن المساعد الحسروی،

خسروی شاعری معنوی بود در دولت خسرو ملک اقبالها دید و در
۱۰ اوایل ایام سلطنت معزی قبول یافته و شمال جلال و قبول آن خرشید
صبا مرکب بدو تافته در مدح سلطان شهید نغمه الله برحمته مگوید شعر
تا عروس حسن تو از لطف زیور میکشد
شاه دل را عشق تو بر تخت جم بر میکشد
آب رویت را چمن از تحفه بر رخ میزند
خاک پایت را فلک از دیده بر سر میکشد ۲۰
گوهر نوشین تو در لعل لولوی نهد
سوسن سپین تو از لاله عنبر میکشد
نوبت لطف و کمال بر زمین گل ی زند
رایت حسن و جمالت بر فلک خور میکشد ۲۴

خطا گفتم صواب آید قبا با چین و با صورت
نگاری را که او رشك بت چین و خطا باشد
ز تو گر بوسه خواهم بجان بفروشی و گوئی
تو کی دیدی که بوس ما چین ارزان بها باشد
ز لطف چشم میدارم که گوشم هر دم از لطف
چو گوش آسمان از کوس سلطان پر صدا باشد
ملك خسرو ملك شاهی که نصرت چاکرست اورا
چنان منصور شاهی را چین چاکر سزا باشد
اگر با بندگان شاه در میدان روی روزی
بدین چستی و چالاکي هاناهم روا باشد
که با لعل دل آسایت نه بیند مجلس عالی
که لعل قیمتی بیشك نگین پادشا باشد
چو گرز استخوان خصم در اعضا کند سرمه
ز فخر دست برد او فلك را توتیا باشد
چو شاه هفت کشور اوست اورا زبید ار گوید
که حکم مطلق گردون نفاذ امر ما باشد

۵

۱۰

۱۵

شعر

هوراست

وداع دیده پر آب کردی * از آن آتش دلم پر تاب کردی
رخت گریان که از رشك جمالت * مه و خورشید را بی تاب کردی
زهی ماهی که گاه نطق گوئی * مکانِ دُرِ عقیقِ ناب کردی
رخت محرابِ روح بود ناگه * مرا محروم از آن محراب کردی
و گر نی بهر نقل جان فرام * نبات و پسته و عناب کردی
ز لعل افشاند نم بر روی چون زر * سواد دیده چون سیاب کردی
مرا کشتی و لیکن زنده نام * بمدح شاه نصرت یاب کردی
ز خون دشمنان از تیغ چون آب * سراب تفته را سپراب کردی

۲۰

۲۵

هموراست
رباعی
این آتش عشقی که دلم باز افروخت * آیا ز کدام لا اُبالی آموخت
در عشق سیاه روی شد چون انکشت * تا باز دگر باره چو انکشت بسوخت
و در مرثیه فخر الدین زنگی ابن منور گوید

گر یافت ز چرخ ذات آن صدر نصیب
دردی که علاج آن ندانست طیب
ز آن بود که او غریب و دشمن چرخست
زنگی منور بجهان دیده غریب

فصل چهارم در ذکر فضلاء غزنین و لوهور،

۱۰ (۱۰۷) الاجلّ الاخصّ سدید الدین شرف الندماء علی بن عمر الغزنوی،
دیوان شعر معزی غزنوی از بت خانه آزر و ارتنگ مانوی حکایت می
کند و از لذت وصال یار و مشاهده زلف و خال دلدار نشان میدهد،
عرصه فضل و هنر او بی تناهی بود و خطه غزنین بوجود او مفاخر و
مباهی و این قصیده در مدح سلطان سراج الدولة خسرو ملک گفته است

قصیده

دلی کاندر غم عشق تو در بند وفا باشد
پسندی از وفاء خود که از وصلت جدا باشد
ز ریخ خیزران قدت که در آماج خم گیرد
چو در عشق تو یکنما ام مرا بالا دونا باشد
ز رشک کُرته تنگت چه گویم تا چه دلتنگم
که بی مهر وفا یاری در آغوشم چرا باشد
قبای ساده پوشی به که خون گرید هی چشم
که باری کیست آن صورت که هم تنگ قبا باشد

۱۰

۲۰

۲۲

گر تفضل کند خداوند * پاره کاه و جو بفرماید
ورنه رخصت دهد که اندر شرع * روزه عید داشتن شاید

(۱۵۶) الاجل صفي الدين

جوانی بصورت پیری بسیرت لطیف طبع که ایام کهل بدو مفاخر و تقدّم
او بر اقران ظاهر، در نسا اورا دیدم و ازو فواید اقتباس نمودم این
قطعه بر منوال شعر انوری گفته است

چو يك دو یار تهنن مرا بمستی گفت
که گر شراب خوشت نیست خبیگ و خر بفرست
سه چار بیت فرستادمش بدان معنی
که پنج شش منی ار هست ما حضر بفرست
جواب قطعه فرستاد رقعۀ ده سطر
نه بهر آنکه خر و خبیگ زودتر بفرست
نوشته این که چو لعل مذاب و چشم خروس
مروّق و مرّقی حاصل است زر بفرست
و گر مثل نبود زر نقد هر شاید
بنسیه جامه از دوستی بخر بفرست
ورین دو نیست بده پانزده قبالکگی
بخط خویش و گواهان معتبر بفرست

رباعی

این رباعی هم اوراست

۲۰ افکنده بباغ نو بنو مفرش گل * شد باغ بهشت شکل و حوراوش گل
شد زاب و هواء عدل در خاک نسا * از فر تو اندر دل سنگ آتش گل

رباعی

هموراست

ای آتش عشق یار دل سوزی کن * وی یاد هواش آتش افروزی کن
۲۴ دردیست که درمانش هم از درد کند * یا رب تو از آن درد مرا روزی کن

بجر علم که واسع الرحم * کوه حلم که ثابت ارکام
 از بلندئ قدر و پستی حال * آفتابی ببرج میزان
 گرچه از ساز عیش بی برگم * در نوا بلبل خوش الحانم
 بجر و کاتم از آن هی خیزد * از دل و دیک لعل و مرجانم
 شاعرم من نه ساحرم هم نه * پس چه ام سرّ لطف یزدانم
 بی سر و پای نافته گویم * بی دل و دست چفته چونانم
 همچو شخصی نگاشته بی روح * در کف روزگار حیرانم
 گاه خندان چو شمع میگردم * گاه گریان چو ابر خندانم
 بسته چار میخ دهرم از آنک * خسته نه سپهر گردانم

۱۰ هموراست از صدر الدین تشریف خواهد

ای بزرگی که دست نعمت تو * هست بر نام و ننگ سر پوشم
 تو پسندی که من درین حضرت * همه کرباس مختصر پوشم
 چه بهانه نهم سخاے ترا * که ازین گونه ما حضر پوشم
 غم من جز تو کس نخواهد خورد * گر همه ساله آستر پوشم
 گنتم از خدمتت چو قوس قزح * حله بالای یکدگر پوشم
 کی گان بردم این که همچون ابر * آب بسته شود زبر پوشم
 آرزوی کندتم که درو * خلعت خاص تو مگر پوشم
 می توانم بزر خرید و لیک * نه چنان بایدم که در پوشم
 زشت باشد که من به پیران سر * پیش تو جامه نزر پوشم
 تو بک ورنه زان دیگر کس * بخدای و رسول اگر پوشم

هموراست
 ۲۰ قطعه

صائم الدهر اسپکی دارم * که بده روز روزه بکشاید
 در رکوعست سال و مه لیکن * که گهی در سجود افزایشد
 پاره گاه آرزو کردست * مدتی رفت و برنی آید
 روز عیدست و هر کسی امروز * بطعای دهن بیالاید

سردهان خویش را در دور خویش * از می سودا خراب افگنده
هندوان همسایه اند از بیم دزد * قفل بر یاقوت ناب افگنده
غزل هوراست

زهی سوداء تو سرها گرفته * زهی عشق تو جان در پا گرفته
بدم زلف در دریا خوی * هزاران ماهی دلا گرفته
تو با یاران ره صحرا گریده * مرا در کج غم سودا گرفته
رهی زهر فراق را چشیده * تو جام باده صہبا گرفته
خیالت هر شبی صد عقد گوهر * از آن در چشم شب پیا گرفته
ز هر گوشه بخون آغشته سیلی * ز چشم من ره دریا گرفته
سحرگاہان ز آم پرده بود * به پیش گنبد خضرا گرفته
بر آن رخساره بر هندوی زلفت * سراسر کشور بغما گرفته
بدوران جمال تو خردها * چو از مسکن ره عنقا گرفته

(۱۰۰) جمال الدین محمد عبد الرزاق الاصفهانی،

در لطف طبع یگانه و در فضل و هنر نشانه زرگری که آفتاب در
۱۰ صنعت صیانت شاگرد خردکاری او بودی و ماه فلک نور از پرتو ضمیر
او ربودی چمن فضایل بزهرات مکارم اخلاق آراسته و از خاشاک رذایل
پراسته و این قصید که در فخر خود میگوید برهان همت رفیع اوست

قصید

منم آن کس که عقل را جانم * منم آن کس که روح را مانم
دعوی فضل را چو معنی ام * معنی عقل را چو برهانم
گلبن روح را چو صد برگم * باغ دل را هزار دستام
نثر را نو شگفته بستام * نظم را دسته بسته ریجام
دفتر علم را چو فهرستم * نامه فضل را چو عنوانم
دین عقل و فضل را نورم * گوهر نظم و نثر را کانم
۲۴

با ما تو چرا نسازی ای دوست * مارا ز چه دوست می شماری
و هم اوراست در اثناء غزلی میگوید

لاله پنداشت هست چون رویت * وز تو اکنون فنا می خارد
سوسن از بهر چیست کازادی است * بنده بودن ترا نمی یارد
بچه دارد بنفشه سر بر خاک * پیش زلف تو سجده می آرد
ای نگاری که چون تو هیچ نگار * قلم روزگار ننگار
در تو از نیکوئی چه شاید گفت * می روی وز تو لطف می بارد

(۱۵۴) الامیر العالم فلك الدین ابراهیم السامانی،

۱۰ واسطهٔ فلادهٔ آل سامان که ارباب دانش بسامان از حسن رای او بودند
و تنزهٔ فضلا در چمن لطایف از طبع دلکشای او اگرچه مولد او بلاد
ما وراء النهر بود فاما در زمین عراق نشو و نما یافته بود و جواهر زواهر
اشعار او از آن معدن در اطراف آفاق انتشار کرده و این غزل آبدار از
درهای لطایف صدف ضمیر اوست که میگوید

کلاله بر فشان از هم که آن تنها نمی زبید
بگرد روز رخسارت جز آن شهبانمی زبید

کلاه صبر بر بودی قباي عشق چون پوشم
که جز پیراهن وصلت برین. بالا نمی زبید
عقیق دُر فشان ترا شبی روزی ما گردان

که اندر دیده‌ها ما چنین تنها نمی زبید
مکن مگذار تا هر کس سر کوی غمت گردد

که کار شب روان غم ز هر رعنا نمی زبید

هوگفته است
غزل

زلف را در بند تاب افکنده * نرگسان در دست خواب افکنده
زان دوجادوی کمان کش روز و شب * بیدلان را در عذاب افکنده

تا بغزل در همیشه از جهت عذر * شاعر خواند خط عذار بنفشه
باشد هم رنگ آفتاب گل زرد * باشد دایم فلك شعار بنفشه
باد سرت سبز همچو سرو و حسودت * چون بشب باد بی قرار بنفشه

(۱۵۲) الاجل رفیع الدین النّبائی الاصفهانی،

که معدن جواهر فضل و منبع زلال افضالست دو رفیع بوده اند که در
رفعت محلّ پای فضل فرق فرقدان می سوده اند یکی رفیع مرزبان که
اورا پیاری دیر گفتندی و دیگری رفیع لبنان و بحکم تقدّم رفیع مرزبان را
مقدم داشته اند اکنون شمه از رواج شامه فضل رفیع لبنان در قلم آید
که در غزلی می گوید

۱۰ یار گل رخ ز در در آمد مست * دسته از گل شکفته بدست
چهره بی خنده همچو گل خندان * چشم بی باده همچو نرگس مست
گرد عارض ز خط بنفشه ستان * زلف را داده چون بنفشه شکست
همچو سوسن ربان خود بکشاد * بحدیثی دلر چو غنچه ببست
گرچه ننشست همچو سرو از پای * ایستاده بباغ دل بنشست
۱۵ گفتم ای دل چه گویش دل گفت * از ظریفش هرچه گوئی هست

و این غزل که از خیال وصال یار با جمال حکایت میکند اوراست

ای روی تو چون گل بهاری * بر خیز و بیاری چه داری
روزبست خوش و تو دلبر خوش * جای خوش و وقت شاد خواری
در مذهب عاقلان چنین جای * شرطست که عیش خوش گذاری
۱ می باز خود از دولب شکر بار * نای نخوری شکر نباری
در لطف چو یاسمین تمامی * بر حسن چو ارغوان سواری
رخساره ز می چو لاله گردان * ای آنکه هزار لاله زاری
از روی تو بر شکوفه جورست * وز زلف تو بر بنفشه خواری
۲۴ با چنگ بساخت نای نالان * یارب چه خوش است سازواری

چون خط معشوق نیست نازه و خشبوی * از غم آنست سوگوار بنفشه
 گرچه شود در خط از چه گردد غمگین * چون خط او نیست مشکبار بنفشه
 کوز و نوانست وهم ز شرم خط یار * سر ببر افکنده شرمسار بنفشه
 طبع زبان از قفا کشید برونش * تا نبرد نام خط یار بنفشه
 حاسد گوید بر آمد از گل او خار * آه نداند هی ز خار بنفشه
 هست ز بهر شکار جان و دل خلق * بر گل رنگین شده سوار بنفشه
 دولت ما بین که گرد باغ رخ دوست * هم دل و جان می کند شکار بنفشه
 نی که چو بیمار دید عشق دل ما * رفت بر لعل آن نگار بنفشه
 ز آنک بدرمان بود بنفشه و شکر * خواست که گردد شکر نثار بنفشه
 آری هرگه که با شکر نمود یار * ناید بیمار را بکار بنفشه
 ای پسر خوش ترا که گفت که ناگاه * بلعبی کن ز گل بر آر بنفشه
 از من دل سوخته شنو بنصیحت * گرد من بیش ازین مکار بنفشه
 تا ز تحسّر مرا نباید گفتن * آه که بر گل نهاد یار بنفشه
 آه که بر لاله خیره آمد سنبل * آه که گل را نهاد خار بنفشه
 ما دل خود خوش همی کنیم و گرنی * گل را کردست در حصار بنفشه
 شاه زیاحین گلست حرمت گل دار * کس نکند بر گل اختیار بنفشه
 نازه و تر تا بچشر باشد چون ورد * زین غزل نغز آبدار بنفشه
 زین غزل مرزبان چو سرو و صنوبر * سر بفلک برد از افتخار بنفشه
 چون نرود برفلک سرش چو بدو بست * با لقب و نام شهریار بنفشه
 شاه جهان ارسلان که کرد ز خلقش * بوی خوش خویش مستعار بنفشه
 پشت حسودش بنفشه خواندم و تا حشر * برد فرو سر ز تنگ و عار بنفشه
 دایم چون نیکخواه و حاسد ملکش * سرو بود فربه و نزار بنفشه
 در چمن ملک او که روضه خلدست * باشد پاینده چون چنار بنفشه
 نیست عجب گرز حرص دیدن بزمش * چشم چو نرگس کند هزار بنفشه
 شاه نگردد بسال و ماه چو او خصم * سرو نگردد بروزگار بنفشه

(۱۰۳) الاجل رفیع الدین المرزبان الفارسی،

رفیع فارسی که فارس میدان بلاغت و اختر آسمان سعادت بود شعر او در علو از عرش در گذشته و لطایف سخن او بساط نظم عصری و رودگی در نوشته و این قصیده مصداق این دعوی و برهان این معنی است

قصیده

گل در رخ می چنان بجنید * کش مغز در استخوان بجنید
ساقی رخ چون عقیق بکشد * ناگه بهمه دهان بجنید
شد باغ ز خندش چنان خوش * کاندر تن لاله جان بجنید
می نیز ز شادی ارچه پیرست * در روی گل جوان بجنید
از خند این دو بار همدم * جان نازه شد و جهان بجنید
با لاله عقیق همسری جست * یاقوت میان کان بجنید
ای دوست بیا که چون رخ تو * گل بر مه آسمان بجنید
چون چشم من ابر زار بگریست * چون روی تو بوستان بجنید
رعده آمد و بر کشید نعره * بیپوده و برق از آن بجنید
چندان بگریست ابر بر صبح * کز گریه اش ارغوان بجنید
آخر خورشید از ابر چون جام * در دست خدایگان بجنید
سلطان ملک ارسلان که تیغش * بر جوشن دشمنان بجنید
بر حاسد او زمانه بگریست * کان خنجر جان ستان بجنید
در معرکه چون گرفت نیزه * بدخواه ملک ستان بجنید

قصیده

۲۰ هموراست

از گل و سوسن نمود یار بنفشه * دایره شد گرد لاله زار بنفشه
روی دلافرز یار نازه بهارست * نیست عجب خاصه در بهار بنفشه
عارض معشوق و خط او بچه ماند * لاله گرفتست در کنار بنفشه
تا خط او دید گرد لاله دمیک * پشت دوتا کرده بند وار بنفشه

خطبه و سکہ فضایلش بنام او ختم شد و جز این مثنویات از وی شعر کم روایت کرده‌اند در نيسابور از بزرگی شنیدم که از وی نقل کرد شعر هزار بار بجان آمدست کار مرا * نگشت عشق تو الا یکی هزار مرا ز خام کاری کاری چنان مکن با من * که هیچ کار تو نآید بهیچ کار مرا در آن زمان که نداری سر جفا بردار * دودست و گوی خدایا برین مدار مرا چو بی کنار و میانست عشق تو لا بد * میان دل [کشد] از دیک در کنار مرا در آب چشم و گل خاک ره فروشام * بیک عنایت ازین آب و گل بدار مرا هم اوراست

جو بچو محنت من زان رخ گندم گونست

که همه شب رخ پرکام از آن پر خونست

دانه گندم او سنبل تر دارد و باز

کترین خوشه او سنبله گردونست

من نه خوردم بر ازو صبرم ازو گندم خورد

کز بهشت در او جسم رهی بیرونست

من چو گندم شام از غم او دل بدو نیم

ای غم اور آنکی جو که نضای چونست

از ترازوی دو زلفش چو جوی مشک خرم

گندی می خواهم افزون که سخن موزونست

در مرثیه پسر گوید

۲۰ ای شده هم سر خوبان بهشت * آتچنان عارض و آنکه بر خشت

بر نخ عمر بسر بردن خوش * دوزخی نا شده رفتی به بهشت

خط نیاورده بتو عمر هنوز * این قضا بر سرت آخر که نوشت

چه عجب گر شودی جان و جهان * خاک از دیک من خون آغشت

۲۴ سبزه زاری خطت اندر خاکست * آب کی باز توان داد بکشت

بنسب آمد جنتی این رباعی بگفت
زبای
سعد ای شد نحس اصل بد روزی تو * بر بسته فلک میان بکین تویی تو
تو نقش کژی و ناگه از آمدنت * شد جمله زا و هاء ما روزی تو

(۱۵۰) اصیل الدین بن النجیب السمرقندی،

از لطیف طبعان سمرقندست و ابیات او در غایت لطف و طراوتست و آنچه او گفته است محض لطف طبع است در حق سعد نجاری گوید رباعی
نجار بچاکری تویی در خورِ مغ * شعر تو خطاست جمله چون دفتر مغ
چشمت بکلاو مغ هی ماند راست * زیراک سپید است و کژ و در سرِ مغ
در حق پسر کاک پزی گوید
۱۰ روی تو بروشنی سبق برد از مه * وز نور تو در تو کی توان کرد نگه
با منبر تو چرخ یکی پست حنیر * با کاک تو جرم مه یکی قرص سیه
و او از احداث است بیش ازین از لطایف ابیات او استماع نیفتاده است
برین قدر ختم افتاد،

فصل سیوم در ذکر شعرای عراق و مضافات آن

(۱۵۱) المحکم الکامل نظای الکعبه،

۱۵

نظای گجه که گنج فضایل را بدست بیان بر پاشید و خزانه لطایف را بر
فرق جهانیان نثار کرد ابکار لطایفی که وراء استار مخزن اسرار و متواری
اند اگر رخ بنایند دهاء عشاق بر بایند و تنگ چشمان معانی که در
ترکستان نظم مجنون و لیلی اند اگر پرده از رخ بر اندازند عقول عقلاء
۲۰ روزگارا شکار کنند چون در شیرین سخنی بر سر بر فضل خسرو بود قصه
خسرو و شیرین چنان نظم کرد که روان عنصری تلج کام شد و چون
۲۲ مالک مالک بلاغت بود قصه سکندر چون آینه در چشم سامعان نمود

فگند از لعل او در گلشن روح * نسیم عنبر سارا زمرد
 خطش بر عارض سمین نماید * مرکب در بد بیضا زمرد
 نسیم خط او چون بخت دستور * فشانند از خاک بر صحرا زمرد
 علاء الملک آن فرخنده دستور
 که بر گنج ممالک هست گنجور

و وقتی اورا بقصید امتحان کردند ردیف پیاله این قصید بر بدیهه بگفت

قصید

چو آرد سوی لب دلبر پیاله * کند لعلش پر از شکر پیاله
 دو چشم در پیاله لعل او دید * ز لعلش فتنه شد دل بر پیاله
 اگر خندد بوقت نوش گردد * صدف کردار پر گوهر پیاله
 چو دید از مطلع رخسار چشم * صفاء عارض او بر پیاله
 یقین شد که بیند اهل تعجیم * خیالات پری را در پیاله
 چو آذرگون نماید بر کف دست * ز روی آن بت آزر پیاله
 نو گوئی از صراحی کردستانی * بجای آب پر آذر پیاله
 زهی از عکس رخسارت گرفته * فروغ لاله احمر پیاله
 اگر نوشم ز هجرت باده گردد * ز اشکر ارغوان منظر پیاله
 دلم دارد ز عشقت فخر چونانک * ز عشق مفر کشور پیاله
 علاء الملک دستوری که دستش * نماید همچو جرم خور پیاله
 فلک قدری که زبید بزم اورا * قدح نه چرخ و هفت اختر پیاله
 خضر علی که گردد بر کف او * پر از مطلوب اسکندر پیاله
 صبا خلقی و آهو نرگسان را * کند در بزم توساغر پیاله
 بهشتت از وجودت بزم و پیدا * درو چون چشمه کوثر پیاله
 میان در خدمتت بستت دایم * بسان جرم دو بهکر پیاله
 عدو در دست قهرت همچنانست * که اندر دست بازی گر پیاله
 و سعد نجات که ذکر او تقریر افتادست احوال است و کثر چشم وقتی

(۱۴۹) الحکیم جتّی بیا،

از لطیف طبعان نخب است طبیعت او غیرت چاه کش و جمال فریجت
او [در] لطایف معانی ماه کش در خدمت علاء الملک شرف الدین امیرک
اختصاص یافته بود و چند قصیده در مدح او پرداخته این ترجیع بند
در مدح او گفته است،

چو بارد یارم از گلنار گوهر * شود گل خار و ماند خوار گوهر
سزد کر دیده تنگ شکرش را * خرد مردم بصد خروار گوهر
ببارد پیش چشم من که دریا * نماید چون لب دلدار گوهر
بالماس مژه اندر شب و روز * بسی ستم ز هجر یار گوهر
کم غلطان ز موج اشک هر دم * ز بحر دیده بر رخسار گوهر
مگر چشم سر کلک وزیرست * که می بارد صدف کردار گوهر

علاء الملک دستوری که کلکش

کشد آفاق را در حدّ ملکش

چو دلدارم کند گوهر فشان لعل * فشام بر زر از جزع آن زمان لعل
۱۰ که سودای لبش در کله افکند * که مغز او نشد در استخوان لعل
لبش لعلست و مهر از خانه نور * نگارد مهر مهر خود دران لعل
باشکم نستی دارد همانا * نماید آب وار از بهر آن لعل
ز عشق آن لب جان پرور اوست * که خون میگرید اندر جرم کان لعل
ز اشک چشم من در دست دستور * ز خاتم میدهد گوئی نشان لعل

علاء الملک دستوری که بخشش

نهد بر گوشه افلاک بخشش

چو گشت از لعل او پیدا زمرّد * نهان شد در دل خارا زمرّد
دو لعل سرخ رو از اشک باشد * حجاب اولو لالا زمرّد
دل با ریخ عشق او چنانست * که نور چشم افعی با زمرّد

قدم من بگفت

قطعه

شعرارا ستوده حالی بود * که از آن بود در دم حسدی

چون شهابی رسید باز از مرو * شعرارا رسید چشم بدی

و گفت وقتی شعر حکیم درّی را نعدی میکردم شمس خاله این دو بیت

قطعه

بگفت،

فرزانه شهاب الدین دستور الافاضل * رأی تو بجز پیش رو غیب نیامد

چندان نکت نغز که در گفته درّیست * این طرفه که در چشم تو جز عیب نیامد

و این قطعه در حقّ وزیر هراة گفتست هجو مجد الدولة

قطعه

خدا بگان وزیران شهاب دولت و دین * که گاه جود کنت آب بحر و کان ببرد

۱۰ گهی ز عدل تو ممکن نمی شود که ستم * بکهر باه رخ از راه کهکشانشان ببرد

گر آستانه خود بر فلک برد ایام * گمان مبر که سر از خط آسمان ببرد

ز تاج خرقان شاید نیبره ماندست * که هر کجا برود غم بی کران ببرد

مقامری که بتزویر هر لباساتی * ز نقش شش جهت کعبتین نشان ببرد

نیابت تو ورا در سرست سالی شد * زهی دماغ تبه خود کس این گمان ببرد

۱۵ مقامر ارشود ای صدر نایب تو بدان * که تا بهیزم دیگ تو رایگان ببرد

تو نیک نای و میدانم از عقیدت او * که آب روی تو از بهر تالی نان ببرد

دراز دستی او چون ترا شود معلوم * خیال شبهت گفتارم از میان ببرد

در یغ نبود آخر که اینچنین صیدی * ز دام تو بجهد رایگان و جان ببرد

رباعی

هوراست

۲۰ ایام چو ما بسته امید تو باد * عید همه کس روی چو خورشید تو باد

ابروی سپهر و سمه گون یعنی ماه * طغرای مثال عمر جاوید تو باد

در هجو ملک سنجر گوید وقتی که او را باموی فرستادند

سنجر که بمنصب از تنگ و پوی رسید * آخر چو زبان بکام بد گوی رسید

۲۴ يك موی ازو تا باجل بیش نبود * المنّة لله که باموے رسید

شاهاکفت از جود سحابی دگرست * در سایه چترت آفتابی دگرست
در خاک نهد هر نفسی دشمن را * تیغ تو که هر زمان بر آبی دگرست
هوراست
رباعی

گفتم که بد انداز جگر سوختنم * امروز نظر گماشت بر سوختنم
پرسید که بر آتش عشقم چونی * گفتم که باقبال تو در سوختنم
و این غزل هم از وی نقل کرده‌اند
ای حسن با جمال تو بازار یافته * اندیشه از وصال تو آزار یافته
تو آفتاب حسنی و عکس جمال تو * چون مشتری هزار خریدار یافته
نعوید من تمام نکردی که در سماع * در گردن تو دست چو طومار یافته
۱۰ جان مرا رخ تو چو [پروانه سوخته] * عشق مرا غم تو چو طیار یافته
هر کس که چشم شوخ تو دید بهر نظر * در دل نشان غمزه خون خوار یافته
باد صبا ز زلف تو در هر سپید دم * با خود هزار کلبه عطار یافته
هر کس که با غم تو نکوشید در جهان * از غم ز کار ماند و غم کار یافته
تفصیل عاشقان ترا بر شمرده عقل * اندک شمار کرده و بسیار یافته
۱۵ از نقطه دهان تو امید را دلم * در گرد نقطه تو چو پرکار یافته
مرغ طبیعتم بگه وصف لعل تو * آب حیات در سر منقار یافته
بودم گان و گشت یقینم که در جهان * جویند هست و نیست کسی بار یافته
ذکر گمان ابروی تو هر که کرد زود * زه در دهان خویش چو سوفار یافته

(۱۴۸) شهابی غزال خجندی،

۲۰ شهابی که شهاب ثاقب فلك هنر بود اگرچه میزان چشم او چشمه وار
احول بود و در دو کفه چشم او تفاوتی اما زبانۀ زبان او نقود طبیعت
راست چنان سفیدی که در آن ذره طعن ننگیدی و یکی از لطافت طبع
او آن بود که مطابقاتی که در حق او گفته بودند یاد داشتی و حکایت
۲۴ کرد از او شنیدم که وقتی از مرو بخارا رفتم برهان اسلام این دو بیت در

چون بدیدم چه گفتمش گفتم * مرحبا مرحبا در آی در آی
 و بدوستی عیادت نامه نویسد
 شک نیست که شمس دین و دولت * در مرثیه جلال باشد
 چون چرخ بر آستان مخدوم * با حرمت با کمال باشد
 با دیده مردی و رادے * دل جوی تر از خیال باشد
 در روضه صحبت و سلامت * سر سبزتر از نهال باشد
 دانش که جمال سال و ماهست * در عصمت ماه و سال باشد
 و آن رنج که هرگز مبادا * بر شاه ره زوال باشد
 جانست و بقول اهل حکمت * رنجورئ جان محال باشد
 ۱۰ و قصیده گفته است در حق بزرگی این سه بیت از آن قصیده است بیش
 بر خاطر نبوده

ای خط دلفریب که بر مه دمیده * زنجیر بی دلان ملامت رسیده
 با ارغوان تازه جمال بنفشه * بر پرنیان ساده خیالی کشیده
 خط تو آیتتست ز خوبی و حسن را * بسیار خوانده و برو بر دمیده
 ۱۰ در مدح سلطان خوارزم شاه گوید

.... امل رای صواب تو فتاد * دریای اجل تیغ چو آب تو فتاد
 تا آب حیات را سر خلق نماند * زحمت همه بر خاک جناب تو فتاد

هم در مدح او میگوید رباعی

تیغ تو که عالم بنغان آید ازو * آبیست که دشمن بزبان آید ازو
 ۲۰ هر ذره که از خاک درت برگیری * بوی سر شاهان جهان آید ازو
 و در شهر سته سبع و تسعین و خمس مائه اورا در بخارا در مدرسه سفینه

دید آمد و ازوی این رباعی استماع افتاد رباعی

سایل که زدهر جزدل خسته نیافت * هرگز در ولاء ترا بسته نیافت
 ایام نریخت خون خصم تو چو گل * تا از سر تیغ تو چو گل دسته نیافت

رباعی ۲۰ هوراست

۲۹۰ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (ما وراء النهر)

کلكش اگرچه شب صفت و روز پیکرست * يك روز نیست کو صف پیکار نشکند
یارب چه لشکر است در ایام کلك او * کز صد هزار لشکر جزار نشکند
مرغیست طرفه مرغی کو شیر چرخ را * گر بشکند بمغلب و منقار نشکند
ای معجز زمین که عطارد بر آسمان * بی کلك تو دفاتر اشعار نشکند
يك شاعر تو نشکند اوراق شعر تو * کز تو هزار صرّه دینار نشکند
يك بامداد نیست که در بزم تو جهان * بر سفره عطاء تو ناهار نشکند
زوار را کف تو ندارد در انتظار * ز آن رو که تا یکی دل زوار نشکند
چندین مبالغت مکن اندر حیا و جود * تا ابر و بجزرا ز کفت کار نشکند
گر قلعه بقاء ترا تا هزار سال * دوران چرخ دایره کردار نشکند
صد شعر گر بگویم ناید یکی چنانک * هرگز نگار طره بهنجار نشکند
چندانکه جرم چشمه خورشید نشکند * چندانکه سقف گنبد دوار نشکند
بادا ثناگر تو زمانه چنانک هیچ * تا روز حشر خامه گفتار نشکند

(۱۴۷) السيد الاجل اشرفی السمرقندی،

اشرفی که در بدیهه گوئی و لطیفه پردازی مثل ندارد لطافت سخنش نسیم
۱۵ سحر را دبور ادبار خواند و ظرافت شعر او سحر ساحران را بی طراوت
ماند اگرچه گران گوشست اما سبک روح است آهسته شنود اما صدای
صیت فضل او بجهله اسماع رسید است ابن غزل از لطایف طبع اوست

غزل

سوخت جانم بچشم فتنه نمای * کافریدش برای فتنه خدای
۲۰ روی او آفتاب مشکین خط * خط او مشک آفتاب آرای
با دل خویش هر زمان گویم * کان بت عیب جوی عشوه نمای
گر رضای مرا بجوید آه * و روفای ترا ندارد وای
دوش می خوردی بیاد رخس * باده چون وصال جان افزای
۲۴ که در آمد بنزد من ناگاه * غرقه در خوی زرنج سر تا پای

(۱۴۶) عجیبی نجندی،

از اعاجیب ایام و نوادر روزگار بود عنصری آن طبع زاینده را بنک و انوری با نور طبع او سایه بر خود نا افکنده روان معزی از غیرت تکلم آن نجندی دل پر خون و سخن او در خنثی اگرچه باد بود اما بغایت موزون، جواب مولانا شرف الدین حسام گفته است و نشکند ردیف آن گرداینده

قصیده

یک آرزوی من ز گل یار نشکند * تا در جگر مرا غم او خار نشکند
 رویش نهاد بر دل من بار غم و لیک * پشت دل من از پی آن بار نشکند
 هر بار عهد کرد بوصل و شکست باز * لیکن امید هست که این بار نشکند
 ۱۰ بر من چو حلقه‌ها زره کی شود جهان * گر حلقه‌ها زلف زره وار نشکند
 گه جز ببند زلف دل خلق نگسند * گه جز بخیل خال شب تار نشکند
 کس نشکند مکابره بکنار زان دوزلف * کش آرزوی نافه تانار نشکند
 هر روز چشم من ز چه معنیست پر خمار * گر نیم شب هی در خمار نشکند
 گلزار اگر مقابل رخسار او شود * هرگز بود که گونه دینار نشکند
 ۱۵ گل کیست پیش عارض آن ماه آسمان * کورا ز شرم رنگ ز رخسار نشکند
 ای آفتاب حسن بگردون نظر مکن * تا مه ز شرم حقه انوار نشکند
 با طره شکسته ببازار بر میا * تا روی نیکوان را بازار نشکند
 مشکن طلسم دوستی و دشمنی مجوی * تا بار دیگر این دل افگار نشکند
 با من ببند عهد و بیاموز از آسمان * کو هیچ عهد سید احرار نشکند
 ۲۰ بجز هنر موفق دین آنک طبع او * گاه سخا ز ابر گهر بار نشکند
 مستوفی مالک خسرو که رای او * از رایت ستاره سیار نشکند
 والا محمد بن ابی بکر کو بهر * جز ناواک زمانه غدار نشکند
 گیتی ز ظلم نشکند از هم بدست عقل * تا گردن سپهر ستمکار نشکند
 ۲۴ با او جهان حسد نکند و اندرین قدر * کی بانگ کوس حیدر کزار نشکند

بصانعی که تصاویر کاینات حدوث
ز کلك صنع بیک قطره آب می بندد
چو نعل مهرا و آتش شفق انداخت
سپهرا بخط حکم خواب می بندد
کمال عزت او از جلال استغنا
کسوف وحشت بر آفتاب می بندد
که دست فرقت تو ای فلان دولت و دین
مرا بهر مژده دُرّ ناب می بندد

و این رباعی او گفته است

۱۰ بر کس ز وفا چو می رقم نتوان زد * زین پس بره مهر قدم نتوان زد
جز ز آینه روی همدی نتوان دید * زان نیز چه فایده چو دم نتوان زد
وقتی در خدمت تاج الدین صدر الشریعت بودم خربزه آوردند چون
بتناول آن شغل افتاد ناگاه کارد خطا شد و انگشت تاج الشریعت را ببرید
و در حال او بر بدیهه این دو بیت گفت
رباعی

۱۰ ای با قدرت بلندئ کیوان پست * شد آرزوی تو می جود تو مست
گردون بهزار حیلہ تا کم بخشی * یک شاخ ز بحر پنبه ساخت بر بست
و در مدح سلطان سمرقند گفت
رباعی

ای بندگ درگاه رفیعت که و مه * عدل تو ز بند چرخ بکشاده گره
در معرکه بهرام چو تیغ تو بدید * چون تیر دهان باز بماند از پی زه
۲۰ و این لغز در صفت انگشترین گفته است
قطعه

چیست جری خفته قد مانند جانان دلفریب
چپ دهندش سروران هرگه که آید شان بکار
دست گیر مرد و زن باشد ز نیکو سپرتی
زین قبل شد در زمانه سرخ روی و نامدار

این قطعه بر بدیہہ بگفت،

قطعه

شہ زادگان عالم ہر مرثیہ کہ بود
کردند از زبان شکر بار خود ادا
در شعر سعد نحس چو رای صواب شان
بگرفت صد خطا و خبر شد از آن مرا
گفتم بہر جگہ کہ بینم بگویمش
کای کون فراخ کوسہ بی ننگ بی حیا
شعر تو منشی است سراغ بسر برش
شعرت تواردیست سراسر ہمہ خطا

۱۰ و وقتی سعد الدین کافی را چشم بدرد آمد و یک چشم را بجهت آن بیستہ

بود، فہمی بر بدیہہ این رباعی بگفت

درد آمد و در دیہ کافئ تن زد * چشمش ببریڈ و زخم چون آہن زد
یا رب بگمار تا کہ جلاڈ اجل * چشم دگرش ببندد و گردن زد
و وقتی صاحب اجل را گوش درد میکرد، این رباعی در آن معنی بگفت

رباعی

طوق شہ سیارہ بقوش تو رسید * وز بخت دواج ہم بدوش تو رسید
در من چو نظر نکرد چشم کرمت * درد دل من بنہ بگوش تو رسید

(۱۴۵) سعد الدین مسعود دولتیار،

جوانی در ہر ہنر تمام بہتی عالی و خلقی خوش از موائی خاندان آل
۲۰ برہان بود اگرچہ او در اسلام متولد شدہ بود فاما پدر او در ملت آتش
پرستی بود کہ آفریدگار تعالی اورا سعادت ہدایت کرامت کرد و پسری
لطیف مقبول ارزانی داشت و جملہ اکابر بخارا بمحاورہ او مؤانست
جستندی و اورا اشعار لطیف و خوبست و وقتی نزدیک این داعی قطعہ

قطعه

۲۴ فرستاد

(۱۴۴) الحکیم مجد الدین فهیمی البخاری،

ای بود اگرچه کتاب ندانستی اما کس انگشت بر حرف او نتوانست نهاد
در هنر و ریخ تحصیلی نداشت فاما رایت شعر از اوج شعری در گذاشت
جمله معانی او بکر بود و جمله الفاظ او منقح ذات او اعجوبه بود از
اعاجیب روزگار و نادره از نوادر ایام و شهرت او برین يك دو بیت
بود که در غزلی گفت

هرگه رخ رنگین تو از کوی بر آید
فریاد دل خسته ز هر سوی بر آید
گویست زبندان تو ای دلبر و هرگاه
چوگان دو زلف تو بدان گوی بر آید
اندر کوی مغرب فتد این گوی زر اندود
فریاد ز زهاد یکی گوی بر آید
دادی تو مرا وعده بدان عارض چون سیم
ترسم که بدان وعده تو موی بر آید
ز آن موی تو صد فتنه بمن روی نهادست
چون دزد که از جانب آموی بر آید
و وقتی بنزدیک داعی قطعه فرستاد در تهنیت قدم رمضان که این
دو بیت در آنجا بود میگوید

نافت مه چون بیکدر نور ز چرخ نیلی
چونک خورشید از دور بر آید بدو میل
بیکدر نیل بود بر رخ پر نور و لیل
بیکدر نور پدید آمد بر روی چو نیل

و میان او و سعد الدین کافی مشاعر است و مهاجرات، وقتی سعد
الدین، کافی در وفات شمس الدین ابن مرثیه پرداخت در آن تخطیه کردند

او در مضمار بیان تازیان باد پای لطایف فضلارا باز پس می انداخت،
وقتی سعد الدین مسعود دولتیار مرثیه گفت صدر سعیدرا که صاحب
صاحب قران وارث اعمار جمله صدور بود جماعتی از ظرفا اورا حرکت
دادند و گفتند این شعر سراجی است، شمشى گفت
قطعه

مسعود نحس پیکر مَغ زاده شعر گفت

روزی که صد هزار دل از درد بود داغ

گفتا که شمع شعر منست این که بر فروخت

روشن شدم که شعر سراجی است چون چراغ

و اگرچه هزل است و فحش اما در هجو سراج الدین عارفک معروف گوید

عارفک خوردی پلینه تا سراجت شد لقب

تا بایرم دوغ ریزم هر شی چون روغنت

کبر خواهم گفت زن را از بر من دور کن

تا نه شیند گرد این دشنام بر پیرامنت

گرچه گویم من نگویم می بگویم کبر خر

تا کجا تا خایه در چه در کس و کون زنت

و در وقتی که صدور بخارا بعد از عهد دولت صدر سعید عبد العزیز

نعمت الله برحمته باردوی رفتند و بخدمت خطایبان مایلت می نمود و

بتمویه ملك سنجر جمله بهراء یکدیگر اموال خطیر در خطر می نهاد رفتند

و مثالها آوردست و با نیزه و نکسه بجاصل کرد و البته آن فرمانها بنفاد

نرسید و جمله وام دار و مفلس شد و دیهها بی آب و اسباب خراب شد

شمسى این رباعی گفت

رباعی

ای از خط حکم رفته پرهای شما * بر راه خطا بود سفرهای شما

گفتند که کار کثر بر راست شود * گر راست شود دریغ زرهای شما

دیوانه مرا دو زلف بر بند تو کرد * بیگانه مرا از خویش پیوند تو کرد
قصه چه کنم دراز کونه اینست * مارا بسمرقند سمرقند تو کرد
هموراست رباعی

ای روی دل دل شده جز سوی تونی * تن را دل و جان بجای يك موی تونی
بیماره دل خون شده را وقت سرشك * از دید گذر باشد و از روی تونی
هموراست رباعی

از مشك بگلبرگ تو بر زنجیره است * در پیش رخ تو شمع گردون خیره است
تو چون قلی و من چو کاغد که چنین * از رفتن تو جهان بمن بر تیره است
و یکی را از معارف هجو کند میگوید
رباعی

با من چو رضی دین خط آموخت نخست

بس زود در آمدیم و شد آخر سست

بسیار گرفتیم من او تعلیم

من عین نگون کردم و او کاف درست

در مدح سلطان سمرقند گوید
رباعی

۱۰ شاهاکرم و خود ترا پیشه رسید * سهم از تو بشیر شرزه در بیشه رسید
تیر تو چه تیز پای پُران پیکست * کاندردل خصم تو چو اندیشه رسید
هم در مدح سلطان گوید
رباعی

ای شاه جوان بخت جوان بختی * شایسته ناجی و سزای تختی
از برمی کوش چرخ شد بند تو * چون دید عدو ز بیم چرخت سختی
هموراست رباعی

آن دلبر قصاب ز من باد بجل * هر چند که بر گرفت و کردم بسمل
زلفش چو قناره شد سراسر معلاق * آونگ بجای گوشت از وی همه دل

(۱۴۲) الحکیم شمسى الاعرج البخاری،

۲۴ حکیم شمسى که از لطیف طبعان بخارا بود اگرچه لنگ بود اما جواد قرینت

و این رباعی از نتایج طبع اوست
رباعی

چون حرف اگر با سخنی آویزم * در هر معنی لطیفه انگیزم

و رجز بنشاء تو زبان تر گردد * همچون سخن از سر زبان بر خیزم

و هموراست در درد پای صاحب
رباعی

گر درد کند پای فلک پیمایت * سرپست در آن عرضه کم بر رأیت

چون از سردشمنت بجان آید درد * آید بتظلم و فتد در پایت

هموراست
رباعی

گنجشک درت را نظر شاهین است * چرخ تو کله دار فلک تمکین است

بر چرخ فلک ز بهر پای پازن * خورشید مگر جلاجل زرین است

۱۰ و اگرچه لطایف اشعار او بسیارست فاما چون مدتی که داعی از ما وراء

النهر غربت کردست آنچه بر خاطر بود فراموش شدست و آنچه مسودات

بود ضایع گشته برین قدر اقتدار افتاد،

(۱۴۲) سعد الدین اسعد التجاری السمرقندی،

دروذگری که روان عنصری بروی درودگرت چون رود لطایف را بر

۱۰ ساز بیان بندد از ذوق آن عطارد دو رود از چشم روان کند اگرچه

در میدان بیان سوارست و نظم او در ساعد لطافت سوار فاما اکثر نظم

او رباعیات است و در آن شیوه شهرتی دارد و در آن فن مهارتی و آن

طریق عالیست و از وی شعر و قطعه کم روایت کرده اند رباعی چند گفته

است کم گفته می گوید
رباعی

ای زلف تو رنگ برده و بوی از مشک

۲۰

چوگان شک و برده بسی گوی از مشک

یک موی که از فرق تو افتد بزمین

فرقش نکند کسی بیک موی از مشک

رباعی

۲۲ و هموراست

گر تو قمر شوی سفر تو بروزنت
ور تو رسن شوی گذر تو بچنبرست
پرهیزکن ز صحبت نا اهل هان و هان
ار چند روی تازه و با زر چو عبهرست
دانی چرا خروشد ابریشم رباب
از بهر آنکه دایم هم کاسه خروست
ز بهار سعد کافی در خلق دل میند
دل در خدای بند که خلاق اکبرست

رباعی

و این رباعی همو گفته است

۱۰ نیک و بد خلق را قضائی میدان * خلفان زمانه را ربائی میدان
امروز هر آنکه پارسائی ورزد * آنرا سبیش ز پارسائی میدان

رباعی

هموراست

گر زر داری ناز تو سلطان بکشد * بیداد تو جانان تو از جان بکشد
آنکس که چو کارد با تو در بند زرت * گر تیغ ز نیش از بن دندان بکشد

۱۵ شمس الدین محمد بن المؤید المحدثی المعروف بخاله

که هاله یعنی خرمن ماه گدای ضمیر اوست و عطارد چون سنبله خوشه چین
کینت زار لطایف او در کمال لطف طبع و جمال فضل و حسن معاشرت
و لطف منادمت عدم المثل وقتی مر صاحب اجل را هجوی گفته قطعه

دوش دیدم صاحب پر دخل خرج انگیز را

۲۰ آتشی بر سر چو شمع و نافته دل چون سراج

گفتم ای دستور گردون مرتبت در ملک شاه

آبداری همچو بخت و سرفرازی همچو ناج

این تفکر چیست گفتا زشت باشد ای جوان

۲۴ معجزی در عهد ما با ملک و آنکه بی خراج

آتش بجان خوش نفسان در چه لایق است
 و اینک دهان کاغذ حس پر ز شکرست
 حرص آنچنان شدست بگرد جهان روان
 مردم برای شربت آبی سکندرست
 دیدی بدان شبان که گرفتی همیشه شیر
 آری شبان ز شیر گرفتن توانگرست
 در کوزه‌ها شیر فرودی همیشه آب
 بفروختی بخلق که شیر مطهرست
 پیوسته شیر خود را با آب میفروخت
 پنداشت کارها همه سال برابرست
 بنگر بدان شبان چه رسید از بلای حرص
 اینک بگویمت که دلت نیک غخورست
 سیلی در آمد و رمه خواجه را ببرد
 فریاد کرد خواجه که چه شور و چه شرست
 آواز داد هاشم از گوشه و گفت
 کین خاک توده خانه پاداش و کیفرست
 آن قطره‌های آب که بر شیر می زدی
 شد جمع و سیل گشت و چنین فتنه گسترست
 ای مرد خسته دل توئی اکنون چو آن شبان
 دانی که چیست آن رمه این زر و زیورست
 خشک از زکات باز گرفتی و در دریغ
 بردند جمله مژگان تو برست
 در کار حق خیانت و تزویر خوب نیست
 انگار روز عمر تو خود روز محشرست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

چون مشرق است خانه و نان تو آفتاب
سایل چو صبح بر در تو پهرن درست
طاوس را بدیدم می کند پرّ خویش
گفتم مکن که پرّ تو با زیب و با فرست
بگریست زار زار و مرا گفت ای حکیم
آگه نه که دشمن جان من این پرست
ای خواجه پرّ و بال تو میدان که زرّ نست
زیرا که شخص پاک تو طاوس دیگرست
گر زر نباشد چه ستاند کسی ز تو
معلوم شد که دشمن جان تو این زرست
یا ربّ چه افتاد که بر بام روزگار
خلق از مطوّقی بمثال کبوترست
بلبل که شاه بود سراسیمه فح است
هدهد که پیک بود سزاوار افسرست
درویش ژندک جامه ندیدست و خوان نان
گوئی که خوان خواجه مگر آب کوثرست
آتش که آن ز خانه همسایه خوانتان
در ژنده کنند که حالی میسرست
یک ژندک جامه بند و بدست خوانتان
یا رب زهی حدیث شگرفی که منکرست
من با یکی حکیم بعهدی درون بدم
گفتم چرا که حال تو بس بی مقررست
بگریست آن حکیم و مرا گفت ای جوان
بر حسب آن شکال جوابی مخبرست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بیدار شو دلا که جهان پر مزورست
 بر نخل روزگار نه برگست و نی برست
 افلاک عاقل افکن و دیوانه برگش است
 ایام آشناکش و بیگانه پرورست
 زن کیست مرکبی که تگ او ز شهونست
 زر چیست فتنه که رگ او ز آذرست
 دام بلاست آنکه توی گوئیش دل است
 دیگ هواست آنکه توی خوانیش سرست
 بی آب همچو دلو تهی گشت کار دین
 مانند دلو هر نفسی زان فزون ترست
 با ستر باش ز آنکه درین دور روز و شب
 مرفق گند پر جهان را دو معجزست
 سیم حرام اگرچه سپیدست همچو شیر
 چندین مغور تو نیز که فی شیر مادرست
 ای آنکه طبع همت تو در سخا گداست
 و ای آنکه گوش عبرت تو در وفا کرست
 بشنو یکی حدیث که مانند آب بحر
 تلخست این حدیث ولی پر ز گوهرست
 بنگر یکی بر دمک چشم خویشتن
 کاندر میان پارکگی پشه مظهرست
 پیرایه چو ساخت بزرگان دهد سبک
 از روی رحم ز آنکه مژه نیک لاغرست
 از تو بخوانت اندر پیمانہ کنی
 ندھی بدان غریب نحیفی که بر درست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

(۱۴۰) الاجل سعد الدین شرف الحکما کافی البخاری،

سعد کافی که با فضلی و افرو وافی بود خطّه فضایل بمکان او معمور و بنیان
هنر او محکم و بساتین فضایل او متنزه افاضل و ریاض لطایف او همه
گلزار ظرایف گل الفاظ او بی زحمت خار خشبوی دهند و می جان پرور
اشعار او در جام کلام بی درد سر خمار ایضا و شایگان مست کننده در
بخارا از متعلقان و شاقباشی طغرل بود و وشاق باشی در جوار حال مولف
کتاب مجد الدین عدنان صدر العلماء سید الحکما می بود اتفاق افتاد که
مجلس بزی ترتیب کردند و جشنی عظیم ساخت و مغنّیان چابک دست
خوش دستان نشانند، سعد الدین کافی را گفت قطعه بگوی تا ملک الاطبا
۱۰ مجد الدین عدنان حاضر شود این چند بیت که برهان فضل او درین
ابیات باهرست و کمال قوت او درین ظاهر می نویسد

زهی حدیقه اشجار فضل مجد الدین

که روی بخت تو در شرع لاله گون گشتست

پیش همت تو بر کمان گروهه چرخ

محیط ماه چو گل مهره زبون گشتست

قر ز رنج دق و آفتاب ز استسقا

بهمت تو صحیح البدن کون گشتست

بکن ز یارت غب دوستان مخلص را

چو صحت هنرت نیک تر فزون گشتست

میان مجلس ما چنگ ناله مند شدست

دلیل اوست که می در پیاله خون گشتست

سزد که رنجه کنی اصبع مبارک خویش

به نبض چنگ یکی بنگری که چون گشتست

۲۴ و این قصیده از فضایل جدّ اوست که مصداق هنر و بست،
قصیده

گشت خاصیتِ خالكِ درِ ميمونِ تو آنك
 هر سرى گامد يكبار بر او سرِ خاست
 دارد اين دعوى برهانها ز آن جمله يكي
 بارى اينست كه نظم خوش من چاكر خاست
 ۵ عسكرى گشت مرا طبعِ شكر زاي چنانك
 طوطئى ناطقه را ز آن طبعِ شكرِ خاست
 خنجري گشت لسان كشتن من ز آنسانست
 كآب روى هنر از گوهر آن خنجر خاست
 منت ايزدرا اگر نظم خوشم شد مشهور
 ۱۰ شهرت شعر من از بندگي اين در خاست
 بر سرم نام بزرگ تو نيشته زينست
 وز زبانم سخن [صيتِ تو] خاست ار بر خاست
 تو شدي سنجر وقت و زكي از بهر ترا
 چون معزى سخن آراى و ثناگستر خاست
 ۱۵ تاكه ابيات معزى و حديث سنجر
 خواهد از دفتر اشعار همه كشور خاست
 در جهانگيرى چون سنجر سر دفتر باش
 كه [مرا] همچو معزى ز تو سر دفتر خاست
 عرض جوهر طبعت المر سال مباد
 ۲۰ تاكه گويند حكيمان عرض از جوهر خاست

رباعى

و هموراست اين رباعى

در طاعت اگر مقصرم اى قادر * نويمد نيم ز رحمت من قاصر
 ۲۲ ابراهه گناه ارچه بس بسيارست * از رحمت تو بيش نباشد آخر

- نوحها از گلوی بنای و ز روی دف زاد
نالها از وتر چنگ و رگ میزهر خاست
می لعل آمد در حلق بلورین گفتی
در صمیم شکم قبه آب آذر خاست
لحن خوش روح چنان داد که در وقت [سماع] ۵
قوت سامعه گوئی که ز سیسنبر خاست
خاوری گشت در آن لحظه دم خرم شاه
کافتاب طرب از مطلع آن خاور خاست
اخضری گشت در آن حال کف فیاض
که سحاب کرم از جنبش آن اخضر خاست ۱۰
طبع او در نفسی هدم دامنها کرد
هرچه در عمر دراز از دل کانهها زر خاست
ای خداوندی کاندر گه انصاف و مضاف
از تو عدل عمر و پر دلئ حیدر خاست
زنده شد مردی حاتم و مردی رستم ۱۵
چون بیزم اندر نشستی و برزم اندر خاست
و آن بزرگان جهان را ز پی کسب شرف
شغف خدمت آن بارگه انور خاست
پای اندر ره این حضرت عالی آورد
هر سری کز پی آراستن افسر خاست ۲۰
تا نه بس دیر جهان بر در تو گرد آرد
هرچه از گردش صرنای فلک سر سر خاست
راست چون دولت عالی تو روز افزون شد
هرچه در دولت تو شاه بلند اختر خاست ۲۴

نیک زیبا و خوش و خرم و موزون آمد
 ز آنک در عهد خداوند ملک سنجر خاست
 خسرو شرق معز الدین و الدنیا آن
 کز کف و خنجر دنیا ده و دین پرور خاست
 کان احسان و علو شاه حسین ابن علی
 که ستوده چو حسین و چو علی صفدر خاست
 ملکی کز گهر عالی جمشید آمد
 سنجری کز نسب طاهر اسکندر خاست
 گشت در عقد زمان واسطه هر دو گهر
 گرچه از کان جهان ز آن دو گهر بهتر خاست
 فخر هر دو سلف خویش شد امروز بدهز
 کز صدف لؤلؤ شهوار و ز نی شکر خاست
 نکنند فخر و نکردست بملک و بنسب
 گرچه در اصل ملک زاده بجز و بر خاست
 هست چون گوهر عقلش شرف ذاتی از آن
 که هم از اول چون عقل نکو گوهر خاست
 مخبر و منظر او شاهد فخر و فرّ اوست
 که از آن مخبر و منظر همه فخر و فرّ خاست
 عین لطف آمد آن مخبر ربّانی از آن
 که همه رأفت ربّانی از آن مخبر خاست
 اندر آن وقت که در عرصه بزم از پی عیش
 دار و گیر طبق نقل وی و ساغر خاست
 وز پی نوشی و خوشی طبع از هر سوی
 نعره باد و نعمت و هنیّاگر خاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

در مدح شاه لولو شهوار نام کرد
هر ڈر کزو بر آمد و در رسیان نشست
آن بلبست بنده که تا بال باز کرد
از آشیان خویش برین آستان نشست
چندین چو حلقه بر در نسیان چه کار ماند
اکنون که گل بشاهی در بوستان نشست
جاوید مان که هم بگواهی عدل تو
بر لوح عمر تو رقم جاودان نشست

قصیده

این قصیده از نتایج طبع اوست،

گرد کافور نگارم خطی از عنبر خاست
گرچه بس نادره افتاد و عجب دل بر خاست
روی او بود ز بس خوبی دریاء جمال
نیست چندان عجب ار ساحلش از عنبر خاست
نی که خورشید بدان عارض و آثار خطش
ذرهائی است که در پیش ضیاء خور خاست
زلف بر داشت خطش گشت پدید از بیناب
ذره بفاید در نور چو سایه بر خاست
نور رویش مگر از زلف بجم عکسی یافت
یا از آن عکس در آن حسن اثری دیگر خاست
ناگهان گرد لب لعل و رخ شیرینش
آن خط سبز خوش قوس قزح پیکر خاست
تا مگر سوی دهان بر سر زلفش آن خط
هست دودی که از آن مشک وزان مجهر خاست
عقل حیران شد در وصف وی و چتوان گفت
اندر آن سبزه که پیرامن آن کوثر خاست

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

- در هر نشست و خاست که دیدت زمانه گفت
 شد زنده باز حاتم و نوشیروان نشست
 در مدح بحر طبع تو هر کس که لب کشاد
 مانده صد دُررش در دهان نشست
 روزی که گرد فتنه ز روی زمین بخاست
 وز خون ستونه در شکم آسمان نشست
 خنجر چو آب سوسه نشیب جگر شتافت
 زوپین چو مغز در گذر استخوان نشست
 انکشت چشم روشن جان کشت در کنار
 هر تیر کز برای کین در کمان نشست
 مار کند حلقه زده چون ز کف بچست
 در گردن سران چو قضا ناگهان نشست
 مرغ مُسَمَّن آمد در باب زن زده
 شخص گزاره گشته چو اندر سنان نشست
 هر کس که بر بساط دعا رفت داد جان
 تا تیغ تو بضر به کین در میان نشست
 بر خاست الامان ز چپ و راست چون گفت
 در قبضه پلارک فتنه نشان نشست
 شد خرد حقه مهره گردنش کعبین
 وز نقد عمر کیسه تپی بر کران نشست
 شاهها بین مدح تو آواره زکی
 بر ابلق زمانه کشاده عنان نشست
 غواص عقل هر که کز بهر دُر نظر
 در بحر طبع او ز پی امتحان نشست

ناگه دمید خط غدارش آلف مثال
نون خط لبش چو بلب بر عیان نشست
یعنی که این ز غایت خوبی کنایتست
بر درج حسن او الف و نون از آن نشست
شد بی قرین در آن مگرش بر مثال حسن
توفیق فرخ شه صاحب قران نشست
خسرو معز دنیا و دین آنک ملک و دین
زد در پناه امن و ضمان امان نشست
آن شاه کی نژاد ملک سبخر آنک او
بر حق پیمار بالش ملک کیان نشست
در مسند جلالت هر کش بدید گفت
بر تخت پادشاهی بخت جوان نشست
آید برون ز پرده عروس جهان تمام
اکنون که نام شاهی او بر جهان نشست
بس زود هفت کشور یک ملک کشته دان
در ملک چون چین شه کشور ستان نشست
شد بر کران درشت پسندی روزگار
کاندر میان کار شه خرده دان نشست
گم گشت نام فتنه و کم شد نشان ظلم
کین شاه نیک نام مبارک نشان نشست
در یک قبا سکندر و جمشید را بین
در صف بارگه چو کمر بر میان نشست
ای خسروی که هیچ زمانی فلک ندید
مثل تو خسروی که باخر زمان نشست

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

زین چرخ دراز مدّت کوتاه رای * راهیست دراز پیش و من کوتاه پای
بی هیچ دراز و کوتاه ای ملک آرای * من کوتاه را دراز گوئی فرمای

(۱۲۹) لطیف الدین زکی مراغه،

لطیف جهان و افضل گیهان اصل او از مراغه بود اما مولد و منشاء
او در کاشغر اتفاق افتاد از آن سبب ترکان تنگ چشم معانی که از خدر
فکر او برون آمدند بجمال دلبر و کمال جان فزائی بودند و اگرچه لطایف
اشعار او از حدّ و عدّ متجاوزست و همه مقبول فاما برهان فضل و دلیل
هنر و حجت لطف طبع او این قصیده تمام است که

- تا گرد ماه عارضش از خط نشان نشست
گوئی که گرد غالبه بر ارغوان نشست ۱۰
یا بر کران چشمه خور سایه او افتاد
یا در میان شعله آتش دخان نشست
یا حلقه حلقه رنگش بر طرف آینه
ز آن طره ذره ذره وش عنبر فشان نشست
یا بر یقین صادق عقل مصیب راه ۱۵
از وهر تیره غایلهاء گمان نشست
با خط سبز لعل لبش بین که گوئیا
بر نیم برگ موز یکی ناردان نشست
بر گرد نقل دان دهانش نگاه کن
تا مغز پسته از شکرش بر چه سان نشست ۲۰
گوئی چو طوطی آن خط زیبای فستقیش
از بهر شکر آمد و بر نقل دان نشست
طوطیست آن خط و دهانش ترجمان بلی
طوطی برای نطق بر ترجمان نشست ۲۴

گر بتبّت برد ای شیر نسب لطف تو باد
خالک تبّت بزند لاف ز ناف آهو
گر شود دشمن جاهت هم‌دان چون انجیر
کندش کین تو از پوست برون چون آلو
صبحرا گر مدد از رای تو بودی هر روز
نشده زلف عشا پرده رخسار غدو
ای که در حلقه زنجیر نفاذ امرت
حلقه در گوش سزد ترك فلك چون هندو
لایق و درخور تست آنکه بگفت آن استاد
پسر حیدر حیدر دل حیدر بازو
کار اقبال تو از کار بد اندیش جداست
نبود کار خدایی چو فسون جادو
سر فرازایم از جنس کسانی که ز جهل
شکر شکر ندانند بدوق از [پینو]
از کریمان اگر نیست وجوه شبه
خاطر هست محیطی که بود پر لؤلؤ
تا بعالم کرمت معطی خوردست و بزرگ
تا بدی رشته هر بد بخصال نیکو
باد آیام شریف ز نکو نیکو تر
باد پیوسته ز هر بد بتر احوال عدو

۵

۱۰

۱۵

۲۰

قطعه

و هم اوراست در نزاهت نفس خود گفت
دلیل نسبت من همتیست بی همتا * چنین دلالت جز هدیه خدائی نیست
درین زمانه ز ابناء جنس من هستند * که کارشان بجز احیاء بی حیائی نیست
طریق شعر اگر چند ره بکدیه برد * بنفس خویش مراسم گدائی نیست
و از دوستی دراز گویی خواهد برین رباعی

رباعی

قصیدہ

و این قصیدہ در حق سید اجل نظام الدین گوید

ای زده ناولک مژگان ز کمان ابرو

بر دلی کو سپر صبر فکند از هر سو

چون سحر نرگس پر سحر تو شد تیر انداز

صبح سوداء تو در تیغ زدن کرد غلو

همه شب تا سحر از غمزه سحر انگیزت

چشم اختر شرم کرده بخون باری خو

در هوای تو چو من ذره صفت بسیارند

آفتابی چو رخت بر فلک خوبی کو

دلبری از سر زلفین تو رونقها یافت

همچو از خدمت مخدوم جهان عز و علو

ملک السّاده نظام الدین شاه عزّت

مَلِکِ مَلِکِ نَسَبِ خَسْرُو صَاحِبِ گِیَسُو

حسن اقبال حسین ابن حسین آنکه بدهر

آزرا تیغ ایادیش ببریید گلو

ای بتو هفت زمین را اثر هشت بهشت

چار ارکان بدو صد قرن ندیدند چو تو

نیست با مسند تو منصب کیوان هبر

هست با طالع تو سعد فلک هم زانو

چشم توفیق تو چون غمزه اکرام زند

حرص را نیز نینند گره در ابرو

زحل از روی فلک در شکم خاک افتد

گر برو عزم قوی تو بساید پهلو

طره دیدن امثال تو چون شانه کنی

جز در آینه نیینی بهینه حال کفو

آرند، خواست که بر جنیت سوار شود اسپ پای او بگرفت و افکار
کرد بر بدیهه این قطعه بگفت

سُرُورِ دِلِ سَرُورِی شمس دولت * قوی دست بادی تو در پادشائی
توئی آنکه از سرفرازان و شاهان * به پای ظفر تارک چرخ سائی
منم آنکه معروف گشتست طبعم * بدخل نکوئی بکرم ستائی
توئی آنک تیغ ترا داد دایم * جهان بر عروس ظفر کدخدائی
قبول جناب تویی جست بنده * که تا یابد از رد گردون رهائی
بتشریف تمکین رسانید بختم * پذیرفت مدح بجاهت روائی
نماید همی مدح من نزد کرگس * چو طاووس در خانه روستائی
۱۰ بر آن بادپائی که همدست چرخست * که گردد دو کون از نگ او هوئی
تو گفستی سوارت کم بر چین اسپ * که در خدمت ما پیاده نشائی
چو بر خاستم نا نشینم برو گفست * تو باری چه شایسته پشت مائی
بدان کوفتم پایت از دست نکبت * که تا جز بسر پیش خدمت نیائی
و در حق قاضی اسفراینی مدحی گفست و چون حق او نشناخت این قطعه
۱۰ فرستاد،

زهی چو آتش [و] پنبه شد نشانه دیدار
ترا تپش نه و انگشت نه مگر که فروغ
دروغ گوید هرکو ترا ثنا گوید
منت بگفتم و نشناختم دریغ دروغ

۲۰ و او را گفتند شعر روان نی گوئی، گفت

تفکر از پی معنی همی چنان باید
که از مسام دل و دیک جوی خون راند
شتاب نیک نیاید درنگ به در نظم
هر آنچه زود بگویند دبر کی ماند

خسام تو اجل کردار در صف جان ربا گشته
اجل سر گشته و حیران همی گشتی پیرامن
چنان از کشور دشمن زراعت مندرس کردی
که کس در وی نی بیند بجز در گِردِ مه خرمن
بنامیزد تو میدانی نمودن چشم عالمرا
بخشش نعمت قارون بکوشش قوتِ قارن
خداوندا بزرگان اند پیش تخت تو حاضر
نشانه بوده در هر فضل و فتنه گشته در هر فن
فلک با کلکشان عاجز قضا با حکمشان قاصر
روان بر نظمشان عاشق خرد با لفظشان الکن
ندانم تا کجا رفتم هیدانم کون باره
چو کم عقلاں در افگندم بمیدان کُرهٔ توسن
مثال بنده و صدر تو در اثناء آن خدمت
هان بیوه است و باز شاه و باز انداختن ارزن
الا تا بهر شام و صبح سازد چرخ مشاطه
گاهی مر ماہرا یاره گهی خورشید را کرزن
بشمشیر از طریق عمر راه دشمنان بر بند
بانصاف از زمین ملک بیخ دشمنان بر کن

(۱۲۸) الاجلّ المحترم بهاء الدین الکریمی السمرقندی،

۲۰ از امثال سمرقند بود و لطایف الفاظ او همه شکر و قند بود، اگرچه مرکز
دائرهٔ فضل بود اما دائره وار بر مرکز خراسان احاطت یافت و چون
آفتاب در مملکت نیم روز کمالی حاصل کرد، در آن وقت که در تدار و
نطواف بامید الطاف اشرف بسجستان آمد ملک شمس الدین رحمه الله
۲۴ در حق او الطاف بسیار فرمود و جنیبت خاصه فرستاده تا او را بحضرت

بماند گر رسد نهیت سپهر از قوت دوران
در آید گر بود امرت جهان در چشمه سوزن
اگر خدمت کند گیتی بپخشش دامنش بر کن
و گر گردن کشد گردون بکوشش گردنش بشکن
شود مهر تو در هر دل چو حکم چرخ بر هر کس

رسد جود تو در هر در چو نور مه بهر روزن
چنان از کشور دشمن زراعت مندرس کردی
که در وی کس نی بیند بجز در گرد مه خرمن
در آن روزی که از هیبت ز بیم ناخج و خنجر

فرو شد دم باژدرها بر آمد جان اهرمین
ظفر جنبان شد در آب چون سیاب در آتش
جهان سوزان شد پنهان چو آتش در دل آهن
هی جوشید خون از حلقه تنگ زره بیرون
بر آن گونه که آب از نار پالائی پیلاون

سنان و رخ خون خواران چو فقر و فاقه سینه خور
سر شمشیر عیاران چو آب باده مرد افکن
زبان تشنگان در کام همچون نعل بر آتش

بزیر خود مغز سر شد چون سرمه در هاون
چو اندر رزم دل بستی بدان گوپال کوه آسا
چو اندر کینه پیوستی بدان شمشیر شیر اوزن
بجست از کاسه سر کعبتین دیده گردان

بسان نرد شد میدان و مهره مهره گردن
هلال عیدرا مانست چرخ پبلت اندازت
که بکشادند ازو روزه وحوش از کشته دشمن

۵

۱۰

۵

۲۰

۲۴

اگر طره بیفشانی و گر رخساره بنائی
 زهی درد شب تیره خهی شرم مه روشن
 ز عکس لب مئی دادی بما کز جرعه جامش
 میان چشم مردمها چو مستانند در گلشن
 ۵ فراق راست با عمرم مزاج شیر با شکر
 وصال راست با جانم خلاف آب با روغن
 زیانت می نیاساید ز تلخ عاشقان گفتن
 چو از مدح سر سادات يك ساعت زبان من
 ستوده ناصر دین خسرو سادات شرق و غرب
 ۱۰ که دستش جودراکان است و طبعش فخررا مسکن
 خداوندی که دستش کرد رنج دوستان راحت
 عدو بندی که تیغش کرد سور دشمنان شیون
 بیدانش کهین بنده مه از بهرام خنجر کش
 در ایوانش کهین مطرب به از ناهید بریط زن
 ۱۵ سنانش را کمر بنده بنهت نیزه خطی
 کفش را گوش سوراخی برغیت گوهر معدن
 چو تیغ از صحبت دستش ظفر یابد برزم اندر
 سترون گردد ار هیبت همه شهباء آبتن
 چنان عاجز شد از عدلش جهان کاندر همه صحرا
 ۲۰ نه خفتان است با لاله نه ژوپین است با سوسن
 ورای دشمنان تو کسی این نمی خسپد
 همین ماهست با مغفر همین ماهیست با جوشن
 ایا عادل جهانداری که اندر عرصه گیتی
 ۲۴ فرو ماندند ظلم و فتنه با مردیت همچون زن

هر کجا نوریست در عالم اسیر ظلمت است
هر کجا سوریست در گیتی قرین شیون است
بنگد دیهم ملک ارچند والا پادشاست
بر نهد سر دود مرگ ار چند عالی روزن است
آنکه سبلی می نهد بر گوش مردم چشم وار
تا بدست مرگ چون در مانند سبلی کن است
از شیخون اجل شام شبی امین نخت
قلعه را گره باره از خارهاست و در از آهن است
هر کرا شست اجل افتاد در گرداب عمر
خسته گردد گر چوماهی روز و شب با جوشن است
تیرکی این صفت روشن تر شود لیکن هنوز
چشم عبرت بین ما را سرمه اندر هاون است
گرد آن چون چنبر غریل بر گشتن خطاست
کاسمان چشمه چشمه رزق را پرویزن است
بر سر کوه قناعت حجره خواهم گرفت
جان برشوت میدم حالی و باقی بر من است
کافرم گر رخ خود بر یک مسلمان افگم
نیم نانی میخورم تا نیم جانی در تن است

قصیده

و این قصیده از امهات فضایل اوست

بناگوش تو ای ترک سمن سیای سیمین تن
سمن را خاک زد در چشم و گل را چاک پیراهن
زنخدان تو چون گوئیست و چون چوگان مرا قامت
گریبان تو پُر ماهست و پُر پروین مرا دامن
بنازد چون بنازی تو لطافت را طرب در دل
بخندد چون بخندی تو ملاحه را روان در تن

- ز آن گریبان هرکه سر بر کرد روزی یا شبی
 آسمان بر پای او بوسه زنان چون دامن است
 آنکه اندر کشت سبز آسمان از فضل او
 هم عطارد خوشه دار و هم قمر با خرمن است
 گنبد گردان پیش امر او همچون رهیست ۵
 رستم دستان بدست قهر او همچون زن است
 از من و تو کهنه تر بنده است حکمش را سپهر
 و آنکس بنگر که طوق ماه نو بر گردن است
 در گذر زین عالم گندم نماے جو فروش
 کز جفاء او دل احرار ارزن ارزن است ۱۰
 خوش هوا صحنی است لیکن شیر شزره در قفاست
 با نوا گنجیست لیکن ازدها در مکن است
 زخم احداث زمان بی مرهم آسایش است
 بیت احزان جهان بی مونس پیرامن است
 در ریاضت کوش کاند در عصبهای راه دین ۱۵
 سبز خنک چرخ با تیری چو کره توسن است
 تن زنی در سایه چون خورشید باشد در اسد
 زیر شیر شزره ای مسکین چه جای مسکن است
 مرد دینی درد دین را باش و کامر دل همان
 ز آنکه دین و کامرانی همچو آب و روغن است ۲۰
 حله جنت کسی دوزد که امروزش ز سوز
 تن چو نار رسیمان و دل چو چشم سوزن است
 خواب خرگوش اجل کفتار وارت بسته کرد
 الحذر کین پیشه را هر رویی شیر افکن است ۲۴

اقبالش ار بخواهد چون آتش آب را
از سطح خاك تیره بسقف سما برد
دستت چو صبحدم سوی پروانه امید
در شامگاه حرص چراغ وفا برد
دها اگر بخامه چون زعفران ربود
جان عدو بخنجر چون کندنا برد

و این قطعه از لطایف طبع اوست
قطعه
صدر ایام جمال الدین باقی بادی * تا که آراسته داری سخن آریان را
سرور خلق توئی زان... کرهه خلقی * دست تو دفع کند محنت بینایان را
۱۰ منم آن بند که دانم که تو دانی که مراست * خاطری طیره کند همه دانایان را
عوض گوشت نخام بجز انگشت و لیک * خاك در چشم زخم جمله شکر خایان را
من مسلمانم و آخر چومه روزه رسید * گوشت باید که خورم کورئ ترسایان را
و این رباعی همو گفته است در مفاخرت،
رباعی

از من پدر پیر من آن متحنی * کردست بکوی نیک نامی وطنی
۱۰ ز آن چاک زخم چو صبح هر پهرنی * کورا چو منی بود مرا کو چو منی

(۱۴۲) الاجل الافضل شهاب الدین احمد بن المؤید السمرقندی،

شهاب آسمان معالی و خلاصه ایام و لیالی مه در مسیر مشیر خاطر و قناد
او و مهر بر فلک در مهر ضمیر نقاد او، لطایف اشعار او و بحسن صنعت
و لطف عذوبت موسوم است و تقدّم او در صناعت ارباب براعت را
۲۰ معلوم و مطلع دیوان او باین قصیده که حسن بیان و لطف از اثناء
[آن] لایحست آراسته است
قصیده

بر در مخلوق بودن عمر ضایع کردنت
خاك آن در شو که آب بندگانش روشن است

پیدا شود مرا که ترا پایه تا کجاست
 گر عقل پالک تو بسر امتحان رسد
 بی تو جهان مباد چنان باد تا ابد
 تا آب رفته باز بروی جهان رسد

 قطعه

° و این قطعه هموراست

بوئی که از بهار نسیم صبا برد
 گوئی همی ز طره دلیند ما برد
 طاوس از بنفشه کلاه دگر نهد
 وز سبزه پشت طوطی دیگر قبا برد

شمشاد طوق فاخته گردد بکوه سار
 خلخال لاله کیک دری را غطا برد

لشکر کشید ابر بقلب و جناح او
 قوس قزح نگر که چه رنگین لوا برد

ای پادشاه حسن که در باغ نیکوئی
 باد غم تو افسر هر پادشا برد

لعلت سعادت در هر پادشا دهد
 جزعت سلامت از دل هر پارسا برد

ما و هوای تو که درین وقت دست عشق
 دامن گرفته پیش سماع و هوا برد

بلبل کنون بروضه اقبال عشق رفت
 کس رخت عاشقی بسرای ریا برد

چشم بهار رعنا بیند چو ما اگر
 از خاک پامه ناج اجل تونیا برد

ولا حمید دین که ز درگاهش آسمان
 منشور کبریا و مثال رضا برد

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

- گفتم عنان دل بکف آرم ولی کنون
دستی کجا مرا که بدان خوش عنان رسد
ز آسیب روزگار بیفتند ز دست من
هر لقمه که از تو مرا با دهان رسد
بر حسن خویش تکیه مکن رخ ز من متاب
کآخر بهار حسن ترا هم خزان رسد
آهسته دار جور و بیندیش ز آنکه من
دل باز خواهم از تو چو کارم بجان رسد *
تو آفتاب حسنی و هر شب فغان من
چون بخت پهلوان ز تو بر آسمان رسد
مقصود آفرینش عالم جلال دین
کز جود او بهر طرفی کاروان رسد
دشمن ز پیش او چو کمان باز پس جهد
هر گه که دست او بخدمتگ و کمان رسد
زخم گران رسد ز سنانش بدشمنش
وز دست او بدوست صلات گران رسد
از دیر باز خلق جهان منتظر بدند
تا کاینات را چو تو صاحب قران رسد *
غواص آفرینش از آن بود در طلب
تا چون تو در بدامن آخر زمان رسد
گاهی که یافت تربیت و تقویت ز تو
چون ثابتات بر کمر کهکشانش رسد *
در خدمتت گریخته ام ز آنکه بخت من
گر بر فلک رسد بهمین نردبان رسد *

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

شمس بازی ز من خضاب آموز * تا دگر موت کوز گون نشود
ریش در کاسه زن که تا محشر * آن سیاهی ازو برون نشود
شرف بختی این دو بیت نیز فرستاد
قطعہ
نوگفتی ریش زن در کاسه خویش * سیه گردد کز آتش تاسه دارد
خورم سوگند اگر در خانه خود * برون از کاسه سر کاسه دارد

فصل دوم [از باب یازدهم]، در ذکر شعراء ما وراء النهر،

(۱۲۶) استاد الشعراء مؤید الدین النسفی،

مؤید که بر لشکر هنر مؤید بود و رای او رشک خورشید انور، فلک پر
چشم مانند او ندیک و فرش اغبر زمین حامل مثل او نا بوده و نگردیدک،
۱۰ سبحان و ابل در جنب او باقل و عطارد لطایف اشعار او را ناقل، دیوان
اشعار او چون کبریت احمر و یاقوت اصفر عزیزست و کم یاب و پهلوان
نامه که بر منوال مثنوی پرداخته است آب جمله شعراء برده است و
این چند قصید از لطایف اشعار اوست،
قصید

از جور چرخ هرچه بجمله جهان رسد

تنها ز جور چشم تو بر من همان رسد

جانم بخاک پای تو دارد طبع و لیک

سیرغ نیست او که بدین آشیان رسد

چون گیسوی تو تافته دارد دل مرا

بادی کزان دو گیسو عنبر فشان رسد

دل برد و من بدادم و یک شهر غم خوراست

ترسم که بر مبالغه بازم زیان رسد

از مغز من برون نشود لاف عشق تو

درد توام اگرچه بهر استخوان رسد

(۱۲۵) شرف الدین پهنجدهی،

از حدود زاوه و نواحی خواف بود اما لطیف شمایل و خوب اوصاف بود، هزل بر جدّ وی غالب و هجا بر مدح او راجع، در نظم شیوه کوشکی و روحی را تتبع کرده و بر آن نمط و نفع اشعار پرداخته، درین قطعه یکی از معارف خراسان را هجای کند و میگوید

صاحباً سعد دین نو دولت * تخم بیداد و فتنه می کارد

اندرین ملک خون گرفت دلش * ز آنکه چربک زدن نمی یارد

پست شد زیر بار آفت چرخ * خویشتن سرفراز پندارد

پادشاه جهان جلال الدین * که جهان مثل او دگر نآرد

آنک در رزم نوک نیزه او * کام افعی چرخ می خارد

ابر دستی که بر ولی و عدو * روز و شب خون و دُرّهی بارد

کوه خارا سبک عنان گردد * گر رکاب گران بیفشارد

زهره زهره فلک بدرد * نیزه گر سوے چرخ بگزارد

سبل از روی دیده بر گیرد * بغلوله که چشم نازارد

با بلندئ رای او کیوان * سخن ارتفاع کی یارد

آن گران قلتبان ناخوش را * از برای چه کاری دارد

چون ازو زرّ و سیم بستاند * کم این روسپی زن انگارد

ملک او پالت در قلمر گیرد * آنکه اورا بمالک اسپارد

رباعی

هموراست

۲۰ میر محمود شاهدیست چنانک * عاشقش زود عیب ناک شود

و گرش دیرتر فتد انزال * مرد در زیر او هلاک شود

زین چنین شاهد ای شهاب الدین * دامن کون مرد چاک شود

و سراجی اسفراینی که از افاضل خراسان بود وقتی میر شمس بازی را

۲۴ هجوی کرده بود و بحضاب اورا تعبیر کرده میگوید
قطعه

(۱۳۴) الامیر الاجلّ قوای الخوافی،

امیر قوای که قدّ هنر ازو با قوام و حدّ فضل بدو با قوام بود اما بقوام
و خوای فضل در وقت پرواز هواء بیان از امطار سما در ی گذشت
و در نیشابور از وی شنیدم که در هری سعد طیب مرا شربی داد علتی
که داشتم زیادت شد این بیت فرد بنزدیک وی فرستاد، بیت

دی سعد طیب شربی داد مرا * در حال بخوردم و بقا داد مرا
و این قطعه که بر صنعت هزل است او گفته است، قطعه

زن بردان درگه قاضی * از شما نیک نیک دلتنگم
هان و هان تا شما نپندارید * که من از هجو جملتان لنگم
ی چه گوئی کجا فرو گیرم * بار هجوست تنگ بر تنگم
هم نگوم اگرچه هست بوزن * ریش قاضی دو بار هم سنگم

رباعی

هموراست

سیه کرد بو سعد ریش سپید * چو بیرید از زندگانی اُمید
شتر غازرا ماند آن روی او * سیه روی و گنگ میانه سپید

رباعی

۱۵ و این رباعی اوراست

ده گونه شکفت گل درین روزی بیست
صد کله بیاغ [زاد] و یک روز نزیست
بر رخم من و حال خود و کار جهان
دیر آمد و زود رفت و خندید و گریست

رباعی

۲۰ هموراست

آخر بکند فلک شمار من و تو
باز اندازد بجمله کار من و تو
هم پیش من و پیش تو آرد روزی
کردار من و تو کردگار من و تو

بدان خدای که بی حکمت و ارادت او
بدی و نیکی هرگز بانس و جان نرسد
که هیچ دم نزنند در هوای تو دل من
کز آن نسیم وفای توام بجان نرسد
نیازمندی خدمت بغایتی برسید
که وهم خلق دو اسپه بگرد آن نرسد
بدیگران چو خطاب نوی رسد هر وقت
چرا بمن که نیم کم ز دیگری نرسد

(۱۳۲) الحکیم ابو بکر بن محمد البلخی الواعظی،

۱۰ شاعری بود معروف و بزهد و ورع موصوف اگرچه از اوساط شعرا بود
و لیکن اکثر اشعار او توحیدست و فضایل صحابه و شمایل یاران گربند
چنانکه این بیتی چند از قصیده نمودار گفتار اوست، می گوید قصیده

نی از زحل بدی و نه نیکی ز مشتری
هست این همه ز داور و نیگست دآوری
هر نیک و بد که هست ز تقدیر و حکم اوست

۱۵ نزدور دایرست و نه از چرخ چنبری
انده و رنج و راحت و شادی و عز و ذل
رنج و عنا و فاقه و مال و توانگری
بخت جوان و دولت مسعود و روز سعد

۲۰ بد بختی و بلا و عنا و بد اختری
از فضل و عدل حق شمر از خود میدان تو تا
نام هوا ز نامه اعمال بستره
۲۲ و ذکر اشعار او برین نظم است برین ابیات اقتضار افتاد،

کن جان و دل کباب درین عالم خراب
ز آن جرعه شراب کزو باشدت فتوح

(۱۴۱) الاجل شرف المحکماء شمسئ دهستانی،

شمس فلك حکمت و قطب آسمان فطنت اگرچه از دهستان بود اما شهرستان
فضایل و شمایل بود و این غزل از نتایج طبع اوست میگوید

غزل

بر دل ز جورِ عشقِ تو بنگر چه میرود

بر تن ز روزگارِ ستمگر چه میرود

با صد هزار خلقِ مسلمان نگاه کن

کآخر از آن دو غمزه کافر چه میرود

با تو بجوی وصل نرفت آب هیچ کس

از دیده‌ها هجر تو خون گرچه میرود

در عالم ای تو روز دو عالم بنیکوئی

الّا حدیثِ عشقِ تو دیگر چه میرود

دل خواستی ز ما چو ز تو بوسه خواستیم

چون دل بداده‌ام سخن در چه میرود

۱۰

۱۵

(۱۴۲) الاجل حمید الدین تاج الشعراء الدهستانی،

حمید که طبعی داشت چون آب و آتش و شعری چون بوستان

جنان
قطعه

خوش از بزرگی شنیدم که ازو نقل کرده میگوید

بزرگوارا آنی که بی عنایت تو

ز اهل فضل و هنر کس بنام و نان نرسد

به پیش رأی رفیع تو بر زمین کس را

حدیثِ رفعت خورشید آسمان نرسد

بنزد طبع گهر بار و کف زر بخت

زمانه را سخن بجز و لاف کان نرسد

۲۰

۲۴

خجل از ناف پر ز سنبل اوست * نافه آهو خطا و ختن
ناف او گرچه چشمه طربست * نیک ماند هی بچاه ذقن
سبز و زردست در بهار و خزان * پیکرش را ازار و پیراهن
طرفه تر آنکه هر بهار هی * آخشیجان کندش آستن
رنگ اورا گمان بری که مگر * با عقیق است وصل دُر عدن
یا بر آمیخت گوپیا بئل * ساقی اندر پیاله می بلبن
گشته هفنانه سماع و شراب * بوده همشیره گل و سوسن
جسته اندر دهان او تیری * بر مثال زمردین سوزن
خنجر شاهرا مگر بد گفت * تیر از آن خورد در میان دهن
شاه خورشید رای سام حسین * آن بخلق حسین و خلق حسن ۱۰

(۱۲۰) مجد الدین عیوق

مجد الدین عیوق که مخبوق مرقد فضل او فرق فرقد و عیوق سپهر و
زبرجد می پیمود و لطافت نظم او از صفاء شراب صبح و غبوق خوشتر
و حسن شعر و نظام نظم او از وصل یار دلکش تر این غزل از نتایج
۱۰ طبع ویست
غزل

چون صبح شد پدید بساز ای پسر صبح
کن در پیاله راح که هست آن غذای روح
کن خواب بر فسوس چو بر خاست بانگ کوس
بر ناله خروس خوش آید هی صبح
نه چنگ بر کنار و بده باده بی شمار
طرفی بگوه زار ز گفتار بو الفتوح
زین دار بت پرست که اندر جهان برست
جز باده هرچه هست ازو توبه نصوح ۲۰
۲۲

دیو از شهاب گشته گریزان بران مثال
 چون خصم منہزم ز سنان خدایگان
 اندر شبی چنانکہ غضنفر شدے دلیل
 و اندر شبی چنانکہ دلاور شدی جُبان
 من روی سوی راه نہادہ بفال سعد
 امید خود بریدہ ز پوند خان و مان
 راہی چنانکہ آید ازو چشم را خلل
 راہی چنانکہ باشد ازو روح را زیان
 رنگش چو نیش کژدم و سنگش چو پشک مار
 زین عقل را عقوبت و زان طبع را فغان
 در آب او سمک نرود جز بسلسلہ
 بر کوه او ملک نرود جز بنزدبان
 ہر چند ریگ و سنگ و کھ و غار او فرود
 ریخ و بلاے تن ضرر و آفت روان
 زو در دلم نبود خطر ز آنک ہچو حرز
 راندم ہی ثنای خداوند بر زبان
 خسرو بہاء دولت و دین سام بن حسین
 کاقبال ہست بستہ بفرمان او میان

و این قصیدہ از اُمہات فصاید ویست در صفت سیب

قصیدہ

۲۰ چہیست آن قصر بی در و روزن * خیرہ زو پیکرِ سہیلِ مین
 شکل او ہچو ہیأت گردون * شخص او ہچو کوکب روشن
 ہست قصری بہ پنخ صُفہ و لیک * نہ دریچہ درو گرفتہ وطن
 روضہ حور کردہ از تن او * در چنان صنع خالق ذوالمن
 فن او شادئی دلست و جز او * کس ندیدست دہ دل و یک فن
 دهن و ناف اوست بر سر و پای * زین عجب تر کسی ندید بدن

(۱۲۹) عجیبی جوزجانی،

عجیبی جوزجانی که از اعاجیب ایام و لبالی بود و گوش و گردن فضل
بزبور بیان او حالی لطایف الفاظ او چون سحرِ بابلی دل ربای و چون
نسیم سحر جان افزای این قصیده از لطایف طبع و بیست قطعه

چون شمع روز روشن از ایوان آسمان
ناگه در اوفتاد بدریای قیروان
دوش زمین و فرق هوا را ز قیر و مشک
سحر سپهر کوژ ردا کرده طبلسان
آورد پای مهر چو در دامن زمین
بگرفت دست ماه گریبان آسمان
بر طارم فلک چو شه هند شد مکین
در خاک تیره شد ملک روم را مکان
گردون چو ناج کسری بر معجزات حسن
از دُر و لعل چتر سکندر برو نشان
با همچو شکل صرَح مُهرَد به پیش چشم
بر روی او فشانده همه گنج شایگان
زهره چو گوی سیمین بر چرخ و در برش
دنبال برج عقرب مانند صولجان
بهرام نافت از فلک بپنجهین هی
چونانکه دیده سرخ کند شرزه ژبان
برجیس چون شامه کافور پر غیر
کیوان چو در بنفشه ستان برگ ارغوان
پروین چو وقت پویه گران تزکنی رکاب
جوزا چو گاه حمله سبکتزکنی عنان

وله

دنیا که درو زنده دل را مرگیست * نشو گل عیش من ز اندک برگیست
اصلیست خرد که فرع اورنج دلست * شاخیست هنر که بار او بی برگیست

وله

گر نقد کرم دلا درین رسته نماند * خوش باش که هیچ فاقه پیوسته نماند
تا ساکن خانه وجودی هرگز * یک روز در روزی تو بسته نماند

وله

تا کی باشی برای نانی بامید * هر جائی و هر دری چو قرض خورشید
با زاده خاطر و نم دیده بساز * کین آب سیاه تست و آن نان سپید

وله

مسکین دل من که روز غم را زادست * با عشوه جانی تو تن در دادست
عیشی دارد با دهننت پیوسته * بیچاره عظیم تنگ عیش افتادست

وله

یک چند ز وصلت دل رنجور آسود * رفت آن همه روزگار گوئی که نبود
۱۵ روی فلک آینه گون باد سیاه * تا از چه مرا روی فراق تو نمود

وله

چون شاهد روح خانه پرداز شود * این فرع باصل خویشتن باز شود
بر ساز وجود چار ابریشم طبع * از زخمه روزگار ناساز شود

وله

۲۰ گل را چو دم باد صبا خار نهاد * از پوست برون آمد و بر خاک افتاد
بلبل چو بدید گفتش ای حور نژاد * بد کردی تو که تکیه کردی بر باد

وله

رُخ تو شها دست دراز ظفرست * شمشیر تو آینه راز ظفرست
۲۴ گر خصم تو سیرغ شود هم نبهد * از زاغ کمان تو که باز ظفرست

۲۵۰ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (خراسان)،

نیامد که یکی را از بنات کرام در حاله خود آری و از مناکحه بنت الکریم
که امّ الخبایث است بمصاهره بنات کرام که امّ المکارم باشد رغبت کنی،
این قطعه بیدیه گفت

مرا کسی ز زبان دگر کسی دے گفت
که ای فلان چو جهان جاودان نی پاید
گذشت عهد شباب و برو پدید آمد
نشان شیب کنون گر کنی زنی شاید
از آنک از پی ایقاع نوع نسلت را
مگر ز جنس تو روزے نتیجه زاید
نکاح بر تو ره صد سفاح بر بندد
صلاح بر تو در صد فلاح بکشاید
از آن سوال جگر خای او برنجیدم
جواب دادم و گفتم که ژاژی خاید
کسی که کرد بدو عافیت سلام عليك
جز از سلامت فی الوحده کی بیاساید
ز چند گونه کفایت که در هنر دارم
کفاف خرج من ای خواجه در نی آید
مرا نکو شد و کار بست زین زمان الحق
که بر سرم زنگی کبر خوار می باید
نباشد این ز حکمی که من زنی خواهم
بنان و جامه و اورا دگر کسی گاید

وقتی یکی را از معارف اسپ بینداخت این دو بیتي بگفت

آن اسپ ترا عظیم شیرین انداخت * انصاف بد کر در تحسین انداخت
در ره گذر تو نیز گفتارے بود * اسپت چو بدان رسید سرگین انداخت

در دور زمانه بَجَل ازین مطعونان * شد فاش چنانکه حکمت اندر یونان
گر رستم دستان بمثل زنده شود * یک نان نستاند بسنان زین دونان
در آن وقت که در پنجاب کرمان محبوس بود گفته است قطعه

اے سنجِ سخن ز خراسان دولتی

در رخ آب محنت بر غُز چه می کنی

پیش جماعتی که ندیدست بجل شان

سر در سر کلاه بقندز چه می کنی

انگوریت چو هست مویزی چه میخوری

چون گوشت بره داری از بز چه می کنی

اندر پی نخوست کیوان چه می دوی

بیزارے از سعادت اُرْمز چه می کنی

هنگام کوچ و موسم رفتن بردسیر

ای نا حفاظ سفله بهرمز چه می کنی

رباعی

حکمت چه بود بتقویت جان کردن * بر خورده رنج کسب آسان کردن
انصاف بد که ناخوشیها دارد * از بهردونان خدمت دونان کردن

رباعی

ای گِرْدَه جو کرده خرد کرده تو * پرورده بخت نیک پرورده تو

سبزی و کبودی فلک را غیرت * از سرخ و سپیدی سرا پرده تو

(۱۲۸) الاجل بدیع الدین ترکو السنجری،

بدیع ترکو که ترکان ضمیر او را بر آن خوب روی و بزرگان طبع او خوب
چهره گان کشاده موبند نقاش چابک دستی که بقلم نقوش مغیبات را چهره
کشادی و صورت نگارستان را با جان نگاشتی روزگاری بر قانون حکمت
۲۴ میگذاشت وقتی دوستی او را گفت تا کی در مقام عذوبت فراری کنی وقت

۲۴۸ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (خراسان)،

گرد سرکوی تو هی کردم ز آنک * خاک رمه چشم گرگ روشن دارد

(۱۲۷) شمس الدین مبارک شاه ابن الاعزّ السنجری،

مبارک شاه که فخر نیم روزست و عقل در مکتب فضل او نو آموز بساط
فضل او در بسیط عالم بیان مبسوط و عالم بلاغت شاه براعت اورا
مضبوط، در سیستان از لفظ او شنیدم که در حق نصیر الدین سید الوزرا
گفته است

نصیر الدین که فزاش سعادت * خیام احتشامت بر فلک زد
امل را بعد تخصیلات سیری * بعون همت او شد یکی صد
مرا این وعده فرمود از سر لطف * چو شعرم نیک دید و حالت بد
۱۰ که بستانم ترا از شاه تشریف * برو چیزی نهم از خاصه خود
کم و بیش نداد از خاص خود هیچ * بتر کز پادشاهر هیچ نستد
و در آن وقت که شرف الافاضل کرگس خوارزی بانجم سجستان رفته
بود یکی بود از معارف آن حضرت بیغل منسوب و بتنگ چشمی مشهور،
کرگس بزخم زبان از وی دراز گوشی ستد، سید شمس الدین مبارک شاه
۱۰ این رباعی بنزدیک کرگس فرستاد، رباعی

گیرم زشه اطلس و آکسون ستدی * زرّاز دو هزار سرخ افزون ستدی
ای مرکب نمرد تو از فرعونی * کوجوندهد باسب خر چون ستدی
و در صفت بهرامشاه گوید رباعی

کان با کف زر بخش تو پهلو نزند * در پیش تو لاف ناف آهو نزند
۲۰ چشم تو ببخشدن صد گنج گهر * ابرو زند و گره بر ابرو نزند
در مرثیه ناصر الدین عثمان گوید رباعی

بی تیغ تو فتنه کامرانی دارد * و اسلام ز کفر نا توانی دارد
سربرکش و بنگر که زمرگ تو جهان * در پای بلا چه زندگانی دارد
۲۴ در ذمّ اهل روزگار گوید رباعی

رباعی

گفتم گهر ار سفته بود اولیتر * و آن نرگس اگر خفته بود اولیتر
گفتا ز دو فتنه عالی بر خیزد * گرز آن دو یکی خفته بود اولیتر

(۱۲۶) الاجلّ فرید الدین جاسوس الافلاک علی المتجّم السنجری،

۵ فرید الدین سنجری شاعریست که بر بساط فضیلت شاه بود و بر آسمان
هنر ماه و رخ در تعیبه سپاه، اگرچه در اوایل ایام جوانی و حوادث سنّ
و عنفوان شباب در کوی جست و جوی لذت قدمها گراوده بود و در
صبح و رواح از مشاهده صبح و ملاح و معانقت صهبا و راح کامها رانده
اما در آن وقت که من بخدمت او رسیدم بر سجاده عبادت نشسته بود
۱۰ و از سر جمله بر خاسته و برادر او صدر اجلّ نصیر شعرانی وزیر ممالک
نیروز بود و او در مسجد پیوسته معتکف بودی و البته برادر الثفات
نکردی و وقتی بنزدیک داعی آمدی و در اثنای محاورت آنچه گفته بود
تقریر کرد گنت وقتی که ملاحک زحمت می دادند و لشکرها بدان سمت
نامزد شک بود وقتی بدوستی گذر کردم جماعتی از حریفان را دیدم مخمور
۱۵ شراب شبانه بر خاسته و سر و روی کراشیک و خانه عظیم بر ایشان نا
مرتب این دو سه بیت بگفتم،
قطعه

بامدادان می گذشتم یافتم * ملحدے شش هفت در ویرانه
راستی گفتم چو دیدم آن زمان * هر یکی را راست چون دیوانه
اینست بس مجهول صاحب دعوتی * و اینست بس ادبار دعوت خانه

۲۰ و این رباعیات هم ازو استماع افتاده
رباعی

راه دل من آن بت دلخواه زند * دزدست عجب نبود اگر راه زند
چاهیست که چاه زنجش میخوانند * زلفش همه ره بر سر آن چاه زند

رباعی

۲۴ با آنک دل تو طبع آهن دارد * جان در سر زلفین تو مسکن دارد

۲۴۶ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (خراسان)،

و هموراست وقتی در پیش معشوقه ی گریست و معشوقه باستین اشک از
رخسار او پاک میکرد و این بگفت،
رباعی

اشک من اگر سردی ای عهد شکن * بس منت نیست ز آستینت بر من
چون کار تو آب روی بردن باشد * بر روی من آب کی توانی دیدن

۱۰ (۱۲۵) الاجل ابو الفضل عثمان بن احمد الهروی

حاجی هریوه از لطیف طبعان خراسان بود و اگرچه بشعر و شاعری
نسبت نداشت فاما چون اشعار و ابیات او متین و لطیف بود نام او
در سلك شعرا آورده شد، مدتی در نیشابور بودم و بمحاوره او آسودم
و میان او و رفیع مشاعرها بود و رفیع او را کرگس خواندی و او رفیع را
۱۰ طبل بسبب آنکه بسیار خوردی و این يك رباعی در حق او گفته است
و او را هجو کرده
نظم

گر دی طبل تو ای رفیع برست * از چه میلش همه بسوی خورست
چون دُهل در شکنجه بادی از آنک * طبل تو درّه خوار هر پسرست
گر دُهل نیست کردنت چونست * که ز کاخش مدام کم سپرست
۱۰ و این رباعی ازوست و این معنی ملك اوست و پیش ازو از کس استماع
رباعی نیفتاده است

دی گفتمش ای گشته دل از مهر تو خون
برسیب تو چیست نقطه غالبه گون

گفتا ز لطافتی که در سیب منست
آن دانه بود که ی نماید ز درون

۲۰
رباعی

معشوقه که عمرش چو غم باد دراز * امروز نطفی دگر کرد آغاز
۲۲ بر چشم من افکند دی چشم و برفت * یعنی که نکوئی کن و در آب انداز

روزی که قباچه سیه می پوشد * در ظلمت شب صورت جان می بینم
و هموراست در معنی پسر کله دوزی گفته
دلدار کله دوز من از روی هوس * می دوخت کلاهی ز نسیم و اطلس
بر هر ترکش هزار زه می کردم * با آنکه چهار ترک را يك زه بس
در حق پسر علاقه بندی گفته است
ز آن کز لب او کان گهر کیسه نهاد * قلبست هر آن نقد که در کیسه نهاد
بند سر کیسه میخریدم او گفت * عاشق دیدی که بند بر کیسه نهاد

(۱۲۴) الاجل مجد الدین محمد پائیزی النسوی،

از شعرای سلطان سکندرست و بکمال لطف و طبع موصوف و در شهر
۱۰ سنه ست مایه اورا در نسا دیدم و شاهنشاه نامه می ساخته و وقایع سلطان
خوارزم شاه را نظم میکرد، اورا قصاید و مقطعات کترست اما رباعیات
ابهام و ذو الوجهین بسیارست و همه مطبوع و بیتی چند ایراد کرده آمد
می گوید
باشد که خدای روزگاری بدهد * و این واقعه را سر و کناری بدهد
۱۰ پیراهن کاغذین کنم پیش خطت * تا با خط تو مرا قراری بدهد
رباعی

در پیش تو گر بگریم ای دلدارم * تا ظن نبری که از تو در آزارم
خط تو که دود آتش نیکوئی است * در چشم من آمد آب از آن می بارم
رباعی

۲۰ در مجلس تو هر که دهی ساغر زد * پا از شرف و قدر بر اوج خور زد
با دست تو بسیار بکشید شها * دریا چو توان نداشت کف بر سر زد
رباعی

دردا که دهی یار در راز نزد * با من نفسی بوصل دمساز نزد
۲۴ هر تیر جفا که داشت بر سینه من * زد تا پر و هیچ يك بمن باز نزد

بمان بر تخت بخت از بهر آن تا رخم اعدارا
هر آن کام و مرادت کت هی باید هی رانی

و سیدرا اشعار آبدار بسیارست اما برین رباعی و غزلی چند اختصار
خواهد افتاد، میگوید
رباعی

دل گر نه تراست غارت جانش کن * عیدست بوصل خویش مهپانش کن
جان پیش تو می کشد دل و میگوید * هر چند که لاغرست قربانش کن
رباعی

هی میرم زار و صورت جان در پیش * بر آتشم و روضه رضوان در پیش
در ظلمت عشق طرفه حالیت مرا * تشنه جگر و چشمه حیوان در پیش
رباعی

هر خاک که بردامن هر هشیاریست * دارد گهری که قیمتش بسیارست
بل سرمه نور چشم دلسوخته ایست * با نیل کان ابروی دلدارست
رباعی

چون خاک درت شد محک دیده من * بشناس حقوق نمک دیده من
بنگر که هنوز نقش روی غم نست * در آئینه مردمک دیده من
رباعی

گر دیده رخ تو خواست پر نورش دار
وز گریه چو تر شود ز خود دورش دار
در دل هوس قامت چون سرو تو کرد
اورا سر راستیست معذورش دار
رباعی

جز با غم تو مهر و وفا نتوان کرد * تقصیر غم ترا قضا نتوان کرد
آمیختهام با تو چو زر در سیاب * نا سوختهام از تو حذر نتوان کرد
رباعی

۲۴ زین عزیچه غارت جهان ی بینم * او بی خط و فرمانش روان ی بینم

أُلَاغَ خَدَمَتِ مَهْ شَدَّ كَهْ بَرِگَرْدُونِ چَو آبِ زَرِ
 خَطُوطِ اَمْرِ خَوِیْشِ اَز تَخْتَهٗ سَمِیْنِ مِیْخَوَانِ
 دَر آن رُوزِیْ كِهْ اَز خَارِ سَنَانِ دَر گَلْبَنِ هِیْجَا
 ز رُوعِ نَرِگَسِ چَشْمِ مَخَالِفِ لَالَهْ رُویَانِ
 دَهْدِ اَز عَكْسِ خُونِ كَشْتِكَاغِ سَبْزَهٗ تِیغِ
 سَپْهَرِ نِیْلِگُونِ رَا حُمَرَتِ یَا قُوتِ رُمَانِ
 دَرُونِ حَلَقَهٗ دَرِجِ عَدُوْ تَا بَا نِشَانِ مِیْرِدِ
 كَفِیْ اَز مَهْرَهٗ پِیْگَانِ نَكِیْنِ لَعْلِ پِیْگَانِ
 حُرُوفِ نَامِ خَصْمِ اَز رُویِ لُوحِ خَاكِ بَرِ خِیْزِدِ
 چُو ز آبِ تِیغِ آتَشِ زَخْمِ بَادِ خَصْمِ بِنِشَانِ
 قَضَایِ مَحْكَمِیْ گَرِ ز آسْمَانِ سُویِ زَمِیْنِ آیْدِ
 اِگَرِ خَوَاهِیْ هَمْ اَز رَاهِشِ بَسُویِ خَصْمِ گَرْدَانِ
 تُو آن شَاهِیْ كِهْ بَهِرِ وَزْنِ بَدَلِ بِیْقِیَاسِ تُو
 مَحِیْطِ نُهْ فَلَكَ رَا وَهَمْ نَبِیْسَنْدَدِ بِیْزَانِ
 چِنَانِ آبَادِ شَدَّ گِیْتِیْ ز یُمْنِ عَدْلِ وَا انصَافِ
 كِهْ چُونِ بِنِیَادِ خُلْدِ اِیْمَنِ شَدَّ اَز آسِیْبِ وِیْرَانِ
 جِهَانِ رَا زَنْدِگِیْ اَز رُویِ اِقْبَالِ تُو یِ بِنِمْ
 كِهْ اَز رُویِ حَقِیْقَتِ صُورَتِ اِقْبَالِ رَا جَانِ
 بِنِیْلِیْ مَانَدِ اَز سِیْرِیْ سَرِ تِیغِ جِهَانِ گِیْرَتِ
 كِهْ بَرِ رَخْسَارَهٗ دَوْلَتِ اَز آن نِیْلِیْسْتِ چَو گَوَانِ
 هِمِیْشَهٗ تَا سُهَارَا چَرِخِ نَكْرِیْنَدِ بَخُورِشِیْدِ
 كِهْ تَا بَرِجِیْسِ رَا بَرِ عَكْسِ بِنِشَانَدِ بَكِیْوَانِ
 طَرَازِ رَا یْتِ وِ عَكْسِ دَوَاجِ دَوْلَتِ بَادَا
 سَعَادَاتِ فَلَكَ بَا نَصْرَتِ وَا تَأْیِیْدِ یَزْدَانِ

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

سلاطین جهان را خاک پایت افسر سر شد
برئیت ز آنکه فخر دوده سلطان نکش خانی
پیش صیت احسانت گه پهپودن عالم
صبارا پای در سنگ آمدست از تنگ میدانی
بمفتاح اشارت صد هزاران قلعه بکشائی

۵

ببرهان ولایت صد هزاران شهر بستانی
بگناه موج احسان غایت لب خشکی بجزی
بوقت بذل گوهر مایه دل تنگی کانی
ترا زبید که هر روزی برای بندگی تا شب

۱۰

نهد چون سایه بر خاک درت خورشید پیشانی
بعون ایزد ار فرمان دهی کمتر غلای را
بیک ساعت نشاند خان خانان رائی و خانی
وگر خان خطا با تو ز کیش خود برون ناید

صواب آنست کز تیغش کنی در رزم قربانی
برای مالش فرعون ظلم و فتنه در گیتی

۱۵

کلیم وقتی و رُحمت برون آمد بعبانی
عروس فتح روی از پرده تقدیر بناید

چو زلف پرچم عالی سر رایت بجنبانی
ز بیم بیخ رحمت کازدهای گنج ملک آمد

عدو همچون کشف در سنگ خارا گشت پنهانی
زحل بر بام هفتم طارم اخضر بدرگاهت

۲۰

بشکل هندوی پیر آمدست از بهر دربانی
سکندر آنچه در استار ظلمت خواست تا یابد

ز کوثر داد خورشیدت بزرین جام نورانی

۲۴

باد با خنجر پر گوهر رو هینا رنگ
 در صف تعینه باغ بدان می آید
 مریم غنچه که عیسی گش در رحم است
 روی بکشاده چو ابکار جنان می آید
 نا اگر خار کند همچو سنان سر تیز
 بید نگذارد و گوید که خزان می آید
 سرو آزاده چرا بر سر پایست مگر
 در ره بندگی صدر جهان می آید
 قدر قدرش که زحل سوده سراز پایه اوست
 برتر از دست رس و هم و گمان می آید
 ناله رعد چرا می شنور از لب ابر
 گرنه از غیرت دستش بنگان می آید
 هم رهی کردن با صیت جهان پیمایت
 نه پهای هوس باد بزان می آید
 تا که از واسطه نامیه در فصل بهار
 نو حیاتی بتن شاخ جوان می آید
 نیست بی عزمش اگر باد سبک می پوید
 نیست بی حزمش اگر کوه گران می آید

شعر

در مدح سلطان اسکندر گفته است،

زهی از روی شمشیرت قوی پشت مسلمانی
 سلیمانی و امرت را مستخر انسی و جانی
 علاء دین و دنیا کر سلاطین جز تو مرکس را
 ز دیوان ازل صادر نشد منشور سلطانی
 محمد خلّقی و همچون محمد راحت خلقی
 محمد نای و همچون محمد اصل احسانی

۲۰

۲۵

۳۴. باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (خراسان)،

محاورت افتاده بود و از لطایف انفاس او اقتباس کرده آمد، این قصیده

از صبا وقت سحر بوی جنان می آید
کین صبا از طرف عالم جان می آید
عاشق روی گل ار نیست صبا بلبل وار
از چه آشفته و شبگیر نهان می آید
نظرے کن بتصاویر سراپردہ صنع
تا کہ هر يك بچه شکل و بچه سان می آید
پیر ناگشته بنفشه است که بر روی چمن
منحنی پشت ز بار حدثان می آید
سر دامادئ گل دارد بلبل که بلاف
بزر و سیم کف و کیسه چوکان می آید
با سر خوش ز می عشق چو مستان گه صبح
یاسمن ترک کله چاک زنان می آید
لاله چون یوسف آلوده بخون پیراهن
جامه مالیده و آسیب زمان می آید
بجز افسون زبان بند که سوسن خواند
بلبل آن قصه که گوید هذیان می آید
ابر با چشم تر و صاعقه سینه چو شع
آتش افروخته و آب فشان می آید
لاله پرورده آن شیر نبات انگیزست
که ز پستان سحابش بدهان می آید
دم عیسی است مگر در لب پر خند گل
کز نسیمش بدماغ اصل روان می آید

وله،

عشق جمال جانان دریا آتشین است
گر آتشی بسوزد زیرا که روی اینست
جائی که شمع رخشان ناگاه بر فروزد
پروانه چون بسوزد آن سوختن یقین است
گر سیر عشق خواهی از کفر و دین گذر کن
کآنجا که عشق آمد چه جای کفر و دین است
عاشق که در ره آید اندر مقام اول
چون سایه بخواری افتاده بر زمین است
چون مدتی بر آید سایه نماند اصلاً
کز دور جایگاهی خورشید در کین است
هر کس که دُرّ معنی زین بحر باز یابد
در ملک هر دو عالم جاوید نازین است
نو مرد ره چه دانی زیرا که مرد ره را
اول قدم درین ره بر چرخ هفتین است
کاره قویست و عالی که از در طریقت
در هر هزار سالی یک مرد راه بین است
عطار اندرین ره چاهی فتاد کآنجا
برترز جسم و جان است بیرون ز مهر و کین است

(۱۲۴) السید الاجل ابو علی بن الحسین المروزی،

سید بو علی نادره دهر و واسطه عقد ایام بود آب از طبع او لطافت
وام میکرد و آتش از ذکاء خاطر او تیزی می ربود از غیرت شکر سخنانش
نبات مصری بسته عصایر بازی داشت و از نخلت نظم او ثریا در
۲۴ سروی حمل نهان می شد و مدتی در نیشابور با او اتفاق مجالست و

- آخر بجز معترف آیند کای اله
دانسته شد که هیچ نداسته‌ام ما
جائی که آفتاب بتابد ز اوج عز
سرگشتگی است مصلحت ذره در هوا
آنجا که بحر نا متناهی است موج زن
شاید که شب نبی نکند قصد آشنا
و آنجا که کوس رعد بغرّد ز طاس چرخ
زنبور در سبوی نوا چون کند ادا
چون آب نقش می پذیرد قلم بسوز
در آب شوی لوح دل از چون وز چرا
چون نیسب آفتاب حقیقت نشان پذیر
ای کم ز ذره هست نشان دادنت خطا
سبحان صانعی که کشاید بهر شبی
از روی لعبتان فلك نیلگون غطا
از زرّ حقه مهره انجیر کند پدید
ز آن مهرها بجهت ازرق دهد ضیا
شب را ز اختران همه دندان کند سپهر
چون زنگئی که اوفتد از خنده بر قفا
در دست چرخ مصقله ماه نو دهد
تا اختران آئینه گون را دهد جلا
در پای اسپ شام کشد اطلس شفق
در جیب ترک صبح نهد عنبر صبا
گوئی که آفتاب مگر ذره ذره کرد
بر کهکشان ز ریزه مرجان و کهریا

رباعی

بر خامه و نامه من از بس زاری * چشم آب فشان کرد و دل آتش باری
سوز دل من قلم نیارست نبشت * آرے نبود کارِ فی آتش کاری

رباعی

گفتم بدل شکسته چون داری کار * با زلف شکسته خم اندر خم یار
دل گفت تو فارغی ز ما دست بدار * ما هر دو شکسته را بهم باز گذار
در معنی درزی بچه

دل دوخت قباى عشق آن خوش پسر
بر روی فکنده بجه روی چو زرم
در ناب غمش ز رشته باریک تر
تا بو که چو رشته بر دهانش گذرم

(۱۲۲) الاجل فرید الدین افتخار الافاضل ابو حامد ابو بکر

العطار النیشابوری،

فرید عطار که عطر فضل او در افطار آفاق ناشرست و از مثلث فضل
۱۰ او مربع ربع مسکون فایح از راه نسبت اگرچه از عطارد بچهار کست اما
عطارد که تیرست پیش او کمان باشد، سالک جاده حقیقت و ساکن
سجاده طریقت و روح سخنش روح بخش اهل ذوق و چاشنی کلامش
جان فزای ارباب شوق و ذوق و ابن قصبه توحید که بیان حسن
اعتقاد او در آن ظاهرست از منشآت اوست بیتی چند که بر خاطر بود
۲۰ ایراد کرده آمد
توحید

سبحان خالقی که صفاتش ز کبریا
در خاک عجز می فکند عقل انبیا
گر صد هزار قرن همه خلق کاینات
فکرت کنند در صفت عزت خدا

تا بگرد روی ترکان زلف هندووش بود
همچو اندر گرد روم از زنگ غوغا آمده
باد اقطاع کمینت ترک و هند و روم و زنگ
این دعا منشور اورا شکل طغرا آمده

(۱۲۱) شهرباری،

شهرباری که فضلالی شهر یاری از بیان دلستان او خواستندی و افاضل
خراسان بر مائۀ فضل او خور آسان یافتندی و قصاید و مقطعات
او مشهور نیست فاما رباعیات او که از لطف طبع نشان دارد در اطراف
جهان سابرست و بیستی چند که وقتی شنید آمد است ایراد کرده آمده،
۱۰ میگوید
رباعی

بس مرغ امیدرا که پر سوخته * بس تافته دل را که جگر سوخته
پرسوختن رخا ز خورشید تو بود * خورشید رخا تو از چه پر سوخته

رباعی

بس خسته دل و بسته زبانم بی تو * وز بار دل و محنت جانم بی تو
یا حسرت آنکه در غریبی میرم * یا خجالت آنکه زنم مانم بی تو
۱۵

رباعی

بی وصل تو یک نفس رهی خوش دل نیست
گوئی که ترا برین عناکش دل نیست
احوال دلم مپرس کان بیچاره
چوبیست درو فتاده آتش دل نیست
۲۰

رباعی

جانا ز رخت نمی گیرد چشمم * نقش دگری نمی پذیرد چشمم
۲۲ این نشئه دیدار تو غرقست در آب * ترسم که در آب نشئه میرد چشمم

با بُن دندان ز وصلت کنه هنگام فراق
گرگ سرتیزه رها کرده مدارا آمده
من چو مجنون یا چو وامق رفته از دل صبر و هوش
تو سوی من همچو لیلی یا چو عذرا آمده
از پی بوسیدن خاک کف پای ترا
دست از غم شسته من پشت بسرو آمده
وز برای استماع شعر من بنده تو باز
پیش تخت پهلوان شاه ولا آمده
صدر عالم آن ضیاء الدین که اندر مدح او
این طلوع مطلع مطبوع غمرا آمده
اے جهان را از سنانت نقش آرا آمده
وز معالی آستانت چرخ اعلی آمده
کمترین پایه ز بذلت بحر آبسکون شده
کهنترین پایه ز قدرت حرم اقصی آمده
خیم دین را بین که بر سرمانند چون کزدم دو دست
ماروش رخ تو چون در صف هیما آمده
آتش اندر سنگ خارا گشته خاکستر مزاج
آبگون تیغ تو چون در سنگ خارا آمده
قوت اسلام اندر هند تا آید بفعل
صورت اقبال تو دین را هیولی آمده
در برون آوردن هر مشکل کلی چو عقل
وهر نو بیرون محسوسات بینا آمده
در بیان سرّ معنولات جزوے لا جرم
خاطرت رشک روانِ ابنِ سینا آمده

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ای آنکه خاک را کف پای تو چون بهار
زیب و جمال گنبد دوار میدهد
بلبل بیاد مجلس تو می خورد بصبح
هر باده که ابر بگلنار میدهد
از بهر گوش و گردن ایام دولتت
دریای طبع لؤلؤ شہوار میدهد

(۱۲۰) الاجل المحترم مجد الدین افتخار الحکماء ابو السجری الصندلی،

صندلی که در زیر فلک ابنوسین خورشید بر مثل او سایه نگسترده و مادر
دولت در حجره فضل فرزند چون او نپرورده خاطر خطیر او در اختراع
۱۰ لطایف معانی و اقتراح ابتکار بد بیضا و دم مسیحا نموده و آفتاب سائی
که بر سپهر ازرق دعوی انوری میکند از علو مدایح معزی و لطایف
پهلوانی او در حجاب خجالت محتجب گشته دیوان او بستان جان افاضل و
مستتیره ضمیر امثال است و همه سخن او عالی و مصنوع و دلکشای و
مطبوع است و از اول دیوان او تا آخر جمله مختار اما بجهت استلزام
۱۵ کتاب بیتی چند از قصاید او که فلاید بجور فضل است آورده شد، در
مدح پهلوان جهان ضیاء الدین قاضی نولک میگوید
شعر

ای چو دل رفته ز ما چون جان بر ما آمد
همچو دل زین روی جان را بر تو سودا آمد
ای خرامیده ز پیشم با بنا گوش چو سیم
با خطی در گرد سیم از مشک سارا آمد
من چو جوزا بر میان جان کمر عشق ترا
تو چو زهره گشته راجع سوی جوزا آمد
همچو گل نازک چو ریحان خرم از من رفته باز
همچو نرگس شوخ و همچون لاله رعنا آمد

تا بر سر عروس چمن در فشان کنند
دریا بابر لؤلؤ شهرار میدهد
هر گوهر نفیس که در کان نهاده بود
خورشید باد صبح بگلزار میدهد
گلبن حکایت از بت کشمیر میکند
سوسن نشان ز لعبت فرخار میدهد
گردون لاجوردی از خاک نیل رنگ
شنگرف میدماند و زنگار میدهد
قارون شدست باغ پس از نیستی از آنک
سیم و زرش شکوفه بخروار میدهد
یا قوت آبدار گرامی هی شود
هر قطره که ابر بگلزار میدهد
انهار وصف رزمه بزّار می کند
اشجار بوے کلبه عطّار میدهد
چون طوطیست شاخ زمرد سلب که حق
از لعل آبدارش منقار میدهد
زرد و نزار نرگس بر پا تنی درست
از رشک لاله گونه بیمار میدهد
فرّ مدیح صدر جهان عندلیب را
بی سعی نفس ناطقه گفتار میدهد
از بهر خواب فتنه که پیوسته خفته باد
وی را خدای دولت بیدار میدهد
هرگر بنفشه بار نیاورده بود گل
تیغش بنفشه ایست که گل بار میدهد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

وقتی خوشست و چهره کنشایان نو بهار
 دارند پر ز نعمت فرخار آستین
 آراست همچو لعبت فرخار در چین
 هر شاخ گل که داشت پر از خار آستین
 از مشکبار لاله و کافور گون سمن
 شد باغ را چو طبله عطار آستین
 از عکس جام باده تو گوئی که برگ گل
 بوسیده دست ساقی و خمار آستین
 پر مشک کرد لاله نغان کش قبا
 پُر زَر و سیم نرگس عیار آستین
 کرد از براس خدمت بزمت عروس وار
 گلزار پر ز لؤلؤ شهبوار آستین
 چون روی همچو ماه ترا دید بامداد
 افشانند بر جمال تو گلزار آستین
 تا چرخ نیلگون سلب باغ را کند
 دامن زلاجورد و ز زنگار آستین
 بادا قبا عمر ترا از بقا تنه
 وز عصمت خدای جهاندار آستین
 بر جامه حسود تو از فقر و اضطرار
 بی بود باد دامن و بی تار آستین

شعر

شاه فلک ز تخت شرف بار میدهد
 گل همچو نو عروسی دیدار میدهد
 سروان چو سروان حشم صف هی کشند
 یعنی که شاه تخت فلک بار میدهد

- زلف معنبر تو حجاب رخت بس است
 خیره مپوش بر گل رخسار آستین
 هر چند کآتش رخ تو هست بی گزند
 با این همه ز حزم نگه دار آستین
 ناگه مباد چون دل پر تاب من شود
 در آتش رخ تو گرفتار آستین
 دامن کشان تو میروی از کبر و میکنم
 پر خون من از دو دیک خون بار آستین
 درج دهان تنگ کشائی چو در سماع
 در گیرد از لب تو بخروار آستین
 بوسد بعشوق زهره زهرا ترا ستان
 در رقص بر زلفی چو تو هموار آستین
 پُر دُر شد از تو دامن آخر زمان چنانک
 پر زر ز جود خواجه احرار آستین
 والا نظام دین که ز بهر تبار او
 گلبن کند پر از گل و دینار آستین
 هر روز وقت صبح فشاند چو مخلصان
 بر آستانش گنبد دوار آستین
 شد جیب بحر و دامن کانهای تپی ز نقد
 تا گشت با کفش بسغا یار آستین
 هرکو ببندگیش مقر نیست مقبلان
 بر روی او زنند بانکار آستین
 ای آنکه پیش پای تو هر مرد سرفراز
 در گردن افگند بستغفار آستین

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

چونانك روح و راحت و شادی بجان خلق
از فرّ ظلّ رأیت سلطان همی رسد
شاهی که پیش خدمت او هرکه خسروست

از بهر فخر از بن دندان همی رسد
از بهر زیب و زینت و تاج و سربر اوست
هر گوهری نفیس که از کان همی رسد
وزین جود دست و نثار قدوم او

در جوف بحر لؤلؤ و مرجان همی رسد
از دولت و سعادت ذات شریف اوست
هر تخمه کز طبایع و ارکان همی رسد

از کوس همچو رعد و ز تیغ چو برق او
بر فرق خصم آفت طوفان همی رسد
انعام عام و عاطفت او بهر مکان

بیرون ز حدّ و غایت و امکان همی رسد
بر کشتهاء خشک امید جهانیان
فیض کفش همیشه چو باران همی رسد

و این قصیده غرّا که رشک جریدۀ عذراست بامتحان ردیف آستین گفته
است و پیش از وی هیچ کس که سر از گریبان فضل بر کرده است دامن
سخن چنین قصیده نپرداخته است،
قصیده

جانا مپوش بر گل رخسار آستین
وز خون مرا میخواه چو گلنار آستین
گلنارگون شدست ز خون دو چشم من

از عشق آن دو نرگس خون خوار آستین
خواهی که تا قفاه مه آسمان دری
بنای روی چون مه و بر دار آستین

فتنه را کوه بود دست از حریم ملک تو
 تا بود دست همیشه باد چون رخ طویل
 کیش آزر محو شد از تیغ آتش بار تو
 وز سنن آبدارت تازه شد دین خلیل
 تا همیشه شاخ گل با جام مل باشد حریف
 تا همیشه خال لب با حسن رخ باشد عدیل
 دست تو بادا طویل و جاه تو بادا عریض
 عمر تو بادا کثیر و عمر بد خواهیست قلیل
 باره دست ترا از فضل حق بادا نگین
 باره عمر ترا تأیید حق بادا فصیل

شعر

و هو گفته است در مدح سلطان خسرو ملک

ای دل بیار مژده که جانان هی رسد
 وی دید جای ساز که مهبان هی رسد
 وی تن اگر چه کار تو از غم بجان رسید
 جان را فرست پیش که جانان هی رسد
 کار نشاط و لهوز سر تازه کن کنون
 چون رنجهاء هجر پایان هی رسد
 ایام درد و محنت و شدت همه گذشت
 هنگام روح و راحت و درمان هی رسد
 چون بلبلان نوا زن اندر بهار فضل
 کان تازه گل بصحن گلستان هی رسد
 ز آن بس که ابر چشم تو بگریست بر رخت
 امروز بر رخت گل خندان هی رسد
 آره عجب مدار که از آب ابر چشم
 در باغ و دشت لاله نغان هی رسد

از طبانجه روی چون زرنج من زرکار شد
تا کشیدی گِردِ سنگرفِ رخت خطی ز نیل
تو چو رضوانی لبِت چون سلسبیل و رخ بهشت
جان خود را کرده ام بر سلسبیل تو سبیل
جان دیگر بام و هرگز نمیم بعد ازین
گر بن بخشی دی زان روح پرور سلسبیل
رنجیل عذب داری در لب نوشین خویش
وز غم عشق تو دارم من تی زار علیل
جان من یابد شفا و کم شود رنج دلر
گر لب نوشین تو بخشد بچام زنجیل
بس ظریف افتاد در بستان خوب روی تو
از لب همچون رطب با قامت همچون نخیل
در همه عالم نبوده کس بخوئی تو یار
گر نخیل تو نبوده در رطب دادن بخیل
تا کی از تیغ و سپر با ما سخن گوئی بس است
روے تو همچون سپر بینیت چون تیغ صقیل
تیرِ مُرکان در کان پر خمر ابروے تو
دلربای آمد چو اندر دست شه تیغ سلیل
ماه عالی رایش هر جا که تابد مهروار
آسمان هادیش باشد مشتری گردد دلیل
شاد باش اے آفتابی کز کمال مرحمت
ظلّ عدل و راقّت تو هست در عالم ظلیل
بس عجب نبود که زیر سمّ اسپت در چرا
از زمین سر بر زند شاخ زمرد چون فصیل

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

پادشا خسرو ملکشاهی که هر سالش خراج
می فرستد رای مرجان خان دُر و قیصر عقیق
لیک چون بر سر نهد تاج آسمان و آفتاب
آن یکی باشد برو فیروزه آن دیگر عقیق
شمس شاهان است و بینی وقت بزم و روز رزم
در یسارش جام لعل اندر یمین خنجر عقیق
ای عجب ده قرن باید تا یکی سنگ از قضا
گردد اندر جوف معدنها ز نور خور عقیق
لمعه خورشید تیغش چون فتد بر فرق خصم
در زمان او را هی خون روید از مغفر عقیق
تیغ [آتش بار] ریزد خون چنان کرموج آن
لاجوردین چرخ را گردد خم خیبر عقیق

(۱۱۹) الاجلّ النخیر ضیاء الدین عبد الرافع بن ابی الفتح اهروی،

عبد الرافع جهان فضل و مکان هنر و آسمان مجد و بزرگی بود در فضل
۱۰ مدار دوران و در لطف نادره زمان و در علم طبّ مهارتی کامل داشت
و در فنون لغت بشارتی شامل، طبع او چون دست موسی بود و در علم
طبّ ویرا نفس عیسی و در دولت سلطان خسرو ملک محترم و مستغن
بود و رساله جلالیه که در تفسیر نوروزیه نام او نظم کرده است بر بزرگی
او برهان باهر و حجت ظاهرست و در نوبت سلطان شهید معز الدنیا و
۲۰ الدین انار الله برهانه بواسطه فضل و هنر جانب او مرعی ماند و این
قصیده در ثناء آن شاه هلال رکاب جوزا ستام محمد بن سام نعت الله
برحمته پرداخته است،
قصیده

تا بر آمد از رخ شنگرف رنگت برگ نیل
جسم من شد شاخ نال و چشم من شد رود نیل

شکل جرم او میان لون یاقوتی شفق
جام زرینی پر از خمر مرّوق مینود
دهر گوئی ناچینی بر ورقه کحلی نهاد
در جهان اهل جهان را دست مطلق مینود
ما چو روحانی شد اوصاف او در چشم ما
همچو سیمین غنغب قوم فرزدق مینود
بود توسن ابلق دهر و بیابانی سپهر
زان بیابان او چو نعل توسن ابلق مینود
که چو نیبی یاره از بازوی خوبان می بتافت
که چو یک چنگل ز جرّه باز ازرق مینود
از هلال عید کار چرخ و انجم راست چون
کار دنیا از سراج الدوله رونق مینود

شعر

سلك لؤلؤ تا نمود او با تبسم در عقیق
من همی بام ز عشقش بر رخ چون زر عقیق
شکر و لؤلؤ پاشد در سخن گفتن لبش
بس غریبست این که پاشد لؤلؤ و شکر عقیق
گاه نطق جان فزای و خنده دلکش نگر
تا بینی شکرش در پسته لؤلؤ در عقیق
بر عقیق لب در آمد چون زمرد خط او
خود چه سان زیبا بود خط زمرد بر عقیق
کهریا رخ گشتم از عشق لب چون بسدش
هر زمان گیرم کنون آن کهربارا در عقیق
از من بی سیم و زر چون یار من زر خواستست
کردی باید سؤال از شاه بحر و بر عقیق

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

کوتاه کرده صبر مرا محنت فراق
بر من دراز گشته چو بوم الحساب شب
بودم بدان امید که خورشید وصل را
بر من یکی بتابدی چون ماهتاب شب
بر من گذشته بی لب شیرین یار تلخ
چون روز خصم خسرو مالک رقاب شب
کنخسرو جهان که ز باس حسام او
هر دم ز خواب بر جهد افراسیاب شب
روز و غا بگوش یلان صوت کوس او
خوشر بود ز نعمت چنگ و ریاب شب
بد خواه روز رزم بتیغ چو آب تو
غلطد بخون چنانکه خور اندر نقاب شب
رخشد بروز معرکه از گرد قیرگون
تیغش بدان صفت که درفش شهاب شب
شاه از عشق صبح فتوح تو می کند
در آمدن برای گذشتن شتاب شب
روزی که بر عدوت نباشد چو شب سیاه
راند ز بس عتاب بران روز آب شب
گر نیستی زمانه بر اے رضای تو
شمشیر روز بر کشدی از قراب شب
روزی هر آنکه زد بخلافت نفس و را
یکپاس زنده پیش نه بیند صواب شب

شعر

دوش گردون در صفت بحری معلق مینود
ماه نو بر وی چو زر اندود زورق مینود

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

در عالی که حاکم عشق تو کرد حکم
بک چک عشق ما نشد از صد گوا درست
بی دولت وصال تو ماندیم ز آنکه هست
در وعده وصال حدیث تو نادرست

۱۱۸) الاجل جمال الدین فخر الشعراء محمد بن علی السراجی،

سراجی که شمع جمع افاضل بود و بدر سپهر فضایل دل مشعله گردون
از رشک علو سخن او چون فتیله تافته و شرف قربت ابو الملوک سراج
الدوله یافته و این قصیده غزا که نور معانی او روزرا طعنه زند اگرچه
ردیف ایات او شبست در مدح سلطان خسرو ملک میگوید و همین
۱۰ قصیده بر تقدّم او دلیل روشن و برهان واضح شعر

چون خواست روی خویش نمود از حجاب شب
بر روی روز بست ز ظلمت نقاب شب
سیرغ آفتاب چو افتاد در غروب
ناگه طلوع کرد چو پَر غراب شب
با لشکر نجوم بر آمد ز باختر
ناچرخ ز ماه ساخته رخ از شهاب شب
گوئی که عرض کرد هی مهر جنگ روز
در صحن آسمان سپه آفتاب شب
ز آنسان جهان گرفت که گوئی فلک مگر
فیروزه خیمه ایست مر اورا طناب شب
گیتی که گشته بود ز عمر دراز پر
کردش ز مشک سوده و عنبر خضاب شب
آفاق تیره گشته و از تیرگی درو
من همچو آکمی که بود در حجاب شب

(۱۱۷) الاجل معین الدین سراجی بلخی،

شع جمع افاضل و سرو جو بیار فضایل بود سراج و هاج سپهر از غیرت
پرتو مشعله فریخت او سوخته و افاضل و امائل خراسان هر یک از شعله
خاطر او در تراکم ظلمات محن هزار چراغ افروخته و این چند بیت از
غزلیات او تحریر افتاد تا از روایع و بدایع اشعار او بدین ایات استدلال
گرفته شود،

غزل

هر کجا عشق یاری آید * ناله عقل زار می آید
گلستان نیست عارضش که درو * گل خوبی بیاری آید
در دو چشم خیال عارض او * عوض نو بهاری آید
بر من از نام عشق او شب و روز * ستم روزگار می آید
من کیم خود که سال و ماه مرا * غم او غمگسار می آید
چون خریدار او نیست عشق * خسرو روزگار می آید
ای جوادی که ملک و ملت را * از حسامت حصار می آید
بر محاک قبولی مهرت * زر جان کم عیاری آید
شجر نظم را بمدحت تو * از معانی ثناری آید
ساعد بخت را ز خدمت تو * از جوانی سواری آید

غزل ای عهد تو شکسته و پیمان ما درست

در هر دلی ز عشق تو داغ بلا درست

هم بیدلان ز فرقت تو در عنا دژم

هم عاشقان بچستن تو در وفا درست

عهد تو در نمودن سستی خلل فرود

عهد ترا شکسته توان گفت یا درست

دامن ز اشک دیده بخون در توان کشید

چون در غم تو نیست گریبان ما درست

گر گفته ام بنقض غبار سمنند تو

لفظی هیچ صورت و رمزی هیچ فن

در ذکر و در حکایت و در شعر و در غزل

در شکر و در شکایت و در سرّ و در علن

گوینده ز ارنسار بساط رفیع تو

همچون اونس را حسبی بست در قرن

در من حسد کرا و ز من درد سر چراست

نی راح در دل من و نی روح در بدن

نی مل نه مال دارم و نی فرش و نی بساط

نه زر نه زور دارم و نی رجل و نی عطن

آزاده کجاست که گیرد مرا بغل

بیرون کند ز بیهق و گوید که الوطن

نی نی که شمع جمع منم کز صبح فضل

از آب چشم و آتش دل پر کنم لگن

گر روز محتم بسر آید ز دور چرخ

یک شب بفرق بر نهم این جان خویشتن

من صرصر هلاکم و او نسخ عنکبوت

گر هیچ عقل دارد ازین پیش گو منن

خوش باد باش تو و جهان گیر و زرستان

خالی مباد هرگز در آمد و شدن

دستت ز جام زرین و پای از رکاب سیم

پشتت ز بالش و برت از دلبر ختن

خودی برومان که برد دشمن آب روی

خودی خور و مده که خورد حاسدت حزن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

باد صبا پیام گل آورد دوش و گفت
 کای خاطر تو صیقل ارواح را مسن
 از من ترا نصیحت دارد تغیرے
 رای ثقیب روی زمین سید زمن
 گفتم که ای صبا خبر این بودن از سیا
 بر خیز در زمان گذری کن سوی عدن
 گو کای سپهر مکرمت و آفتاب جود
 ماه امل مکان کرم مرکز فطن
 گر دشمنی قمیص غرض را بخون زور
 آلوده کرد مشنو از آن بخرد سخن
 ای یوسف زمانه نگه کن که این ره
 چون گرگ فارغست و چو یعقوب منتخن
 سوگند مومنان بخدای و بشیر صدق
 و آنکه بحق سید سادات ابو الحسن
 سوگند قاضیان بخدای که بر کشید
 هفت آسمان و کرد درو انجم انجمن
 سوگند صوفیان بصفا و بطیب وقت
 سوگند عارفان بوفاء و بحسن ظن
 سوگند اهل معنی بالمح و الوفا
 سوگند اهل تقوی بالفرض والسنن
 سوگند عاشقان بوصول و کنار و بوس
 روز وداع و فرقت احباب در دمن
 سوگند ابلهان که مرا مرده بینیا
 و آنکه بدست خویش پیچید در کفن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

سیرغ حسن بود و لیکن ز پنج مرغ
بودش سبب مرگب و اخلاق مقتدر

هبت ز باز و فرزهای و تک از نعام
طوق و غیب ز فاخته طاقت ز کرکدن

زین کردمش بلطف و نشستم برو بلعب
هچو فریشته که نشیند بر اهرمن

راهی چو چشم مور و درو حلقه کرده مار
بو سهل بود سهلش و حزنش ابو الحزن

از دست چپ هلال چو سیمین یکی کمان
در دست راست روز چو زرین یکی مجن

گفتی هلال یوسف و شب تیره چاه بود
عیوق دلو و بسته مجره درو رسن

گفتم که ای غراب مگر بهر اغتراب
دادت خدای پر که مرا در جهان فگن

گفتا که پر ندارم لیکن همی ز شوق
سوی جناب سید ایران کنم اون

صدر زمانه قبله اقبال تاج دین
تاجی کزوست جوهر اقبال را ثمن

از رای اوست چشمه خورشید با رمَد
وز خود اوست دیکه امید با وسن

شش چیز دادش ایند خالی ز شش و پنج
وبین منت از خدای رؤفت و ذو المنن

نفس از هوا سر از هوس و همت از ملال
دست از درم دل از غضب و جهت از عطن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ی ریخت بر صحیفه گل برگ ناردان
 ی کند نار بر بر سمین ز نارون
 رضوان تو گفته که باشورها سیم
 شبنم هی بچیند از برگ نسترن
 گفتا که ای وصال تو یک روزه همچو گل
 من بر تو همچو بلبل دل خسته مفتن
 گیرم که تیره شد ز حوادث صفای تو
 آخر کجا شد آن همه عهد و وفاء من
 بر کف شراب و ی چکنی زحمت سراب
 در بر سُهیل ی چکنی دورت بین
 گفتم رهین عشقم و دام زمام حکم
 دارد سفر بقبضه تقدیر مرتین
 کردم ترا وداع و بر آسودی از صداع
 رفتیم و غرَّ جَارِكَ بِالْحِجْدِ وَالظَّعْنِ
 خیز ای غلام شانه کن آن ادم این حدیث
 دارد شیجون و هیچ نزاید بجز شیجن
 زین هیکلی لطیف نه چونانک لامعی
 ی راند سوی بارگه احمد حسن
 آورد پیش شانه زد آن زلف تابدار
 همچون یکی صنم که بیارایدش شمن
 گفتم یکی عروس بدیع آمد از حبش
 از عنبرش سراغ و از مشک پهرن
 گفتمی که از زبرجد خالص چهار کعب
 گوئی ز سینها زمین ی کشد لبن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

تا دلم جان کند اندر سر بیدادی تو
تا جواب غم بیدادگرت باز دم
نی خمش باشم ترسم که سرت بر گردد
که ازین قصه اگر هیچ سرت باز دم

و این رباعی در حق پسر نی زنی گفته است
رباعی

ای نی زن پیمان شکن حور نژاد * چون نی زدیم تو چند پیام باد
یکبار چونی مرا شکر بخش از لب * تا همچو نی از دم تو نکم فریاد

و این رباعی در حق درزی بچه گوید،
رباعی

دل در غم درزی بچه حور نژاد * چون رشته بتاب محنتش تن در داد
۱۰ بسیار چو سوزن ارچه سر تیزی کرد * هم بخیه بی زربش بر روی افتاد

(۱۱۶) الاجلّ مجد الدین ابو البرکات، رحمة الله علیه،

از اجماد خراسان و افاضل گیهان بود شهید سخنش صافی و غسل کلامش
شانی و در فنون فضایل بر سر آمد و رای او غیرت خورشید انور آمد
این قصیده از فلاید قصاید اوست در مدح تاج الدین رئیس خراسان

شعر ۱۰ گفته است،

آمد گه وداع بچشم آن مه ختن
دو جزع پر فتور و دو یاقوت پر فتن
بر دُر ز لعل میم و در آن میم صد شکر
بر گل ز مشک جیم و در آن جیم صد شکن
لولو چکان ز نرگس بر لاله در عتاب
سنبل چنان بندوق بر صدغت از سمن
چون یاسمین که باشد نسرین برو صبا
یا آسمان که دارد پروین برو سکن

۲۰

۲۲

چون حصاری بر شجاعان دلیر جنگجویے
جمله مرجان درع و زرین تیغ و یاقوتی سنان
چون درختی بیخ او از آهن و از سندروس
شاخ و برگ و بارش از سنگرف و زر و زعفران
شخص زرینش چو خد نیکوان لاله صفات
فرق مشکینش چو خط دلبران سنبلیستان

قصیدہ

و در مدح میگوید ہم درین قصیدہ

آز جز نان طمع بر خون جودت نشکند
ز آنک از تو تازه تر هرگز نه بیند میزبان
کلک تو اختر نماید از معانی در مسیر
لفظ تو گوهر فشانند در محافل از بیان
و این اگر از روی معنی اندرین می بنگری
پس تو دریا در بیان داری و اختر در بنان

و از دوستی شراب اقتراح کرد

آتشی گردون زدست اندر دلم * تا بنگذارد که یک دم خوش زخم
من نیم اقبال تو تا هر زمان * بانگ بر گردون کردش کش زخم
یک صراحی آب چون آتش فرست * تا از آن آبی برین آتش زخم

غزل

گر سه بوسه بلب چون شکر باز دم
آخر از حال دل آنجا خیرت باز دم
زاده چشم مرا لعل بدانم که اگر
روز وصلی بود از چهره زرت باز دم
هر دم آمم بسر کوی تو بسر بوسه وصال
دل بدست ستم کینه ورث باز دم

۲۰

۲۴

هر چند مطایبه است تا دانی * کاین بار سخن بتیغ میگویم
و درین قصید صفت زمستان میکند،
قصید

سوشن الماس می بارد فلک بر آبگیر

خورده کافور می ریزد هوا بر بوستان

شد ز سرما بسته در پولاد گوهردار آب

و آب چون پولاد گوهردار شد در آبدان

غایت سرما رسید آنجا که از آسیب او

می نیارد بود يك ساعت برهنه آسمان

تا طناب خیمه ابر اندرو بندد هوا

هر زمان از بشم و نقره میخ سازد ناودان

باغ می ماند بهندستان ز انبوهی زاغ

و آب مانند تیغ هندی را که مالی بر فسان

شاخها کافور بار آورد و این نبود عجب

شاخ اگر بار آورد کافور در هندوستان

۱۵ و هم درین قصید صفت آتش میکند
قطعه

آتشی کر عکس او چون ماهی زرین شود

زورق ماه اندرین دریا همچون بادبان

آفتابی لعل پاش و اخگری اختر نمای

گلبن دینار بار و لاله لولو فشان

۲۰ و هم در اینجا صفت محرقه آتش کند
قطعه

آهنی دامی پر از مرغان زرین پر و بال

پای و سرشان هم شبه تمثال و هم یاقوت سان

طرفه مرغانی که گاهی پر زد نشان در هوا

هم بیفتد پر و بال و هم بریزد استخوان

چو هست آلت توفیق و رزم تو چکند
زمانه گر نکشد حیف و بار تیغ و قلم
خدایگانا این بیتها خوب بدیع
نوادر بست هم از اعتبار تیغ و قلم
اگرچه هرچه درین شعر خوب خاطر زاد

یکی نباشد از صد هزار تیغ و قلم
و لیک هست زمانه گواه من کاین بار
برین قصید شدم شهریار تیغ و قلم
بامر و حکم قلم تیغ تا شود گلگون

شکفته باد ز تو نوپهار تیغ و قلم
شکافته سر و خایسک خورده باد عدوت
چو تیغ و چون قلم از کارزار تیغ و قلم
همیشه دست تو بادا چو دست رس داری

بدست گیری دین دستیار تیغ و قلم

بیت

و درین قصید صفت گلها و میوها یاد میکند و میگوید
همه عقیق لب و سرو قد و نرگس چشم
همه سمن بر و گل عارض و بنفشه عذار

ابی

گمان بری که مگر هست گوی زر اندود
بروز صندل سوده نشسته گرد و غبار

سیب

چو مهره‌ها زمرّد میان زر تنک * کند پدید رخ سیب سبز از اشجار
شک منقط روی زمرّدش بعقیق * چنانکه نقطه شنگرف بر رخ زنگار
و در قطعه میگوید

هم تیغ ترا چو برق میخوانم * هم دست ترا چو میخ میگویم

عجب نباشد اگر مدح خوان شوند ترا
زبان پر گهر شاهوار تیغ و قلم
بر مخالف ذات و دو چشم خصم ترا
کبود کرد و سیه نیل و قار تیغ و قلم
بآب و نار تشبه کنند و زان دارد
زمانه یکسر موج و شرار تیغ و قلم
چو سیل و صاعقه کوشند اند و پویند
بغرق و حرق عدو آب و نار تیغ و قلم
بزهر و قهر بر آری همی هلاک و دمار
ز دودمان عدو زان دو مار تیغ و قلم
میان میی و دو رویست دشمن تو مگر
باصل هست ز خویش و تبار تیغ و قلم
برنگ مهر و سپهرند وز نفاذ تو هست
فزون ز مهر و سپهر اقتدار تیغ و قلم
هرآن ستاره که بد چرخ را نثار تو کرد
ز روی ظاهر و باطن نثار تیغ و قلم
اگر نه عدل تو بودی کجا رها کردی
زمانه زر و گهر بر عذار تیغ و قلم
نبوده است و نباشد ز خسروان جهان
نظیر و مثل تو کس حق گزار تیغ و قلم
ز انتقام تو آن دید دشمن تو چو شد
انامل و کف تو جنت و یار تیغ و قلم
که دید از آهن و آتش باؤل و آخر
رخ شخوده و فرق فگار تیغ و قلم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

عجب بود چو برنگ و بلون سیم و زرند
بدست او در چندان قرار تیغ و قلم
فلك پیاده شود ز اسپ خویش چون ببند
انامل و کف او را سوار تیغ و قلم
چنانکه بر روش روزگار زد عدلش
نیام گشت قلهبان حصار تیغ و قلم
بر حسود و رخ بد سگال او دارد
بزردی و بکبودی شعار تیغ و قلم
برهنه خوبتر و سرنگون شریفترست
حسود اوست مگر مستعار تیغ و قلم
یکی بخندد بر دشمنش یکی گیرد
برزم و برزمش اینست کار تیغ و قلم
فروغ لون رکاب و نگین او دارند
از آن شدست جهان خواستار تیغ و قلم
رهی و مادح او را کمر دهند و گهر
زبان لال و میان نزار تیغ و قلم
بسی کشیده جهان انتظار دولت او
چنانکه دانش و داد انتظار تیغ و قلم
ستودن فلك تیغ گون قلم چو برفت
حواله گشت بدو گیر و دار تیغ و قلم
چنان نشانند درو گوهر بیان ز بنان
که بر زدر و گهر شد کنار تیغ و قلم
زهی بسان نبی پیشوای دولت و دین
زهی بسان علی کامکار تیغ و قلم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

(۱۱۵) المحکم الکامل شرف الافاضل محمد بن عمر الفرقدی

که مرقد فضل بر فرق فرقدی نهاد و شکر آب بیان او سكرات جهل را
تسکین می داد، در خراسان بکمال هنر و قوت فضل از اقران در
گذشت و بساط نظم عنصری را بدست حسن شاعری در نوشت و در
حضرت سلطان سعید غیاث الدنیا و الدین محمد بن سام تغیب الله برحمته
از مخصوصان بود و اشعار معسول او در آن بارگاه مقبول، این چند
بیت در حق او گفته،

ای تیغ تو بی مجال تأخیر * چون تیغ سپید دم جهانگیر
در عالم کهل یکی جوان بخت * مثل تو نداد گنبد پیر
ای بر در بارگاه جاهت * نه حلقه چرخ همچو زنجیر
و قصید گفت بامتحان افاضل ردیف تیغ و قلم و سخت لطیف میگوید،

قصید

کس از ملوک جهان یادگار تیغ و قلم

نبوده است مگر شهریار تیغ و قلم

نخسته خسرو سلطان شرق و غرب کزوست

۱۵

بشرق و غرب جهان کار و بار تیغ و قلم

غیاث داور دنیا و دین که قدرت او

چو روزگار شد آموزگار تیغ و قلم

ملك محمد سام جهان ستان که فزود

بفرّین بپیش یسار تیغ و قلم

۲۰

برزم و بزم چه مرجان فشان چه لولوبار

بسیم خام و بزّر عیار تیغ و قلم

گاهی بنفشه دمد گاه لاله در دستش

ز بید و نرگس بی برگ و بار تیغ و قلم

۲۴

باد کبر و سلطنت گوش دلش را می نماند
کز خلیل الله شنیدے حجت پیغمبری
لا جرم دارای گیتی پشه را نصب کرد
تا کند هر لحظه با او مصاف و داوری
پشه چون بی اعتضاد نیزه و عون سپر
یافت از تأیید حق بر کشتن او قادری
قابض ارواح را فرمان رسید از فیض حق
کای همای جانستان ذروه نیلوفری
خیز تا جان هوس پرورده آن خاکسار
از پی آرایش دوزخ سوی مالک بری
آن بلا دانی بنمرد از چه معنی می رسید
با تو گویم گر مرا از اهل تهمت نشیری
ایزدش هر لحظه میفرمود تعذیبی دگر
تا چرا آورد بیرون رسم کرگس پروری
رباعی

دی ان مه من چو روی از مهر بتافت
مه زیور نیکوئی ز رخسارش یافت
گفتم که چرا موی نمی بافی گفت
نی کار که آخر بجهان شعر که بافت
رباعی

گیسوی تو در سیه گری موی شکافت
با پشت تو شد جفت وز مه روی بتافت
تا خود چه رسد بروی شمشاد اکنون
چون گیسوی پر خمت چنان پستی یافت

خواهی که صدف دیده گهر باز ندارد
هنگام سخن عرضه مکن رشته لؤلؤ
ما لالهستان کرده ز خون روی و تو آنکه
در خواب کنی نرگس خون خواره جادو
ای زلف شب انگیز و رخ روز تمامت
چون عنبر و کافور بهم ساخته هر دو
آخر دل بی جرم مرا چند بر آری
زنجیر کشان تا بسر طاق دو ابرو
گفتی که بزر کار تو روزی سره گردد
آری همه امید من اینست ولی کو
گردون ستمکار جنا پیشه نماند
تا از تو شود کار یکی دل شده نیکو
بستم در اندیشه که چیزی نکشاید
زین خانه شش گوشه و زین پرده نه تو
آن به که بهم روی بدرگاه وزیر
کز بهر شرف چرخ کشد غاشیه او
آن ملک طرازی که دگر بار جوان شد
از دولت او دهر خرف گشته بد خو
آن کز هوس راستی طبع لطینش
هر سال رود چشمه خور سوی ترازو
گر شرح دهد تیر فلک منصب کلکش
بی آب شود خنجر بهرام بیاقو

قطعه

و این قطعه در هجو کرگس گفته است،

آن شنیدستی که نمرد از مقام افتخار
مدتی می سود بر گردون کلاه سروری

هر دم بسوی مشرب عذیش ز آب چشم
گردون هزار نامه نبشت از زبان نی
ای چرخ رتبی که بخارا بدور تو
در چشم چرخ همچو زمین خوار کردی
عزم تو گاه سیر بخورشید گرم رو
از راه طعنه گفت که آهسته نیک پی
چون شد ز عکس خط تو آکسون شب تمام
گشت از خجالت آب روان از مسام خوی
بگذار نا بخط و کفت اقتدا کنند
شام سیاه کاسه و صبح سپید پی
کیوان باوج قصر تو هرگز کجا رسد
چون هست آستانه تو فوق کل شی
صدرا مدان ز جنس دگر شاعران مرا
دانم که اهل رشد شناسی ز اهل غی
در شیوه سخن نرسد هیچ کس بن
هرگز بگرد شمس رسیده است هیچ فی
تا لازم حیات بود اعتدال طبع
بادا رسیده صیت جلال توحی بجی

قصید

از روی تو چون کرد صبا طره بیکسو
فریاد بر آورد شب غالیه گیسو
از زلف سیاه تو مگر شد گرهی بان
کر مشک بر آورد فلک تعبیه هر سو
از شرر خط غالیه تاثیر تو مانده است
در وادی غم با جگر سوخته آهو

از می بیارگاه روان قاصدی فرست
چون کرد قاصدان صبارا زمانه پی
از خط سبز پیکر معشوقه بهره گیر
کایام کرد مفرش مینای باغ طی
گلگون عیش را پس ازین تنگ دار
چون ملك باغ پست شد از ترك ناز دی
هر دم حدیث صنوت کوثر چه میکنی
نسپرده بزم خسرو و عشرت بزیر پی
صاحب قران مسند اقبال ناج دین
کالی دگر گرفت ازو گوهر قصی
والا محمد بن محمد که پیش او
بر چهره قباد نهد روزگار کی
طوطی مقالاتی که ز نائیر نطق او
شاخ شکر دمید ز جرم نحیف فی
چون دست او صحیفه اقبال نشر کرد
در ناله آمدند کریمان آل طی
پرسیدم از خرد که فلك هست صدر او
از ساق عرش منبئی تقدیر گفت هی
ی گفت عقل دوش که حای وهم کیست
آواز داد چرخ که رای رفیع وی
آن چرخ سرعتست سمنش که نعل او
ابروی فتح نقش کند بر رخ جدی
فکرت مسیر وهر سپاهی که می کشد
دست فلك دوال رکابش ز یال کی

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

شاهها خلائق از تو عزیز و توانگرند
درویشیم سزد که بدست هوان دهد
پوشیده زهره جامه زربفت و مشتری
محتاج خرقة ایست که در طیلسان دهد
در عهد چون تو شاهی کر فضله سخات
هر روز چرخ را شب دریا و کان دهد
شاید که بعد خدمت یکساله در عراق
ناغم هنوز خسرو مازندران دهد
تا آسمان چو کسوت شب را رفو کند
گه از شهاب سوزن و گه ریمان دهد
بادی چنانکه کسوت عمر ترا قضا
یک سر طراز مملکت جاودان دهد

(۱۱۴) الامام الاجل شمس الدين محمد بن عبد الكرم الطبسی،

نادره ایام و لیالی که او خزانه جواهر و لآلی معانی بود خواطر و اذهان
۱۰ فضلا بکنه نکته که او پرداختی نرسیدی و طباع سلیم و خواطر مستقیم
در پیش قریحت او موعج نمودی، در سمرقند فضایل او سمر شد و
صاحب اجل نظام الملك صدر الدوله و الدین اورا در ظل عنایت و
رعایت خود آورد و او آنچه در مدح او پرداخته است همه عذب و
دلاویزست و اشعار آبدار او بسبب ذوق و لطف شهرتی گرفته است،
شعر،

خیز ای گرفته روی مه از طلعت تو خوی
تا چهره حیات بشویم ز آب می
پر خنده دار صبح دم از می لب قدح
تا کی دم زمانه خوری چون دهان می

هر سرگرائی که کند خصم تو بعمر
بازوش وقت حمله بگرز گران دهد
ای خسروی که حفظ تو هنگام اهتمام
گوگرد را ز صولت آتش امان دهد
هرجا که رایب از در تدبیر در شود
تقدیر بر وساده حکمش مکان دهد
پهزند چرخ و اختر و بخت تو نو جوان
آن به که پیر نوبت خود با جوان دهد
فرّ همای سلطنت آنرا بود بحق
کش حکم تو بسایه چترش امان دهد
هر اهلی که در سر چوبی کنند راست
چون رخ تو چگونه قرار جهان دهد
اعجاز موسوی ندهد هرکجا کسی
چوبی شعیب وار بدست شبان دهد
صد قرن بر جهان گذرد تا زمام ملک
اقبال در کف چو تو صاحب قران دهد
در رزم رستی نو و در بزم حاشی
گردون ترا عنان قزح بهر آن دهد
با بجز بر زنی چو بدستت قدح نهد
وز مهر کین کشتی چو بدستت عنان دهد
هرکو چو تیغ با تو زبان آوری کند
قهرت جواب او بزبان سنان دهد
بر گرد بارگاه تو کیوان شب بتافت
تا روز بوسه بر قدم پاسبان دهد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

وقتست اگر لب نو بعهده مزورے
 بیمار عشق را شکر و ناردان دهد
 مائیم و آب دیده که سقّای کوی دوست
 صد مشک ازین متاع بیک نای نان دهد
 آن بخت کو که عاشق رنجور قوئی
 با این دل ضعیف و تن ناتوان دهد
 و آن طاقت از کجا که صدائی ز درد دل
 در بارگاه خسرو خسرو نشان دهد
 فریاد من ز طارم گردون گذشت و نیست
 امکان آن که زحمت آن آستان دهد
 نه کرسی فلک بهد اندیشه زیر پای
 تا بوسه بر رکاب قزل ارسلان دهد
 در موضعی که چون دم روح القدس ز باد
 نصرت همای رایت او را روان دهد
 تیغش ز کله سر بی مغز دشمنان
 نسرین چرخ را چو هما استخوان دهد
 در برگ ریز عمر عدو صرصر اجل
 نوروز را طبیعت فصل خزان دهد
 و اطراف باغ معرکه را تیغ آب رنگ
 از خون کشتگان گل و ارغوان دهد
 تر دامنش دشمنش از روی خاصیت
 رنگ از برون جوشن و برگستوان دهد
 راه نجات بسته شود بر زمین چنانک
 مرگ از حذر عنان بره کهکشان دهد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

آن سرکه چرخ از سر تکلیف بر گرفت
در امثال حکم تو بر آستان نهاد
تا در قبول عقل نیاید که آدی
دل بر بقاء مملکت جاودان نهاد
جاوید زی که نوبت ملک ترا قضا
در وجه دفع فتنه آخر زمان نهاد

هوراست

شرح غم تو لذت شادی بجان دهد
لعل لب تو طعم شکر در دهان دهد
طاؤس جان بجلوه در آید ز خروی
گر طوطی لببت بجدیثی زبان دهد
شمعیست چهره تو که هر شب ز نور خود
پروانه عطا به آسمان دهد
خلقی ز پرتو تو چو پروانه سوختند
کس نیست کز حقیقت رویت نشان دهد
زلفت بجادوی ببرد هر کجا دلیست
و آنکه بچشم و ابروی نا مهربان دهد
هندو ندیدم که چو ترکان جنگ جوی
هر چه آیدش بدست بتیر و کمان دهد
جز زلف و چهره تو ندیدم که هیچ کس
خورشید را ز ظلمت شنب سایبان دهد
مقبل کسی بود که ز خورشید عارضت
هجرانش تا بسایه زلفت امان دهد
گر در رخ بختی بر من منه سپاس
کان خاصیت هی چون زعفران دهد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

- شاه جهان مظفر دین خسرو عجم
کز فخر پای بر سر هفت آسمان نهاد
در تنگ نای بیضه تدبیر عدل او
نقاش طبع صورت مرغ شیان نهاد
قدرش رکاب با فلک اندر رکاب شد
فرمانش با زمانه عنان در عنان نهاد
ای صفدری که در صف هیجا ترا خرد
همنای پیل جنگی و شیر ژیان نهاد
از انتقام عدل تو با ضعف خویش کبک
در چشم باشه و دل باز آشیان نهاد
چشم بنفشه صوب قهرت بخواب دید
سر چون عدوت بر سر زانو از ان نهاد
بر بام هفت قلعه گردون هزار شب
حزم تو پای بر زیر پاسبان نهاد
تو بی قرینی از همه اقران از آن قبل
نامت زمانه خسرو صاحب قران نهاد
دستت سبک مخالف دین را بیاد داد
ز آن بادها که در سر گرز گران نهاد
جاه تو اسپ بر سر مهر سپهر تاخت
جود تو داغ بر دل دریا و کان نهاد
جز سرمه اجل نبرد حسرتی که دهر
در چشم دشمن تو بنوک سنان نهاد
تیر تو مسرعیست که پیش از زه کان
تقدیر مزده ظفرش در دهان نهاد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

قصیده،

تا غمزه تو تیر جفا بر کمان نهاد
خوی تو رسم خیره کشی در جهان نهاد
بس جان نازنین که بلارا نشان شده
زان تیرها که غمزه تو در کمان نهاد ۵
صبرے که در میان غم دستگیر بود
از دست محنت تو قدم بر کران نهاد
عیبی که چشم عقل بدوزد ز تیرگی
دست زمانه در سر زلفت عیان نهاد
و اندیشه که کم شود از لطف در ضمیر ۱۰
گردون برآز با کمرت در میان نهاد
بر ره نشسته دیده که نا چون وفا شود
آن وعدها که لطف تو در گوش جان نهاد
در خط شوم ز سبزه خط تو هر زمان
نال چرا بر آن لب شکر فشان نهاد ۱۵
بر سر زخم ز غیرت زلفت که از چه روی
سر بر کنار نازه گل و ارغوان نهاد
این گونه مشکلات که در راه عشق تست
دل بر وفای عهد تو مشکل توان نهاد
دام یقین که نشکند الا ثنای شاه ۲۰
مهری که عشوه تو مرا بر زبان نهاد
منت خدا برا که بنام خدا یگان
بر چرخ پیر مسند بخت جوان نهاد
دست زمانه گوهر شاهی بفال نیک
در آستین حکم قزل ارسلان نهاد ۲۵

صریرِ کَلکِ تو در کشف مشکلات جهان
 چنانکہ نغمہٴ داود در اداء زبور
 بزیر دامن افلاکِ خلقت آن مجمر
 کہ کرد جیبِ اُفُقرِ پُر از بخار و بخور
 بگردِ خطہٴ اسلامِ حفظت آن خندق
 کہ می نیابد شعری برو مجال عبور
 سوے حریمِ خلافتِ نرا همان آتش
 نموده راه کہ اوّل کلمہ را سوے طور
 تو روی با علی کرده کہ رایت صبح
 بزیر سایہٴ آن کم شود بوقت ظہور
 ترا بجبلِ متین است اعتصام چہ بالک
 اگر گسسته شود رشتہٴ سنین و شہور
 چراغِ بخت تو زان شمع بر فروخته‌اند
 کہ آفتابِ پیروانہ خواهد از وی نور
 نہالِ جاہ تو زان حوض یافتست نما
 کہ از ترشح او حاصل آمدست بجزور
 فراست تو چو افگند نور بر عالم
 نماید در تنقِ غیبِ هیچ سیر مستور
 های ہمت تو گردنان گردون را
 ز عجز و ضعف چو عصفور دید و ما العصفور
 ہمیشہ تا نتوان کرد حصر دور فلک
 ترا چو خور فلک باد عمر نا محصور
 صلاحِ ملک و ملک بر عنایت مبنی
 دوامِ دین و دول بر کنفایت مقصور

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بدان طمع که دهان خوش کنی ز غایت حرص
نشسته مترصد که تی کند زنبور
ز کرم مرده کفن بر کشتی و در پوشی
میان اهل مروّت که داردت معذور
بوقت روز شود همچو صبح معلومت
که با که باخته عشق در شب دیجور
بیاده دست میالای کان همه خونست
که قطره قطره چکیدست از دل انگور
دل مرا چو گریبان گرفته جذبۀ حقّ
فشانند دامن همت بخاکدان غرور
بشد ز خاطر من اندیشه می و معشوق
برفت از سرم آواز بریط و طنبور
ز هرچه کردم و گفتم کنون پشیمانم
بجز دعا و ثناء خدایگان صدور
وزیر مشرق و مغرب نصیر دولت و دین
که باد رایت عالیش تا ابد منصور
نه بر حدیقه فکرش وزیده باد غلط
نه بر صحیفه عزمش نشسته گردد فتور
ز طول و عرض جهان کمال او صد ره
مهندسان خرد معترف شده بقصور
نشسته در دل و چشم ملوک هیبت او
چنانک صولت می در طبیعت مخبور
زهی دقایق لطفت خفی چو جرم سها
و لیک گشته چو خورشید در جهان مشهور

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بگوش جان من آمد نداء حضرت قدس
 کہ ای خلاصہ تقدیر و زبده مقبدر
 جهان رباط خرابست بر گذرگہ سیل
 گمان مبر کہ بیک مشت گل شود معمر
 بر آستان فنا دل منہ کہ جاے دگر
 برائے عشرت تو بر کشیدہ اند قصور
 مگر تو بی خبری کاندرین مقام ترا
 چہ دشمنان حسودند و دوستان غیور
 بکوش تا بسلامت بمآمنی برسی
 کہ راہ سخت مخوفست و منزلت بس دور
 بین کہ تا چہ نشیب و فراز در پیش است
 ز آستان عدم تا بہ پیشگاہ نشور
 ترا مسافت دور و دراز در پیشست
 بدین دو روزہ اقامت چرا شوی مغرور
 تو در میان گروہی غریب مہمانی
 چنان مکن کہ بیکبارگی شوند نفور
 بین کہ تا شکست سیر و نت پوشیدست
 چہ مایہ جانورند از تو خستہ و رنجور
 چہ بارہاست ز تو بر تن سوام و ہوام
 چہ داغہاست ز تو بر دل وحوش و طیور
 بدشت جانورے خار میخورد غافل
 تو نیز میکنی از بہر سلب او ساطور
 کناغ چند ضعیفی ز خون دل بتند
 محفل آری کین اطلس است و آن سیفور

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

باب یازدهم،

در ذکر لطایف شعرائی که درین قرن بوده‌اند بعد از عهد دولت
معزی و سنجری،

فصل اول، در ذکر شعراء خراسان،

۱۰ (۱۱۲) الاجل صدر المحکماء ظہیر الدین فاریابی نور الله مرقدہ،

افضل الزمان و اکمل انسان آسمان مجاهد و جهان مآثر اگرچه مولد او
فاریاب بود اما مینه و میسرہ سپاہ بلاغت او قلب جمله فصحاء عجم
میشکست با این همه اشعار رخشان سر بر آستانه او می نهاد نتایج طبع
راست او را در عراق خطبان راغب خاستند و ملوک این اطراف
بضاعت فضل او را خریداری کردند در دولت اتابک ابو بکر آسایشها
یافت و چنین شنیدم از بزرگی که شی در مجلس اتابک ابو بکر این
رباعی بگفت

ای وِردِ ملایکه دعای سر تو * سر نیست زمانه را بجای سر تو
با دشمن تو نیام شمشیر تو گفت * سیر دل من باد قضا سر تو
رباعی

شاه ز تو کار ملک و دین با نسق است
وز عدل تو جانِ ظلم و فتنه رمق است
در عهد تو رافضی و سنی با هر
کردند موافقت که بو بکر حق است

۲۰ و تمامت دیوان او مطبوع و مصنوع است و شعر او لطفی دارد که لطف
او هیچ شعر دیگر ندارد و این چند قصید از اشعار او در قلم آمد، قصید

سپید دم که شدم محرم سراے سرور
شنیدم آیت نُوبُوا اِلَى اللَّهِ از لب حور

در ره عشقت بسی عاشق بیم چو خود
پای ز حسرت بیگل دست ز انده بسر
می نگرم روز و شب کار خود از پیش و پس
نیستم از چپ و راست جز ز تو زیر و زبر

(۱۱۲) الاجل جمال الدین ناصر شمس يعرف بکافرک غزین،

ناصر شمس که ریاض فضل او ناصر بود و دیکه عطارد بمجال او ناظر و در غزین از مشاهیر شعرا بود و هزل بر وی غالب و هجاء اکابر و مذکور امثال شیوه او بدان سبب خلق اورا تعظیم کردند و از بیم زبان او اغراض اورا وفا نمودندی و در هجو یکی میگوید

۱۰ پدرش گر بنانش دست برد * بشکند خورد ناخنان پدر

پسرش گر بخوانش در نگرد * بر کشد چست دیدگان پسر

وله

آنچه سرمای بخل خواجه کند * به دی درون دمه نکند

از بخیلی که هست کیرش را * بکس زن درون هم نکند

قطعه

هرگه که در آم ز در حجره خواجه * از بهر من آن غر بر پای نباشد
ترسد که فرو ریزد کیر از در کونش * چندان که در آن حجره مرا جای نباشد

غزل

تا ولایت بدست ترکانست * مرد آزاده مرد بی ناست

۲۰ جهد کن تا دریک کون باشی * روز روز دریده کونانست

قطعه

این قوم را نگه کن در خون یکدگر * بر خاسته همه بشی خون یکدگر
۲۲ قوی سینعلون و گروهی سیعلون * کردند پاره پاره همه کون یکدگر

هر روز چند بار مرا از فراق خود
 از عقل می ستاند و بیهوش میکند
 بر کس مباد آنکه برین سوخته جگر
 آن عارض و کلاله شَبُوش میکند
 گویم ز جور هجرش فریادها کنم
 باز امید وصلش خاموش میکند
 ناکام بین که از بن دندان می کشم
 هر بد که بر من آن رخ نیکوش میکند
 هر ساعتی که یاد غمش میکند دل
 † روزمر سیه ز نور بناگوش میکند †
 چشم سپید کرد ز زلف سیاه خود
 روزمر سیه ز نور بناگوش میکند

۵

۱۰

و این غزل هم از نغمات روض طلیمت و نغمات سحر فریجت اوست غزل

با رخ چون ماه تو ماه ندارد خطر
 بال لب چون نوش تو قدر ندارد شکر
 زلف پریشان تست آفت هر مرد و زن
 عارض رخشان تست فتنه شمس و قمر
 چون تو خرای بناز پای نمی بر زمین
 سرو سہی پیش تو دست زند در کمر
 قدّ چو تیر تو کرد پشت مرا چون کمان
 عارض چون سیم تو کرد رخ من چو زر
 در پی وصل تو ام بسته دل و خسته جان
 از غم هجر تو امر خشک لب و دیده تر
 ناولک دل دوز تو بی سببی هر زمان
 از پی بی رحمتی زخم زند بر جگر

۱۵

۲۰

۵

چون وصف مشک آن گل کردم سزد که بام
از تو گلی و مشکی وز شاه نام و نانی

(۱۱۰) جمال الشعرا عبد الحمید عبری،

عبر بوستان فضل و اختر آسمان هنر بود، لطایف شعر او طرب انگیز
و بدایع سحر او جان آویز، این يك غزل بر منوال شعر ختم الشعرا
گفته است که امروز زمانه نوبت ماست بر مطالع و مقاطع و دقت و رگت
و حسن و قبح سخن او دلیلی واضح است، غزل

تا عشق تو در دلم مهیاست * بر دل بد و نیک عشق پیداست
تا صبر در صلاح بر بست * اندر دل من هزار سوداست
تا قافله وصال بگذشت * آواز فراق دوست بر خاست
با دل چو فراق او قرین شد * زین روی شد این تنم کم و کاست
از صحبت عشق شاد گشتم * تا عشق بخود دل بر بیاراست
چون نام تو بر دلم رقم شد * عیشم چو زمانه در مداراست
چشم سوی جام و دست زی رطل * دل سوی نشاط و زی تماشاست
بر دار پپاله نوش کن می * چه وقت عبادت و مصلّاست
شادان بنشین و می هی نوش * گر دیده عشرت تو بیناست

(۱۱۱) جمال الشعرا اسمعیل بن ابراهیم الغزنوی المعروف بزریس،

اسمعیل که شعر او عذوبت سلسیل و طراوت زلال و فرات و نیل
داشت جزالت با سلاست آمیخته و لطافت با متانت جمع آمد و این چند
غزل چون در منظوم از آن سلك است و این ابیات چون لؤلؤ منشور
نتیجه آن كلك، میگوید

جان هر شراب وصل کزو نوش میکند
دل حلقه ز زلفش در گوش میکند

و ر چو زهره عارض را مشترک آید سزد
 مشتری گر پیش آن خرشید خوبان ایستد
 بر گکش هر لحظه شرمش قطره آرد پدید
 تا که گرد آید که در چاه زنخندان ایستد
 گر به پیش خدّ گلرنگش قمر بندد کمر
 بنده باشد که پیش تخت سلطان ایستد
 خسروی کز عدل و احسان ملک را پیرایه ساخت
 ز آنک شاهانرا قیامت عدل و احسان ایستد
 آن جهاننداری که چون عدلش کان اندر کشد
 نوک پیگانش عدورا در دل و جان ایستد
 آن سپهر ایوان مهر افسر که روز بار او
 قیصر رومی بخدمت پیش دربان ایستد

و این نیز شعر اوست

ای زلف و عارض تو از مشک و گل نشانی
 بر گل چو مشک باشد گردد عطر جهانی
 مشکت اگر بگرم دست از گلت ندارم
 تا مشک گل نسیم بدهد مرا امانی
 گل خدّ و مشک خطی چون تویی که دارد
 بر آفتاب گل بوی از مشک سایه بانی
 مشکت گلی که دارد آن گل بجان خرد دل
 کان گل که مشک شاید ارزان بود بچانی
 مشک ترا چه خواند گل طرفه نقش بندی
 تا مشک باز آری بر طرفه گل ستانی
 چون گل رخت بیوسم یام ز مشک بوئی
 چون مشک تو بیوسم یام ز گل نشانی

سلطان بهرامشاه آنکه جهان گویدش
کای فلک کامران بنده فرمان تو
ای ملک شرق و غرب سایه ایزد که هست
مایه دریای فنج چشمه پیکان تو
هر ملکی کز شرف پای نهد بر فلک
باد مقیم آن ملک چاکر دربان تو
شیر فلک کی سزد طعمه شمیر تو
چرخ گران کی کشد حمله یکران تو
تنگ شود چون ز بیم عالم بر پر دلان
باد جهان ظفر عرصه میدان تو
اے زده بر کارزار دایره صد هزار
روز و غا بر زمین مرکب گردان تو
تا که زمین را قرار هست ز دور فلک
در همه احوال باد یار تو یزدان تو
ملک ملوک جهان بادا در ملک تو
جان سلاطین عصر بادا در جان تو

شعر

ماه اگر نظاره آن شمع خوبان ایستد
چون شود پیدا رخس از شرم پنهان ایستد
دل ز چوگان دو زلفش زان نیاساید که گوی
کم بود ساکن که پیش زخم چوگان ایستد
پیش چشمش دسته نرگس بخدمت ایستاد
در چمن چون پیش لاله سرو بستان ایستد
سر کجا باشد بنامیزد ز روی و زلف او
مشک گلریزان نشیند بوسه ریزان ایستد

عاقبت کارش چو اسم جد شهریارش محمود دو قصیده در مدح سلطان
گفته

شعر

دوش بوقت سحر جان تو هم جان تو
 کز غم تو خون فشانند دیده ز هجران تو
 جمع بد احوال من چونکه بدیدم رخت
 ۱۰ کرد پریشان مرا زلف پریشان تو
 تا دل مسکین من مسکن مهر تو شد
 چشمه چشمم کشاد چاه زخندان تو
 جان تو کان آرزوست در همه عالم مرا
 ۱۰ تا که شکر بر چند لب ز نمکدان تو
 طیره شود آفتاب چونکه بهر بامداد
 ماه رخت بر کند سر ز گریبان تو
 وعده و صلح بده تا که تماشا کند
 دیده چون ابر من گرد گلستان تو
 ۱۰ دی صنایع ناگهان فتنه شد از یک نظر
 دیده گریان من بر لب خندان تو
 ای صنم از لطف تو راز دلت دیدمی
 گر نشده مانع صدره کتبان تو
 از قبل شعر نیک شهری جویان من
 وز پی روز وصال من شد جویان تو
 ۲۰ جان و دل برده ز آنکه نبردی بکار
 آب عقیق بمن لعل درافشان تو
 جور مکن بر دلم ز آنکه ندارد روا
 ۲۴ شاه جهان هیچ حال جور فراوان تو

سی ذات کشان دامن و برجسته میان
اندر نگ و پوی بسته پیوسته میان
این طرفه که میکند بنشسته میان
سه چشم کشاده حکم سی بسته میان

در صفت ندماء سلطان و فضلی گیهان میگوید این رباعی

قوی که ز خاطر آب آتش ببرند * با جوزا دست دانش اندر کمرند
از گوهر لفظ خویش کان گهرند * کر نظم لطیف رشک نظم گهرند
و این رباعی که تیر فلک را در استماع آن از تحیر چون تیر دهان باز بماند
در وصف کمانچه می پردازد

ساز تو چو نون و می آمد بمثال
وین قامت چون الف از آن هر دو چو دال
خورشید چو تو نیند اندر بحال
یک دست گرفته بدر و یک دست هلال

و در صفت بریط پردازد رباعی

شکر سخنی که نیه بادامست * بی پخته سخنهایش طربها خامست
از هشت زبان او بدل پیغامست * کین هفت اقلیم بی دم من دامست
و در وصف چنگ این ترانه گفته است و این گوهر سفته رباعی
ای چنگ سر افکنگ چو هر معنی * در پای کشان زلف چو معشوق منی
گر ضی ترست خشک پس در چه فنی * هم خشک زبانی تو و هم تر سخنی

(۱۰۹) الاجل المحترم سعد الدین مختار الشعراء مسعود النوکی، ۲۰

نوکی که نوکِ ناوکِ تقریرِ او دیکه سُهارة بدن بساطِ خضرا بدوختی و
شعاعِ آتشِ قریمتِ او خس و خاشاکِ نوکِ جهل را بسوختی و تابشیر
۲۲ تنویرِ اصطناعِ سلطانِ بهرامشاه اختر طالعش چون نام او مسعود بود و

شاه گردون چو ز نيمهار تو روبه گردد
چکند فتنه که در سايه سامان نشود

غزل

و هم اوراست اين غزل،

حلقه حلقه مشك دارد بر کران ارغوان
توده توده لاله دارد در میان ضميران
خيره گشت از خدّ او ماه دو هفته بر فلک
طيره شد از قدّ او سرو سهی در بوستان
گه سخن گوید بمجلس چون عطارد بي دهن
گه کمر بندد بيدان همچو جوزا بي میان
جز زخندانش شنيدستی ز سيم ساده گوی
جز ز زلفش ديدۀ از مشك سوده صولجان
سنبل پستش کشاده بر دل و دينم کمين
نرگس مستش کشيد بر تن و جانم کمان

غزل

و هم اوراست اين غزل

ای دوست عاشق از بر تو زار ميرود
دل پر ز رنج و حسرت و تيار ميرود
مسکين کسی که در همه عالم رهين چو من
در صحبت فراق ستهکار ميرود
بي يار و دل من خنک آن کس که در جهان
با دل هي خرامد و با يار ميرود
از مهر تو نعدی و از عشق تو ستم
بر بنده تو بيجد و بسيار ميرود
خوبی بمجلس تو هي آيدے عجب
آرے سزا بنزد سزاوار ميرود

رباعی

و اين رباعی در معنی نرد گفته است

جدّ رایش در مآثر جدّ دانش در جهان
 جود بندش در مفاخر جود کفش در نظر
 همچو رُوح اندر طبایع همچو رُوح اندر بدن
 همچو راح اندر فئینه همچو ریج اندر خُضر
 ای نهاده از سعود گنبد فیروزه کار
 وی رسیده از سعود دولت فیروزه گر
 رای میمون ترا بر فوق فرق چرخ جای
 رایت مجد ترا در تحت ساق عرش سر
 هر مهبی در ساحت گردون برای لعب تو
 از هلال و بدر چون چوگان و گوی آید قمر
 کاخ اقبال از کمال طبع شادت دل کشای
 شاخ آمال از نوال دست رادت با رور
 نسر طاہرا شکار خویش پندارد ز کبر
 باز چتر تو چو بکشاید بهیجا بال و پر

غزل

۱۰ و این غزل هم اوزاست

دل من بی رخ تو محرم ایمان نشود
 درد من بی لب تو مرهم درمان نشود
 کیست بر گوی زمین در خم چوگان فلک
 کش قد از گوی زخندان تو چوگان نشود
 گرد مفشان ز سر زلف چو آئی ز شکار
 تا ز بوی خوش او آب گلستان نشود
 بی پیشمانی پیش تو کشیدم دل اگر
 دلت از بردن دل باز پیشمان نشود
 کیش و قربان نکشائی ز میان تا ز غمت
 صد دل از کیش برون نآید و قربان نشود

اوج خضراء بسیط از وسے ملّٰع در نجوم
 موج دریاے محیط از وسے مرصّع از درر
 گه دلِ گل از سموم عنف او آید بچوش
 گه گل دل از نسیم لطف او آید بپر
 شد عروس طاعت ابلیس ز امرش خاکسار
 گشت شاه توبت آدم ز فضلش تاجور
 دین احمد از جلال قدر او شد کامکار
 ملک محمود از کمال صنع او شد مشنهر
 از قبول اوست کز اقبال شاهنشہ فزود
 ملک محمودی و دین احمدی را فخر و فر
 ظلّ حق بہرامشہ خورشید ملّت آنکہ هست
 نار عنف و نور لطفش دلفروز و جان شکر
 آن جوان بختی کہ آمد تیغ گوہردار او
 برج حشمت را نجوم و درج نصرت را گہر
 آن جهان بختی کہ آمد کفّ گوہربار او
 کاخ ہمت را نگار و شاخ دولت را ثمر
 دولت سرمد گرفت از رای منصورش جلال
 ملّت احمد فزود از رایت فتحش ظفر
 چون ز لؤلؤ بحر بجزو از کواکب حوض حوض
 چون ز ریحان عرض ارض و از گہر حجر حجر
 جوّد جود و خلق او روحی است در طبع امل
 عرف عرف خلق او روحی است در جسم ہنر
 آبگیر از بیم او پیوستہ با سمین زره
 آسمان از باس او ہموارہ با زرین سپر

۵

۱۵

۲۰

۲۴

(۱۰۸) العمید المحترم محمد بن عثمان العتبی الکاتب،

بینی که قلم از یمنِ یمینش مایه دار بود و جهان جان را از مدد بیان او همیشه بهار عروس فضل از معائی او سوار و خلخال یافته و لباس هنر از معائی او طراز جمال گرفته و او را چند تألیف است که هر یک بر روی فضل چون دیکه بصیرند و بر آسمان لطف چون بدر منیر و یکی از آن جمله بزم آرای فخری است که در بدایع تشبیهات و رویح اوصاف داد فضل داده است و حق بیان گزارده و این قصیده از بدایع بیان شافی و ودایع ضمیر صائی اوست که ابتداءً آن بتوحید خالق بی چون و آفریدگار این فرش بوقلمون میکند و تخلّص بمدح پادشاه جهان پناه و زینت تاج و گاه و تخت و کلاه بهرامشاه میگوید،
شعر

مَنّت و شکر و سپاس بی قیاس و حدّ و مر
ذو الجلالی را که بی حکمش نباشد خیر و شر
مالک الملکی که هر روزی زند چون لاله چاک
دست چرخ از حکمت حکمش گریبان سحر
هم مبرّا ذات او از موت و فوت و عزل و هزل
هم منزّه نعت او از عیب و ریب و خواب و خور
بر اقصای جلالش و همرا نبود مجال
بر مبادی کمالش همرا نبود ممر
یافته تمکین و تسکین از کمالش فرش و عرش
خواسته تنویر و تدویر از نوالش ماه و خور
بی نیازست از وجود و بی زیانست از عدم
نز وجود اوزاست نفع و نز عدم او را ضرر
هم ز ریب و لهو فعل او مبرّا یک بیک
هم ز عیب و سهو قول او معرّا سر بسر

۱۵

۲۰

۲۴

وله ایضاً،

ای ماه روی خوب تو بستان دیگرست
 مارا لب تو چشمه حیوان دیگرست
 چاک از فراق روی چو خورشیدت ای پسر
 چون صبح صد هزار گریبان دیگرست
 چشم بد از تو دور که در چشم روزگار
 از عکس چهره تو گلستان دیگرست
 سوی تو همچو گوی روان آمدم بسر
 از بهر آنکه زلف تو چو گان دیگرست
 خورشید هم ز عشق تو بی صبر شد از آنک
 بر تو ز سایه تو نگهبان دیگرست
 یا رب چه طالعت که هر ساعتی مرا
 در کفر آن دو زلف تو ایمان دیگرست

۵

۱۰

شعر

و هم اوراست این شعر

زهی چاک از فراق تو غریبان را گریبانها
 یکی بر دار و فرمان کن نقاب از جمله جانها
 چه بادست آنکه در سر کرد خاک بوستان از گل
 بر افروز آتشی از گل ببر آب گلستانها
 چو لعلت جنبش آغازد خهی پر نوش ساغرها
 چو جزعت ناوک اندازد زهی پر زهر پیکانها
 تو در پشت پدر بودی که از مهر تو دایهات را
 بجای شیر خون دل فرود آمد پیستانها
 چو اندر بزم بنشستی خهی ناهید مجلسها
 چو اندر رزم بر خیزی زهی بهرام میدانها

۱۵

۲۰

۲۴

در حریم دولتش يك جو نیندیشد هی
 مار افعی از زمرد برگ گاه از کهریا
 ای نهاده جاه تو بر تارك گردون قدم
 وای کشید دست تو در چشم رادی تونیا
 از برای صُفَّه جاه تو در برج شرف
 وائی گردون هی بافد بساط کبریا
 نافه آهوی سنبل خورده اندر خاک هند
 بوی ندهد بی نسیم خلق تو اندر خطا

شعر

هم اوراست این شعر

۱۰
 اے نور بناگوش تو خندان بقر بر
 طوبی لك یاقوت چه پوشی بدر بر
 چون نقش تو در آئینه روح بخندد
 نقاش خیال تو بگرید بصور بر
 ای رشك گل روی تو از تاب بنفشه
 چون لاله مرا داغ نهاده بچگر بر
 صد نافه سر بسته کشاید چو نشیند
 عطار سر زلف تو بر باد سحر بر
 از رشك تو در دیده خورشید زخم خاك
 تا سایه تو با تو نیاید باثر بر
 آمیخته اند آن خط و این چشم بخوبی
 هم دود بآتش بر و هم سیم بزر بر
 هم کویل سیمین زن و هم کوكب زرین
 از چشم و رخ من بکلاه و بکمر بر
 ای در چمن عشق تو چون سرو خردا
 هم پای بگل مانده و هم دست بسر بر

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

روزی که روزگار بنای تو می نهاد * ناهید رودها زد و خورشید فالها
 بر نخته جمال تو هنر روز آفتاب * از حسن جمیها کشد از لطف دالها
 شکل تو چرخ را ببلندی و راستی * چون روی شهریار نماید مثالها
 چون باغ ابر شسته بخندید حالها * چون سرو آب دیک ببالید بالها
 تا چرخ مژده داد جهان را بعدل تو * شد ملک دین و دولت را تازه حالها
 در جویبار عدل روان گشت آبها * در باغهای دین ببر آمد نهالها
 و هم اوراست این شعر

ای بناگوش تو داده ماه را نور و صفا
 سرو مشکین طره و گلبن سیمین قفا
 حلقه زلفت برنگ و شعله نورت بروی
 تیرگی را مایه آمد روشنی را کیمیا
 هست نقاش از هوای روی تو دست بهار
 گشت عطار از کند زلف تو باد صبا
 آسمانی بهر آن سیابگون بشدی کمر
 آفتابی بهر آن زنگار گون پوشی قبا
 تا ترا روی چو خورشیدست مارا عار نیست
 همچو نیلوفر در آب دیک کردن آشنا
 چشم جز در چهره خوب تو نکشاید خرد
 از برای آنکه تو ماهی و او مردم گیا
 ای ز بهر جان خلقی بی دل و خسته جگر
 چشم بی آب تو داده آب شمشیر جفا
 هم ز دست جور تو مارا بود فریاد رش
 مرکز انصاف و قطب دولت و چرخ سخا
 گلبن طبعش دهد هر فصل دیگر گون ثمر
 بلبل جودش زند هر روز دیگر گون نوا

اصلش از خاکست و آب و روز شب زان گل خورد
تا شگفتی نایدت کسو زرد و لاغر میشود
او چه غواص است یا رب ز آنکه چون او غوطه خورد
نور جان در بحر ظلمت آشاور میشود
خشک میگردد عطار در دهان بر آسمان
چون زبان او بمدح پادشا تر میشود
آن جهاننداری که هر شب از جواهر آسمان
بی سوال از عکس تاج او منور میشود
آن خداوندی که از تأیید دولت هر زمان
بر همه خصمان ملک و دین مظفر میشود
تربیت باید همی از ابر خلقش ساعتی
آنکه اندر ناف آهو خون معطر میشود
تا های عدل او پرواز کرد اندر جهان
باز جرّه بنده بر طوق کبوتر میشود
لشکر منصور او هر جا که صف بر میکشد
قلب شیر آسمانش قلب لشکر میشود
ای خداوندی که پیک فخر را در ملک تو
از برای مژده دادن پایها پر میشود
از بخار ناچخت روی هوا کل میدمد
وز نهیب موکبت گوش فلک کر میشود
گر پری خواهد که آسیبی زند ملک ترا
نا زده از شور بختی دیو منظر میشود

شعر

و این شعر اوراست

ای چرخ را نموده برفعت مثالها * در شکل دلبریء تو جان را دلاها
جائی رسید که نگردد محیط تو * گر سوی چرخ بر رود اندیشه سالها

شاه گفتا غلط نکر دستم * ور غلط کرده‌ام جوام هست
شرط باشد بوقت کردن فصد * گوی سپین گرفتن اندر دست

(۱۰۷) الاجل الافضل تاج الحکماء عطارذ الثانی ابو بکر بن

محمد بن علی الزوحانی،

روحانی که روح کلام او قالب‌را روح بود و شعر او راحت نفس صباح
و لذت صبوح خاطر او بجزی بود که ازو جواهر منظوم می زاد و طبع او
کافی بود که همه لآلی معالی می داد از زبان سلطان بین الدوله بهرامشاه
گفته است این شعر

منت خدایرا که جهان در پناه ماست * سجد گه ملوک زمین بارگاه ماست
۱۰ روزی سپیدرا همه امید روشنی * در سایه سعادت چتر سیاه ماست
امید هفت کشور و اقبال هشت چرخ * اندر چهار گوشه ترک کلاه ماست
ما روی علیم و بتأید کردگار * نصرت بروز معرکه پشت سپاه ماست
اندیشه چون ز عالم علوی گذر کند * آنجا رسد که پایه اول ز جا ماست
ما آفتاب دولت و باران رحمتیم * صحرای ملک سبزه و دولت گیاه ماست
۱۰ و هم اوراست در تشبیه قلم این شعر

چيست آن مرغی که چون متقار او تر میشود

چشم و گوش اهل معنی دُرُجِ گوهر میشود

آب را ماند بگاہ جستن و رفتن و لیک

هر زمان دودیش چون آتش بسر بر میشود

تا بدست آید سخن را آب حیوان در جهان

هچو ذو القرنین اندر تیرگی در میشود

عقل جادوکار دور اندیش رنگ آمیز را

بند کردن باد را از وے مصور میشود

برای ملك روا باشد ار جهاد کنی
 بروی گل سزد ار مالش ز کام کشند
 همیشه تا بخزید و فروخت باشد نرخ
 که هرچه میشود آنرا ربا و وام کشند
 بان بشاهی چندان بزی که می سرکه
 شود حلال برین چیزکت حرام کشند

و هم اوراست این بیت

ز برگ نسترنش چون بنفشه سر بر زد

هزار عاشق دیدم که دست بر سر زد

۱۰ و این قطعه وقتی گفت که بهرامشاه قصد قصد کرد

ملك بخوردن باده چو مطربان بنشانند

بهر گرفتن خون قصد کرد و رگ زن خواند

بچشک فرخ فرخنده مبارک پی

بجوی سیم درون شاخ سرخ بید نشانند

بنوک آهن پولاد جوے سیم بکند

ز دست زر فشان ملك عقیق فشانند

قطعه

آمد آن کودک مسیح پرست * نیش الماس گون گرفته بدست

طشت زین و آبدستان خواست * بازوے شهریار عالم بست

۲۰ نیش بگریست گفت عزّ علیّه * اینچنین دست را که یارد خست

سرفرو برد و بوسه داد برو * وز سر نوک نیش خون برجست

و هم درین معنی گوید این

این عجب بین که * کز سمن شاخ ارغوان برجست

بود فصاد همچو شاه تمام * ذقن ساده اش گرفت بدست

۲۵ گفت فصاد این روا نبود * دست هر سوزدن چو مردم مست

ز دشمنانش شب و روز آفتاب و بخار
 بجای فضله حیات از ره مسام کشند
 چنان نمایش دارد بجنجورش خورشید
 که از نیامش هر روز لعل فام کشند
 اگر بمشرق در يك نیام بیندش
 بوقت صبح ندانند کز کدام کشند
 زهی مظفر و منصور خسروی کافلاک
 غبار جیش تو در دیده ز احترام کشند
 ز انتصاف و ز انصاف تو شگفتی نیست
 ذوات مخلب اگر چینه حمام کشند
 سگان صید تورا چون فلاده نو باید
 ز یال شیر بروز شکار خام کشند
 بنفخ صور چو بچی العظام بسر خوانند
 بمشرگاه در از رزم تو عظام کشند
 مظفرا ملکا در جهان سپاهی کش
 که بر و بجز از آن کوب ازدحام کشند
 فلك فزون شود ار لشکرت سپاه زند
 زمین کم آید اگر دامن خیام کشند
 چو هند و سند گرفتی مثال ده بسپاه
 که تا ز چین و بین سوی مصر و شام کشند
 ز تیغ دست مکش ناهجوی از آن بجهان
 که پادشاهان تیغ از برای نام کشند
 برنج نفس جهان را فگن باسایش
 که رنج نفس بملک اندرون کرام کشند

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز پیش صبح چنان بر دمد هی گوئی
که ز اشیا نه عتقی هی لحام کشند
ستارگان را بیک ز پشت لشکر حام
ز روی چرخ یکایک میان دام کشند
بدست حام چو یابند سام را مظلوم
ز اینسام صبا انتقام سام کشند
گهی ز ماه برآن ناخج و سپر سازند
گهی ز مهر برآن نیزه و حسام کشند
ز عدل سلطان مانا خبر نداشته اند
که صبح و شام ز یکدیگر انتقام کشند
خدا یگان سلاطین که مرکب ظفرش
بگاہ رتبت بر مسند انام کشند
ابو المظفر بهرام شاه بن مسعود
که بار نعمتش از شکر خاص و عام کشند
بین دولت شاهی که خسروان جهان
بیاد بزمش بر پای می ز جام کشند
بروز هیجا اقبال و فتح و نصرت و بخت
نجیب موکب میمونش را ز جام کشند
گه یساق بگلگون و ابرش برسد
سیاه و خنگ شب و روز اگر چه گام کشند
کمان دولت و بختش هنوز نیم کش است
جهان چو تیر شود راست چون تمام کشند
زبان آنکه بملکش چو سوسنست دو سر
بنفشه وار ز سوی قفا ز کام کشند

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

آن صدف بود بیضه تیغش * که ز نصرت سرشته شد گهرش
 از فراوان که جان خورد چه عجب * گر کند جان ز خورد جانورش
 فی نی او خود ز اصل جان بوده است * زان طبیعت ز جان نهاد خورش
 اصل جان گر ز خون و باد بود * هست جان مرکب جهان سپرش
 آن کمان گام و هم تگ خنگی * که نیابند ابر و باد درش
 ای هنرمند خسروی که جهان * چون ترا دید عیب شد هنرش
 خواهدی آفتاب تا شودی * گوشه افسر تو مستقرش
 پای مالی ز عدلت ار دیدی * مسند خویش ساختی عمرش
 خسرو نیست دشمنت ور هست * چون به بینی ز نیست سان شمرش
 خون که بر کین تو بچوش آید * ایزد از خنجرت کند هدرش
 در سر ار هیچ گرددش بادے * گشت خواهد میان خاک سرش
 تیغ آنرا که او یکی افعیست * بزمرّد برون کنان بصرش
 تو برو چون قضائی از ایزد * نکند سود با قضا حذرش
 تا بگوید کسی که برق چو جست * رعد باشد بحکم بر اثرش
 بر جهان باش دادگر که بداد * بتو ماند این جهان دادگرش
 ای ملک باش حافظ ملکش * وای فلک باش صاحب خبرش
 و این قصیده هم اوراست که گفت
 شعر

سپیک دم که خط نور بر ظلام کشند
 براق خسرو سیاره در لگام کشند
 ۲۰ همی بر آید خورشید از مالک شرق
 چو خنجری که بتدریجش از نیام کشند
 چنان نماید اطراف لاجورد سپهر
 چو سوده که شگرفیش بر رخام کشند
 ز آفتاب فلک زان سبب چنان گردد
 چو زر پخته که بر روی سیم خام کشند
 ۲۱

رَوْح و عقل را ذوق بخشید و صفاء خاطر او کوثر را مکدر خواند و تمامت دیوان او مقبولست و کئی اشعار او معسول اما طرفی از آن طرف و بعضی از آن نیف ایراد کرده آمد و این قصیده از غرایب قصاید و ایست میگوید
شعر

۵ نازنین سرو بارور نگرش * که برد سجده سرو غاتفرش
زیر آن بگذر و شکفتی بین * کافتابی شکفته بر زبرش
کس ندیدست بارور سروی * کافتابی دمد ز برگ و برش
زیر هر سرو اگر ثمر باشد * دیده کرد از کنار من ثمرش
آفتاب ار پشمه گردد باز * چشم بنهاده ام بره گذرش
۱۰ ز آن نیابد هی بچشم درم * که نیام هی بچشم درش
هست گوئی زبرد و مرجان * سبز خط و لب شکر شکرش
یا چو پر زاده طوطی که بود * مانده منقار در میان پرش
بس غریبست اینچنین طوطی * که ز منقار بر دمد شکرش
نمکین از چه شد لب شکرینش * گر نکردم بآب دیده ترش
۱۵ سحر از شب بر آمدی زین پیش * می بر آید کنون شب از سحرش
آتش از سنگ اگر جدا نشود * پس دلم بایستی میان برش
خواهی کز رخ کمر زنده * تا کنم دیده گوهر کمرش
نی نی آن زر که از رخ خیزد * بکمر کی کنند لب خطرش
شاه داند بهاش کرد که هست * رخ من بر عیار تخت زرش
۲۰ شاه بهرام شاه بن مسعود * آنک نفاید آسمان دگرش
پادشاهی که آفتاب و مهست * روز پیگار خنجر و سپرش
آن مین است ملک را که بچود * بر نتابد یسار بحر و برش
رعد و ابرست طبل زیر گلیم * چون بغرید موکب ظفرش
کردی ابلیس سجده گر بودی * گیل آدم ز خاک صحن درش
۲۵ دشمن ار نام خنجرش گوید * خسته گردد زبان بکام درش

تا آنکه نوش کردم آب حیات عدل
 بی آب میناید ملك سکندم
 بوسید تاج و تخت سر و پای من از آنک
 چون تخت پایدارم و چون تاج سرورم
 جز خیر ناید از من و گر نیستی چنین
 در ملك و دین خدای نصردی مخیرم
 قصدی هی کنبد ز کوتاه دیدگی
 تا در حسن بچشم کرم بیش ننگرم
 گر هست بندۀ که بگوید جواب این
 پذیرفتم از خدای که اورا پرورم

و گویند که دران وقت که سلطان بهرام شاه لشکر سلطان سوری را
 بشکست و رایت فتح و ظفر معللاً گردانید و سر سوری روان کرد بخدمت
 سلطان سنجر و جماعتی از ارکان آن دولت را اسیر کردند سید حسن در
 میان آن اسیران بود، سلطان بهرامشاه فرمود تا اسیران را سیاست کنند،
 ۱۰ حسن گفت من کلمه دارم در خدمت پادشاه اگر مرا بنزدیک او برید
 عرضه دارم، اورا بخدمت بهرامشاه بردند، سر بر زمین نهاد و این رباعی
 رباعی ادا کرد که

آنی که فلك به پیش تیغت نآید * بخشش بجز از کف چو میغت نآید
 زخم تو که پهل کوه پیکر نکشد * برپشه هی زنی دریغت نآید
 ۲۰ سلطان در حال اورا عفو فرمود و تشریف منادمت ارزانی داشت،

(۱۰۶) المحکم شهاب الدین شاه علی ابی رجاه الغزنوی،

اگر شعرای ممالک بیان پهلوانند او شاه بود و اگر فضلا بر آسمان فضل
 اخترانند او ماه بود، شعر او سحر حلال و آب زلال را تعبیر کرده است
 ۲۴ و نظم او عقد منظوم و درّ مشوررا تنفیر کرده معانی دل فریب او روح را

نثر دروغ بر چو منی افترا کنند
کز نظر راست گرد ز دریا بر آورم
سر شستی دم همرا ز آتش ضمیر
گر هم بر آب کار نشویند محضرم
از کس چو ماه و مهر سپر نفگم از آنک
چون تیغ صبر و تیر سحرگه دلاورم
از باطل زمانه کیم سایه بر فتد
کاندر پناه سایه حق بو المظفرم
سلطان بین دولت بهرامشاه شاه
کاقبال او گرفت بانصاف در برم
در آرزوی آرزو اندر نیامدست
آنها که شد ز قوت عقلش مصورم
ای کاشکی پذیردی و کارش آمدی
تا جان نهاده بر طبعی پیش او برم
گویند حنو بشکر و خود اورا سزده که هست
از آسمان سریر و ز خورشید افسرم
ماه نجسته ام نه که مهر مبارکم
جان مجسم نه که عقل مصورم
در منزلت رفیع تر از چرخ اعظیم
در مرتبت نجسته تر از سعد اکبرم
هم سایه خدایم و همسایه های
کردست ازین دو سایه سعادت منورم
هیچون حواس نوبت من بیخ ازان شدست
گامداد بخت يك دله هستند لشکرم

۵

۱۰

۲۰

۲۴

چون سر فگنده گرم گوئی صُراحیِم
 چون خون گرفته خندم گوئی که ساغرم
 در قهقهه ز گریه دل چون گلاب زن
 در خرمی ز سوز جگر همچو مجهرم
 از روی آنکه روی دلم سوی هزل نیست
 من در گنه ز توبه بسی بی گنه نرم
 استغفر الله ار مثل زلتی کم
 الحمد لله از سر آن زود بگذرم
 در خواب کم شود دل آگاه من از آنک
 بیدار کرده نفس صبح محشرم
 احوال خویش اگرچه بگفتم یکان یکان
 سوگند میخورم که ندارند بناورم
 ناورده بشعر چو من در هزار سال
 اینک تو ایدرے فاکا و من ایدرم
 در عهد من هر آنک کند دعوی سخن
 خصم خدای گر بنشیند برابرم
 بر خلق داوری نکنم بهر نظر و نثر
 ابرا که من نخواسته داداست داورم
 مردانگیء باز و جوانمردیء خروس
 خرسندےء ها و وفاء کبوترم
 منت خدا برا که نیفگند دست حرص
 اندر نشیب وقف ز بلاء منبرم
 سردیء زرق و خشکیء سالوس چون نبود
 حاجت نیوفتاد بزهد مزورم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

از تاب آفتاب دل کوه خون گرفت
آوازه در فکند که یاقوت احمر
آب دهان کرم گره شد بجلیتی
بفشاند مهر لاف که دیاء ششتم
نقش طراز خانه دنیاست هست نیست

۵

یا رب تو نیستی ده کمین نیست در خورم
تا بیش جز برای عروسان قدس را
در دل که هست آئینه غیب ننگم
چند از زبان برای دل دیو مردمان

در دیو لاخ غیبت مردم گیا چرم
ران تا لبی سپید کند هر سیه زبان
دردا که چون زبان قلم گشت دفترم
زین آبگون قفص که شب و روزی پرد

۱۰

چون عمّ خویش جعفر طیار بر پرم
چندین درین مشبک خود گیر مانده ام
کز بند زال طبع کشایند شهرم
زین نه سرای پرده نیلوفری برون

۱۵

یک طاق گلشنی است که آنجاست منظم
سر چون قلم ز لوح وجودم بریده باد
گر خود بساق عرش فرود آید این سرم
با این شرف ز غصه طفلان روزگار

۲۰

خونابه چون جبین دهن بسته می خورم
چون سرو پاک دامن خواهم هزار دست
تا از درون چو غنچه گریبان دل درم

۲۴

بی نفس همچو آینه آبی منقش
 بی عطر چون فریشته جانی معطر
 خون در تم چو نافه ز اندیشه خشک شد
 جرم همین که هم نفس مشک اذفرم
 هر لحظه دور جام تہی در دهد چو گل
 این پر شکوفه گلشن سبز مدورم
 گردون بد حریفم سز سر ہی زند
 وین کفر بین کہ گوید بر زخم نشرم
 گفتی چو گوشوارت در یست در دهان
 دُر در دهان چه سود کہ چون حلقه بر درم
 بر گوشمال چرخ تہی چشم همچو ناک
 اینک رگیست راست نہادہ چو مزمرم
 بر سر نیاید از من بک ذرہ تیرکی
 چرخ ار فرو گدازد صد بار دیگرم
 گفتی در یخ رنج حسن ہم گرافہ نیست
 آخر بیوے رنگی این رنج میبرم
 گر من بنیم جو بخرم خنک چرخ را
 پس ہمدم مسیح نیم ہم تک خرم
 گر ہستم نیست چه باکست گو میباش
 چون حاجنیم نیست بہستی توانگرم
 خاکست رنگ دنیا پاکست نفس دین
 خاکی ہی فروشم و پاک ہی خرم
 آبی معقدست چه زبور دهد دُر
 خاکی ملون است چه سنگ آورد زرم

۵

۱۵

۲۰

۲۴

شعر

تبرّز او درین شیوه واقف گردد،

داند جهان که قرّة عین پیبرم
شایسته میوه دل زهرا و حیدرم
دریا چو ابر بار دگر آب شد ز شرم
چون گشت روشنش که چه پاکیزه گوهرم
طبعم چو آتش تر و هر دم خلیل وار
هر خوش گلی دگر دمد از آتش ترم
دُرّی پر از عجایب دریا شود ز حکم
هر قطره که در صدف جان پروم
روید نبات فی شکر از جویبار گوش
چون نایزه کشاد زبان شکرگرم
گر طبع آب خوردن شکر بود چراست
از آب طبع زادن لفظ چو شکنم
تیر فلک که هست سخن را کمان سخت
می بفکند سپر ز زبان چو خنجرم
گر صد هزار پیکر لفظت جانشان
بخشیده منست که جان دو پیکرم
پی کور کرد چشم بدان را و چون صدف
پیرایه دار حق ز درون بست زبورم
سهلست اگر بمنظر من بنگری از آنک
منظورم عالم ماکوتست مخبرم
گل بلبل گزیند در باغ سیرتم
مه اخترے پسندد در پیش اخترم
دارم زبان ژاژ نخام که سوسنم
بینم بچشم و عشق نیازم که عیبرم

۵

۱۵

۲۰

۲۵

سهم تو بکشاده خون از هیأت باد وزان
 بیم تو بر بسته راه جان بر اعضاء جبین
 بس کسا کو رفعت عیسی هی جست از فلک
 زخم گرز تو مر او را کرد با قارون قرین
 تاجداران را پناه درگت جنات عدن
 شهریاران را سیل خدمتت خبل متین
 هر که خواهد تا به بیند آفتاب زر فشان
 گو بیا و مر ترا در مسند شاهی ببین
 جود تو بر بست دست ابر و بحر و آفتاب
 تیغ تو بکشاد پای عدل و داد و امن و دین

و هم او گوید این قطعه در
 بیاراست دهبیم کجستروے را * بفرخنده آئین نوشین روانی
 یکی صورت آمد هابون کمالش * که جز جان نخواندش انسی و جانی
 ملائک ز سبع السموات دایم * مدد کرده اندش بسبع المثانی
 بقا گویدش هر زمان ربّ آرینی * فنا گویدش تا ابد کن ترانی

(۱۰۵) سیّد الاجل اشرف الدین فخر السّاده ابی المحسن بن ناصر العلوی،

آن حسن نام عالی کلام که نتیجه ناصر بود و عالم فصاحت را یکی از عناصر
 بلاغت طبع ذکی او را در ایام کودکی گردن داده و فصاحت سر بر خطّ
 بیان او نهاده جهان پیر جوانی چون ندید و مادر زمان فرزندتی مثل او نا
 ۲۰ پرورید تا خازن زبان در خزانه بیان او بر کشاد دامن و کنار فضلا پر
 دَرَرِ غَرَرِ نقود لطایف شد و تا کاتب ادیب وار فلک اشعار تر آبدار
 او را بر اوراق اطباق جهان تخریر کرد آب را در لطافت آبی نماند و او را
 یک قصیده مفاخرت با چندان معانی بکر و بنات فکر تمامست و عاقل
 ۲۵ باید که این قصیده را بتأمل بخواند و در معانی او تفکر بلیغ کند تا بر کمال

چه جوهرست که دارندش از عزیزی و ناز
چو دیده در سر و چون جانش در بر آتش و آب
طبايعی چو درو بنگرد گمانش افتد
که کرده اند هیدون مصور آتش و آب
ایا بهار سعادت بهار تازه دمید
باعتدال جهان شد مخیر آتش و آب
نما بتقویت آمد بدانک باز دهد
بورد و لاله و سرو و صنوبر آتش و آب
نماید اکنون هر جا ز عطف دامن برف
چو جیب و چهره موسی منور آتش و آب
چو لعل و مینا اندر لباس سبزه و گل
پدید گردد بر جوی و بر جر آتش و آب
سزد شها که نمائی بنو بهار بدیع
ز عکس صهبا وز نور ساغر آتش و آب
نشاط جوئی رامش کنی که بر دشمن
شکوه نست چو بر غود و شکر آتش و آب

شعر

و هم او میگوید این

ای بیک حمله گرفته ملکت روی زمین
ز آسمان بر دست و تیغت آفرین باد آفرین
خوار کرده پیلک تو پوست بر پیل دمان
خار کرده نیزه تو موی بر شیر عرین
حلقه کرده پهناور بر اعدا همچو میم
رخنه کرده کالیدها شان بناچخ همچو شین
دو ملک را بر شکسته سهم تو در یک مصاف
هفت کشور بر کشاده تیغ تو بر یک کمین

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

چو در مصاف با بطلال حرب روے نمود
 ازو بخیزد اندر دو لشکر آتش و آب
 هی نماید از عکس لون گوهر او
 هوای فتنه چو گردون و اختر آتش و آب
 ۵ مرصعت هم جریر او بگوهر و نور
 جنان کجا بجناب و باخگر آتش و آب
 بابر و صاعقه ماند ازان قبل که درو
 بود همیشه چو در ابر مضر آتش و آب
 تبارک الله از آن صعب ساعتی که بود
 ۱۰ عروس ثاقبه را زر و زیور آتش و آب
 سپرده پای بریدان بتل خاک و هوا
 نموده دست دلیران ز خنجر آتش و آب
 قضا چو گردون کوشان و در کف آز و امل
 اجل چو رعد خروشان و در سر آتش و آب
 ۱۵ بخاک و باد نگاور سپرده بهر ظفر
 سنان نیزه شاه مظفر آتش و آب
 بریست مرکب رزم آزمای آهن خای
 نه مرکب از صفت الا نگاور آتش و آب
 یکی نگاور کاندردو عالم اوست که زد
 ۲۰ جهان ز نعلش در هفت کشور آتش و آب
 چو مه نمود باقصاء باختر نگ و تاب
 چو خور فگند در آفاق خاور آتش و آب
 گر از مزاج عناصر شده نکار پدید
 ۲۴ ز فعل او شده اندی مقرر آتش و آب

ایشان بتیر و نیزه شکستند بهر آنک
صدر جهان بخامه از آن بیشتر شکست
هر چند شاه نیست برای کسی گرو
از رای خواجه دشمن بی حد و مر شکست
گرچه محمد آلت دعوی تمام داشت
ناموس کفر دره سهم عمر شکست
ای خسروی که تا بتو دادند ناج و تخت
ظلم آن محل نیافت که آهن حجر شکست
دانسته که بنده عمادی بمدح تو
در کام روزگار یعنی شکر شکست
اندر سحر دعاء بخیر از پی تو باد
کادریس چرخ را بدعاء سحر شکست

(۱.۴) السید الاجل جمال الدین اکمل الشعراء محمد بن ناصر العلوی،

محمد ناصر ریاض فضایل هنر بمکان او ناصر بود و دین اقبال بجمال
او ناظر، برادر بزرگ سید حسن که در حسن کلام و لطف بیان و
عذوبت لفظ و رقت معنی از افراد امجاد عصر بر سر آمد بود و در
خدمت سلطان تخت و گاه و زینت ناج و کلاه بهرام شاه محلی عالی و
زینتی سالی یافته و شعرا و بحکم قلت مدون نیست فلما هر فردی از افراد
آن در حسن ترصیع و لطف تسبیح و مراعات نظیر بستان تماشاء ضمیر
فضلاست و این چند بیت از قصیده که ایراد کرده آمد عنوان صحیفه
و برهان لطیفه فصاحت، اوست در مدح سلطان علاء الدولة گفت

شعر

چو خاک و باد کند نور و نم در آتش و آب
شکوه آن عرضی باد و جوهر آتش و آب

از بندگان خسرو گویم که روز حرب
 عزم درستان دل آن بیخطر شکست
 پرتو چو گرم گشت بر آن شوخ دیدگان
 آن تیر حمله را نظر اندر بصر شکست
 چون جان شان بدید گذرگاه آفتاب
 با قوتی که بند کمر در کمر شکست
 بی شہتی ستان قرا ستر سترگ
 آن روز بند چرخ حوادث شمر شکست
 در باغ عمر دشمن شاه جهان طراز
 بغرا بنوک نیزه نہیب شجر شکست
 عجز شکسته بند طبیعت درست شد
 آنکہ کہ میر بار صف آن نفر شکست
 شب همچو پشم سوخته زان آشکاره شد
 کز قاف مایہ بسر گرز در شکست
 بازوے منکر زدہ بد سگال را
 از ناف خاک در افق باختر شکست
 از سشکین کہ بہلو گنیست آگہم
 کر جملہ دو کشور در یکدگر شکست
 در پیش آن ستیزہ کشان فریب دوست
 دیوار آہن چین نامور شکست
 از سنگ سفت کانش خذلان ازو جهد
 بر خصم خنجر ظفر شکست
 آوازہ رسید پاپی بر آسمان
 بازار آق ستر آشوب خر شکست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

گیتی بسان دشمن شه روز کور شد
 از بس که نوک ناوک در چشم خور شکست
 در ماه کاست کرده گان بردم آن زمان
 کز گرز شهریار بعرض سپهر شکست
 دست سعادت از پی آرایش جهان
 بر روی تیغ خسرو زلف ظفر شکست
 شاه بهشت مجلس طغرل که روز رزم
 از نعل پاره گنبد کوکب حشر شکست
 آن بغی پیشه تبه اندیشه کز غرور
 در کین شاه قاعده خواب و خور شکست
 قوی چو خویشتن بهم آورد جلد و چست
 مالک بیامد و همه را در سفر شکست
 سرگشته قدر شد و در وهم آدنی
 کی گنجد آن فنون که طلسم قدر شکست
 آن طفل را بترکه ز شوی کار او
 در آنحل امید سر نیشتر شکست
 بر حال او بترس چو کارش چنین کنند
 بر جوهری بنال چو نادان گهر شکست
 در مدح شاه عالم نقصان بود که من
 گویم صف غلام غلام تو بر شکست
 اندر شکسته بسته چه مایه ستایش است
 آنرا که از نهییش سیمرخ پر شکست
 چون گویم او که شاه بهنگام تیغ او
 از بهر چوب خشکی نحاس زر شکست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

تا ز سر خصم ساخت آتش تیغش سپند
 چشم بد روزگار از بد آن زایل است
 خسرو کسری غلام داند کز شرق و غرب
 بنده عمادے بشعر خوبترین قابل است
 شعر بلند آورد لیک درین بارگاه
 عذر صعود شهست ز آن سخنش نازل است
 سرخی مغرب خبر داد بهنگام شام
 کز سر شمشیر شاه حاتی زحل بسمل است
 نا گذران شد جهان چون بدر او رسید
 ز آنکه ز بس نام و بانگ ره گذرش مشکل است
 زاده چرخش میدان داده او دان خرد
 تا شنوند از تو آنک فعل کم از فاعل است
 مدحت شاه جهان هست فزون زین و لیک
 در ره وهم این سخن باز پسین منزل است

وله

دیدم چه زره بود که از تیغ در شکست
 کرده گلو خراش دم اندر جگر شکست
 تیر از خم کان صدف سینه بر کشاد
 رخ از تف سنان ورق عمر در شکست
 گرز نبرد حمله بسوی سپهر برد
 چون دم مار طرف کلاه و کمر شکست
 بانگ دهل کلید سرای هلاک شد
 فریاد نای قفل در گوش کر شکست
 خورشید گفتی از قبل طعمه اجل
 خود را نریدوار بخونابه در شکست

چرخ نهادش میدان گرچه خور از دست اوست
 ز آنکه یقینم که چرخ سوی بلا مایلست
 تا رقم ملک او یافت گل تیره رنگ
 سنگ چو به بنگری جانورے عاقلست

گنج و سپاهش بسی است نز قبل روز عجز
 زوست تمامی او گنج و سپه فاضلست
 آنکه بدرگاه او بنده بندش نبود
 آرزوی تخت شاه در دل او چون سلسلست

حجت خسرو برو تیغ بکوبد بدانک
 حق که نه با حجتست مشتبہ و باطل است

درگه او فضله ایست گرهوس ملک خواست
 مایه آن فضل را گرز گران مسهل است

گرچه برون اوفتاد چرخ ز پرگار عقل
 در خط فرمان شاه خارج او داخل است

رای متینش بدان گر بتوانی شناخت
 کآنک درین دولتست تا بچه حد مقلبت

عفو درین مملکت باز پذیرد ز جریم
 ز آنک دل شهریار با کریم شامل است

ظلم سیاه آستین دست بینداختست
 نیست پدیدار از آنک خنجر او حائلست

چرخ حوادث سگال در ستد و داد خویش
 بر سر کوه قضا از کف او سائلست

بجر نماند بدو ز آنکه بجز کفش
 گنبد اخضر چو کف در طلب ساحل است

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

شعر بدین چاشنی خواه ز گویندگان
 گفته بنده بیاد بهر نمودار دار
 بر در تو میرود عمر عاده خوشست
 گرچه یقین داند آنک عمر نباشد دو بار
 گرچه قوی دشمنی قصد تو دارد چه باک
 گو بکینه غلام تا کنش تار تار
 چون بود امر از خدای طیر ابایل را
 بر در بیت الحرام پهل شود سنگبار
 تا طلب عیش تو فرض ندید آفتاب
 توده گل را نداد بر در تو روز بار
 چون نهد هیچ و هم مدح ترا خاتم
 خاطر من شد بعجز حامله اختصار

و هم او میگوید این شعر

کار خرد ساختست کام هنر حاصلست
 هیچ بهانه نماند شاه جهان طغرلست
 نیست زمانه ز نقص خشک لب و تر مژه
 ز آنک تر و خشک او ملک شه کاملست
 خاک نجید ز باد ملک جهان ثابتست
 آب نگاهد ز نار شاه چنان عادلست
 خسرو گردون رکاب طغرل عرش آستان
 کز تیش خصم او نوش چو سم قاتلست
 مدحت او را چه حد کز شرف قدر او
 عقل و شریعت پذیر صیقل آب و گلست
 کار فلک یک دلست در صف پیمان او
 روز بدیان مذهبست از پی آن یک دلست

باد و گل و آب و نار هیچ نزیاند بیش
 گر نبود بخت تو قابله هر چهار
 اشتم آسمان نام تو بود آن زمان
 کز جگر دو الحمار یافت تنش ذو الففار
 یاد ز یال تو کرد چرخ چو کردند دست
 در کمر یکدگر رستم و اسفندیار
 گر نشدی در نیام تیغ تو از ننگ وقت
 کی رودی در جهان فتنه خلیع العذار
 نیست شگفت ار ترا ننگ شریکان دون
 گفت دریغی مکن ملک جهان خواستار
 گر طلبی راه آنک ملک جهان بر کنی
 دست در افکن بزور در کمر کوهسار
 از پس عرض سخا همت تو بر نکرد
 در شب روی و ریا مشعله اعتذار
 تا شود انبوه‌تر درگهت از بندگان
 مرغ سقنقور گشت در چگل و قندهار
 از در تو بگذرم چون گذرم کز هوا
 جز بثناء تو نیست يك نفسم را گذار
 کس نتواند گرفت چون تو عیار سخن
 دائم و دانی که نیست گفته من کم عیار
 گشت معین مرا از کرمت خون بها
 ز آنک درین شعر کرد خاطر من جان سپار
 در هوس مدح تو جان منست این سخن
 کرده بدست زبان بر سر عالم نثار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

- ناخنه آرد بچشم روز دل افروز را
 جوشن ناخن نمای در کف خون و غبار
 رای جهان دیدگان هر گری را جدا
 در در هر مصلحت پند دهد صد هزار
 ای دلتان بو الفضول کار مدارید خُرد
 وای سرتان پر خمیار خصم مدارید خوار
 کوس چو افسونگری درس عزیمت کند
 بر خط پیمان او تیر نهد سر چو مار
 بر سر بیرق ز لاف پرچم گوید منم
 طُرَّة خاتونِ فغ در تُتُقِ کارزار
 تا شود اندر زمین صورت خصمت نمان
 در سر پیکان کنی صورت مرگ آشکار
 صعب محالی بود رهبر بدخواه تو
 گر سپر آهنین پیش تو گیرد حصار
 در کف او گر سپر قلّه نمان بود
 هم نشود گاه زخم بازوی تو شرمسار
 پنجه بربط شود پنجه شیر عرین
 چون نوگوزن افگی شیروش اندر شکار
 ای اثر کین تو پشت شکن تر ز دام
 وی نظر قهر تو مرد فگن تر ز عار
 وز سر تعظیم کرد قدر تو ترتیب آنک
 ماه پیاده شود چون تو بیاشی سوار
 گر تو بائین لطف سوی گل آری نظر
 باز رهد تا ابد رنگ گل از ننگ خار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

گل ز سر نظر گفت چیست بدامن ترا
 گفتم ز رست گفت نیست بدین اختصار
 بو العجب آمد بچشم شکل بنفشه مرا
 گفتم این چیست گفت حلقه زلف نگار
 گرد رخ شبلید داشت نسیم از بهشت
 گفتم مشکست گفت خاک در شهریار
 خسرو گردون کند شاه جهان پهلوان
 آنکه کند کوه را هیبت او اشکیار
 بزم کالی نبرد بهتر ازو کامران
 رزم نشانی نداد برتر ازو کامکار
 ای در میمون تو همچو خرد حق شناس
 وی کف زخشان تو همچو هنر حق گذار
 کین تو آوزد راه یافتن موی لیل
 مهر تو آورد رسم شستن روی نهار
 چاشتگهی کز خروش خاک بجوشد چو آب
 وز علم زنگ رنگ باد نماید چو نار
 دوش فلک را ز گرد نعل دهد طیلسان
 گوش یلانرا ز مغز گرز دهد گوشوار
 بر کنف کشتگان دام نماید زره
 ناوک پر خون درو گشته نوان مرغ وار
 تیر کند عزم راه از پی رسم وداع
 قامت او را کمان آورد اندر کنار
 جامه و جان خرد تیر بشوید ز خون
 میوه سنج و بصر تیغ بریزد ز بار

۵

۱۵

۲۰

۲۴

گفت باحوال خویش سخت فرو مانده
 گفتم تدبیر گفت سُست نبودن بکار
 گفت در اندوه عشق شهنه کار تو کیست
 گفتم صبرست گفت صبر کند زیر بار
 گفت نپنداشتم کار ترا با خلل
 گفتم شکرست گفت شکر بسی گشت زار
 گفت نگوئی که چیست با تو دلارام را
 گفتم عهدست گفت نیست بعهد استوار
 گفت فراوان غمست نامزد عشق تو
 گفتم چندست گفت عاشق و غمرا شمار
 پیش شگوفه شدم ریختن آغاز کرد
 گفتم این چیست گفت قاعده روزگار
 یاسمن اندر عرق راند بر آهنگ او
 گفتم مشتاب گفت قافله بر بست بار
 سبزه میان سرشک موج نمایند بود
 گفتم دریاست گفت چون غم تو بی کنار
 لاله پدیدار شد رنگ قبا چون عقیق
 گفتم چونست گفت ریخته انتظار
 نرگس چون چشم دوست غمزه بمن بر گاشت
 گفتم زنهار گفت شرط بود زینهار
 بر چمن از پای بط بود فراوان رفر
 گفتم مهرست گفت قالب دست چنار
 بلبلی رنگین سخن راند بر آهنگ او
 گفتم مقصود گفت یافتن غمگسار

۵

۱۰

۵

۲۰

۲۴

غور سر بی مغزرا صفا بشورید و بگفت
 کای نمونه باشگونه باوه گوی و هرزه لا
 ریش تو داند که تیزی بی نمکان در مزه
 کم نیاید آخر از تیر نمک سود شما
 ه اشعار حکیم سنائی شهرتی دارد برین بیتی چند اقتصار کرده آمد،

(۱۰۴) استاد الائمه عماد الدین الغزنوی،

عمادی که عماد سراپرده فضل و عمید ولایت دانش بود استاد شعرای
 عصر و مقتدای فضلالی دهر بر سپاه دانش شاه بر آسمان بیان ماه و بر
 ولایت حقیقت امیر و بر کشور هنر قهرمان و دیوان اشعار او دیدار نور
 ۱۰ افزایش و دل بسته بمطالعه آن بکشاید و اشعار او عذب و دل آویز و
 سلیس و طرب انگیز است و از قلاید قصاید او این چند بیت اثبات
 افتاد، شعر

گنبد مشکین شدست چرخ ز بوی بهار
 غالبه پیوند گشت باد ز رخسار یار
 جدول نقوم باغ کرد هوا پُر نقط
 ۱۵ فلسه زرین گل کرد صبا بر کنار
 ترک فریبست برگ از کله بوستان
 حرف نشاطست سرو بر ورق جویبار
 ز آتش لاله شمال سوخت سحرگه بخور
 ۲۰ قرصه خورشیدرا خنخله کرد از بخار
 دی بتهنئه دوست خیمه بیباغی زدم
 تا بکف آرم گلی از رخ او یادگار
 از سر دل سوزگی فاخته آمد بمن
 داد مرا از سخن شربت انده گسار
 ۲۴

- گرد تو گردم همی زیرا مرا هنگام سعی
 از مروّت وز صفا هم مروّه و هم صفا
 اندرین غربت مرا همچون عصای موسوی
 دوستانمرا عصاء و دشمنان را ازدها
 از تو بودم باستان خواجه عارف معرفت
 وز تو کردم در فرات نعمت او آشنا
 با تو خوانم شعر آن شعری شعار چرخ قدر
 با تو گویم شکر آن شکر شکار خوش لقا
 پارسا خواندستم اندر شعر و من در صدر او
 هرکه در فردوس باشد چون بود نا پارسا
 با حیا گفت او مرا و چشم من روشن بدو
 هرکه روشن دیکه تر شد پیشوا دارد حیا
 چون عصای موسی و برهان عیسی گفت او
 ساحرانرا ازدها و شاعرانرا متکا
 خاصه اندر حق من خادم که هست از مکرمت
 دیگرانرا يك ولی نعمت مرا خود اولیا
 هم ولی اکرام و نعمت هم ولی کتب و علوم
 هم ولی درد و درمان هم ولی شکر و ثنا
 هست کار او و من چونان که وقتی پیش ازین
 ده خدائی گفت با غوری فضولی در نسا
 کای فضولی کو خراجت غور گفتا بر گرفت
 شاه و پیغمبر زکوة از غور و احلال از نسا
 ده خدا گفت از نمک زاری شود انبار گرز
 کوزهای بی نمک پر اند اهل روستا

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

خاک آدم ز آفتاب جود او زر گشت ز آنک
خاک آدم را چنان بود او که مس را کبیا
باز چون خود ز آفتاب علم زرین رخ شدی
عارف زرگرش خواندی پرده دار کبریا
عارف و زرگری گوئی ازو آموختست
خواجه و حاجی و صدر و مهتر و استاد ما
شکرها با بذل او چون پیش موسی جادوی
شعرها با فضل او چون پیش عیسی توتیا
بخشش خود را بشکر کس نیالاید که هست
در ره آزاد مردان شکر جزوی از جزا
این همه تابش ز روی و رای او نشگفت ز آنک
بدر گردد مه چو با خورشید گردد ملنقا
مقتداء عالم آمد مقتدی در راه دین
من غلام مقتدی و خاک پای مقتدا
فضل یحیی صاعد آن قاضی که خود بیرون ز فضل
صد هزاران فضل یحیی برمکیست اندر سخا
قاضی مکرم که چون فوت صلاتش نزد او
هست اندر شرع مر فوت صلاتش را قضا
روح او بر غیب واقف همچو لوح آسمان
کلک او در شرع منصف همچو خط استوا
مرتع علمش چرا خواران صورت را ربیع
مربع حلمش چرا گویان معنی را چرا
ای مرا مدوح و مادم ای مرا پیر و مرید
ای مرا قاضی و مقضی ای مرا خصم و گوی

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

- در حریم مصطفی بو بکر وار اندر خرام
تا سیه روی جفا گردی و خوش روی وفا
عشق را بینی عَلم بر کرده در میدان صدق
عقل را بینی قلم بشکسته در صدر رضا
این یکی گویان بفرمان کاستَجِبُوا لِلرَّسُولِ
و آن دگر خوانان باهمان یَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ
تا بر آن جایب فرود آرد که باشد اندرو
ناوک اندازانش قهر و خنجر آهنگان بلا
زهره مردان چو بر زنگار پاشی ناردان
گرده گردان چو در شنگرف مالی لویسا
حربه بهرام را بشکسته لطفش قبضه گاه
بربط ناهید را بشکسته قهرش گردنا
بارگاه او دو در دارد که مردان در روند
یک در اندر کوفه یابی و دگر در کر بلا
با وفاداران دین چندان پیر در راه او
تا نه بال خوف ماند با تونه پر رجا
دور کن بوی ریا از خود که تا آزادوار
مسجد و میخانه را محرم شوی چون بوریا
توجه دیدستی هنوز از طول و عرض ملک او
کانک در سدره است آنرا هم نداند منتها
گر دو عالم را به بیند با ولایت های او
هفت گلخن دیک باشد زان همه هشت آسیا
صورت احمد ز آدم بود لیک اندر صفت
آدم از احمد پدید آمد چو ز آصف برخیا

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

مصطفی اندر جهان آنکه کسی گوید که عقل
آفتاب اندر فلک آنکه کسی گوید سُهّا
طوق داران الهی از کمال شوق و ذوق
عقل را در شرع او خوانند غم خوار کیا
در شریعت ذوق دین یابی نه اندر عقل زآنک
قشر عالم عقل دارد مغز روح انبیا
در خدا آباد یابی امر و نهی و دین و کفر
و احمد مرسل خدای آباد را بس پادشا
چون نباشی خاک درگاه سرای او که هست
پاسبانِ بام روح القدس و دربان مرتضا
دی همه او بوده امروز چون دوری ازو
نا جوانمردی بود دی دوست و اکنون نا شنا
رحمة للعاطین آمد طیبی زو طلب
چه ازین آسی و زان آسی هی جوئی دوا
کان نجات و کان شنا کارباب سنت جسته اند
بو علی سینا نیارد در نجات و در شنا
ناشتا نزدیک او شو زآنکه نبود بر طیب
مفتی ذوق و دلیل نبض جز در ناشتا
مسجد حاجت روا جوئی مجو اینچاکه نیست
راه سنت گیر و آنک مسجد حاجت روا
چنگ در فترک او زن تا بحق یابی ره
سنگ بر قندیل خود زن تا ز خود گردی رها
کانک رست از رسم و عادت گوید اورا ساتش
کای قفس بشکسته اینک شاخ طوبی مرحبا

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

تا در سر من گشت که در بر کسبمت تنگ
 گه دست بسر بر زخم و گاه ببر بر
 چندان غم و اندوه فراز آمد در دل
 تا توده شد دست انده و غم يك بدگر بر
 دل شد سپر جان ز نهیب مژه تو
 تا چون مژه زخمی زند آید بسپر بر
 تا هجر نشستست بنزد يك تو ساکن
 آن وصل سراسیمه بماندست بدر بر
 من بر تو هی هرچه کنم دست نیام
 ای رشك قمر دست که نآید بقر بر

۵

۱۰

(۱۰۲) استاد الحكماء ختم الشعراء مجد الدين آدم السنائي الغزنوي،

سنائي که در دیده حکمت روشنائي بود و در حدقه بينائي چون قلب او
 همه انس بود بقلب انس منسوب شد از قعر بحر خاطر خود گنجها نهاد و
 بدست بیان بر جهانيان گوهر پاشید محققان را از نصاب تحقیق خود نصیبی
 داد و مذکران را از لطایف الفاظ خود خطی بخشید و راویان را از خزانه
 لطف خود مستظهر گردانید و حکما را از بیان خود در خوی خجالت غرق
 کرد و اشعار او مشهورست و بر زبانها فضلاء مذکور و بحکم شهرت از
 ایراد اکثر آن امتناع نموده آمد تا باطالت نینجامد و این قصیده در نعت
 مصطفی صلی لله علیه و سلم گفته

ای سنائي گر هی از لطف حق جوئی سنا
 عقل را قربان کن اندر بارگاه مصطفی
 هیچ مندیش از چنین عیاری ایرا بس بود
 عاقله عقل ترا ایمان و سنت خون بها

۲۰

۲۲

گر زر ز آفتاب زیادت شود هی
نقصان چرا شود زرم از آفتاب او
چنگ عقاب زلفش و روی ندر و رخ
این رخ ندر و ز چنگ عقاب او
باز سپید روی و غراب سیاه زلف
وز بیم باز او شده لرزان غراب او

و در مدح میگوید هم درین قصیده

تختش سپهر و در وے خلقش نجوم او
چشمش انیر و تیزی در وی شهاب او
کنش سحاب و نازه ازو بوسیان ملک
زحمت ندید صاعقه اندر سحاب او
باشد هوا گران چو سبک شد عنان او
گردد زمین سبک چو گران شد رکاب او
آبست و آتشت حسامش بگاہ رزم
روی زمین و چرخ پر از موج و تاب او
صاف شدست آب جلالت ز آتشت
و افروخته است آتش هیبت ز آب او

این غزل که گل چمن لطافتست هو گفته است،

ای سلسله مشک فکنده بقهر بر
خندیده لب پر شکر تو بشکر بر
چون قامت تو نیست سهی سرو خرامان
چون چهره تو نیست گل لعل بپر بر
گل از سبق چهره تو شسته بخون رخ
سرو از حسد قامت تو دست بسر بر

سيف دول آن شاه كه از راي رفيعش
 گشنت جهان هنر و رادے انور
 آن شاه سخني دست كه در گاه سخاوت
 لفظش گهر افشانند و دستش زر و گوهر
 ۵ اي شاه تو خورشیدی زیرا كه چو خورشید
 نور تو در آفاق رسیدست سراسر
 لرزان شده از ترس سر تیغ تو فغفور
 ترسان شده از هول سر گرز تو قیصر
 ای چتر ترا نصرت و تأیید شده بار
 وی تیغ ترا فح و سعادت شده یاور
 ۱۰ حیران شد از وصف تو و صاف سخن گوی
 عاجز شد از نعت تو دانای سخن ور

و هم او میگوید

با من بتافت یار و تمام ز تاب او
 ۱۵ ظاقت نماند بیش مرا با عتاب او
 از رشك آن نقاب كه بر روی او رسد
 گشت این تم ضعیف چو تار نقاب او
 چون نوشم آید ارچه چو زهرم دهد جواب
 زیرا كه هست بر لب راه جواب او
 ۲۰ داند كه هست بسته بزلفین او دلم
 هر ساعتی فزون کند آن پیچ تاب او
 خوردم شراب عشقش يك جام و زان هنوز
 اندر سر منست خمار شراب او
 چون زر پخته شد رخ و چون مشك خام تن
 ۲۵ ز آن آفتاب تابان وز مشكتاب او

این ساز مرصع مدیحت را * بر مرکب تیز نگ دوان بندم
هرگاه که بگر معنی یام * زود از نامت برو نشان بندم
پیوسته شرع صیت جاهت را * بر کشتی بجزئی کران بندم
تا در گران بهای دربارا * در گوهر قیمتی کان بندم
گردون همه مبهمات بکشاید * چون هبت خویش در میان بندم
بس خاطر و دل که متعین گردد * چون خاطر و دل در امتحان بندم
صد آتش با دخان بر انگیزم * چون آتش کلک در دخان بندم
گر من ز مناقب تو تعویذم * بر بازوی شرزۀ زبان بندم
در کرد وحوش من سپس از آن * سدی ز سلامت و امان بندم
۱۰ من گوهرم و چو جزع پیوسته * در خدمت تو همی میان بندم
دارم گلحاء و راست پنداره * کزدست هوای تو زبان بندم
پا چار امید کثر رود چون من * در گنبد کثر روکیان بندم
آن به که براسی همه نهبت * در صنع خدای کامران بندم
و این ابیات در حق سیف الدولة محمد بن مسعود گفته است و درین
۱۰ قصیدۀ که بحسن صناعت و لطف صیانت موصوفست با و میم محذوفست
چنانکه در وقت خواندن اولب بالا بر لب زبرین نیاید و ما بیتی چند
ازین قصیدۀ بیاریم تا که آن صفت او معلوم شود

شعر
اے آذر تو یافته از غالیه چادر

اندر دل عشاق زدست آذرت آذر

نه سرو سہی چون تو و نه لالہ خودروی

نه طرفہ چین چون تو و نه صورت آذر

زلفین تو ریحان دل عشاق تو جنت

دیدار تو خور دیدۀ عشاق تو خاور

اندر دل عشاق تو آنست ز عشقت

جاندر دل حساد شهنشاه ز خنجر

بدها که هی رسد ز من بر من * بر گردش چرخ و بر زمان بندم
 ممکن نبود که بوستان گردد * گر آب در اصل خاکدان بندم
 افتاد خم چرا هوس چندین * در قامت سرو بوستان بندم
 وین لاشه خضعیف بدرورا * اندر دم رفته کاروان بندم
 چند از غم وصل در فراق افتم * وهم از پی سود در زیان بندم
 وز عجز دو گوش ناسپیده دم * در نعره و بانگ پاسان بندم
 وین سستی بخت بین که هر ساعت * در قوت خاطر جوان بندم
 چون اشک ز دیک بردو رخ بارم * باران بهار در خزان بندم
 جوئی که ز سرخ لاله بکشایم * اندر دم زرد زعفران بندم
 ۱۰ بر چهره چین گرفته از دیده * هرگاه که لعل ناردان بندم
 گوئی که همه گزیده گوهرها * بر چرم درفش کاوایان بندم
 اندوه و نیاز دل چرا چندین * اندر تن زار ناتوان بندم
 از کالبد تن استخوان ماندم * امید درین تن از چه سان بندم
 زین پس کمرے اگر بچنک آرم * چون کلک کمر بر استخوان بندم
 ۱۵ وز ضعف چنان شدم که گر خواهی * ز اندام گره چو خیزران بندم
 در طعنه چو نیزه ام که پیوسته * چون نیزه میان برایگان بندم
 کار از سخست ناروان تا کی * دل در سخنان ناروان بندم
 در خور بودم اگر دهان بندے * مانند قرابه بر دهان بندم
 یک تیر نماید و من کان گشتم * تا کی زه چنگ بر کان بندم
 ۲۰ نه دل تنگز شود از اندیشه * هرگاه که در غم کران بندم
 شاید که دل از جهان پردازم * در مدح یگانہ جهان بندم
 منصور که حرز مدح او دامم * بر گردن عقل و طبع و جان بندم
 ای آنکه ستایش تو در خامه * بر باد جهنده بزبان بندم
 بر درج من آشکاره بکشاید * بندی که ز فکرت نهان بندم
 ۲۵ در وصف تو شکل بهرمان سازم * وز نعت تو نقش بهرمان بندم

قطعه

احوال جهان باد گیر باد * وین قصه ز من یاد گیر یاد
چون طبع جهان باشکونه بود * کردار همه باشکونه زاد
از روی عزیزست بسته باز * وز خواری باشد کشاده خاد
در خوض بیان چشم و گوش * ماند بشگفتی از آب و باد
دیوانه شوریده باد بود * زنجیر همی آبراه نهاد

قطعه

هم اوراست این قطعه

چو من جریده اشعار خویش عرضه کنم
نخست یام نام تو بر سر دیوان
سزد که نام من ای نامدار ثبت کنی
بکلك غفلت در متن دفتر نسیان
مرا مدار طبع و هنر گران و سبک
که من بسایه سبک نیستم بطبع گران
همیشه تا بجهان خالی و تهی نبود
جواهر از اعراض و عناصر از الوان
دو حال نیک و بد آید همی ز سمت فلک
بهفت کوکب و در پنج حسن و چار ارکان
چو سرو و لاله بناز و چو صبح و باغ بچند
چو ماه و مهر بتاب و چو عقل و روح بمان
نخسته دولت و فرخنده بخت تو همه سال
چو آفتاب منیر و چو نو بهار جوان
بخرمرا و نکوئی نکو بدار که من
بهر نکوئی حقم بهر بها ارزان

شعر

۲۵ تا کی دل خسته در کان بندم * جری که کم بر این و آن بندم

(۱.۱) العمید الاجل سعد الدولة و الدین مسعود سعد

سلمان رحمه الله،

مسعود سعد که از نوادر ایام و افاضل انام بود گاه بیال اقبال در فضای هوای جلال پرواز کردی و گاه در صباح و رواج از حوادث زمانه مقصود الجناح شدی، گاه چون فی بشکر فضل و افضال کام جان جهان را شبرین کردی و گاه در قلعه نای تلخی زهر حادثه تجرع نمودی و در بلاد هند کارهائ بانام میکرد و زندگانی بنیکو نای و دوستکامی میگذرانید و بر اورنگ ولایت بیان سلطان بود بیک رباعی و بیک قطعه کاروانه‌ها نعمت بسایلان بخشید و دیرست که گفته اند

۱۰ وَ أَلَسَّخْ مَهْمَا ذاق قَهْوَةَ مَدْحِهِ * بَعْرُوهُ سَكْرٌ يَنْهَبُ الْأَمْوَالَ

و اگرچه مولد او همدان بود اما چون همهدانی کار او را در بلاد مشرق طراوتی داد و ذکر او از فضلاء این عهد بر آمد و در کتب تواریخ او را از جمله شعرای این بلاد داشته اند بدان سبب ذکر او درین طبقه آورده شد و نیز حق او آن بود که او را در زمره صدور آورده شدی. ۱۰ فاما چون اشعار او از جمله شعرا زیادست و او را سه دیوانست یکی بتازی و یکی پیاری و یکی بهندوئی بدان سبب او را در سلك شعراء این طبقه مخروط گردانید اند و آنچه از شعر او استماع افتادست هم استادانه و مطبوعست و بیتی چند از لطایف اشعار او ایراد کرده آمد این قطعه در حق ثقة الملك گوید وقتی که صدر دیوان وزارت بجمال او آراسته

۲۰ گشت میگوید

ثقة الملك نا بصدر نشست * دهر پیشش میان بطوع بیست
تا هابون دوات پیش نهاد * الفشرا فلك بتا پیوست
درد دشمن شدست و داروی دوست * تاش پیسود آن مبارک دست
۲۴ بنگر اکنون بتازگی عجبی * کاندرو لفظ درد و دارو بست

جشن فرخنده فروردینست * روز بازار گل و نسربست
آب چون آتش عود افروزست * باد چون خاک عیر آگینست
باغ پراسته گلزار بهشت * گلبن آراسته حور العینست
برج ثور است مگر شاخ سمن * که گلش را شبه پروینست
آب چین یافته درحوض از باد * همچو پرکار حریر چینست
بچه ماند بعروسی عالم * که سیک روح و گران کابینست
شبه او زبید منصور سعید * زآنکه او خسرو این شیرینست
ذو فتون شاهی کاندرفن ملک * بر شاه عجمش تمکینست
نه چنین باشد و مانند او * او شه و هرکه جز او فرزینست

۱۰ این رباعی اوراست رباعی

چون زورِ ملک چرخ در آورد بزه * از چرخِ مَلک بانگ بر آورد که زه
خم داد زشت تیر و برداشت گره * بکشاد کشاد او مسامر دو زره

رباعی

این پند نگاه دار هموار ای تن * برگرد کسی که خصم تو هست متن
۱۵ عضوی ز تو گریار شود با دشمن * دشمن دوشتر تیغ دوکش زخم دو زن

رباعی چون یار به بوسه دادم بار گرفت

زلنش بگرفتم از من آزار گرفت

چون یاری من یار همی خوار گرفت

ز آن خواست بدست من همی سار گرفت

رباعی

۲۰ تا چون گل لعل گونه بفروختهام * چون نیلوفر جامه غم دوختهام
بیداری شب ز نرگس آموختهام * زیرا که چو لاله با دل سوختهام

قصید

مال دادن جز بحق اسراف دان * اینک از قرآن بخوان لَا تُسْرِفُوا
۲۵ از برای دین همه دنیا بده * اِنَّ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا

تا روے بگفتار نهد رایت اسلام
 تا پشت بعباس کند نسبت سفاح
 اندر عمل خیر تنی بادت کوشان
 و اندر اجل خیر دلی بادت مریاح
 دست تو و طبع تو مه و سال و شب و روز
 با دسته ریحان زده و با قدح راح

هم اوراست این شعر

ای پیشکار نخت نو کیوان و مشتری
 ای نجر شرق و شرق ترا گشته مشتری
 در جرم عقل طبعی و در جرم عدل جان
 بر شخص فضل دستی و بر عرض حق سری
 اقبال را بهمت بهتر طبعه
 اسلام را بنصرت مهتر برادرے

آنرا که کارزار شود روی راحتی
 و آنجا که کار زار بود دست لشکری
 اندر تواضع آب روانی نشیب جوی
 گرچه بقدر ز آتش رخشنده برترے
 دریا که دید هرگز گوهر مکان او
 اینک دل تو دریا و اینک تو گوهری

عشریست از تو عالم سفلی که تو بفضل
 سر جمله فواید هفتاد کشورے
 پیراهن تو مشرق دیگر شمرده اند
 کر وی گه طلوع تو خورشید دیگری

و هموراست در حق خواجه عمید منصور بن مسعود بن احمد الحسن

نظم

۲۵ المیندی العارض

از حرفهء ابجد عقدش براستی

مانند وتر و حرف نخستین ابجدست

قطعه

و در خاتمت میگوید

تا بر سپهر اعظم نقاش لوح را * دایم قلم نه کند زبان و نه ادر دست
پایند باد صاحب در ظل عصمتی * کش دامن مظلّه ز عزّ مخالست

نیز قطعه

اے نام تو بخشنده بخشنده ارواح

آیات رسالت را ز انفاس تو الواح

بر نامه دیوان هنر فضل تو عنوان

در کشتی دریای سخا رای تو ملاح

انعام تو بر خسته دل سایل مرهم

احسان تو بر قفل در روزی مفتاح

چون قطب فلك عرض ترا راحت ساکن

چون جرم قمر ذکر ترا سرعت سیاح

مهتاب نیارد که بتفاح دهد رنگ

تا خلق تو اندر ندمد بوی بتفاح

در جاه عریض تو مساحت ننهد پی

هر چند که با وهم مسیح آید مساح

نا خواسته از کیج عروس تو چو شاهان

با خواسته خیزند همی زایر و مداح

تا آینه بچج تو بازار گرفته است

آزار ندادست بدو صیقل انجاح

آئی که رسیدست بتائید الهی

نهی تو و امر تو بافساد و باصلاح

شهریاری که طول و عرض فلک * همتش را نیامدست جسم
 کوه با حله او بمایه سبک * بحر با عزم او بعبره سلیم
 پیش سلطانش آسمان عاجز * بر معروفش آفتاب ائیم
 مهر او منهل شراب طهور * کین او حفره عذاب الیم
 مفلسانرا بمالش اندر قسم * ظالمان را بمالش او بیم
 گرز جودش مطر مدد یابد * ژاله زرین دهد هواء عقیم
 وز خطایش که رفق مذهب اوست * در پاسخ زند عظام ریم
 ور ز تیغش مزاحمت بیند * چون دو پیکر شود اسد بدو نیم
 رای او عاطفت بکار آورد * هر کجا دید سلك در یتیم
 ۱۰ و در مدح وزیر مملکت خواجه محمد بن بهروز بن احمد رحمه الله
 گفته است
 شعر

گر بخت را و جاهت و اقبال را بدست
 از خدمت محمد بهروز احمدست
 بحری که میخ رزق بجودش مطیر گشت
 صدری که سطح ملک برایش مغمدست ۱۰
 هر فضله ز عزمش رخی است باد پا
 هر بذله ز حزمش درعی مزردست
 با بذل طبع مکرم او آفتاب دون
 با سیر ذکر مسرع او ماه مُقعدست
 گرد سرای مصلح طوق رعایتش ۲۰
 چون پیش چشم افعی میل زمردست
 پیش هواک مفسد سد کفایتش
 چون کرد جوف کوه بنای مشیدست
 و یحک چه موجب آمد کلکش که سلك او
 بر گوهر منسلل و ذرع مجعدست ۲۰

فصل چهارم، در ذکر شعرای غزنه و لوهور،

(۱۰۰) العید الاجلّ الکامل ابو الفرج بن مسعود الرّوی،

مولد و منشاء او خطّه لوهور بود و این خطّه بفضل لا تناهی او بر سایر بلاد مفاخر و مباهی در دولت سلطان رضی ابراهیم نعمت الله برحمته دولتها دید و قصاید او اکثر در مدح اوست و انوری پیوسته تتبع سخن او کردی و دیوان او همواره در نظر داشتی و در آن قصید که گفته است،
مطلع

ويحك ای صورت منصور نه باغی نه سرای

بل بهشتی که بدنیات فرستاد خدای

۱۰ يك بيت تمام بعینه از شعر ابو الفرج بیاورده است بی تضمین اگر نوارد
خاطرت بغایت نادرست و در آن قطعه که گفته است
قطعه

اندران مجلس که من داعی بشعر بو الفرج

تا شنیدستم ولوعی داشتتم بس تمام

دلیل است که او پیوسته در بوستان دیوان ابو الفرج تفرّج کردی و ابو
۱۵ الفرج را این دو بیت در تمامت دیوان که در قصید مندرج کردست
تمامت میگوید
شعر

نعل اسپ تو هلالست و ستامش کوکبست

آفتابست او و اسپش آسمانها را مدار

آسمانی پر کواکب بر زمین هرگر که دید

کآفتاب او یکی باشد هلال او چهار

و این قصید که مطلع دیوان اوست در مدح سلطان رضی الدولة ابراهیم
مسعود نعمت الله برحمته گفته
شعر

روی بازار ملك هفت اقلیم * پشت حق بو المظفر ابراهیم

(۹۸) الحکیم الکامل فخر الدین اسعد الجرجانی،

فخر الدین جرجانی که [از] امثال شعرای جهانست خاطر او که بدرر معانی لطیف محیط بود غیرت فلزم و محیط بود کمال فضل و جمال هنر و غایت ذکا و ذوق شعرا و در تالیف کتاب و بس و رامین ظاهر و مکشوف شده است که جان معنی را در آن قالب چنان مفرغ گردانیده است که دست زوال بدامن آن کمال نرسد و بلاه بلی بدو راه نیابد و آنچه از غرر اوصاف و درر تشبیهات در آنجا ایراد کرده است مقومان ضمیر افاضل از تقویم آن عاجزاند و جوهریان صنعت از ترصیع معارضه آن قاصر و از اشعار او جز و بس و رای دیگر مطالعه نیفتاد جز این يك قطعه نظم

۱۰ بسیار شعر گفتم و خواندم بروزگار * يك يك بجهد بر ثقة الملك شهریار
شاخی تر از امید بگشتم بخدمتش * آن شاخ خشك گشت و نیاورد هیچ بار
دعوی شعر کرد و ندانست شاعری * و آنگاه کرد نیز بنادانی افتخار
زوگاو تر ندیدم و نشنیدم آدمی * در دولتش عجب غلطی کرد روزگار
امید من دریغ بدان خام قلتبان * اشعار من دریغ بدان روسپی تبار

(۹۹) کوهیاری طبری،

۱۰

او در متانت بدان مثبت بود که راوی شعر کوهیاری را بصدا کوه باری دادی و اگرچه ساکن آمل بود اما خزاین گوهر بسایر و ساری دادی، این دو بیتی او گفته است که رباعی

نی روز وصال را ز تو خزئی * نی تیره شب هجر ترا بی غمی
نی برگره وعده تو محکم * کس چون تو ندید بی وفا آدمی

رباعی

چندان غم و رنج من پروردن تو * و اندیشه چه آنک آدمی کردن تو
۲۲ کی دانستم که وقت پروردن تو * سرگشته شوم ز سر بر آوردن تو

فصاحت بگوش جان مشتاقان بی نوا رسیدست همه طرب انگیز و دل آویز
بودست و چون در انقراض دهور و انقضاء سرور نا پایداری ایام دولت
و سرعت زوال موسم راحت بچشم حقیقت نظر کرد از برای نسلیت مهجوران
و تنبیه مسروران این ایات لطیف آبدار پرداخت و این قلاید درو و
غر بدست صنعت بیان بساخت، میگوید شعر

غم مخور ای دوست کین جهان بنامد * هرچه تو می بینی آن چنان بنامد
راحت و شادیش پایدار نباشد * گریه و زاریش جاودان بنامد
هر طرب افزای و شادمان که تو بینی * از صف اندوه بر کران بنامد
برق شکر خند گرچه ژاله بیارد * زهر کند آب و یک زمان بنامد
۱۰ هیچ گل و لاله ز انجم رخشان * بر چمن سبز آسمان بنامد
در بن این حتهاء بی سر مینا * این مه و خورشید مهرسان بنامد
هندوی کیوان فراز قلعه هفتم * یک دوشی پیش پاسبان بنامد
امتعۀ اورمزدرا پس ازین دور * مشترئی در همه جهان بنامد
خنجر مریخ سست گردد و هر شب * از شفقت خون بر آستان بنامد
۱۵ صنعت خورشیدرا که لعل کند سنگ * هیچ اثر در ضمیر کان بنامد
مطرب ناهیدرا بساز طرب بر * زخمه انگشها روان بنامد
تیر زشت سپهر پیر مقوس * هم بشود زود و در کان بنامد
ماه دوان هم گران رکاب نباشد * باش که چندان سبک عنان بنامد
نامیه گردد سترون و همه ارکان * پیر شوند و یکی جوان بنامد
۲۰ ناطقه گردد خموش و غاذیه ساکن * وین همه آشوب انس و جان بنامد
نیم جو از کاینات حسی و عقلی * در همه بازار کن قنکان بنامد
جهد کن امروز تا های هوایت * بر سر این خشک استخوان بنامد
جان عزیزت که آب خورده قدس است * در غم این کهنه خاک دان بنامد
۲۴ رخت نهادت بزیر سدره فرو گیر * خیز که این سبز سایه بان بنامد

عنايش را نمیدانم چه گویم * ولیکن پیش عذرش جان توان داد

(۹۶) العید الاجلّ کافی ابو الفرج الرونی،

کافی با فضلی وافی و ذهنی صافی بود و در ورع و فضایل اوصاف بر ولایت بیان قهرمان و در خطه فصاحت نافذ فرمان وقتی لطیف الدین ذکی مراغی بنزدیک او این بیت فرستاد،
قطعه

صاحب قران عالم کافی توئی که هست * گلزار دار خلد نمودار شعر تو
و این قطعه در جواب آن انشاء کرد و بفرستاد،
قطعه

سلطان نظم و نثر زکی آنک در جهان

داد سخن بداد بیعار شعر خویش

در دیده افاضل خار و خسک نهاد

از گلبن ضمیر و ز گلزار شعر خویش

در فضل و در لطافت حقا که در جهان

نی مثل خویش دارد و فی یار شعر خویش

چون دیده ام هزار معانی بکراو

ببزار شاعری شدم از عار شعر خویش

گر گل کند بمجلس او عرض از ابلهی

چون چشمه پیش دریا اسرار شعر خویش

بدان زمین که تو بر مردمانش خوار شوی

مکن درنگ و از آنجا بشو تو جای دگر

درخت اگر متحرک بدی ز جای بچای

نه ریخ آزه کشیدی و فی بلاے دگر

(۹۷) الحکیم الکامل زین الشعرا سعید الطائی،

۲۲ شعر سعید طائی مایه دریائی است هر نوائی که از ان عندلیب بستان

خداوندی که گر نامت جهان بر بازوت بندد
فلک را دست بر بندی طلسم چرخ بکشائی
ضمیر خویش را از وهم خود گر خاصیت بخشی
همه محسوس عالم را بیک فکرت به پیامی
ز رشک سقف ایوانش فلک سرگشته و حیران
و گر نی هم روا بودی فلک را پای بر جائی
ز خاک سم بکرانش جنیبت بس بود گردی
اگر خواهی که چون آتش سر اندر آسمان سائی
خداوندا خداوندا تو از ارباب این دولت
بفر و یمن و روی و رای چون خورشید پیدائی
صفت طغرا میکند

تو از تیری قلم سازی کمالی را که بر دارد
همه احکام این تیر و کمان چرخ مینائی
فلک با قدرتش بر زه نداند کرد چرخ را
که هر ساعت کشند آنرا بیک انگشت تنهائی
خطا گفتم کمان چون باشد این خطی که پنداری
خط دلیند ترکانست گرد روی زیبائی

و این غزل آبدار هم پرتو آتش طبع و بست

دیدها آرزوست دیدارش * گوش را راحتست گفتارش
جان و دل جوق جوق هی آید * بتمشای باغ رخسارش
بر لبش لب نی نهم که کند * از لطیفی که هست افکارش
لب او طوطی که می ریزد * تنگهای شکر ز منقارش
جان من خواست او سزاوارست * کاشکی باشدی سزاوارش
قطعه

۲۵ بخطش رقعۀ دیدم نبشته * که خط بندگی با آن توان داد

ای ز احسان تو با رامش و با شادی دل
 خلق را با شادی و رامش همه ساله گذار

(۹۵) الاجل بدر الدین شرف الشعرا القوامی الرازی رحمه الله

امیر قوامی که قدّ فضل از وی با قوام و خدّ هنر بدو با قوام بود ذات
 ه او در احسان فصاحت هم عنان حسان و طبع او در شمایل لطافت هم
 مزاج شمال وزان و آب روان، روان از گفته‌هاش بر سر بر سرور تکیه زنان
 و دل از منشآت او روح روح یابد و مخدوم او قوام الملک طغرایی بود
 و او را بوی نسبت کرده اند و آن ابیات که طغرایی منشور فصاحتست
 در مدح او میگوید برین منوال که قصیدۀ انوری که

شعر

- ۱۰ سحرگه باده نوشان دوش با صد لطف و زیبائی
 بیالینم فراز آمد دو هفته ماه یغائی
 کشاده از سر مستی همه بند بغلطاش
 کله کز کرده بر تارک عیان صد گونه رعنائی
 رُخی چونانک از خورشید بر گل کله بندے
 ۱۵ قدی چونانک از شمشاد شاخ نو به پیرائی
 هزاران زنگی اندر زلف و آنکه جمله سرگردان
 هزاران هندو اندر چشم و آنکه جمله سودائی
 ز عنبر عارض سیمین او زنار بر بسته
 ز سنبل زلف مفتولش نموده صد چلیپائی
 ۲۰ فلک بر آتش رویش سپند خال افکنده
 ز بیم چشم بد گوئی همی ترسید ترسائی
 ز زر مغربى بسته کمر یعنی که خورشیدم
 که در سالی مهی دارد کمر آنگاه جوزائی

۲۴ در مدح مخدوم خود میگوید درین قصید

چاکر و بند کجا کم بود آنرا که بود
 چاکر و بنده فخر ام و شمع تبار
 مفر عالم ابو الفتح مظفر که ازو
 ظفر و فتح هی تابد چون نور از نار
 آنکه با حاسد او کار ندارد شادی
 و آنکه زی ناصح او راه نیابد تیسار
 آفتاب سخنش را فلك فضل مسیر
 آسمان هنرش را زهی فخر مدار
 همتش جهد کند تا بنهد گنج گهر
 سیرتش قصد کند تا بکند بیخ عوار
 بچنا میل کند گر دمد از نار نبات
 وز وفا دور شود گر بود از آب عبار
 ای شریفی که جهان هست در آثار تو دون
 وای عزیزمی که درم هست بنزدیک تو خوار
 عالم از قدر بلند تو بمقدار کهست
 گرچه زو پیش مهندس نشناسد مقدار
 همچو ماری بود آنکس که بود با تو درشت
 که بزخمش نشود جزدل او هیچ فگار
 تا ز پیگار فلك تن ز عنا آرد بهر
 تا ز پیوند جهان دل بطرب یابد بار
 با ولی تو هی باد جهان را پیوند
 با عدو تو هی باد فلك را پیگار
 روز و شب در دل تو مهر بی حور نژاد
 سال و مه بر لب تو جام می نوش گوار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

- او بن سنگ رها کرده ز بیم تهدید
 من بدو کفش رها کرده ز بیم دستار
 از تمتع شده فارغ بوئاق آم زود
 مرد جویم که بگرمايه برد سطل و ازار
 ور بآماجگهی در پسرے بینم خوش
 راست گوئی که ندیدست دلم صبر و فرار
 از کمانش سه صفت بهره بگیرم چو کشید
 زردی روی و خمیک قدی و ناله زار
 راست گوئی که برو عشق هی بازد تیر
 که خروشنک رود از بر او عاشق وار
 غایت عشرت و عیشم بلب رود بود
 که بدانجا میرسد بهره تمام از دیدار
 اینت عیشی که بک پایه ازو خوشتر مرگ
 وینت فخری که بک مایه ازو بهتر عار
 فرد گردان دل من زین فکر ای ایزد فرد
 بنگن این بار غم از جان من ای واحد بار
 رومی نغز بده گر ندهی ترک هی
 یا یکی چاکرکی خوش لب و شیرین گفتار
 ای بقلاشی و رندی شده در عالم فاش
 چون تو مردی را با چاکر و با بنک چه کار
 دری چند سیه چون بنهی در بن جیب
 بابت خویش طلب چون بکنی در بازار
 نی نی بکباره سپر مفرگن و امید مبر
 دل من تنگ درین فکرت و اندیشه مدار

اندرو از غز و خنچاق بت سیم ذقن
 و اندرو از قی و کیکام مَه مشك عذار
 یا رب این بچه ترکان چه بتانند که هست
 دیدن مردم نظاره از ایشان چو بهار
 همه آمیخته با توده گل توده مشك
 همه آویخته از دانه در دانه نار
 نظر زهره و مریخ بهم بافته اند
 که همه رود نوازند و همه تیغ گذار
 بگه رزم ندارند بجز اسپ و سلاح
 بگه بزم ندانند مگر بوس و کنار
 حبا عشرت ایشان که ظریفند و لطیف
 خرما شوکت ایشان که شگرفند و عیار
 آفرین باد برین دل که ازین دارد دوست
 آفرین باد بدان کس که چنین خواهد یار
 من آن کس که همه ساله در آن اندوم
 که ازین سان صنی بینم اندوه گسار
 هر کجا بینم ازین گونه نو آئین پسری
 دم او را دم همچون دم حاجی طرار
 از پی صحبت او چیست درو بندم دل
 بدر خیمه او زود فرو گیرم بار
 او جز از اشك نیابد بر من سیم سپید
 او بجز روے نیند بر من زر عیار
 سنگ بر دارد معشوق من و من فریاد
 جنگ در گیرد مه روی من و من زنبار

۵

۱۰

۱۵

۲

۲۴

بود چو خلق لطیف تو عنبر سارا
 بود چو لطف بدیع تو لؤلؤ خوشاب
 همی ز نفس تو آداب را شرف خیزد
 ازین شریف شود نفس مردم از آداب
 بعید گشته کریم بلا ز جانب من
 بقریبی که گزیدم بدان کریم جناب
 همه قضیت من در نشاط سال به بود
 نجسته خدمت تو کرد سلب را ایجاب
 همیشه تا به نبرد اندرون سواران را
 بود عنان و رکاب آلت درنگ و شتاب
 بدست بخت تو اندر ستاره باد عنان
 پیای عز تو اندر سپهر باد رکاب
 بعید قربان از سر قریب شو بنشاط
 متاب دل ز عدو وز عدو مشو در تاب
 کز آن قبل که عدو ترا کند قربان
 زمانه تیغ بلا بر کشد همی ز قراب

قصیده،

حبّذا خسرو ایران و نشستنگه بار
 که کند دیدن او دیده پر از رنگ و نگار
 از فراوان زر و دیبا که درو جمله شد دست
 طبع گوئی که در آمیخت خزان را به بهار
 مرغزار است پر از سنبل با بند فسوس
 بوستان است پر از نرگس با خواب و خمّار
 سروهای همرا بیخ بخرخیر و بچین
 گل بتانی همرا تخم ز یغما و تار

ز اولیا بامارت جز او که بود سزا
 ز مصطفی بامامت جز او که یافت خطاب
 ایا همیشه بامید آنک در محشر
 بمصطفی برسی تا رساندت بصواب
 بمصطفی نرسی تا برنضی نشوی
 مثال این بنماید ترا مدینه و باب
 بآفتاب و بهمتاب ره توانی یافت
 جز از ستاره توانی شدن بر مهتاب
 نگاه دار طریق مراتب اندر دین
 برو چنانک رود خواجه بر طریق ثواب
 ستوده که باسباب دین و دانش و داد
 نیافرید نظیرش مسبب الاسباب
 ز قرطلعت او زینت زمان و زمین
 بهر و منت او قوتِ قلوب و رقاب
 سزد که فخر کند رسم و عادتش بهنر
 سزد که فخر کند نام و کُنیتش بتراب
 کزان دو مر خرد و جودرا بود اجمال
 و زین دو مر ظفر و فخر را نود اعجاب
 ایا ز خلق لفاء تو چون ز سال بهار
 و یا ز لطف کلام تو چون ز عمر شباب
 توئی که گنج علوم تو هست بی پایان
 توئی که بحر سخا تو هست بی پایاب
 اگر ز لؤلؤ خوشاب نازه گردد روح
 و گر بعنبر سارا بدن نماید شاب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

مثال من که بدیوار بر نگاشته
 اگر نه از غم هجران آن ندارد تاب
 چرا بریک شد از شکل و از ملاحمت و زیب
 چرا گسسته شد از زنگ و از طراوت و آب
 همیشه زیر نقاب اندرست چهره او
 ز بس نشسته بر آن صورت بدیع تراب
 همی نخواست که کس جز تو روی او بیند
 بغیبت تو از بهر آن بیست نقاب
 شگافه شده دیوار بر پرش گوئی
 ز داغ هجر تو بر تن دریده کرد ثياب
 یکی بنامه خبر کن که چند باید بود
 مرا بهر تو در وصل جوی و هجران یاب
 فذالکی بنمای این حساب هجران را
 بحق آنکه امیدت بدوست روز حساب
 وصی و حجّت و داماد و ابن عم رسول
 ابوالمحسن علی آن سید اولو الالباب
 قسم جنت و نار آنک مهر و کینه او
 چو دین و کفر کشاید در ثواب و عقاب
 ز شرم او همه آفاق را ز خیر مثال
 مثال او همه اسلاف را بخلد مآب
 درست گشت ز فضلش دیانت اسلاف
 شرف گرفته بعزمش امامت اعقاب
 جز او که کرد بوجه اندرون بوجه سوال
 جز او که داد بعلم اندرون برسم جواب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ایسا بطوع طلب کرده راحت اعدا
 و یا بطبع رها کرده صحبت اصحاب
 بریدی از دل من راحت و نشاط سماع
 گسستی از تن من لذت طعام و شراب
 همی نجومی لهو و همی نخواستی عیش
 همی ندارم صبر و همی نیام خواب
 سرشک من که بسیاب نسبتی دارد
 چو بر چکد برخ زرد من شود زر ناب
 طبعیان را از اشک چشم و رنگِ رخمر
 همی دُرست شود کاصلِ زر بود سیاب
 دیار نیز شد از گشت روزگار چنان
 که روزگار بماند درو همی بعباب
 گمان برند که آن جایگاه راحت و امن
 شده ز دوری تو سر بسر بیاب و خراب
 گرفته خار همه معدن گل خود روی
 شده سراب همه جای لاله سیراب
 ز خرّمی که نمودی نگار خانه تو
 نگار باغ ز شرمش درون شدی بحجاب
 بیه نمود همی صنعت سحاب از وی
 برین ستیزه همه نقش آتشست سحاب
 نگارگاه بصورت شکارگاه شدست
 درو بطبع شکاری وطن گرفته کلاب
 هان وحوش بنفش اندران وجود آباد
 جگر شدند همه جانور چو کشت بتاب

۵

۱۵

۲۰

۲۴

من برین تمهت اگر کشته شوم باکی نیست
 همه سر سبزی کمتر سگ دربان تو باد
 عافیت خواستی از من خیر الله جزاک
 او همان شب بَعَدَم رفت که حُسنِ تو بزاد
 گِلّه وصل تو با هجر تو می گفتم دوش
 که سند عمر و زو هیچ بجز غم نکشاد
 در میان روی بمن کرد خیالت که اثر
 زین سخن بگذر و این واقعه بگذار زیاد
 عشق ما مظلّمه کس بقیامت نبرد
 که ز تو عمر ستند در عوض عشق بداد

۵

۱۰

(۹۴) ده خدای ابوالمعالی الرازی،

از فضلاء عراق و شعرای آفاق بود و بوفور فضل و ذکاء خاطر ابن
 ذُکارا تعبیری کرد و شعراء آن عصر خوشه چین خرمن فواید و ریزه
 خوار مائده عواید او بودند و از غُررِ قصاید او اینست که میگوید، شعر

خروش من همه از چیست از نعیب غراب
 که دور ساخت مرا از دیار و از احباب
 کنون که کرد نعیب غراب هجر انگیز
 دلبر بر آتش هجران آن تذرو کباب
 سزد که روز من از خون بود چو روی تذرو
 سزد که روز من از غم بود چو پیر غراب
 عتاب کرد خرد با دلبر ز دوری دوست
 چو دوست نامه فرستاد نزد من بعتاب
 بطعنه گفت که ای بی وفای بی معنی
 کم از درود و سلام و کم از رسول و کتاب

۱۵

۲۰

۲۴

دو کمند عنبرینش نر خمر و گره مسلسل
 دو عقیق شکرینش نر در و گهر مرکب
 قدم نظر شکسته رخس از فروغ بی حد
 گذر سخن بیسته دهندش ز تنگی لب
 دو هزار جان تشنه نگرده درو و اورا
 پُر از آب زندگانی شده روی و چاه غیب
 شده کیسه‌دار دلهایش از طویله در
 زده کاروان جانها. مهش از میان عقرب
 بنشستم و زمانی برخس نگاه کردم
 دل ازین نشست درخون من از آن فتاده در تب
 چو سوال بوسه کردم بکرشمه گفت با من
 تو نه مرد این حدیثی فَإِذَا قَرَعْتَ فَأَنْصَبْ

غزل،

یاد می دار که از مات نمی آید باد
 ای امید من و عهد تو سراسر همه باد
 نکئی يك طرف از قصه من هرگز گوش
 نزنم يك نفس از غصه تو هرگز شاد
 باوری نیست که با خصم تو بر دارم تیغ
 داوری نیست که از هجر تو بستانم داد
 تو نگفتی که وصاله برساند بخودت
 راستی نیک رسانید که چشمهت مرصاد
 گفتمی از فاش کنی عشق پری جان نبری
 نبرم خود نبرم حسن تو جاوید ز یاد
 گر غرض خون منست از سر اینک سر و طشت
 ورنه این طشت سه سالست که از بام افتاد

کباب دید دل ریش ما بر آتش غم
لب تو هم نمکی تازه بر کباب شکست
برات دار عذار تو خط هندی ترک
بنا شناخته این در دل خراب شکست
غلام آن خط مشکرم که گوئی از عدا
کسی خیال خطا در دل صواب شکست
قطعه

بخدائی که روی بند عدم * امرش ار چهره جهان بکشاد
باد لطفش بیاغ رحمت در * بید امیدرا زبان بکشاد
عندهاء جواهر و اعراض * از دل کان کن فکان بکشاد
هیبتش عقل را زبان بر بست * رحمتش عجز را دهان بکشاد
ساخت میتین و تیغ صبح و بدان * چشمه مهر از آسمان بکشاد
کهر کوه را مرصع کرد * چون جواهر ز بند کان بکشاد
تربیت کرد نفس ناطقه را * تا بدو کشور بیان بکشاد
بوی لطفش چو رنگ بط آمیخت * نبض خون از دل روان بکشاد
از پی اینس و جان بدست اجل * بند ترکیب انس و جان بکشاد
که مرا فرقت شما هر دم * عقدی از جزع در فشان بکشاد
نعرها میزنم که سوزش آن * چرخ را خون ز دیدگان بکشاد
نالها میکنم که جوزارا * کهر سیم از میان بکشاد
قطعه،

بخدائی که رخت عزت او * در سرای کهن نی گنجد
از عدم ذره بی اجازت او * در خم کاف گن نی گنجد
کآنچه اندر ضمیر شوق منست * در دهان سخن نی گنجد
غزل، ز میان ببرد ناگه دل من بقی شکرلب
بدو رخ برادر مه بدو زلف نایب شب

بقاء الاقبال حفظ جمله تن چنگی جماعت فضلا پسندیدند و اما بیت دیگر روشن است که جماعت مغنیان بریشم سرآهنگی از برای جمال را بندند و آنچه در وقت ضرب ناخن بدان آید آنرا امّ الاوتار گویند و این در غایت رقت و لطافت گفته است،

غزل

۵
 اے مرہم هر سينه مجروح لب تو
 فرسوده قدمه‌ها دلر در طلب تو
 گم کرد سر رشته تدبير دلر باز
 در طره سرگم شده بُلَعَجِبِ تو
 چون نار طرازست شب و روز تن من
 تا بر طرف روز پديدست شب تو
 چون لاله دلم چهره بخون شست که بگرفت
 سبزه طرف چشمه حيوان لب تو
 من بنده نويسد بتو سلطان کواکب
 تا خسرو خوبان جهان شد لقب تو
 ای حور پری زاده برین حسن و طراوت
 از آدميان نيست همانا نسب تو
 در ساخته ام با غم تو روی هين است
 چون جز ز غم من نفزاید طرب تو

غزل

۲۰
 شکر ز لعل تو در لؤلؤ خوشاب شکست
 صبا بزلف تو ناموس مشکتاب شکست
 شب شکسته چو در موکب مه تو براند
 مه از کمال کرشمه بر آفتاب شکست
 دو جزع ما چو گهر بار گشت مهر عقیق
 لبِت بجنده خوش بر دُر خوشاب شکست

مقبل کسم که بر در دوکانِ روزگار
 هستم سخن فروش و مرا شاه مشتریست
 بر من گرین مکن که نیاید چو من بدست
 وز پای مفکرم که حدیثم نه سر سربست
 گفتم ز دور ماندن من دان که شاهرا
 که دل سوی ائیر و گهی سوی اشهریست
 عیسی و خرمم تو نپرسی که از چه روی
 ای آنکه عکس رای تو خورشید و مشتریست
 یعنی اگر چه عیسی و قتم گه سخن
 نا آمدن بخدمت بزم تو از خریست
 خالی مباد عرصه عالم ز بدل تو
 تا پیشه زمانه جانی ستمگریست

(۹۲) الاجل ائیر الاخیسکی،

۱۰ ائیر که بر فروش نظم و نثر خاك آثار فضل او چون آفتاب تابان بود
 و فلك که صندوق قلاید کواکب است از عقود نظم دلفریب او حیران
 دیوان شعر او چون نگارخانه چین پر ابکار دل برند و خاتونان چین
 ضمیر او اگر چه مرد افکنند اما همه دخترند و شعر او آنچه هست
 مصنوعیست و مطبوع و معانی او را ملك است و وقتی یکی از فضلا از
 داعی معنی این چند بیت که در قصیده معروف گفته است سوال کرد،

قطعه

چو طرد و عکس حروف تهنی اقبال * بحفظ دامن اقبال جمله تن چنگی
 عدو اگر نبود گو مباش آن بدرگ * بریشمیست برین ارغنون سرآهنگی
 بقاء جان تو خواهم که ام آونارست * که گر بلغزد پایش فنا خورد چنگی

۲۴ بند را در خاطر آمد که طرد و عکس حروف اقبال لا بقا باشد یعنی لا

زر بخش و رطل خواه و طرب جوی و عیش کن
 کز دست خنجر تو عدو دست بر سرست
 بخت قوی و ملک قویم و فلک ره
 شغل طرب میسر و گردون مسخرست
 ° وقتی مجیر از خدمت سلطان قزل ارسلان تخلف نمود، سلطان فرمود تا
 اثر اخسیکتی و جمال اشهری را طلب کردند و ایشان را بعز نظر خود
 منظور گردانید، مجیر این قطعه بحضرت فرستاد،
 قطعه

شاهای بدن خدای که آثار صنع او
 جان بخشی و وجود دهی و بند پروریست
 ۱۰ در چنبر قضاش اسپرند و ممیخ
 هر هستی که در خم این چرخ چنبریست
 در آرزوی بزم تو کز آسمان به است
 این خسته در شکنجه صد گونه بربریست
 گر جان او نه معتکف آستان تست
 ۱۵ از رحمت و هدایت جان و تنش بریست
 گفتند کرد شاه جهان از اثر باد
 وز اشهری که پیشه او مدح گستریست
 داند خدایگان که سخن ختم شد بمن
 تا در عراق صنعت طبع سخن وریست
 ۲۰ خضم بنطق و خاطر من چشمه حیات
 بگری بچود و روضه ملک سکندریست
 هر نکته ز لفظ من اندر ثنای تو
 رشک حدیث قرخی و شعر عنصریست
 در عهد تو معزی ثانی من از آنک
 ۲۵ بر درگه تو دلمه کوس سخنریست

نظاره میکنم و بچک درین هنگامه طفلان
 که مشکین مهره آسوده است و نیلی حقه گردانش
 پایان آمد این هنگام کاینک روز عالم شد
 بود هرجا که هنگامه است شب هنگام پایانش
 دلیر قصر مشبک داشت همچون خان زنبوران
 برون ساده در و بام و درون نعمت قراوانش
 نه خانه عنکبوت آسا سراپرده زده بیرون
 درون ویرانه و بر خوان مگس بینند بریانش
 نه چون ماهی درون سو صفر و بیرون از درم گنجش
 که بیرون چون صدف عور و درون سواز گهر کانش
 فلک هم تنگ چشمی دان که بر خوان دفعه مهانرا
 ز روز و شب سگی بسته است خوان سالار دورانش
 نترسی زین سگ ابلق که در بیک است پیش از تو
 بسی شیران دندان خای و پی کردست دندانش
 پچرخ گدناگون بر دو نان بینی و یک خوشه
 که یک دیگ ترا گشنیز ناید زان دوشا نانش
 و له ایضاً،

در دفترست مدح تو منظوم وزین قبل
 خصمت سپید دست و سبه دل چو دفترست
 دم حضرتت مجیر بفر مدیح تو
 شیرین حدیث و خوش سخن و روح پرورست
 طبعش چو تیغ دل شکرت روز روشنست
 نظمش شگفت عنصری مدح گسترست
 خرم نشین که مویز نوروز در رسید
 می خور که بخت بر در و معشوق در برست

غبار باد نصیب مخالفت از آب
 شعاع باد نصیب موافقت از نار
 همیشه تاسی و رود و شکار دارد نام
 بطبع تاسی و رود و شکار بادت کار

(۹۲) حسان العجم حکیم خاقانی المحقایی،

آنکه فصاحتِ حسان با سماحتِ سحبان مر ویرا جمع بود و صفوتِ جنید
 با حکمتِ لُقمان مر ویرا فرام خاقان ولایت بیان بود از آن سبب خاقانی
 لقب یافت مُثنیٰ کلماتِ حسان بود بدان روی حسان العجم نام یافت
 چنانک در تحفه العراقین ذکر پدر خود میکند و بر اثر آن میگوید: بیت

چون دید که در هنر تمام * حسانِ عجم نهاد نامر

فیض انعام او عام بودی و جود جواد او بدوست و دشمن برسدی و
 آفریدگار سبحانه و تعالی صیت اورا بر باد صبا سبقت داده بود و همت
 بلند اورا وسیلت ثروت و نعمت او ساخته تا هر قصیده که بحضرت
 پادشاهی فرستادی هزار دینار عین صلۀ آن بودی و تشریف و انعام
 ۱۵ فراخور آن و جماعتی برانند که شیوه سخن بر خاقانی ختم شده است و بعد
 از و کس بر منوال بیان چنان تنسیج نظم نبافته و اکثر اشعار او در جد
 و حکمت و صفت کعبه و بادیه و نعت رسول است علیه السلام و اکنون
 بعضی از اشعار او ایراد کرده آید و مطلع دیوان او این قصیده است که
 شعر میگوید

دل من پیر تعلیمست و من طفل زباندانش

دم تسلیم سر عشر و سر زانو دبستانش

هنوزم عقل چون طفلان سر بازپچه میدارد

که این بازپچه گون حقه بازی کرد حیرانش

- برزم شهر کشای و بعزم دشمن بند
 به تبع ملک ستان و بدست ملک سپار
 بروز رزم بچندد ز دست او شمشیر
 بروز بزم بگرید ز دست او دینار
 شمار چرخ و شمار زمین بدانند کرد
 بروز خواسته دادن نداند ایچ شمار
 شب مخالف اورا فکرد گردون روز
 گل موافق اورا نداد گیتی خار
 موافقتانش بلندند لیکن از بر تخت
 مخالفانش بلندند لیکن از بر دار
 بروی جور بر آورد عدل او شمشیر
 بچشم بخل فرو خست جود او مسمار
 ایبا حسام تو هنگام جنگ شیر شکن
 و یا سنان تو هنگام حرب بیر شکار
 بروز بزم توئی شمع صد هزار ملک
 بروز رزم توئی پشت صد هزار سوار
 چو مومنان بخلاف تو گر کند بندند
 چه کافران بخلاف خدای بر زنار
 گهی شکار طرازی گهی مصاف افروز
 مگر ز بهر تو کرد آسمان مصاف و شکار
 نه دشمنانرا با تیغ تو بود امید
 نه آهوانرا با بوز تو بود زنهار
 همیشه تا که بود در میان نار شعاع
 همیشه تا نبود در میان آب غبار

همیشه بود نشاط دلم ز دیدن دوست
برفت یار و مرا تب گرفت جاے قرار
پری ندیدم همچون پری گرفته شدم
ز درد و فرقت آن لعبت پری دیدار
بشب ز حسرت آن روی چون ستاره او
ستاره بارد و چشم بود ستاره شمار
مرا بزاری گویند چه کارت آمد پیش
هر آن کسی که به بیند که من بگریم زار
ز دوست دورم ازین زارتر چه باشد حال
ز یار فردم ازین صعب تر چه باشد کار
میان آتش و آب اندرون گرفتارم
که جام آتش گاهست و دیده دریا بار
ز هجر آن رخ رنگین چون نقش بر دیبا
بمانده ام متخیر چون نقش بر دیوار
گمان بری که ز رخسار او بیافته ام
سرشک دیده همی باز گیرم از رخسار
ز آب دیده ندیدم کنار خویش تہی
از آن گھی که مرا آن صنم گرفت کنار
همی ندانم چاره فراق و نیست عجب
که هیچ زبرک خود کرده را نداند چار
بیک زمان ز دلم عاشقی جدا نشود
چنانک مردمی از طبع شاه گیتی دار
خداگان جهان شہریار بو نصر آن
که اختیار ملوکست و افتخار تبار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بد سگال از بیم تو چون نال شد باریک و زرد
وز غم و تیمار سال و ماه نالان نال نال
ور بشب یاد آورد جنرال هند از تیغ تو
باز شناسی بروز از قامت جنرال دال

وله،

جان خصانت ز بار غم بطبع سود. سود.
وز دل خویشانت سود خرمی بزود دود

وله،

تا جهان آباد باشد جان و تنت آباد باد
کز همه عیب دلت را روزگار آزاد زاد
دشمنانت ماند روز و شب میان خار خار
دوستانت سال و مه با لاله و شمشاد شاد

باد همچون لاله پیش تیغ تو پولاد نرم
پیش تیغ دشمنانت سخت چون پولاد لاد
باده گلگون خور و از بد میاور هیچ یاد
تا کند بلبل فراز شاخ گل فریاد یاد
داد بستان از بهار و عمر خورم بگذران
کاسمان از خرمی روی زمین را داد داد

وله،

باده از گلگون رخان و سیمگون دستان ستان
با بتان بغنو و کام خویش در بستان ستان

و این قصیده دیگر هم از اشعار عذب اوست که گفته است،

بلاء غربت و تیمار عشق و فرقت یار
شدند با من دل خسته این سه آفت یار

وله،

آسمان با او ندارد چون زند پرتاب تاب
شیر کرد از کُشتنِ خصمانش چون عُناب ناب

وله،

دوستانت روز بزم و رزم چون بهرام رام
دشمنان را پر شرنگ از بیم تو ناکام کام
چون شود چنگِ تو جُفتِ تیغِ خون آشام چُست
چون شود دستِ تو یار رطل و جان جامر جام
دشمنانت را شود چون دام بر اندام موی
دوستانت را شود چون حُلّه بر اندام دام
از سخا سونام باشد نام گنجی نزد تو
وز کرم نزد تو باشد مدحت سونام نام
گر بروشن روز اهلِ شام تیغت بنگرند
روزِ روشن گردد از هیبت بر اهلِ شام شام

وله،

گر بگرداند ز مهر تو زمانی راے راے
باشد از غم روز و شب جان وی اندر وای وای

وله،

تا بکردت اندر آورد ایزد از اقبال بال
سایلان را بیش گشت از حرص و از آمال مال
گر خیال تیغ تو بر بحر قلزم بگذرد
گردد اندر بحر قلزم بی روان ز احوال وال
زال زر اندر ازل زلال شمشیر تو دید
در ازل شد جنگ ساز از هول آن زلال زال

وله ایضاً،

اے بخوبی بر بتان کابل و کشمیر میر
ماندم از بس گاوری در وعدها ناخبر خیر
هست مردم را شب و شبگیر موی و روی تو
موی را شب دان مدام و روی را شبگیر گیر
گر کسی در بیر زلفین ترا بیند بخواب
پُر عبیر و عنبرش باشد گه نعیر بیر
لاله سرخی یافته بهر از تو هنگام بهار
آبی از من یافته زردی بگاہ تیر تیر
غمزه تو عاشقانرا دل بدوزد بر جگر
هچو خسرو بر زحل دوزد بنوک تیر تیر

وله ایضاً

بو الجلیل آن روی گیتی زو شد موجود جود
جعفر آنکش چوب گشت از طالع مسعود عود

وله ایضاً

دشمنانش را نگردد ماتم از در دور دور
دوستانش را بود گردِ سرایِ سور سور
وصفِ فضلِ او نباشد کرده از سیصد یکی
گر کند چرخ برین از وصف او مسطور طور
گر ببیند چشم حور عین خیال تیغ او
باز نشناسد برنگ از غایبه کافور فور
از رضای او شود چون قهرمان شوخ و شنگ
وز خلاف او شود چون مردم مسخور حور
هیچ تورے را نفرماید خرد پیگار او
ور بفرماید بخون اندر شود مستور نور

آب چون جوشن ز باد و میخ باران اندرو
هچو از جوشن ز دایان صبل آن زنگ زنگ
داده بود اندر خزان نارنگ را شبوی بوے
شنبلید اندر بهاران بستد از نارنگ رنگ
از صبا پُر تنگه‌آء عنبر آگین گشت دشت
آهوانرا گشت دشت از عنبر آگین تنگ تنگ
بلبل اندر باغ دارد گوئی اندر نای نای
صلصل اندر راغ دارد گوئی اندر چنگ چنگ
وله ایضاً

تا شهر گشت از صبا پُر چین چو پُر باز باز
باغ بفزود اندرو چون لعبت طناباز ناز
وله ایضاً

چون بطرف جوی بنهاده گل خودروی روی
جای با معشوق می خوردن بطرف جوی جوی
برده از مرجان بگونه لاله نمان سبق
برده از مطرب بدستان بلبل خوش گوی گوی
بستد از یاقوت و بسد لاله و گلنار نار
یافت از کافور و عنبر خیری و شبوی بوے
از نسیم سوسن و گل گشت چون قرقیر باغ
وزدم و زلف بت من گشت چون مشکوی کوی
چشم من چون چشمه آموی گشت از هجر او
تن بخون در چون میان چشمه آموی موی
وله ایضاً

کوز گردد بر سپهر از عشق او هر ماه ماه
خون دل هر شب کند زی چشم من صد راه راه

جان من خاک کف پای بتی باد که او
 کرد بسمل دل من دوش بيسم اللهی
 و از اشعار او بیش ازین موجود نبود بدین اقتصار افتاد،

(۹۱) المحکیم شرف الزمان قطران العضدی التبریزی،

قطران که همه شعرا قطره بودند و او بحر و جمله فضلا ذره بودند و
 او خور اشعار او در کمال صنعت و اوستادی و لطایف او محض اکرام
 و رادی از اهل تبریز است و بر اقران سبقت کرد و قصاید او همه
 لطیف و اغلب رعایت جانب تجنیس کردست و این قصیده از مشهورات
 قصاید اوست،

یافت از دریا دگر بار ابر گوهر بار بار
 باغ و بستان یافت گوهر ریز [و] گوهر بار بار
 گرز باریدنش هر بار این جهان خرم شود
 در زمین گوهر ز چشم خویش گیرد تار تار
 هر کجا گلزار بود اندر جهان گلزار شد
 مرغ شبگیران سرایان بر سر گلزار زار
 لاله اندر بوستان چون طوطی هندوستان
 بر سر منقار خون و در بن منقار قار
 باد بفشاند همی بر سوسن و عبهر عبیر
 ابر بفروزد همی بر کله گلزار ناز
 و له ایضاً

ابر نیسانی بناز اندر چمن پرورد ورد * گشت خیری با فراق نرگس او زرد زرد
 و له ایضاً

کرد از سنبل سپردن پای مینا رنگ رنگ
 گشت چون مرجان ز گل فرسنگ در فرسنگ سنگ

ترکان بیها گرچه گرانند همه کس
 در حسرت ایشان چو منم دایم ازانند
 ارجو که باقبال خداوند بیام
 زیشان صنی گر بیها نیک گرانند
 سلطان جهان خسرو گیتی که غلامانش
 از محتشمی هر یک چون قیصر و خاند
 آن شاه که اندر حال آیند بخدمت
 شاهان و ملوکان که در اطراف جهانند
 آنها که بتیر از شب ظلمت بر بایند
 و آنها که بتیغ از مه گردون ستانند
 چون رایت منجوق ملک‌شاه به بینند
 چون نامه طغراء ملک‌شاه بخوانند
 تسبیح ملک بر فلك ایزد نپذیرد
 تا نام ملک‌شاه به تسبیح نرانند

غزل

دوش در کوچه خرابات مرا ناگاهی
 یار پیش آمد [چو] سروی و برخ چون ماهی
 حلقه‌سر زلفینش به پیرامن روی
 هر درازے شه ار پیچ شکن کوتاهی
 راست گوئی که سیه پوش مغانند همه
 بسجود آمده پیرامن آتش گاهی
 داشت با خویشی نوشین چون آب حیات
 هر کرا یافت هی داد چنان دلخواهی
 گفتم ای جان بر من باشی روزی مهبان
 گفتم بسم الله اگر خواهی باشم ماهی

مانند سهیل یمن و آتش برقند
 چون با قدح باده و با تیغ یمانند
 بی عطر همه مشک خط و مشک عذارند
 بی خشم همه تنگ دل و تنگ دهانند
 چون غالیه دانست دهان شان و همه سال
 در غالیه گون تاب سر زلف نهانند
 مانند چرا غالیه بر رخ که همه خود
 بی غالیه با غالیه و غالیه دانند
 با جام و قدح بابت بوسند و کنارند
 با کفش و کمر بابت خوفند و امانند
 از جعد و قفا همچو ضیا اند و ظلامند
 با زرد قبا همچو بهارند و خزانند
 شاهان جهان در کف شان جمله اسپرند
 شیران عربین با دل شان جمله جیانند
 در رزم بجز تیغ زدن رای نه بینند
 در بزم بجز دل ستدن کام ندانند
 مانند ایشان که بود در همه عالم
 چون در دو مکان مایه سودند و زیانند
 هرگاه کز ایشان صنی یتیم با خویش
 گویم خنک آنرا که چنین نوش لبانند
 با داهمه را جمله فدا جان و روانم
 کایشان همه خود جمله مرا جان و روانند
 این مذهب آنهاست که این سیم برانرا
 ایشان بزر و سیم خریدن نتوانند

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

پدرام تر و خوب تر از سرو بهارند
 بی شرم تر و شوخ تر از خوس، زمانند
 مانند تدروند چو با جام شرابند
 مانند هزبرند چو با تیغ و سنانند
 از خشم و رضا همچو زمینند و زمانند
 وز نطق و دهن همچو یقین اند و گمانند
 شیرند بیشه در چون تیغ گزارند
 ماهند بگردون بر چون اسپ دوانند
 در معرکه سوزنده تر از نار حچمینند
 در مجلس سازنده تر از حور جنانند
 ز آن بابت عیشند که شایسته چو عمرند
 ز آن مایه عمرند که بایسته چو جانند
 جز بر گل و بر لاله همی مشک نریزند
 جز بر دل و بر دیده همی اسپ نرانند
 با باده چو خورشیدی [و] با آب حیاند
 بر باره چو طاوس بر کوه گرانند
 در خنده چو یاقوت معصفر بکشایند
 ور کرد چو زنجیر معنبر بفشانند
 صد سنبله از سنبل بر لاله بکارند
 سی کوبه کز کوبک بر ماه نشانند
 چون سیم همه پاک تن و پاک جینند
 چون سنگ همه سخت دل و سخت کمانند
 با قرطه روی همه چون بدر منبرند
 بر مرکب تازی همه چون باد بزانند

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

فصل سیم، در ذکر شعرای عراق و نواحی آن،

(۹۰) الاجل الکافی ظفر الهدانی،

کافی ظفر هدانی که آفریدگار همه دل اورا چون صاحب ری معدن
فصاحت آفریده بود و فلك هزار دیده بر روی زمین زبان آوری چون
وی ندیده در عهد ملکشاه بر بساط بیان ملک و شاه بود و بر آسمان
فضل و فصاحت ماه و این قصیده که حسن صنعت و لطف قیافت
او آب اشعار عجمی برد از نتایج طبع ویست صفت غلامان ترک کند،

قصیده

این شوخ سواران که دل خلق ستانند
گوئی ز که زادند و بخوبی بکه مانند ۱۰
ترکند باصل اندر شک نیست ولیکن
از خوبی و زیبائی مانند بتانند
میران سپاهند و عروسان وثاقند
گردان جهانند و هزیران دمانند
مشکین خط و شیرین سخن و غالیه زلفند ۱۵
سیمین بر و زرین کمر و موی میانند
شیرند بزور و بهنر گرچه غزالند
پیرند بعقل و بخرد گرچه جوانند
گر گویم حاشا که چو ماهند و چو سروند
و الله که بطلاق نه چنین و نه چنانند ۲۰
سروند ولیکن همه چون ماه تمامند
ماهند ولیکن همه چون سرو روانند
چون راحت روحد چو با ساغر راحتند
چون حصن حصین اند چو زیر خفتانند ۲۴

موقوف که سوزنی گفته است و پیش از او کس بر آن منوال بو قلمون نظم
نیافته است زندگانی مجلس مستوفی دولت حمید الدین الجوهری تا آخر
قصید در حق او گفته است و حمید الدین را شعر است عذب در صفت
پیری گفتست،
رباعی

موتی که جوانی بشبه بنگارید * پیری شبه برد و در برو بگمارید
گر در ز شبه بهست پس چون بارید * از غم ز دریغ آن شبه مروارید
رباعی،

زین روی که دیدش مرا بودی کیش
سیر و ستم چو آمد بر بیرے بیش
در دیدن من کرا بود رغبت بیش
من خود چو هی گریزم از دیدن خویش
رباعی،

جانا غم و سودای جهان نیست مرا
وز عشق تو اندیشه جان نیست مرا
پیری است که بازار مرا بشکست است
ور نی ز علا چیست که آن نیست مرا
قطعه،

ای عجب طرفه جوهر است شراب * همه فرجام او نه چون آغاز
هیچ آهستگی درو نهاد * غم سنگین بساله ای دراز
ساعتی با پپاله صحبت داشت * زو بیاموخت فاش کردن راز
قطعه،

چشم یار مرا خمار گرفت * ز آنک بد مست بود و کار شکن
سینه او دو نار بار آورد * تا کد شربت خمار شکن
۲۲

زخم اینچنین زیند رضی را چنین کشید
 بادا برید دستِ شما کون دریدگان
 قطعه

چگوئی در علی آئی چگوئی * که خاک از خون این زن روسپی به
 چگوئی در همه عالم که از وی * شناسی در مرآت هیچ کس نه
 سرو ریشی نکو دارد و لیکن * چونیکو بنگری کس نیست در ده
 دو فرزند خلف کاورا رسیدند * بنامزد زهی دو گبر سگ زه
 چه زیبا باشد اندر چشم این میل * چه نیکو باشد اندر خلق آن زه
 برون رفته سرخس از چنگ هر دو * بر آسوده جهان از ننگ هر سه
 قطعه

۱۰

بشین و بشنو از من سه بیت هجو خویش
 تا بر جهد ز خشم دو چشمت زکاینه
 از فعل شلفیه نشنیدند در جهان
 آنچه از عیال خویش تو دیدی معاینه
 گوئی که مثل خود نشناسد درین جهان
 اکنون چو می بیاید گفتن هر آینه
 در خام قلنباف و در روسپی زنی
 هتاکه خود نه بینی الا در آینه
 قطعه

۱۰

۲. خواجه احمد گمان من آن بود * که مرا دوست در جهان چو تو نیست
 چونک بر سنگ امتحانت زدم * در جهان خام قلنبان چو تو نیست

(۱۹) حمید الدین الجوهری المستوفی،

از امثال و اعیان ما وراء النهر بود و بنفون فضایل و ضروب شامل
 از اقران ممتاز و میان او و استاد سوزنی مشاعرانست و آن قصیده

۲۴

از پیر جهان گشته نا گشته مهذب
وز کودک می خورده نا خورده گروگان

(۸۸) الاجل نجم الدین نظامی عروضی السمرقندی،

نظم نظامی عروضی که نقود و عروض طبع او نتیجه کان را تغییر کند سلك
دُرری است که عقد ثریبارا تزییف و کمر جوّزارا تحقیر کند، اکثر شعر
او مثنوی است و چند تالیف کردست در مثنوی و از متقدمان صنعت
است، از اشعار او آنچه در خاطر بود تحریر افتاد، از دوستی شراب
خواهد
قطعه

ایا بدیع زمانه که در سخا و هنر
ترا نظیر ندانیم جز نیا و پدر
چو هفت هشت حریفیم در یکی خانه
شناخته بخراسان بهفت هشت هنر
دبیر و شاعر و درزی طیب و دانشمند
ادیب و نحوی و قوال و گاذر آهنگر
سه چار کنگه نیکو در او فتادستند
ز بادها گران مست گشته جاے دگر
شرابمان برسیدست و ما ز اندیشه
بماندایم سر انگشتها بدنمان در
بیک دو دُور دگر هر سه چار گاده شوند
پینج شش منی هفت هشت بنده بجز

وقتی غلامان رضی الدین او را کارد زدند مجروح شد اما وفات نکرد و
صحت یافت، نظامی این دو بیت بگفت،
رباعی

ای مُرد کون فراخان و ای تنگ دیدگان
وی از رضی عارض محنت کشیدگان

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

تا بود پر دهند بوسه برو * چون تہی گشت خوار بندازند

قطعه

خُمار عزل ببايد کشيد آنکس را * که بوده باشد از بادہ عمل سرمست
هر آينه که چو بادہ گرفت با سر درد * ببايدش سر و بر کوفتن بہر دو دست

قطعه

جمال مجلس باشد ہر دم دانا * و گرچہ باشد جای نشست پایگہش
چنانک زينت ہر بيت راز قافيه است * اگرچہ پایگہ بيت هست جایگہش

قطعه ای خواجہ اگر نادرہ با تو بگويد

این بند نباید بدل از بند کران داشت

خواهد کہ نگويد بتو بر نادرہ ليکن

چون عطسه بود نادرہ کانرا نتوان داشت

قطعه

ای برادر گر عروس خوبت آستن شد است

اندرين مدت کہ بودی غايب از نزد عروس

بر عروست بد گمان گشتن نباید بہر آنک

ماکيان چون نيك باشد خايہ گيرد بي خروس

قطعه

چنان بود چوکسی بادہ گران بخورد * بدانک بايد گر کس دہد بہر ضرر
چو دادہ باشد بر سبليت کسی اروغ * بود بسبليت او بو نخست کردہ گذر

قطعه

تہی دست بر کون من ميشوی * زبوجہ تو ای ہم شہ و ہم عروس
بلی چون زبوجہ شود ماکيان * بخارد بمنقار کون خروس

قطعه چیزی بر من نيست ز دو چیز عجبت

ہر چند عجباہ جهان هست فراوان

قطعه

قلنبانی که نزد او آنست * که هی مردی پسندیده است
نکند هیچ مردی با من * زمن ار چند مردی دیده آنست
مگر آن روسپی زن جاهل * الایادی قروض نشنیده است

قطعه

چند گوئی که نیست در همه کش * مثل من هیچ خواجه و دهقان
من گرفتم که تو بکش خالی * نیز در سبکت تو ای کش خان

قطعه

ای برده علامت برخ خوب بقامت
شد ریش تو ماننده مخوق علامت
چندانکه پس قامت تو من بدویدم
زاهد ندویدست بمسجد پس قامت
انصاف همه خانی بدادے بتامی
زان زوی درفشند وز آن بر شد قامت
گر شرط غزی کردن آن بد که تو کردی
پس بر همه غزان جهان هست ملامت
سخنم عجب آید که ترا چندین آسیب
بر کون برسیدست و تو هستی سلامت
بر کون تو زان روی نکورنج رسیدست
بر روی تو خصمی کند آن کون بقیامت

قطعه

گر بخواهی که خاص خواجه شوی * پیشه کن ظلم و از خدای مترس
رشوتش پیش دار و آن گاهی * زنش را پیش او بگاسه مترس

قطعه

دل منه بر زنان از آنکه زنان * مزدرا کوزه فقع سازند

تا کون زنت را بهجا چون سر کافر * بر نیزه زده عرضه کنم بر همه آفاق
 قطعه

پدران تو خاک و گل شده اند * نیست نزد تو دامن این مشکل
 بهمه حال ها نشاید خورد * چو چنین باشد ای برادر گل
 قطعه

يك سخن بشنو از من ای گل خوار * و آن سخن را بجان درون بنگار
 گل همه مردمست و مردم گل * نکند کس بدین حدیث انکار
 اگر از مردمیست بهره نرا * مردی کن مباش مردم خوار
 قطعه

گر کسی گوید خاکت بدهان ای گل خوار
 ز آن سخن گردد جان و دل تو نفته و ریش
 پس دهان را بکف خویش پر از گل کردن
 سزد از روی تفکر بر نیک اندیش
 قطعه

ای چیز جهان پیش تو نا چیز بفرمای * چیزیم در آن چیز بود اندک شاید
 وز اندکی چیز مخور هیچ تأسف * کامروز مرا اندک بسیار نماید
 قطعه

بسر بخاک کریمان رفته رفتن به
 که سوی درگاه این مهتران عصر پبای
 از آنک هیچ ازین مهتران رئیس درکه
 روا نگردد در هیچ حال حاجت و رای
 اگر تو جمع کنی خاک آن کریمان را
 روا کند بهمه حال حاجت تو خدای
 و گر بمانند این مهتران برین سیرت
 چگونه عمر گذارم وای بر ما وای

بر من سفر از حضر بهست ارچند * این شد چو نعیم و آن چو آذر شد
بس کهنه طبع و ابله اندیشه * کو کرد سفر حکیم و مهتر شد

قطعه

بجز بزبان درِ ارزاق را کس * نه بستن می تواند فی کشادن
یکی بنگر که بر مخلوق هرگز * ز بهر رزق شاید دل نهادن
چو نتوانست با چندان تکلف * سلیمان ماهی را رزق دادن

قطعه

چو بینی خصم را افتاده در آب * مگیرش دست و بر نه پای بز فرق
هانا غرق فرعون آن زمان بود * که موسی رسته گشت از آفت غرق

قطعه

چه باید بهر آداب ندیمی * مگر بر جان و دل محنت نهادن
زبان کردن بنظم و نثر جاری * ز خاطر نکمها بکر زادن
که باز آمد همه کار ندیمی * بسیلی خوردن و دشنام دادن

قطعه

ای تو با بخل همچو ماش و برنج * ساخته کبریا چه سازی باز
نا برون آمد چو ماش از پوست * چه کنی چون برنج پای دراز

قطعه

عمر دراز اگرچه ز هر نعمتی بهست * بر نعمتها که عمر درازست در نیاز
اندر نیاز عمر دراز ای برادران * عمر دراز نیست که جان کندن دراز

قطعه

مرا هوای تو و مهر تو می دارد * بنشسته بر در تو از قیاس درباری
و گرنه همچو منی هرکجا بپهوندد * فرو نماند هرگز ز نان و خلفانی

قطعه

این وعده زرق تو فراوان شد و ترسم * زین کارهی آن طلبی ای سگ زرق

بحکم عقل کنون ز اهل این زمانه ما * دو مرد باید تا ایستد بجای زنی
نیز

مثل آنکه او بود احق * مردمان فیلسوف داندش
مثل سگ بود که باشد کور * مردمان جان و چشم خوانندش
قطعه

تا چند گوئیم که چه تازی بهر مقام
نزدیک من چرا که نباشی همی مقیم
گویم جواب این سخن ار چند از آن جواب
بر خاطر عزیز تو رنجی رسد عظیم
جویند تو مهتر و من بنده نیز هر
تو چاکری هنرور و من مهتر کریم

نیز

چند گوئی سخن ز بخل حمید * سخن یاوه گفت می باید
جود ازین بیشتر چگونه بود * کو بروزی که مجلس آراید
گر منی گوشتش بری بفلان * صد منت دنبه صله فرماید
قطعه

خیر کافی چو ناصر خسرو * کرد خود را لقب حمید الدین
لقب آن برین چگونه سزد * که گه آن به از محاسن این
قطعه

یک چند بکودکی نجیب مأیون
می داده چو هر شش پسرش خوش خوش کون
چون پیر شد و حال شدش دیگر گون
آورد دکان کس فروشی بیرون
قطعه

این بس شرف سفر که در عالم * تاریخ ز هجرت پهمبر شد

نیز

بیاطن از تو جدا نیستم خداوندا * اگرچه از تو بظاهر هی جدا باشم
تو خود شناسی تا من رهی بخدمت تو * چنین جدا ز برای چه و چرا باشم
مرا بنام تو خوانند هر کجا که روم * مرا غلام تو دانند هر کجا باشم
اگر بتن نتوانم هی ترا بودن * بجان بگویم باری که مر ترا باشم
ز روی معنی من از شما بوم همه حال * چو از شما هر چند بی شما باشم

نیز

چند گوئی اے امیر من تو از اقبال من
در پناهی از بد ایام و فارغ دل ز قوت
گر تو ندی قوت جان من دهد آنکس که داد
قوت جان بونس پیغمبر اندر بطن حوت
ور نداری در پناهم داردم آنکس که داشت
مر محمدا بغار اندر پناه عنکبوت

نیز

زهار بر مدار نیازت بهتری
گر همت و ز کبر چو شیر و پلنگ نیست
هر مهتری که باشد چون گربه جابلوس
سگ را در استخوانش چنان دان که رنگ نیست

نیز

در پیش حاسدان مکن از مهتری سؤال
ور چند مهتری بود و راد خوش جواب
وز راویان حاسد پیش سخائی او
چون ابر پرده گردد در پیش آفتاب

نیز

۲۵ دو زن بجای یکی مرد بیستاد هی * بحکم عقل و شریعت ز اهل هر زمنی

و در اثنای آن میگوید

دیرستانست گوئی آشیان و کودکان گنجشک
 نشسته چون یکی پر معلم در میان لکلك
 ز مرغان بهاری هست لکلك ناخوش آوازے
 که سازد چون کند آوا زبان از استخوان لکلك
 بمنقار از برای آن کند لکلك همی آوا
 که تا جز بر دعاء خواجه نکشاید زبان لکلك
 وزیر شاه صدر الدین که بهر کشتن خصمش
 بمنقار و بگردن هست چون تیز و کان لکلك
 بد اندیش و را خواهم که لکلك میزبان باشد
 که مار و چغفر باشد خور چو باشد میزبان لکلك
 گریزان باد لکلك از مکان حاسدش زیرا
 مکانی کان و با گیرد گریزد زان مکان لکلك
 الا تا بی رسن آید فرود از آشیان گنجشک
 الا تا بر شود بر آسمان بی نردبان لکلك
 جسودش باد مستضعف تر از گنجشک پر کنده
 گریزان دشمن از پیشش چو از باد خزان لکلك

نیز

علم از استاد حاصل کن که از روی کتاب
 نتوانی نقطی علم بمحصل کردن
 همچو مرغی که خروشش نبود خایه کند
 چوزه نتواند از آن خایه برون آوردن
 بود آن کس که با استادان از راه علوم
 نینهد از پی شاگردی کردن گردن

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

سبحان قادری که کند صف صفرا * فضلش پی ربیع دل افروز مرحبا
صحرا شود چو صورت دیوان دم سمور * گردد هوا ز تابش خور کام ازدها
وز باد سرد تیر مهی برگ بیدرا * صباغ صُنع محض دهد رنگ کهربا
سبحان قاهری که کند تیغ قهر او * دست چنار سرزده از نیل که جدا
باد دبور بر در تأثیر حکمتش * با بیخ شاخرا کند از برگ بی نوا
از سیم سوده حکمت او در صمیم دی * مر کوهرا گلّه دهد و پشته را قبا
و هم درین قصیده میگوید

احمد اگرچه سوی ثریا بدید راه * ور چند رفت یونس متی سوی ثرا
در حضرت جلال الهی بمحض لطف * قرب دنی بحکم ندلی نشد خطا
رباعی

در عشق تو آب دل پر درد برفت * بر خاک در تو عمر چون گرد برفت
این درد که جان رنج ازو گشت بماند * و این صبر که دل تکیه برو کرد برفت

(۸۷) الاجل جمال الحکماء دهقان علی شطرنجی،

علی عالی سخن که لطف طبع آب آب کوثر می برد و خنت سخنش شمال
با روح را بدست کتابت می سپرد دهقان ده بلاغت لا بل سلطان شهر
براعت بود و اکثر اشعار او مقطعات است در حکمت و وعظ و در ما
وراء النهر آن روز که خورشید بجوت آید هان روز لکلك بدان دیار
آید و خلقی برسیدن او شادی کنند و او را مبشر قدوم بهار خوانند،
دهقان علی را امتحان کردند که قصیده لکلك ردیف پرداخت در غایت
لطف اما بیستی چند بر خاطر بود نبشته آمد،
قصیده

بشارت آرد از نوروز مارا هر زمان لکلك
کند غمگین دل ما زان بشارت شادمان لکلك
شود خالی ز برف و زاغ پهناء زمین یکسر
ز برف و زاغ چون گردد عیان از آسمان لکلك

همیشه غالب و قاهر توئی بر اعدا بر
 مگر که اعدا کبکند و تو چو شه بازی
 بمدح تو سخن من بهشتین گردون
 رسید بی رسن از چاه هفتصد بازی
 هزار گنج بیک دست اگر بدست آری
 بدست دیگر هم در زمان بر اندازی
 بنزد تو همه اعزاز اهل دانش راست
 که اهل دانشی و مستحق اعزازی
 هزار سال ترا عمر باد در اعزازی
 گر از شمار غلط کرد و از سر آغازی
 و اگر چند هزلیات او مطبوعست فاماً عنان بیان از ایراد امثال آن کشیده
 داشتن اولی تر نمود،

(۱۶) الحکیم جلال ...

حکیم جلال که نظم او چون سحر حلال و نثر او چون باد شمال روح
 ۱۰ افزای و دلکشای است اگرچه او را قلاید قصاید بسیار است فاماً چون
 در زبان سوزنی افتاد و بیلا هجاء او مبتلا شد باخر عمر جمله اهاجی و
 هزلیات خود را بشست و استغفار کرد و قصیده چند جد گفت یکی از آن
 جمله قصیده معروفست که این ایات از آنجا انتخاب کرده آمد شعر
 پاکست ملک ام یزل از وهم ابتدا * دورست عزت ازل از خوف انها
 ۲۰ فرمان دهی که بر ملکوت سما و ارض * وصف صفات او جبروتست و کبریا
 گوئی بصد هزار زبان بلبل خرد * هر دم [فرا] زند زره شوق این ندا
 سُبْحَانَ مَنْ يُسَبِّحُهُ الْبَرُّ فِي السَّحَابِ * سُبْحَانَ مَنْ يُسَبِّحُهُ الرَّعْدُ فِي الْهَوَا
 سبحان صانعی که بصنع بدیع خود * مر لعل لالهرا ز زبرجد دهد ردا
 ۲۴ گوئی بیارگاه سلیمان بوستان * بقیس وار باد صبا آمد از سبا

سپر نیفگم از خصم طاعن و طنّاز
 که خصم نبود بی طاعنی و طنّاز
 خوش است عشق تو گر آشکار و گر رازست
 خوشست با توام از آشکار و از رازی
 چو مشک عشق تو غمّاز من شد ای دل و جان
 بدیع نبود از مشک و عشق غمّازی
 خبر بمجلس مدوح من رسید که تو
 چگونه بر دل مدّاح او هی تازی
 سپهر فضل علی افتخار دین که بدو
 کند تفاخر دین پهنر تازه
 ز چرخ صید کند نسر طایر و واقع
 عقاب هست او از بلند پروازی
 ای ایا بزرگ سر افراز مهتری کت نیست
 نه در بزرگی یار و نه در سر افرازی
 نصیب خلق تو از آهوان تاناریست
 سموم خشم تو از کژدمان اهوازی
 بطبع پاک زیادت کننده خردی
 ز کف راد ز بن بر گننده آزی
 مهیبت ز هژیبری بروز رزم و باز
 لطیفتر ز غزالی بیزم بگمازی
 نیاز دیده بتو نیاز دیده گردد از آنک
 نیاز دیده نه پروریده در نازی
 سخای حاتم پیش سخای تو زرقست
 نبرد رستم نزد نبرد تو بازی

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

گر بوی لطف تو بخسک بر گذر کند
 نسرین تازه سر زند از تیزی خسک
 و ر بار حلم تو بزمین بر تهد خدای
 موی و پشیزه بفرگد از گاو و از سمک
 یابد ز تو جوابِ نعم سابلِ نعیم
 از پیر سال یافته تا طفل شیر مک
 روی زمین ز قرّ تو زینت پذیر باد
 چونانک از نجوم و ز شمس و قمر فلک
 قصیده،

چو تیر غمزه بنواز و گرشه بندازی
 نشانه از دل مسکین من کن ای غازی
 نخست با تو بدل بازی اندر آمده ام
 چو دل نماند تن در دم بجان بازی
 مرا چو جان بیازی و دست فرمانت
 بود همیشه روان را بجان من بازی
 گهم بغمزه زهر آب داده خسته کنی
 گهی بنوشین بیجاده مرهی سازه
 چو هیچ زخم تو ای دوست بی نوازش نیست
 مرا بغمزه بزن تا ببوسه بنوازی
 هزار عاشق داری و من هزار و یکم
 من نیائی تا زان همه نپردازی
 یگانه بنکوئی یگانه کس را نی
 همی خورم غم عشق تو بانبازی
 مرا ز عشق تو طشت ای پسر زبام افتاد
 چه راز ماند طشتی برین خوش آوازه

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

از چشم گر بدان خجک تو چکد سرشک
 ترکی مکن بکشتن من بر مکش نجک
 کان گل بدین سرشک پذیرد جمال و زیب
 چون باغ علم شافعی از طاهر علك
 زین زمانه آنک شد از اهل این خطاب
 ای آدمی بصورت و با سیرت ملک
 ای از ملک بسیرت و از صورت آدمی
 هم آدمی و هم ملکی بنا ز هر دو یک
 در دین طاهر ملکی لا شریک له
 چون در فنون فضل و هنر لا شریک لك
 دیرست تا ریاست اصحاب را بحق
 اندر کتاب خانه اسلاف نست چک
 تو در چکان زلفظ و براحاب خویش پاش
 گو بر رخ اعادی تو خون دینه چک
 گل روی ترکی و من اگر ترک نیستم
 دامن همین قدر که بترکیست گل چچیک
 آید صواب هرچه تو گوئی و خصم را
 بارا و زهره نی که کند هیچ گونه حک
 هر حجتی که گفت بدو رد کنی و باز
 اندر دهان نهییش چو گل مهره در تنک
 بسیار علمهاست که آن خاص مر تراست
 بیرون علم شرع که با خلق مشترک
 داند هر آنک باز شناسد حق از یقین
 کاندر بزرگواری تو نیست هیچ شک

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بدین نفی که گنه کردم و توانستم
 چو باب توبه نشد بسته توبه بتوانم
 بر اسپ توبه سواره شوم مبارز وار
 بس است رحمت ایزد فراخ میدانم
 ز بعد توبه در آم بخدمت علما
 بدانکه از دل و جان دوستدار ایشانم
 بزهد سلمان اندر رسان مرا ملکا
 چو یافتم ز پدر کز نژاد سلمانم
 بفضل خویش مسلمان زیان مرا با رب
 بری مکن ز مسلمانی ار بری جانم
 بِحَقِّ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
 چنان پیران کین قول بر زبان رانم
 و اله،

مفرگن بغزه بر دل مجروح من نمک
 وز من بقبله بد مکن ای قبله یمک
 دانه گر آب گرم دو چشم شود روان
 بگدازی ار همه شکری یا همه نمک
 ای ترک ماه چهره چه باشد اگر شی
 آئی بحجره من و گوئی قنق گرگ
 تا من بنور روی تو شب را برم بروز
 ز آن پیش کز سمور به در کشی بلك
 تا بر تو بلك بلك شودم کام دل روا
 کف کف بکام در فگنم خایه بلك
 گر پیش گل کنم گله مشک بوی تو
 بر من کلک مزن که نیندیشم از کلک

بترك شر و باتیان خیر دار مرا
 همه مخالف امرست ترك و ایثام
 بشرح و تبیان حاجت نیایدم ببدی
 از آنکه من ببدی شرح شرح و تبیانم
 گنه بنسیان آرند بندگان عزیز
 من ار گناه نیارم بود ز نسیانم
 سیاه کردم دیوان عمر خود بگناه
 از آنک بر رو دیو سیاه دیوانم
 نشانه کردم خودرا بگونه گونه گناه
 نشانه چه که بر جاش تیر خذلانم
 ز بس گناه که کردم کرام را املاً
 خجالتیست که نزد کریم بر خوانم
 زبان بزیر دم آن روز دوستر دارم
 کر آنچه کرده بدم بر زبان بگردانم
 کسی که بود مر اورا ازین نمده که است
 و یا منم که بدین سیرت و برین سانم
 بحق دین مسلمانی اے مسلمانان
 که چون بخود نگریم نیک بند مسلمانم
 بفضل حق نگریم تا ببدی شود نیکی
 بدانک ارچه بدم نیک بد پشیمانم
 رسول گفت پشیمانی از بدی توبه است
 برین حدیث اگر تائب است من آنم
 فلان و بهمان گوئی که توبه یافته اند
 چه مانع است مرا من فلان و بهمانم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

غلام نیست بفرمان خواجه رام چنانک
 من این نپیره تن خویش را بفرمان
 مرا نماند روزی هوای دامن گیر
 که بی گناه بر آید سر از گریبانم
 بیک صغیره مرا رهنمای شیطان بود
 بصد کبیره کنون راه نمای شیطانم
 هواست دانه و من دانه چین و هاویه دام
 اگر که دانه نمانم بدام در مانم
 هوا نماند که تا بر رسم ز عقل که من
 کیم چیم چه کسم بر چیم کرا مانم
 هوا نماند تا ساعتی بحضرت هو
 هو اللّهی بزمن حلقه بچنبانم
 هوا بمن بر دلّال معصیت گشته است
 از آنکه خواجه بازار فسق و عصیانم
 گنه بمن بر دلّال وار عرضه دهد
 بدان سبب که خریدار آب دندانم
 بدی فروشد و نیکی بها ستاند و من
 برین تجارت ازو شادمان و خندانم
 اگر بسنجیم خودرا ز نیک و بد امروز
 بر آن تهم که در آن روز حشر میزبانم
 منم پیلّه نیکی ز یک سپندان کمر
 پیلّه بدی اندر هزار سندانم
 چه مایه بند سندان دلم ترا ملکا
 که در ترازوی نیکی کم از سپندانم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ای خداوندی که ایزد مرترا زان بر گرید
تا همه دشوارها بر بندگان آسان کنی

(۱۵) المحکم تاج الشعراء محمد بن علی السوزنی،

سوزنی که در جدّ و هزل و رقیق و جزل نادره زمان و اعجوبه گیهان
بود و مولد او NSF بود و روح عنصری از رشک او در اسف بجزارا
بفصیل علم آمد و مدتی در مدرسه بود و در تعلّم خوض نمود و طبعی
لطیف داشت چنانکه در هرچه تصرف کردی آنرا با تمام رسانیدی، روزی
بر در دوکان سوزن‌گری بگذشت، آن سوزن‌گر شاگردی داشت که آفتاب
چاکر آن پسر بود و ماه غلام رخساره خون خوار او، حکیم سوزنی در
۱۰ نظر اول دل بباد داد و از عشق سوزن‌گر سر رشته تدبیر از دست بباد
و آخر بخیه عشق او بر روی آمد، بنزدیک آن استاد سوزن‌گر رفت
و گفت این حرفت مرا بیاموز و بتعلیم آن صنعت مشغول شد و
سوزن‌گری بآموخت و در آن حرفت بر جمله استادان تقدّم یافت و عشق
که خاطرهای بلید کندها در نظری آرد او را بر شعر تحریص کرد و
۱۵ قصاید پرداخت و اگرچه هزل بر جدّ او غالبست فاما دو سه قصیده
توحید که گفته است و عذر آن خواسته امید باشد که بدان سبب خداوند
عزّ و جلّ بر وی رحمت کند، این قصیده اوراست در توحید باری عزّ
قصیده
اسمه،

ز هر بدی که تو دانی هزار چندانم
۲۰ مرا نداند ز آن گونه کس که من دانم
باشکار بدم در نهان ز بد بترم
خدای داند و من ز آشکار و پنهانم
تن منست چو سلطان معصیت فرمائ
من از قیاس غلام و مطیع سلطانم
۲۴

- ای صنوبر قد ندانی تو چگونه فتنه
 یا هی دانی بعدا خویشتن نادان کنی
 که کنار دلبران چون حلقه گوهر کنی
 گاه چشم بیدلان چون چشمه طوفان کنی
 هر زمان در دلبری بند دگر گون افکنی ۵
- هر زمان در جادویی رنگی بدیگر سان کنی
 خستگیماء سر زلف تو نا به گشته تو
 خط فرود آری هی تا درد بی درمان کنی
 خوش بدی خوشتر شدی زین پس بسی خوشتر شوی
 خوب رویا جهد کن تا سیرتی خوبان کنی ۱۰
- دل فشانم پیش زلفت جان فشانم پیش خط
 هرچه خواهی کن که تو هرچه بجوای آن کنی
 خدمت خالك كف پای تو از دیده کنم
 ز آنك امروز ای صنم تو خدمت سلطان کنی
 شاه شمس الملك نصر آن ناصر دین رسول ۱۵
- آن امینی کر امانش عهد ایمان کنی
 حافظ اسلام و سلطان زمین شرق و چین
 بو الحسن نصر آنك احسانش ز كف برهان کنی
 آن بزرگی کر بزرگی پستش آید پیش چشم
 گر تو قدرش را قرین گنبد گردان کنی ۲۰
- ور دوال نازیانه اش را زلف بر شاخ خشك
 در زمان آن را عصاء موسی عمران کنی
 ور بروی آسمان دارے تو گرز شیر سار
 شیر گردون را مطیع شیر شادروان کنی ۲۴

چه چیزی که نه جسم داری و نه جان * چه مرغی که نه بال داری و نه پر
 الایا نجسته برید سلیمان * یکی بر سر کوی معشوق بگذر
 یکی صورت انگیز بر خاکش از خون * نزار و جگر خسته و زرد و لاغر
 یکی صورتی چون هلالی مزرد * یکی صورتی چون خیال مزور

وله، قصیده

ای نگار از بس که اندر دلبری دستان کنی
 هر زمان مارا بعشق خویش سرگردان کنی
 عاشقی با تو خطر کردن بود بر جان خویش
 زآنکه نپسندی تو دل تنها که قصد جان کنی
 زرق و افسون تو ای جادو نسب یک رویه نیست
 روزگاری نو که هر روزی دگر دستان کنی
 گه ز گرد مشک بر خورشید نقاشی کنی
 گه ز عنبر بر گل صد برگ بر جولان کنی
 گاه سنبل را حجاب توده نسپین کنی
 گاه میدان را نقاب خرمن مرجان کنی
 بند دها بگسلی چون زلف بر بند افکنی
 نرخ لولو بشکنی چون آن دولب خندان کنی
 دیک روید مجلس ار تو پای در مجلس نهی
 گل دمد میدان اگر تو روی زی میدان کنی
 بخت خدمتگار گشت آنرا که تو خدمت کنی
 چرخ فرمان بر بود آنرا که تو فرمان کنی
 زلف شهر آشوب تو بر گل همی جولان کند
 تو همی گرد روان و جان و دل جولان کنی
 آیت حسنی که هر که روی بنمائی بخلق
 دیده‌ها خلق را یکسر نگارستان کنی

ای یادگار مانده مرا یاد روی خویش
یاد رهی نوشته تو بر پشت یادگار
از تو بیاد روی تو خرسند گشته ام
زان پس که می بداشتت در دل استوار
گریک نفس فراق تو اندیشه کردمی
گشتی ز بیم هجر تن و جان من فگار
آکنون تو دوری از من و من زنده مانده ام
سخنا که آدمیست بر احداث روزگار
شرطیست مرا که نگیرم بجز تو دوست
عهدیست مرا که نخواهم بجز تو یار
گر کالبد بخاک رساند مرا فراق
در زیر خاک باشم ای دوست دوستدار
ما بندگان شاه جهانیم و نیک عهد
جز نیک عهد نبود نزدیک شهریار
شاه جهان سپهر هنر آفتاب جود
سلطان شرق ناصر دین شمس تبار
گنج محاسن و سر احسان ابو الحسن
نصر آن نصیر دولت منصور کردگار

و در قصیده میگوید و صفت بهار میکند

۲۰ الایا مُشْعُوْدُ شَمَالٍ مَعْنَبٍ * بَخَارٍ بَخُوْرِي تُو بَا گَرْدِ عَنَبٍ
نه روحی و لکن چو روحی مصنفاً * نه نوری و لکن چو نوری منور
چو آرام گیری هوای تو بی جان * چو جنبش پذیری قضا بر تو جانور
نفسهائِ روحانیانی بخلقت * روانهائِ فردوسیانی بگوهر
هی پویی و پای تو در تو پنهان * هی پری و پرتو در تو مضمهر
۲۰ رسول بهشتی ز عالم بعالم * برید بهارے ز کشور بکشور

و آن لوحہاء موسیٰ بین گرد گرد دشت
 و آن صفہاء مانی بین بر سر چنار
 از ژالہ نقش آن ہم پر گوہر بدیع
 و زلالہ فرش آن ہمہ یاقوت آبدار
 رنگست رنگ رنگ ہمہ کوهسار و کوه
 طبر است طرفہ طرفہ ہمہ طرف جوہار
 يك كوهسار نعرہ نخبیر جنت جوے
 يك مرغزار نالہ و الحان مرغ زار
 هامون ستارہ رخ شد و گردون ستارہ بخش
 صحراستارہ بر شد و گلبن ستارہ بار
 ای نو بہار عاشق آمد بہار نو
 من بندہ دور ماندہ از آن روی چون بہار
 گرد وداعگاہ تو ای دوست روز و شب
 داودوار ماندہ خروشان و سوگوار
 پیرامنم ز آب دو دیدہ چو آبگیر
 پیراہنم ز خون دلر همچو لالہ زار
 فی بروصال روی تو ای دوست دست رس
 فی بر دریغ و حسرت ہجران تو قرار
 گہ لالہ بر دمد بر رخ بر ز خون دل
 گہ سبزہ بر دمد ز نم دیدہ بر کنار
 ہر قطرہ کر آب دو چشمم فرو چکد
 گردد ز آتش دلر اندر زمان شرار
 روزی ہزار بار بہ پیش خیال تو
 دیدہ کم بجائے سرشک اے صنم نثار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

خیزای بت بهشتی و آن جام می بیار،
 گاردیبهشت کرد جهان را بهشت وار
 فرشی فکند دشت پر از نقش آفرین
 تاجی نهاد باغ پر از دُر افتخار
 نقش خورنق است همه باغ و بوستان
 فرش ستبرق است همه دشت و کوهسار
 این چون بهار خانه چین پر ز نقش چین
 و آن چون نگارخانه مانی پر از نگار
 آن افسر مُرّصع شاخ سمن نگر
 و آن پرده موّخ گلهاء کامکار
 این چون عذار حور پر از عنبرین شکن
 و آن چون بساط خلد پر از عنبرین نگار
 گلبن عروس وار بیاراست خویشتن
 و ابرش مشاطه وار هی شوید از غبار
 گاهی طویله آردش از گوهرین سرشک
 گاهی نقاب سازدش از پرده بخار
 آن لاله بین نهفته درو آب چشم ابر
 گوئی که جامهء عقیق است پر عقار
 یا شعلهء آتش تیزاست اندر آب
 یا موجهاء لعل بدخشی است در بحار
 يك باغ لعبتان بهشتی شدند باز
 آراسته بدّر و گهر گوش و گوشوار
 این از رداء رضوان پوشیده پهرن
 و آن از پر فریشتگان دوخته ازار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

چو پرده حرم حرمت از میان بر خاست
 دهن بیستم چونانک عادت حکماست
 ز راه این سخن تلخ او نمودم نوش
 از آنکه در سخن راست راستی پیداست
 غلام پیر شهبی ام که صد هزاران پیر
 بفر بخت جوانش جوان دل و برناست

و هم درین قصیده میگوید

شنبه ام که بده سال جور و ظلم ملوک
 به از دو روزه شرعاً و فتنه [و] غوغاست
 کنون شد این مثل ای پادشا مرا معلوم
 باقی که هلاکست و ملکتی که هباست
 بهفته که مثال و خطاب تو بگسست
 از آن طرف که حد اوش و اوزجد و نساست
 باهل قبله بر از کافران رسید آن ظلم
 کز آتش و تف خورشید روی بسته گیاست
 نجست هیچ کس الا اسیر یا مجروح
 نماند هیچ زن الا فضیحت و رسواست
 سواد ساحت فرغانه بهشت آئین
 چو کربلا همه آثار مشهد شهداست
 کز آب چشم اسیران و موج خون شهید
 نباتهاش طبرخون و خاکهاش حناست
 هزار مسجد و محراب خالیست و خراب
 هزار منبر اسلام بی دعا و ثناست

۲۴ و این قصیده از امهات قصاید ویست

مه وثاق من از بهر دیدن مه نو
 گرم نموده سر زلف از بربر بر خاست
 دودید چون دو گهر بر رخ فلک بر دوخت
 رخ سپهر بشمع رخاں هی آراست
 پچشم نیک بدید آخر آن مه خندان
 مهی که سایه موست یا سهیل و سهاست
 چو دید ماه بعاتت بگفت آنک ماه
 بشرم گفتش ای ماه چهره ماه کجاست
 بنوک آن قلمر سیم کند اشارت کرد
 بگفت آنک در زیر زهره زهراست
 نگاه کردم نی ماه دیدم و نه فلک
 برین چه گفتم و گویم هی خدای گواست
 نگار من ز سر کودکی و نیک دلی
 چه گفت گفت که بینائی از خدای عطاست
 حقیقت اینست که پیری رسول عاقبت است
 همیشه از بر پیری نهایتست و فناست
 بشوخ چشمی بگذاشتی جوانی و عمر
 کون که پیر شدی در دلت هان سوداست
 ترا چه وقت تماشا و عشرتست و سفر
 ترا نه پایه آسایش و نماز و دعاست
 ز خویشتن تو برنجی هی و ما ز عنا
 نصیب ما همه از دولت تو رنج و عناست
 جهان بمان بچوانان و درد سر بگسل
 که کار عالم تا هست خار با خرماست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بجد و جهد نگردد زیادت و نقصان
هر آنچه بر من و بر تو ز کردگار قضاست
کمال جوئی و دانی که مردراست کمال
ز راستی و درستی چنین کی آید راست
صفات خاص خداوند بندها نسزد
بهیچ حال خدائی و بندگی نه رواست
طریق آرز درازست و بار حرص گران
بزیر هر نفسی صد هزار گونه بلاست
اگر بدنجان ذره کنی هزاران کوه
هر آینه نبود جز هر آنچه ایزد خواست
قضا قضاست و شاهد درست قاضی عدل
ترا بدانچه قضا اقتضا نمود رضاست
بهیچ حال من از زیر بند [تو نجم]
بهر صفت که بدارد مرا خدای سزاست
جز آنکه طعنه و تعریض دوستان نشاط
برین دلم بتر از صد هزار تیر جفاست
به پریم همه کس سرزنش کنند همی
گناه من چه درین از خدای باید خواست
نه اختیار منست این چه اختیار کسی است
که هر چه بر من و تو حکم کرد حکم رواست
نماز شام شب عید چون طلایه ماه
بر آمد از فلک و نور شمع روز بکاست
سپهر تیره بیاراست رخ بروراید
چنانکه گفتی دریاے لؤلؤ لالاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

- بیک جزو از هزاران جزو یک ذره نسجم من
 که از ارزیز و از آهن تن من استخوان دارد
 فراق دوست بر عارض هی بنگاردم گوئی
 هر آن نقشی که روز باد راهی آبدان دارد
 ز خون دیدگان گه گه مخطط میکنم عارض
 چنان پیراهن گلگون که سال و مه کمان دارد
 گه از عارض بر افروزد هر آنچه اندر جگر دارم
 گه از دیک فرو بارم هر آنچه اندر دهان دارد
 خیال ترک من هر شب شیخون آورد بر من
 چو چشم خستگان چشم همه شب خون فشان دارد
 سحرگه چون خیال او مرا پیرایه بر بندد
 از آن گوهر که نور رنگ و رنگ ناروان دارد
 مرا گوید بخار ما را اگر زرّ و گهر دارم
 گهر بستان ازین چشم که زرّین رخان دارد
 از آن گوهر که من دارم درین دیک ندارد کس
 مگر شمشیر گوهر دار شاه خسروان دارد
 و این قصیده از امّات قصابد ویست که مطلع آن در حدّ توحید است،

قصیده

- عنان همت مخلوق اگر بدست قضاست
 چرا دل تو چراگاه چه و چون و چراست
 گر اعتقاد درستست اعتراض محال
 و اعتقاد صوابست اضطراب خطاست
 بلاست جستن بیشی و پیش دستی و باز
 همیشه همت ما مبتلاء این دو بلاست

رباعی

این چرخ که او آب خردمند برد * در آتش اندیشه مرا چند برد
ایا بکدام خاک در خواهم جست * بادی که مرا سوی سمرقند برد

(۱۸۴) الاجل شهاب الدین عمیق البخاری،

استاد شعراء عصر خود عمیق بود و در دعوی سحری در شاعری بر حق، آنچه از شعر او عذب و مطبوعست در غایت سلاست و لطافت است و آنچه مصنوعست جمله استادان را در حیرت افکنده است و اتفاق جمهور شعرا است که چند بیت که در مطلع این قصیده گفته است پیش از وی کس مثل آن نگفته است و بعد از وی هم نتوانسته است گفتن،
۱۰ میگوید

نظم

اگر موری سخن گوید و گر موئی روان دارد
من آن مور سخن گویم من آن موم که جان دارد
تم چون سایه مویست و دل چون دیده موران
ز هجر غالیه موئی که چون موران میان دارد
اگر مر آب و آتش را مکان ممکن بود موئی،
من آن موم که [هم طوفان و] دوزخ در میان دارد
اگر با مور و با موئی شباروزی شوم همره
نه مور از من خبر یابد نه موی از من نشان دارد
پچشم مور در گنجم ز بس زاری و بس سستی
اگر خواهد مرا موری بمو اندر نهان دارد
من آن موم که از زاری مرا موئی پوشاند
من آن موم که از سستی کم از موری توان دارد
من چون مور از اندوه از هر موی خون افشان
نه موئی کو گره گیرد نه موری کو روان دارد

۱۰

۲۰

۲۴

نا مستقیم داری کار مرا همی * شکری که کاره‌ها تو بر استقامتست
 بر خون من کسی که ملامت کند ترا * نزدیک من سزای هزاران ملامتست
 هرچه از تو بر من آید تسلیم کرده‌ام * عشق حقیقی را این یک علامتست
 قطعه

قبول و رد تو سود و زیان بند بود * ز مدح بند نه سودست مر ترا نه زیان
 مرا ز گفتن مدح تو جاه باشد و عز * ترا شنید هانست و نا شنید هان
 قطعه

نار با انگور پنداری که خصمان بوده اند
 هر دو آن بر خون یکدیگر شده همدستان
 دیده این تا پیرخست اندرون گریان شده
 آن همی بر خنک بکشاید بدین شادی دهان
 قطعه

بر یاد تو بی تو این جهان گذران * بگذاشتم ای ماه و تو از بی خبران
 دست از همه شستم و نشستم بکران * چون بی تو گذشت بگذرد بی دگران
 وله،

چشمی دارم همه پر از صورت دوست
 با دیده مرا خوشست چون دوست دروست
 از دیده و دوست فرق کردن نه نکوست
 یا اوست بجای دیده یا دیده خود اوست
 رباعی

ای چون گل سرخ دستمال هرکس * چون دیده نرگس نگران در هر خس
 مانند بنفشه سرنگونی ز هوس * چون لاله ز تورنگ بکار آید و بس
 رباعی

کس را طبع لب چو شهد تو مباد * جز فرقد و مه مرقد و مهد تو مباد
 ۲۵ تو جهد کنی بهر و من جد بوصال * چون نیست بجد من بجهد تو مباد

شب است خطش و معنیش روز و طرفه بود
 میان تیره شب اندر گرفته روز وطن
 دهان او افق شرق نیست ای عجبی
 چرا هی شب و روز آیدش برون ز دهن
 وله، قطعه،

تو وزیری و منت مدحت گوی * دست من بی عطا روا بینی
 تو وزارت بمن سپار و مرا * مدحتی گوی تا عطا بینی
 وله،

آن نه زلفست آنکه او بر عارض رخشان نهاد
 صورت جورست کو بر عدل نوشروان نهاد
 توبه و سوگند مارا تاب از هم باز کرد
 زلفرا تا تاب داد و بر رخ تابان نهاد
 از دل من و ز سر زلفین او اندازه کرد
 آنکه در میدان مدار گوی در چوگان نهاد
 گر زند بر سنگ بوسه سنگ گردد چون شکر
 یا رب این چندین حلاوت در لبی نتوان نهاد
 دیدمش يك روز شادان و خرامان در کشی
 همچو مه کورا خدای اندر فلک دوران نهاد
 گفت مستم خوانی و بر وعده من دل نهی
 ساده دل مردی که دل بر وعده مستان نهاد
 وله،

مارا دل ارچه خسته تیر ملامتست * اندیک مر ترا همه خیر و سلامتست
 مارا ندامتست بهجران تو ندیم * رحم آر بر کسی که ندیش ندامتست
 شهباء من چو روز شد اندر فراق تو * و آن روز گر بدانی روز قیامتست
 ۲۵ گر شرط وصل من بقیامت بد ای نگار * بر من قیامت آمد و بر تو غرامتست

نه گل که باغ بهنگام نو بهار آورد
 بنفشه و گل و شمشاد و ارغوان و سمن
 چو دولتی که بسوی کمال دارد روے
 که محنتش نتواند شدن پیرامن
 چو صورتی که کند حکم فیلسوف بدانک
 ز عقل دارد روح و ز روح دارد تن
 نه مشک و می را گفته نسیم او خوش بوی
 نه مهر و مهرا خوانده فروغ او روشن
 من از فروغ و نسیمش ملوک وار شدم
 دو حسن او ز نسیم دگر شده گلشن
 نشستگاه من از رنگ و بوے او دایم
 چو کارگاه عدن گشت و بارگاه ختن
 ایسا چو اصل بزرگی بزرگ در همه اصل
 ایسا چو عقل تمامی تمام در هر فن
 سپاه علم ترا هست صد هزار علم
 درختِ فن ترا هست صد هزار فن
 تو آن بزرگ وزیری که از بلاغت نست
 بلند فرقی معانی و راست قید سخن
 چه ساحرست گو کار کلک تو که کند
 ز مشک تبّ بر سیم پخته دُرِ عدن
 بتیر ماند و زخمش درون شود بعدو
 و گر ز مرکز عالم کند عدوش مجن
 بطائل ماند کلکش صریر او ز دوات
 شفاء خلق جهان گشته از لباس لب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

قطعه

شاه اعظم خسرو ترك و عجم فخر أمم
 پادشاه چین قدر خان و خداوند جهان
 بو المعالی جبرئیل آن شاه کورا جبرئیل
 با ملايك مدح گوید هر زمان از آسمان
 از زمین تا جرم کیوان صد مسافت جمع کن
 همت او برترست از جرم کیوان صد چنان
 از حدیث دولت صاحب قران در عهد او
 هر کسی گفتست و بر هر گونه داده نشان
 من شنیدستم که آن صاحبقران مردی بود
 تیز دولت صعب هیبت نیک سیرت خوب سان
 پاك اصل و راد دست و شرمگین و نیک خوی
 با تواضع با دیانت با مروّت با امان
 گر بدین آئین بود صاحب قران میدان که نیست
 مر جهان را جز خداوند جهان صاحب قران
 گه بسوده پای او در اوّل مشرق رکاب
 گه گرفته دست او در اوّل مغرب عنان

و این قطعه بنزدیک خواجه عمید مسعود سعد فرستاد و از وی اشعار
 او التجا کرد،
 قطعه

۲۰ خواجه مسعود سعد اگر بیند * که میناد از حوادث گرد
 آن نتیجه کمال شعر وزیر * بفرستد بجای راه آورد
 دائم اکنون که خواهد اندیشید * کاینست شوخ و گدا و مطیع مرد
 پاره عود کدبه کرد و نیافت * طمع صد طولیه گوهر کرد

جواب رسید شعر تو ای تاج شاعران بر من

چو نو شکفته گل اندر بهار گرد چمن

وله،

گویند مرا که خواجه فریه شد * اسپش نکشد هی بفرسنگی
گویم که از آنچه او خورد هر شب * مردی کند ایزد از درم سنگی

فصل دوم،

در ذکر شعراء ما وراء النهر،

(۸۲) استاد ابو محمد بن محمد الرشیدی السمرقندی،

رشیدی استاد شعرای مقدم و پیشوای این طبقه بود و در صناعت سخن و براعت عبارت بر زمره سخن سازان سبقت یافته و در علم شعر چند تصنیف ساخته است و چند تالیف پرداخته و زینت نامه یکی از نتایج ۱۰ خاطر عاظر اوست و شعر او همه مصنوعست و استادانه و از حشو و ابطا و شایکان مصون و این قصیده در مدح سلطان معظم ملک شاه سقی الله شاه گفتمست،
قصیده

شاه ابو الفتح آسمان فتح و نائید و ظفر
و آفتاب ملک و شمع دولت دنیا و دین
ز آسمان آمد ملکشاهش لقب زیرا که هست

طالعش بی آسمان با ملک و با شاهی قرین
پادشاهی هفت کشور هست بروی گشته راست

راست باشد گر بخوانی پادشاه راستین
قیصر رومش ز یکسو خدمت آراید هی

وز دگر سو طاعتش دارد هی فغفور چین
آسمان مرتخت آن شهرا بتارک بر نهد

گر بخدمت پیش این شه بر زمین بنهد جین

۲۲ و در مدح خاقان قدر خان ابو المعالی جبرئیل بن احمد رحمه الله گوید،

مانده در بلخ من اسیرِ غزان * با یکی ساز سخت مخروطی
وای اگر من بفاریاب رسم * کبیرِ خر در کسِ خر طوطی
و هزلیات او بسیارست اما درین مجموعه تعریض بیان آن نتوان کرد بدین
قدر اقتصار افتاد،

(۸۲) ابو حنیفه اسکاف،

از شعرای مَرُو بود و در عهد دولت سنجری وائی ولایت سخن پروری
شد، اگرچه کفشگر بود اما طبعی لطیف داشت و ابیات و اشعار او
بسیارست، میگوید

از بس که شب و روز کشم بیدادت
چون موم شدم ز آن دل چون بودلادت
ای از در آنکه دل نیارد یادت
چندانکه مرا غمست شادای بادت

رباعی

هم اوراست،

نه گفته بدی غم تو خواهم خوردن * غمهای ترا بطبع بنهم گردن
۱۵ من خود بپیان عهد گفتم آن روز * بر گفت تو اعتماد نتوان کردن
وله،

گر کرد خلاف و نامد امشب یارم * من نیز شراب دیدگان پیش آرم
با نومیدی غم کهن بگسارم * خود فردارا دو صد غم نو دارم
و این قطعه هم او گفته است،

۲۰ گرچه اوراست کسوت زیبا * ورچه ماراست خرقه رسوا
ما چو مغزیم در میانه جوز * او چو خسته است در دل خرما
وله،

بخورای سیدی بشادی و ناز * هر کجا نغمی چینگ آری
۲۴ دهر در بردنش شتاب کند * گر تو در خوردنش درنگ آری

چون سرو و چون صنوبر با دلبران نشین
 چون آفتاب و چون مه با سروران گراز
 با نوش و ناز و نصرت و نعمت بروز و شب
 می خور نشاط کن عدو افکن ولی نواز

(۸۱) الحکیم شرف الشعراء الکوشکی الفایزی،

حکیم کوشکی که قصر هزل او رفیع العاد بود و اساس جد او بی اعتماد
 مدح او همه قدح و اطراء او همه هجا و آنچه گفته است همه مطبوع و
 لطیف است و اکثر اهاجی او در حق جماعتی است که نعمت سنجری را
 بکفران مقابله کردند و در مواقف مردی و مردی ثبات نمودند تا خورشید
 ۱۰ دولت معزی بکسوف مبتلا شد چون او را بفوات این دولت دلسوزی
 هزج مکامل تر بود و در حق آنجماعت اشعار لطیف و هجوهای مطبوع
 گفت یکی از آن جمله اینست،
 شعر

ایا شمشیر زن ترکان پر دل * به نسبت از فی و تانار کاشان
 یکایک در خراسان پروریده * بناز و نعمت و دولت تن آسان
 ۱۰ شمارا پادشاه هفت کشور * رسانیده پیری از نخاسان
 بروز کودکی خفته که و مه * بسی در پیش دوکان رواسان
 بهر شهری ز نام غز شنودن * شد چون دیو از آهن هراسان
 فلك کفرانِ نعمتهای سنجر * طلب کرد از شما ناحق شناسان
 زهی درماندگان بی حمیت * زهی خربندگان ناسپاسان
 ۲۰ کسی خود زاد و بود و ملک و اقطاع * چنین بیرون دهد از دست آسان
 مسلم بین که چون بیرون کشیدند * بشمشیر از کس زنتان خراسان

ایضاً له

دی مرا گفت مردکی در بلخ * من ترا دهبام نه از قوطی
 گفتمش فی ز جام و باخرزم * مردکی شاعر و نه از لوطی

ای دیده‌را ز روی و ز رای تو روشنی
وے سینه‌را ز نظم و ز نثر تو اهتزاز
کلك ترا صناعت صورت‌گر خطا
خطّ ترا حکایت خطّ بت طراز
بنشانند خاک حضرت تو باد مشک و بان
بشکست بار نعمت تو پشت حرص و آرز
برده بسوی دفتر و دیوان عروس طبع
از بهر فخر مدح ترا بر سر جهاز
مُعطی و اهل فضلی و مرا اهل فضل‌را
از خط خدمت نبود هرگز اجتياز
هر سایی که سوی تو نابد عنان خویش
شکرانه‌را فدای رکابش کنی لکاز
چونان فرستیش بسوی خانه باز کو
در عمر خود ز شرم نیاید بر تو باز
روحی که در فراق دلاویز خدمت
روحش همی ز جسم کند قصد امتیاز
چون شد ز گشت چرخ چو پروانه و چو شمع
در عالم حوادث تن سوز و جان‌گداز
در خدمت بطبع میان بست چون لکن
تا چرخ در بدش بکشداید جهان چو گاز
تا دشمنی نگیرد در بر مکان دوست
تا تبه‌وئی نگیرد بر دست جای باز
بر دشمنان بنضرت دادار کامران
با دوستان بدولت یسار عشق باز

۵

۱

۱۵

۲۰

۲۴

آن اسپ نا روان که ز بی طاقی چو آب
 تا یافتی نشیب نرقتی سوے فراز
 بردے بہر فراز و نشیبی ہزار بار
 از دست و پای لنگ زمین را بسر نماز
 نگ انچین و آب دریدی ہرحلہ
 بی دلو و بی رسن ز بن چاہ شست باز
 خوردی بیک زمان دو جوال او ز کہ و لیک
 کردی ز یک جوال تہی بردن احتراز
 چون خواندی حداش [و] رجز خوش نیامدی
 زبراک بود زادن او بیش از نحاز
 حاصل چو اسپ لنگ چو ترک ہزیمتی
 ہر دو ہی شدیم درین راہ دور باز
 او حسست و حسست و من اورا یچوب و سنگ
 سوی عزیز دولت و دین تاز و تاز و تاز
 بحر علوم افضل دولت علی کزو
 دارد چو عقل گوہر فضل اللہ اعتزاز
 طفرائی کہ ہست بر خلق شرق و غرب
 فرمان شاہ جامہ و طغراے او طراز
 آن سرور جواد کہ نزد نیازمند
 با جود او نیاز زمن گشت بی نیاز
 اندر خلاف اوست عدورا بلا و رنج
 و اندر وفاق اوست ولی را نعیم و ناز
 تا حشر روے روز نہ بیند شب سیاہ
 گر نور خاطرش نہد صبح را جواز

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بشگفت پنبه زار فلک بر فلک چنانک
 زهره ز عشق دوک بهم در شکست ساز
 همچون کلاه گوشه نوشین روان مغ
 بر زد هلال سر ز پس کوه بیدواز
 دباب شوخ دیک سوی خفته شد روان
 تا کشک پخته کوید در گوشتین جواز
 من چون چنان بدیدم جستم ز جای خواب
 ماهو بدست کرده باشتر شدم فراز
 بگرفتمش مهار و شدم بر فراز او
 چونانکه تازه باره شود بر فراز تاز
 ده روز راه بیش گرفتم چو مردمان
 با هفت هشت گرده و ده پانزده پیاز
 راهی که نزد عاصی قواد روز حشر
 در جنب او حقیقت دوزخ بود مجاز
 کوهش بسان هره در آورده سر بهم
 دشتش بسان شله نهاده زهار باز
 خرسنگهای او همه چون کون گاو گرد
 فرسنگهای او همه چون کیر خردراز
 در مرغزارهاش هزارهز کنان هزبر
 بر چشمه سارهاش عراعر کنان گراز
 غولان غوجه گیر ز خار و ز خس درو
 گمراه گشته چون رمه میش بی نیاز
 شبگون هیون من که مباداش دور سنگ
 مانده درو ز پاردم سست خویش باز

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

علم شاخ شاخ فصادست * جامه چاك چاك خلفانم
 پوشم اينچنين خورش چونانك * شش خام است مرغ بريانم
 در نشابور آخر سنگين * زنده از باد خوان سنگانم
 نان نرمست و چرم خشك از آنك * بر اهل درفش مهبانم
 مير مابون محمد عاشو * كه سراى ويست زندانم
 آنكه گويد هي بزير دو لب * يكي از سركشان ايرانم
 با همه شاعري خويش اورا * وقت بيكار بود دستانم
 ما يلانش كه گادهام همرا * سر گسل سامر بن نريمانم
 گر كند قصد جنگ من نبود * هيچ حاجت بهكر و دستانم
 زخم نيغ چو آفتابش را * بس بود سايه خود و خفتانم
 يك شي گفت كاي فلان بر خيز * خارش پشت پاى بنشانم
 گفتمش حلقه در خاصت * كند كردست تيز سوهانم
 گفت باري زناره پر معنى * وزن كن رختهاى دگانم
 گفتمش بر نياورد يا رب * پاره و دانگ سنگ كپانم
 چون نكردم قضا در انباش * نرم بنهاد نان در انبانم
 كرد او خوان و كاسه كش نيست * دست كونه چو پايه خوانم
 گر چنين نيست تا حجامت گاه * كون دولش بر يش حمدانم
 نكتم نيز ذكر آن ناكس * كه خود از كردها پشيمانم
 از دل و جان ترا دعا گويم * كه توي وقت درد درمانم
 تا كسى با خداى خود گويد * جز در تو دره نميدانم
 باز بادا در تو در دولت * بسته بادا درو دل و جانم
 گشته تازه بباغ خدمت تو * چون گل و لاله عهد و پيمانم

قصيده

و اين قصيده از قصايد مشهور اوست،

اي كرده سوي روز بشب تار تركناز

در خس كشيد روز سر از يم شب چو راز

گرچه بودم بالکنی باقل * کرد مدحش فصیح سببام
 در بهار و نموز و تیرودی است * مجلس او شگفته بستام
 ز آن بمدح هزارگانی او * دوستان را هزار دستام
 دفتر مدح او که در خواندن * جان فزاید چو روح و ربیام
 خواندن او همی بهر باری * لذتی نو دهد چو قرآم
 ای کریمی که در کنار کرم * پرورانی همی چو یزدانم
 گر حق نعمت گرای نیست * بر دل و جان بسان ایام
 در خدا و رسول و چار کتاب * کافر و گبر و نا مسلمانم
 هر که اندر فضای فکرت من * صف زند با وفات عصیانم
 نا پذیری ز شرم دامن گیر * بر نیاید سر از گریبام
 پس از آن کز در تو کرد بهر * پای کوتاه دست خذلام
 داد حرمان خدمت تو مرا * گوش مالی که گفت نتوانم
 آم از جد بهزل کاندر شعر * هست این خون و آن نمکدام
 در دیاری که بی زر و سیمست * خایه خوار و کیر عربانم
 سنگ اندوهر ... د سپرم * و آتش غمرا سپندانم
 لکد فاقه را تهیگام * مست بی دادرا ز نخدانم
 گرچه چون کیر درخور صدم * همچو خایه بکوی دربانم
 و ربگیم همی بصدر سران * زان که شعر است کیش و قیربانم
 بو نواسم بندهب و گه گای * کف دست است کون صبیانم
 هست هنگام گرم هنگامه * مسند کون کودکان رانم
 کز گروگان ریمان ترکیب * سوزن جامه گاه آسانم
 تنگ و خشک است حال گائیدن * در کس سعتره گروگانم
 ز آنکه چون شکل آدمی در آب * هست سر زیر زنده انبانم
 جز بقوادگی خواب همی * شاهدی را فُشرد نتوانم
 غوبنک رنگ شد لباسم و نیست * زر صابون و سیم اشنانم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

در بجزور معانی دشوار * جد و هزل است گفتن آسان
 زین بهر شادے و بهر جشنی * بر خداوند مدحتی خوانم
 مدیح کریم و طعن لثیم * سعد برجیس و نحس کیوانم
 مرده را از مدیح زنده کنم * زنده را از هجا بیرانم
 چون سخن بر گزید نام سخن * خواجه زان بر کشید از آن سانم
 ... بن علی که دست گرفت * بزر و دانش فراوانم
 آن طیب نبی خصال که من * نزد نعتش نظیر حسام
 دم عیسی شود بعلت مرگ * هر سخن کز علاج او دانم
 علم طب کمتربنه عالم ویست * شاید از این ورق نگردانم
 طوف کردم بباغ دانش او * تا درو میوه دل بر افشانم
 از تعجب چو بر زمین سیام * خاطر جمع شد پریشانم
 زین بشرح ستوده سیرت او * مختصر چون زمانه عنوانم
 عربی گوهرش باهل عجم * گوید از عقل نسل اعیانم
 وز شعار نتیجه معدوم * اختیار نژاد عدنانم
 آنکه ایمان بدو درست شود * پدران ویند جدانم
 قلم او که از خطاب شریف * بسته پیشش میان بفرمانم
 گوید اندر بیاض دعوی را * چون خرد راه بر به برهانم
 تیز ران راکب پیاده رور * بنده بار ابر نطع بارانم
 دوستان را شکفته شاخ گلم * دشمنان را خنده پیگانم
 هر چه مشکل مرا بود حاصل * حاصل است از گذشت طغیانم
 بی دلم همچو عاشق و برقم * غیرت زلف و جعد جانانم
 چون زرم زرد و زر برند ز من * کز کف خواجه بر سر کانم
 مادحش گوید از مکارم اوست * کار دنیا و دین بسامانم
 دل و دست خوش و کشاده اوست * بحر فضل و سحاب احسانم
 در و دهلیز بر کشید اوست * طاق کسرے و طارم خانم

- گرمی بی تن و روان زنده * شعر عالی خویش را مانم
 سالها شد که سال عالم را * بدم و دل دی و حزیرانم
 ترشیهای چرخ نا شیرین * گُند کردست تیز دندانم
 زین چو گردون و اختر گردون * نیست خواب و قرار و امکانم
 ۵ گه بدریا و گه بهامونم * گه بایران و گه بتورانم
 گه بولولجم ولایت خویش * گه بوخش و بکج و ختلانم
 گه بدشت هرات و نیشابور * گه بکوه طروق و طورانم
 گه به باخرز و گه به باوردم * گه به کرکانج و گه بگرگانم
 گه بلاپن بلخ بامینم * گه غم آگین مرو شهجانم
 ۱۰ حاصل الامر همچو دولت تیز * بیکی جای گه نی مانم
 با چنین حال حاسدند هنوز * ژاژ خایان شاه گیهانم
 من خود اندر جهان کیم که بود * حاسدی چون فلان و بهمانم
 نه بلشکر چو قیصر و فغفور * نه بکشور چو رای و خاقانم
 نه شهری را سپهبد و دستور * نه دهی را رئیس و دهقانم
 ۱۵ نه بکوب مقدم درگاه * نه بمنصب مشیر دیوانم
 نه بدولت نیبره کاس * نه بدانش فرید غیلانم
 پیش ازین نیست کز سخا و سخن * خواجه مسعود سعد سلمانم
 بدهر در یکی زمان بسوال * گر دو گیتی بمدح بستانم
 پاك باید ز علت افلاس * با عطاے طیب سلطانم
 ۲۰ بخل ضحاک و من فریدونم * مکرمت ملک و من سلیمانم
 با امانت چو جنس با جنسم * با خیانت چو انس با جانم
 نیست بیگانگی بحمد الله * با هنر در میان اقرانم
 خواجه تاش منست فضل که من * بنده افضل خراسانم
 لقبم روحیست و چون روحست * شعر پرداخته بدیوانم
 ۲۵ مطلع و مقطع قصابدرا * سیوم فرخی و قطرانم

وله،

امروز که محنت از در دولت * چون خرز کفنه مرا هی راند
قوی ز گمان بد دل ایشان * هر مدح مرا هجا هی داند
در زیر لب ار خدای را خوانم * گویند هجای ما هی خواند
و این قصیده از غرر قصاید و درر فواید اوست،
شعر

من که از دیده ابر نیسانم * بر سر آب دیده بنشانم
ورنه ابرم چرا که ناشک پیر * بر جوانی خویش گریانم
عمر نوح است مدت غم من * ز آن کشاد از دو دیده طوفانم
شبه طوسیم بقدر و باشک * غیرت گوهر بدخشانم
چون زخونی که نام او اشکست * گشت رخسار لعل و مرجانم
تا سخنهای آب دار جهان * چون فرو شد چو خاک ارزانم
گرچه آبی نشد ز آبادی * اندرین خاک دان ویرانم
ورچه از روزگار رنگ آمیز * نیست حاصل گذشت حرمانم
نشگفت امر ز آتش خاطر * پخته گردد بعاقبت نانم
که بنزدیک مصر جامع ناز * داروی درد پیر کنعانم
تا نماید زمانه خود بانی * نو بهاری پس زمستانم
می نهد خارها کنون باری * بامید گل و گلستانم
چرخ بیدادگر که پیکارش * تنگ دارد فراخ میدانم
نکشاید مرا در عیدی * تانه بندد برای قربانم
دهر نکبت رسان کر آسایش * گاه چون گوی و گه چو چوگانم
زخم خایسک نکبت اورا * یَعْلَمُ اللهُ که تحت سندانم
گر بجان کسان کسی بزید * من رنجور ناتوان ام
پیش چشم خود از نجفی تن * چون مژه آشکار و پنهانم
گر برد فی المثل صبا چو صدا * از پی وزن هر دو وزانم
نبود در زمانه وزان را * به ز میزان و شعر میزانم

و مقطع آن لیاقت و ظرافت، یکی از معارف را هجو میکند،
 خواجه در برده زار انسانی * هست از روی ناخوشی کسی
 خانه کو بود درو تنها * خانه باشد اندرو کس فی
 و له، قطعه

میفکن نوبت عشرت بفردا * چو اسباب مهیا دارے امروز
 باستقبال انده رفته باشی * چو در دل رنج فردا داری امروز

(۸۰) الحکیم الجلیل ذو الجدّ و الهزل روحی و لولاهی،

حکیم روحی که روح سخنش روح را آسایش دادی و مطالعه اشعار او دل
 بسته را کشایش هر رتق و جزل که در جدّ و هزل ایراد کردی دلهای
 ۱۰ لطیف طبعان را بدان از بند غم آزاد کردی و او را معروف کون مردم
 خواندندی و سبب آن بود که قطعه گفت در حق مکرمی از مکرمان برین
 منوال،
 قطعه

ای همت تو سپهر و انجم * احسان تو مایه تنعم
 سه چیز همی کم تحکم * سیلی و کباب و کون مردم
 ۱۰ بدان سبب او را کون مردم خواندند و نیز هزل بر الفاظ او غالب بود
 و آنچه او در صنعت هزل آورد جمله لطیف طبعان از معارضه او ممتنع
 شدند و اطایف جدّ او هم از لطف طبع و صنعت شعر خالی نیست که
 میگوید،
 قطعه

بخدائی که هستش اندر ملک * آسمان کمترینه ابوانی
 ۲۰ گو ز شادئی نامه تو مرا * در تن آمد بتازگی جانی
 و وقتی یکی از معارف با وی عتاب کرد که مرا هجو کرده و بد گفته و
 او این قطعه بفرستاد،
 قطعه

بخدائی که در حق بد و نیک * عدل او زهر و عنو تریاک است
 ۲۴ که ز بد گفتن تو نیک خصال * بند چون آب و آسمان پاک است

وے غم عاشقی نمی دانم * کز جهانی بمن چه افتادی
هر کجا محنت عروس بزید * دلم آنجا شود بدامادی
وله،

ای چو من صد هزار بیچاره * در بیابان عشقت آواره
غم هر یک ز عشق صد گونه * جان هر یک ز غم بصد پاره
دردشان را جمال تو درمان * کارشان را وصال تو چاره
گرشان وصل تو نگیرد دست * جان چو دل رفته گیر صد باره
بر سر کوی بینیا زه تو * هست یک نرخ زهد و سیاره
پیر اهل خرد شود چو خورد * شیر لطف تو طفل کهنواره

(۷۸) الاجل جمال الدین ابو بکر خال الترمذی،

۱۰

شعر بو بکر خال چون جمال خوبان مزین رخسار بیانست بهار از
لطف طبع او نسبی بود و زلال از لطافت نظم او نموداری، میگوید شعر
سینه می جست تا کند قلبه * آنکه زو سینه منخن دارم
گفتش سوی من که در غم تو * سینه قلبه کرده من دارم
قطعه

۱۵

عقل پریست مرد دانارا * که بدو نیک و بد در آموزد
کشته آب جهل کی گردد * آتش را که عقل بفرزد
مرد عاقل بسان شمع بود * که هی خندد و هی سوزد
وله،

هر که بر مردمان ستم نکند * کس برو نیز لا جرم نکند
و آنکه دین دارد و خردمندی * خویشتن خیره متهم نکند
و آنکه نکند شکایت زشتی * شکر نعمت بدانکه هم نکند

۲۰

(۷۹) امام فقیهی مروزی،

۲۴ از لطیف طبعان خراسان بوده است و شعر او با ذوق و لطافت و مطلع

(۷۶) حکیم غزالی مروزی،

آنکه بدام لطف طبع غزال لطایف صید کردی و جان را از لذت شعر
و غزل او کعب الغزال بکام رسیدی این یک غزل از منشآت اوست
که میگوید

۵ [عشق تو مرا] بلا و شر دارد * در عشق تو جان کجا خطر دارد
هجر تو بکشتن من مسکین * هر روز تهنانه دگر دارد
در صحبت تو کسی که دل بندد * بسیاری را که از تو بر دارد
از صحبت تو کجا پیرهیزد * آن کس که ز درد جان خبر دارد
اندر غم تو غزالی عاشق * حقا که ز جانت دوستر دارد

(۷۷) الامام الاجل فخر الدین مسعودی،

۱۰ مسعودی که سعود آسمان از مطالع خود خوشه چین خرمن ضمیر پر نور
او بودندی و حوراء جنان حلّی و حلال خود را از لائئ معانی او حالی
کردندی از معارف و بزرگان مرو بود و دیده آن دولت و غرّه آن
جهت امام شرف الدین مسعودی که در بخارا از اکابر علما و امثال
۱۵ فضلا بود و داعی دولت او را دیده و خدمت او در یافته اگرچه بنده
کودک خرد و او پیر بزرگ بود اما بحکم جوار گاه گاه اتفاق ملاقات
او افتادی و پیوسته داعی را منظور نظر خود گردانیدی و امام فخر الدین
اگرچه از معاریف و مشاهیر علماء بزرگ بود فاما شعر بلند و مطبوع
داشت و چون ذکر او از دفتر اول بحکم نسیان افتاده اینجا ایراد کرده
۲۰ آمد و این دو غزل از گفتههای او نوشته شد،
غزل

ای وصال تو مایه شادی * وی فراق تو اصل بیدادی
من ندانم که تا پیامد * عافیت را کجا فرستادی
حق بدست تو بود در خوبی * ما را گر کلاه بنهادی
ای جفاگر چو روزگار مگرد * همه خود طالع مرا زادی

هردم که قرار از دل شیدا برود * آم ز ثرے نا بثریا برود
جان بر سر بایست ز دست سمت * هان گر نظری نی کنی تا برود

رباعی

در عشق اگر نه از سر افسر بنهی * ترسم که سوی وصل پری پر بنهی
شرطست که چون در حرم عشق آئی * زان پیش که پای در نهی سر بنهی

رباعی

گفتم که کجاست شادی و تنها من * غمهای تو گفت کان نیابی با من
در تنگ دل تو با کالی که مراست * یا زحمت شادئ تو گنجد یا من

رباعی

۱۰ باز آمدم ای جانِ جهان با دل ریش
و آورده بنزدیک تو درد سر خویش
من از پس و حاجت و نیاز اندر پیش
وین درد که کم مباد هر ساعت بیش

و این غزل او گفته است و این دُرّ او سفته
غزل
۱۰ ای روی خوب تو سبب زندگانیم * یک روزه وصل تو طرب جاودانیم
جز با جمال تو نبود شادمانیم * جز با وصال تو نبود کامرانیم
بی یادگار روی تو گر یک نفس زخم * محسوب نیست آن نفس از زندگانیم
درد نهانست مرا از فراق تو * ای شادی و سلامت و درد نهانیم
یک ره بگو که عاشقم از بندگان ماست * تا من کسی شوم چو بدین نام خوانیم

وله،

۲۰

دام گل رخسار تو بر بار نماند * وین دل شد در حسرت و تیار نماند
چندین چه کنی تکیه بر اقبال زمانه * کآن روز زوال آید و بسیار نماند
چندین چه کنی ناز که تا چشم کنی باز * از عشق من و حسن نو آثار نماند
۲۴ آزار مکن پیشه و بازار مکن تیز * کین تیزی بازار تو بسیار نماند

همه غمها گساردم با تو * غم عشق تو با که بگسارم
 گه از غم فراغتی جویم * بخت خندد بظنن بر کارم
 چون فراغت نیافرید خدای * من بجهد از کجا بدست آرم
 وله،

آخرت شرم نیاید که هم از اوّل کار
 با من این جنس کنی بی سبب ای زیبا یار
 من چه گویم تو خود انصاف به نیک بود
 که نهی جرم و دهی عشوّه و گیری آزار
 هر زمانی بدروغی دگرم بندی باز
 من درین کار شدم عاجز یا رب زنهار
 هیچ نپسندی بر من بجز آنکه از غم تو
 از سر عجز به بیچارگی آرم اقرار
 نه ترا برگ وصال و نه مرا طاقت هجر
 احسن الله جزاک اینت برونق سر و کار
 رباعی

زآن سر که نخواستم بجز وصل تو چیز * بودی بر ما همچو دل و دبه عزیز
 رفتیم و بترک تو بگفتیم و سرت * در کون زن آنک ترا خواهد نیز
 رباعی

رخساره تو زرد شد ای مایه ناز * از محنت آنکه میکند ریش آغاز
 لا حول کنی چو ریش بینی هر روز * آن دیو بلا حول کجا گردد باز

(۷۵) رفیع مروزی

که در رفعت سخن از جوزا در گذشته بود و حسن جمال کلام وی
 بساط حسن حورا در نوشته، این چند رباعی که از مساعی کریمان جمیل
 رباعی

ترست، اوراست، میگوید

ای کرده بی گناهی از دوستان کناره
 از تست جور بر من وز دوستان نظاره
 گر دوستیت جرمست آن جرم کرده آمد
 از بهر این نگیرند از دوستان کناره
 جری که از تو آمد بر خویشان گرفتم
 بسیار جهد کردم ناخواست را چه چاره
 در ماتم فراق در آم گاه و بیگه
 هم دیده کرده خونی هم جامه کرده پاره
 بر دوست گفت دشمن هر ساعتی شنیدن
 در مذهب ظریفان جرمیست آشکاره
 وله،

خبرت هست که تا دور فتادی ز برم
 دل ز من دور فتادست و بجان در خطرم
 دل و جانم چو هی بی تو نخواهند مرا
 پس نوئی جان و دل من چو هی در نگرم
 چو چنین است مرا بی تو بقائی نبود
 بد بود گر نروم زود کرائی نبرم
 دل خبر یافت که رفتی و پیامد ز پست
 جان بدو گفت که رفتی و منت بر اثرم
 تا بیکبارگی ای جان جهان باز ره
 من ازین محنت و تیار تو از درد سرم
 وله،

طاعت هجر تو نیدارم * روز و شب خون زدیده ی بارم
 جز غمت نیست مونسم بی تو * زان غمت را بجان خریدارم
 غمگسارم تو بودی اندر دهر * رونقی داشت با تو بازارم

رباعی

چون دست اجل جان شکر آید غم تو
 چون پای قضا در بدر آید غم تو
 و آن روز که گویم بسر آید غم تو
 سر بر زند از زمین بر آید غم تو

رباعی

جان گر ز غمت چو ابر بهمن گرید * وز رنج بصد هزار شیون گرید
 کو دشمن من تا بمن اندر نگردد * پس بنشیند بدرد و بر من گرید

رباعی

۱۰ نزدیک من آی راحت جانم که توئی * تو آمدی و من بدانم که توئی
 آخر بر من سوخته ساخته دل * چندان بنشین که من بدانم که توئی
 و چون شهاب الدین ابو الحسن طلحه بعالم بقا رفت این رباعی در مرثیت
 او گفته است،

جانی که مرا بی تو به مرگ ارزانیست
 گر هست درین تنم ز بی فرمانیست
 دانی که مرا پس از تو ای راحت جان
 با درد تو زیستن ز بی درمانیست

۱۰

(۷۴) الحکیم علی ابن احمد السیفی النیشاپوری،

سیفی که سیف بیان او را کلاک نبود و عقل را از استماع لطف لفظ او
 ۲۰ ملالت فی نظمش با نظام و نثرش با قوام و تالیفی ساخته است بصد
 عشق نامه که عاشق بمعشوق نویسد در معانی و احوال که میان عاشق و
 معشوق افتد در غایت لطف آمده است و مقبول فضلا و پسندیده
 امثال است و این غزل که از حصول امل خوشتر است اوراست
 غزل
 ۲۴ میگوید،

رباعی

در عشق تو خون خوردن و غم سود نداشت
 در صبر گریختیم هم سود نداشت
 هر حیلۀ که آدی تواند کردن
 من با تو بکردم ای صنم سود نداشت

رباعی

چاکر چو همه نقش خیال تو نگاشت * این فرقت دردناک را چشم نداشت
 آسوده بدم با تو فلک نپسندید * خوش بود مرا با تو زمانه نگذاشت

رباعی

دل را چه دهر فریب چندین بسخن
 چون کار مرا نه سر پدیدست و نه بن
 در سال نواز رفته قیاسی میکن
 سال نو و صد هزار اندوه کهن

رباعی

۱۵ نا چند ز نیکوئی بجای چو توئی * و آنکه چو منی کشد جنای چو توئی
 بر تارک دل خاک بلا بیخته باد * گر نیز کند قصد هوای چو توئی

رباعی

چون دید مرا بار سراسیمه و سست
 وز جان و جهان هر دو برون آمد چست
 گفتا نه ز من شنیده بودی ز نخست
 کاندیشه چون منی نه اندازه تست

رباعی

۲۴ ابريست که جز بلا نبارد غم تو * زهریست که تریاک ندارد غم تو
 در هر نفسی هزار محنت زده را * بیدل کند و ز جان بر آرد غم تو

چشم ندارم بروزگار وصال * بخت من این روز و روزگار نیاید
از تو و هجر نو زینهار نخواهم * کز نو و هجر نو زینهار نیاید

غزل

تا بکوی توره گذر دارم * کافرم گرز خود خیر دارم
دل ربودی و قصد جان داری * رسم و آئین تو ز بر دارم
غمت از جان من نخواهد برد * غمت از جان عزیز تر دارم
جز غم عاشقی و تنهائی * صد هزاران غم دگر دارم
ابلهی بین که با ضعیفی خویش * دست با چرخ در کمر دارم
نه بر اندازه سری که مراست * بسر تو که درد سر دارم
من بیچاره می نیارم گفت * آنچه زین چرخ چاره کردارم
در هنر گرچه عالی دگرم * عالی خصم بی هنر دارم
و این قطعه در حق گران جانی گفته است،
قطعه

چونت بخوانم نیائی اینست حاجت * چونت نخوانم بیائی اینست گرانی
دعوی دانش کنی همیشه و لیکن * هیچ ندانی همی که هیچ ندانی

قطعه

چو روی خوب ترا بیند این دو چشم روی
پر آب گردد گوئی همی سحاب شود
که هست روی تو خورشید و هر که در خورشید
نگه کند بزمان چشم او پر آب شود
۲۰ و این چند رباعی از کارگاه ضمیر او بیارگاه تقریر رسیده است که
رباعی
میگوید،

ای دوست اگر داد کنی ور بیداد
تن در همه کارهات در خواهم داد
جانم نشود مگر بیدار تو شاد
روزی که ترا نینم آن روز مباد

رباعی

در عشق تو دل نکرد بیاد از دگری
 دیده ز وفا نشان نداد از دگری
 گرچه ستم از تو دید و داد از دگری
 غمناک هم از توبه که شاد از دگری

رباعی

ز اندیشه تو دلم بمحنت فرسود * دشمن ز تو ای دوست بمن بربخشود
 گوئی که دلم یکنس ای جان جهان * آنجا که فراغت دلی بود نبود

رباعی

چون هجر کیم بست بچنگ دل من
 در دامن صبر دید چنگ دل من
 هان تا چه کنی تو با من ای صبر از آنک
 در گردن تست نامر و ننگ دل من

(۷۲) الاجل تاج الدین اسماعیل الباخری،

۱۰ که از اکابر و اعیان باخرز بود و ذات او مجمع فضایل و مفاخر هر
 جوهر نادری که از قعر بحر خاطر جوهری ضمیر او در سلك کلك کشیدی
 غیرت لؤلؤ لالا بودی و هر معنی بکر که نتیجه بنات فکر او بودی بانگشت
 احتقار در دیده ابکار جنان و دلبران جهان زدی این غزل از لطف لفظ
 او نمونه ایست و از گل چمن فضل او گونه، میگوید
 غزل

۲۰ تا خبر وصل آن نگار نیاید * گلبن امید من بیار نیاید
 تا که نیاید نگار من بکنارم * حسرت و درد مرا کنار نیاید
 تا سر آن زلف بی قرار نگیرم * در دل بی صبر من قرار نیاید
 تا که مرا در بر استوار نگیرم * زندگی خویشم استوار نیاید
 ۲۴ جان و جوانی مرا ز بهر تو بایست * بی تو کون هر دوم بکار نیاید

وله،

گر در دل من ندانی اندازهٔ درد
ای دوست سرشک سرخ بین و رخ زرد
ور نیستی آگه که بمن هجر چه کرد
بر خیز و بیآگر بر پیرس از دم سرد

وله،

دوش از تو دلم شاد شد ای چشمهٔ نوش
و امشب از غم فراق آمد بخروش
چیزی که قیاس آن نشاید کردن
یا محنت امشب است یا راحت دوش

وله،

آن دل که کلید گنج هر شادی داشت * در هر کاری هزار استادی داشت
شد بندهٔ تو بدان نمانست که او * هرگز روزی نشان آزادی داشت

رباعی،

چون صبر رمیده شد پیام تو چه سود
جان رفت ز پرسش و سلام تو چه سود
در آتش هجران تو ای جان جهان
دل سوخته شد وعدهٔ خام تو چه سود

رباعی

گه کوز چو زلف دلستان تو منم * گه نیست شده همچو دهان تو منم
ای قد تو همچو تیر آخر روزی * بر من گذری کن که کمان تو منم

رباعی

از هجر تو گر بگوشمال تو درم * گوئی ز خیالت بوصول تو درم
بر من سپه هجر ترا دستی نیست * تا من بجایت خیال تو درم

رباعی

ای عشق پر آشوب گناه تو بسی * وی چهرهٔ بار عذر خواهم تو بسی
بر روز جوانی که سیه شد ز فراق * ای موی سپید من گواهم تو بسی

رباعی

گفتم خونت بریزم ای بینائی * مانا که زبان بهر من نکشائی
آن خون ز ره دیک پالودم پاک * تا دست بخون چون منی نالائی
وله،

هر چند غم من از جفا کردن تست
خون من ازین حدیث در گردن تست
با این همه از مهر تو نزدیک رهی
کاری که مهم ترست غم خوردن تست
وله،

تا از دل یکدگر خبر یافته ام * از کینه و مهر هر دو دل نافته ام
من در طلب رضا و او در پی خشم * انصاف بده که موی بشکافته ام
وله،

روزی بگلستان که خرامیدی مست
از زنگ رخ تو گل بیفتاد زدست
نظارهٔ روی تو بود گل پیوست
گل را تو چنان خوشی که مارا گل هست
وله،

با درد شب دراز هم ساز منم * با سوخته دل ساخته هم راز منم
هر جانوری که در شب آواز دهد * با او بنیاز دل هم آواز منم
وله،

نام لب تو نقش نگین باید کرد * زیر قدمت دیک زمین باید کرد
گو گفتمی که سر تو دارم از عالم و بس * ترسم که سر اندر سر این باید کرد

نگیرند عبرت هی این جماعت * چه از سر بریدن چه از کون دریدن

(۷۲) الاجل شهاب الدین ابو الحسن طلحه،

که در لطف طبع یگانه و در وفور هنر نادره زمانه بآداب و فضایل
 قِدْوَهُ سَبَّانِ و ابل ذات او بحر براعت بود اما موج آن بحر لالی معانی
 نفیس و قصر قدر او رشک اوج کیوان و برجیس خطه مرو بمکان او
 مناخر و وفور فضل او بر اقران او ظاهر چون سمای سخن پروری از
 خورشید ذات سمائی خالی شد و آن یگانه بچوار رحمت آفریدگار رفت
 ابو الحسن او را مرثی گفت،
 قطعه

ز بهر آنکه نبینم همی سمائی را

کنار من چو سمائی شد از ستاره اشک

بزرف دریا ماند ز رخ فرقت او

کنار من که نه بینی درو کناره اشک

چو اشک من ز صفا رنگ لفظ او دارد

کنم ز بهر تسلی دل نظاره اشک

ز اشک چاره همی جویم و همی دادم

که هم ز غایت بیچارگی است چاره اشک

و اشعار او آنچ قصاید و مقطعات است نادر و کم یابست اما اکثر نظم

او رباعیات بوده است و این رباعی چند از گفتار او در قلم آمد، رباعی

آن دل که بدی فارغ و ساکن پیوست * برخاست چو اندرو هوای تو نشست

آن دست که بند چرخ را بکشادی * بند سر زلف تو بیک موی بیست

رباعی

گیرم که ز زلف حلقه‌ها بافته * و آنکه برخ چو ماه بر نافته

الماس لطافت از کجا یافته * کان لعل چنان بجهله بشکافته

وله،

هر مهت باد فسخ و فیروزی * قرخت باد جشن نوروزی
از همه خسروان ترا زبید * سر فرازی و عالم افروزی
چاکر روزگار تست ظفر * بنده عزیر تست فیروزی
ای شب و روز بر هوا و مراد * کرده پیروزی ایزدت روزی
تا بود روز و شب نتیجه چرخ * شاد بادی چنانک امروزی

قطعه

سپاهیان ز پی کوچ اگر به شانزده میخ * چهار نعل جمازه زدند بر مرکب
ز بهر راه فتوحی زدست بر میخی * چهار پاره محکم بشانزده کوبک

قطعه

بچنان رقعۀ مرا خواجه * چه عجب گر شراب نفرستاد
عجب اینست کز تکبر و جهل * رقعۀ را هم جواب نفرستاد
تا نگوم که نان فرستی نیست * هم شراب و هم آب نفرستاد

قطعه

گر نهمی نان نرم پیش حریفان * بردگران خون ز تان گرم نداری
دید خیره روی که هیچ ندارم * ای زن تو کیر خواره شرم نداری
و امیر اجل شهاب الدین ادیب صابر این دو بیت بخدمت او فرستاد

ابیات

فتوحی ز دیدار جان پرورت * فزون شد یکی جان تو در تنم
اگر نه فتوحی توئی در جهان * چو روی تو دیدم فتوحی منم

قطعه

اثیر الدین فتوحی جواب گفت،

زهی نظم و نثر تو کرده فزون * خرد در دماغ روان در تنم
چو بشکیم از خدمت تو همی * تو صابر نه بل که صابر منم

قطعه

هی پیش ازین اهل دیوان سلطان * گرفتند عبرت ز یک رخ دیدن

قطعه

ای مایه هنر ثقه الدین نجیب ملک
 آنی که چون کف تو بنیسان سحاب نیست
 چون نظم و نثر خلق تو پاک و لطیف و خوش
 دُرِّ ثمین و آب گل و مشک ناب نیست
 نا گشت روز و شب ز تو بیدار بخت تو
 در چشم شور بخت عدوی تو خواب نیست
 مهبان بنده اند گروهی که در هنر
 نزد فلک سوال یکی را جواب نیست
 از شاعر و منجم خود ده زیادت اند
 راوی و مطرب و زنجی را حساب نیست
 بردند آب روی و شد از شرم هر یکی
 رویم پر آب دید که در کیسه آب نیست
 خرجی که بود خواهد توزیع کرده اند
 بر نام خواجه پیش سبوی شراب نیست

قطعه

ایا راست گشته ز تو کار ملک * ز غم پشت بد خواه تو کوز باد
 ایا روز و شب مکتب رسم و راه * شب بد سگالانت بی روز باد
 بهر آمدی شرع را نیک خواه * ز بد خواه تو چرخ کین توز باد
 کسی را که با تو زند خون گمان * تن و روی او چون زه و توز باد
 هزار آفرین جهان آفرین * بر آن طلعت عالم افروز باد
 گو بزم کلک تو جان بخش باد * گو رزم تیر تو دل دوز باد
 می و آتش لطف و قهرت مدام * ولی ساز باد و عدو سوز باد
 بنوروز کردی نشاط شراب * همه روزگار تو نوروز باد

بفشانند زلف مشکین و انداخت باز پس
 یعنی که دانت چه بخاطر در آمدست
 این سُکر با که گویم کآن شکرین نگار
 حالی ز گرد راه بر چاکر آمدست
 با من چه گفت گفت ره آورد مر ترا
 از من همه غم دل و درد سر آمدست
 گفتم چنین مگوی که دیدار تو مرا
 چون دل موافق و چوروان در خور آمدست
 گفتم که آمدست بتو نامہاء من
 گفتا بجان خسرو مشرق گر آمدست

غزل

یکدم براعات دلر گرم نداری * یک ذره مرا رحمت و آرم نداری
 هرگه که کنم یاد ترا با نفس سرد * گوئی بفسوسم که دم گرم نداری
 از مصحف تندی و درشتی نه هانا * یک سوره بر آید که او آن نرم نداری
 ۱۰ من دوست ندارم که ترا دوست ندارم * تو شرم نداری که ز من شرم نداری
 و این چند قطعه از مقطعات غزاه او تحریر افتاد در استحضار دوستی از
 سادات که مجمع سعادات بود این قطعه پرداخته است میگوید، قطعه

در چنین روز می پرستان را * گر صبح آرزو کند شاید
 سر بیرون شدن ندارد کس * ز آنک برفی ز سرهی آید
 قدری از می شبانه هم باقیست * هست هم وجه آنچه در باید
 قبله پیش روی ساخته ایم * در رسید اینک و می آساید
 کس فرستاده ام با زرو اسپ * مطربی را که جان بینزاید
 مادحت شعر کی هی خواند * بدر دین ژاژ کی هی خاید
 هیچ ممکن بود که سید شرق * یک زمانک جمال فرماید

۲۰

۲۴

غزل

زلفرا تاب هی باز دهی * تا دل سوختگان باز دهی
 باز ندی یکی و صد ببری * بهر آن تاب کرو باز دهی
 آن هی خواهی که تا جان مرا * بکف غمزه غماز دهی
 ندی هر دو سه ماهی یک بوس * و آن یکی نیز بصد ناز دهی
 طنز و افسوس بود هر وعده * که بدان نرگس طنّاز دهی
 هر شبی تا بسحری نوشی * بزمرا از رخ و لب ساز دهی
 از سر بند نوازی چه شود * گر مرا یک شبی آواز دهی

غزل

ز روی تو نصیبی گر نیام * چه پنداری که روی از تو بتام
 بهر نا خوش دلی بر گدم از تو * چه خوش باشد که این فن باز یام
 مرا گوئی که آب از کار بردی * نبردم خود ز سر تیره است آم
 مکن شادی کز آن زلفین پر تاب * برد هر روز تا شب صبر و تام
 تمامست این که چشم نیم خوابت * ببندد هر شبی تا روز خوابم
 سولی دارم اندر باب امید * که خون شد دل ز بیم آن جوام
 مرا گوئی که خواهی کرد رحمت * برینی یا هی داری عذام

غزل

از عشق لشکر امروز از ره در آمدست
 وز عشق یار در دل من لشکر آمدست
 هر چند ره زدست به بینش کز آنچ رفت
 چون وجه ما نه خوبتر و خوشتر آمدست
 در چشم عاشق امروز آن دل فریب یار
 یا رب چگونه شاهد و چون دلبر آمدست
 بر عارضش چو دیدم سایه فگنده زلف
 در خاطرم گذشت که خطش بر آمدست

(۷۱) اثیر الدین شرف الحکماء الفتوحی المروزی،

اثیر فتوحی که آتش طبع او اثیرا بی اثر می گذاشت و ذکاء خاطر او این ذکارا در افاضت نور مخطی می داشت نثر او مفتاح قُوح فتوح بود و اشعار آبدار او ماده رُوح رُوح، از معاریف و مشاهیر مَرُو بود جبال فضل او راسخ و لطایف فکر او صحایف ذکر عنصری و معزی را ناسخ و نظم با نظام او در غایت ذوق و جزالت و نهایت رقت و سلاست و این چند غزل که از روز جوانی و عهد کامرانی حکایت میکند اوراست،
میگوید

باز می گیرم اندر آغوش * تا کی آرم بچنگ چون دوش
هرگز آیا بخواب خواهم دید * یک شب دیگر اندر آغوش
اینست عشرت که دوش بود مرا * بال لب نوش بخش می نوشت
چون بدیدم بزیر حلقه زلف * حلقه گوش بر بناگوش
گشت یکبارگی دل ریشم * حلقه در گوش حلقه گوشت
با شکسته دلم چه کرد همی * یا رب آن بر شکسته شب پوشت
وله، غزل،

بر وعده مرا هر شب در بند روا داری
ای ماه چنین آخر تا چند روا داری
از سنگ دلی جانان بر جان و دلم هر شب
این واقعه پسندی وین بند روا داری
جورت که روان دارد بر عقل و دلم فرمان
بر تا ببرد جانم هر چند روا داری
عشق تو که او با جان پیوند بقا دارد
گر بگسلد از جانم پیوند روا داری
مژگان جگر دوزت کشتند فتوحی را
بی جرم چنوی را بکشند روا دار

دوست داری که مرا غصه دهی * زآن بمن راه رها می نکنی
 صد کرشمه بکنی در هر کام * و آن جز از رخم مرا می نکنی
 تا بکی وعده دیدار دهی * چون بدان هیچ وفا می نکنی
 می توانی که کنی وعده وفا * می ندانم که چرا می نکنی
 با ستمی زستم هرچه کنی * جز بتعلیم ستمی نکنی
 زآن سبب همچو سما هر حرکت * که کنی جز بیلا می نکنی
 و له،

با که گویم راز چون محرم نماند * می زیم با درد چون مرهم نماند
 توبه اولیتر ز عشق شاهدان * در جهان چون شاهدی هدم نماند
 ۱۰ دوستان رفتند و ز ایشان نزد ما * یادگاری بهترین جز غم نماند
 یار مغنی دار اگر نایاب شد * دوست دعوی دار آخر هم نماند
 مانده بود اندر گل شادی نمی * اندرین ایام ما آن نم نماند
 ای درینا کز جناب روزگار * هیچ عاقل را دلی خرم نماند
 و این رباعی هم اوراست،

۱۵ از کار من ای زمانه بکشای گره * تا بو که شود درد دلم یک دم به
 زین بیش مرا بدست غم باز مه * چون افتادم ز پای دستی بر نه
 و له،

از درد چشیدن و کشیدن خواری * جان جوید هر دی ز تن بیزاری
 ای کاش ببردی که مُردن بهتر * زین زیستن بصد هزاران خواری
 و له،

نه یار شبی بکوی من می آید * نه زو خبری بسوی من می آید
 شرم آید بروی او آوردن * آنچه از غم او بروی من می آید
 و له،

چون یار دلا میان بازار تو بست * گفتم که مگر دل هم در کار تو بست
 ۲۰ آن عشو که در جهان ازوکس نخرید * آورد و بنرخ نیک در بار تو بست

بوسی نخرم ازو بچانی * دایم که سر عطا ندارد
زو بوسه بچان خرید باید * که بوسه کم بها ندارد

وله،

ای دل وفا ز خود جوی از یاری چه جوئی

نری ز برگ گل جوی از خاری چه جوئی

در عشق آن ستمگر آرام چون بخواهی

در چنگ شیر شرز زنهاری چه جوئی

چو هست ننگ باری در طبع او سرشته

هر ساعتی بخواهش زو باری چه جوئی

خوش بانگ از سرایش چون کن ترانی آمد

زو هر دی بزاری دیداری چه جوئی

خون گشتی و ندیدی در کار او کشایش

آخر مرا نگوئی زین کاری چه جوئی

وله،

۱۰ ترا در دلبری دستی تمام است * مرا در عاشقی دردی مدامست

اگر از من بری صد جان حلالست * و گر بیتو زیم یک دم حرامست

بدم تو جهانی شد گرفتار * مرا بر گوی کاخر این چه دامست

همانا کآسمان و روزگاری * که جور و آفت تو بر دوامست

ز عشق تو که جاویدان بنامد * بسوی دل پیام اندر پیامست

۲۰ سعادت بر سر کویت مفیست * مرا زان بر سر کویت مقامست

سائی نشکند عهد تو هرگز * اگر چه از تو کارش بی نظامست

دریغا کنز پی سود وصالست * هر آن سودا که چمت او جمله خامست

وله،

همه جز قصد جنای نکنی * حاجتم هیچ روا می نکنی

۲۰ نکنی بر من بپاره سلام * ورکنی جز بریایم نکنی

اندر هوس خاک سرکوی تو صد سال
چون زلف تو از باد پراگنده توان بود
با عشق خط و زلف تو حقا که قلم وار
بر پای همه عمر سر افکنده توان بود
در مجلس از جان وز دل بی دهن و لب
چون جامی لعل همه خنده توان بود

(۷۰) الحکیم محمود ابن علی السامی المروزی،

حکیم سائی که سیای فضل در جبین او مبین بود و سخن او عظیم محکم
و متین آسان نثرها نثار نثر او میکرد و سلك منظوم ثریبارا از رشک
۱۰ نظم او از هم می کشاد و غرهاء آبدار او تاب در دل عشاق می آورد
و نظم آبدار او آتش در دل ارباب صنعت می زد و شعر او چون زهر
اصفر و باقوت احمر عزیز و کم یابست این غزل از نتایج طبع اوست،
نظم
میگوید

دل از کار خود آنگه بر گرفتم * که با تو عشق بازی در گرفتم
۱۰ از جان خویش دست آنگاه شستم * که مهرت را چو جان در بر گرفتم
بسا شب کز تو گفتم رو بنام * چو روز آمد غمت از سر گرفتم
چو دانستم که با تو در نگردد * حدیتم زود زاه در گرفتم
بباغ عشق شاخ وصل گشتم * و لیکن هجر ازو برتر گرفتم
مرا گفتی دل از ما بر گرفتی * گرافست یَعْلَمُ اللهُ گر گرفتم

وله،

معشوقه سر وفا ندارد * سرمایه بجز جفا ندارد
گر در نگرایی بروی زیباش * آن سرو روان روا ندارد
گویم سخنان عشق و پاسخ * جز توبه و جز دعا ندارد
۲۴ فرخ رخ آن که هست عاشق * معشوقه پارسا ندارد

کرده از جفا دلم ویران * آشکارست این نه پنهانی
 گنج رنج تو در دل من به * که بود جاے گنج ویرانی
 می ندانی مرا که پیش کسان * نام من بر زبان چرا رانی
 می نخواهی مرا و طرفه تر آنک * نامه نا نبشته میخوانی
 سست پیمان چو تو نمیدانم * سخت جان تر ز من کرا دانی
 بر من و بر تو ختم شد گوئی * سخت جانی و سُست پیمانی
 عارض من چو زر کنی شاید * گر تو در عرض بوسه بستانی
 من چو در مدح شه دُر افشانم * بر من از عارضم زر افشانی
 شه حسن آنکه از جلالت یافت * تاج شاهی و تخت سلطانی

۱۰ و این غزل هم اوراست،

مهرت بدل و بجان دریغست * عشق تو باین و آن دریغست
 وصل تو بدان جهان توان یافت * کان ملک بدین جهان دریغست
 با کس بمگو که نام تو چیست * کاین نام بهر زبان دریغست
 کس را کهر وفا مفرمای * کان طوق بهر میان دریغست
 قدر قدمت زمین چه داند * کان فخر بآسمان دریغست
 سروی تو و بوستان تو عقل * سروی که ببوستان دریغست
 مرغیست غمت دل آشیانش * مرغی که بآشیان دریغست
 در کوی وفاء تو بانصاف * بک غم بهزار جان دریغست
 خالد سگ تست غم بدو ده * هر چند باسخوان دریغست

وله،

امروز چنانی که ترا بنده توان بود
 در وصل تو با دولت پاینده توان بود
 بی عقل بنور رخ تو راه توان یافت
 بی روح بیاد لب تو زندگ توان بود

۲۰

۲۴

چون دست بر کشاد برین نظم فارسی
طبع بدست خویش بزد جان عنصری
دشمنت درد میخورد از دست حادثات
وز دست دوست تو می روشن هی خوری
فرخنده باد عیدت و دستِ بدان بدور
زین دست گاه ملکیت کین را تو در خوری
تا ذکر دست موسی باقیست در جهان
می باش چون سلیمان در دست سروری

غزل

در خواب از آن سمن بناگوش * تشریف خیال یافتم دوش
بی آنکه ز من کشید زحمت * تا روز کشیدمش در آغوش
گه بوسه هی زدم بر آن چشم * گه حلقه هی شدم در آن گوش
شد محنت هجر او مرا خوش * شد زهر فراق او مرا نوش
دوش از قبل خیال آن مه * مه غاشیهام کشید بر دوش
حقاً که حق خیال او نیز * هرگز نشود مرا فراموش

غزل

دوستا بر دلم نه تاوانی * که نکوتر ز ماه تاوانی
عشق را آیتست من آنم * حسن را غایتست تو آنی
بوستانیست عرض عارض تو * همه ریحانش راح روحانی
مردمی کن بر درم چشمم * باز فرمای بوستان بانی
یک غمت صد هزار جان آرزو * در دل من بوقت ارزانی
جان بگیر و برابرم بنشین * که مرا تو برابر جانی
گر فرستی خیال مهمانم * درم آرم برای مهبانی
کنم از خون دل تکلف می * کنم از دل چه چیز بریانی
بنانی چو جان هی با کس * کر لطافت بچان هی مانی

شاهها بلاد کفر بدستت شود خراب
 کاسلام را بنصرت هم دست حیدری
 دست هزار رستم بر تافتی که تو
 در تاب دست مردی سهراب دیگری
 ساغر بدست در چمن لهُو مُعْطِي
 خنجر بدست در صف هیجا مظفری
 دستی بزد مخالف ملک که زد همی
 با تو بدست بازی لاف برابری
 يك کار نيك رفت بدست وی اينك او
 خود را بدست و بازو روزی بد اختری
 مَرِيخ با عدوت بدو دست تیغ زد
 با طالع تو دست یکی کرد مشتری
 حصنی که می نیافت برو دست آسمان
 حق با تو بدست تو آمد که حق وری
 فالی زدم که دست تو پیش است زینهار
 کین فال را ز دست دگر فال نشهری
 يك مدح گوی نیست تهمی دست از آنکه تو
 بر دست مال میدهی و مدح میخوری
 دست عنایت تو فلك بر سرم نهاد
 نا دست تازه کردم در مدح گستری
 شعرم بدست گیر و فرا خوانش سر بر سر
 وین دست بین که هست مرا در سخن وری
 در نظم تازیان چو گرفتم قلم بدست
 بر دست بوسه داد مرا دست قادری

۵

۰

۱۵

۲۰

۲۴

جان بدهم و بندهم خالك درت ز دست
هر چند باد دست بود مرد لشکری
عشقت بدست بازی سپین بر تو کرد
دست مرا چو سوزن زرّین ز لاغری
یعنی زدست کارے هجر ستیزه کار
معلوم گرددت که بدین دست بنگری
دست من است و دامن تو زانک تو مرا
چون دست بوس شاه جهان روح پروری
سلطان دست گیر محمد که آمد است
خورشید پیش سایه دستش بچاگری
سیف الله دگر شد کز فرّ دست او
سینی بدست زاید او زرّ جعفری
درویشی خزانه ز دست جواد اوست
هم ز آن خمسته دست جهانرا توانگری
دستیست دست او را در کار بزم و رزم
برتر ز دستها که فرا دست او بری
ای تیغ او که فغح ز تو دست موزه ساخت
با رب بدست او چه درفشند پیکری
آمد عروس ملک بدست ظفر بروز
دادیش دست پیمان کردیش شوهری
ای کرده با مخالفتش [دست] در کمر
از دست برد خنجر او برده کپفرے
دریای طاعتش نزدی دست لا جرم
هم پای در گلی زد و هم دست بر سری

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

و این قصیده که از فلاید قصابدست او گفته است و در هر مصراع
دستی لازم داشته،
قصیده

ای دست برده از همه خوبان بدلبری
 ناوردمت بدست و بماندم ز دل بری
 کارم ز دست رفت چو بردی دلر تمام
 دستی تمام داری در کار دلبرے
 ای در صف جمال زیر دست نیکوان
 در حسن زیر دست تو هم حور و هم پری
 بر خاسته بدست مراعات با تو من
 از من تو شسته دست و نشسته بدآوری
 جانم بدست تست خوش آمد ترا ببر
 دست خوش توام که ز جانم تو خوشتری
 جانی نهاده بر کف دست از پی توام
 دستم بسینه باز منه از سبک سری
 هجر دراز دست تو در کوه عاشقی
 کوتاه کرد دست و دل من ز صابری
 ماند این دل ضعیف ز هجرت بدست غم
 دستی قویست هجر ترا در ستمگرے
 بردست مانده بود مرا جان و دل و لیک
 بر هر دوام نبود مرا دست قادری
 بردی دل فگار بیک دست برد عشق
 جان ماند و دست خون شد و این هم تویی بری
 چون دست رس نماید مرا لشکری شدم
 دنیا بدست نامد و دین رفت بر سری

۵

۱۰

۵

۲۰

۲۴

یابد اورا نکال گرداند و امیر عمید فخر الدین را از آن حال علم بود و صورت حال بنزدیک او نمی توانست نبشت چه از سطوت قهر سلطان علاء الدین می اندیشید و مصادقت و دوستی باهمال رضا نمی داد بنزدیک او نامه نبشت مطلع آن نامه این که

هِيَ الدُّنْيَا تَقُولُ بِيْلَهُ فِيهَا * حَذَارَ حَذَارٍ مِنْ بَطْشِي وَفِتْنِي
فَلَا يَغْرُرُكَ طَوْلُ ابْتِسَامِي * قَقُولِي مُضْحِكٌ وَالْفِعْلُ مَبِي
هِيَ الدُّنْيَا أَشْبَهَهَا بِشَهْدِي * بِسْمِ وَجِيْفَةٍ مُلِثَتْ بِبِسْكَ

انوری ازین بیت استدلال نمود که در ضمن آن ملاطفت ناگامی هست و شهد آن لطف حال بزهر عقوبت مآل آلوده است، شفیعیان انگیزت تا ۱۰ ملک طوطی را از سر آن دور کردند و چون ملک علاء الدین را از آن حال معلوم شد رسولی دیگر فرستاد و گفت هزار سر گوسپند میدهم اگر اورا بنزدیک من فرستی، ملک طوطی انوری را موکل کرد که ناکام ساخته باید شد و بغور رفت چه هزار گوسپند بمقابله تو میدهد، انوری گفت ای ملک اسلام چون من مردی اورا بهزار سر گوسپند می آرزد پادشاه را ۱۵ برایگان نمی آرزد، بگذار تا باقی عمر در سلک خدم تو مختلط باشم و بدست بیان دُر مداح در پای تو باشم، ملک طوطی را خوش آمد اورا نگاه داشت و غرض از تقریر این حکایت لطف طبع فخر الدین بود که تمامت صورت حال را در دو بیت تضمین کرد و اگرچه شعر دیگران بود فاما غرض او از ایراد آن بویا رسید و حسن عهد را رعایت کرد و ذات انوری که ۲۰ نُورِ حِدْقَهُ فَضْلٌ وَ نُورِ حَدِيقَهُ هِنرٌ بُوَدُ سَالِمٌ مَانِدٌ وَ اَكْنُونُ طَرْفِي اَز لطایف اشعار او در قلم آورده خواهد شد، در صفت حوض میگوید، قطعه

حوضی چو حوض کوثر و آبی درو خنک
همچون گلاب بر رخ رخشان حور عین
سپین بران و حوروشان بر کنار حوض
چونانک در میان صدف لؤلؤ ثمین

وله، قطعه

بردم بكدوى تر بدو حاجت * انگشت نهاد پيش من بر سر
گفتا بكدوى خشك من گرهست * اندر همه باغ من كدوى تر

وله،

گویند که چیست حاصل تو * ای بی حاصل ز زندگانی
گویم خطکی و بیتکی چند * از دولتهای این جهانی
خطی نه چنان چنین که آید * شعری نه چنین چنانکه دانی

وله،

خواجه بو الفخ از کمال حرص و بخل * سیم حاصل میکند بی فایده
۱۰ وز برای نان همی گوید زنش * رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً

(۶۹) الامیر العید العالم فخر الدین تاج الافاضل خالد بن الربیع

الملکی الطولانی،

از افاضل جهان و اعیان خراسان بود بکفایت و شہامت یگانه جهانی و
در فصاحت و بلاغت نشانه عالی، الفاظ بدیع او از سحر با طراوت تر
۱۰ و اشعار رفیع او از شہد با حلاوت تر شعرش را نثره بر دل نبسته
نثرش را شعری بدایره نهاده و میان او و اوحد الدهر انوری مکاتبات و
مشاعرانست و این يك بیت برهان این دعوی است كه وقتی اَوَّل
رسالتی را بدین موخّ گردانید،
شعر

سَلَامٌ عَلَیْكَ انورى كَيْفَ حَالُكَ * مرا حال بی تو نه نیكست باری

۲۰ و گویند بسمع سلطان علاء الدین ملك الجبال رسانیدند که انوری ترا
هجا گفته است و پای از حدّ خود فراتر نهاده و زبان بمثالب تو بر
کشاده بنزدیک ملك طوطی نبشت تا آن بلبل بستان فصاحت را بخدمت
او فرستد و لطف مجاملت در میان آورد و چنان می نمود که او را بجهت
۲۴ تعهد و تَلَطُّف استدعا میکند و در ضمیر داشت که چون بر وی دست

چو خدا این سه سگ گرسنه را حاشا کم
 باز کرد از سر من بنده عاجز بکرم
 غزل و مدح و هجا گویم یا رب زنهار
 بس که با نفس جفا کردم و بر عقل ستم
 انوری لاف زدن پیشه مردان نبود
 چون زدی باری تو مردانه نگه دار قدم
 گوشه گیر و سر راه نجائی بطلب
 که نه بس دیر سر آید بتو بر این دو سه دم
 وله، قطعه

۱۰
 اے سروری که کوبه کبریات را
 کمتر جنبیه ابلق ایام سرکش است
 راعے تو در نظام مهالك ز راستی
 تیری که جیب گنبد گردونش ترکش است
 امروز گر کشاد فلك بر ستام ابر
 پیگان بادرا گذر نیر آرش است
 ۱۵
 وز برف ریزه گوشه هر کوه پاره
 تیغیست گوئی که بگوهر منقش است
 در حسب حال مطلع شعری گزیده ام
 و آورده ام بصورت تذهیب و آن خوش است
 ۲۰
 گویم هر آنکه چهره روزی چنین بدید
 خاصه کنون که طره شبها مشوش است
 بر خاطرش هر آئینه این بیت بگذرد
 کامروز روز باده و خرگاه و آتش است
 چندان بقات باد ز تاثیر نه سپهر
 ۲۵
 کاندر زمانه طبع چهار و جهت شش است

ای خداوندی که هرگز خدمتت کردن کشید
از ره جیش فلک در گردش افگند فح
هم نکو خواهانت را دایم بروی تو نشاط
هر بد اندیشانت را دایم بکون من زنج
ساحت آفاق را اکنون که فراش سپهر
از حزیران صدر گسترده از نوزان آب بچ
میوه‌ها سر در کشند از حدت گرما بشاخ
ماهیان بیرون فتند از شدت گرما بشخ
وحش را گردد زبان در کام چون پشت کشف
طیورا گردد نفس در حلق چون پای ملخ
اندرین گرما ز تخم هیچ سردی کدیه نیست
جز یکی کآن نسبتی دارد بن یعنی که بچ

هم اوراست،

قطعه

دے مرا عاشقی گفت غزل میگوئی
گفتم از مدح و هجا دست بیفشاندم هر
گفت چون گفتش آن حالت گمراهی بود
حالت رفته دگر باز نیاید ز عدم
غزل و مدح و هجا هر سه از آن میگفتم
که مرا شهوت و حرص و غضبی بود هم
آن یکی شب همه شب در غم و اندیشه آن
که کند وصف لبی چون شکر و زلف بجز
و آن دگر روز همه روز در آن محنت و غم
که کجا از که و چون کسب کند بچ درم
و آن سه دیگر چو سگ خسته تسلّیش بدان
که زبونی بکف آرد که ازو آید کم

۱۵

۲۰

۲۵

زین گروه آنک اهل انعامند * همه از نعمت تو جان دارند
 ز آن گروه آنچه اهل اقطاعند * همه از دست تو جهان دارند
 جود می گفت با کرم روزی * که کسانی که آن مکان دارند
 گر جهانداری بشرط کنند * چه نکوتر که بر چه سان دارند
 کرم از سوی تو اشارت کرد * که کریمان جهان چنان دارند
 کیسه پردازِ بحر و کان کفِ نست * که برو خرج جاودان دارند
 طاعت آموزانس و جان در نست * کش همه سر بر آستان دارند
 همه در مهر خازنت بادا * هرچه اضافت بپیر و کان دارند
 همه با داغ طاعتت بادند * هر که نسبت بانس و جان دارند
 ۱۰ پای بر خاک هر زمین که نهی * منّی تا باسماں دارند
 چون این قطعه بر خواندند صاحب اجل فرمود که هر که نسبت بانس
 و جان دارند چگونه راست آید هر زمین اشارت بیک زمین است و
 دارند عبارت از جمع این لفظ مناسب نیست، این قطعه در جواب آن
 قطعه
 نقض فرستاد،

۱۵ تو آن کریمی کز التفات خاطر تو
 نیاز تا بابد در نعیم و ناز افتد
 خرد سزای تو تا معنی بنظم آرد
 هزار سال در اندیشه دراز افتد
 بیست بیت مدیح تو در کرم بیتی
 ۲۰ چنان فتد که باصلاح آن نیاز افتد
 عجب مدار که اندر نشیب عالم کون
 گهی نشیب فتد کار و گه فراز افتد
 ز حرص مدح تو باشد که از درخت سخن
 لطیفه مثلاً نیم پخته باز افتد
 ۲۵ و این قطعه بر دوستی فرستاد و از وی بخی اقتراح کرد،

آن نتواند نهاد و برین ایسات اقتصار افتاد و از غرر مقطعات او
قطعه چند تحریر خواهد افتاد، این قطعه در وقتی که رایت دولت
سلطان سخر نغمه الله برحمته بجانب طوس حرکت فرمود بوجه زیارت
مشهد امیر حکیم اوحد الدهر انشا کرد،
قطعه

۵ ای خداوندی که کمتر بند در فرمان تو
آسمان ابلقست و روزگار آبنوس
گشته قدرت رایت گردون گردان پایمال
کرده رایت را لب خورشید رخشان دست بوس
خاک طوس از نعل یکران تو باشد پر هلال
۱۰ آسمان هر ساعتی گوید که آوخ ای فسوس
کاشکی در ابتدای آفرینش کردگار
بند را فرموده بودی تا که بودی خاک طوس

قطعه

و در حق صاحب اجل،

صاحباً دین و ملک بی تو مباد * کز جهان کار این و آن دارند
۱۵ ز آنک این دو و دیعتند که خلق * از خدای خدایگان دارند
ملک و دین را زمان تو باد * کآب رونق درین زمان دارند
توئی آن کس که زیر منتت نست * تا که گویند کآن زبان دارند
امتی در وفاء خدمت تو * کهر عهد بر میان دارند
عالی در پناه نعمت تو * شکر شکر در دهان دارند
۲۰ دامن عرصه ایست جاه ترا * این که این چار قهرمان دارند
گوشه طار نیست قدر ترا * این که این هفت پاسبان دارند
دوستان از توانگری کرمت * خانه چون راه کهکشان دارند
دشمنان ترا کهر سخطست * فتنه در مغز استخوان دارند
ضبط عالم ز تیغ و کلک کنند * که اثرهء بی کران دارند
۲۵ کلک فرزندگان کار گذار * تیغ ترکان کاردان دارند

هست پیگان گل و خنجر برق از پی آن
 تا سازند کین و بسکالند جدل
 بر محیط فلک از هاله سپر سازد ماه
 بر بسیط گره از خوید زره پوشد تل
 هر کرا فصلی دی از شغل نما عزلی داد
 شمه فصلی ربیعیش در آرد بعمل
 میل اطفال نبات از جهت قوت و قوت
 کرده یک دیکه در اعلی و دگر در اسفل
 هر نمازی دگری بر افق از قوس قزح
 در گهی بینی افراشته تا اوج زحل
 بنالی که پیمزیش مثل نتوان کرد
 جز بعالی در دستور جهان صدر اجل
 آنک رایش دهد اجرام کواکب را نور
 و آنکه کلکش کند اشکال حوادث را حل
 نطق پیش قلبش لال بود چون اُخرس
 عقل پیش نظرش کثر نگردد چون احول
 ای باجناس شرف در همه اطراف سمر
 وی بانواع هنر در همه آفاق مثل
 جز در آینه و آبت نتوان دید نظیر
 جز در اندیشه و خوابت نتوان یافت بدل
 نه خدائی و بود کف تو رزق مقدور
 نه رسولی و بود نطق تو وحی منزل
 هست با جود تو این همه عالم و تمامت
 هست با عدل تو خالی همه گیتی ز خلل

۲۵ و تمامت قصاید او مصنوعست و مطبوع و هیچ کس انگشت بر یکی از

مشتری را از شرف دولت سرای طالعی
 چون کلم الله را خلوت سرای طور باد
 بر کنار بارگاهش در صف حجاب بار
 وائی عقرب کمر بر بسته چون زنبور باد
 زهزه گر در مجلس بزمش نباشد بریطی
 در میان اختران چون زاده طنبور باد
 منشی کلك فلك در هر چه منشوری نبشت
 کلکش اندر عهد توفیق آن منشور باد
 گر وزیر آفتاب از خدمتش گردن کشد
 از جمالی کافتابش میدهد مهجور باد
 شاعران از دشمن ممدوح چون ذکری کنند
 رسم را گویند که قهر اجل مقهور باد
 بنه میگوید مبادش مرگ بل عمری دراز
 همچنین معزول این دار الغرور زور باد
 لیکن از جاه تو هر دم زیر بار غصه
 کاندران راحت شمارد مرگرا رنجور باد
 و این قصیده هم اوراست،

جرم خورشید چو از حوت در آید بجهل
 اشهب روز کند ارم شب را ارجل
 سبزه چون دست بهم بر زند اندر صغرا
 لاله را پای بگل در شود اندر منهل
 کوه را از مدد سایه ابر و نم شب
 پُر ظرایف شود اطراف چه هامون و چه تل
 ساعد و ساق عروسان چمن را بینی
 همه بر بسته حلی و همه پوشید حلل

۵

۱۵

۲۰

۲۵

چنان بدان که تغافل نموده باشم از آن
 که بر تنهاییِ عالم همین قصیده گواست
 یکی گناه بزرگست اگرچه عذری هست
 که گر بگویم گویند بر تو جابه دعاست
 و لیکن این بدن مردریگ نیست چنان

که خدمت تو کند جان زار مانده کجاست
 سوا کسی است درین حالتیم بغایت لطف
 گمان بند چنانست کان نه نا زیباست
 ز غایت کرم تست یا ز خالی من

که با گناه چنین منکرم امید عطاست
 بدین دقیقه که راندم گمان گریه مبر
 به بنده گرچه گدائی شریعت شعراست
 سرم بظلم عنایت بیوش بس شاید

که عمرهاست که در ترف آفتاب عناست
 همیشه تا بجهان اندرون ز دور فلک
 شبست و روز و زین هر دو ظلمتست و ضیاست
 شبست همیشه ز اقبال روز روشن باد
 که روز روشن اقبال تو شب اعداست

و در قصیده میگوید در مدح صاحب اجل افتخار الدین ابو الفتح طاهر، نظم

آفرین بر حضرت دستور بر دستور باد

جاودان چشم بد از جاه و جمالش دور باد

آسمان از نیک و بد هر آیتی کاملاً کند

شان آن بر افتضاء رای او مقصور باد

از برای پاسبان قصر او یعنی رُحل

در نه اقلیم فلک تا روز هر شب سور باد

ز اعتدال هوائی که دولت دارد
 جمدرا چو نبات انتباه نشو و نماست
 کف جواد ترا دهر خواست گفت سخی
 سپهر گفت بخوانش سخی که جمله سخاست
 وجود خوف و رجا فرع خشم و حلم تواند
 که خشم و حلم تو اصل مزاج خوف و رضاست
 فلک ز جود تو سازد لطیفه‌ها وجود
 مگر که منبع جود تو مصدر اشیاست
 اگر فنا در هستی بیگل بر انداید
 ترا چه باک نه ذات تو مستعد فناست
 و گر بقا نبود در جهان ترا چه زیان
 بقا بذات تو باقی نه ذات تو بیقاست
 تبارک الله از آن آب سیر آتش فعل
 که با رکاب تو خاکست و با عنایت هواست
 بوقت رفتن و طی کردن مسالک ارض
 هواش فرغر و دریا سحاب و گه صحراست
 نشیب و بالا یکسان شمارد از پی آنک
 بکام او بجهان نه نشیب و نه بالاست
 جهان نوردی کامروزش ار بر انگیزی
 بعالمیت رساند که اندرو فرداست
 نه صاحباً ملکاً ز آرزوی خدمت تو
 دلبر قرین عذابست و دیدک جنت بکاست
 ولیک آمدن نیست ممکن از پی آن
 که رفتنم بسرین و نشستم بقفاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز روزگار خوشست این همه جز آنکه لبم
 ز دست بوس خداوند روزگار جداست
 خدایگان وزیران مشرق و مغرب
 که در وزارت صاحب شریعت وزراست
 سپهر فضل ابو الفتح طاهر آن صاحب
 که بر سپهر کمالش سپهر کم ز سُهاست
 زمانه ملکی کز مهر خاتمش در ملک
 هزار بند و کشاد و هزار برگ و نواست
 ز بار حامش در جریم خالک استسلام
 ز تف قهرش در طبع آب استسفاست
 ز قهر اوست که نار سپهر با بودست
 ز عدل اوست که خار زمانه با خرماست
 قضاش گفت بدستت دم زماں جهان
 زمانه گفت که او خود جهان مستوفاست
 ایما سپهر نوالی که پیش صدق و سخا
 سخا ابر دروغ و نوا رعد خطاست
 بدرگه تو فلک را گذر پپای ادب
 بجانب تو قضارا نظر بعین رضاست
 عیار قدر تو آن اوجها که برگردون
 عیال دست تو آن ابرها که در دریاست
 ز شوق مجلس نست آن طرب که در زهره است
 ز بهر خدمت نست آن کمر که بر جوازست
 بنان دست ترا موج بحر و آب سحاب
 نسیم امر ترا بال برق و پای صباست

بدست ما چو ازین حلّ و عقد چیزی نیست
 بعیش ناخوش و خوش گر رضا دهم سزاست
 که زیر گنبد خضرا چنان توان بودن
 که افتضای قضاهاى گنبد خضراست
 چو در ولایت طبعم ازو گیرے نیست
 که بر طباع و موالید والیّ والاست
 کسی چه داند کین کوز پشت مینا رنگ
 چگونه مولع آزار مردم داناست
 نه هیچ عقل بر اشکالِ دَوْر او واقف
 نه هیچ دیده بر اسرارِ حُکْم او بیناست
 مرا ز گردش این چرخ آن شکایت نیست
 که شرح آن بهبه عمر ممکنست و رواست
 زمانه را خود اگر این جفاست بسیارست
 بجای من اگرش صد هزار گونه وفاست
 چو عزم خدمت آن بارگاه دید مرا
 که سخن و سفنش بیغاره زمین و سماست
 بدست حادثه بندی نهاد بر پام
 که همچو حادثه گاهی نهان و گه پیداست
 سبک بصورت و چو ناکران بقوّت طبع
 که پشت طاقتم از بار او همیشه دوناست
 نظر بجمله ز اعضا جدا نمی کندش
 کراست بند بر اعضا که آن هم از اعضاست
 اگرچه دل هدف تیر محنتست و غمت
 و گرچه تن سپر تیغ آفتست و بلاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بارها از شرم رایت آسمان خورشید را
 زیر سیلابِ عَرَق در موج طوفان یافته
 پیش چوگان مرادت گوی گردانرا قضب
 بی تصرف سالها چون گوی میدان یافته
 کرده موزون حلّ و عقد آفرینش را قدر
 تا ز عدل شاملت معیار و میزان یافته
 مُنْهَیَانِ رُبْعِ مَسْکُونِ ز آب روی عدل تو
 فتنه را پنجاه ساله نان در انبان یافته
 زلف وارش سر ز تن ببریک جَلَادِ اجل
 بر دل هر کز خلافت خال عصیان یافته
 هم ز بیم طعمه تیغ تو جاسوس اجل
 مرگ را در چشمه تیغ تو پنهان یافته
 تا توان گفتن همی با خسرو سیارگان
 کای ز کیوان پاسبان وز ماه دربان یافته
 باد یا رب خسرو سیاره از فوج حشم
 ای مَهْ مَجْبُوقِ چَترت قدرِ کیوان یافته
 و این قصیدک از غرر قصاید اوست،

قصیدک

اگر محوّل حال جهانیان نه قضاست
 چرا مجاری احوال بر خلاف رضاست
 بلی قضاست بهر نیک و بد عنان کش خلق
 بدان دلیل که تدبیرهای جمله خطاست
 هزار نقش بر آرد زمانه و نبود
 یکی چنانک در آئینه تصور ماست
 کسی ز چون و چرا دم همی نیارد زد
 که نقش بند حوادث برون ز چون و چراست

فضایل سخن سُخْرَهٗ بیان او بود و مرکب فصاحت زیر ران او، در آخر
دَوْرِ سلطان جهان سنجر نَعَمَ اللهُ بِرَحْمَتِهِ شَهْرَتی یافت و قصیده که چند
بیت برهانِ فصاحتِ اوست در مدح او پرداخت،
شعر

سیصد و سیزده پیغامبر مرسل بودند

که فرستاد بهر وقت یکی را یزدان

نام سلطان بعدد چون عدد ایشانست

پس بود قاعدهٔ نظم جهان چون ایشان

ور کسی گوید که مایان همه سنجر نامیم

گویش نی نی چو منکم اولی الامر بر خوان

ز آنکه منکر ز شما باشد از روی لغت

باز از روی حساب ار تو بخوانی سلطان

و معنی آنست که بحساب جمل سین شست بود و نون پنجاه و جیم سه
و را دویست مجموع آن سیصد و سیزده باشد بر عدد انبیا و آفریدگار

تعالی فرموده است که أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ
اولو الامر را بآدمیان حواله فرموده بلفظ منکم یعنی آن اولو الامر از شما

باشد و میم چهل بود و نون پنجاه و کاف بیست و میم چهل و مجموع

این عدد صد و پنجاه بود و سلطان هم بحساب جمل صد و پنجاه بود و

این دقیقه دقیق است و خاطر او در بحر فکرت غواصی کرده است و این

ابیات از قصیده ایست که میگوید،
شعر

ای ز یزدان تا ابد ملک سلیمان یافته

هرچه جستی جز نظیر از فضل یزدان یافته

ملک از یادت جناب خطبه عالی داشته

دولت از نامت دهان سگه خندان یافته

اخترانرا شوکتت بر سمت طاعت رانده

آسمانرا همتت در زیر فرمان یافته

قطعه

هم اوراست بدوست نویسد،

آرزومندی من خدمت دیدار ترا
چون جنای فلک و محنت من بسیارست
تن من کز تو جدا ماند همه نزد خلق
چون جهان پیش دل و چشم تو ببقدرت
دل از فرقت تو تنگ چو چشم مورست
عیشم از دوری تو تلخ چو زهر مارست
بدل خواب و خرد در دل و در دیده من
شب و روز از غم و دیدار تو خون و خارست
گوشم از گوهر الفاظ تو محروم شدست
هیچو الفاظ تو چشمم همه گوهر بارست
گرچه یادم نکنی هیچ فراموش نه
که مرا بی تو به یاد تو فراوان کارست
روزگارت همه خوش بادا که بی دیدن بار
روزگار و سر و کارم همه نا هموارست

(۶۸) الامیر الاجل العید اوحد الدین محمد بن محمد الانوری،

انوری که از پرتو نور ضمیر او جهان فضایل منیر بود و شاگرد مکتب
فضایل او بخت جوان و رای پیر تیر بر آسمان در پیش طبع راست او
کان بوده و از غایت ذکا چون تیر در سنبله و چون مشتری در سرطان،
۲۰ فضایل افاضل در پیش شمایل او قطری از بحری و نظیم ثریا [در پیش
نظم] و نثر او از سوره سطری، در علم منطق عطارد پیش خدمت او
چون جوزا منطفه تعلم بستی و در هیات افلاک افلاطون ازو اقتباس
فواید کردی، در حل اشکال اقلیدس از اقران و امثال خود در گذشته
۲۴ و در معرفت درج و دقائق نجوم از جهان بر سر آمد و با این انواع

گفتند که کرده نکوهش * آنرا که ستوده جهانست
و این فعل نه فعل این ضمیرست * و این قول نه قول این زبانست
این قصه کدام زن ببردست * و این فعل کدام قلتبانست
هم اوراست در حق عمادی گوید،
قطعه

عمادی دی بتزدیک من آمد * نشستم ساعتی دی با عمادی
ز دیدار عمادی دی بدیدم * مراد دل بوقت بی مرادی
چه گوئی دید خواهد دیدن من * عمادے کرده امروز مرادی
هم اوراست در مرثیه معشوق،
قطعه

دلبر بدان جهان شد تا بنگرد که هست
خوَرًا برو بحسن برابر بدان جهان
رضوانش بار داشت ازیرا نبود حور
چون او بنفشه زلف و سمن بر بدان جهان
رنج و عذاب هر دو جهان بر دل منست
تا من بدین جهانم و دلبر بدان جهان

هم اوراست،
قطعه

دوات ای پسر آلت دولتست * بدو دولت تندرا رام کن
چو خواهی که دولت کنی از دوات * الف را ز پیوند تا لام کن
دوات از قلم نامداری گرفت * قلم گیر و نام از قلم وام کن

هم اوراست،
قطعه

پیوسته از خدای جهان واجب الوجود
دیدار حور خواهم بس در سجود خویش
گوئی که جود باز عدم شد که کس نماند
کو تربیت کند چو منی را بچود خویش
چون از وجود هیچ کس نیست راحتی
در رنج ماندن ام همه روز از وجود خویش

۲۰

۲۰

چو آب از آتش و روز از شب و حق از باطل
 چو شادی از غم و نیک از بد و یقین از شک
 از آنکه معتقد مرتضی و فاطمه ام
 باعتقاد بدید آید ابله از زیرک
 ز روزگار بدردم ز دوستان محروم
 چو مرتضی ز خلافت چو فاطمه ز فدک
 ز بس که بی نمکی کرد با من این ایام
 در آب دیده سوزان گذاختم چو نمک

هم اوراست با شمالی عتاب کند،
 قطعه

۱۰ ای شمالی گرم تو نستائی * چون منی نا ستوده کی ماند
 گر تو آهنگ صبقلی نکنی * تیغ من نا زدوده کی ماند
 گر اجل جان و زر کان ببرد * کیش من نا دروده کی ماند
 ابر گر پیش آفتاب آید * نور او نا نموده کی ماند
 بد و نیک تو هر دوی شنوم * نیک و بد نا شنوده کی ماند

۱۵ در ترمذ امیری بود ظالم اخطی نام چندان آه آبتن متظلمان بدین دور
 آهنگ دخانی آسمان بر آمد که ملایکه بوکیداری دعوات مظلومان بر
 خاستند، روزی جشنی ساخته بود و آب آتش رنگ نوش میکرد، ناگاه
 قدری از آن در حلق او جست و در گلوی او گرفت و هم از راه آب
 بآنش رفت، شهاب الدین ادیب صابر میگوید،
 قطعه

۲۰ روزی خوردن بدوزخ رفتی ای اخطی ز بزم

صد هزاران آفرین بر روزی خوردنت باد

تا تو رفتی عالی از رفتن تو زنده شد

گرچه اهل لعنتی رحمت برین مروتنت باد

و وقتی جماعتی از ظرفا در حق یکی هجوی گفتند و آنرا برو بستند،

۲۵ چون بشنید بغایت برنجید و این سه بیت بفرستاد،
 ابیات

بهبه وجه مسلم بهبه مجد مثل
 بهبه فضل مقدم بهبه علم علم
 مدح لفظش نبود جز همه مقصود سخن
 جود دستش نبود جز همه محسود درم

حکمت و جود بدست و بدلتش منسوبند
 که بکف عهده جودست و بدل گنج حکم
 بی کفش هست همه دعوی همت مشکل
 بیدلتش هست همه دعوی حکمت مبهم
 وقت عنو و گه خشمش بکف دشمن و دوست

سم یعنی همه چون نوش بود نوش چو سم
 فلکی گشت بهمت ملکی گشت بخلق
 ملکش بنده خلق و فلکش تحت قدم
 نیست پیش قلبش طبع سخن گوی فصیح
 نیست وقت سخنش صائب و عتبی معجم

۱۰ و این قطعه که در سلاست و لطف بی نظیر است هم اوراست، قطعه

ز حد گذشت و بغایت رسید و بپیر شد
 جنای آنجم و جور جهان و قصد فلك
 جفا و جور جهانرا یکیست میر و ملك
 دعا و قصد فلکرا یکیست دیو و ملك
 زمانه از همگان بر منست مستولی

که نزد او همه حق منست مستهلك
 فسانه شد همه احوال من بیود و نبود
 فساد گشت همه عمر من بی و بلك
 ز غیر خویش بشایستگی بدید آم
 بوقت تجربه گر بر زنند زر بمحك

از طریق نور و رفعت گوئی اندر ذات تو
مختصر کرد آفتاب و آسمان را کردگار
روشن از ذهن تو گشته است آفتاب پر شعاع
زینت از بزم تو بردست آسمان پر نگار

قصیده

و هم او گوید درین قصیده الف بیت

قد من شد چو دو زلفِ یحییٰ دوست یحییٰ

دل من شد چو دو چشمِ دژمِ دوست دژم

عشقِ زلف و لبِ معشوق شکیم بستد

پیشه عشق همیشه نه چنین بود بغم

دل من وقف لب و چشم صنم گشت و سزید

کیست کو دل نکند وقف لب و چشم صنم

چشم من چون خط و زلفینش به بندند به بند

عز و ذل و بد و نیک و عمل و عزل بهم

لب و غمزه بهمه نوش همی بخشد و نیش

من بدین عیش و تعب بیش همی بینم و کم

سبب لهو و غم زلف و لبش گشت که دید

مشک و می کو سبب لهو شد و موجب غم

سخنش هست بتلخی سبب وحشت دل

دهنش هست بتنگی سبب دهشت دم

زلف مشکینش بدل جستن من موصوفست

چون دل معتمد ملک بتوفیق و هم

بدو زلفش همه خوبی و کثی و خوشی است

به نگیں بود همه مملکت و دولت جم

قطب فضل و فلک دولت و مجموع علوم

قبله همت و حلر و لطف و جود و کرم

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

حرمت و صبرم ببردی ز آن لب و قامت چنانک
 حرمتِ یاقوتِ رُمّانی و سَرُوِ جویبار
 در فراق سرو تو چون خیزران گشتم نحیف
 وز غم یاقوت تو چون زر شدم زرد و نزار
 یکرمان ای سرو سبین با فدح پیش من آی
 نامی از عکس لب یاقوت گردد آبدار
 لاله زیر سروین چون جام یاقوتین شکست
 باده یاقوت رنگ و جام یاقوتین بیار
 تا ز دست سرو سبین میخورد یاقوت رنگ
 صدر عالی سید شرق آفتاب افتخار
 آفتابی کآسمانش در ایادی زبردست
 آسمانی کآفتابش در معانی پیشکار
 رویش چون آفتاب این ز خوف اضطراب
 همیش چون آسمان فارغ ز بیم اضطراب
 آسمان از عزیر او گردد هی گرد زمین
 آفتاب از حزم او نابد هی بر روزگار
 ز آن کند تاثیر طبع آفتاب و آسمان
 سنگ را یاقوت سرخ و خاک را زر عیار
 ای معالی را چنان چون آسمان را آفتاب
 وی مکارم را چنان چون بوستان را نو بهار
 آسمان مجد و فضیلت اختران بی عدد
 آفتاب جود و بذلت ذرّهای بی شمار
 گوئی از راه منیر و نسبت و الاء تست
 آفتاب و آسمانرا نور و رفعت مستعار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

- تیغت براه مرگ دلیست خصمرا
 و اندر جهان رهی نبود جز چنین دلیل
- هم اوراست در مدح مجد الدین رئیس خراسان در هر بیتی از غزل سرو
 و یاقوت لازم دارد و در هر بیتی از مدح آفتاب و آسمان، قصیده
- سرو سیمینی و سیمین سرورا یاقوت بار ۵
 جزع من بی سرو و بی یاقوت تو یاقوت بار
 گرنه قوت از دیده یاقوت بار من گرفت
 پس چرا آورد سیمین سرو تو یاقوت بار
 سرو و یاقوت چو قوت از دیده من یافتند
- چون مرا ندی بدان سرو و بدان یاقوت بار ۱۰
 دوری امسال من از وصل آن بالا و لب
 طعنه زد چشمم همی بر سرو و بر یاقوت بار
 منت از من دار کرد و لب تو گشته اند
 هم بقامت هم بقیمت سرو و هم یاقوت خوار
 خوار چون داری مرا کز عشق سیمین سرو تو ۱۵
 کرده ام با زرّ چهره اشک چون یاقوت یار
 در خیال سایه سرو تو با این چشم و دل
 بیگزندم ز آب و آتش در صفت یاقوت بار
 چون بقدت سرو خوانم سرو دارد از [تو شرم]
 چون لبست وقت صفت میدارد از یاقوت عار ۲۰
 خوش بخند از نیکویی کز عشق بالا و لبست
 جزع من گرید همی بر سرو و بر یاقوت زار
 نیست با تیارِ قدت سرورا در باغ صبر
 نیست با عشق لبست یاقوت را در کان قرار ۲۴

- ناهید پیش طلعت تو کی دهد فروغ
 خورشید پیش صورت تو کی بود جمیل
 از بار رنج هجر تو قدّم شده چو نال
 وز زخم دست عشق تو خدّم شک چو نیل
 آخر بلطف تربیت شاه روزگار ۵
- یابد شفا ز اندوه و غم این دل علیل
 خورشید خسروان ملک انسر که ذات او
 در علم چون علی شد و در عقل چون عقیل
 قدر فلک بجنب معانی او حقیر
 مال جهان به پیش ایادی او قلیل ۱۰
 نه همچو رای او بضیا اختر مضمی
 نه همچو عزم او بضیا خنجر صقیل
 رستم بوقت کوشش با او بود جبان
 حاتم بگاه بخشش پیشش بود بخیل
 حسّاد او به بند نوائب شده اسیر ۱۵
- اعدای او بتیغ حوادث شده قتیل
 در صحن بیشه زهره شیران شود تباہ
 چون رخس او بعرصه میدان زند صهیل
 ای طبع تو بکشف دقائق شده ضمین
 ای کف تو برزق خلائق شده کفیل ۲۰
 در گرد ملک جاه تو حصنی شده حصین
 بر فرق خصم عدل تو ظلّی شده ظلیل
 اسلام در حمایت تو یافته پناه
 اقبال بر ستاره تو ساخته مقیل ۲۴

ز پی آنکه مرا داشت همه حرمت حق
 شصت و سه سال مرا داشت بر آخر سلطان
 بتو بخشید مرا گر نپسندیم همی
 اسپ دیگر طلب از آخر سلطان جهان
 پادشاهی که کمروار سلیمان اورا
 هست چون آدمیان دیو و پری در فرمان
 جوهری زرگر مداح ملوک و سلطان
 هست پیوسته ثناگوی وی و مدحت خوان
 در نشاط و طرب و نعمت و ناز و دولت
 باد گیتی براد دل او جاویدان

(۶۷) الاجل الافضل شهاب الدین شرف الادب صابر بن اسمعیل

الترمذی رحمه الله علی قبره،

ادیبی ادیب و فاضلی است شاه سپاه بلاغت و امیر سریر براءت و ارباب
 هنر و فضل بتقدم او اعتراف نموده و از دریای فضایل او اعتراف
 کرده و انوری اورا پیش از خویش داشته است و خود را کم از او گفته
 در آن قطعه که میگوید

چون سنائی هستم آخر گزنه همچون صابرم،

و از قلاید قصاید او آنست که در مدح علاء الدین اتسز بن محمد بن
 ملکشاه سقی الله ثراه گفته است،
 قصیده

ای روی تو چو خلد و لب تو چو سلسبیل
 بر خلد و سلسبیل تو جان و دلم سیل
 در طاعت هوای تو آمد دلر از آنک
 از طاعتت یافتن خلد و سلسبیل

در عرب بودم یکنجد عدیل مجنوم
 کز همه اسپان بگرید مر اورا نمان
 گفت یکنجد مرا داشت جنبه فرعون
 گفت یکنجد مرا داشت بر آخر هامان

یاد دارم که چو یوسف بعزیزی بنشست
 سوی مصر آمد یعقوب نبی از کنعان
 یاد دارم که عیّیدان شد در دشت حران
 همه جا دشت شد آراسته و آبادان

لوطرا دیدم در مانده بشارستانی
 چون دعا کرد نگون گشت همه شارستان

یاد دارم که یکی کرم شد از درهائی
 بزیمینی که نخوانند جز آنرا کزمان

بدل رخس مرا روستم و زال بجزرت
 بُرد در حربگه دیو سپید و آکوان
 برد با خویشتن آنگه که همخواست شدن

از پی کین سیاوش بسوی ترکستان
 برد با خویشتم سوی عجم بیژن و گبو

کز پی خوک همرفت بسوی ارمان
 در مثلثها دیدم نعبان پنجه باز

مشتری را و زُحل هردو بهم کرده قران
 این درایات چو بر خار مغلّد بگذشت

منه عالی خورم و خوش گشت سراسر بر آن
 همه بودند ز من کمتر بسیار بعر

حما و کسر کس سزد رو بحکمت لقمان

سرطان وار بیک پهلو در راه رود
 که همه دست شد و پای بسانِ سرطان
 در سر آید چو رسد بر شکمش زخمِ رکاب
 بنشیند بدم آنکه چو کشتی باز عنان
 نه چو اسپان دگر در خور زینست و لگام
 چون خران آمد در خورد فسار و پالان
 نزد او رفتم با زین و لگام و افسار
 گفت اے بی حق و بیحرمت پیر نادان
 من ز تو پیرترم حرمت حقر بشناس
 که ز بیحرمتی افتاده اندر حرمان
 می نه بینی که ز پیری و ضعفی گشتست
 پشت من خسته و تن کاسته و سرگردان
 مر ترا شرم نیاید که نشینی بر من
 گاه ناورد کنی بر من و گاه جولان
 گفت من مرکب طهمورث بودم ز نخست
 کوهی شد بینا کردن مَرَوِ شَهْجَان
 گفت با نوح نبی بوده ام اندر کشتی
 بگه آنکه جهان گشت خراب از طوفان
 یاد دارم که فریدون بر ملک ایرج را
 پادشا کرد و بدو داد سراسر گیهان
 سَلَم را دیدم در روم که نیشتم بملک
 تُو را دیدم بر تختِ شهبی در توران
 گفت بچند بدم دست کشی اسکندر
 گفت بچند بدم بارگی نوشروان

۵۰

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ایا از نامداران میه چنانک از آبها زمزم
 و یا از کامرانان به چنانک از چوبها چندن
 من از گوهر فروشام نیم بد اصل و بد گوهر
 یگانه گشته در هر علم و ماهر گشته در هر فن
 چو جنی زان نهان باشم که در فضلم چو ابن الجین
 چو محجن جنته زان باشم که در شعرم ابو الخجن
 الا تا باز بر تپهو کشاید دست بر صحرا
 الا تا یوز بر آهو به بندد راه بر مکن
 امل بادا بنر تو در غم بسته بر ناصح
 اجل بادا با مر تو کین بکشاده بر دشمن
 برآن طرز آمد این شعرم که استاد سخن گوید
 الایا پرده تاری به پیش چشمه روشن

و از مشاهیر قصاید او این قصیده ایست که در آن صفت اسپ لاغر
 میکند و در آن معنی غلو عظیم کرده است و سخت لطیف و مطبوع گفته،

قصیده

دے مرا آخر سالار خداوند جهان
 داد اسپ که ز پیرست بفریاد و فغان
 سفته زن اسپ که از شانه او در رفتن
 هر زمان آید در گوش دگرگون دستان
 راست مانند یکی اشتر باریک و حرین
 از سر شانه برون آمدن او را کوهان
 پشتش از گوشت می گشته بسان تابوت
 شکر از کاه در آنگه بسان گه دان
 پوست بینش پر از چین چو دم آهنگر
 اُست چون دیگش ازین پای بران پالرزان

سنا موضع کفش دارد چو در دریا گهر ماوی
 خرد معدن دلش دارد چو اندر کوه زر معدن
 اگر دیوست بد خواهش بکین اوست چون رسم
 و گر خوگست بد گویش بهراوست چون بیژن
 چو ایمان در دل کافر نبوده در دهانش لا
 چو کفران بر لب مومن نرفته بر زبانش کن
 نه هر مبری چنو باشد نه هر بیخی بود کثان
 نه هر شاخی چنو خیزد نه هر خزی بود آذکن
 نه هر کرم آرد ابریشم نه از هر خاک خیزد زر
 نه در هر فی بود شکر نه در هر خار باشد من
 نباشد دور از دولت چو تف از ماه شهر یور
 نگردد زو جدا نصرت چو باران از مه بهمن
 ایا در حزم چون نودر ایا در عزم چون کسری
 ایا در بزم چون دارا ایا در رزم چون بهمن
 بزودی زادن کودک ز بهر گفتن مدحت
 نباشد هفت ماه افزون زن مداحت آستن
 وفای نست شایسته چو نعمت نزد دون و خیر
 هوای نست بایسته چو دولت نزد مرد و زن
 ز تو دارد دل و دست و زبان و گردن هر کس
 مجال مهر و ساز کشت و لفظ شکر و بار من
 چو طوطی رنگ می بر لب چو شاهین نقش بر سینه
 چو هدهد ناج بر تارک چو قهری طوق بر گردن
 صدف مانند گردد جان ز مدح تو پر از لؤلؤ
 هدف کردار گردد دل ز کین تو پر از روزن

بسیم و زر به پیرائی نگار باغ را زیور
 بلعل و دُر بیارائی عروس باغ را گردن
 بخون آلوده خنجرها همی خاری رخ لاله
 بسیم اندوده پیگانهها همی سُنّی دل سوسن
 نمائی در دل نسرین. برنگ معصفر کُنجِد

۵

بر آری از دهان گل بلون زعفران ارزن
 چو بر گردے بگرد راغ و بر صحرا زنی خیمه
 چو آری لشکر اندر باغ و بر گردی به پیرامن
 شکوفه برگ گل از گل دمد شاخ سمن برشح
 بروید سوسن از خارا بر آید نرگس از آهن

۱۰

تو سازه مهرجویانرا همی در بوستان مجلس
 تو سازی ماه رویانرا همی در گلستان گلشن
 بخور خوش همی سوزد بخار تو بهر خانه
 عروس کش همی زاید سرشک تو بهر برزن
 ز تو مشک ختن گردد همی ارزان بهر مأوی

۱۵

ز تو دُر عدن گردد همی کاسد بهر معدن
 گهی نالی چو دین داران ز بیم شاه دین گستر
 گهی گری چو بدخواهان ز تیغ شاه شیر اوژن
 ملك نجاج ملوک عصر فرخ زاد فرخ بی

۲۰

که بخشد نعمت قارون و دارد قوت قارن
 خداوندی که شد خاشع مر اورا چرخ گردن کش
 عدو بندی که شد خاضع مر اورا عالم تو سن
 چنان نازد ز امن او ولی کر خلد حور العین
 چنان پیچد ز بیم او عدو کر تبع آهن

۲۴

چو ریزد آبت از مژگان بدوزی دامن خفتان
 چو بینی آتش اندر دل بدری پیش پیراهن
 کنی در آستین مرجان نهی در بادبان لولو
 بیاری بربر از عنبر کنی دامن تر از لادن
 ستانی آستین از خوید و مالی بر شقایق بر
 شگافی بادبان بر بید و سائی بر سمن دامن
 بتازی اسپ در میدان بزخم نعل به جهانند
 ز دود تیره اسپ تو ز خال آتش روشن
 ز پهلوی شبه هر دم برون آری هی مرجان
 ز روی قیر هر ساعت کنی پیدا هی روبن
 کشف یابد ز دَرِ تو علا بر کوه بالاور
 صدف سازد ز اشکِ تو گهر در موج بحر افکن
 گهی از دیدگان ریزی هی لولو چو بالونه
 گهی از چشمها بیزی هی مرجان چو پرویزن
 ز تبت کاروان آری شوی در دشت مشک افشان
 ز شُنتَر قافله گیری شوی در کوه دیبا فن
 گه از برگ گل سوری کنی بر بوستان نوی
 گه از شاخ گل خیری کنی در گلستان خرمن
 به خنجر بر سر گردون شگافی گوشه مغفر
 بناوک بر تن دریا بُسَنی عیبه جوشن
 گهی از دیدگان بیغم بیاری چون زلیخا نم
 گهی از باد چون مریم شوی بی شوی آبستن
 چرا باشد لب خندان اگر بی بهری از شادے
 چرا چشمت بود گریان اگر بیزاری از شیون

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز لاله زمین پر ز لعل سمن * ز ژاله هوا پر ز سیم حلال
 بِحَاكِبِ حَبَابًا عَلَى قَهْوَةٍ * عَلَى صَفْحَةِ الْوَرْدِ قَطْرُ الْإِطْلَالِ
 بخوبی ز انواع گلهاے نو * زمین با بهشت برین شد همال
 وَ أَكْنَافُهَا أَشْرَفَتْ بِأَلْسِنَا * وَ أَطْرَافُهَا أَشْرَفَتْ بِاللَّأَلِ
 کون خواست باید می از ساقی * سمن ساق و شکرلب و مشک خال
 فَمَا زَالَ نُسَبِي قُلُوبَ الْوَرَى * وَ مَا زَالَ نُصَبِي قُلُوبَ الرِّجَالِ
 بجمعد چو جیم و دهان چو میم * بابروی چون نون و زلف چو دال
 لَيْنٌ جَازٍ فِي الْحَسَنِ أَقْصَى الْمَدَى * لَقَدْ جَازَ فِي الظُّلْمِ حَدَّ الْكَمَالِ
 نباشد ز جان شخص آنرا خراب * که با وی بود یکدم اورا وصال
 يُبَيِّضُ أَشْتِيَاقُ إِلَى قُرْبِهِ * دُمُوعِي كَجَدْوَى مَلِكِ الْجِبَالِ

(۶۶) المحکیم ابوالمحامد محمود بن عمر الجوهری الصایغ الهروی،

حکیم جوهری که در پیش بنان او جوهر چون عرض کم بقا بودی و
 لؤلؤ لالا در مقابله صحایف اشعار چون شبه اندک بها هم در علم صباغت
 و هم در صناعت بلاغت استاد و هم در معرفت جواهر کامل و نقود
 ۱۰ فضایل را نقاد و از مقدمان ارباب صنعت بودست و در عهد امیر
 فرخ زاد که از آل ناصر ممتاز بود به کمال دولت و جلال فطنت دولتها
 دید و شنیدم که وقتی میان او و وزیر عهد نقاری بدید آمد حکیم
 جوهری این جوهر یگانه را در سلك بیان کشید و بخدمت او فرستاد،
 بزرگا گر خطائی آمد از من * مگیر از من و گر باشد بزرگ آن
 ۲۰ خطای بندگان باید بهر حال * که تا پیدا شود عنو بزرگان
 و این قصید که از امهات قصاید ویست و در مطلع آن صفت ابر کند
 دلیلی واضح است بر کمال تقدم او، گوید

الایا جزع گون خرمن بگنج گوهر آستن

ز نور پاک داری دل ز دود تار داری تن

إِذَا مَا عَلَاهُ أَحْبَابُ التَّقَى * عَقِيقُ مُذَابٍ وَ دُرُّ نَسْوَامٍ
 منه بر زمان و جهان دل که نیست * زمان را قرار و جهان را مقام
 فَمَا لَيْتُكَ بَرَقَ سَرَى فِي الدَّجَى * وَ مَا مَكَتُ طَيْفٍ بَرَى فِي النَّمَامِ
 مغور تا نوائف غم روزگار * همی خور بشادی می لعل فام
 وَ تَمُّ نَسْتَبُطٍ عَيْشِنَا سَاعَةً * لِتُرَبِّ الْعَوَافِ وَ شُرْبِ الْهَدَامِ
 بخاصه که دم ساز و هم راز ماست * بتی خوش زبان و مہی خوش خرام
 جَمِيلُ الْمُحَنَّى طَرِيُّ الصَّبِيِّ * مَلِجُ التَّنْفِي رَقِيقُ الْقَوَامِ
 دو جزاره دارد چو مشک سیاه * دو رخساره دارد چو ماه تمام
 وَ خَصْرٌ كَفَّابِي بُقَاسِي الصَّدَى * وَ طَرْفٌ كَجِسْمِي يُعَالِي السَّقَامِ
 برخ ماه نابان بلب لعل ناب * بقدر سرو نازان بپر سیم خام
 فَأَحْطَاطُهُ دَاعِيَاتُ الْهَوَى * وَ الْفَاطَهُ بِأَعْيَاتِ الْغَرَامِ
 کند صیدِ دلهای مارا همی * که از خال دانه که از زلف دام
 الْإِمَامِ التَّنَاوَى يُحْكِمُ الْهَوَى * عَلَى رَغَمِ أَنْفِ الْعَمَالِي الْإِمَامِ
 گهی حال آباده کرده خراب * گهی نفس آزاده کرده غلام
 أَلَمْ يَأْنِ أَنْ أَسْتَفِيدَ الْغَنَى * بِحُجُوبِ الْفَيَافِي وَ قَطْعِ الْإِكَامِ
 نهم رحل بر بختیان عریق * بتنگ چون شمال و بتن چون شہام
 نَوَاجِحٍ إِذَا أَرَقَلْتُ أَوْ سَدْتُ * سَبَقَنَ النُّعَايَ وَ فُتِنَ النُّعَامِ
 چو اذر بتندی چو تندر بیانگ * چو اختر به تیزی چو صرصر بگام
 فَالْفَى لَدَى الصُّبْحِ أَتَّفَالَهَا * بِيَسَابِ الْأَمِيرِ الْأَجَلِ الْهَمَامِ

ملیع

۲۰ و هم اوراست

لَقَدْ رَاحَتِ الرُّوْضَ رِيحُ الشَّمَالِ * وَ زَرَّتْ عَلَيْهِ قَمِيصَ الْجَمَالِ
 چمن را سمن کرده گوهر نگار * هوارا صبا داده عنبر مثال
 كَأَنَّ الْعَقِيقَ الَّذِي وَشِبْتٌ * مِجَاهِ اِبْدَى الْحَيَا بِالتَّلَالِ
 رخ دلستان نیست بارند اشک * برو چشم عشاق شوریده حال
 فَتَفَاحَتْ أَرِيحًا بَطُونُ الرُّبَى * وَ لَاحَتْ أَجِيًّا مَتُونُ الرِّمَالِ

۲۵

گه بر رخ تو از کف موسی بود نشان
 گه بر لب تو از دم عیسی بود اثر
 این عین زندگانی و آن اصل روشنی
 چون رای خوب و لفظ خوش صدر نامور

هم اوراست

ای از بنفشه ساخته بر گل مثالها * بر آفتاب کرده ز عنبر هلاها
 باشد دلر چو حلقهٔ میم از غمان تو * تا حلقهای زلف تو ماند بدالها
 یاقوت تو ز معجزه دارد دلیلها * هاروت تو ز شعوده دارد مثالها
 گه ساحران ز چشم تو سازند سحرها * گه دلبران ز روی تو آرند فالها
 ۱۰ هر روز بامداد ز بهر مرا نهی * از مشک سوده بر سمن تازه خالها
 نارد بعاشقی و بخوبی چو ما دو تن * گردون بهرها و زمانه بسالها
 در فخر و عزت نفس خود گوید

آم که برده ام علم علم در جهان * از گوشهٔ ثریا تا مرکز ثری
 با عقل من نباشد مریخرا توان * با فضل من نباشد خورشیدرا ذکا
 ۱۰ شاهان همی کنند بنظم من افتخار * حبران همی کنند بفضل من اقتدا
 حالست همتم بهمه وقت چون فلک * صافیسث نظم من بهمه وقت چون هوا
 بر همت منست سخنهای من دلیل * بر نظم من بس است معانی من گویا

و ادیب عبد الواسع ذو البلاغین بود بر نظم تازی قادر بود و در
 شعر پارسی ماهر همه فضلا بر تقدّم او یک زبان بودند اما او در نظم
 ۲۰ دو زبان بود و چند ملّیع گفته است ایراده آمد تا قدرت او بر هر دو
 زبان معلوم شود،

أَيَا قُرَّةَ الْعَيْنِ هَاتِ الْهَدَامَ * فَمَا الْعَيْشُ إِلَّا السُّرُورُ الْهَدَامَ
 شرابی که از غایت صنّونس * نه بینی چو بر کف نهی جز حسام
 إِذَا فَاحَ طَيْبًا أَرَا حَ الْحَشَى * وَ إِن لَّاحَ لَبْلًا أَرَا حَ الظَّلَامَ
 ۲۰ کند شحّص بیچاره را زورمند * کند طبع غمخواره را شادکام

آفتاب اندر ازل همسایه رای تو بود
 ز آن هی گیرد ازو روی زمین یکسر ضیا
 پیش حلم تو چو طبع تو سبک باشد زمین
 پیش طبع تو چو حلم تو گران باشد هوا
 ملک را رای تو چون شب را طلوع مشتری
 خصم را عزم تو چون مه را بنان مصطفی
 همت والای تو چون رفعت ذات الحک
 طلعت زیباے تو با زینت شمس الضحی
 نیست جز رسم تو عقد مکرمت را واسطه
 نیست جز سعی تو چشم مملکت را توتیا
 کرد نعل مرکبت را در هوا روح الامین
 چون بگردون بر شود گوید برغبت مرحبا

و این غزل که مزاج نسیم شمال دارد از مہب فضل و افضال او متنشّم
 شد است و این شکوفه در بستان قریحیت او متنشّم گشته و اکثر آن مرصع

۱۰ است و موازنه،

ای خواب من ربوده ز باقوت پر شکر
 وی تاب من فزوده ز هاروت دل شکر
 خیزد بگاہ غمزه ز هاروت تو بلا
 ریزد بگاہ بوسه ز باقوت تو شکر
 در دهر نیست از تو دل افروزتر نگار
 در شهر نیست از تو جگر سوزتر پسر
 نا کرده ام بلالہ سیراب تو نگاہ
 نا کرده ام بنرگس پر خواب تو نظر
 گاهی چو لاله ام ز وصال شکفته روی
 گاهی چو نرگس ز فراق فگنده سر

۲۰

۲۵

ایا شایب تو بر معالی تو گواه * و یا فضایل تو بر معالی تو دلیل
 ز طلعت تو شگفته شود روان دژم * ز مدحت تو کشاده شود زبان کلیل
 نکرد غایت جاه ترا گمان معلوم * نکرد آیت عزّ ترا خرد تاویل
 زمانه صدر بزرگ ترا نهد تعظیم * ستاره قدر بلند ترا کند نیچیل
 ۵ شهاب رای ترا آسمان فخر مسیر * سحابِ جود ترا بوستان فضل مسیل
 کند ز تیر تو پیوسته مار کرزه خروش * کند ز تیغ تو همواره شیر شرزه عویل
 ز همت تو بروید ز خار خشک سمن * بدولت تو بر آید ز سنگ سخت نخیل
 بلدانگی که جهان از غریو کوس نبرد * چنان شود که هم آواز صور اسرافیل
 قضا نشانند یاقوت بر کرانه سیم * اجل فشانند چو شنگرف در میانه نیل
 ۱۰ شود بگونه دریای خون زمین و درو * نهنگ وار بچینند نیزه‌ها طویل
 غبار ابر نمای و سوار سیل تهیب * حسام برق فروغ و ستور رعد صهیل
 چو عقل در سر مردان گریه گرز مقرّ * چو وهم در دل گردان گرفته تیغ مقیل
 بخون تازه شود چهره مجرّه خضیب * بگرد تیره شود دیده ستاره کحیل
 بیسته رخ میان و کشاده تیر دهان * بقصد جان مبارز بجرص خون قنیل
 ۱۵ بریک خلق یکی در مصاف زخم خفیف * شکسته فرق یکی در نبرد گرز ثقیل
 ز هیبت تو روانها دشمنان از تن * بزینهار گریزند نزد عزرائیل
 کند بچشم ظفر ضربت حسام تو آن * که کرد جامه یوسف بچشم اسرائیل
 هم او گوید در مدح صاحب،
 قصیده

ای قلم در دست تو چون در کف موسی عصا
 وی کرم در طبع تو چون در دم عیسی دعا ۲۰
 این فزاید دوستان را گاه الفت زندگی
 و آن نماید دشمنان را گاه وحشت ازدها
 صاحب ری از حشم زبید ترا وقت هنر
 حاتم طی از خدم بیند ترا وقت سخا ۲۲

ز روز عید نشانست طرفه نیست که هست
 بقدر چو عین و بصورت چو یا بشکل چو دال
 تبارک الله از آن طرفه صورتی که و راست
 ز لاجورد بساط و ز کهربا سربال
 گمان بری که فلک هست طشت فیروزه
 فگنه بر تن آن از زر کشیده خلال
 فتاد گوئی بر فرش نیلگون گه رقص
 ز ساق لعبت رقصه نیمه خلخال
 چنانکه گیری در زر حقه نعل ستور
 چنانکه مالی شنگرف در سرون غزال
 بر آن مثال که بی جهد ناخج زرین
 بیفکنند بصرای سبز روز قتال
 چو ماهی بدن اندوده در غدیر کبود
 بدر بچسته و آورده سر سوی دنبال
 چگونه رونق محراب گشت ازو باطل
 که دارد از خم محراب شکل او تمثال
 نشاط و زهت و شادی می پرستان زوست
 اگرچه لاغر و زرد و دوناست چون ابدال
 چو جام زرین آمد پدید در وقتی
 که می خورند خلائق بچار ملامال
 بر آن امید که چون روز عید جشن کند
 بدان شراب خورد صاحب ستوده خصال
 نصیر دین و عزیز دول که اورا هست
 فلک مطیع و جهان بند و زمانه عیال

۲۰ در قصیده دیگر میگوید

چنان شود سخن من که در معانی او
 بجزیرگی گذرد طبع جادوی محتمل
 و گر بخدمت آن صدر افتاب آیین
 بکام دل رسم و رسته کردم از احوال
 ز فرّ دولت شاه از برای خدمت من
 قلاده بر نهد از ماه نو ملک بقدرال
 همیشه تا نشود عود بید و مرجان مشک
 همیشه تا نشود مشک عود و عود سفال
 بشادکاهی بنشین بین مخالفرا
 بدام مرگ مقید بداغ ننگ شکال
 ز آب تیغ تو آتش گرفت جان عدو
 ز موج دست تو گوهر فشانده ابر نوال

۵

۱۰

(۶۵) الامام الهام بدیع الزمان تاج الافاضل عبد الواسع الجبلی الادیب،

جبلی که جبل فضل و هنر بود و بر آسمان بزرگی اختر انور ادیبی بود
 ۱۰ کامل و ارببی فاضل عرصه فضل اورا وسعتی تمام بود از آن عبید
 الواسع نام بود و فناء فصاحت او فساحتی داشت و بنان بیان او سماحتی
 و گفته‌ها او همه دُر ناسفته است هیچ کس بدان منوال تسبیح فضلی نتوانست
 بافت و هیچ سوار میدان بیان گرد جواد قریحت او شتافت و اتفاقست
 که این قصیده که گفته‌است

۲۰ که دارد چون تو معشوقی نگار و چابک و دلبر،

کس از فضلا نقدی چنین بیعار قریحت نسجید است و در خاطر هیچ
 فصیح مثل این ننگجید و در مطلع این قصیده صفت هلال عید میکند، شعر

ز عید داد خبر خلق را طلوع هلال

باخر رمضان و باوّل شوال

۲۴

ایا شہی کہ ز جدّ تو شیر شاد روان
 ز دست خویش بدنجان برون کند چنگال
 اگر بدولت محمود می پدید آمد
 ز طبع عنصری آن شعرهای سحر مثال
 مرا بفرّ تو باید کہ در ترازوی نظر
 خواطر شعرا کمر بود ز یک مثقال
 بدحت تو سخنہاء چابک اندیشم
 نہ طبع ایشان زر بود و آن من صلصال
 اگر ز خاطر من ابر قطره بر دارد
 بجای گل سر طوطی برون دمد ز نہال
 فغان من ہمہ زین شاعران خیرہ سخن
 غریق بحر جہالت ز طبع تیرہ خیال
 ولیکن ارچہ چنین است ہم پدید بود
 حسک ز لؤلؤ مکنون و روبہ از دیبال
 فریب نشنگی این قومرا بر آورده
 ز آفتاب تخیل بصد سراب محال
 گیاه سبز و زمرد بزرنگ ہم باشند
 ولیک زین بنگین دان کشند و زان بچوال
 خدایگانا طبع لطیف خواهد شعر
 لطیف زود پذیرد تغیر احوال
 چو مشتری بدرفشد گہ فرونی عز
 چو خال تیرہ نماید بگاہ زشتی حال
 خدایگان اگر این چند بیت پسندد
 مرا بیباغ طرب شاخ سرو گردد نال

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز ضربت تو الف وار قد دشمن تو
 دو نیمه گردد و باز او فتد چو صورت دال
 پس از نبرد تو مر جستگان تیغ ترا
 بجای خون رود الماس زیره از قبقال
 چو گرم گردد از آشوب جنگ مرکب تو
 بجای خوی ز مسامش برون جهد پر و بال
 ستاره در روش چرخ خون کند بخروش
 زمین بتارک ماهی فرو برد بنعال
 مخالفت ننهد تیغ آبدار از دست
 و گرچه تیغ شود بر مخالف تو و بال
 گمان برد که اگر اشک او کمی گیرد
 ز آب تیغ کند چشم خویش مالا مال
 بروز حرب مجوف کنی بیک فرسنگ
 بنیزه در زره تنگ حلقه نقطه حال
 سپهر چنبری از خدمت تو جوید نام
 سعود مشتری از چهره نو گیرد فال
 هزار دریا در یک سخاوت تو ضمین
 هزار گردون در یک کفایت تو عیال
 ز همت تو کم از نقطه ایست جرم فلک
 ز سیرت تو کم از ذره ایست کل کمال
 هزار جای فزون گت عنصری که ملک
 بروز جنگ به از خان و قیصر و جیبال
 بدولت پدران تو صد هزار ملک
 نگون شدند چو جیبال و خان بروز قتال

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

مگر که در ازل ای شاه حکم رزق و اجل
 نگیف تیغ ترا داد ایزد متعال
 گر ازدها برود بر طریق لشکر تو
 نهان کند ز نهیب تو مهره در دنبال
 دو روی تیغ تو اندر دو چشم دشمن تو
 دهان کشاده نماید نهنگ مرگ خیال
 بران گهی که چو دریا یلان آهن پوش
 برون شوند خروشان همال پیش همال
 پلنگ و شیر بچینند بر هلال علم
 تن از نسج یافی و جان ز باد شمال
 ز بهر کین زره تنگ حلقه در پوشند
 بجای پوست در ارحام مادران اطفال
 مبارزان و یلان چون ستارگان فلک
 هی کنند بدریای خون درون اذیال
 صدف ز بیم یلان در جهد بکامر نهنگ
 ز رنگ خون چو یواقیت سرخ کرده آل
 زمین چو پشت کشف پر ز عیب و جوشن
 هوا چو قوس قزح پر علامت ابطال
 هوا چو پیکر الماس گردد از شمشیر
 زمین چو پیکر مفلوج گردد از زلزال
 شجاعت تو اگر تیر در کمان راند
 چو خار پشت سر اندر کشد بتیر نصال
 بروز جنگ بیک میل چشم دشمن تو
 ز عکس خنجر تو بترکد چو بسنه سفال

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز نور تابش خورشید لعل فام شود
 سرون آهوی دشتی چو آتش خنخال
 چو گرم گردد آب از هوای آتش طبع
 پیشیزه نرم شود بر مسام ماهی وال
 گمان بری که برفتن سموم آتش زخم
 ز زخم شاه کنند بر زمانه استعجال
 گزیده شمس دول شهریار کھف ام
 طغانشه ابن محمد سپهر مجد و جلال
 ستوده ملکان آنکه خواندش گردون
 خدایگان عجر شهریار خوب خصال
 ز گنج او بسوی زایران درگه او
 چو مور بر گذر خاک راه پوید مال
 ز جود دست وی اندر نگیں خاتم او
 همی کشاده شود چشمه‌آب زلال
 هلال شکل ز نعل سمند او گیرد
 ازین سبب ز خسوف اینست شکل هلال
 ستاره لفظش خوانند و آسمان مرکب
 بگاہ قول و معانی بروز جنگ و جدال
 فرو گرفتن و بیرون گذاشتن عجبت
 ستاره از سر کلک آسمان بتاب دوال
 ایا شہی کہ بہنگام کین رسول اجل
 ز خنجر تو برد روز نامہ آجال
 شدست قابض ارواح تیغ ہندی تو
 چنانک نقش نگیں تو مقصد آمال

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

مگر که شاه ز بهر نگین و خاتم خویش
بدست همت عالی بدو کند آهنگ

اگرچه خاتم ملک سپهر سخن ترا
ستارهٔ فلکی به بود ز بارهٔ سنگ

مکن شها که گر این مایه او بدست آرد
بر آفتاب کند پرده‌های گردون تنگ

همیشه تا نرود بر سپهر چشمهٔ آب
همیشه تا نبود چون ستاره چوب زرنگ

موافق تو کند در سعود ناز و طرب
مخالف تو کند در غمان غریب و غرنگ

و این قصیده که از مطلع تا مقطع بدرّ تشبیهات و غرر اوصاف
حالیست و از معایب و نقایص خالی از نتایج آن طبع بدیع و همت
عالیست، میگوید،
قصیده

ز نور قبّه زرین دایره تمثال
زمین نفته فرو پوشد آتشین سربال

فروغ چتر سپهری بیک درخشیدن
بسنگ زلزله اندر زند بگاه زوال

درر چو لاله شود لعل در دهان صدف
چو آب موج زند سیم در مسام جبال

بر بخت برگ گل مشکبوی پروین شکل
چو شکل پروین بر آسان کشید اشکال

ز خوید سبز نگردد هی سرین گوزن
ز لاله سرخ نگردد هی سرون غزال

طیور گاه پریدن ز قوت خورشید
هی کنند بمنقار آتش از پر و بال

خدنگ را بکمان در مکش که گاه کشاد
 زمین ندارد در خورد سیر او فرسنگ
 چنان رود که ز آسیب فضل خون آلود
 کند کناره گردون چو نارگون نارنگ
 هزار لشکر داری که هر یکی زیشان
 فزون ترند ز دیو سپید و از هوشنگ
 زمانه سیرت و دریا نهیب و چرخ توان
 سهیل رایت و مه چتر و مشتری فرهنگ
 بزخم رمح ستاره سنان آتش زخم
 بچهر دیو دلیر اندر افگند آژنگ
 بیک اشارت تو در زمان کشاده شود
 ز هند تا بعراق وز روم تا کیرنگ
 توئی که ناز مخالف کنی بکینه نیاز
 توئی که شهد معادی کنی بنیزه شرنگ
 سنان خصم ترا گر ستاره وصف کم
 ستاره در روش آسمان بر آرد زنگ
 صدف چو بیند تیغ نهنگ وار ترا
 فرو رود گهر از حلق او بکام نهنگ
 برآن امل که ز اوداج دشمنت روزی
 شود چو گوهر تیغ تو ارغوانی رنگ
 شهاب را بکمان بر نهی چو چوبه نیر
 سپهر را بچنان در کشتی بجلقه تنگ
 زمان زمان بفلک بر سپهر مرجان جرم
 ز سیر و از حرکت حمل باز دارد جنگ

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

زمین ز زخم صبا شد نگارخانه چین
 چین ز شاخ سمن شد بهارخانه گنگ
 شگفت لاله تو گوئی هی که عرضه کند
 بزیر سایه رایات سرخ لشکر زنگ
 بزخم نا زده برق از مسام سنگ سیاه
 هی فشانند خون چون سنان شاه بچنگ
 گرید شمس دول شهریار کھف ام
 طغان شه ابن محمد طبایع فرهنگ
 رکاب مرکب او بز کرانه خورشید
 زبان نیزه او در دهان هفت اورنگ
 سخاوت و هم و حلم و طبع روشن او
 ز چرخ و انجم و دریا و کوه دارد ننگ
 ز رشک زین پلنگش ز چرخ بدر منیر
 سیاه و زرد نماید هی چو موی پلنگ
 نماید از دل شاه و بقا و همت او
 زمانه کوته و افلاک خرد ز دریا تنگ
 هلاک دشمن او را ز هند و ز بلغار
 شکنج و افعی روید بجای رخ و خدنگ
 بدان سبب که ورا بندگان ز چین آرند
 بشبه مردم روید بجد چین شترنگ
 ایبا ز گوشه تاج تو چرخ جسته علو
 و یا ز پایه تخت تو خاک برده درنگ
 توئی که پیش تو شیر ژیان چنان باشد
 که پیش شیر ژیان دست بسته روبه لنگ

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

تا ارغوان نثار بود خاک نو بهار
تا زعفران نثار بود باد مهرگان
افزون ز روزگار ملك شادمان زياد
در نعمت ستوده و در دولت جوان

و این قصیده از قلاید قصاید ویست،

ز روی دریا این ابر آسمان آهنگ
کشید رایت پروین نمای بر خرچنگ
مشعبد آمد پروین او که از دل کوه

چو وهم مرد مشعبد همی نماید رنگ
سپهر رنگین زو گشت کوه سیم اندود

ستاره وار روان در سپهر رنگین رنگ
سحاب گوئی دُرّ منضدست بکلیل

شمال گوئی عود مثلث است بستنگ
شگفت شاخ سمن کرد بوستان گوئی

همی بر آرد درّ ثمین سر از ارتنگ
دهان ابر بهاری همی فشانند دُرّ

گلوی مرغ نگارین همی نوازند چنگ
ز شاخه‌ها سمن مرغکان باغ پرست

بلبلن باربدی وار برکشند آهنگ
دهان لاله تو گوئی گهی که نوش کند

بروی سبزه زنگار گون نبید چو زنگ
چو ابر فندق سیمین بر آبدان ریزد

بر آرد از دل پروزه شکل سیمین رنگ
مشعبد یست که بر خورد مهرهای رخام

بچشمه بلورین همی کند نیرنگ

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

بیرون فگنده نیزه خطی ز روست دست
 و اندر کشیده کوه ختلی بزیر ران
 پیدا شود ز چهره دشمن بچند میل
 بر گوهر بلارک نو گنج شایگان
 پیکان بقبضه در کشد از بهر جنگ نو
 در روی زه خدنگ برون پرد از کمان
 ای اختر سخا که بسیر نوال خویش
 هر روز بر سپهر تفاخر کنی قران
 دشمن چو بحر آتش بیند جهان ز تو
 در موج او نهنگ سر تیغ جان سنان
 آب حیات خورد سنان عدو تو
 کش هر که خورد زنده بماندست جاودان
 ای خسروی که از کف راد تو زابرت
 بر صد هزار گنج فزونست فهرمان
 رخ ترا بقین خلیست روز جنگ
 کر آتش سنان تو ناید بدو زبان
 گر چشمه ز گوهر تیغ تو بر کشند
 صد جان زنگ خورده برون پرد از میان
 فردوس را بمجلس تو سرزنش کنند
 آنها که در سرای تو بودند میهمان
 من بنده از زمانه نژد زمانه ام
 ارجو که گردم از هم شاه شادمان
 بیرون نکردم تا عمر من بود
 مهرت ز جان مدیح ز دل خامه از بنان

۵

۱۰

۵

۲۰

۲۴

گر طبع جود شکل مکان گیر داری
 جود ترا هزار فلک بایستی مکان
 بر کان زر ز دست تو گر صورتی کنند
 زر نقش مهر گردد و بیرون جهد ز کان
 بر سکه گر نگار کنی شکل دست تو
 بر زر رقم شود که بخشید رابگان
 از حرص آنکه خواسته بخشی بخواستن
 خواهی که موی بر تن سایل شود زبان
 هرچه آن گمان بری تو قضا هم بدان رود
 گوئی ز کیمیا بے قضا کرده گمان
 ز آن پایدار مانده ستاره که روز جنگ
 از عکس خنجر تو نیاید همی نشان
 در خاک هند رخ ز بیم سنان تو
 بگداخت شاخ شاخ و لقب کرد حیزران
 روزی که آب و آتش خیزد ز رخ و تیغ
 بیجاده روید از سر پیروزه گون سنان
 در باد زخم ژاله زند ابر هندوی
 بر درع لاله کارد و بر جوشن ارغوان
 از هیبت استخوان مبارز چنان شود
 کز خوردنش های کند قصد زعفران
 از نیزه‌ها رخ دگر عالی کنند
 در دامن ستاره بر افعی و افعوان
 مالک کشان کشان سوی دوزخ کشد نگون
 آنرا که زخم تیغ تو باز افگند ستان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

با حلم او زمین گران چون هوا سبک
 با طبع او هوا سبک چون زمین گران
 یاقوت ناب در کف او گشته آفتاب
 میناء سبز بر سر او گشته سایه بان
 بر کف نهاد لعل می کر خیال او
 اندیشه لاله زار شود دیده گلستان
 از مشک و لعل شعری و پروین کند بدید
 شعری برنگ بسد و پروین برنگ بان
 گر بگذرد پری بشب اندر شعاع او
 از چشم آدمی نتواند شدن نهان
 ساقی ز نور عکسش گوئی سیآوشت
 آتش پناه ساخته از بهر امتحان
 خوش بوی تر ز عنبر و رنگین تر از عقیق
 روشن تر از ستاره و صافی تر از روان
 جامی چو بجز ژرف کرو بد گذر کند
 عنقا بزخم شه پر و کشتی بیادبان
 شاهان چنان می پچین جام کرده نوش
 از دست سیم ساق بقی نوش نا روان
 از صوت شعر خوان سر افلاک پر خروش
 وز زخم رود زن دل مریخ پر فغان
 ای خسروی که نام ترا بندگی کند
 در حد روم قیصر و در خاک ترک خان
 از پای همت تو هی تابد آفتاب
 وز دست حشمت تو هی گردد آسمان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

و آن قصر کوه پیکر انجر لقا درو
 پهنای خاک دارد و بالای آسمان
 ز آسب چنبر فلک اندر فراز او
 بر کنگره خمیده رود مرد پاسبان
 از صحن باغ کنگره را چو بنگرے
 ز آن هر یکی خیال خیالی کند عیان
 گوئی که خورد بچه سمرغ بی عدد
 بر کرده اند تیزے منقار ز آشیان
 و آن گردش مزمل زرین شگفت را
 آبی بروشی چو روان اندرو روان
 پیروزه همچو سیم کشیده فرو رود
 از گوشه مزمل زرین در آبدان
 گوئی ز زر بخته همی سیم بنگسد
 ثعبان سیم پیکر پیروزه استخوان
 باغی بدین نشانی و حوضی بدین صفت
 پاکیزه تر ر کوشتر و خرم تر از جنان
 جمشیدوار شاه نشسته میان باغ
 در بسته آدمی و پری پیش او میان
 شمس دول ستوده ایام فخر ملک
 تیغ خلیفه سایه اسلام شه طغان
 در پیش او نشسته و بر پای صف زده
 شاهان کار دیک و گردان کار دان
 دوران خود سپرده نفرمان او سپهر
 و اشکال خویش دیک بتوقع او جهان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

وز ماه و مشتریست همه خاک پر نگار
 نور عجیب صورت و شکل بدیع سان
 نی فی که ماه و مشتری از وی ربوده‌اند
 در روشنی فزونی و در نیکویی توان
 گوئی که بوستان بهشتست بر زمین
 رضوان بماه و مشتری آگنده بوستان
 مرجان عود سوز درو شاخ نسترن
 مینایه مشک ساه درو برگ ضمیران
 باد اندرو پرپده ز پهناء آبسکون
 ابر اندرو گذشته ز بالای قیروان
 در دست باد عنبر ساراه بی قیاس
 در چشم ابر لؤلؤ شهوار بی کران
 از سیم خاک برگ بر آورده نسترن
 با زر بخته گونه بدل کرده اقحوان
 زلف بنفشه عنبر این سوده در شکر
 رخسار لاله لؤلؤ آن کرده در دهان
 در زیر سرو نغمه کبکان رود زن
 بر شاخ بید نعره مرغان شعر خوان
 نسرين و ارغوان ز سر لشکر سمن
 بر آسمان کشیده علم‌هاے پرنیان
 آن آب نیل گون معکس گمان بری
 مالیک کرنه ایست ز پیروزه بهرمان
 از دانش و ز جان اثری فی درو و لیک
 از نیکویی چو دانش و از روشنی چو جان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

زمین پیکر از یکدگر بگسلانند * بروز نبرد تو ز آهنگ لشکر
 ز خنجر کنی جامه زندگانی * اگر نام خود بر نگاری بخنجر
 پلنگ از نهیب سنانت بخواهد * بخواهش گری پر و بال از کبوتر
 بنام خلاف تو گر گل نشانی * سنان جگر دوز و خنجر دهد بر
 فری زان هایون براق شهبانسه * که با آب و آتش پیوید برابر
 بهنگام تیزی و هنگام کندی * سبکتر ز کشتی گران تر ز لنگر
 بچشم و بوی و بسم و سُرین گه * چو جزع و چو مشک و چو پولاد و مرمر
 باب اندرون همچو لؤلؤ بیضا * با آتش درون همچو یاقوت احمر
 بر افراز او شاه هنگام هیما * چو بر کوه خارا ز پولاد عزعر
 ایا شهریاری که کوه سبهره * بشنئی پیکان پولاد پیکر
 درین بزم شاهانه و رسم شاهان * بنور می لعل بفروز ساغر
 می گیر شاهها که از بوی و رنگش * شود دیدن و مغز پر مشک و گوهر
 بلطف روان و بنور ستاره * ببوی گلاب و برنگ معصفر
 بروشن می لعل خوش بوی خوش روی * ز فترخ وزیر خردمند بر خور
 ۱۰ وزیری که اورا وزارت مهیا * وزیرے که اورا جلالت مسخر
 وزیری که جان سخن راست دانش * وزیری که شخص سخن راست جوهر
 وزیری که پرداخت جائی بمای * به از قصر کسری و ایوان قیصر
 بدل ناصح ملک و پیروز دولت * بجان بنده شاه فرخنده اختر
 ایا شهریاری کجا تیغ عدلت * ز گیتی ببرید دست ستمگر
 ۲۰ بان اندرین دولت و ملک چندان * کجا آب حیوان بر آید ز اخگر
 فلک را بجز بنده خویش مشتاس * زمین جز بکام دل خویش مسپر
 و هم اوراست در صفت باغ،

گوئی که ماه و مشتری از جرم آسمان
 تحویل کرده اند بیاغ خدایگان

نگوم که عین بهشتست لیکن * بهشتست اندر سرای مکدر
 بر افراز او چنبر چرخ گردان * سر پاسبان را بساید بچنبر
 ز بس نغزکاری چو باغ سلیمان * ز بس استواری چو سد سکندر
 نصاب او دهشت طبع مانی * تامل او حسرت جان آذر
 همه سایه و صورت و شخص ایوان * در آن برکه لاجوردین مصور
 تو گوئی مگر جامر کینخروستی * منقش درو شکل هر هفت کشور
 سر کنگره گرد دیوار باغش * بساید همی پیکر اندر دو پیکر
 گوزنان بالیده شاخند گوئی * بر آمیخته زخمرا یک بدبگر
 نپرد مگر صحن اورا بسالی * مهندس باندیشه عتقا بشپهر
 ۱۰ مزین درو صفهای مربع * منقش درو شمشهائے مدور
 بصفه درون پیکر پیل جنگی * بشهسه درون صورت شاه سرور
 خداوند گنج و خداوند دولت * خداوند شمشیر و دیهم و افسر
 بشمشیر او باز بستست گیتی * عرض باز بستست لایب بچوهر
 باندیشه اندر نگیجد مدیخش * که مدحش تمام است و اندیشه ابتر
 ۱۰ گر از باختر بر کشد تیغ هندے * رسد موج خون در زمان تا بخاور
 بتشریف ملک درون عین معنی * بتصرف دولت درون لفظ مصدر
 کسی کو ندیدست مر ناوکش را * در آتش مرگب ندیدست صرصر
 ایبا شهریاری که با همت تو * ز اعراض زایل شمارند محور
 ز تف سنان تو نا زاده دشمن * چو سیلاب بگریزد از ناف مادر
 ۲۰ کسی کر سنان تو جان داده باشد * ز بیم سنان تو نآید بمحشر
 اگر آب تیغ تو در رفتن آید * درو هفت دریا بود هفت فرغر
 چو نام تو خاطر ز منبر بخواند * سخن گوی گردد ز فرّ تو منبر
 شعاع درفش تو بر هر که نابد * نیاید ز اولاد آن دوده دختر
 فلک را بسوزانی از عکس زوپین * زمین را بیاوبارے از نعل اشقر
 ۲۰ تو آئی که شیر ژیان روز هیجا * همی بر سنان تو افسر کند سر

شاه پرداخته است هر يك در متانت و عنويت از صفاء آب زلال و لطف باد شمال نشان دارد و ديوان او خود بتامت غريب و عجيب است و تشبیهات و نوادر او دل فریب و اگرچه او در مدت بر معزی سابق بود اما چون معزی در مرتبت پیش از او بود و هر دو بیکدیگر قریب العهد بودند معزی را ذکر سابق داشته آمد تا کس را مجال اعتراض نرسد و بر جهل مؤلف حمل نکند و مدوح او شمس الدولة طغانشاه بن محمد السلجوقی باغی بهشت ساحت اردیبهشت راحت ساخت و قصری رفیع نهاد بدیع نهاد و او را در صفت آن باغ چند قصیده غرّاست، آن روزگار که شاه بدان عارت و سرای نقل کرد این قصیده بخواند، شعر

۱۰ بغال همایون و فرخنده اختر * بخت موفی و سعد موقر
 بوقتی که هست اندرو فال خوبی * بروزی که هست اندرو سعد اکبر
 بنزم نو اندر سرای نو آمد * خداوند فرزانه شاه مظفر
 سخی شمس دولت گرین کھف ملت * ملک بو الفوارس طغانشاه صفدر
 زبان بزرگی و طبع مروّت * سپهر معالی و خورشید گوهر
 ۱۵ بیامی خرامید خسرو که او را * بهار و بهشت است مولی و چاکر
 چمنه‌ها او را ز نزهت ریاحین * روشه‌ها او را ز خوبی صنوبر
 بگاہ بهار اندرو روی لاله * بوقت خزان اندرو چشم عبهر
 ز دستان قمری درو بانگ عنقا * ز آواز بلبل درو زخم میزهر
 درختانش از عود و برگ از زمرد * نباش ز مینا و خاکش ز عنبر
 ۲۰ بکشتی چو اندیشه مرد عاشق * بخوی چو رخساره بار دلبر
 یکی برکه ژرف در صحن بستان * چو جان خردمند و طبع سخن ور
 نهادش نه دریا و کوثر و لیکن * بژرفی چو دریا بپاکی چو کوثر
 ز پاکی چو جان و ز خوبی چو دانش * ز صفوت هوا وز لطافت چو آذر
 دوان اندرو ماهی سیم سیما * چو ماه نو اندر سپهر منور
 ۲۵ بیکسوی این باغ خرم سرائی * پراز صفت و کاخ و ایوان و منظر

ادوار سعود سپهر از زادن مثل او عقیم ماندی شاه سپاه بلاغت و ماه آسمان براعت و از مخصوصان حضرت شمس الدوله و الدین طغانشاه بود و بنر اقبال او بر مالک بیان مالک شد و شمس الدوله از ملوک آل سلجوق در علم و حیا و وقار و وفا مستثنی بودست و او را علّتی حادث شد که بسبب آن علّت قوّت مباشرت که سرمایه معاشرت است فتوری گرفت و نقصانی در آن راه یافت و از افتضاض ابتکار که فحول رجال را هیچ لذّت و رای آن نتواند بود محروم گشت و چندانکه اطباء در آن معالجت کردند البتّه مفید نیفتاد، حکیم ازرقی بخدمت عرضه داشت که بنده این را بر منوالی دیگر علاج کند اگر آنچه بنده عرضه کند پادشاه ۱۰ بر آن برود، شرف اجابت بدان پیوست، حکیم ازرقی الفیّه و شلفیه را بنظم کرد تا آنرا بخطّ پاکیزه نبشتند و مصوّر کرد و گشت تا غلای از خواصّ پادشاه را با کینزکی عقد کردند و ایشان را در حرم حجره دادند که مشبکی بود و منظری داشت و پادشاه را فرمود تا حرکات ایشان را مطالعه کند چنانکه ایشان آگاه نباشند و کتاب پیش ایشان نهاد تا بدان ۱۰ نهاد از مباشرت داد معاشرت بستانند و آن دو جوان نو عهد که حرارت غریزی ایشان با رطوبت جوانی دست در هم زده بود و آتش شهوت را آب حیا نمکین نی کرد در کار شدند و پادشاه بنظاره آن مشغول می بود و مطالعه آن سلسله شهوت او را می جنبانید و دوائی نفسانی در کار می آمد و آواز نیاز قوموا لئیک الملاح یا ایها النائمین در گوش صوفی خفته در می داد ۲۰ و قوّت طبیعی مر موکل ارادت را تحریک مینمود و موکل ارادت مران مسکر متفکر را تعریکی میفرمود تا آخر الامر حرارت غریزی مر آن ماده فاسد را که مانع قیام آلت مؤلده بود منقطع گردانید و بر مثال پنیر مایه منجید و منعقد از منفذ احلیل برون آمد و آن زحمت همد آن حکمت بکلّ زایل گشت و حکیم ازرقی از الطاف شاهانه آن یافت که در ضمیر ۲۰ آرزو نگشته بود و وهم تمنّی بخواب ندید و قصاید غزا که در مدح آن

سخن دراز چه باید که دین و دنیا را
 دو بیت کرد قضا مسبب الاسباب
 یکیست بیتی کز همت تو دارد وزن
 یکیست بیتی کز دولت تو دارد باب
 ز اصل شعر و ادب هر کجا بود سخنی
 مصنف الاشعار و مؤدب الآداب
 همی کنند ثناء تو افتتاح کلام
 همی کنند مدیح تو ابتداء کتاب
 مرا مدیح تو تفسیر آیتی دینی است
 چه آیه آیت طوئی لهم و حسن مآب
 ز آفرین تو آراست دیوانم
 درین جهان ثنا و دران جهان ثواب
 همیشه تا که حدیث معاشرات جهان
 هم ز چنگ و رباب است وز شراب و کباب
 دل و سرشک و قد و ناله حسود تو باد
 همیشه همچو کباب و شراب و چنگ و رباب
 ز کردگار بتوفیق باد بر تو سلام
 ز روزگار باقبال بر تو باد خطاب
 خراب کرده هر کس تو کرده آباد
 مباد تا ابد آباد کرده تو خراب
 نجسته بادت و فرخنده جشن تو روزی
 موافقانت مصیب و مخالفانت مصاب

(۶۴) الاجل المحکم شرف الزمان ابو المحاسن الازرقی الهروی رحمه الله،

۲۴ ازرقی که فلک ازرق دوار از رشک علو سخن او بدوار مبتلا شدی و

نه کوه حلم ترا دید هیچ کس پایان
 نه بحر جود ترا دید هیچ کس پایاب
 همیشه اسپ مراد تو هست در نساورد
 همیشه تیر بقاء تو هست در پرتاب
 کسی که او بهبه قولها بود صدیق
 اگر بنقض تو یکدم زند شود کذاب
 مگر که مهر تو ایمان شدست و کین تو کفر
 که مهر و کین تو بر خلق رحمتست و عذاب
 بر آب دیده سر دشمنش همی گردد
 بلی چو دیده بود رود سر بود دولاب
 ز راه نست صلاح و صواب عالم را
 چو رای تو نبود کی بود صلاح و صواب
 نوئی عجیب و همه خلق سایلان تو اند
 مباد منقطع از عالم این سوال و جواب
 سرای پرده فرمان ملک خسرو را
 بشرق و غرب کشیدست، همت تو طناب
 بسوی غرب سبک کرده بود پار عنان
 همی گران کند امسال سوی شرق رکاب
 همی ز جیون امسال بگذرد بر فتح
 چنانکه پار گذشت از فرات و دجله ز آب
 چو ژرف در نگری از ضمیر فکرت نست
 فتوح او بجهان اندرون شگفت و عجاب
 مگر جهان فلک است و فتوح شاه نجوم
 ضمیر و فکرت نست آفتاب و اضطراب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بزرگ وار وزیری که دست همت او
 ز روی دولت و اقبال بر گرفت نقاب
 حساب ملک جهان گرچه زیر جامه اوست
 برون شدست هنرهای او ز حد حساب
 شهاب هست بلون و بشکل چون قلمش
 فلک بقوت آن دیورا زند بشهاب
 حوادث فلکی در برابر نظرش
 چنان بود که قصب در برابر مهتاب
 وزارت از قدر او فزود قیمت و قدر
 کفایت از قلم او گرفت رونق و آب
 شتاب چرخ کجا عزم اوست هست درنگ
 درنگ خاک کجا حزم اوست هست شتاب
 اگرچه پست کند کوه پیل مست بیشک
 و گرچه ریزه کند سنگ شیر شرزه بناب
 نه با عداوت او پیل مست دارد پای
 نه با سیاست او شیر شرزه دارد تاب
 ایاستوده چو طاعت بروزگار مشیب
 و یا گریک چو نعمت بروزگار شباب
 ز نست تا گه آدم جلالت اسلاف
 ز نست تا گه محشر سعادت اعقاب
 دو دست بخل ز جود تو در شدست ببند
 دو چشم جور ز عدل تو در شدست بخواب
 شود بآمن تو آهو بره ندیم هزبر
 شود بنار تو تیهو بچه قرین عقاب

غراب رفت و نذرو آمد و شد ای عجبی
 زمین چو پَر نذرو و هوا چو پَر غراب
 چمن شدست چو محراب و عندلیب همی
 زبور خواند داود وار در محراب
 هوا ز ابر چو پوشید جوشن و خفتان
 ز عکس خویش کمان کرد مهر روشن تاب
 ز غنچه گل و از شاخ بید و باد هوا
 زمردین پیکان کرد و بسدین نشاب
 میان سبزه نگر برگ لاله نغان
 میان لاله نغان سرشکها سحاب
 یکی چنانکه بزنگار بر زنی شنگرف
 یکی چنانکه بشنگرف بر زنی سیاب
 سرشک ابر گلاب و شکوفه کافورست
 چو صندلست بجوی و بعرعرا اندر آب
 هنوز نا شده طبع جهان بغایت گرم
 چرا علاجش کافور و صندلست و گلاب
 همی شود مطر اندر تراب مروارید
 بفعل و طبع مگر چون صدف شدست تراب
 همی ز سیل بهاری شود سراب چو بحر
 چنانک بحر شود پیش کف خواجه سراب
 غیاث دولت سلطان قوام دین رسول
 نظام دین هدے سید اولوالالباب
 وزیرشاه جهان صاحب زمانه که هست
 بداد و دانش و دین چون پیمبر و اصحاب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بزرگ بار خدایا گناه من منگر
نگاه کن کرم خویش و در گذار گناه
اگر بنزد تو آم سزد که آمد وقت
و گر مدیح تو گویم سزد که آمد گاه

بنرف بر نهم امروز فرش این مجلس
بچشم در کشم امروز خاک این درگاه
و گر ز غرقه شدن خط ایمنی یام
کم همیشه بدریای خدمت تو شناه

دل و زبان من اندر ستایش تو یکست
خدای عز و جل بس برین حدیث گواه
همیشه تا که نحوست بود ز جور فلک
همیشه تا که سعادت بود ز فضل آله

عدوت را ز نحوست همیشه باد نهیب
ولیت را ز سعادت همیشه باد پناه
بدولت اندر خوشترت باد از روز
بنعمت اندر بهترت باد از ماه

ثنا گران همه بر مدح تو کشاده زبان
سخن وران همه بر فرش تو نهاده جباه
شمرده سیصد و پنجاه بار گردش چرخ
ز سال دولت و عمر تو سیصد و پنجاه

هموراست قصیدک،

شدست باغ پر از رشتاه دُر خوشاب
شدست راغ پر از تودهای عنبر ناب
بیاغ و راغ مگر باد و ابر دادستند
بتوده عنبر ناب و برشته دُر خوشاب

بقدر و مرتبه پیش تو کی نماید خصم
 که پیش کوه بتعظیم کی نماید گاه
 نگاه دار جهان نا نیافرید ترا
 ز مهترے و کرر هیچ کس نبود آگاه
 چو آسمان و زمین طایعند ایزدرا
 زمانه حکم ترا طایعست بی آکراه
 عجب مدار که از بهر مدح گفتن تو
 نجوم السنه کردند و بُرجها افواه
 موافقان ترا و مخالفان ترا
 ز مهر و کین تو پاداشت است و بادافراه
 بوقت آنکه تولد هی کند فرزند
 پشت خصم تو اندر بریده گردد باه
 چنانکه نیست کف تو زاصل خالی نیست
 سر و زبان بد اندیش تو ز آهن و آه
 مسلم است بدو دانش و کفایت و عقل
 چنان کجا بشهنشاه تخت و افسر و گاه
 هم از کفایت نست این که نام و نامه خویش
 بدست و کلک تو تسلیم کرد شاهنشاه
 خیال دولت تو گر بکوه در گذرد
 گلاب بر دمد از چشمها بجای میاه
 نسیم همت تو گر بدشت بر گذرد
 هه زمرد سبز آورد بجای گیاه
 و گر ز فر تو بر روبه او فتد اثری
 ز شیر شرزه خورد شیر پچه روباه

دو چشم داشت نژند آن ستمگر دل جوی
 دو زلف داشت دوتاه آن سمن بر دلخواه
 چو عشق او دل مسکین من پر آتش کرد
 فراق او نفسم سرد کرد و عقل تباه
 مگر که کار فراقش فسون، و جادویست
 که باد سرد بر آرد هی ز آتش گاه
 اگر بعاشقی اندر دراز شد غم من
 غم دراز مرا شاعری کند کوتاه
 و گر ز هجر جناجوی گم ره است دلر
 بآفرین خداوند باز یابد راه
 بزرگوار خدیو جهان مؤید ملک
 شهاب دین سر آزادگان عید الله
 مفسری که مفسر بدوست آیت حق
 مؤیدی که مؤید بدوست ملکت شاه
 کند بچشم سعادت فلك برد نظر
 چو او بچشم سعادت کند برد نگاه
 بسا فقیر که از جاه او رسید بمال
 بسا حقیر که از مال او رسید بجاه
 بجنب همت عالیش گر قیاس کنی
 چه آفتاب و چه سیم بنهره اندر که
 سخا مردّه بدو زنده گشت و از کرمش
 درست گشت بدو میتا فآحینه
 ایبا ضمیر تو شادی کشای انده بند
 ایبا قبول تو بهجت فزای محنت کاه

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

اگرچه در صفت شاعری و صنعت شعر
 شدست قدرت من بر سخن مقدر او
 چو وقت شعر بود طبع شعر گستر من
 همی شود نخل از طبع جود گستر او
 ضمیر روشن او بر مثال خورشیدست
 چراغ من ندهد نور در برابر او
 همیشه تا که بود جنبش ستاره و چرخ
 ستاره بنده او باد و چرخ چاکر او
 همیشه تا که بود گردش زمانه ز بخت
 زمانه تابع او باد و بخت همبر او
 ز شاه حشمت و اقبال باد روز و شبش
 که هست حشمت و اقبال شاه درخور او

و هوراست، قصیده

کشاده روی و میان بسته بامداد بگاه
 فرو گذشت بکوم بتی بروی چو ماه
 اگر ز مهر بود بامداد نور جهان
 ز ماه بود مرا نور بامداد بگاه
 مهی که بود بقدر سرو دلبران سرای
 بتی که بود برخ ماه نیکوان سپاه
 دوزلف چون دو شب و ماه در میانه شب
 جبین چو مشتری و مشتری بزیر کلاه
 چهی میان زخ ساخته ز سیم سپید
 بگرد او دو رسن نافته ز مشک سیاه
 هر آینه که ز مشک سیه رسن باشد
 هر آنکهی که ز سیم سپید باشد چاه

چو سر فرزند و گردش کند بیدان در
 سپهر وار بود گردش مدور او
 بابر ماند چون پی نهاد و نعره کشاد
 بود لگام درخش و زکام تندر او
 گرش برانی باد و گرش بداري کوه
 مرکبست مگر زين دو چیز گوهر او
 که دید کوه که ماند بیاد جنبش او
 که دید باد که ماند بکوه پیکر او
 بگاه حمله بشیدیز و زخش مانند راست
 ظهیر دوله چو پرویز و رستم از بر او
 بزرگوار امیری که راد مردان را
 چو حلقه در کعبه است حلقه در او
 چنانک نور دهد مهر بر سپهر ماه
 بهر نور دهد طاعت منور او
 اگرچه منظر خوبان بود بدیع الوصف
 ز منظر همه خوبان بهست مخبر او
 اگرچه مخبر نیکان بود رفیع القدر
 ز مخبر همه نیکان بهست منظر او
 اگرچه دریا در فعل خویش هست سخی
 سخی ترست ز دریا دل توانگر او
 بسان خُلْدِ برین است مجلسش گه بزم
 بمجلس اندر چون کوثرست ساغر او
 بسان خَلِج و یغما چو حور عین زده صف
 میان خلد برین بر کنار کوثر او

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز عقد گوهر او آفتاب را حسدست
 مگر مدیح امیرست عقد گوهر او
 ظهیر دولت ابو بکر بن نظام الملك
 که روشنند همه اختران ز اختر او
 اگر خلاف کند با هواش چرخ فلک
 ز هم کشاد شود بی خلاف چنبر او
 ز بهر حشمت نامش شود بگردون بر
 مه دو هفته خطیب و مجرّه منبر او
 گرش مراد بود کافری نهد بر سر
 ز قدر و مرتبه عبّوق باشد افسر او
 ز خنجرش اجل آمد عدوش را گوئی
 طلايه ملك الموت گشت خنجر او
 چه خنجرى که چو در رزم آذر افروزد
 مکابره ببرد آب دشمن آذر او
 چه آذرى که که همی پی ز پی جدا نشود
 ز دیده و دل بدخواه دود آذر او
 چو پیکرش بدرفشد ز قلب لشکر مهر
 قوی شود سوی پیکار قلب لشکر او
 زمانه را عجب آید چو آهنین گردد
 بکارزار درون باره نگاور او
 نگاوری که بکشتی کجا کم صفتش
 لگام و نعل بود بادبان و لنگر او
 بگاہ جولان همچون عروس جلوه گریست
 ز درّ و گوهر و زرّ ستام زیور او

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

اگر خلیدن و افسون نیاید از عبهر
 چرا خلنده و افسون‌گست عبهر او
 ز خط خویش همی بند جادویی سازد
 دو زلف پر شکن جان فریب دلبر او
 بن نگه کن و بنگر که بسته چون شام
 بیند جادوی اندر ز بوی عنبر او
 صنوبر است بقدر آن نگار و طرفه بود
 صنوبری که گل نسترن بود بر او
 چنار بود تن من به پیکر آگنده
 چو شاخ بید شد اندر غم صنوبر او
 بتی که در سر او هست بارنامه حسن
 ز سوز عشق شدست این دلم مستخر او
 نه بر مجازست این سوز عشق در دل من
 نه بر محالست آن بار نامه در سر او
 اگر چه خصم منست آن پسر نگویم من
 بهیچ حال که یا رب تو باش داور او
 هزار سجد کنم پیش آن دو عارض چون
 اگر سه بوسه زخم بر لب چو شکر او
 دلبر بود و بجان گر طمع کند چه کنم
 که هست رخت دل من بجمله درخور او
 چه آفتست که از مادرش رسید بمن
 مرا بکشت چو او را بزاد مادر او
 ز بهر فتنه همی مادرش بیاراید
 بعقدها گران مایه گردن و بر او

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

از آب روی اوست قوه آتش دل
نشیده ام که قوت آتش بود ز آب

وله، غزل

دل بیقرار دارم زان زلف بیقرار
سر پر خمار دارم زان چشم پر خمار
ابرست تیره زلفش و سبزه است خط او
خورم رخش چو نازه بهارست غمگسار
گوئی معربدیست خم جعد آن صنم
گوئی مشعبدیست سر زلف آن نگار
کز غالبه کشید یکی بر سهیل خط
وز مورچه نهاد یکی بر عقیق بار
ای گشته ارغوان تو شمشادرا وطن
وی گشته برنیاں تو پولادرا حصار
دریست آبدار ترا زیر لاله برک
مشکست تابدار ترا گرد لاله زار

وله، غزل

با خار نیست نرگس و بی خار نیست گل
گویند مردمان و مرا استوار نیست
زیرا که گرد نرگس تو هست خارها
گرد گل شکفته تو هیچ خار نیست

این سه قصیده از عزیز قصاید معزى نبشته آمد در مدح نظام الملک
ابو بکر بن نظام الملک گفته است،
قصیده

سمن بری که فسون گرش دست عبهر او
هی خلد دل من عبهر فسونگر او

صبرم رمید کردی زان چشم پر خمار * پشتم شکسته کردی زان زلف پر شکن
 گاه آمد ای نگار سمن بر وصال را * کاکنون بیباغ چون رخ تو بشکند سمن
 مر غنچه را نو گوئی لعست در غلاف * مر لاله را نو گوئی لؤلؤست در دهن
 یاقوت زرد دارد گلزار گوشوار * دیبای سرخ پوشد بادام پیرهن

وله، غزل

گر یار نگاریم در من نگرانستی
 بار غم و ریخ او بر من نه گرانستی
 و ر غمزه غمازش رازش نکشادستی
 از خلق جهان رازم همواره نهانستی
 گوئی چو بهشتی آراسته و خورم
 گر دوست بکوی من که گه گذرانستی
 ای کاش که قوت من هستی ز دو یاقوتش
 تا بر سر او چشمم یاقوت فشانستی
 ای کاش که از بزم غایب نشدی هرگز
 تا بزم من از رویش چون لاله ستانستی
 رخساره چوماه او بگرفت ز خط هاله
 گر مه نگرفستی آن خط نه چنانستی

وله، غزل

بر ماه لاله دارد و بر لاله مشک ناب
 در مشک حلقه دارد و در حلقه پیچ و تاب
 میگون لبست و مغزم از آن می پر از خمار
 گلگون رخست و چشمم از آن گل پر از گلاب
 خصم منست زلفش اگر نیست پس چرا
 دارد حلال خونم و دارد حرام خواب

هر دلی کز سرکشی نهاد سر بر هیچ خط
 زیر زلف او کنون سر بر خط مشکین نهاد
 من غلام آن خط مشکین که گوئی مورچه
 پای مشک آلوده بر برگ گل نسرین نهاد
 تا نبوسیدم لب شیرین او نشناختم
 کایزد آب زندگانی در لب شیرین نهاد
 هر که او از رنج من وز ناز او آگاه شد
 نام من فرهاد کرد و نام او شیرین نهاد

وله، غزل

تا دلم عاشق آن لعل شکر بار بود
 دیده من صدف لؤلؤ شہوار بود
 صدف لؤلؤ شہوار بود دیده آنک
 دل او عاشق آن لعل شکر بار بود
 نخلد ناوک آن نرگس خون خوار دلم
 تا سلاح دلم آن زلف زره دار بود
 ای نگارنده نگاری که ز تو مجلس من
 گه چو کشمیر بود گاه چو فرخار بود
 گر گنه کار نشد زلف تو بر عارض تو
 چون پسندی که همه سال نگوئسار بود
 ور گنه کرد چرا یافت بخلد اندر جای
 خلد آراسته کی جای گنه کار بود

وله، غزل

ای بر شکسته سنبل مشکین بنسترن * ماه غزل سرای من و سرو سیم تن
 در پیچ زلف نست هزاران هزار تاب * در چشم مست نست هزاران هزار فن
 در بسدین دو شکر تو معجز مسیح * در نرگس دو چشم تو برهان اهرمن ۲۵

دل دوستی یار دلآرام گرفتست
جان بندگی شاه جهان دار گریدست
وله، غزل .

روی او ماهست اگر بر ماه مشک افشان بود
قد او سروست اگر بر سرو لالستان بود
گر روا باشد که لالستان بود بر زاد سرو
بر مه رویش روا باشد که مشک افشان بود
دل چو گوی و پشت چون چوگان بود عشاق را
تا زخمدانش [چو گوی و زلف چون چوگان] بود
گر ز دو هاروت او دلها بدرد آید هی

درد دلها را ز دو یاقوت او درمان بود
عنبر از زلفش هی بارد چو در مجلس بود
گوهر از تیغش هی تابد چو در میدان بود
من بجان مرجان و لؤلؤ را خریداری کنم
گرچه دندان و لب او لؤلؤ و مرجان بود
بر کنار خویش رضوان پرورید او را بنواز
حور باشد هر که او پرورده رضوان بود

غزل

تا نگار من ز سنبل بر سمن بر چین نهاد
داغ حسرت بر دل صورت گران چین نهاد
زلف او بر گل ز عود خام خم در خم فگند
جعد او بر مه ز مشک ناب چین بر چین نهاد
آنکه در یاقوت نوش آگین او شکر سرشت
قوت عشاقش ز آن یاقوت نوش آگین نهاد

در بزم نيفروزد بی طلعت تو مجلس
 در رزم نیاراید بی قامت تو میدان
 بی طلعت تو مجلس بی ماه بود گردون
 بی قامت تو میدان بی سرو بود بستان
 رنجیست مرا بر تن ز آن چشم پر افیونت
 دردست مرا بر دل زان زلف پر از دستان
 رنجی که ز دیدارت در وقت شود راحت
 دردی که ز گفتارت در حال شود درمان
 از نازکی و سرخی لاله‌است ترا چهره
 وز روشنی و پاکی لؤلؤست ترا دندان
 لؤلؤ نشنیدم من در بُسَدِ نوش آگین
 لاله نشنیدم من در سنبل مشک افشان
 وله، غزل

خطیست که بر عارض آن ماه تنیدست
 یا دست فلک غایبه بر ماه کشیدست
 یا ره گذر مور چکانست بگل بر
 یا بر سمن تازه بنفشه بدمیدست
 در جمله یکی خط بدیعت که زان خط
 صد توبه شکستست و دو صد پرده دریدست
 من عاشق آن تُرک پری زاد که اورا
 هم جعبد پریشیده و هر زلف خمیدست
 صورت گر چین از حسد صورت خوبش
 هم خامه شکستست و هم انگشت گریدست
 من در همه املاک دلی دارم و جانی
 و اندر دل و جانم گل شادی شگفیدست

فضل بود طفلان عهدرا دگر باره سیر شیر کرد و دور جور ایام هم از آنجا که گلدسته مراد در دست او نهاد خار جگرخار نامرادی در دلش خست و همدران قدح که شربت فرح مینوشید زهر قهر دهر تجرع نمود، گویند سبب وفات او آن بود که روزی سلطان سعید سنجر در خرگاه تیر می انداخت و او بیرون خرگاه ایستاده بود ناگاه تیری از کمان شاه جدا شد و از جاده هدف خطا شد بی قصد تیر نشانه از جگر آن دلبنده فضلا ساخت مرغ چهار پر تیر او از سواد دل آن سواد دیده ارباب هنر دانه ساخت و هم در حال بر زمین افتاد و جان با آسمان رفت، آری تیر قصد زمانه را جز از دل فضلا نشانه نیست و در خزانه تدبیر جز ۱۰ حوالت تقدیر هیچ بهانه نی، اکنون اکثر شعر او مدون است و عالم بیان بدان مزین ایراد تمامت دیوان او موجب اطالت بود و اطالت در کتاب و مقالات سبب ملالت بغزی چند از گفتههای لطیف و نکتههای غریب او اختصار کنیم، میگوید،

نظم

ای دو رخ تو پروین وی دولب تو مرجان
 پروینت بلاء دل مرجانت غذای جان ۱۰
 پشتم شه چون گردون اندر پی آن پروین
 چشمم شه چون دریا اندر غم آن مرجان
 دودست مگر خطت گلبرگ درو پیدا
 ابرست مگر زلفت خورشید درو پنهان
 دودی که فگندست او در خرمن من آتش ۲۰
 ابری که کشادست او از دیده من باران
 چشم تو بدل خستن کردست مرا عاجز
 زلف تو بجان بردن کردست مرا حیران
 گر دل بخلد چشمت شاید که توئی دلبر
 ورجان ببرد زلفت زبید که توئی جانان ۳۰

(۶۲) ابو نصر احمد بن ابراهیم الطالقانی،

از مداحان حضرت نظام الملک بود و نظم او در مدح نظام از انتظام امور در سلك مراد و از رعایت شرایط وفا در مقام وداد خوب تر و مطلوب ترست و بهر دو زبان شعر او مقبول و این دو بیت بلغت شعر عربی پرداخته

وَ خُوْطِبَ بِالْوِزَارَةِ مَنْ تَنَاهَى * إِلَيْهِ الْعَبْدُ وَ اجْتَمَعَ الْفَخَارُ
لِعُضْدِ الدَّوْلَةِ الْمَلِكِ الْمُعْزِي * عَلَى مَاضِي الْمُلُوكِ بِهِ اَفْتِخَارُ

در صفت اسپ در قصید گوید،

زه رهبر رهبری که اندر نگ * با وهم رود دو دست او همبر
۱۰ گنتی که بتاختن درون دارد * برگوش نهاده هر دو سُم بر سر
در وعظ گوید،

نکند با عدو مدارا سود * نه بهر حال دور باید بود
گرچه داری بناز کژدم را * بگرد هر کجا بیاید زود

(۶۳) امیر الشعراء ابو عبد الله محمد بن عبد الملك المعزّي

النیشابوری،

۱۵

معزی سلطان جهان بیان و لشکرکش امراء کلام و شهسوار میدان فصاحت و خورشید آسمان سماحت و بر فلک فضل ماهی تابان و بر سماء سنا خورشیدی رخشان و آنچه او را در دولت سلطان سعید معز الدین و الدنيا ملک شاه میسر شد آن علو شان و رفعت درجت هیچ شاعری را ۲۰ میسر نشد است و گویند سه کس از شعرا در سه دولت اقبالها دیدند و قبولها یافتند چنانکه کس را آن مرتبه میسر نبود، یکی رودگی در عهد سامانیان و عنصری در دولت محمودیان و معزی در دولت سلطان ملک شاه و شعر او عذب مطبوع و سلیس مصنوع است در نوبت بیان او ۲۴ طفل بلاغت بحد بلوغ رسید و دابه قلم سیاه پستان که بر سر فطام

آخر دور سنجری بود و ایشان پادشاهان بودند حامیان بیضه اسلام و داعیان زمره انام در نصرف ایام در تملك نواصی خاص و عام در سفر و مقام در قبضه اهتمام ایشان آمد

* * * * *

٥ (٦١) استاد ابو الحسن علی بهرائی سرخسی،

* * * * *

* * * * *

بجوهر ذات تو قائم شد و نزدیک آمد که منزل احباب را وداع و ندای اجل را سماع کند این چند بیت بدست پسر بحضرت فرستاد، شعر

١٠ يك چند باقبال تو ای شاه جهانگیر

گردد ستم از چهره ایام ستردم

طغرای نکوکاری و منشور سعادت

نزد ملک العرش بتوقيع تو بردم

آمد چهل و شش ز قضا مدت عمرم

١٥ در خدمت درگاه تو صد سال شمردم

بگذاشتم این خدمت دیرینه بفرزند

وندر سفر از علت ده روزه بمردم

رفتم من و فرزند من آمد خلف صدق

اورا بخدا و بخداوند سپردم

٢٠ و اشعار نازی او مطبوع است و او پیوسته در مصاحبت اسمعیل بن

غصن بودی و این دو بیت نازی در مدح او گفته است،

سَعَانِي تَحْتَ غُصْنِ الْوَرْدِ وَرَدًا * يَكْسِبُكَ الصَّنَائِعُ ابْنَ غُصْنِ

٢٢ غَزَالٍ لَوْ بَيَّارِي الْبَدْرَ أَرَبِي * عَلَى الْبَدْرِ الْهَيْبِرِ بِأَلْفِ حُسْنِ

(۵۸) محسن قزوینی،

از محسنان عالم نظم و ناظران سلك فضل بود و این رباعی در صفت
 شراب گفته است،
 رباعی

آتش دیدی که باشدش آب نقاب
 این شد آب از آتش و آتش ز آب
 بنگر تو بدین شراب و آن جام شراب
 تا آب فسرده بینی و آتش ناب

هو برای امرود گفته است
 قطعه

نیک ماند ز برسوی امرود * بسنان مبارز پُر کین
 و آن فرو سوش همچو ناف بُنی * که بود سال و ماه مشک آگین

(۵۹) . . بن احمد البدری الغزنوی،

انکه در وعظ و تنبیه گفته است
 رباعی
 زین مرتبت و جلال بردا برد * این منشین ز دولت گرداگرد
 امروز غمان خویش خور مردامرد * ز آن پیش که زینجا بروی دردادرد

(۶۰) بهروز طبری،

در شکایت روزگار و خمول کریمان و تقدیم لثیمان گوید،
 قطعه
 يك سخن گویت ز روی یقین * بشنوار بشنوی سزد که سزاست
 ز آن بگیتی سخن شناس نماند * که عطا دادن از میان برخواست

باب دهم، در ذکر لطایف شعراء آل سلجوق،

۲۰ و این باب مشمول است بر چهار فصل، فصل اول در ذکر شعراء
 خراسان، فصل دوم در ذکر شعراء ما وراء النهر، فصل سیوم در ذکر
 شعراء عراق، فصل چهارم در ذکر شعراء غزنین و بلاد جبال،
 ۲۲ و ابتداء آن دولت و مطلع خورشید آن اقبال از اول عهد جفری تا

که مدوح او را حبس کردند و در قلعه مندیش باز داشتند ناصر این
رباعی در مدح او میگوید،

ای شاه چه بود این که ترا پیش آمد
دشمنتم هم از پیرهن خویش آمد
از محنتها محنت تو بیش آمد
از مُلکِ پدرِ بهر تو مندیش آمد

(٥٧) ابو اللیث الطبری

لیث بیشه هنروری و غیث صحاب سخن پروری بود، این غزل از طبع
لطیف او زاده است و این دُر از صدف قریحمت او برون آمده،
غزل ۱۰ میگوید

دلَم میان دو زلفت نهان شد ای مهروی
ز بهر آنکه ز چشمت همی پرهیزد
نه بینی آنک چو تو زلفرا بشانه زنی
سر دو زلف تو در شانه می در آویزد
دل منست که با شانه کارزار کند
در آن میانه ازو باد مشک می بیزد
همی بترسم کورا برون برد ز میان
چو دید چشمت زو رستخیز بر خیزد
از آن قبل همه شب مستمند تو بولیت
بهای های همی خون ز دیدگان ریزد
و گر بخسپد يك چشم زخم وقت سحر
نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد
و گر به بیند غماز غمزه تو دلر
هلاک جان بود ار جان ازو بنگرید

۱۰

۲۰

۲۴

هی به بینی بویش چو بوی خوی نکو
چو سوزن آزده بر پشت دست دلبر من

(۵۴) کوکبی مروزی،

شاعری معروف و بحسن بیان موصوف در کوکبه فضلًا معلوم مقدم
۱۰ ارباب بیان و کوکب فضل او بر فلک هنر رخشان در صفت مای
میگوید،
قطعه

چیش آن کوهی رود پنهان * جوشن سیمرا به بسته میان
تا نهانست جان او بر جای * چونک پیدا بود شود بیجان
وله، قطعه

۱ قدح و باده هر دو از صفوت * همچو ماه دو هفته دارد اثر
یا قدح بی است یا بی ناب * بی قدح در هوا شکفت نگر
قطعه

نگاه کن بگل سرخ نا شگفته تمام
چو لعبتی که شمن را هی نماز برد
۱۵ بسان دولب معشوق سرخ و کوچک و تنگ
که گاه بوسه بعاشق هی فراز برد
(۵۵) هلیله،

۲۰ هلال مطلع هنر و زلال مشرب فضل میگوید،
ز آن باده صافی کهن گشته بخوردند
ز آن باده که مانند جان باشد در تن
و آن باده هی رفت در ایشان بلطفی
چونانک در آن گشت رود آتش روشن
قطعه

(۵۶) ناصر لغوی،

۲۴ از شعراء امیر محمد محمود بود و شعر او را لطافتیست و در آن وقت

شعر

دراز گوش میخواهد میگوید،

بهفت کشور تا مدح پخنده گویم
 چو بیاد گشتم اندر زی زی پیمای
 دو پای دارم چار دگر ببايد از آنک
 بهفت کشور نتوان رسید بی شش پای

قطعه

در صفت آتش میگوید،

هی به بینی آتش میان خاکستر
 چو آفتاب که گیرد ز میخ نیره حجاب
 چو روی دختر دوشیزه کو نمخل گردد
 نقاب را برخ اندر کشد بوقت عتاب
 ز داغ فرقت آن چهره چو لاله و گل
 هی ز لاله و گل زرد بر کم بگلاب
 بدان نشان که بسیاب زر هی گیرند

من از فراق تو گیرم هی بزر سیاب
 شتاب وصل تو دارد مرا هی دلتنگ
 درنگ هجر تو دارد مرا هی بشتاب

خمار خواب چرا در دل فرآوانست
 اگر لب تو برنگ گلست و بوی شراب
 بشب ز فرقت آن قامت چو قامت ریح

سنان شود مژه من ز بهر جستن خواب
 گهی بگرم و باشم چو نرگس تو دژر
 گی بنالم و گردم چو سنبل تو بتاب
 واه، قطعه

نگاه کن تو بدان یاسمین شگفته بیباغ
 سرش به پیش در افکنک راست چون سر من

ذکر شعراء آن طبقه که نام و نسب ایشان معلوم نیست

(۵۲) مسعود الرازی،

نادره سپهر سعود بود و در سلك مدّاحان سلطان سعید مسعود شهید
مختصر و ابیات و اشعار او در کتب متفرّق است، این رباعی اوراست،

رباعی

آن زلف نگر بر رخ آن دُرّ یتیم
چون بنگاری چنانک از غایب جیم
و آن خال بر آن عارض چون ماهی شیم
همچون نقطی ز مشک بر نخته سیم

۱۰ هوراست در صفت سبب گوید، شعر

ز نخدانهاء ترکانست گویی * فراز شاخ بر آن سبب خندان
مغاک در میان هر يك آنک * چو آن چاهی که باشد بر زنخدان

در صفت انار

چو حقه بسدین پُر گوهر سرخ * بین آویخته از شاخ مرجان
کفید چون دهان شیر و دانش * بدو در همچو خون آلوده دندان

قطعه

ای دل برنگ هرچه توانی هی کنی
میدان فراخ یافته گوی زن هلا
عشق ترا وفا ز تو بیشست از آنکه تو
از من جدا شدی و نشد عشق تو جدا

۲۰

(۵۳) مظنّر پنجدهی،

آن یگانه از بجن بود آب سخن او حسّادرا بی حد و مررود از چشم
۲۲ بکشادی و صیت فضل خودرا از بجن بهفت کشور فرستادی، از بزرگی

و این غزل که از کعب الغزال در حلاوت زیاده است و از وصال یار صاحب جمال در طراوت بیش اوراست، میگوید،

مرا بعشق هی محتبل کنی بحیل
چه حجت آری پیش خدای عزّ و جلّ
بعشقت اندر عاصی هی نیار شد

بدینم اندر طاغی هی شور بتل
نعیم بیتو نخواهر حجیم با تو رواست
که بی تو شکر زهرست و با تو زهر غسل
بروی نیکو نکیه مکن که تا یک چند

بسنبل اندر پنهان کنند نجم رُحل
هر آینه نه دروغست آنچه گفت حکیم
فَمَنْ تَكَبَّرَ يَوْمًا فَبَعْدَ عِزِّ ذَلِّ

و لها،

دعوت من بر تو آن شد کایزدت عاشق کناد
بر یکی سنگین دلی نا مهربان چون خویشتن
تا بدانی درد عشق و داغ مهر و غم خواری
تا بهجر اندر به پیچی و بدانی قدر من

و این ملمع او گفته است،

شَاقِي تَائِحٌ مِنَ الْأَطْيَارِ * هَاجَ سُنْمِي وَ هَاجَ لِي يَنْدُكَارِي
دوش بر شاخك درخت آن مرغ * نوحه ميگرد و ميگرست بزاري
قُلْتُ لِلطَّيْرِ لِمَ نَوَّحَ وَ تَنَكَّرَ * فِي دُجَى اللَّيْلِ وَ النَّجْمِ دَرَارِي
من جدام ز بار از آن می نالم * تو چه نالی که با مساعد باری
من نگوم چو خون ديك ببارم * تو چه گوئی چو خون ديك نباري

رباعی

تا بر گل تو نگشت پیدا عنبر * از مشک زره نبود وز سیم سپهر
تا روی تو و لب تو نمود اثر * از لاله نمک که دید وز پسته شکر

(۵۰) ابو المنصور عبد الرشید بن احمد بن ابی یوسف الهروی،

از معارف هرات بودست و نقادان سخن شعر او را پسندیده‌اند و او را در
سلك شعرا کشیده، اگرچه شعر او کم روایت کرده‌اند و در مطلع قصیده
میگوید،
بیت

ای قرچهر عطارد فکر ناهید اتصال
شمس فر بهرام کین برجیس اثر کیوان جلال

رباعی

گفتم که چه دارد علّمت گفت قر
گفتم که چه بارد قلّمت گفت گهر
گفتم که چه دارد حشمت گفت ظفر
گفتم که چه کارد کرمّت گفت خطر

(۵۱) رابعه بنت کعب القزدارى،

دختر کعب اگرچه زن بود اما بفضل بر مردمان جهان بخندیدی، فارس
هر دو میدان و والی هر دو بیان بر نظم تازی قادر و در شعر پارسی
بغایت ماهر و با غایت ذکاء خاطر و حدّت طبع پیوسته عشق باختی
و شاهد بازی کردی و او را مگس روئین خواندندی و سبب این نیز آن
شعر
۲۰ بود که وقتی شعری گفته بود،

خبر دهند که بارید بر سر ایوب
ز آسمان ملخان و سر همه زرّین
اگر بیارد زرّین ملخ برو از صبر
سزد که بارد بر من یکی مگس روئین

سیاه اخگر میان آتشِ سُرخ * چو چشم دردمند از دور تابان
صفت می میگوید،

بیت

چون سیم پالک مغزش چون زر زرد پوست
رنگش چو رنگ عاشق و بویش چو بوی دوست
صفت بوستان افروز کند،

بیت

بوستان افروز تازه در میان بوستان
همچو خون آلوده در هیجا سنان کارزار

(۴۹) ابوالمحرث حرب بن محمد الحنفوری الهروی،

حنفوری از معارف خراسان و مشاهیر فضلا بودست، شعرش از شعری
۱۰ در گذشته و فضلش بساط هنر عنصری در نوشته، در قصیده میگوید
و جواب و سوال را رعایت میکند

شعر

گفتم این گه گه نمودن روی جباری بود
گفت قدر مردم اندر خویشتن داری بود
گفتم این خواری چه باید کی پرستم مر نرا
گفت هرکو بُت پرستد آزدَرِ خوارے بود ۱۵
گفتم آن زلفین تاری زاستر بر زان دو رخ
گفت مهرا روشنی اندر شب تاری بود
گفتم ای مه راست گوئی ماهرا مانی همی
گفت مهرا دَوْرِ خط از مشکِ تاناری بود
گفتم این بازی گری با هر کسی چندین چراست ۲۰
گفت بازی گر بُودِ کودک چو بازاری بود
گفتم آسانی و ناز از من ره بود این عشق تو
گفت عشق نیکوان با رخ و دشواری بود ۲۲

(۴۸) ابو زید محمد بن علی الغضائری الرازی،

غضائری امیر شعراء عراق و قدوه فضلآه آفاق بوده است، رواق رفعت کلام وی برتر از طاق سپهر و خاطر روشن او مصقله آینه مهر، در مدح سلطان بین الدوله میگوید،
نظم

۵ با همه گیتی عدو يك تیرباران تو بس
نی غلط کردم چه حاجت تیر پیکان تو بس
و آنکھی کندر نوردند آسمان چون نامه
آسمان جاودان از سقف ایوان تو بس
دولت باقی چه گفت این عمر نا انجام را
گفت رای او بگاہ درد درمان تو بس
۱۰ ما بجز سلطان دگر سلطان نخواهیم آورید
و آنکه را سلطان لقب دادیم سلطان تو بس

وله، نظم

۱۵ نسیم دو زلفین او بگذرد * بیامیخته با نسیم صبا
چه گویم چو بگذشت او گویش * الایا نسیم الصبا مرحبا

شعر

چار می آورد بامداد بمن داد * آنک مرا با لبانش کار فتادست
گفتم مهرست گفت مهرش پرورد * گفتم ماهست گفت ماهش زادست
باده بمن داد از لطافت گفتم * جام بمن داد لیک باده ندادست

وله، غزل

۲ مطربی خوب روی و بر ربط او * چو یکی کوز پشت عاشق پیر
نالاه شیر خوار دارد لیک * بکنار اندرون نخواهد شیر

شعر

۲۴ سیاه انگشت چون روز جدائی * میان آتشی چون داغ هجران

و ر بچای مه و خورشید بود یار مرا
 اندرین معنی هم جای حدیث و نظریست
 ماهکی سرو قد و سیم تن و لاله رخست
 ماه کی نوش لب و نار برو جعدورست
 مہر اورا دل ما مستقرست این نہ عجب
 آن شگفتست کجا مستقر او مقر است
 و آن عجب تر کہ طلسمیست ہوارا کہ ہی
 بنہ سوزد اگر اورا چو سقر مستقرست
 و آن طلسمی کہ ہوا زو بدل اندر میسوخت
 دوستی خسرو و شیر اوژن پیروز گرت
 ملک عادل مسعود خداوند ملوک
 کہ بفضل از ملکان بیشتر و پیشترست

این قطعه بدر خواست شاہنشاہ ابن شاہ نیشابور بن ابراہیم رحمہ اللہ
 گفتہ است در صفت مخجیق،

۱۰ چه چیزست آن کہ یکسو نردبانست * دگر سو راست همچون پای شیطان
 سر زانو بسان قرضہ تیر * ازو آویختہ خرطوم پیلان
 دو پشک آہنیں بینی مر اورا * زدہ آن پشک را بر پای دیوان
 بر آن خرطوم وی صد زلف بینی * ہمہ بر تافتہ چون زلف جانان
 چو عشاقش بدو انبوه گردند * بگیرد ہر یکی یک زلف را زان
 ۲۰ بیندازد یکی سندان محکم * شود ہر کس ز بیم و ہول لرزان

نظم

بنگس بنگری چون جام زرین * بزیر جام زرین چشمہ چشمہ
 تو گوی چشم معشوقست مہمور * ز ناز و نیکویی گشتہ گشتہ

یا چون یکی بساط فگنگ حوصلی * و افگنگ جای جای بدو روبه سیاه
وله، قطعه

نقش خواهم کرد بر رخسار خویش * نام آن دل دار عاشق گُش بخون
تا بداند هر کسی کین یار کیست * کاف و تا و کاف دیگر یا و نون

(۴۶) الامام ابو عبد الله عبد الرحمن بن محمد العطاردی

عطاردی که بکمال همت از خورشید عطا رَد کردی و بیان تیان او در
وقت تقریر و اطناب يك سخن را صد کردی از مادحان حضرت بینی
بود و در آن دولت اقبالها دیکه و در قصیده میگوید،
مُلک قلاده است و او میان قلاده * زین نگیرد قلاده جز بیانه
۱۰ حشمت او بر دهان دهر دهانه است * فضل نیارد لگام جز بدخانه

وله، رباعی

سیلی دارم برخ پر از خون جگر * آن روز که مُرگان ترا بینم تر
ای چون شکر شکسته از پای تا سر * مگری که تباہ گردد از آب شکر

رباعی

۱۵ شد یار و مرا ببوسه خوشنود نکرد * پرسش نمود و نیز بدرود نکرد
آن آتش افروخته جز دود نکرد * بر عشق بتان هیچ کسی سود نکرد

(۴۷) ابو عبد الله روزبه بن عبد الله النکتی اللهوری،

تقریر نکت نکتی کاری درازست چه نکات لطیف او از حدّ و عدّ
افزونست و نقود شعر او لطیف و موزون در مدح سلطان مسعود
۲۰ شهید میگوید،
شعر

روی آن ترک نه رویست و بر او نه برست
که برین نار بیارست و بران گل بپرست
بطرازِ قد و خرخری زلفینِ دراز
رستخیز هم خوبانِ طراز و خزرست

علم شعر و معرفت آن مهارتی کامل بود و نجسته نامه که در علم عروض
بی نظیرست از منشآت اوست، در قصیده میگوید،

بر اسپ علم بیدان حق بتیغ کلام * کسی جز او نکند بر سوال باطل رد
اگرش مسند و کرسی بقدر فضل نهند * ز نفس کرسی وز عقل باشدش مسند

وله، شعر

نگار من آن چون قمر بر صنوبر
نه مانی چنو کرد صورت نه آزر
دو خدش بسان دو ماه منقش
دو زلفش بسان دو مار معنبر
نه دیدی نه بینی چو روی و چو قدش
نگاری بکشبیر و سروی بکشبر

وله، نظم

نرگس تر نگر چگونه شگفت * نیک ماند بچشم آن عیار
ساق پیروزه و حوالی سیم * در میان ضرب جعفری دینار

وله، نظم

ما هر دو بتا گل دو رنگیم * بنگر بچه خواهمت صفت کرد
یک نیمه آن توئی بسرخ * وین نیمه دگر منم چنین زرد

وله، نظم

شاه اسپرم چو شاخ کشیک بگرد خویش
چون قبه زمرد بر شاخکی نزار
با سبز جامه که چو بر ما کند گذر
از ساق برکشد بکف او دامن ازار

وله، قطعه

۲۴ بر روی برف زاغ سیه را نگاه کن * چون زلف بر رخ بتم آن شمسه سپاه

رسم ما خفتن بروزست و من از بہر ترا
 بی وسن باشم ہمہ شب روز باشم بنا وسن
 در فراق روی تو گشتم عدو آفتاب
 وز وصالت در شب تاری شدستم مفتن
 من ہمہ یاران خودرا آزمودم خاص و عام
 فی سخنشان راز دارد فی وفا دارد وطن
 رازدار من توئی امروز یار من توئی
 غمگسار من توئی من زان تو تو زان من
 تو ہی سوزی و من بر تو ہی خوانم بعشق
 ہر شبی تا روز دیوان ابو القاسم حسن
 اوستاد اوستادان زمانہ عنصرے
 عنصرش بی عیب و دل بی غش و جانش بی فتن

والہ، شعر،

با رخت اے دلبر عیار یار * نیست مرا نیز دگر بار بار
 ۱۰ دو رخ رخشان تو گلنار گشت * بر گل من ریختہ گلنار نار
 چشم تو خون خوارہ و ہر جادوئی * مانہ از آن چشمک خون خوار خوار
 بندہ وفادار و ہوا خواہ تست * بندہ ہوا خواہ وفادار دار
 داد کن ای کودک و بردار جور * منبر پیش آور بر دار دار
 ای تو دل آزار و من آزرده دل * دل شدہ را زار دل آزار زار
 ۲۰ گر دل من باز بیخشی ہن * جور مکن لشکر تیمار مار

(۷۵) الاستاد ابو الحسن علی بن البہرائی السرخسی،

بہرائی کہ عطارد مشتری لطایف طبع دل نواز او بود و زہرہ میزہر ساز
 بریط نواز در ہوای غزل جان ساز او از لولو شاہوار نظم او عروس
 ۲۴ معنی زیور یافتہ و خاطر دوربین او بتیر فکرت موی شکافتہ و اورا در

اندر حجاز بزم کئی در عراق رزم * اندر عرب مظالم و اندر عجم شکار
و این قصیده که در تشبیه شمع گفته است خاطر جمله فضلارا چراغ داشت
و همه چون تافته شدند البته آنرا جواب نتوانستند گفت، میگوید، شعر

- ای نهاده بر میان فرق جان خویشان
جسم ما زنده بجان و جان تو زنده بتن ۵
هر زمان روح تو لختی از بدن کمتر کند
گویی اندر روح تو مضرهی گردد بدن
گر نه کوکب چرا پیدا نکرده جز شب
ورنه عاشق چرا گریهی بر خویشان
کوکبی آره و لیکن آسمان نُست موم ۱۰
عاشقی آره و لیکن هست معشوق لکن
پیرهن در زیر تن داری و پوشد هر کسی
پیرهن بر تن تو تن پوشی همی بر پیرهن
چون بیری آتش اندر تو زخم زنده شوه
چون شوی بیمار بهتر گردی از گردن زدن ۱۵
بشگفتی بی نوهار و بژمره بی مهرگان
بگری بی دیدگان و باز خندی بی دهن
تو مرا مانی و من هر مر ترا مانم همی
دشمن خویشیم هر دو دوستدار انجمن
هر دو سوزانیم و هر دو زرد و هر دو در گداز ۲۰
هر دو گریانیم و هر دو فرد و هر دو متخن
آنچه من در دل نهادم بر سرت بینم همی
و آنچه تو بر سر نهادی در دلم دارد وطن
اشک تو زری که بگدازی بزیر پاخته بر
و آن من چون شنبلید پژمرده در چمن ۲۵

گشتن از پرکار و چرخ و رفتن از کشتی و تیر
کشتی از طاوس و گور و جستن از خرگوش و رنگ

و همراست که صفت قلعه کند،
قطعه

کهی بلند و برو قلعه نهاده بلند * بلندها جهان زیر و او ز جمله زیر
باستواری زَر بخیل زیر زمین * پپای داری نام سخی میان بشر
بسختی دل بدخواه برج او لیکن * نکار بوده برو سنگها بسان جگر
این دو بیت در تشبیه خربزه گفته است و بهلال و بدر در دو حالت
آنها تشبیه کرده،
نظم

آن زبرجد رنگ مشکین بوی و طعمش طعم شهّد
رنگ دیبا دارد و بوی قمارے عود خام
چون نو بُریدی شود هریک از آن ده ماه نو
ور بُری باشد او در ذات خود ماه تمام

نظم

چرا نه مردم عاقل چنان بود که بعمر
چو درد سر کندش مردمان دژم گردند
چنانچه باید بودن که گرسش ببری
بسر بریدن او دوستان خرم گردند

(۴۴) ابو النجم احمد بن قوص بن احمد المنوچهری

منوچهری آراینک چهره بلاغت و پیرایه سَر و بوستان براعت بود، اندک
عمر بسیار فضل از نوادر ایام و عجایب روزگار و حفظی قوی و ذکائی
تمام و قریحتی نقاد در ایام کودکی چنان ذکی بود که هر نوع که ازو در
شعر امتحان کردند بدیهه بگفتی و خاطر او بموانات آن مسامحت کردی
و در قصیدک میگوید در مدح سلطان بین الدوله،
شعر

۲۴ قیصر شرایدار تو جیپال پاسبان * پیغو رکاب دار تو فغنور پرده دار

و این قصیده مکرر برهان فضل وافر ویست،

باران قطره قطره همی بارم ابروار
هر روز خیره خیره ازین چشم سیل بار
ز آن قطره قطره قطره باران شد خجل

زین خیره خیره خیره دل من ز هجر یار
یاری که ذره ذره نماید همی نظر

هجرائش پاره پاره بمن بر نهاد بار
ز آن ذره ذره ذره چو کوه آیدم بدل

ز آن پاره پاره پاره بچشم آیدم غبار
دل گشته رخنه رخنه بزاری بتیغ هجر

ز آن مشک توده توده بران گرد لاله زار
ز آن رخنه رخنه شد عقل و دین مرا

ز آن توده توده بدل بر غم نگار
و هوراست در قصیده میگوید،

اگرچه دیده افعی بخاصیت بجهد

بدان گهی که زهرد بدو بری بفراز
من این ندیدم دیدم که خواجه دست بداشت

برابر دل من بطرکید چشم نیاز

غزل

انجیر کش از شاخ بستدی تو * وصفش تو بیک بیت بشنو از من
چون برگ گل زرد خرد کرده * سر بسته و کرده میان پر ارزن

غزل

مورکی کش نیست جز آیین خود دادن نشان
خاصه آنگاهی که بر زین برکشندش تنگ تنگ

تا شاه خسروان سفر سومنات کرد
کردار خویش را علم معجزات کرد
آثار روشن ملکان گذشته را
نزدیک بخردان همه از مشکلات کرد
بزدود ز اهل کفر جهان را بر اهل دین
شکر و دعاء خویشتن از واجبات کرد
محمود شهریار کریم آنکه ملک را
بنیاد بر محامد و بر مکرّمات کرد
شطرنج ملک باخت ملک با هزار شاه
هر شاه را بلعب دگر شاهمات کرد
شاهها تو از سکندر بیشی بدان جهت
کو هر سفر که کرد بدیگر جهات کرد
عین الرضاه ایزد جویی تو در سفر
باز او سفر بچستن عین الحیات کرد
تو کارها بنیزه و تیر و کمان کنی
او کارها بجمله و کلک و دوات کرد

و هموراست در صفت آتش میگوید،

قطعه
ز آن آتش که بر بلندئ بالا * مر ابر بلند را کند روزن
وز ابر چو سر برون زند نورش * چون ماه بر آسمان زند خرمن
ماند تن او بیسندین ابری * زو فطره چکان چو ذره گون ارزن
هر قطره زر که زو جدا گردد * چون سیم فرو فتد به پیرامن
باز از حرکات چون بیاساید * از لاله ستانش بر دمد سوسن

وله، غزل

یاد کرد از لطیف طبعش بحر * گشت پُر دُرّ و عنبر اشهب
باگران حلمش آشنا شده کوه * شد مکان عقیق و کان ذهب

گفتم بروی روشن تو روی بر نه
 گفتا نه کآب را ببرد رنگ زعفران
 گفتم مرا فراق تو ای دوست پیر کرد
 گفتا شوی بخدمت شاه جهان جوان
 گفتم ملك مؤید مسعود کامکار
 گفتا ملك محمد محمود کامران

رباعی

خط آوردی رواست ای روی چو ماه
 خوشتر گشتی از آنچه بودی صد راه
 وز آرزوی خط تو خوبان سپاه
 بر روی همی کشند خطهای سپاه

رباعی

تا در طلب دوست همی بشتام
 عمرم بکران رسید و من در خواهم
 گیرم که وصال دوست در خواهم یافت
 این عمر گذشته را کجا در یابم

(۴۲) ابو نظر عبد العزیز بن منصور العسجدی المروزی،

عسجدی عسجدی کان بلاغت و اختر آسمان فصاحت بود، خاک مرو بوجود
 او مفاخر و ذات او منبع زلال مفاخر مقبول حضرت بین الدوله بود
 ۲۰ نقد سخن او در روز بازار دولت این شاه نیک رایج و در آن وقت که
 سلطان بین الدوله بمدد تائید یزدانی و توفیق سجانی در اقصی بلاد
 هندوستان سومنات را فتح کرد و تابش شمشیر آبدار او خاک آن زمین را
 خون آن باد پیمایان گلغونه بر کشید عسجدی این قصیده غرا در تهنیت
 ۲۴ آن فتح میگوید،
 قصیده

سالار زمان فخر جهانداران محمود
آن شه که چو جم دارد صد حاجب سالار

غزل

شه زاولستان محمود غازی * سر گردن کشان هفت کشور
بنیزه کرکدن را بر کند شاخ * بزویین بشکند سیرغ را پر

نظم

بر وعده مرا شکیب فرمائی * تا کی کنم ای صنم شکیبائی
از بهر سه بوسه مستمندی را * خواهی که سه سال صبر فرمائی
راز دل خویش با تو بکشادم * باشد که برین رهی پهنشائی
بر برگ سمن بمشک بنیشتی * تا راز مرا بخلق بنمائی
بد مهر بتی و سنگ دل یاری * لیکن چو دل و چو دیدک دریائی

و در مدح امیر ابو احمد محمود سبکتگین انار الله برهانه میگوید، قصیده

گفتم مرا سه بوسه ده ای شمسۀ بتان
گفتا ز حور تو بوسه نیابی درین جهان
گفتم ز بهر بوسه جهانی دگر میخواه
گفتا بهشت را نتوان یافت رایگان
گفتم که کوز کرد مرا قدت ای رفیق
گفتا رفیق تیر نباشد مگر کمان
گفتم همی ترا نتوان دید ماه ماه
گفتا ستاره کنم نتوان کرد ز آسمان
گفتم ستاره نیست نگارا سرشکهاست
گفتا سرشک بر نتوان چیدن از رخان
گفتم ز آب دیده من روی نازۀ
گفتا ز آب نازه توان داشت بوستان

همه نعیم سهرقند سر بسر دیدم
 نظاره کردم در باغ و راغ و وادی و دشت
 چو بود کیسه و جیب من از درم خالی
 دلبر ز سخن امل فرس خرمی بنوشت
 بسی ز اهل هنر بارها بهر شهره
 شنیده بودم کوثر یکیست و جنت هشت
 هزار کوثر دیدم هزار جنت بیس
 ولی چه سود چو من نشنه باز خواهم گشت
 چو دیده نعمت بیند بکف درم نبود
 سر بریده بود در میان زرین طشت

۵

۱۰

و در مدح سلطان بین الدولة محمود گفته است،

پار آن اثر مشک نبودست بدیدار
 امسال دمید آنچه هی خواسته ام پار
 عطار شد آن عارض و آن خط سیه عطر
 هم عاشق عطرم من و هم عاشق عطار
 بسیار دعا کردم کین روز به بینم
 این روز بدیدم ز دعا کردن بسیار
 بار غم و اندیشه همه زین دل بز خاست
 تا مشک سیه دیدم کافور ترا بار
 کار من و تو ساخته بودست و نبودست
 امروز بکام دل ما گشت همه کار
 گفتار نبودست میان من و تو هیچ
 ور بود بیکبار بیستی در گفتار
 هواره دل برده من کار تو جستست
 چونانک جهان کام ملک جوید هوار

۱۵

۲۰

۲۵

تمامست و اگر تمام کند از ذوق دور افتد و از لطف بی بهره ماند،
می گوید،

گر بر کشم این فرو شده پای از گل * هرگز ندهم هیچ نامردم دل

بیت

بی خوابی را بدیده بر بستنم * واز دیدن خواب بیهک رسنستم

بیت

لولو داری میان یاقوت اندر * ای زنک کنی مرده تابوت اندر

وله، بیت

ای خورد کل نیک ندانسته ز بد

چندان گرهت ز مشک بر لاله که زد

وله، بیت

گویند مرا که خواجگی هست کریم

یک برگ کرم به که چنوشست کریم

(۴۲) الاستاد ابو الحسن علی بن جلولغ الفرّخی السجری،

۱۰ فرّخی که رخ خوب روی بلاغت را مشاطه قریحمت او چنان آراست که

هیچ قادح انگشت بر حرف آن نهاد شعر او عذب و پر معنی است

باوّل در صنعت سخن و بدقت معانی کوشید و در آن از اقوان سابق

آمد و باخر سخن سهل متمتع ایراد می کرد و در نوبت دولت سلطان

بین الدولة آسایشها یافت و مال خطیر بدست آورد و عزیمت تماشاء

۲۰ سمرقند کرد چون بنزدیک آن خطّه رسید طابینه قُطاع الطریق برو زدند

و تمامت مال و متاع او ببردند و او تنگ دست و بی سرمایه بسمرقند

در آمد و چون اختلال بحال او راه یافته بود خود را در آنجا ظاهر نکرد

روزی چند مقام کرد و باز گشت و این قطعه که از نوادر کلامست

۲۴ بیادگار آنجا بگذاشت،
قطعه

چرا بی کرانست طول بقاش * ازیرا بود دایره بی کران

شعر

چه جادویست عنان آزمای مرکب او

که آرزوی سواران کند همی از بر

نگاوری که بیک شربت امل آراست

بدستش اندر دریا زرف پهناور

شعر

فرو رسید چو بچشک زرد برگ بهی

ز بیم آنکه برو زد چو باشه برگ خیار

ببرق ماند روز آفتاب در پس ابر

بآفتاب درخشند برق در شب تار

(۴۰) ابوالمظنر مکی بن ابراهیم بن علی پنجهری،

یکی از امثال و اعیان جهان بوده است و در نوبت دولت محمودیان بکمال

و ضروب شمایل مغلی و عالم فضل و هنر را متونی و ذکر او در توارنخ

۱۵ مسطورست و بر زبان افاضل مذکور و اورا اشعار عذب است میگوید،

بیت

لبش خسته ز وهم بوس هر کس * تو لب دیدی ز وهم بوس خسته

شعر

هموراست،

باشم تا نیز چه آید دگر * مادر تقدیر چه زاید دگر

بار دگر نیز بگردد فلک * موعظه نیز نماید دگر

شاد بدانم که چو بندد دری * ایزدمان باز کشاید دگر

(۴۱) ابو محمد عبد الله بن محمد المعروف برورده البلخی،

از معارف بلخ و صدور خراسان بوده است و در نوبت دولت آل ناصر

۲۴ بتنعم روزگار گذرانید و اورا يك يك بیت فردست که در نفس خود

چو چشم باز از روشن زمین و آسمان امشب
 نفالی بست بر روی و بناگوش تذر و نر
 چه بود امشب که چون حال و سر از خاک زمین بر زد
 خلوقی رنگ خرسیده بشنگرف آرده پیکر
 گهی چون عبهری سپین هی بر آسمان نازد
 گهی چون ابر یاقوتین هی نالد بابر اندر
 زریرین گردد از رنگش بدریا در همی لولو
 عقیقین گردد از عکسش بگردون بر همی اختر
 نو گوی همت خسرو برآه نعمت زابر
 یکی زرین فلک خواهد بر آوردن همی دیگر
 بدست و تیغ و جام و جان میاسا از چهار آئین
 چنانک از ناقه فحمت نیاساید همی رهبر
 بدست از مال بخشیدن بتیغ از کینه آختن
 بچام از باد نوشیدن بچان از مدّت بیهر

نظم

۱۵ و له هم درین معنی،

دو چیز یافت ازین آتش سده دو هال
 ستاره یاره زرین و آسمان خنخال
 ز آفتاب یکی جام کرد چرخ امشب
 بیاد شاه بکف بر نهاد ملامال

وله، شعر،

چرا زرد شد دهر بی مهرگان * ازبرا که چون کوه شد آسمان
 چرا معصفر بار شد تیره شب * ازبرا که شد بارور زعفران
 چرا جام می خواست ناگاه شاه * ازبرا کش آمد سه ناگهان
 چرا از قضا برترست امر او * ازبرا یقین برترست از گمان
 چرا رخ مجدر نماید عدوش * ازبرا کش از اشک باشد نهان

۲۰

۲۵

شهاب دولت شمس الکفافة ابو القاسم
حمید حمد هنرخواجه احمد بن حسن

وله، شعر،

بوقت نرگس ار خواند کسی فردوس گیتی را
بیک معنی روا باشد که دل مان داردش باور
ز بهر آنکه جز در خلد کی شاید بدن هرگر
درختی کش تن از مینا و برگ از سیم و بار از زر
وله،

چنانم که مجنون عامر نبود * ز تیمار لیلی بلیل و نهار
وفادار مهر توام تا زیم * تو خواهی وفا دار و خواهی مدار

(۲۹) ابو سعد احمد بن محمد المنشوری السمرقندی،

منشوری که منشور شاعری بنام او بود و طایر هنر در دام او سخن نمکینش
شور در دلها فضلا می انداخت و بیان دل فریبش رایت فصاحت بر
فلك می افراخت در مدح سلطان بین الدولة گفت و صفت آتش کرد
چنانکه آب ازو میچکد،

شعر

یکی دریا پدید آمد زمین از مشک و آب از زر
معلق موج زرینش باوج اندر کشیک سر
نشیب و قعر آن دریا همه پر رشته مرجان
فراز موج او هر سو همه پر زهره ازهر
نهنگ سندروسینش بسیاب اندرون غلطان
در تمساح زرینش پریشان از گلو گوهر
برخشد سر او بی رخ بقرده غور او بی دل
چو برق از میغ بر دریا چو رعد از کوه در کشور
فلك چون قصر مدهون گشت بروی کنگره زرین
دراشان هر یکی روشن چو قصر مرد مدهون گر

چو تیغ باختر افراخته نمود هلال
 چو هفت فندق سیاب رنگ نجم پرن
 مدبران فلک بر فلک چو هفت فُلک
 نهاده روی بتدویر زی ده و دو وطن
 یکی قرین شتاب و یکی عدیل درنگ
 مسیر این بسوی هند و سیر آن بعدن
 بزیر پرده آسایش اندرون شه روز
 شب سیه بسر اندر کشید پیراهن
 از ارتفاع شب تیره بهره چو گذشت
 بیامد آن بت شادان بهار سوی چمن
 بصورتی که نمازش برد ز ناز پری
 بزینتی که زمین بوسدش بمهر وثن
 گرفته گنج ملاحظت ز قهرمان جلال
 ر بوده خاتم خوبی ز نیکوان ختن
 بنرم نرم چنین گفت مر مرا که چرا
 همی جدائی جویی بخیره خیره ز من
 مرو که با منت ایدر خزان بهار بود
 که هم رخ گل سوریست هم زنج سوسن
 بساغر می اگر بنگری نیاری یاد
 ز برگ لاله سیراب و آبدار سمن
 جواب دادم اگر ضامن روان ره
 بسست عهدی تا کی بری بمن بر ظن
 بطبع و طوع همی سوی او روم که ندید
 چنو جواد جهان و چنو کریم زمن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

زره پوش ترك من آن ماه پیکر * زره دارد از مشك بر ماه انور
 که دیدست مشك مسلسل زره سای * که دیدست ماه منور زره ور
 بیشک اندرش تیر و بهرام و زهره * بمه اندرش سوسن و مشك و عبهر
 دو یاقوت خوانم لبش را، نخوانم * که یاقوت را کی بود طعم شکر
 ۹ بنزد من آمد کمز بسته روزی * یکی صدره پوشید يك رنگ اخضر
 فلک خواندمش ز آن کجا بود تابان * رخانش چوماه و کمر چون دو پیکر
 مرا گفت ای کوفته راه دانش * سفر کرده و گشته گیتی سراسر
 نگوئی که این اهل معنی بدنیا * مسافرنه اندر جهان نه مجاور
 بدو گفتم ای سرو سیمین ندانی * گه رخ سفرمان از آنست هببر
 ۱۰ که در چرخ ساکن ز انجم بسی اند * ز هفت مسافر بود حکم اختر
 ز شاهان و از خسروان زمانه * جز آنک از مقدم جز آنک از مؤخر
 چو محمود خسرو نبود و نباشد * سفر پیشه شاه و سفر کرده بی مر
 گهی سوی جیحون رود چون فریدون * گهی سوی ظلمت رود چون سکندر
 گهی تخت جیبال بر در بدارد * گهی چتر خاقان بیاویزد از سر،
 ۱۵ گهی رایش را پری روی بینی * امین ملک خسرو هفت کشور
 بینی که اندر پیمیش یانی * امان داد اسلام را تا بحشر

(۴۸) ابو الفضل مسرور بن محمد الطالقانی،

مسرور با فضلی موفور بود و سعی ثناء او در حضرت بینی مشکور و شعر
 او عذب و عرصه بیان او رجب است در مدح وزیر که وَزَرَ فَضْلاً
 ۲۰ بود این قصیده غزاً پرداخته و این جریده عذرا جلوه داده، شعر

چو ناپدید شد از چشم چشمه روشن
 دراز گشت شب دیر بازارا دامن
 بروی گنبد گردنده بر شدند پدید
 ستارگان قوی قوت بدیع بدن

زمانی بود مه بر زد سر از کوه * برنگ روے مهجوران مزعفر
 چو زر اندود کرده گوی سیمین * شد از انوار او گیتی منور
 بریگ اندرهی شد باره زان سان * که در غرقاب مرد آشناور
 دمنده ازدهائی پشم آمد * خروشان و بی آرام و زمین ذر
 شکم مالان بهامون بر هی رفت * شده هامون بزیر او مقعر
 گرفته دامن خاور بدنبال * نهاده بر کبران باختر سر
 بباران بهاری بوده فربه * ز گرمای حزیران گشته لاغر
 ازو زادست هرچه اندر جهانست * زهرچه اندر جهانست او جوان تر
 مدیح شاه بر خواندم همچون * بر آمد بانگ ازو الله اکبر
 تواضع کرد بسیار و مرا گفت * ز من مشکوه و بی آزار بگذر
 که من شاگرد کف راد آم * که تر مدحش هی بر خوانی از بر
 بفر شاه ازو بیرون گذشتم * یکی موی از تن من ناشد تر
 بدین درگاه عالی چون رسیدم * رها کردم سوی جانان کبوتر
 کبوتر سوی جانان کرد پرواز * بشارت نامه زیر پرش اندر
 بنامه در نبشته کای دلارام * رسیدم دل یکام و کان گوهر
 بدرگاهی سپردم کز بر او * نیارد تند رفتن چرخ محور
 بصدر اندر نشسته پادشاهی * طفر یارے بکنیت بو المظفر
 بنامش بر نبشته عهد آدم * بکنش در سرشته هول محشر
 جهان را خور کند روشن ولیکن * ز رای اوست دایم روشنی خور
 ز بار همت او گشت گوئی * بدین کردار پشت چرخ چنبر

(٢٧) ابو سراقه عبد الرحمن بن احمد البلخی الامینی النخار،

امین درودگر که روان رودکی دایم بر وی درودگر بود از مداحان
 سلطان عین الدولة و امین الملة بود و شعر او ذوق ایام جوانی و طراوت
 ٢٤ سماع اغانی از تحریک انامل غوانی دارد، در قصیده میگوید، قصیده

وله، شعر

آن قطرهٔ باران بارغان بر * چون خوی بناگوش نیکوان بر
 و آن فاخته بر شاخ او نشسته * عاشق شک بر وصف این و آن پر
 و آن ترگس بین چشم باز کرده * نازان بهمه باغ و بوستان بر
 عطار مگر وصل کرد عمدا * کافور ریاحین بزعفران بر
 بر خوید چکید سرشک باران * مانند ستاره بر آسمان بر

(۲۶) لیبی ادیبی،

لیبی ادیبی لیب و شاعری عجیب بود، نظمش رایق و در فضل از
 اقران فایق، مداح امیر ابوالمظنر یوسف بن ناصر الدین رحمه الله بود
 ۱۰ در مدح آن شاه نیکخواه نامجوی ثناخر مداح پرور این قصید گفته و
 داد سخن بداده، شعر

چو بر کندم دل از دیدار دلبر * نهادم مهر خرسندی بدل بر
 شر دیدم که بر رویم هی جست * ز مزگان همچو سوزن سونش زر
 مرا گفت آن دلارام بی آرام * همیشه تازیان بی خواب و بی خور
 ۱۰ هوا اندوده رخساره بدوده * فرو نه یک ره و بر گیر ساغر
 فغان زین بادپای کوه دیدار * فغان زین ره نورد هجر گستر
 خرد زین سوکشید و عشق زان سو * فرو ماندم من اندر کار مضطر
 بدلبر گفتم ای از جان شیرین * مرا بایسته تر وز عمر خوشتر
 مخور غم میروم درویش زنجبا * و لیکن زود باز آم توانگر
 ۲۰ رهی دور و شبی تاریک و تیره * هوا فیروز و هامون چون مقبر
 فرودآ زود و زین را زین بیارام * سپهر آراسته چهره بگوهر
 خم شوکه چو خم زلف جانان * مغرق گشته اندر اولو تر
 مکمل گوهر اندر تاج اکلیل * بتارک بر نهاده غنر مغنر
 ۲۴ مجره چون بدریا بار موسی * که اندر قعر او بگذشت لشکر

ایا کسائی پنجاه بر تو پنجه گزارد
 بکند بال ترا زخم پنجه و چنگال
 تو گر بمال و امل بیش ازین نداری میل
 جدا شو از امل و گوش وقت خویش بمال

(۲۵) زینتی علوی محمودی،

زینتی زینت زمان و نادره گیهان از خاندان سیادت و از دودمان سعادت
 بود و در مدح سلطان بین الدولة این قصیده غزا چون مخدّره عذرا در
 جلوه جمال آورده است، شعر

ای خداوند روزگار پناه * مطربان را بخوان و باده بخواه
 تا بدان لعل می فرو شوئیم * کامهارا ز گرد و خشکی راه
 پس جوان مردوار بر سازیم * مجلسی پر نهنک شیر آگاه
 میسره مطربان خوش سازیم * مینه دوستان نیکو خواه
 علم از ساقیان بیای کنیم * باز منجوقها ز زلف سیاه
 بدل تیره دستها گیریم * از گل و سنبل شگفته پگاه
 بدل جوشن و زره پوشیم * بر خود از دوستان خطا و گناه
 بر سر اسپر کنیم تا داریم * خویشان را ز تیر غمزه نگاه
 غم گریزد ز پیش ما چونانک * خان و قیصر ز پیش شاهنشاه
 خسرو خسروان ملک محمود * ملت و ملک را همیشه پناه

شعر

و هم در حق او گفته است،

ایا شهریاری که گردد سپاهت * همی چشم دین را کند توتیائی
 بود داد تو مر جهان را همیشه * چو اندام آزرده را مومیائی
 ز خون عدو کرد فتنه نشانی * بتیغت همی زنگ بدعت زدائی
 مگر نذر داری که هر مه که نوشد * شهری را ببندی و شهری گشائی
 مگر عهد داری که همچون سکندر * ملوک زمین را تو قدرت نمائی

زیبا بود ار مرو بنازد بکسائی * چونانک جهان جمله با استاد سهرقند
و ختم کنیم ذکر کسائی را رحمة الله علیه برین بیتی چند که در آخر عمر
بهنگام وداع و ساعت رحیل گفته است،
شعر

- بسبب و چهل و یک رسید نوبت سال
چهارشنبه و سه روز باقی از شوال ۵
بیامدم بجهان تا چه گویم و چه کنم
ستود گویم و شادی کنم بنعمت و مال
ستور وار بدین سان گذاشتم همه عمر
که برده گشته فرزندم و اسیر عیال
بکف چه دارم ازین پنجه شمرده تمام ۱۰
شمار نامه با صد هزار گونه و مال
من این شمار باآخر چگونه فصل کنم
که ابتدای دروغست و انتهای خجل
درم خریدم آرم ستم رسیده حرص
نشانه حدثانم شکار ذلّ سوال ۱۵
دریغ فرّ جوانی دریغ عمر لطیف
دریغ صورت نیکو دریغ حسن و جمال
کجا شد آن همه خوبی کجا شد آن همه عشق
کجا شد آن همه نیرو کجا شد آن همه حال
سرم بگونه شیرست و دل بگونه قیر ۲۰
رخم بگونه نیلست و تن بگونه نال
نهیب مرگ بلرزاندم همی شب و روز
چو کودکان بد آموزرا نهیب دوال
گذاشتیم و گذاشتیم ز بودنی همه بود
شدیم و شد سخن ما فسانه اطفال ۲۵

گفت موی سپید و موی سیاه * همچو روزست در میانۀ شب
و جماعتی اورا ملامت کردند که خضاب چرا میکنی، این دو بیت در
عذر آن گفت،
نظم

از خضاب من و از موی سیه کردن من
گرهی رخ خوری پُش خور و رخ مبر
غرض زونه جوانیست بترسم که ز من
خرد پیران جویند و نیابند دگر

در صفت نرگس گفته،
شعر

نرگس نگر چگونه هی عاشقی کند * بر چشمکان آن صنم خلنی نژاد
گویی مگر کسی بشد از آب زعفران * انگشت زرد کرد و بکافور بر نهاد
و این دو بیت در حق گازر بچه گفتست بدرخواست یکی از بزرگان
آن زمان
نظم

کوی و جوی از تو کوثر و فردوس * دل و جامه ز تو سیاه و سپید
رخ تو هست مایه تو اگر * مایه گازران بود خورشید
نظم

هر چند در صناعت نقش و علوم شعر * جز مر ترا روا نبود سر فراشتن
اوصاف خویشتن نتوانی بشعر گفت * تمثال خویشتن نتوانی نگاشتن

شعر

ای ز عکس رخ تو آینه ماه * شاه حسنی و عاشقانت سپاه
هر کجا بنگری دمد نرگس * هر کجا بگذری بر آید ماه
روی و موی تو نامه خو بیست * چه بود نامه جز سپید و سیاه
بلب و چشم راحتی و بلا * برخ و زلف توبه و گناه
دست ظالم ز سیم کوتاه به * ای برخ سیم زلف کن کوتاه

الغرض محاسن کسائی را نهایی نیست و خیال مروزی مصداق این معنی
۲۵ است در آن بیت که گفته است،
بیت

ای گل فروش گل چه فروشی برای سیم
وز گل عزیزتر چه ستانی بسیم گل

قطعه

هوراست،

بنو بهار جهان تازه گشت و خورم گشت
درخت سبز علم گشت و خاک معلم گشت
نسیم نیم شبان جبرئیل گشت مگر
که بیج و شاخ درختان خشک مریم گشت

قطعه

هوراست،

سرود گوی شد آن مرغک سرود سرای
چو عاشقی که بمعشوق خود دهد پیغام
هی چه گوید گوید که عاشقا شب گیر
بگیر دست دلارام و سوی باغ خرام

۱۰

وله، قطعه

آن خوشه‌ها رز نگر آویخته سیاه * گوئی هی شبّه بزمرد درو زبند
۱۰ و آن بانگ خرد بشنواز باغ نیم روز * همچون سفال نو که بآبش فرو زبند

نظم

بر پیل گوش قطره باران نگاه کن * چون اشک چشم عاشق گریان می شد
گوئی که پَرّ باز سپیدست برگ او * منقار باز لؤلؤ نا سفته بر جگ

نظم

دستش از پرده برون آمد چون عاج سپید
گفتی از میخ هی تیغ زند زهره و ماه
پشت دستش بمثل چون شکر قائم نر
چون دم قائم کرده سر انگشت سیاه

۲۰

قطعه

۲۰ چون سر من سپید دید بستم * گفتم نشیبه شیب و تخت عجب

جام کبود و باده سرخ و شعاع زرد
 گوئی شقایق است و بنفشه است و شنبلید
 آن روشنی که چون به پیاله فرو چکد
 گوئی عقیق سُرخ بلولو فرو چکد
 و آن صافئی که چون بکف دست بر نهی
 کف از قدح اندانی نی از قدح نیند

شعر

هوراست،

ای خواجه مبارک بر خواجگان شفیق
 فریاد رس که خون رهی ریخت جائلیق
 با جام خون بچه نام فرست از آنک
 هم بوی مشک دارد و هم گونه عقیق
 تا ما بیاد خواجه دگر بار پر کنیم
 از خون خوشه آکل و قیفال و باسلیق

شعر

هوراست،

۱۵ بجام اندر تو پنداری روانست * و لیکن گر روان دانی روانی
 بماند آستن برنج * بزاید چون فراز لب رسانی
 قطعه

نیلوفر کبود نگه کن میان آب
 چون تیغ آب داده و یاقوت آبدار
 هم رنگ آسمان و بکر دار آسمان
 زردیش بر میانه چو ماه ده و چهار
 چون راهی که دو رخ او سال و ماه زرد
 وز مطرف کبود ردا کرده و ازار

۲۰

گل نعمتی است هدیه فرستاده از بهشت
 مردم کریم تر شود اندر نعیم گل

نظم

۲۵

سخن داده‌است و حقّ بیان بگذارده، در مدح امیر المومنین علی رضی الله
عنه میگوید،

شعر

مدحت کن و بستاے کسی را که پیامبر
بستود و ثنا کرد و بدو داد همه کار
آن کیست بدین حال و که بودست و که باشد
جز شیر خداوند جهان حیدر کزار
این دین هدی را پئیل دائره دان
پیغمبر ما مرکز و حیدر خط پرکار
علم همه عالم بعلی داد پیامبر
چون ابر بهاری که دهد سیل بگلزار

۵

۱۰

و در مدح سلطان غازی بین الدولة انار الله برهانه میگوید در قصیدک، نظم
گفت گوئی که کان گوهرستی * کزو دایم کنی گوهر فشانی
چو جانان از جود و رادی کرد بزنان * تو بی جان زنده بودن کی توانی
و در مرثیت یکی از صدور مرو گفته است،

قطعه

جنازه تو ندانم کدام حادثه بود
که دیدها همه مصقول کرد و رخ مجروح
از آب دیک چو طوفان نوح شد همه مرو
جنازه تو بر آن آب همچو کشتی نوح

۱۵

قطعه

در صفت شراب گفته است،
بکشای چشم ژرف نگه کن بشنبلید
تابان بسان گوهر اندر میان خوید
بر سان عاشقی که ز شرم رخان خویش
دیباے سبزرا برخ خویش در کشید
چون خوش بود نبیذ بزین تیغ آفتاب
خاصه که عکس او بنیذ اندرون بدید

۲۰

۲۵

مقتدای ارباب صنعت و پیشوای اصحاب فطنت و مصداق این معنی شاهنامه تمامست که ابتداء آن دقیقی کرده است و بیست هزار بیت از آن جمله گفته دقیق است و شست هزار بیت دیگر فردوسی گفته و داد سخن بداده و برهان فضل نموده و جمله گذشتگانرا در نخلت انداخته و آیندگانرا در تنگ و پوی فکرت افکنده و کمال صنعت در آن آنست که از اول تا آخر بر یک نسق رانده است و بر یک شیوه گفته و مختتم او ذوق مفتوح دارد و این کمال قدرت و غایت استادی بود و هرکس که اختیارات شاهنامه که خواجه مسعود سعد رحمه الله جمع کرده است مطالعه کند داند که قدرت فردوسی تا چه حد بوده است و از وی بدون شاهنامه شعر کم روایت کرده اند و در قصید میگوید در مدح سلطان

بین الدولة محمود قدس الله روحه،
نظم

دو چیز بر تو بی خطر بینم * کآنرا خطرست نزد هر مهتر
دنیار چو بر نهی بسر بر تاج * در معرکه جان چو بر نهی مغفر
و هو گفته است،

۱۰ بسی ریخ دیدم بسی گفته خواندم * ز گفتار تازی و از پهلوانی
بچندین هنر شست و دوسال بودم * چه توشه بزم ز آشکار و نهانی
بجز حسرت و جز وبال گناهان * ندارم کنون از جوانی نشانی
بیاد جوانی کنون مویه دارم * بر آن بیت بو طاهر خسروانی
جوانی من از کودکی یاد دارم * دریغا جوانی دریغا جوانی

(۲۴) الحکیم کسائی مروزی،

۲۰

کسائی شاعری بود که کساء زهد در بر داشت و کلاه فقر بر سر غبار از عرصه دل باستین تسلیم فرو رفته و گرد حرص از صحراء سینه بآب دو دیک در نشاند و اکثر اشعار او در زهد و وعظ است و در مناقب اهل بیت نبوت و جای جای که بدایع اوصاف و روائع تشبیحات گفته است داد

در آهن و سیمست قضا و قدر ایرا
 از آهن و سیمست ترا خنجر و خانم
 گویند که فرمان بر جم بود جهان پاك
 دیو و پری و دام و دد و خلق دمام
 گر بود چنین یا جم را جاه تو بودست
 یا نامر تو بودست بر انگشتری جم

قطعه

و هوراست در معنی صبر گوید

درد مرا بگیتی دارو پدید نیست
 دردی که از فراق بود درد بی دواست
 گنجیست عاشقانرا صبر ار نگه کنی

۱۰

کوروی زرد سرخ کند و پشت کوز راست

رباعی

و این رباعی که طراوت ایام ربیعی دارد اوراست،

بگرفت سر زلف تو رنگ از دل تو
 نزدود وفا و مهر زنگ از دل تو
 تا کمر نشود کبر پلنگ از دل تو

۱۵

موم از دل من برند و سنگ از دل تو

و اشعار عنصری شعار فصاحت و دلیری دارد دقت معنی با رقت فحوی

جمع است و مثنویاتی که تألیف کرده است هم باسم خزانه بین الدولة چون

شاد بهر و عین الحیوة و وامق و عذرا و خنگ بت و سرخ بت هر يك

۲۰ گنج بدایع و خزانه حکم و مستودع معانی دقیق و مجمع امثال رفیق است

و بدان سبب مطلوب عالمیان و مرغوب هنرمندان بود و اگر درر غرر

و فراید فواید او تمام آورده شود باطناب انجمد برین قدر اقتصار

افتاد،

(۲۲) ابو القاسم فردوسی الطوسی،

۲۵ فردوسی که فردوس فصاحت را رضوان و دعوی بلاغت را برهان بود

بصورت شجری زر حقّه اورا برگ
که از عقیق و ز یاقوت بار آن شجرت
زبانهاش چو شمشیرها زر اندود
کزو بجان خطرست ارچه زر بی خطرست
وله،

خدايگان خراسان و آفتاب کمال
که وقف کرد برو ذو الجلال عز و جلال
بین دولت و دولت بدو نموده هنر
امین ملت و ملت بدو گرفته جمال
وله،

حکایت کند نرگس اندر چمن * ز چشم دلارام روز خمار
ز مینا یکی شاخ دیدی لطیف * درم برگ آن شاخ و دینار بار
چو فیروزه بر آینه بگیر * بر آورده نیلوفر سازکار
چو کافر سیه روی بر گرد او * زدوده سناها بود آبدار
۱۰ و این ابیات در قصیده میگوید و صفت شمشیر میکند،
آینه دیدی برو گسترده مروارید خرد
خرده الماس دیدی بافته بر پرنیان
گوهر از رنجش بچشم اندر نمایند درست
چون بآب روشن اندر پر ستاره آسمان
از خرد آگاه نی در مغز باشد چون خرد
۲۰ و از گمان آگاه نی در دل بود همچون گمان
ار بچنبانیش آست ار بگردانی درخش
ار بیندازیش تیرست ار بدو بازی گمان
و در مدح سلطان بین الدولة گفتست و در اطرا و اغراق بغایت
۲۰ رسیده،
قطعه

دهانش را اثر مشتری بچای زبان
 میانش را اثر جوزهر بچای کمر
 سخاوت و سخن و طبع و رای او گوی
 ز خاک و آب و ز باد آمدند و از آذر
 ز آذر آید نور و ز باد زاید جان
 ز آب خیزد دُرّ و ز خاک زاید زر

وله، نظم،

تو آن شاهی که اندر شرق و در غرب
 جهود و کافر و گبر و مسلمان
 همی گویند در تسبیح و تهلیل
 که یا رب عاقبت محمود گردان

وله، نظم،

پُر دُرّ سفته شاخ درختان جو بیار
 چون زرّ خنجه برگ درختان بوستان
 گر بوستان زر خزان زرد شد رواست
 آن رنگ سرخ باشد روی خدایگان

وله، نظم،

هر که نا شاعر بود چون قصد مدح او کند
 شاعری گردد که شعرش روضه رضوان بود
 ز آنکه جودش جمع گردانید معنیهای نیک
 چون معانی جمع گردد شاعری آسان بود

وله، نظم،

خدایگانا امشب نشاط ساز بدانک
 پدرش ز آهن بود است و مادرش حجرست

اولی تر که او استاد شعراء و مقدم ارباب این شیوه است،

(۲۲) الاستاد الرئیس ابو القاسم حسن بن احمد العنصری،

عنصری عنصر جواهر هنر و جوهر عرض فضل بوده است، مقدم شعراء عهد و پیشوا فضلاء زمان، چون سلطان بین الدولة اورا بنظر قبول ملاحظت فرمود همگان بر اجلال او اقبال نمودند و نظر اصحاب دولت را آن اثر است که آفتاب را چنانکه آفتاب سنگ بی رنگ را لعل و یاقوت میگرداند اثر نظر ارباب اقبال سنگ نهاد خاملان را لعل قبول کاملان میکند، شعر عنصری مدون است و عرصه فضایل بزینت شایلی او مزین و ما قطری چند از آن سحاب و سطری چند از آن کتاب بیاریم، در قصیده می گوید در صفت رزم جای سلطان بین الدولة و امین الملة قدس الله روحه،

منقش عالی فردوس کردار * نه فرخار و همه بر نقش فرخار
 هوش از طلعت ماهان پر از نور * زمینش از بوسه شاهان پر آثار
 ز زر و سیم بر کردار پروین * نگر شمشیرها چون چرخ دوآر
 ۱۰ ز معلاق کمرها هر دوالی * ز کوهکهاش چون تیغی گهر دار
 گروهی را کمر شمشیر زرین * درو یاقوت رمانی پدیدار
 بخون دیده عشاق ماند * چکیده بر رخ زرین ز تیمار
 صف پیلانش اندر ساز زرین * چو بر کوهی شگفته زعفران زار
 چو ماراندشان خرطوم از ایدون * بود زرین پشیزه بر تن مار
 ۲۰ بهیجا میخ رنگان تیغ دندان * بصحرا کوه جسمان باد رفتار
 چه جایست این مگر میدان سلطان * خداوند جهان شاه جهاندار
 هموراست،

دهان کشاد و میان بست و استاد فلك

بمدح و خدمت شاه سپهکش صندر

شاخه‌ها مورد بز رفته به بین و برگه‌اش
 بر شکسته جعد اندر جعد چون زلفین یار
 بوستان افروز تابان از میان بوستان
 همچو خون آلوده در هیجا سنان شهریار

باب نهم، در ذکر شعراء آل ناصر رحمهم الله،

ذکر شعراء آل ناصر از اول عهد بین الدولة تا آخر عهد مسعود شهید
 ایراد خواهم کرد و ایشان سه پادشاه بودند در مدت چهل و هفت سال
 مطلع این دولت و مفتخ این اقبال بامیر عادل ناصرالدین ابو المظنر
 سبکتگین افتاد و او پنج سال صاحب الجیش امیر رضی ابو القاسم نوح بن
 منصور بود و والی بلخ و طبرستان بود و کمال کفایت و شهامت او رونق
 ۱۰ ملک آل سامانرا که زایل شده بود بدان دولت باز آورد و طراوتی که
 بسبب هجوم ترکان و خروج بندگان دولت زایل شده بود بقرار اول باز
 رسانید و کارهای بانام کرد و وفات رضی و او هر دو در سنة سبع و
 ثمانین و ثلثمائة بود، پس سلطان ماضی بین الدولة و امین الملة ابو القاسم
 ۱۵ محمود انار الله برهانه و شکر فی الاسلام سعیه سی و دو سال بر سریر
 اقبال استقرار یافت دو سال نایب امیر خراسان ابو المحرث منصور بن
 نوح و سی سال باستقلال ملک راند و وفات او در ربیع الآخر سنة
 احدی و عشرين و اربعایة اتفاق افتاد و بعد از او امیر شهید ظهیر
 الدولة و مجیر الملة ابو سعد مسعود بن محمود رحمه الله که در عهد پدر
 ۲۰ والی عراق بود و ولی عهد ملک بخت بنشست و ده سال سلطان آن زمان
 بود و او را حکمی نافذ و فرمانی جزم و عین الکمال جمال اقبال او را در
 یافت و چشم بد در صحراء دندانقان مرویرا دندان نمود در سنة احدی
 و ثلثین و اربعایة و بعد از او اغلب بلاد خراسان و ما وراء النهر بآل
 سلجوق افتاده بود و ذکر شعراء عهد ایشان در طبقه سیوم ایراد کرده‌آید
 ۲۵ ان شاء الله تعالی، اکنون بغرض شروع کنیم و افتتاح از عنصری کردن

در مدح امیر خراسان میگوید،

شعر

جانیست تیغ شاه که دید این چنین شگفت
 جانی کزو بود تن و جان همه خراب
 ارزان بجای گوهر در جرم او پدید
 جانها دشنانش چو ذره در آفتاب

در صفت شراب میگوید،

قطعه

نیزی که نشناسی از آفتاب * چو با آفتابش کنی مقترن
 چنان نابد از جام گوئی که هست * عقیقی یمن در سُهیلِ یمن

(۲۹) معنوی بخاری،

۱۰ ابکار افکار او دل فریب و لطایف معانی او جان آویز، میگوید
 بر خدای جهان توکل کن * دار خرسند دل روان خوشود
 که از اینچت خدای قسمت کرد * نی نغافل زبان نه کوشش سود

قطعه

هرچه آن بر تن تو زهر بود * بر تن مردمان مدار تو نوش
 ندهی داد داد کس مستان * انگین خر مباح و زهر فروش

۱۵

(۲۰) خبّازی نیشابوری،

خبّازی نیشابوری بفضل و هنر نان خبّازی پخته و در فضل او به عبار

شعر هنر سفته، میگوید

ی بینی آن دو زلف که بادش هی برد
 گویی که عاشق است که همیشه قرار نیست
 یا نی که دست حاجب سالار لشکرست
 از دور می نماید کامروز بار نیست

۲۰

(۲۱) سپهری ما وراء النهری،

شعر

۲۴ سپهر اختر و صدف در بیان بوده است، در قصیده میگوید

ذکر شعراء این عصر که نام و نسبت و کنیه مدوح ایشان معلوم نیست،

(۲۵) ترکی کثی ایلاتی

که شراب فضل را ساقی بود میگوید،
قطعه

امروز اگر مراد تو بر ناید * فردا رسی بدولت آبا بر

چندین هزار امید بنی آدم * طوقی شک بگردن فردا بر

شعر

و هورااست،

راد مردی و مرد دانی چیست * با هنرتر ز خلق گویم کیست

آنکه با دوستان بداند ساخت * و آنکه با دشمنان بداند زیست

(۲۶) بو المثل بخاری

۱۰ در سخن سازی بی مثل و در فنون هنر مثل بوده است در صفت پیبری

قطعه

گفته است

بر افگند پیبری ضیا بر سرت * بچشم بتان ظلمتست آن ضیا

نه بینی که باز سپیدی کنون * اگر کبک بگریزد از تو سزا

نه بینی سمن برگ نسرین شک * ز کافور پوشیده برگ گیا

(۲۷) ابو المویّد اللخّی،

۱۵

بناء معانی بدین موید مشید بود و باز و همای معنی در دام بیان او

غزل

مقید در صفت انگشت معشوقه میگوید،

انگشت را ز خون دل من زند خضاب

کفی کرو بلاء تن و جان هر کس است

عَنَاب و سیم اگر نَبُودَمان روا بود

عَنَاب بر سبیکه سیمین او بس است

۲۰

(۲۸) ابو المویّد رونقی بخاری،

۲۲ روز بازار هنر او با رونق و گلستان شعر او رشک بستان خورنق بود،

بدور باد ہمہ روے آبگیر نگر
 پیشہ ساختہ بر شکل پشت ماہی شیم
 و ہم اوراست در صفت شراب و قدح،
 آتش بدیدی اے عجب و آب ممتزج
 اینک نگاہ کن تو بدان جام و آن شراب
 جام سپید و لعل می صاف اندرو
 گوئی کہ آتشی است بر آمیختہ پآب

رباعی

آن می بدست آن بت سیمین من نگر * گوئی کہ آفتاب پیوست با قمر
 ۱۰ و آن ساغری کہ سایہ بیفکند می برو * برگ گل سپیدست گوئی بلالہ بر
 و ہم درین معنی گوید،
 رباعی

بر روی او شعاع می از رطل بر فتاد
 روی لطیف و نازکش از نازکی بخت
 می چون میان سیمین دندان او رسید
 گوئی کران ماہ پیروین درون نشست

شعر

ہم اوراست،
 شاخ بید سبز گشته روز باد * چون یکی مست نوان سر نگون
 لالہ برگ لعل بنگر بامداد * چون سر شمشیر آلودہ بخون

قطعه

غزہ مشو بدانک جهانت عزیز کرد
 ۲۰ ای بس عزیزرا کہ جهان کرد زود خوار
 ماراست این جهان و جہانجوی مارگیر
 ۲۲ وز مارگیر مار بر آرد شی دمار

و از اشعار فارسی او این چند بیت آورده شد،
 شعر
 شب گیر صبح را ز سر گیر * بر بانگ خروس و ناله زیر
 خورشید که بر زند سر از کوه * آن به که خورد ز جام تشویر
 از جام بجامه در شبانگاه * وز جامه بجام روز بشب گیر
 شیرست غذای کودکِ خرد * شیره است غذای مردم پیر

(۲۴) ابو منصور عماره بن محمد المروزی،

عماره که در عارت بناء ثنا مهندسی استاد بود و شعر او از متانت رفیع
 ایوان محکم بنیاد در دولت اهل سامان چشم بخت برو ناظر و در عهد
 آل ناصر ریاض قبول او ناظر و شعراء عصر آخر او را مقتدای خود
 دانسته و شعر او را بچودت صفت کرده چنانکه شاه بوعلی رجائی گوید، مصراع
 ۱۰ من خود ترا بشعر گرفتم عماره،

و در مرثیت امیر ابو ابراهیم المنقص میگوید،
 بیت

از خون او چو روی زمین لعل فام شد
 روی وفا سیه شد و چهر امید زرد
 تیغش بخواست خورد هی خون مرگ را
 مرگ از نهیب خویش مر آن شاه را بخورد

و له در مدح سلطان محمود بین الدولة،
 نظم

از گفت شاه نور بود بر جبین خور * جودش مرا سهیل نمودست بر جبین
 گر بر کران دجله کسی نام او برد * آب انگین ناب شود گل گل انگین

در صفت بهاری گوید،
 نظم

جهان ز برف اگر چند گاه سیمین بود
 ز مرد آمد و بگرفت جای توده سیم
 بهار خانه کشمیریان بوقت بهار
 بیباغ کرد همه نقش خویشتن تسلیم

بدان منگر که می منع است منخور * لَوْ قَتِ الْأَوْرِدُ شُرْبُ الْخَمْرِ جَابِر
نگاری باید اکنون خلغی زاد * برخساره بت چین را مجاهر
بیدان نشاط اندر خرامد * نبشته بر قدح هل من مبارز
بیاد سید حرانِ عالم * أَبُو بَجِي الْأَذِي يُجَي بِهِ الْعَزَّ
مگرد ای چرخ گردان جز به نیکی * برین رستم دل حاتم جوایز
و این دو بیت در وعظ گفته است،
بیت

چه پوشی جوشن غفلت که روزی * تو باشی تیر محنت را نشانه
امل با عمرت اندر نه بمعیار * نگه کن تا کجا گردد زبانه

(۲۲) ابوالمظنر نصر بن محمد الاستغنائی النیسابوری،

۱۰ از معارف و فضلاء نیشابور بفضل و دانش مذکور و در میان طبقات
شعراء آن عصر مشهور و از گفته‌ها او دو بیت، بیش استماع نیفتاده
بود آورده شد، رباعی

بما ماندی اگر نیستیش زلف سیاه
بزهره ماندی اگر نیستیش مشکین خال
رخانش را بیقین گفتمی که خورشید است
اگر نبودی خورشید را کسوف و زوال

۱۵

(۲۳) ابو عبد الله محمد بن عبد الله الجندی،

از افاضل ادبا و امثال فضلا بوده است و در تازی و پارسی او را قدرتی
تمام و بر نظم و نثر او را مهارتی شامل و ابو منصور ثعالبی در بیتمه الدهر
۲۰ ذکر او آورده است و در میان شعراء صاحب عباد معدود کرده و در
داریات صاحب [در] این قصیده تازی که این دو بیت برهان جودت
آنست ذکر او رفته است، میگوید
شعر

بَا دَارَ سَعْدٍ قَدْ عَلَتْ شُرْفَاتُهَا * نُبَيْتُ أَنْ سُبَيْتَ قِبَلَةَ النَّاسِ
لِوُرُودِ وَفْدٍ أَوْ لِدَفْعِ مُلَمَّةٍ * أَوْ بَدَلِ مَالٍ أَوْ إِدَارَةِ كَأْسِ

۲۴

(۲۰) ابو عبد الله محمد بن صالح الولولاجی،

در شعر نفس اورا ذوق آب زلال و دم اورا اثر سِجَرِ حلال در عهد سلطان بین الدولة محمود جملگی فضلا خواستند که دو بیت فارسی اورا بتازی ترجمه کنند، کس را میسر نشد تا آنگاه که خواجه ابو القاسم پسر وزیر ابو العباس اسفراینی آنرا بتازی ترجمه کرد چنانکه همه فضلا به پسندیدند و آن دو بیت محمد صالح اینست

شعر

سیم دندانک و بس دانک و خندانک و شوخ
که جهان آنک بر مال ب او زندان کرد
لب او بینی و گوئی که کسی زیر عقیق
با میان دو گل اندر شکری پنهان کرد

۱۰

و ترجمه خواجه ابو القاسم اینست که میگوید،

فِضِي تَغْرِ لَيْبِ ضَا حِكْ عَرِمَ * مِنْ عَشْقِ مَسِيهِ أَصْبَحْتُ مَسْجُونًا
بِسْكَرٍ قَدْ رَأَيْتُ الْيَوْمَ مَسِيَهُ * تَحْتَ الْعَقِيقِ بِذَلِكَ الْوَرْدِ مَكُونًا

هم اوراست

جعد بر سیمین پیشانیش گوئی که مگر
لشکر زنگ همی غارت بغداد کند
و آن سیه زلف بر آن عارض گوئی که همی
به پر زاغ کسی آتش را باد کند

۱۵

(۲۱) ابو محمد البديع بن محمد بن محمود البليخي،

شعر بدیع مصنوع و رفیع است و در زمره ارباب هنر و طبقات شعر از امثال اعیان است و در مدح امیر ابو یحیی طاهر بن الفضل الصغانی قصیده گفته که این ابیات از آنجاست،

شعر

هوا روی زمین را شد مطرّز * بصافی آب دریای بقرمز
نفیر ابر قزوَرَدی بر آمد * ز بانگ مرغ بانگ رود عاجز

۲۴

(۱۹) ابو شکور،

او ثمر شکر و آفرین باری آورد و آفرین نامه یکی از ثمرات شجره شکر
بو شکور است کتابی مقبول و عبارتی معمول در سنه ست و ثلثین و
ثلثهائیه نام کرده است آنرا و در معنی شراب و تشبیه صفای آن و لطف
جام غم انجام این دو بیت پرداخته است و او را در دو حالت مختلف
بهلال و بدر تشبیه کرده میگوید،
شعر

ساقیا مر مرا از آن می ده * که غم من بدو گسارده شد

از قینیه برفت چون مه نو * در پیاله مه چهارده شد

و هم اوراست در تشبیه شراب میگوید،

۱۰. بیار از آنچه بکردار دیک بود نخست * روان روشن بستد بهر ازو رزبان

از آنچه قطره او گر فرو چکد بزمین * ضریر گوید چشم منست و مرده روان

و هم اوراست،

از دور بدیدار تو اندر نگرستم

مجرّوح شد آن چهره پر حُسن و ملاحه

وز غمزه تو خسته شد از رده دل من

۱۰

وین حکیم قضائست جراحه پجراحه

و این معنی را عمید ابو الفتح علی محمد البُستی الکاتب بتازی ترجمه کرده، شعر

رَمَيْتُكَ عَنْ حُكْمِ الْقَضَاءِ * وَ مَا لِي عَنْ حُكْمِ الْقِصَاصِ مَنَاصُ

فَلَمَّا جَرَحْتُ أَخَذَ مِنْكُمْ بِمُقْلَتِي * جَرَحْتُ فُوَادِي وَ الْجُرُوحِ قِصَاصُ

۲۰ و این رباعی هم اوراست،

ای گشته من از غم فراوان تو پست

شد قامت من ز درد هجران تو شست

ای شسته من از فریب و دستان تو دست

خود هیچ کسی بسیرت و سان تو هست

الف بقامت و میش دهان و نونش زلف
 بنشسه جعد و برخ لاله و زنج نسرین
 بزلفش اندر مشک و بمشکش اندر خم
 بچینش اندر تاب و بتابش اندر چین
 میان حلقه زلفش معلق است دلم
 مثال آنکه میان فلک هوا و زمین
 ز باده لب او تلخی است عهده من
 روا بود که بود تلخ می به از شیرین
 جرد ستد ز من او چون شه از معاند جان
 دلم کشد ز من او چون شه از تف می کین

(۱۸) ابو طاهر الطیب بن محمد الخسروانی،

خسروانی نوای ثنای او راه انقطاع اسم زدی و مخدرات پرده خاطر او دل
 مخالف و موافق ربودی، از امثال شعرای آل سامان بوده در دولت ایشان
 با عیشی تن آسان، در قصیده میگوید در آخر عمر و شدت مرض، شعر

چهار گونه کس از من بعجز بنشستند

کز آن چهار بمن ذره شفا نرسید

طیب و زاهد و اخترشناس و افسونگر

بدارو و بدعا و بطالع و تعویذ

و در معنی قناعت و رفض آرز گفته است و بالماس بیان گوهر موعظ

شعر

۲۰ سفته،

تا باز کردم از دل زنگار آز و طبع

زی هر دری که روی نهم در فراز نیست

جاهست و قدر و منفعه آنرا که طبع نیست

عزست و صدر و مرتبه آنرا که آز نیست

همتی دارد او که پنداری * آسمان زیر و همیش زبرست
 او قضا گشت و دشمنانش حذر * در قضا مرگ را ره حذرست
 ور فلک بسپرد شگفت مدار * قدم همیش فلک سپرست
 کوه با حلر او بیک نسبت * مرگ با باس او زیك گهرست
 مکرمانش بنوع ماند راست * نوع باقی و شخص برگذرست
 و هم اوراست،

اے بسا خسته کز فلک بینم * بی سلاحی همیشه افگارست
 وی بسا بسته کز نوایب چرخ * بند پنهان و او گرفتارست
 وی بسا کشتگان که گردون راست * ندود خون و گشته بسیارست
 ۱۰ و اورا قصید ایست در اعتقاد انقیاد و تقریر اعتقاد خود و بیان معتقد
 سنت و جماعت کرده است و فواید بسیار را متصن است، میگوید،

شعر

مر خداوند را بعقل شناس * که بتوحید عقل نایناست
 آفریننده را نیابد وهر * گر بوم اندر آورش خطاست
 ۱۰ و هم ما یار جوهر و عرض است * وین دو بر کردگار نا زیباست
 کیف گفتن خطاست ایزدرا * کیف چون باشدش که بی اکفاست
 نیست مانند او مپرس که چیست * نا مکان گیرا مگو که کجاست
 و این قصید درازست برین چند بیت اختصار افتاد،

(۱۷) ابو القاسم زیاد بن محمد القمری الجرجانی،

۲۰ قمری قمر آسمان فصاحت و عرعر بستان کیاست بوده است، سخن او
 بغایت عالی و جلوه گر مناخر شمس المعالی و در قصید در مدح او بی
 شعر نویسد،

بتی که سجد برد پیش روی او بت چین
 خیال او بود اندر بهشت حور العین

از آن خورشید زرین شد که بر ملکش گذر دارد
ستاره زان همی لرزد که از تیغش حذر دارد

و هم اوراست،

درم گر جود او دانسته بودی * ز کانش نامدی بیرون ز پیمان
بدین معنی پشیمانست دینار * نه بینی زرد رویش چون پشیمان

(۱۶) ابو بکر محمد بن علی الخسروی السرخسی الحکیم

خسروی خسرو ممالک سخن بود نظم همگان میان بد و نیک بقسبت است
و نظم او سراسر حکمت، در عرصه علاء امیر شمس المعالی کارها داشته و
در خدمت صاحب الکفاة روز بازارها دیک و آن یگانه چنانکه در طبقات
۱۰ شعراء عجم مشهور است در ورفات فضلاء عرب مذکور است او گفته است،

شعر

تَجَبَّتْ مِنْ رَبِّي وَ رَبِّي حَكِيمٌ * أَنْ أَحْرَمَ الْعَاقِلَ فَضَلَ الْعَبِيمِ
مَا ظَلَمَ الْبَارِي وَ لَكِنَّهُ * أَرَادَ أَنْ يُظْهِرَ عَجْزَ الْحَكِيمِ

و در قصید میگوید در مدیح شمس المعالی ابو الحسن قابوس بن وشمگیر

شعر

۱۰ بن زیار رحمه الله تعالی،

حلقه زلفت هم قصید عینی * حلقه جعدت هم قصید دالی

چشم سیاهت باسپرغمی ماند * زر بیانه هم کرانش لالی

نیست بخوبی ترا نظیر و کسی نیز * نیست بچیزی نظیر شمس معالی

در مدح کافی الکفاة ابو القاسم اسمعیل عبّاد رحمه الله میگوید قصید

۲۰ زلفین تو گوئی که شعر نغزیست * انور شده معنیش یک بدیگر

زیر لببت اندر مسج پنهان * زیر مژه اندر نکیر و منکر

کس نیست در جمالت همتا * چون صاحب را در کمال هم سر

در مدیح امیر ناصر الدولة ابو الحسن محمد بن ابراهیم بن سنجور رحمه

شعر

۲۴ الله تعالی گفته است،

مه گردون مگر بیمار گشتست * بنالید و تش بگرفت نقصان
سپر کردار سمیپ بود و اکنون * بر آمد بر فلک چون نوک چوگان
نوگفتی خنک صاحب ناختن کرد * فگند این نعل زرین در بیابان
و هم اوراست،

جهان داد کافی الکفایه آنکه ملک * سپارد بتدبیر و سعیش زمار
نه بی امن او عدل بیند جهان * نه بی رای او ملک دارد نظام
سخارا بدو کرد مولی عزیز * جهان را بدو داد ایزد قوام
و هم اوراست،

یک موی بدزدیدم از دو زلفت * چون زلف زدی ای صنم بشانه
چونانش بستنی همی کشیدم * چون مور که گندم کشد بخانه
با موی بخانه شدم پدر گفتم * منصور کدامست ازین دوگانه
و صاحب عبّاد پیوسته مطالعه اشعار او کردی و در آن وقت که استاد
بدیع الزمان همدانی بخدمت او پیوست دوازده ساله بود و شعر نازی
سخت خوب میگفت و طبعی فیاض داشت چون بخدمت صاحب در آمد
صاحب او را گفت شعری بگوی، گفت امتحان فرمای و این سه بیت
منطقی بخواند و گفت این را بتازی ترجمه کن، گفت بفرمای که بکدام
قافیه، گفت طا گفت بحر تعیین کن گفت أسرع یا بدیع فی البحر السریع،
بی تاأمل گفت،
شعر

سَرَقْتُ مِنْ طَرْتِهِ شَعْرَةً * حِينَ غَدَا يَبْشُطُهَا بِالْبَشَاطِ
ثُمَّ تَدَخَّتْ بِهَا مُثْقَلًا * تَدَخُّ النَّهْلُ بِحَبِّ الْخَبَاطِ
قَالَ أَبِي مَنْ وَلَدِي مِنْكُمْ * كَلَّا كَمَا يَدْخُلُ سَمُّ الْخَبَاطِ

هم اوراست درین معنی سحر کرده است،

که بر سیم سکه چرا کرده اند * بدانستهی من همی آن زمان
درم ز آن کف او بنزع اندرست * شهادت نهندش همی در دهان

و هم اوراست

(۱۴) بو عبد الله محمد بن الحسن المعروفی البلیخی،

معروفی معروف بوده است بساحری در شاعری و بمقتدائی در سخن سرائی،
شعرش چون مشاهده دستان در سخن بوستان یا مکاشنه معشوقان پری
زاده با عاشقان دل داده، در قصیده میگوید در مدیح امیر رشید عبد

الملک بن نوح بن نصر رحمه الله شعر

ای آنکه مر عدورا صبری و حظلی * وی آنکه مرولی را شهدی و شکر
آنجا که پیش بینی باید موفقی * و آنجا که پیش دستی باید مظفری
و هم اوراست،

دوست با قامت چون سرو بمن برگذشت

تازه گشتم چو گل و تازه شد آن مهر قدیم

و آن دو زلفین بر آن عارض او گوئی راست

بر گل خیربست از غلبه سر تا سر سیم

گشت بر کشت سیه جعد چو عین اندر عین

گشت بر تاب سیه زلف چو جیم اندر جیم

مردمان گویند کین عشق سلیم است آری

بزیان عربی مار گزیده است سلیم

من همی خندم بجائی که حدیث تو کنند

و اندرون دل دردی که نه الله علیم

(۱۵) منصور بن علی المنطقی الرازی تعرف بمورد،

۲۰ منطقی در منطقی عجیب اعجوبه عصر و نادره دهر خویش بوده است، صیت

هنرش بعام و خاص رسید و در حضرت صاحب کافی الکنایه رحمه الله

اختصاص تمام یافته باطبعی چون آفتاب و خاطری صافی چون آب، در

قصیده میگوید در مدیح صاحب جلیل ابو القاسم اسمعیل بن عبّاد بن

شعر ۲۴ عبّاس رحمه الله

(۱۲) ابو الحسن علی بن محمد الغزالی اللوکر،

لوکری از فحول فضلا بوده است و از مقبولان شعراء و شعرش را طعم
 شهد و طیب مشک و طراوت گل و لطافت نسیم قصبه میگوید در مدیح
 امیر رضی ابو القاسم نوح بن منصور بن نوح رحمهم الله، شعر
 نگار من آن کُرد گوهر پسر * که زین است و حُسن از قدم تا بسر
 ز عنبر زره دارد او بر سمن * ز سنبل گره دارد او بر قهر
 چو بر داشت جوزا کمر که نکر * بچست و بیست از فلاخن کهر
 برون برد از چشم سودای خواب * در آورد در دل هواے سفر
 بره کرد عزم آن بت خوش خرام * گره کرد بند سر آن خوش پسر
 بتابید سخت و به پیچید سُست * بگرد کمرگاه دستار سر
 شتابان بیامد سوے کوهسار * باهستگی کرد هر سو نظر
 بر آورد از آن وهم پیکر میان * یکی زرد گویای نا جانور
 نه بلبل ز بلبل بدستان فزون * نه طوطی ز طوطی سخن گوی تر
 چو دوشیزگان زیر پرده نهان * چو دوشیز سفته همه روی و بر
 بریده سر و پای او بی گه * ز مالبدنش شادمانه پسر
 ز بسد بزرنه نی در دمید * بارسال فی داد دمرا گذر
 برخ برزد آن [زلف] عنبر فراش * بنی بر زد انگشت وقت سحر
 هو گفت در فی کاسے لوکری * غم خدمت شاه خوردی مخور
 در مدیح وزیر ابو الحسن عید الله بن احمد العُتبی گوید در قصبه،

عید الله بن احمد وزیر شاه سامانی ۲۰

هی تابد شعاع داد از آن پر نور پیشانی

بصورت آدمی آمد بمعنی نور سبحانی

خدایا چشم بد خواهم کن آن صورت بگردانی

بخارا خوشتر از لوکر خداوندای دانی

ولیکن کُرد نشکبید از دوغ بیابانی

بخامه بر به نبشتم بچار می خوردم
 بچار ناله می داغ دوست مالامال
 هزار دستان آواز داد گفت چه بود
 مرا ز شاخ فگندی بناله بیش منال

و در اینجا میگوید،

خداگانا فرخنده مهرگان آمد
 ز باغ گشت بتغویب آفتاب احوال
 کجاست آنکه پدرش آهنت و مادر سنگ
 عدوی عود و عبیر و جزای کفر و ضلال
 سرای پرده صحبت کشیده سب و ترخ
 بطبل رحلت بر زد گل و بنفشه دوال
 بگوی تا بفروزند و بر فرازانند
 بدو بسوزان دی را صحیفه اعمال
 بطبع چون جگر عاشقان طپیده و گرم
 برنگ چون علم کاوایان نجسته بفال

۱۰

۱۰

هم اوراست در صفت اسپ،

چگونه اسپ کش ماه نو بزبید نعل
 فلک نه بس بودش زین کارزار از عار
 دو گوش را بنهد چون دو برگ و زد چنانک
 زبان برون کند و زینهار خواهد مار
 بگاه رفتن همچون چهار کوب سعد
 دومی بر آید و دومی فرو شود هوار

۲۰

هم اوراست،

نیکو گل دو رنگ را نگه کن * دُرست بزیر عنقیق ساده
 یا عاشق و معشوق روز خلوت * رخساره بر رخساره بر نهاده

۲۰

لشکر برفت و آن بت لشکر شکن برفت
هرگر مباد کس که دهد دل بلشکری

و هم اوراست،

من اینجا دیر ماندم خوار گشتم * عزیز از ماندنِ دایم شود خوار
چو آب اندر شمر بسیار ماند * زهومت گیرد از آرام بسیار
و هم او گفته است،

ز آن تلخ می گرین که گرداند * نیروش روانِ تلخ را شیرین
وز طلعت او هوا چنان پر رنگ * کز خون تذرو سینه شاهین

و هم او در تشبیه شراب گفته،

ز آن مرگب که کالبد از نور * لیکن اورا روان و جان از نار
ز آن ستاره که مغربش دهندست * مشرق اورا همیشه بر رخسار
و هم او گفته است،

نگه کن آب و بخی در آبگینه * فروزان هر سه همچون شمع روشن
گدازید دوتا یک تا فسرده * بیک لون این سه گوهر بین ماون

و هم اوراست،

بزیر دبیّه سبز اندر آنک * ترنج سبز و زرد از بار بنگر
یکی چون حقه زر از حقیقت * یکی چون بیضه بینی ز عنبر

(۱۲) ابو الحسن علی محمد الترمذی المعروف بمخیک،

مخیک از ساحران شاعران بود شعری غریب و الفاظی خوب و معانی
بکر و عبارتی بلیغ و استعاراتی نادر و از ملازمان جناب احسان امراء
چغانیان رحمهم الله بود و در قصیده میگوید در مدیح امیر فاضل مفضل
ابو المظفر طاهر بن الفضل بن محمد بن محمد المظفر سقی الله ثراه، شعر

مرا ز دیده گرفت آفتاب خواب زوال

کجا بر آید خیل ستارگان خیال

و در مدیح امیر سعید سدید بو صالح منصور نصر احمد السامانی گفت،

شعر

ملك آن یادگار آل دارا * ملك آن قطب دور آل سامان
اگر بیند بگاہ کینش ابلیس * ز بیم تیغ او پذیرد ایمان
پای لشکرش ناهید و هرمز * به پیش لشکرش مریخ و کیوان
در مدیح امیر رضی ابو القاسم نوح منصور نوح نصر رضی گوید در قصید،

شعر

چرخ گردان نهاده دارد گوش * تا ملك مر ورا چه فرماید
زحل از هیبتش نمیداند * که فلک را چه گونه پیباید

۱۰ و هم اوراست

کاشکی اندر جهان شب نیستی * تا مرا هجران آن لب نیستی
زخم عقرب نیستی بر جان من * گر ورا زلف معقرب نیستی
ور نبودى کوکش در زیر لب * مونسم تا روز کوکب نیستی
ور مرگب نیستی از نیکوئی * جانم از عشقش مرگب نیستی
ور مرا بی یار باید زیستن * زندگانی کاش یا رب نیستی

۱۵

و هم اوراست

ای ابر بهمنی نه بچشم من اندرے
دم زن زمانکی و بر آسای کم گرے
این روز و شب گریستن زار بهر چیست
نی چون منی غریب و غم عشق بر سرے
دردا جدا بماندم و در غم ز عشق یار
من زین تونگرم که مباد این تونگرے
یاری گریدم از همه خلقان پری نژاد
زان شد ز پیش چشم من امروز چون پری

۲۰

۲۴

ندیدم از پس دین هیچ بهتر از هستی
چنان که نیست پس از کافری بتر ز نیاز

(۱۰) ابو اسحق ابرهیم بن محمد البخاری الجویباری

جویباری پیوسته رضاجوی باری بود زرگری استاد و شاعری کامل و این
غزل که از کعب الغزال شیرین تر است از گفتهای او شنیده آمد، شعر

بایر پنهان کرد آفتاب تابان را

بسبزه بنهفت آن لاله برگ خندان را

بسوی هر دو مهبش برد و شاخ ریحان بود

بشاخ مور ولی پوست شاخ ریحان را

بتی که خسته دلان را ببوسه درمان است

دریغ دارد ازین درد دیده درمان را

بایر نیسان ما نم کنون من از غم او

سزد که صنعت خو بست ابر نیسان را

بیک گذر که سحرگاه بر گلستان کرد

بهشت کرد سراسر همه گلستان را

(۱۱) الاستاد ابو منصور محمد بن احمد الدقیقی الطوسی،

شعر دقیقی از کار دَقِّ و نارِ دِقِّ دقیق تر است و او را بسبب دَقَّتْ
معانی و رَقَّتْ الفاظ دقیقی گفتندی و در خدمت امراء چغانیان بودی و
ذکر ایشان ایراد کرده آمد است و قصیده میگوید در مدح امیر ابو سعید

محمد مظفر محتاج چغانی و در اثناء آن این ابیات درج میکند، شعر

ای کرده چرخ نیغ ترا پاسبان ملک

وی کرده جود کف ترا پاسبان خویش

تقدیر گوش امر تو دارد ز آسمان

دینار قصد کف تو دارد ز کان خویش

گر چراغی ز پیش ما برداشت * باز شعی بجای او بنهاد
ور زحل نحس خویش پیدا کرد * مشتری نیز داد خویش بسداد

(۹) الشیخ ابو زراعہ المعمری الجرجانی

ابو زراعہ کہ مزارع او نیک بود و معمری معمار دیار فطنت و معیار دینار
صنعت بود، امیر خراسان اورا گنت شعر چون رودگی گوئی، او گفت
حَسَنِ نَظْمٍ مِنْ اَزْ اَنْ بَیْشِ اسْتِ اَمَّا اِحْسَانٍ وَ بَخْشِشِ تُو دَرْمِ بَا یَدِ کِه
شاعر مرضی همکنان آنگاه گردد که نظر رضای مخدوم بوی متصل شود،
پس این سه بیت در آن معنی نظم داد،
نظم

اگر بدولت با رودگی نی مانم * عجب مکن سخن از رودگی نه کم دایم
اگر بکوری چشم او بیافت گیتی را * ز بهر گیتی من کور بود نتوانم
هزاریک زان کویافت از عطاء ملوک * بن دمی سخن آید هزار چندانم
و هم اوراست،

آنجا که درم باید دینار بر اندازم
و آنجا که سخن باید چون موم کنم آه
چون باد همی گردد با باد همی گردم
که با قدح و بربط که با زره و جوشن

۱۰

و هم اوراست،

هر آن کسی که نباشد ز اخترش اقبال
بود همه هنر او بخلق نا مقبول
شجاعتش همه دیوانگی فصاحت حشو
سخا گراف و کرمی فساد و فضل فضول

۲۰

و هم اوراست،

جهان شناخته گشتم بروزگار دراز
نیاز و ناز بدیدم درین نشیب و فراز

۲۴

شعر لغز

آن چیست بر آن طبق هی تابد * چون ملجم زیر شعر عنابی
ساقش بمثل چو ساعد حورا * پایش بمثل چو پای مرغابی

و در قصیده میگوید شعر

شاه زی با سیاه چشمان شاد * که جهان نیست جز فسانه و باد
ز آمده شادمان نباید بود * وز گذشته نکرد باید یاد
من و آن جعد موی غالیه بوی * من و آن ماه روی حور تژاد
نیکبخت آن کسی که داد و بخورد * شور بخت آنکه او نخورد و نداد
باد و ابرست این جهان افسوس * باده پیش آر هرچه بادا باد

وله، شعر

زمانه پندی آزاد وار داد مرا
زمانه را چو نکو بنگری همه پند است
بروز نیک کسان گفت تا تو غم نخوری
بسا کسا که بروز تو آرزومند است

وله، شعر

روی بحراب نهادن چه سود * دل بخارا و بتان طراز
ایزد ما وسوسه عاشقی * از تو پذیرد پذیرد نماز

(۸) الشیخ ابو العباس الفضل بن عباس الرّیّعی،

فضل رّیّعی از امثال و اعیان و فضلاء این عهد بوده است و شعرا و
در غایت دقت و نهایت رقت و در مرثیت نصر بن احمد و تمهیت نوح
بن منصور میگوید، شعر

پادشاهی گذشت خوب تژاد * پادشاهی نشست فرخ زاد
ز آن گذشته زمانیان غمگین * زین نشسته جهانیان دل شاد
بنگر اکنون بچشم عقل و بگو * هرچه بر ما ز ایزد آمد داد

و در مرثیت ابو الحسن مرادی شاعر بخارا گفت و درین دو بیت از
 حکمت اثری است و از لطف طبع نشانی،
 مُرد مرادی نه همانا که مُرد * مرگ چنان خواجه نه کاریست خُرد
 جانِ گرامی بپدر باز داد * کالبد تیره بهادر سپُرد
 و هم اوراست،

نظم

زلف ترا جیم که کرد آنک او * خال ترا نقطه آن جیم کرد
 و آن دهن تنگ تو گوئی کسی * دانککی نار بدو نیم کرد

نظم

بجباب اندرون شود خورشید * گر تو بر داری از دو لاله حجب
 و آن زرخدان بسیب ماند راست * اگر از مشک خال دارد سبب
 و له در صفت شراب،

نظم

ز آن می که گر سرشکی اندر چکد بنیل
 صد سال مست باشد از بوی او نهنگ
 آهو بدشت اگر بخورد قطره ازو
 غرنه شیر گردد و نندیشد از پلنگ

۱۵

وله، نظم

رودگی چنگ بر گرفت و نواخت * باده انداز کو سرود انداخت
 و آن عقیقی می که هرکه بدید * از عقیق گداخته نشناخت
 هر دو یک گوهرند لیک بطبع * این بیفسرد و آن دگر بگداخت
 نا بسوده دو دست رنگین کرد * نا چشید بتارک اندر تاخت

۲۰

شعر

وله در صفت قلم،

لنگ دونک است گوش فی و سخن یاب
 گنگ فصیحست چشم فی و جهان بین
 تیزی شمیر دارد و روش مار
 کالبد عاشقان و گونه غمگین

۲۵

احمد السامانی که امیر خراسان بود اورا بقریت حضرت خود مخصوص گردانید و کارش بالا گرفت و ثروت و نعمت او بحد کمال رسید چنانکه گویند اورا دویست غلام بود و چهار صد شتر در زیر بَنه او میرفت و بعد از وی هیچ شاعررا این مکنت نبوده است و این اقبال روی نداده و چنین گویند و العُهُدَةُ علی الزَّوای که اشعار او صد دفتر بر آمده است و قلاید قصاید او مشحون است بفراید فواید و مصداق آن سخن استاد رشیدی گفته است،

گر سری یابد بعالم کس بنیکو شاعری
 رودگی را بر سران شاعران زبید سری
 شعر اورا من شمردم سیزده ره صد هزار
 هم فزون آید اگر چونان که باید بشمری

۱۰

و یکی از جهال در نظم او طعنی کرد و عرایس نفایس و طوایف لطایف
 اورا تزیینی نمود نظائری عروضی این بیت در حق او انشا کرد شعر

ای آنکه طعن کردی در شعر رودگی
 این طعن کردن تو ز جهل و ز کودکیست

۱۵

کآن کس که شعر داند داند که در جهان
 صاحب قران شاعری استاد رودکیست

و اگرچه شعر او از حد و عد تجاوزست اما آنچه این مجموع آنرا احوال
 کند ثبت افتاد، در مدح نصر بن احمد میگوید در اثناء قصیده، شعر

۲۰ حاتم طایی توئی اندر سخا * رستم دستان توئی اندر نبرد
 نی که حاتم نیست با جود تو راد * نی که رستم نیست در جنگ تو مرد
 و در مدح وزیر ابو الطیب الطاهر مصعبی گفته است در قصیده، شعر

مرا جود او تازه دارد همی * مگر جودش ابرست و من کشت زار
 مگر یکسو افکن که خود همچین * بیندیش و دید و خرد بر گهار

۲۴

(٧) الاستاد ابو عبد الله جعفر محمد رودکی السمرقندی،

رودگی از نوادر فلکی بوده است و در زمرهٔ انام از عجایب ایام، آگه بود
اما خاطرش غیرت خورشید و مه بود، بصر نداشت اما بصیرت داشت،
مکفوفی بود اسرار لطایف بر وی مکشوف محجوبی بود از غایت لطف طبع
محبوب، چشم ظاهر بسته داشت اما چشمهٔ باطن کشاده و شهید بلخی در
مدح او گفته است،
نظم

- بسخن ماند شعر شعرا * رودگی را سخنش تلویناست

شاعران را خه و أَحْسَنَت مدح * رودگی را خه و أَحْسَنَت هجاست

و اورا سلطان شعرا گفتندی و معروفی بلخی در مدح او گفته است، بیت

از رودگی شنیدم سلطان شاعران

کاندر جهان بکس مگر جز بفاطمی

و دقیقی هم مدح او گفته است،
نظم

کرا رودگی گفته باشد مدح * امام فنون سخن بود ور

دقیقی مدح آورد نزد او * چو خرما بود برده سوی هجر

و عنصری در مدح او گفته است،
نظم

غزل رودگی وار نیکو بود * غزلهاء من رودگی وار نیست

اگرچه بکوشم بیاریک وهر * بدین پرده اندر مرا بار نیست

و مولد او رودک سمرقند بود و از مادر نابینا آمد اما چنان ذکی و تیز

فهم بود که در هشت سالگی قرآن تمامت حفظ کرد و قرآت پیاموخت

و شعر گفتن گرفت و معانی دقیق می گفت چنانکه خلق بران اقبال

نمودند و رغبت او زیادت شد و اورا آفریدگار تعالی آوازی خوش و

صوتی دلکش داده بود و بسبب آواز در مطربی افتاده بود و از ابو

العَبک بختیار که در آن صنعت صاحب اختیار بود بربط پیاموخت و در

آن ماهر شد و آوازهٔ او باطراف و اکناف عالم برسد و امیر نصر بن

يَا مَنْ رَأَى حَرَجًا عَلَيْهِ رِعَابِي * لَمَّا اسْتَبَانَ لَهُ عَظِيمٌ كِنَابِي
أَيَقْنَتُ أَتَى كَاذِبٌ فِي مَدْحِكُمْ * فَلَدَاكَ لَمْ يُعْجِبَكَ حُسْنُ رِوَابِي
وَ يُسَلِّيَانِي أَنِّي لَا أَلْتَفِي * إِلَّا الَّذِي يَشْكُوكَ مِثْلَ شِكَايِي

(۵) ابو عبد الله محمد بن موسى الفرالاوی،

فرالاوی از شعرای معروف بوده است و بحسن نظم موصوف و او با شهید در يك قرن بوده اند و در يك مرتبه و رودگی هر دورا در يك سلك كشيده است و ذكر هر دو بيجا آورده چنانكه ميگويد، بيت

شاعر شهید و شهره فرالاوی * وین دیگران بجمله همه راوی

ذكر ایشان در طبقات شعرا بسيارست اما نظم ایشان بسبب تقادم زمان چون كبريت احمر و ياقوت اصفر كم يابست، این دو بيت از شعر فرالاوی بر خاطر بود تحرير افتاد، نظم

چه شغل باشد واجب تر از زيارت آنك

اگرچه نيك بگوشم بواجبش نرسم

همی شفيع نيابم ازو بعدر گناه

كريم طبعی او نزد او شفيع بسم

۱۵

(۶) ابو شعيب صالح بن محمد الهروی

شعر ابو شعيب لطيف و بى بدل بود و ذات او نادره عالم غيب، در حق ترسايجه ميگويد، غزل

دوزخى كيشى بهشتى روى و قد * آهو چشمى حلقه زلفى لاله خد

لب چنان كز خامه نقاش چين * بر چكد از سيم بر شنكرف مد ۲۰

گر ببخشد حسن خود بر زنگيان * ترك را بى شك ز زنگ آيد حسد

بينى آن نارك ابريشمين * بسته بر نارى ز ابريشم عقد

از فرو سو گنج و از برسو بهشت * سوزنى سيمين ميان هر دو حد ۲۲

وله،

دانشا چون دریغ آبی از آنک * بی بهائی و لیکن از تو بهاست
 بیتو از خواسته مبادم گنج * همچنین زار وار با تو رواست
 با ادب را ادب سپاه بسست * بی ادب با هزار کس تنهاست
 ° بنزدیک ابو عبد الله محمد بن احمد جهانی نویسد این دو بیت و خود را
 بر خاطر او یاد دهد،

نظم

گر فراموش کرد خواجه مرا * خویشتن را برقعہ دادم یاد
 کودک شیر خواره تا نگر است * مادر او را بمر شیر نداد

وله، نظم،

۱۰ چون چلیپا روم از آن شد باغ * کآبریز است باغ را عسلی
 ایز چون چشم هند بن عتبه است * برق مانند ذو الفقار علی

وله، نظم

ابر هی گرید چون عاشقان * باغ هی خندد معشوق وار
 رعد هی نالد مانند من * چون که بنالر ببحرگاه زار

نظم

اگر غم را چو آتش دود بودی * جهان تاریک بودی جاودانه
 درین گیتی سراسر گر بگردی * خردمندے نیابی شادمانه

نظم

دانش و خواسته است نرگس و گل * که بیجای نشکفند بهم
 ۲۰ هر کرا دانش است خواسته نیست * و آنکه را خواسته است دانش کم
 و شهید را شعر تازی است و بهر دو زبان نظم پرداخته است و در هر
 دو میدان سواری نموده و در کتاب حماسة الظرفا که ابو محمد عبد
 الکافی زوزنی تالیف کرده است این سه بیت از منشآت او آورده

شعر

۲۴ است،

در معنی صیانتِ عَرَضِ خود از تَعَرُّضِ اِبْتِذَالِ این نظم لطیف پرداخت،

نظم

خونِ خود را گر بریزی بر زمین * به که آبِ رویِ ریزی در کنار
بت پرستیدن به از مردمِ پرست * پند گیر و کار بند و گوش دار

وله،

بژه دل ز من بدزدیدی * ای بلب قاضی و بژگان دزد
مزد خواهی که دل ز من ببری * این شگفتی که دید دزد بزد

فصل، در ذکر شعرای آل سامان،

(۴) الشیخ ابو الحسن شهید البلخی،

۱۰ شهید شاعری شهید سخن شاهد کلام بود، چون خطبه فصاحت خواندی
همه فصحا گوش شدند و چون عروس بلاغت را خطبه کردی بی دست
پیمان دست پیمان او دادی و رودگی بتقدم او معترف بوده است و سبق
سبقی او تکرار کرده و در آن وقت که شهید بعالم آخرت رفت رودگی
در مرثیت او این دو بیت انشا کرد،
نظم

۱۵ کاروانِ شهید رفت از پیش * و آن ما رفته گیر و می اندیش
از شمارِ دو چشم يك تن کم * وز حسابِ خرد هزاران بیش
و آنچه از اشعار شهید مطبوعست و لایق این مجموع ایراد کرده آمد،
در قصیده میگوید که در مدح صاحب خراسان امیر سعید ابو الحسن نصر
بن اسماعیل بن نصر السامانی پرداخته است،
نظم

جهان گواست مراورا که در جهان ملکست

بزرگوار و سزاوار نصرت و تأیید

بداد نعمت و بس شاکرست در نعمت

بر این دو باشد سلطان تخت را پایید

باب هشتم، در ذکر لطایف اشعار شعرائی که در عهد آل لیث
و آل طاهر و آل سامان بوده اند،

(۱) الحکیم حنظله البادغیسی

آل طاهر که با کرمی ظاهر و جودی وافر بودند اگرچه فیض فضل و
انعام ایشان عام بود فاماً ایشان را در پارسی و لغت دری اعتقادی نبود
در آن عصر شعرا درین فن کمتر خوض کردند اما در عهد میمون ایشان
شاعری شکر سخن خاست حنظله نام از بادغیس لطف لفظ او حاکم آب
کوثر و زلال و شعر او را طراوت شمول و لطافت شمال و از لطایف
اشعار او که انشاد را شاید و مسامح و مجامع را زبید این دو بیت روایت
۱۰ کرده اند،

یارم سپند اگرچه بر آتش هی فکند
از بهر چشم تا نرسد مر ورا گزند
اورا سپند و آتش ناید همی بکار
با روی همچو آتش و با خال چون سپند

(۲) فیروز المشرقی،

۱۰

فیروز که بر لشکر هنر فیروز بود و ضمیر او در ایراد شعر روشن چون
روز اشعار او از قبله دزدید خوشترست و از نور در دیک پسندیدتر،
او در ایام عمرو لیث بسان غیث غث و فساد از سخن پارسی دور کرد
و از لطایف اشعار اوست که در صفت تبر خدنگ میگوید، نظم
۲۰ مرغیست خدنگ ای عجب دیک * مرغی که همه شکار او جانا
داده پر خویش کرگش هدیه * تا بچه اش را برد بهممانا

(۳) ابو سلیک الکرکافی،

ابو سلیک که ناظم سلیک کلام و سالک مسالک هنر بود هم در عهد عمرو
۲۴ لیث برون آمد و بساط سخن بسیط کرد و رایت کلام بر افراخت و

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * رَبِّ يَسِّرْ وَتَسِّرْ بِالْخَيْرِ،

شکر و سپاس و حمد بی قیاس مرفادر حکیم و صانع قدیمرا که لباس هستی در بر موجودات بلندی و پستی افکند و عقل فیاض را وزیر قریشی شاه روح گردانید و بوسیلت آن فضیلت زمره بشر را بر سایر مخلوقات ترجیح و تفضیل نهاد، شعر

أَوْلَا الْعُقُولُ لَكَانَ أَدْنَى ضَيْغِمٍ * أَدْنَى إِلَى شَرَفٍ مِنَ الْإِنْسَانِ

و بعد از حمد باری و سپاس جبّاری صد هزار ثنا و صلوات و درود و تحیات نثار روضه مقدّس مطهر سرور بشر و شفیع روز محشر محمد مصطفی علیه السلام باد و بر اولاد و اتباع و انصار و اشیاع او، چون بمدد اقبال و فرّ دولت صاحب کبیر عالم عادل مویّد مظنّن منصور مجاهد عین الملک فخر الدولة و الدین رضی الاسلام و المسلمین عماد الملوک و السلاطین قانع العداة و المتبرّدین قاهر الکفرة و المحدثین صاحب الرأى و الکفایة آن مبارک وزیر هایون مشیر ملک الوزرا اُلخ قُتلغ اعظم خواجه جهان ابو البکار الحسین بن الصاحب الاجلّ الکبیر شرف الملک رضی الدولة و الدین ابو بکر الاشعری مدّ الله ظلال جلاله یک نصف از تالیف لباب الالباب پرداخته شد و طرفی از طرف آیات و اشعار سلاطین و ملوک و أمرا و وزرا و کفایة و علما و صدور آفاق در قلم آمد نصف دوم ابتدا کرده شد باشعار شعرای متقدّم و ذکر هر یک بر سبیل ایجاز و اختصار بقریر خواهد پیوست و بعضی از اشعار ایشان تقریر خواهد افتاد و امید دارد که بعزّ قبول و نظر اقبال صاحبی کبیری موصول گردد ان شاء الله تعالی،

آرم و کار مقابله را با تمام برسانم ولی امید است عن قریب این منظور حاصل و بانجام مقصود نائل آید و سعی این بند در احیاء اسامی شعراء متقدمین فرس بعون الله در نظر صنایع عجم مقبول و مشکور افتد که غیر از آن مقصودی نداشته و ندارم، والسلام، و بالله التوفیق و علیه التوکل علی کلّ حال و هو المعین المستعان ذو المجد و العزّة و الجلال،

کتاب باشد از احوال صد و شصت و نه شاعر ایرانی که قبل از زمان شیخ سعدی بوده‌اند ایراد کرده و از اشعار ایشان نمونه‌ها آورده و جلد اول که ان شاء الله بعد ازین چاپ خواهد شد نظیر این جلد خواهد بود الا آنکه منحصر به اسامی سلاطین و أمراء و وزراء و علماء و غیر ایشان از اکابر رجال خواهد بود که اگرچه صنعت شاعری را نورزیدند گاه گاهی از برای تفریح خاطر شعری گفتند و مضامین جلد اول که بر هفت باب مشتمل است در مقدمه انگلیسی این جلد (صفحه ۱۲) اجمالاً مذکور شد است چنانچه اینجا باعاده آن لزومی نیست،

و این کتاب اهمیتی دیگر دارد و آن اینست که بسیار نادر و کم یاب شد است چنانچه در همه بلاد فرنگستان ظاهراً بیشتر از دو نسخه خطی نباشد که یکی از آنها در کتابخانه هایون برلین محفوظست و دیگری در شهر منچسטר در انگلستان و بنده هر دو نسخه را بطریق عاریت گرفته استنساخ و مقابله نمودم، و شکی نیست که در ایران اقلابك نسخه از آن بهم برسد چراکه فاضل ادیب رضا قلیخان لاله باشی مرحوم در کتاب نفیس خود که بمجمع النصحی است و بر دو جلد در طهران چاپ شد در سنه ۱۲۹۵ در مواضع عدید از آن کتاب ذکر نموده و از مضامین آن نقل کرده چنانچه در تصحیح بعضی اشعار که درین کتاب مندرجست و حل مشکلات آنها باعانت کتاب مشار الیه ظفر یافتم،

اما در تقدم جلد دوم بر جلد اول که خارج از قاعده و خلاف عادت می نماید عرض می کنم که این تقدم و تاخیر دو سبب دارد اولاً اینکه بیشتر اسامی فحول شعراء مثل رودگی و فردوسی و انوری و خاقانی و نظای و غیرهم که صیت ایشان در آفاق دنیا منتشر است در جلد ثانی بود و لهذا آنرا بقبول ادبا و افاضل نزدیکتر دیدم و ثانیاً اینکه قبل از آنکه کار استنساخ جلد اول را انجام بدهم یکی از نسخه‌های اصلی بدست شخصی دیگر افتاده و هنوز از برای بنده ممکن نشده آنرا دوباره بدست

الرحمن بن عَوْف می پبوندد و ازین جهت اورا عَوْفی گفته اند، جدش ابو طاهر بجمی بن طاهر عَوْفی از قضاة مرو یا ما وراء النهر بود و خودش در عنوان شباب در بخارا تحصیل علوم کرد و بعد از تکمیل درس سفر بر حضر اختیار و باکثر شهرهای معتبر خراسان مسافرت کرد چنانچه در سنه ششصد مقیم شهر نسا بود و بعد از آن در خوارزم توقف داشت تا عازم بلاد هندوستان گردید ملازم درگاه سلطان ناصر الدین قباچه گشت و این کتاب لباب الالباب را آنجا بنام وزیر عین الملک حسین اشعری نوشت، و چون اقبال سلطان مشار الیه بر گشت تا در سنه ششصد و بیست و پنج بدست وزیر سلطان شمس الدین ایلتمش یعنی نظام الملک قوام الدین محمد بن ابی سعید الجندی مغلوب و مقهور و در حالت فرار در رودخانه غریق گردید محمد عَوْفی که از جمله اسرا بود سلطان شمس الدین را بیعت کرد و داخل زمره ندماء او گشته کتاب حوامح المحکایات را بنام او نوشت،

عزت این کتاب لباب الالباب در این است که در این فن تقریباً یادگار وحید است اگرچه قبل از آن چند تذکره های دیگر در احوال و مآثر شعرای قُرس نوشته شد از قبیل مناقب الشعراء ابو طاهر خانونی و غیره ولی اکثر آنها دستخوش حوادث و پایمال مرور زمان گشته الا کتاب چهار مقاله نظامی عروضی سمرقندی که در اوائل قرن سادس نوشته شد و در سنه ۱۲۰۵ در دار الخلافه طهران مطبوع گردید در آن کتاب هم اگرچه ضمناً از گروهی از مشاهیر شعراء متقدمین ذکری رفته است ولی مقصود اصلی مؤلف غیر از آن بوده است بخلاف این کتاب لباب الالباب که اصل مرام مؤلف همین بوده است که حتی المقدور از عامه شعرای مشهور ذکری و از افکار ابکار و منتخب اشعار ایشان بر سیل نمونه یادگاری در صحائف کتاب خود گذارد چنانچه درین جلد دوم که نصف

(مقدمه مصحح)

بسم الله الرحمن الرحيم،

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على انبيائه و اوليائه اجمعين،
اما بعد، چنين گويد احقر عباد كه در كتاب تذكره الشعراء دولتشاه
سمرقندى كه دو سه سال قبل از اين بحليه طبع آورده و آنرا نوباوه اين
كتابخانه آثار ادبى قُرس ساختم مقاصد خود را در انتشار بعضى از آثار
مؤرخين و نويسندگان ايران كه فوائدش اعم و عوائدش اهم باشد
بتفصيل و تطويل بيان نمودم چنانچه باعاده آن احتياج نباشد، پس آنچه
در مقدمه اين جلد لازم است شرح حال مصنف كتاب و تفصيل مندرجات
آن است و بس و چون بنا بر بعضى ملاحظات جلد ثانياً اين كتاب را
بر جلد اول تقديم دادم بيشتر اين مطالب هم در مقدمه جلد اول كه
بعد از اين چاپ خواهد شد ان شاء الله تعالى گفته خواهد آمد،

اما مؤلف اين كتاب محمد عوفى كه كتاب جوامع الحكايات و لوايح
الروايات هم از تاليفات اوست يكي از افاضل اواخر قرن ششم و اوئل
قرن هفتم بود و چنانچه از آنچه ضمناً درين كتاب مذكور داشته است معلوم
ميشود در ايران خصوصاً در خراسان بسيار سفر کرده بود و بيشتر افاضل
و شعراء آن عصر را ديک، لقبش بقول صاحب نگارستان و صاحب كتاب
حيب السير و محمد قاسم بن هندوشاه صاحب تاريخ فرشته نور الدين بود
و بقول صاحب مرآة الادوار جلال الدين و نسبش بقول خودش به عبد

النصف الثاني

من

كتاب

بَيْتِكُ الْأَيْبِكُ

از تصنیف

محمد عوفی

که در اوایل قرن سابع هجری نوشته شد
و حالاً بتاریخ ۱۳۲۱ هجری مطابق ۱۹۰۳ میلادی
بسعی و اهتمام و تصحیح

افلعباد

ادواتر از سر قلم انگلیس

مدرس السنه شرقیه در دار الفنون کهن پج
در ممالک محروسه انگلستان

بزیر طبع آراسته گردید

ولید

انشاء الله النصف الأول

طبع فی مطبعه بریل فی مدینه لیدن
وهی من مدارج ممالک الفلمنک المحروسه

PK
6434
A95
v.2

al-'Awfī
Lubābu 'l-Albāb
v. 2

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
